International Science Group

ISG-KONF.COM

ADVANCING IN RESEARCH
AND EDUCATION

XII

SCIENTIFIC AND PRACTICAL
CONFERENCE

DECEMBER 07 – 10

La Rochelle, France

DOI 10.46299/ISG.2020.II.XII

ISBN 978-1-63684-357-5

ADVANCING IN RESEARCH AND EDUCATION

Abstracts of XII International Scientific and Practical Conference

La Rochelle, France
December 07 - 10

Library of Congress Cataloging-in-Publication Data

UDC 01.1

The XII th International scientific and practical conference «Advancing in research and education» December 07 - 10, 2020 La Rochelle, France. 601 p.

ISBN - 978-1-63684-357-5

DOI - 10.46299/ISG.2020.II.XII

EDITORIAL BOARD

<u>Pluzhnik Elena</u>	Professor of the Department of Criminal Law and Criminology Odessa State University of Internal Affairs Candidate of Law, Associate Professor
<u>Liubchych Anna</u>	Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development National Academy of Law Sciences of Ukraine, Kharkiv, Ukraine, Scientific secretary of Institute
<u>Liudmyla Polyvana</u>	Department of Accounting and Auditing Kharkiv National Technical University of Agriculture named after Petr Vasilenko, Ukraine
<u>Mushenyk Iryna</u>	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Mathematical Disciplines , Informatics and Modeling. <i>Podolsk State Agrarian Technical University</i>
<u>Oleksandra Kovalevska</u>	Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs Dnipro, Ukraine
<u>Prudka Liudmyla</u>	Доцент кафедри криміналістики та психології Одеського державного університету внутрішніх справ.
<u>Slabkyi Hennadii</u>	Доктор медичних наук, завідувач кафедри наук про здоров'я Ужгородського національного університету
<u>Marchenko Dmytro</u>	Ph.D. in Machine Friction and Wear (Tribology), Associate Professor of Department of Tractors and Agricultural Machines, Maintenance and Servicing, Lecturer, Deputy dean on academic affairs of Engineering and Energy Faculty of Mykolayiv National Agrarian University (MNAU), Mykolayiv, Ukraine
<u>Harchenko Roman</u>	Candidate of Technical Sciences, specialty 05.22.20 - operation and repair of vehicles.

TABLE OF CONTENTS

ADVERTISING		
1.	Бабко Н.М., Квятко Т.М. ЗАСТОСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ У ПРОФОРІЄНТАЦІЙНІЙ РОБОТІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	18
AGRICULTURAL SCIENCES		
2.	Білокур Ю.В., Рябовол Л.О., Рябовол Я.С. УМОВИ ВВЕДЕННЯ ЕКСПЛАНТІВ КУКУРУДЗИ В ІЗОЛЬОВАНУ КУЛЬТУРУ	22
3.	Кондрашина Л.А., Гурський П.В., Перцевой Ф.В. ВИЗНАЧЕННЯ ВПЛИВУ ФЕРМЕНТУ ТАНСГЛЮТАМІНАЗИ НА ВОЛОГОУТРИМУЮЧУ ЗДАТНІСТЬ НАПІВФАБРИКАТУ ЗБИВНОГО	25
4.	Шуліка В.Г., Усатюк С.І. ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕЧНОСТІ НАССР У ЗАКЛАДАХ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА	29
ARCHITECTURE, CONSTRUCTION		
5.	Okere E., Shevchenko L. PRIMARY HEALTH CARE CENTRE AS AN ARCHITECTURAL OBJECT	32
6.	Усачова О.Ю. СУЧАСНИЙ ПІДХІД ФОРМУВАННЯ РЕКРЕАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ДІТЕЙ У ВЕЛИКИХ І НАЙБІЛЬШИХ МІСТАХ УКРАЇНИ	37
ART HISTORY		
7.	Вертелецька О.Л. ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	39
BIOLOGICAL SCIENCES		
8.	Poberezhny L., Poberezhna L., Bondarchuk T. USE OF A BIOINDICATION TO DETERMINE SOIL POLLUTION BY PETROLEUM	45

9.	Poberezhny L., Poberezhna L., Chupa V. USE OF A BIOINDICATION TO DETERMINE SOIL POLLUTION BY PETROLEUM	47
10.	Богоявленська В.Ф., Харламова А.В., Бичова О.Г. ТОКСИКОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВОДНОЇ ФАЗИ ХВОСТІВ ЗБАГАЧЕННЯ ГЗК В УМОВАХ ГОСТРОЇ ТА СУБХРОНІЧНОЇ ДІЇ	49
11.	Васильєва Т.В., Коваленко С.Г., Немерцалов В.В. РОСЛИНИ З ГЕРБАРІЮ Е.Е. ЛІНДЕМАННА (MSUD) НАЗВАНІ НА ЧЕСТЬ ФРАНЦУЗЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ	53
12.	Грищенко Н.О., Дрегваль І.В. ФАКТОРИ ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА РОЗВИТОК ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ МОЛЮСКА РОДУ DREISSENA У ЗАПОРІЗЬКОМУ ВОДОСХОВИЩІ	58
13.	Зубцова І., Кузьменко М., Кубракова Ю. ОЦІНКА СТАНУ ПОПУЛЯЦІЙ ДЕЯКИХ ВИДІВ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН РЛП «СЕЙМСЬКИЙ»	64
14.	Пастощук А.В., Балаховська Л.Ю., Решетник К.С. ПІДВИЩЕННЯ РОСТОВИХ ПОКАЗНИКІ МІЦЕЛЮ КУЛЬТУРИ БАЗИДІЄВИХ ГРИБІВ GANODERMA LUCIDIUM ТА SCHIZOPHYLLUM COMMUNE	67
15.	Трускавецька І.Я. ОСНОВНІ ІНФЕКЦІЙНІ ЗАХВОРЮВАННЯ АКВАРІУМНИХ РИБ ТА ЗАСОБИ ЇХ ПРОФІЛАКТИКИ	69
16.	Федорова Е.Ю., Смоленкова О.В. MFGM-АТФАЗЫ КАК ИНТЕГРАЛЬНЫЕ МЕМБРАННЫЕ БЕЛКИ: ОСОБЕННОСТИ ВЛИЯНИЯ НА СОСТАВ МОЛОКА КОРОВ	72
ECONOMIC SCIENCES		
17.	Fedun I., Kuksa O. MARKETING RESEARCH OF AGRICULTURAL PRODUCTS: STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS	77
18.	Markovych I. STATE TAX SYSTEM - INCENTIVE OR RESTRICTOR OF ECONOMIC ACTIVITY?	80
19.	Mohylevska O., Korolyov D., Sidak I. DIGITALIZATION OF ECONOMY: NEW OPPORTUNITIES AND PERSPECTIVES	82

20.	Zakharova N. ASSESSMENT OF STATE SUPPORT OF AGRICULTURE OF UKRAINE	85
21.	Багашова Н.В., Драчук О.Д. ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ САНАЦІЇ	90
22.	Бут К.А., Буцанова К.Г., Оскома О.В. СТУДЕНТСЬКИЙ БАНКІНГ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ	94
23.	Графська О.І., Коркуна І.І., Перегінняк Т.І. ВИКОРИСТАННЯ ЦІННИХ ПАПЕРІВ ,ЯК ФІНАНСОВОГО ІНСТРУМЕНТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID-19	97
24.	Дяківська О.А. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ «ЗЕЛЕНОЇ ЛОГІСТИКИ» В УКРАЇНІ	101
25.	Мережко І.П., Журба А.В., Рощина Н.В. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ ТА ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ	104
26.	Мыслик Е.П. ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ В КОМПАНИЯХ ФРАНЦИИ	106
27.	Парубець О.М. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ І РИЗИКУ	109
28.	Попова О.В., Борушак М.Р., Толмачова А.М. «КОРОНАВІРУСНІ» ТЕНДЕНЦІЇ У СФЕРІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ	112
29.	Пузирьова П.В. ТЕОРЕТИКО–МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЯК ІНТЕГРОВАНОЇ СИСТЕМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА	116
30.	Сакун А., Лисенко В. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ АУДИТУ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	123

31.	Ткаченко В.В., Ткаченко І.В., Пузирьова П.В. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ	126
32.	Ткачук І.Я., Мартинюк А.Ю. ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСУВАННЯ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ	131
33.	Третьякова О.В., Харабара В.М., Грешко Р.І. РИНОК СТРАХОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	135
34.	Фалдина В.В. ОБГРУНТОВАНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ У ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР	141
GEOGRAPHICAL SCIENCE		
35.	Гавязь А.В., Гавязь М.О. СУЧАСНІ ГЕОЛОГО-ГЕОМОРФОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ЇХ НАСЛІДКИ	143
36.	Гришко С.В., Янева М.О. АЛТАГИРСЬКИЙ ЛІСОВИЙ МАСИВ ЯК ЛІСОКУЛЬТУРНИЙ ЛАНДШАФТ СТЕПОВОГО ПРИАЗОВ'Я	148
37.	Дмитрів Т.С. СУЧАСНІ СТАН МІНЕРАЛЬНО-СИРОВИННОЇ БАЗИ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	153
38.	Непша О.В., Блищик М.В., Передерій Д.М. МИХАЙЛОВ В.Д. – ВИДАТНИЙ ДОСЛІДНИК ГЕОЛОГІЧНОЇ ПАМ'ЯТКИ ПРИРОДИ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ «КАМ'ЯНА МОГИЛА НАД Р. МОЛОЧНА»	157
39.	Непша О.В., Передерій Д.М., Блищик М.В. АЛЕКСЄЄВ М.О. – ВИКЛАДАЧ, ГІДРОХІМІК, КРАЄЗНАВЕЦЬ ЗАПОРІЗЬКОГО КРАЮ	161
GEOLOGICAL SCIENCES		
40.	Прохорова Л.А., Непша О.В., Дьячкова А.В. ГІДРОГЕОЛОГО-МЕЛІОРАТИВНИЙ СТАН ЗРОШУВАНИХ ЗЕМЕЛЬ ПО МЕЛІТОПОЛЬСЬКОМУ МІЖРАЙОННОМУ УПРАВЛІННЮ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ	165

LEGAL SCIENCES		
41.	Mykytyshyna K. PSYCHOLOGICZNY ASPEKT USTANAWIANIE OSOBOWOŚCI PRZESTĘPCA	170
42.	Бондар О.С. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ ТА КАНАДІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ	173
43.	Камінська О.Л. CHILD-FRIENDLY ДОПИТ НЕПОВНОЛІТНЬОГО	179
44.	Шевченко А.Є., Кожевнікова А.С. ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ, ЩО ЗАЛИШИЛИСЬ ПРОЖИВАТИ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ В УМОВАХ УКРАЇНСЬКО- РОСІЙСЬКОГО КОНФЛІКТУ	183
45.	Макаренко О.В. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ ПРИРОДИ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ	187
46.	Метелиця Д.Ю., Хатнюк Н.С. ОБОРОННА ПРОМИСЛОВІСТЬ ЯК ВИД ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	191
47.	Моргунова Т.І., Арутюнова К.А. РЕЙДЕРСТВО В УКРАЇНІ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРАВОВІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ	195
48.	Парасюк М.В. МОЛОДІЖНЕ БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ	198
MANAGEMENT, MARKETING		
49.	Shpyralo-Zapotochna L.R. PROJECT MANAGEMENT: CHALLENGES OF TIME AND DEVELOPMENT VECTORS	202
50.	Tretinichenko Y., Adamenko A. DEVELOPMENT OF INTERNET-LOGISTICS IN UKRAINE	205
51.	Voropai O. EMPATHY MAP AS AN INSTRUMENT FOR IMPROVED SERVICE QUALITY: UNIVERSITY CASE STUDY	208
52.	Верескля М.Р., Михаліцька Н.Я. СИСТЕМА МОТИВАЦІЇ ОФІСНИХ ПРАЦІВНИКІВ	212

53.	Волкова Н.В., Величко А.А. УДОСКОНАЛЕННЯ СТРУКТУРИ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ	215
54.	Петрішина Т.О. СТРАХОВИЙ МАРКЕТИНГ ТА МЕНЕДЖМЕНТ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ: ЗМІНИ У СТРАТЕГІЇ І ТАКТИЦІ	221
55.	Разумова Г.В., Протопопова Н.А., Решетнікова Я.В. ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ	225
56.	Ребрик В., Питчак М., Домище-Медяник А. ЯКІСТЬ ЯК СКЛАДОВА КОНКУРЕНТНОЇ БІЗНЕС- СТРАТЕГІЇ У ГОТЕЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ	229
57.	Садченко О.В., Воротнюк Ю.С. СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ КОМПОНЕНТІВ КОНФЛІКТІВ	234
58.	Самошкіна І.Д., Сидорук З.О. ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ ВТОРИННОЇ ЛАНКИ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ	238
59.	Супрун А.А., Сусідко О.В. СТРАХОВИЙ І ФОНДОВИЙ РИНОК ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ: ВТРАТИ І МОЖЛИВОСТІ	243
60.	Харута В., Конопльова Є. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЛОГІСТИЦІ (ХМАРНІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕСОМ)	248
MEDICAL SCIENCES		
61.	Hryhorenko L. MODÈLE DE PRÉVISION DE LA PRÉVENTION DES MALADIES CHEZ LES ENFANTS ET LES ADULTES DES ZONES RURALES EN RAISON DE LA CONSOMMATION D'EAU POTABLE	251
62.	Lunova T.V. GENDER DIFFERENCES IN CLINICAL PRESENTATION AND LONG-TERM OUTCOMES FOLLOWING ACUTE CORONARY SYNDROME	257
63.	Брухно Р.П., Марченко М.Л., Устяк Н.В. ПОГЛЯД В МИНУЛЕ: ПОСТАТЬ Г.Х. ШАХБАЗЯНА В ІСТОРІЇ КАФЕДРИ ГІГІЄНИ ТА ЕКОЛОГІЇ №2 НМУ ІМЕНІ О.О. БОГОМОЛЬЦЯ	259

64.	Литвинець В.Є., Горовий В.І., Литвинець Л.Я. КОНСЕРВАТИВНІ ПІДХОДИ У ЛІКУВАННІ СТРЕСОВОГО НЕТРИМАННЯ СЕЧІ У ЖІНОК	261
65.	Пахаренко Л.В., Басюга І.О., Жураківський В.М. ОЦІНКА БОЛЬОВОГО СИНДРОМУ У ЖІНОК З ГЕНІТАЛЬНИМ ЕНДОМЕТРІОЗОМ	265
66.	Рябовол В.М., Таран Н.В., Різник К.С. ОСОБЛИВОСТІ ТОКСИЧНОСТІ ТА БУДОВИНАНОПОРОШКУ ДІОКСИДУ ТИТАНУСИНТЕЗОВАНОГО МЕТОДОМ ТЕРМІЧНОГО РОЗКЛАДУ	267
67.	Філик О.В. МЕТОДОЛОГІЯ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ВІДЛУЧЕННЯ ВІД ШТУЧНОЇ ВЕНТИЛЯЦІЇ ЛЕГЕНЬ У ДІТЕЙ З ГОСТРОЮ ДИХАЛЬНОЮ НЕДОСТАТНІСТЮ	269
68.	Шевченко Т.М., Єрошкіна Т.В., Пугач Д.В. РЕПРОДУКТИВНЕ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЗБЕРЕЖЕННЯ	273
PEDAGOGICAL SCIENCES		
69.	Gorbachenko A., Malii A. CHALLENGES AND PERSPECTIVES OF ONLINE LEARNING AND TECHING IN HIGHER EDUCATION	279
70.	Kryvko M. EDUCATIONAL POLICY OF THE EUROPEAN UNION	281
71.	Kutsak A. PROVISION AT THE UNIVERSITY OF A QUALITATIVE EDUCATIONAL PROCESS UNDER QUARANTINE CONDITIONS: APPROACHES TO ANALYSIS	284
72.	Бобирєва Ю. С., Мучичка В. В. ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ СЕРЕДОВИЩА АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	289
73.	Бугайова Л.П., Отравенко О.В. МАЙБУТНІЙ УЧИТЕЛЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ – ЛІДЕР ІННОВАЦІЙ	292
74.	Букір В.В. ТВОРЧІСТЬ НЕОКЛАСИКІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У СТАРШІЙ ШКОЛІ	296

75.	Вахрушева Т.Ю., Купіна О.В. ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	298
76.	Величко С., Руденко Т. ЗАСТОСУВАННЯ ХМАРНИХ СЕРВІСІВ GOOGLE ТА СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ПРОГРАМ ДЛЯ МОНІТОРИНГУ Й ОЦІНКИ РІВНЯ ЗДОРОВ'Я ТА ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ	301
77.	Вовченко Г.О. ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ У ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	307
78.	Горошкін І. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МОВЛЕННЄВИХ СИТУАЦІЙ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ГІМНАЗІЇ	310
79.	Грищенко О.С., Жиленко Т.І. ВИКОРИСТАННЯ СТОРІТЕЛІНГА ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕМИ "АНАЛІТИЧНА ГЕОМЕТРІЯ НА ПЛОЩИНІ І У ПРОСТОРІ"	312
80.	Гріщун Л.О., Жиленко Т.І. АСОЦІАТИВНИЙ ПІДХІД ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕМИ «КРИВІ ТА ПОВЕРХНІ ДРУГОГО ПОРЯДКУ»	315
81.	Замашкіна О.Д. БУЛІНГ, ЯК ПРОБЛЕМА ШКІЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА	318
82.	Затока С.А. КОМП'ЮТЕРНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ОЦІНКИ МЕТРОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК АНАЛОГО- ЦИФРОВОГО ПЕРЕТВОРЮВАЧА	322
83.	Захарченко Л.В., Ковтун Н.І «ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОЄКТУВАННЯ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»	328
84.	Іванова В.М., Шелудько О.М., Ярошенко Я.С. ПОТЕНЦІАЛ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ГЕОГРАФІЇ ДЛЯ ЕКОЛОГІЧНОГО НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ	332
85.	Клименко А.В., Джури́нський П.Б. ТЕНІС ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ЗАНЯТЬ РУХОВОЮ АКТИВНІСТЮ ШКОЛЯРІВ	336

86.	Коваленко Ія А. ВІДОБРАЖЕННЯ РОБОТИ КРИВОРІЗЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТА В ДОКУМЕНТАХ АРХІВНОГО ВІДДІЛУ МІСЬКВИКОНКОМУ (М. КРИВИЙ РІГ)	338
87.	Корницька Л.А. ДЕКОРАТИВНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ОСНОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ХУДОЖНИКА ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА	340
88.	Кравець В.П. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНТРАЦЕПТИВНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ	344
89.	Красильников А.А. НОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ ПО ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЕ	348
90.	Лакатош М.О. ПРИНЦИПИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	354
91.	Мазур В.М., Султанова Н.В. ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО УТРИМАННЯ Й СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ	357
92.	Мартинюк О.В., Орішук Р.О. ТРЕНУВАННЯ М'ЯЗІВ ЖИВОТА	361
93.	Міхєєв А.О., Дейнека С.Є. САМООЦІНКА СХИЛЬНОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ, ЯКІ НАВЧАЮТЬСЯ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «МЕДИЦИНА»	363
94.	Міщенко О.В. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З ДИСЦИПЛІНИ «ТЕХНОЛОГІЇ ВИГОТОВЛЕННЯ ТА ОЗДОБЛЕННЯ ОДЯГУ» В УМОВАХ ВИРОБНИЦТВА	367
95.	Нетяга Н.П. МОДЕРНІЗАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА – ШЛЯХ ДО ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ	373

96.	Пасенко С.В., Сігаєва Л.Є. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЗВО	379
97.	Радько М. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ РУХОВИХ УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ	385
98.	Романенко С.С., Кисіль І.В. МОРАЛЬНО-ЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В СПОРТІ	387
99.	Сердюк Л.В. «ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦТВ ДО МИСТЕЦЬКО – ОЗДОРОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ »	392
100.	Сипченко О.М., Смоляр Є.Д. ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ АНДРАГОГІВ	398
101.	Степанова Н.М., Венгерська В.О. ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНО-СМИСЛОВИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКИХ КАЗОК ТА ОПОВІДАНЬ	403
102.	Тітова Г.В., Качанов Ю.В. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДГОТОВКОЮ ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ	407
103.	Трофімчук В.М., Трофімчук Л.О., Дідик В.А. ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ОСВІТНІХ СЕРЕДОВИЩ ПРИ ВИВЧЕННІ ОХОРОНИ ПРАЦІ	411
104.	Федурко О.М., Біляк О.В. РЕСУРСИ ІНТЕРНЕТУ У ФОРМУВАННІ ВМІНЬ І НАВИЧОК ІНШОМОВНОГО ГОВОРІННЯ	417
105.	Федурко О.М., Раделицька У.О. ЗАСОБИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННІ ІШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ	423

106.	Циганенко К.А., Жиленко Т.І. ІНТЕГРАЛЬНІ ІГРИ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕМИ «ГРАНИЦЯ ФУНКЦІЇ»	429
107.	Шамеян А.Ю. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МЕДІА РЕАЛЬНОСТІ УЧНІВ 11 КЛАСІВ ЛІЦЕЇВ ТА ГІМНАЗІЙ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	431
108.	Шевчук Л.Д., Рябенко Г.В. РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ ЗАСОБАМИ STEM-ОСВІТИ	434
PHILOLOGICAL SCIENCES		
109.	Strochenko L.V. CORPUS ANALYSIS OF THE ENGLISH SUBCONCEPTA WORK OF GENIUS	438
110.	Апоненко И.Н. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ НАИМЕНОВАНИЙ ПЕРСОНАЖЕЙ СКАЗОК (НА МАТЕРИАЛЕ СБОРНИКА «НАРОДНЫЕ РУССКИЕ СКАЗКИ» А. Н. АФАНАСЬЕВА)	440
111.	Баранник Н.О., Картава Д.А. ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВИ МАС-МЕДІА СУМЩИНИ	444
112.	Волянський С.М. СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСПОЗИЦІЇ СИНТАКСИЧНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ У БЕЛЬГІЙСЬКОМУ ВАРІАНТІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ	450
113.	Гордієнко К.О. ДІЄВІСТЬ ПРИНЦИПУ НАВЧИТИ ВЧИТИСЯ ПЕРЕКЛАДУ	456
114.	Кузяєва С.В., Цьох Л.Й. КАТЕГОРІАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТЕРМІНІВ ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ТА КОМП'ЮТЕРНИХ МЕРЕЖ	461
115.	Луценко Ю. ПОНЯТТЯ «ОНЛАЙН-ВИДАННЯ». ТИПИ ТА ФУНКЦІЇ	467

116.	Максименко О.О. ЯК ПЕРЕКЛАСТИ АНГЛІЙСЬКОЮ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ «СІДАТИ НА ПОТЯГ (АБО НА ЛІТАК)»?	469
117.	Тарновецька О.А., Добродзій Л.А. ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ МОВИ: РОЛЬ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТА	471
PHILOSOPHICAL SCIENCES		
118.	Ломачинська І.М., Ломачинський Б.Г. РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АНАЛІТИКИ У ФОРМУВАННІ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ВИПУСКНИКІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ФІЛОСОФІЯ»	474
119.	Парамоненко К.С. ЦИВІЛІЗАЦІЙНА ПАРАДИГМА ХАНТИНГТОНА: СУЧАСНИЙ ВИМІР ТА АКТУАЛЬНІСТЬ	479
POLITICAL SCIENCE		
120.	Тарасенко Т.М. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ПРОЯВ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД	482
PSYCHOLOGICAL SCIENCES		
121.	Muzichko L., Masian A. INTERCONNECTION OF COPING-BEHAVIOUR OF PERSONALITIES IN TENSE SITUATIONS OF SOCIAL INTERACTION	487
122.	Ерошкина Т.В., Матына Д.И., Рожнева И.Л. ПРИНЦИПЫ ОПТИМИЗАЦИИ ПОВСЕДНЕВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЧЕЛОВЕКА: ПСИХОГИГИЕНИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ	490
123.	Лугова О.В., Чуйко О.М. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ	495
124.	Назаревич В.В. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСТРАКІЗМУ	500
125.	Шевченко О.М., Волошин І.М. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ У МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ	504

SOCIOLOGICAL SCIENCES		
126.	Musiychuk V. CONSOLIDATION OF THE VIETNAMESE COMMUNITY IN UKRAINE	510
TECHNICAL SCIENCES		
127.	Dolia K., Dolia O. MODERN SCIENTIFIC RESEARCH OF INDICATORS OF EFFICIENCY OF OPERATION OF MEANS OF TRANSPORT IN LONG-DISTANCE PASSENGER SERVICE	513
128.	Gerasimov I., Ivanov S. EXPERIMENTAL RESEARCH OF THE EFFECTIVENESS OF A GATE VALVE CLOSING AT THE END OF A PIPELINE WITH A FOLLOWING DRIVE	515
129.	Ponomarenko R., Plyatsuk L. STUDY OF CHANGES IN THE QUALITY OF THE SURFACE WATER BODY	519
130.	Shcherban I., Trofimenko O. SMALL-SIZED RESONATOR PROBE WITH SENSITIVITY ADJUSTMENT FOR LOCAL MICROWAVE DIAGNOSTICS OF VARIOUS OBJECTS	522
131.	Бабченко О.А., Касьян К.М. АВТОМАТИЗОВАНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ ПРОДУКТАМИ	525
132.	Брюханов В.С., Кривий Є.А. ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ ШВИДКІСНОЇ ОБРОБКИ БАЗ ДАНИХ	529
133.	Вишневський Д.С. ОГЛЯД ПРОЦЕСУ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ПРО МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ ТОРГОВОЇ ТОЧКИ	531
134.	Дудник В.П., Легкодух В.В. ОБҐРУНТУВАННЯ НАПРЯМКІВ ПІДВИЩЕННЯ ТЕХНІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЗРАЗКІВ ОЗБРОЄННЯ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ	535
135.	Зенкін М.А. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ГАЗОТЕРМІЧНОГО ПОКРИТТЯ НА ВЛАСТИВОСТІ МІЖФАЗНОЇ ЗОНИ	538

136.	Кисель А.Г., Сологуб К.В. ВИЗУАЛИЗАЦИЯ ДАННЫХ В ВЕБ-ИНТЕРФЕЙСАХ С ПОМОЩЬЮ CHART.JS	541
137.	Нетребко В.Ю., Коновалюк А.Д. АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ ЗАСОБІВ ВІЯВЛЕННЯ І РЕЄСТРАЦІЇ АТАКИ ПРОТИТАНКОВИХ ЗАСОБІВ	544
138.	Неміріч О.В., Устименко І.М., Гавриш А.В. СПЕКТРОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ СОУСІВ ЕМУЛЬСІЙНОГО ТИПУ	547
139.	Пересічний М.І., Пересічна С.М. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЧИЗКЕЙКІВ ПІДВИЩЕННІ ХАРЧОВОЇ ЦІННОСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕКСТРАКТУ СТЕВІЇ І ПШЕНИЧНИХ ВИСІВОК	550
140.	Рій В.Б., Ніколаєв А.Т. АВТОНОМНИЙ ПОРТАТИВНИЙ КОМПЛЕКС ШВИДКОГО ВІЯВЛЕННЯ І РОЗПІЗНАВАННЯ ОБ'ЄКТІВ	556
141.	Слюсар В., Перепеліцин С., Писаренко Р. ВПЛИВ ТОПОЛОГІЇ НА КОНФІГУРАЦІЮ РУХОМИХ МУЛЬТИРАНГОВИХ МЕРЕЖ	558
142.	Усатюк С., Тищенко О., Сироватко Ю. ОПТИМІЗАЦІЯ РЕЦЕПТУРНОЇ КОМПОЗИЦІЇ СУХОЇ КОМПОНЕНТИ РОСЛИННОГО НАПОЮ ЗА СИМПЛЕКС-МЕТОДОМ	564
143.	Череднік А.Д., Бурда Ю.О., Півненко Ю.О. МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ СИСТЕМ ПРОМЕНЕВОГО ОПАЛЕННЯ ЗА КРИТЕРІЄМ МІНІМУМУ ВИРОБНИЦТВА ЕНТРОПІЇ	567
144.	Чернета О.Г., Сасов О.О., Кубич В.І. МЕТОДИ ЗМІЦНЕННЯ ДЕТАЛЕЙ І АЛГОРИТМ ЇХ ВИБОРУ	570
145.	Чернышов Н.Н., Белоусов А.В., Риплингер В.Д. ИССЛЕДОВАНИЕ РАБОТЫ ПОЛУПРОВОДНИКОВЫХ ПРЕОБРАЗОВАТЕЛЕЙ НА IGBT ПРИ ПЕРЕМЕЩЕНИИ РАБОЧЕЙ ТОЧКИ	574
146.	Чернышов Н.Н., Белоусов А.В., Зимаков М.А. РАСЧЕТ ДИНАМИЧЕСКИХ ПОТЕРЬ ТРЕХФАЗНОГО ПРЕОБРАЗОВАТЕЛЯ НА MOSFET	579

147.	Чернышов Н.Н., Белоусов А.В., Селиванов М.В. РАСЧЕТ ДИНАМИЧЕСКИХ ПОТЕРЬ МОЩНОСТИ В ПОЛУПРОВОДНИКОВЫХ ПРЕОБРАЗОВАТЕЛЯХ С ВЕКТОРНЫМ УПРАВЛЕНИЕМ	586
TOURISM		
148.	Бондаренко С.А., Воробей В.Г. РОЛЬ ТА ЗМІСТ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА	592
149.	Грабар Н.Г., Мазоренко М.О. ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ ЯК ФАКТОР ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ТРАДИЦІЙ ТА ЗВИЧАЇВ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	595
150.	Смирнов І.Г., Любіцева О.О. ПОСТАТІ ТА ПОДІЇ УКРАЇНСЬКИХ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ ЯК РЕСУРС ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ: ГЕНЕРАЛ-ХОРУНЖИЙ МАРКО БЕЗРУЧКО ТА ОБОРОНА ФОРТЕЦІ ЗАМОСТЯ	598

ЗАСТОСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ У ПРОФОРІЄНТАЦІЙНІЙ РОБОТІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Бабко Наталя Миколаївна

к.е.н., доц.

Харківський національний технічний університет сільського
господарства імені Петра Василенка

Квятко Тетяна Миколаївна

к.е.н., доц.

Харківський національний технічний університет сільського
господарства імені Петра Василенка

Соціальна реклама стала невід'ємною частиною життя сучасного суспільства. Вона має різну спрямованість і орієнтована на різні сфери людського життя. Освіта була і залишається безсумнівною цінністю в житті будь-якої людини, що говорить про те, що її популяризацію можна проводити шляхом застосування соціальної реклами.

Існує думка, що створення соціальної реклами є головним показником креативності, концептуального мислення і професіоналізму автора, так як соціальна реклама повинна викликати набагато сильніші емоції в аудиторії, ніж реклама товарів і послуг.

Одним із головних завдань сучасної соціальної реклами є інформування членів суспільства про різні соціальні явища і проблеми.

До основних завдань соціальної реклами сьогодні можна віднести:

- формування громадської думки щодо соціально-важливих проблем або явищ;
- привернення уваги громадян до основних проблем суспільного життя та активізація дій щодо їх вирішення;
- формування позитивного ставлення до державних структур;
- зміцнення соціально значущих інститутів суспільства;
- формування нових видів суспільних відносин;
- зміна поведінкової моделі суспільства та ін. [1].

Соціальна реклама, як і комерційна, реалізується за допомогою мережі Інтернет, телебачення, радіо, друкованих видань, зовнішньої реклами та ін.

Головною відмінністю соціальної реклами від комерційної є її мета. Метою комерційної реклами є зростання продажів товару або послуги і створення

позитивної думки про нього. Соціальна реклама спрямована на привернення уваги до проблем і явищ суспільства.

Інформація, яку несе в собі соціальна реклама, як правило, не є новою або невідомою широкому колу громадськості. Вона є відображенням суспільних проблем і конфліктів, важливих соціальних питань і ситуацій, що відбуваються у суспільстві.

У сучасному світі виділяють кілька типів соціальної реклами. Традиційно до них відноситься:

- пропаганда здорового способу життя;
- пропаганда правопорядку та дотримання законів;
- пропаганда подій;
- пропаганда милосердя та ін. [3].

Основною відмінністю перерахованих типів є цілі їх використання.

Соціальній рекламі, як і будь-якій іншій, притаманні такі критерії психологічної ефективності: здатність запам'ятовуватися, привабливість, інформативність і спонукання до дії.

Соціальна реклама, як правило, апелює до емоційної сфери особистості та до її морально-соціальних мотивів. Дані мотиви найчастіше використовуються в таких рекламних зверненнях, як захист навколишнього середовища (екологічні проблеми), охорона правопорядку, пропаганда здорового способу життя, благодійність та багато іншого.

Основними функціями соціальної реклами є:

- інформування громадськості про соціальні послуги та способи їх отримання;
- формування нових соціальних установок, зміна моделі поведінки, стереотипів, що склалися в суспільстві (відмова від куріння, алкоголю, наркотиків та багато іншого);
- формування позитивного іміджу державних служб і некомерційних організацій;
- об'єднання зусиль соціальних служб та спонсорів у вирішенні важливих соціальних проблем та ін.

Особливістю соціальної реклами у сфері профорієнтаційної роботи закладу вищої освіти (ЗВО) в першу чергу є те, що вона повинна бути спрямована на пропаганду знань як соціокультурної цінності.

Можна виділити наступні функції соціальної реклами у профорієнтаційній роботі ЗВО:

- інформування потенційних абітурієнтів та їх батьків про освітні послуги і способи їх отримання;
- формування позитивного іміджу ЗВО;
- створення каналів «зворотного зв'язку» між навчальними закладами та студентами (або потенційними абітурієнтами);
- привернення уваги до проблеми необхідності підвищення освітнього рівня громадян;

- формування нових соціальних установок, зміна моделі поведінки та стереотипів, що склалися в суспільстві (знання як соціальна цінність, освіта як соціальна цінність) [2-3].

Специфічною особливістю соціальної реклами у профорієнтаційній роботі ЗВО є те, що рекламне повідомлення у цій сфері має дві особливості:

1. Така інформація повинна позитивно характеризувати конкретний ЗВО та його види освітніх послуг.

2. Вона повинна містити у собі заклик до необхідності отримання вищої освіти, який в ідеалі повинен сформувати відповідний світогляд у потенційних споживачів освітніх послуг [4].

Таким чином, освіта повинна пропагуватися і як соціально-значуща цінність, і як особистісний ресурс, що дозволяє піднятися на бажану соціальну сходинку або рівень матеріального достатку.

Соціальна реклама у профорієнтаційній роботі ЗВО, як і будь-яка інша, повинна бути спрямована на отримання конкретного результату. Об'єктивним показником ефективності такої реклами є наявність зворотного зв'язку з боку споживача рекламного продукту. Зворотній зв'язок в даному контексті може виражатися у вигляді активності абітурієнтів, затребуваністю освітніх продуктів конкретного ЗВО, високим рівнем його престижу та позитивним іміджем.

Останнім часом в наукових колах активно обговорюється питання відносно того, що сьогодні освіта перейшла із соціально-важливої сфери діяльності в сферу послуг. Подібні дискусії спровоковані уявленням про освітню послугу як форму комерційної діяльності, а також тим, що більша частина освітніх послуг ЗВО надаються сьогодні на контрактній основі.

Але, на нашу думку, є суттєва відмінність освітньої послуги від будь-якої іншої послуги комерційного характеру – це сутнісні характеристики продукту. Так як продукт освітньої діяльності носить особистісно-значущий, і одночасно, соціально-значимий характер та має цінність не тільки для того, хто навчається, а й для суспільства в цілому, не справедливо відносити освітні послуги до суто комерційної сфери діяльності.

Крім цього, не варто забувати, що освіта – це не просто набір знань, умінь і навичок, що дозволяє здійснювати трудову діяльність, а й цілеспрямований процес виховання, формування світогляду і соціально-активної позиції того, хто навчається. Саме тому соціальна реклама у профорієнтаційній роботі ЗВО є чимось більшим, ніж просто реклама товару, спрямована на цільовий споживчий сегмент. Така реклама є не просто пропагуванням освітнього продукту або ЗВО – це реклама соціальних цінностей і можливостей їх реалізації.

Отже, соціальна реклама у профорієнтаційній роботі ЗВО повинна бути спрямована на формування громадської думки щодо такого соціально-важливого явища, як освіта, інформування потенційних абітурієнтів про види, форми і можливості отримання освіти у конкретному ЗВО, активізацію дій по вирішенню освітніх завдань потенційних абітурієнтів, формування позитивного ставлення до ЗВО, зміцнення інституту освіти як соціально значимого, а також зміну поведінкової моделі суспільства.

Список літератури

1. Лаврик О.В. Соціальна реклама в сучасному медіапросторі: до визначення поняття. *Филология. Социальная коммуникация*. 2008. №1. С. 65–70.
2. Обрителько Б.А. Рекламна діяльність: курс лекцій. Київ: МАУП, 2002. 240 с.
3. Соціальна реклама та соціальний контекст маніпуляційного впливу реклами. URL: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/66721.doc.htm (дата звернення: 28.10.2020).
4. Квятко Т.М. Генезис наукових основ теорії конкуренції. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*, 2017. Вип. 182. С.154-162.

УМОВИ ВВЕДЕННЯ ЕКСПЛАНТІВ КУКУРУДЗИ В ІЗОЛЬОВАНУ КУЛЬТУРУ

Білокур Юлія Віталіївна,
аспірант

Рябовол Людмила Олегівна,
доктор сільськогосподарських наук

Рябовол Ярослав Сергійович,
доктор сільськогосподарських наук,
Уманський національний університет садівництва

Головний резерв збільшення валових зборів зерна кукурудзи полягає у підвищенні врожайності на основі ефективного використання генетичних можливостей нових та перспективних гібридів [1]. Їх створення вимагає інтенсифікації селекційного процесу на основі широкого використання результатів досліджень з біотехнології, молекулярної біології, генетичної інженерії тощо. [2].

Залучення біотехнологічних методів у селекційну схему підвищує ефективність добору та прискорює створення нових форм рослин з бажаними ознаками і властивостями [2–4].

Стерилізація рослинного матеріалу належить до найважливіших етапів технології розмноження *in vitro*. На поверхні вегетуючої рослини знаходиться значна кількість різноманітних мікроорганізмів, що здатні розмножуватись на живильному середовищі. У процесі розвитку грибові та бактеріальні інфекції не тільки поглинають поживні речовини штучного живильного субстрату, а й гальмують ростові процеси у клітинах експланту та всіх біологічних процесів рослини. Від якості стерилізації залежить успіх подальшого культивування [4–6].

Дослідження проводили упродовж 2019–2020 років у навчально-науково-виробничій лабораторії біотехнології Уманського НУС.

Метою досліджень було розробити регламент стерилізації апікальної меристеми проростків кукурудзи за введення матеріалу в культуру *in vitro*.

У процесі досліджень встановлено, що при стерилізації експлантів кукурудзи за експозиції 10 хв етанолом і гіпохлоридом натрію концентрацією робочого розчину 5 % і 10 %, отримано відносно однакову кількість життєздатних експлантів – відповідно 10,8–12,8 %. Відмічено, що за стерилізації рослинного матеріалу етанолом за експозиції 20 хв кількість життєздатного матеріалу отримано на рівні 10,4 % за найвищого некрозу експлантів (84,3 %).

Гіпохлорид натрію характеризується високим токсичним впливом на живі організми, що у високих концентраціях викликає істотну частку некрозу експлантів. Найкращі результати досягнуто за використання цього стерилізатора концентрацією 15 % за експозиції 15 хв. У цьому варіанті досліді життєздатного матеріалу отримано на рівні 73,6 %, а некроз спостерігали у 23,9 % рослин.

Тривалість обробки проростків кукурудзи пероксидом водню з 3 %-ю концентрацією не впливала на ефективність стерилізації. Зі збільшенням експозиції стерилізації спостерігалось незначне зменшення кількості життєздатного стерильного матеріалу у діапазоні 62,9–58,9 %, а некроз експлантів – 28,4–36,2 %.

Найефективнішою стерилізуючою речовиною для введення проростків в ізолювану культуру визначено 0,1 %-ву концентрацію перманганат калію за експозиції 10 хв. Вихід стерильних життєздатних експлантів у цьому варіанті досліді склав 85,7 %. Зі збільшенням експозиції стерилізації до 15 і 20 хв вихід стерильних експлантів істотно зменшувався і становив відповідно 65,3 і 47,6 %. Відмічено, що за використання перманганату калію кількість інфікованого матеріалу була найнижчою в досліді й варіювала в межах 0,6–1,8 %.

Нижчі результати було зафіксовано за стерилізації перманганатом калію 0,5 %-ю концентрацією та встановлено, що за експозиції 10 хв, вихід стерильних життєздатних експлантів становив 78,2 %, а за збільшення експозиції до 20 хв – 64,3 %.

Некроз експланту виявлено в усіх варіантах досліді, однак найбільшу кількість загиблих матеріалів отримано за стерилізації етанолом концентрацією 70 % і експозиції 20 хв.

Одже, проаналізовано вплив умов проведення стерилізації на патогенну мікрофлору та життєздатність експлантів кукурудзи. Встановлено особливості застосування низки стерилізаторів і підібрано оптимальні режими для ефективної стерилізації проростків форм кукурудзи з еректоїдним розміщенням листків.

Список літератури

1. Деркач К. В., Борисова В. В., Маленький В. О. Здатність до калусогенезу *in vitro* у ліній кукурудзи плазми Ланкастер за варіювання умов довкілля. Фактори експериментальної еволюції організмів. 2018. Т. 22. С. 228–234.
2. Любченко І. О., Рябовол Л. О., Любченко А. І. Використання культури *in vitro* в адаптивній селекції рослин (огляд літератури) : Збірник наукових праць Уманського НУС. Умань, 2016. Вип. 88. С. 126–136.
3. Kutas E. The influence of sterilizing compounds on the yield of viable explants of *Rhododendron* L. (Ericaceae). International journal of biodiversity and conservation. 2011. Vol. 3, №1. P. 24–26.
4. Поліщук В. В., Рябовол Л. О., Чучмій І. П. Калюсотвірні і регенераційні здатності сортів, гібридів та інбредних ліній кукурудзи : Збірник наукових праць Уманської ДАА. Київ : Знання України, 2000. Вип. 52. С. 36–39.
5. Деркач К. В., Абраїмова О. Є., Сатарова Т. М. Морфогенез *in vitro* у ліній кукурудзи гетерозисної групи Ланкастер. Цитология и генетика. 2017. Т. 51, № 1. С. 61–68.

6. Деркач К. В. Біотехнологічна характеристика генотипів кукурудзи зародкової плазми Ланкастер : дис. канд. біол. наук : 03.00.20. Дніпро, 2018. 316 с.

ВИЗНАЧЕННЯ ВПЛИВУ ФЕРМЕНТУ ТАНСГЛЮТАМІНАЗИ НА ВОЛОГОУТРИМУЮЧУ ЗДАТНІСТЬ НАПІВФАБРИКАТУ ЗБИВНОГО

Кондрашина Лідія Анатоліївна

Аспірант

Сумський національний аграрний університет,

Гурський Петро Васильович

Кандидат технічних наук, доцент

Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

Перцевой Федір Всеволодович,

Доктор технічних наук, професор,

Сумський національний аграрний університет

У білкових продуктах вода міститься в різних формах. Одна її частина представлена вільною водою, а інша – так званою зв'язаною водою. Кількісний вміст вологи в продукті, а також співвідношення вільної і зв'язаної води відіграють важливу роль у структуроутворенні і стабілізації системи. Важливою властивістю білків харчових продуктів є їхня гідратація, або здатність зв'язувати воду. Відомо, що вологоутримуюча здатність значною мірою визначає органолептичні властивості багатьох харчових продуктів і тісно корелює з пружністю, соковитістю, ніжністю готових продуктів [1, 2].

При замішуванні тіста напівфабрикату збивного борошняного частки борошна, набухаючи, починають швидко вбирати воду. Злипання набряклих часток борошна в суцільну масу, яке відбувається в результаті механічної дії мішалки при замішуванні і забезпечує утворення тіста. Провідна роль в утворенні тіста з властивими йому властивостями пружності, пластичності і в'язкості належить білковим речовинам борошна. Нерозчинні у воді білкові речовини борошна (гліадин і глютенін), що утворюють клейковину, зв'язують у тісті воду не тільки адсорбційно, але й осмотично. Осмотичне набухання відбувається в результаті дифузії молекул води всередину клітин молекули білка. Осмотичне зв'язування води в основному й викликає набухання білків. Білки клейковини здатні набухати в холодній воді і утримувати воду в кількості, приблизно в 2-2,5 рази більшій за свою масу. Набряклі білкові речовини при замісі утворюють в тісті губчастий «каркас», який в значній мірі обумовлює специфічні фізичні властивості тіста - його розтяжність і пружність. Цей білковий структурний каркас часто називають клейковинним [3].

Взаємодія білкових речовин борошна з водою складається з двох основних стадій, тісно пов'язаних між собою. Перша стадія набухання полягає в адсорбційному зв'язуванні води з утворенням навколо часток борошна водних оболонок. При цьому взаємодія води з гідрофільними групами відбувається не

тільки на поверхні часток борошна, але й усередині них. Перша стадія набрякання є екзотермічним процесом (з виділенням тепла) і не супроводжується значним збільшенням обсягу часток, тому що кількість води, зв'язаної таким чином невелика і складає близько 30%. Друга стадія являє собою так зване осмотичне набухання, що відбувається в результаті дифузії молекул води всередину часток борошна. Друга стадія набрякання протікає без виділення теплоти, але зі значним збільшенням обсягу міцел білка, тому що кількість води, зв'язана білками таким чином, становить понад 200%. Більшість білків, в тому числі білки клейковини, не однорідні і являють собою комплекс різних фракцій з різною молекулярною масою і різною водопоглинальною здатністю [4].

У технологічному процесі виробництва напівфабрикату збивного борошняного вода є активним учасником багатьох реакцій (гідроліз, гідратація, набрякання білків, збивання та ін). Вільна волога забезпечує розчинення інгредієнтів сухої суміші і формування збитої піноподібної структури желатино-цукрового розчину, а зв'язана вода обумовлює стабільність і термостійкість модельної системи [4].

Відомо, що бісквітне тісто відноситься до слабкоструктурованих систем. Саме тому в технології напівфабрикату збивного борошняного для забезпечення необхідних умов гідратації білку під час збивання цукрово-желатинового розчину, структурування тістової заготовки та випікання ми використовували желатин, як основний піноутворюючий інгредієнт, ксантан в якості додаткового загущувача системи і фермент трансглютаміназу як стабілізатор структури [5, 6, 7].

Виходячи з досвіду виготовлення напівфабрикату збивного борошняного за традиційними технологіями, підвищення частки зв'язаної вологи в збитому структурованому тісті, підготовленому до випікання, здійснювалось регулюванням концентрації цукру в рецептурі для підвищення відсотку сухих речовин [4].

Наявність великої кількості цукру в тісті без жиру надає виробам надмірну твердість. Також великий вплив на якість тіста і виробів надає крупність часток цукру. Для отримання пластичного тіста, в якому різко обмежений вміст води, ми використовували не цукор-пісок, а цукрову пудру. Це пов'язано з тим, що в порівняно невеликій кількості води не може повністю розчинитися вся кількість цукру передбачена рецептурою і залишаються нерозчиненими кристали, що будуть видимі на поверхні напівфабрикату і погіршать його якість [4].

В даних дослідженнях була поставлена мета: одержати кількісні показники вологоутримуючої здатності (ВУЗ) модельних систем напівфабрикату збивного борошняного за загально відомою методикою виділення води з проби пресуванням і визначенням її по масі.

Експериментально було доведено (рис.1, 2), що для отримання тіста напівфабрикату збивного борошняного з однорідною пластичною консистенцією, забезпечення відповідної термостійкості під час випікання тістових заготовок, використання ксантану і ферменту трансглютаміназа є раціональним і доцільним.

Рис.1. Вплив концентрації ксантану на вологостримувальну здатність тіста напівфабрикату збивного борошняного з желатином 3,0% до інактивації ферменту ТГ, %: 1- 0,05; 2- 0,07; 3- 0,09

Встановлено, що збільшення концентрації ксантану в рецептурі напівфабрикату збивного борошняного (рис. 1) підвищує вологостримувальну здатність тіста від $9,0 \pm 1,0$ до $18,0 \pm 1,0\%$. Введення ферменту ТГ в межах $0,05 \dots 0,09\%$ до інактивації (рис. 1) додатково підвищує вологостримувальну здатність тіста від $6,0 \pm 1,0$ до $12,0 \pm 1,0\%$. Після інактивації ферменту ТГ ВУЗ тіста напівфабрикату збивного борошняного збільшується ще на $5,0 \pm 1,0\%$ (Рис. 2)

Рис.2. Вплив концентрації ксантану на вологостримувальну здатність тіста напівфабрикату збивного борошняного з желатином 3,0% після інактивації ферменту ТГ, %: 1- 0,05; 2- 0,07; 3- 0,09

Отже, як видно з рисунків 1, 2, під впливом ферменту ТГ водоутримувальна здатність білкових речовин тіста напівфабрикату збивного борошняного суттєво посилювалась, особливо під час інактивації за температури $60 \pm 2^\circ\text{C}$.

Експериментально доведено, що здатність білкових речовин тіста напівфабрикату збивного борошняного утримувати вологу під впливом ксантану за концентрації $0,2 \pm 0,05$ за каталітичного впливу ферменту трансглютамінази в

діапазоні концентрацій 0,05...0,09%. До інактивації ферменту ВУЗ білкових речовин зростає від $56\pm 2\%$ до $78\pm 2\%$, а після інактивації – від $62\pm 2\%$ до $88\pm 2\%$, що підтверджується зменшенням втрат вологи під час випікання тіста.

Тобто можна спрогнозувати зниження кількісних втрат під час випікання напівфабрикату збивного борошняного за використання ксантану і ферменту трансглютаміназа в поєднанні з желатином в якості піноутворюючого інгредієнту.

Література

1. Пивоваров П. П. Теоретична технологія продукції громадського харчування: Навч. посібник. Ч. 1. Білки в технології продукції громадського харчування. – Харків: ХДАТОХ, 2000. – 116 с
2. Пивоваров П. П. Теоретичні основи технології харчових виробництв. Навч. Посібник. Ч.4. Вода та її значення у формуванні фізико-хімічних, органолептичних показників сировини та продуктів харчування / П. П. Пивоваров, Д. Ю. Прасол.– Харків: ХДУХТ, 2003. – 48 с.
3. Определение связанной воды индикаторным методом в хлебопекарном производстве / Юрчак В. Г., Берзина Н. И., Шмаровоз В. М., Прищепа М. П. // Известия Вузов. Пищевая технология. 1989. № 4. С. 78–80.
4. Ауэрман Л. Я. Технология хлебопекарного производства: учебник / под ред. Л. И. Пучковой. СПб.: Профессия, 2003. 253 с
5. Структурутворення у розчинах желатину під дією ферменту трансглютамінази [Електронний ресурс] / Л. В. Капрельянц, Т. В. Шпирко, А. А. Зинов'єв, О. В. Шалигін // Харчова наука і технологія. - 2010. - № 4. - С. 29-31. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Khnit_2010_4_12.
6. Шаніна О.М. Поліпшення кулінарних достоїнств макаронних виробів із застосуванням ферменту трансглютаміназа [Текст]. – Шаніна О.М., Зверев В.О., Теймурова А.Т. // Наукові праці ОНАХТ, 2013. Вип. 44, Т. 1, – С. 184-188.
7. Transglutaminases. Multiple Functional Modifiers and Targets for New Drug Discovery / Kiyotaka Hitomi, Soichi Kojima, Laszlo Fesus // Springer Tokyo Heidelberg New York Dordrecht London, Springer Japan, 2015. – 392 P.

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕЧНОСТІ НАССР У ЗАКЛАДАХ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

Шуліка Володимир Григорович

здобувач ОС магістр

Національний університет харчових технологій

Усатюк Світлана Іванівна

доцент, к.т.н.

Національний університет харчових технологій

Системи управління безпечністю харчових продуктів застосовують практично в усьому світі як надійний захист споживачів від небезпек, які можуть супроводжувати харчову продукцію.

В Україні оцінювання та контроль якості продукції закладів ресторанного господарства здійснюють за допомогою вимірювальних, експертних та соціологічних методів, затверджених в установленому порядку.[1].

Згідно з Наказом 590 впровадження системи управління безпечністю у закладах ресторанного господарства передбачає описувати практичні способи контролю за небезпечними факторами без надмірної деталізації їх природи і формальної ідентифікації ККТ. Настанови повинні охоплювати усі небезпечні фактори, характерні для технологічних процесів та харчового продукту, а також процедури їх контролю, коригувальні заходи у випадку невідповідностей. При цьому мають враховуватися не тільки можливі небезпечні фактори (наприклад, сальмонела у сирих яйцях), але й методи контролю щодо ймовірного забруднення продукту (закупівля сирих яєць у надійного постачальника, температура і час обробки). Заклади ресторанного господарства підпадають під дію даного наказу, отже, для даних підприємств гостро постає проблема підготовки до впровадження програми НАССР.[3].

Запровадженню системи НАССР передуює розробка попередніх базових санітарних програм - програм умов. Таку розробку здійснюють з урахуванням законодавчих санітарно-гігієнічних вимог. Програми охоплюють заходи щодо дотримання особистої гігієни персоналу, прибирання приміщень, проведення процедур по дезінфекції та миттю обладнання, кухонного інвентарю.

Другий етап базується на ідентифікації та аналізі небезпек, з вибором методів контролю та управління критичними точками (КТУ). Досвід впровадження НАССР на підприємствах харчової та переробної галузі підтверджує, що визначення ККТ - є, найбільш відповідальним і непростим моментом, робота по опису технологічної схеми виробництва продукції (страв), сировини та інгредієнтів. Особливу увагу необхідно приділити технологічним картам і рецептурам.

При розробці блок-схеми технологічного приготування страв бажано враховувати асортимент продукції, що пропонується закладом. Схожі страви групуються і для кожної групи асортименту розробляється одна загальна блок-схема.

У діаграму процесу також вносяться відомості про всі підготовчі та додаткові операції в тому числі вхідний контроль сировини. За складеною блок-схемою набагато простіше визначати і проводити оцінювання потенційних небезпечних факторів, які вимагають контролю з застосуванням відповідних заходів управління ризиками.

Контроль показників безпеки сировини і готової продукції в сторонніх акредитованих лабораторіях проводиться тільки в рамках програми виробничого контролю (ПВК). Тому стає складніше контролювати показники безпечності сировини, що надходить на підприємство. Такий контроль при надходженні сировини здійснюється тільки шляхом перевірки умов транспортування, супровідної документації і оцінки органолептичних показників. Контроль безпечності готової продукції здебільшого проводиться тільки органолептичними методами.[2]

Потрібно пам'ятати про те, що якщо при розробці плану НАССР мірою контролю небезпечного фактора обрано перевірку за органолептичними показниками, така міра контролю повинна обов'язково пройти валідацію, тобто ефективність обраних мір контролю.

Зважаючи на вище зазначені складнощі, необхідно зробити головний акцент на процедурі підбору та контролю постачальників, а також дотримання встановлених правил приймання сировини та бракеражу.

При розробці процедури закупівлі також виникають складнощі – тому якщо підприємства громадського харчування закупають великий асортимент продукції в невеликому обсязі, як правило, закупівля проводиться не напряму у підприємства-виробника, а у дистриб'юторів. Це ускладнює як контроль безпечності сировини, так і контроль умов її зберігання та транспортування.

Також варто враховувати, що при реалізації готових страв на підприємстві шляхом самообслуговування клієнтів, має місце ризик, який може виникнути на цій стадії і він не завжди буває виявленим та врахованим, це ризик забруднення харчової продукції і потрапляння в неї сторонніх предметів, пов'язаних з діями відвідувачів.

При впровадженні системи потрібно враховувати, що кожне підприємство має свої особливості будівель і споруд, що впливає на можливість перехресного забруднення і потоків руху, а також особливості протікання технологічних процесів.

На сьогоднішній день система НАССР в ресторанній галузі є головною моделлю управління ризиками та безпекою продукції, що дасть змогу забезпечити безпечність продукту під час виробництва і реалізації та надання послуг з обслуговування споживачів. [3-4].

Список літератури

1. Биков В.Н. Система НАССР / В.Н. Биков. – Л.: НТЦ Леонорм – Стандарт, 2003. – 218 с.

2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо харчових продуктів» від 22.07.2016 № 1602-VII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1602-18>

3. Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 01.10.2012 №590 «Про затвердження Вимог щодо розробки, впровадження та застосування постійно діючих процедур, заснованих на принципах Системи управління безпечністю харчових продуктів (НАССР)»

4. ДСТУ ISO 22000:2007 Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги до будь-яких організацій харчового ланцюга. – Чинний від 01.08.2007. – Київ : Держспоживстандарт України, 2007. – 39 с.

PRIMARY HEALTH CARE CENTRE AS AN ARCHITECTURAL OBJECT

Okere Emmanuel,

Masrer of Architecture

National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”,

Luidmyla Shevchenko,

Ph.D., Associate Professor

National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”,

Introduction. The primary health care centre according to world health organization (WHO) is the basic structural and functional unit of the public health services in charge of providing ambulatory or first-level of personal health care services. This system dates back to the Egypt, Roman era and since then it has progressed into a well-equipped health care system for various countries of the world, including Nigeria. Especially such type of building is more important for developing countries. It often accommodates the widest scope of health care facilities to help service the needs of different patients, including all ages of patients, patients of all socio-economic and geographic origins, patients seeking to maintain optimal health, and patients with all types of acute and chronic physical, mental and social health issues, including multiple chronic diseases.

This experience varies in different countries. Many developed countries have grown beyond the primary health care and expanded it into larger medical health centers. So, it should be interesting to analyze world practice experience of the design of such type of buildings, especially in course study it in Master's work.

This work is according to the plan of Masters and in the context of the research work of Department of Architecture of Buildings and Urban Planning National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic” related to the conservation and improvement of the existing object-spatial environment of cities and towns.

The complex methodology of the research is used in this work. It based on the different methods. Authors used comparative-historical and comparative-typological methods in studying the evolution of the primary health care centers in domestic and foreign practice, substantiation of the design features of such an environment and in the study of functional-spatial organization of research objects, description of it. Empirical methods have been used in the visual analysis of the primary health care centers, their field examination, makes pictures and measurements. It's such as observation, description, photofixation. Analysis of the scientific source base of the study made it possible to explain different theories and to systematize knowledge.

Result of the research. Many scientists are interested in studying the Primary Health Care Centres. Among them are doctors, architects, urban planners, designers, psychologists and others specialists. A number of articles concern the history of the medical centers in whole. It's works of authors H. Burpee [1], E.-M. Alves [2], and others. The architecture of hospitals and design of such type of buildings are presented by A. Dilani [3], R. Hascher [4], W. Tatton-Brown [5], A. King [6], R. Macnaughton [7], R. Miller [8], and many others specialists from different countries. Some scientific works are devoted the problem of the healing by architecture. Among them are works by A. Bellinger [9], Y. Nagsawa [10], and others. It's was interesting to read about healing gardens in hospitals and healthcare centres – in works by C. Marcus [11]. Scientific manuscripts by D. Axon [12], G. Bell [13], R. Cama [14], D. Entibi [15], A. Mostanedi [16] devoted to the modern hospital design and new health facilities design. It's important for architectural design to use State building regulations. For Nigeria there is “A Law to Provide for the Reform of the Lagos State Health Sector, Lagos State Hospitals Management Board, Primary Health Care Board, Traditional Medicine Board and for Connected Purposes” [17].

Currently, the design of such centers as architectural objects is relevant. Because it's main idea is providing medical services take into consideration the social and psychological needs of visitors (patients). Former, throughout western history, it was the “place where the sick have been cared for has transformed” ([1], page 1).

Nigeria is a developing nation with a rapid growth population of almost 200 million people and thereby with such rapid growth comes more necessity and need for a better and affordable health care service. The existing primary health care centers in Nigeria stands as the most accessible and most used medical centers for the average Nigerian and most times there is little or no functioning spaces to serve the needs of this people thereby leading to over-crowding, poor ventilation, poor lightening, poor electricity and lack of proper equipment's to service the needs of the people , so there is every need for advancing both structurally, technologically, planning updating the primary health care center.

Current efforts in the construction of hospitals directed towards “healing by design,” recognize the fact that health care facilities providing medical services. Analysis of the volume and spatial solution of the health care centers made it possible to define main schemes. They are:

- building in one level;
- building in two level;
- one or two level building with courtyard, in Fig. 1, a.

Sometimes health care centers look like as a complex of buildings with different service blocks, including shop, café, chapel, office building, and emergency zone. Site plan of object includes healing and rehabilitation gardens, some inner courtyards.

According to functional process in such type of buildings there were used functional and planning solution, based on the combination of noisy and quiet zones as in Fig. 1, b. It includes different types of service for adults, children and babies, for persons with disabilities, homelessness and for veterans.

Figure 1. Analysis of volume-spatial and functional-planning organization of the healthcare facilities.

The most useful zones of health care centers are:

- for routine checkups;
- for health risk assessments;
- for immunization;
- for general healthcare maintenance;
- for behavioral health consultation;

- for mental service;
- for early childhood intervention;
- for rehabilitation;
- for outpatient treatment.

These are a few new introductions to the practical design of the primary health care centers all around the world. Furthermore with the latest innovations in planning of health care centers around the world there is need to create and provide more spaces in additions to the center with regards obviously to the population of users and its accessibility to the public in general.

Conclusions. Furthermore, taking a deeper look into the health care designs of other countries and regions all over the world just to help us understand the ideology behind certain building details and also enable us see the recent trends in the health sector. The Primary health care center as it concerns various countries has improved drastically over time with their recent designs and this has led to the eradication of certain sanitary deficiencies which were persistent in the early 90s.

As a result of study below are a few points stated concerning improvements in the primary health care centre's design according to the requirements of the XXI century:

- Solar and Kinetic power designs
- Green Architecture and Landscaping
- Disease contamination centers
- Spatial arrangement of rooms, especially - emergency rooms
- Family area

Among all these developments the solar and kinetic power designs are like the most reigning trends now in this system because they don't just make power easily accessible. They also act as a form of sustainability of such type of building in the design-project.

References:

1. Burpee, Heather. History of healthcare architecture, Integrated design lab Puget sound, (2008).
2. Alves, Elza Maria. Healthcare Architecture: History, Evolution and New Visions. – Costeira Federal University of Rio de Janeiro, 2015.
3. Dilani, Alan. Design and Care in Hospital Planning. – Stockholm: Karolinska Institute Design and Health, 1999.
4. Hascher, Rainer. The hospital as a life-enhancing work environment: from hospital to “green health resort”. In: NICKL-WELLER, Christine; NICKL, Hans. Healing Architecture, Munich: Braun, 2013. p. 230-237.
5. James, Paul W., and William Tatton-Brown. Hospitals: Design and Development. – London: The Architectural Press, 1986.
6. King, Anthony. Hospital planning: revised thoughts on the origin of the pavilion principle in England. Medical History. 10 (1966): p .360-373.
7. Macnaughton, J. et al. (2005) Designing for Health: Architecture, Art and Design at the James Cook University Hospital. London, 2009.
8. Miller, Richard; SWENSON, Earl. Hospital and healthcare facility design. 2 ed. New York: W.W. Norton & Company, 2002.

9. Bllinger, Andréa; Krieger, David. Architecture as interface: healing architecture for patients. In: NICKL-WELLER, Christine; NICKL, Hans. Healing Architecture, Munich: Braun, 2013. p. 254-267.
10. Nagasawa, Yasushi. Evidence Based Design for Sustainable Healing Environment. In: Hospital Environment for Patient and Worker Safety, 1., 2017, Rio de Janeiro. Proceedings[...].Rio de Janeiro: ABDEH, 2017. p. 95-104.
11. Marcus, Clare Cooper. Gardens and health. (IADH) International Academy for Design and Health. p. 61-71.
12. Axon, Donald C. Guaranteeing a Positive Healing Environment. In: VAVILI, Fani (Ed.). Hospital Design at the Beginning of the 21st Century. Thessaloniki, Greece: University Studio Press, 1998. p. 112-119.
13. Bell, George H. Hospital and medical school design. London: E&S Livingstone ltd. p. 93-129.
14. Cama, Rosalyn. Evidence-Based Healthcare Design. New York: JohnWiley&Sons, 2009.
15. Entibi, David. The French Healthcare System and the Evolution of Healthcare Design Since the Last Ten Years. In: Congresso Brasileiro Para o Desenvolvimento Do Edificio Hospitalar, 8., 2018, Paraná. Anais[...].Paraná: ABDEH, 2018. p. 22-23.
16. Mostanedi, Arian. New Health facilities. Architectural desing. – Barselona, 2003.
17. A Law to Provide for the Reform of the Lagos State Health Sector, Lagos State Hospitals Management Board, Primary Health Care Board, Traditional Medicine Board and for Connected Purposes. – Lagos State of Nigeria, 2006. – 269 p.

СУЧАСНИЙ ПІДХІД ФОРМУВАННЯ РЕКРЕАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ДІТЕЙ У ВЕЛИКИХ І НАЙБІЛЬШИХ МІСТАХ УКРАЇНИ

Усачова Олена Юріївна

Доцент кандидат архітектури

Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова

Міське середовище є складною техногенною системою з житловими і промисловими утвореннями, ландшафтно-рекреаційною та транспортною інфраструктурою, з особливим екологічним і соціальним мікрокліматом. Проблема перебування в ньому дітей вимагає великої уваги і має ряд дуже важливих для суспільства аспектів: формування особи майбутнього громадянина України, його гармонійний розвиток, створення комфортного середовища для відпочинку з ефективною виховною дією.

Специфічність життя дітей у місті обумовлена негайним впливом урбанізованого середовища велика. Продовжує збільшуватися кількість дитячих хвороб, дитячого травматизму і злочинності. Негативні дії міського середовища має нейтралізувати спеціально створеного рекреаційного середовища, що складається з цілої системи об'єктів обслуговування, призначеної для організації відпочинку дітей.

Поняття « рекреаційне середовище» в данному випадку включає весь предметно-просторовий світ дітей у процесі їх рекреаційної діяльності і особливий психологічний мікроклімат, який воно створює. У зв'язку із стійким розвитком міст воно повинно постійно удосконалюватися. Це викликає необхідність пошуку нових типів та форм організації рекреаційного середовища для дітей. Перехід до ринкової економіки і різних форм власності обумовлюють зміни в типології містобудівних задач, а, отже, і у формуванні рекреаційного середовища для дітей. Це обумовлено рядом вимог:

- соціально-містобудівних, таких, що обумовлені системою формування і розподілу рекреаційного середовища з метою його раціонального розміщення у планувальній структурі міста і забезпечення рівномірного обслуговування дітей різних вікових і соціальних груп;

- архітектурних, що обумовлені вимогами підвищення естетичної якості об'єктів рекреації для дітей, її монотонності й одноманітності.

- соціально-педагогічних, що засновані на невідповідності функціональної і естетичної якості рекреаційного середовища, та не відповідають потребам сучасних дітей у зв'язку з новими вимогами системи їх суспільного виховання і оздоровлення.

Організація дозвілля дітей в міському середовищі - одне з щонайгостріших і актуальних завдань сучасності. В Україні, де 85% населення проживає в містах і 40% населення складають діти й молодь, ця проблема набуває особливо важливого значення. Через відсутність держбюджетного фінансування

інфраструктура об'єктів відпочинку в Україні і зокрема в м. Харкові, створена до кінця XX ст., фактично зруйнована. У даний час необхідні заходи для її відновлення і реструктуризації. У зв'язку зі стійким розвитком міст рекреаційне середовище для дітей повинно вдосконалюватися.

Як відомо, оптимальна організація відпочинку населення, особливо дітей, є показником національного багатства країни, показником високого рівня добробуту населення, його культури. Тому інфраструктуру об'єктів рекреації необхідно відновлювати й створювати у всіх містах України.

Необхідний новий підхід до формування рекреаційного середовища з урахуванням механізмів ринкової економіки - залучення інвесторів, підприємців. Потрібна розробка в цій сфері інноваційних програм і бізнеспланів.

Дана робота базується на фундаментальних дослідженнях М.М. Дьоміна, В.А. Ніколаєнко, В.О.Тимохіна, Ю.М. Шкодовського. Композиційно-художні аспекти вдосконалення міського середовища висвітлені в наукових працях В.Й.Кравця, О.О. Фоменко, С.О. Шубович. Сучасні дослідження відбуваються в кількох напрямках: соціально-педагогічний аспект розглядається в роботах В.А. Сухомлинського, Д.Б. Ельконіна, А.Н. Леонтьєва, М.І. Костіна, Г.І. Северин, А.П. Вергунова, Б.Ю. Хромова, В.М.Белоусова, Б.Г.Луніна, Л.М.Ставицької, Л.Н. Фридмана, Е.Е. Сапогова, М.В. Осоріна та ін., архітектурно-містобудівні питання розглядаються у роботах І.Н. Миколаївської, А.С. Апаріна, М.Н. Трубнікова, В.М. Белоусова, Р.Р. Лордкіпарідзе, Л.С. Бичковської, Ю.Ю. Магулянського, Д.В.Ежова та ін.. Значний внесок в дослідження архітектурно-планувальних характеристик, функціонального зонування територій наводяться в роботах Л.С.Залесської, С.В. Петровської, Н.П. Тітова, М.Н. Лунц, В.В. Шулика, В.Т. Шимко, М.П. Овчинникова, М.В. Хорошавіна, Н.М. Шебек та ін.. Архітектурно-ландшафтні питання що до формування рекреаційного середовища для дітей займалися Е.Г. Балакшина, Г.Н. Любішева, Н.Я. Крижановська та ін

Теоретичні надбання вищеназваних науковців є основою для більш детального вивчення проблеми оновлення та удосконалення рекреаційного середовища для дітей в сучасному місті. Проте недостатня вивченість даного питання робить актуальним проведення цілеспрямованого теоретичного дослідження. Необхідна розробка методик і науково обґрунтованих рекомендацій, в яких би відбивалися теоретичні принципи, що дозволяють фахівцям вирішувати питання формування рекреаційних об'єктів для дітей з урахуванням архітектурно-художніх, педагогічних, психологічних чинників і сучасних тенденцій розвитку.

Список Літератури

1. Культурно-дозвілева сфера України: динаміка змін та перетворень. Монографія/Ключко М.Ю., Ковтун В.Д., Троєльнікова Л.О., Цимбалюк Н.М.; Під наук. Ред. Цимбалюк Н.М. – К., 2004. – 180с.
2. Петрова І.В. Дозвілля в зарубіжних країнах: підручник. – К., 2005. – 408с.
3. Роговик І. Предметно-ігрове середовище – важливий чинник розвитку творчої особистості дошкільника / І. Роговик 2 Практика учр. закл. освіти – 2010. - №1 – с.74-80

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Вертелецька Ольга Леонідівна

Студентка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ
імені Григорія Сковороди»

У статті розглядається процес формування творчого мислення у майбутніх вчителів музичного мистецтва у процесі інструментально-виконавської діяльності. Уточнено суть поняття «творче мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва» та виявлено модернізовані методи та прийоми роботи зі студентами в процесі інструментально-виконавської діяльності.

Ключові слова: майбутні вчителі музичного мистецтва, творче мислення, педагогічні методи та прийоми, процес інструментально-виконавська діяльність.

Актуальність теми дослідження. Завжди було та залишається актуальним покращення ходу підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва в педагогічних навчальних закладах у ситуації із розвитком та зміною художньо-естетичної значущості

Одним з факторів компетентісного розвитку педагога – це підвищення його майстерності, показником допитливості та бажання розвиватися не зупиняючись на досягнутому, відкривати в собі нові обрії педагогічних знань та умінь і тим самим рухати вперед процес підготовки та виховання майбутніх вчителів музичного мистецтва. Не достатній розвиток творчого мислення майбутніх вчителів музичного мистецтва являється однією з основних проблем, яка на сьогоднішній час турбує багатьох вчених. Найперший, хто зацікавився цим був давньогрецький філософ Парменід, який розглядав його як спосіб пізнання, що веде до істини. У аспекті філософії нового часу проблема мислення розглядалася як з позиції емпіризму (Ф. Бекон, Дж. Локк), так і раціоналізму (Р. Декарт, Б. Спіноза). Представники сучасної психологічної науки, зокрема А.В. Петровський, А.В. Брушлінський, В.П. Зінченко, О.М. Леонтьєв, їх роздуми визначається як соціальний та зумовлений, пов'язаний з мовою психічний процес пошуку та відкриття новизни. Особливої актуальності набувають завдання формування таких якостей мислення студента як майбутнього спеціаліста у сфері музичної та педагогічної діяльності, які надають йому право самостійно, творчо засвоювати і переробляти музичну інформацію, яка постійно поповнюється, інтерпретувати положення педагогіки і психології та методично і

коректно застосувати їх в організації навчальної діяльності на музичних заняттях.

Мета статті –теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику та виявити етапи скористання структурно-функціональної побудови формування творчого мислення у майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Творче мислення відіграє важливу роль для студентів у навчальній діяльності, через те, що відбувається доповнення, ускладнення, інтеграція вже існуючих методів роботи зі студентами у процесі інструментально-виконавської підготовки. Творче мислення відіграє важливу роль у навчальній діяльності студентів, воно заповнює, насичує, інтегрує чи об'єднує вже існуючі компоненти, що знаходиться на стику різних наукових дисциплін, розвиває витривале поєднання психічного плин у та являється основою музичного навчання і виховання. Маємо висновок, що творче мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва являється психічним перебігом знаходження новизни у процесі творчої діяльності, ефективність до неформального, не стандартного розсудження проблем та задач оснований на інстинктах, творчій уяві та фантазії. В розвитку творчої особистості не менш головну роль відіграє музичне мистецтво. При розвитку творчого мислення студентів воно являється невід'ємною складовою.

Творче мислення — це виконання будь-якої діяльності без наслідування готових зразків чи ідей, потяг до мисленнєвої новизни при роз'ясненні завдань чи проблем, уміння творчо побачити з нової сторони предмет та ідеї що до його використання і утворювати ідеї у неконкретно сформульованій ситуації.

Роль і місце творчого мислення у компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва слугували розробленню у науковій літературі теоретичним основам А. Алексюк, О. Киричук, Н. Кузьміна, В. Майборода, О. Мороз та інші, ще дослідження, скеровані на побудову головних ключів стосовно до готовності студентів до творчого мислення О. Абдулліна, С. Архангельський, В. Бондар, С. Гончаренко, Р. Гуревич, П. Гусак, М. Євтух, В. Кравець, Н. Ничкало, О. Пехота, О. Савченко, В. Семиченко, В. Сластьонін, М. Сметанський, Г. Терещук, Р. Хмелюк, В. Чайка та інші. Творче мислення являється частиною рефлексивного типу свідомості, котра втілена крізь призму фундаментальних здібностей.

На основі зазначеної вище позиції, визначено наступні структурні компоненти творчого мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва:

- *мотиваційний*, за ним актуалізується мислення в процесі формування ставлення до майбутньої професійної діяльності як до цінності, сфери професійної, особистісної самореалізації, формуванні власної особистісно означеної методики викладацької культури, виконавської творчості майбутнього музиканта, вчителя музики;
- *когнітивний*, визначає потребу і здатність до постійного професійного саморозвитку, умінь, аналізування досвіду інноваційної діяльності вчителів музики, поповнення методичних знань, розвитку особистісних якостей, викладацької майстерності;
- *діяльнісний*, визначає актуалізацію творчого мислення на етапі організації навчальної діяльності, здатність майбутнього вчителя професійно оцінити

навчальну ситуацію, враховуючи специфіку музичного розвитку школярів, у її контексті – навчальне завдання і визначити оптимальні методи і прийоми організації діяльності, ефективно їх реалізувати.

- *креативний*, фіксує специфіку творчого мислення у процесі вивчення мистецьких дисциплін як сферу творчої діяльності на етапі сприйняття і осмислення, наприклад, музичних творів, і формування власної виконавської майстерності.

Педагог який послідовно і повноцінно реалізує соціальне замовлення, ставить перед вищою школою нові завдання, який формує особистість дитини, що прагне до саморозвитку та самовдосконалення, проявляє творчість у роботі завжди оцінюється найбільше.

Такі завдання, які перераховані вище, повною мірою відносяться до підготовки вчителя музичного мистецтва. В сучасному світі інформаційних технологій майбутній фахівець повинен бути освіченим, багатогранним, активно діючим, творчим, та в загальному особистістю яка поєднує в собі якості педагога й музиканта. На сьогоднішній день вчитель музичного мистецтва повинен мати такі якості: вміти швидко адаптуватися до змінних умов своєї професійної діяльності, бути конкурентоспроможним, весь час вдосконалювати спеціальні уміння, узагальнювати та переносити їх на різні види музично-педагогічної діяльності, досягати творчим мисленням, сучасними психолого-педагогічними знаннями, уміннями та навичками, котрі визначають його професіоналізм, систематично збагачувати свої знання.

В контексті нашого дослідження до загально педагогічних ми віднесли такі компетентності:

- теоретико-практична компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва як вміння вирішувати практичні педагогічні завдання музичного розвитку школяра котрі ґрунтуються на комплексному та теоретичному аналізі навчальної ситуації;

- інтегративно-перетворювальна компетентність студента як здатність, що ґрунтується на інтеграції загально педагогічних, методичних, музично-дидактичних знань визначити вдалий підхід до вирішення навчально-методичної проблеми, сприятливого розвитку педагогічної ситуації;

- особистісно детермінована компетентність вчителя музичного мистецтва, котра визначає здатність до продуктивного особистісного, професійного, музичного, інструментально-виконавського саморозвитку, майстерність до формування індивідуального, особистісно орієнтованого стилю і методики музично-педагогічної діяльності.

Що стосується більш конкретних спеціальних компетенцій вчителя музики, то ми намагалися їх визначити, аналізуючи комплекси вмінь та навичок, представлених в літературних джерелах.

З даної позиції можемо виділити музично-педагогічні уміння та навички, необхідні вчителю:

- ✓ цікаво та творчо проводити уроки музики відповідно з метою, принципами і завданнями організації навчально-виховної роботи в школі;
- ✓ виконувати художньо-педагогічне спілкування із дітьми;

- ✓ власноруч добирати музичний матеріал для лекцій-концертів, складати музичні сценарії до позаурочної діяльності;
- ✓ осягати, інтерпретувати і виконувати музичні твори;
- ✓ робити аналіз музичних творів та ілюструвати їх;
- ✓ формулювати на слух елементи музичної мови (типи фактури, акорди, тональний план, типи відхилень і модуляцій, ритмічні особливості характер мелодійного руху та будови музичної теми тощо);
- ✓ творити акомпанемент до пісень шкільного репертуару;
- ✓ робити аналіз, узагальнювати та використовувати у власній роботі передовий педагогічний досвід в сфері художньо-естетичного виховання школярів, суворо оцінювати результати своєї педагогічної та виконавської діяльності, творчо підходити та вводити нові методики, програми та нові ідеї.

На мою думку більша частина науковців згодні з думкою, що стосується особисто вагомої ролі музично-художньої творчості щодо виховання творчої особистості. Наведемо приклад, відомий педагог-музикант Н.А. Ветлугіна запевняла, що саме сучасне виховання повинно формувати людину нового покоління, котра здатна до активності в творчій діяльності, та звертала увагу на те, що Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики ХХІ століття тому, що «мистецтво, зокрема музика, приховує у собі великі можливості для творчого розвитку підростаючого покоління» [1, 15]. 560 16–17.10.2014 р., м. Київ

Проблеми розвитку творчого мислення в молодого покоління являється досить актуальною як в практичному, так і в теоретичному аспектах (О.М. Матюшкін, В.М. Дружинін, Л.Ф. Обухова В.О. Моляко, та інші). Завдання психологічної науки на даному етапі розвитку являється виявлення проблеми формування та розвитку креативної особистості і її вирішення. Так ми можемо аналізувати теоретичні психолого-педагогічні дослідження у території формування творчого мислення у майбутніх учителів музичного мистецтва, результат говорить про обов'язковість управління педагогічним процесом викладачем та показує на умови амбіційного вироблення у майбутніх фахівців якостей багато духовного світила. Усвідомлюючи мету своєї діяльності, оволодіння засобами дій власного мислення, своєрідний розвиток евристичних, репродуктивних, та дослідницьких прийомів розумової діяльності, поступовий настрій формування навчальних умінь й творчих здібностей — вимоги до сучасних студентів ВНЗ.

Проаналізувавши механізм навчальних занять, методів організації підготовки студентів зі сторони використання потенціалу формування творчого мислення у процесі інструментально-виконавської діяльності зробимо висновок, що саме індивідуальні заняття являються провідною формою аудиторних занять в класі основного музичного інструмента, вони являються пріоритетними: дають можливість встановити контакт в учнем чи студентом, дає змогу оновлювати методи та прийоми, коригувати роботу особисто. інтегральною проблемою музично-виконавської педагогіки є індивідуальне заняття з основного музичного інструмента, його головна роль закладена в розширенні та розвитку всієї

сукупності даних музично-виконавських компетенцій студента, поліпшення фактичних виразно-технічних та ігрових прийомів, засобів новітніми деталями.

В класі фортепіано індивідуальні заняття за настроєм змістовного та структурного забезпечення має бути комплексними: перевірка домашнього завдання, показ та викладка нового матеріалу, читання з листа, роз'яснення теоретичних відомостей, гра в ансамблі, імпровізація тощо. В рамках даних ступенів організації навчальної діяльності дуже важливо, що були присутні різні методи роботи, визначивши узагальнення у рамках переважності особистісно-орієнтованих, інтерактивних, можна сказати методів, котрі включають мисленнєву діяльність студента його творче мислення.

Раціонально з однієї сторони будувати діяльність студентів, створюючи програми індуктивного мислення (від окремих компонентів до цілісності), в з іншої – дедуктивне (від цілісності до окремих компонентів). З обох позицій індивідуальні заняття мають підпорядковуватися наданню та оптимізації музичного, творчого мислення студента, збагаченню емоційного та художньо-інтелектуального досвіду юного музиканта, «запалювати» його позитивними враженнями, надавати поштовх до наступного, майбутнього власного руху що стосується розвитку музично-педагогічного професіоналізму, розвиток вищого рівня мислення в межах конкретної спеціальності.

Маємо висновок, що форми і методи проведення занять в процесі інструментально-виконавської діяльності студентів та методи організації даної діяльності, методичної роботи педагога, різнограневі та залежні від ряду факторів: індивідуальних особливостей викладача та студента, від якості навчальної програми на сьогоднішній день, від цілей на котрі орієнтуються під час заняття. Для надання індивідуальним заняттям особистісної орієнтованості потрібно поєднувати загально науковість, логічність та особистісна емоційність.

Формування мислення стало одним з головних напрямків у професійній музичній освіті, як у плинні освоєння музичним матеріалом, також у процесі розвитку інструментально-виконавської майстерності. Узагальнивши версію оптимізації формування творчого мислення студентів в процесі інструментально-виконавської діяльності визначається на базі системного підходу, основні аспекти котрі зазначені в концептуально-методичних засадах та відтворюються основоючись на компетентнісний, професійно-діяльнісний алгоритму організації навчального процесу. Систематичність творчого мислення, котра реалізується крізь креативний когнітивний, мотиваційний, діяльнісний компоненти, має певне змістовно-технологічне забезпечення крізь інтенсифікацію роботи над професіограмою викладача, включаючи в себе інструментально-виконавську діяльність студента та частин, котрі зобов'язують проблемно-дослідницьку, самостійну роботу, використання доцільних форм та методів організації навчальної діяльності студентів оснований на особистісній орієнтації.

Даний підхід, що стосується забезпечення системи формування творчого мислення у майбутніх учителів музичного мистецтва виділяє й відповідну логіку організації діяльності, котра завбачається дослідженням, має можливість реалізуватися крізь виділення конкретних рівнів експериментальної роботи.

Мова йде про організаційний, орієнтувальний, практичний та впроваджувальний, самостійний та творчий, контрольно-узагальнюючий етапи котрі дозволяють реалізувати послідовність вирішення не легких завдань формування творчого мислення у майбутніх учителів музичного мистецтва.

Висновок. Отже, дієвість розвитку творчого мислення у майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі інструментально-виконавської діяльності обґрунтовується рівнем сформованості конкретної науково аргументованої системи, котра повинна мати визначену концептуальну основу та відповідати логіці і змісту методико-технологічного забезпечення. Структурно-функціональна модель творчого мислення в сенсі розвитку методичної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва виконала означену роль в дослідженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арчажникова Л. Г. Структура профессиональной деятельности учителя музыки / Людмила Григорьевна Арчажникова // Подготовка учителя музыки к профессиональной деятельности в школе: [sb. st.] – Ярославль, 1985. – С. 3-20
2. Барина М.Н. О развитии творческих способностей ученика : сб. ст. / М.Н. Барина ; ред. В. Михелис. — Л. : Лизгиз, 1961. — С. 59. — (В помощь педагогу музыкальной школы).
3. Калашніков І. В. Забезпечення компонента творчого мислення // Математика в школі. – 2003. – № 2. – С. 30-33.
4. Рубинштейн А. Г. Лекции по истории фортепианной литературы /Антон Григорьевич Рубинштейн. – М. : Музыка, 1974. – 109 с.
5. Цыпин Г. М. Обучение игре на фортепиано : учеб. пос. для студентов пед. ин-тов по спец. № 2119 «Музыка и пение» / Г. М. Цыпин. – М.: «Просвещение», 1984. – 176 с

USE OF A BIOINDICATION TO DETERMINE SOIL POLLUTION BY PETROLEUM

Poberezhny Liubomyr

Doct. tech. Sci., Professor

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,

Liubov Poberezhna

Ph.D., Associate Professor

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,

Bondarchuk Tatiana

4th year student

Specialties 101-Ecology

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

Significant areas of fertile lands of Poltava region, which are subjected to man-made load, have a medium, high and fairly high level of pollution by oil and oil products. As a result, the water, air and nutrient regimes of the soil cover of agricultural lands of Poltava region have significantly deteriorated. Chemical pollution of the environment as a result of oil production is regional in nature. Today, the humus content in the soils of the region, since the 60s of the last century, has decreased from 4.3 to 3.3%. There is a redistribution of areas between different classes in terms of humus content - land from a higher class moved to lower. In addition, on arable lands, the losses of this indicator are slightly higher than on natural forage lands.

Studies of changes in anatomical and morphological parameters in the presence of stressor (crude oil) in the early stages of vegetation, focusing on the organization of the chlorenchymal component to identify the relationship between crude oil content in the soil and the manifestation of test responses of the model plant. For microscopic examinations, the central part of the leaf blade $\approx 1-2$ mm wide was cut out with 5 seedlings in each group of observations. The samples were fixed, dehydrated and poured into epoxy resins.

At an oil concentration in the soil of 5 ml/kg, an increase in the size of the leaf blade and the content of chlorenchyma is determined, the volume fraction of which increases from 49.0% (normal) to 59% ($m \pm 2.0\%$). The growth of the volume fraction of chlorenchyma is due to an increase in the total cross-sectional area of chlorenchyma cells in the leaf blade from $210.0 \cdot 10^3 \text{ m}^2$ (normal) to $390 \cdot 10^3 \text{ m}^2$ ($m \pm 103 \text{ m}^2$). Thus, there is a stimulation of anabolic processes and an increase in the content of assimilating parenchyma in the leaf blade relative to the norm by 1.84 times. At a dose of oil contamination of the soil of 10 ml/kg relative to the norm, there is a slight decrease in the volume fraction of chlorenchyma in the leaf plate and a decrease in

numerical values of the assimilating tissue area from $210.0 \cdot 10^3 \text{ m}^2$ (normal) to $196.6 \cdot 10^3 \mu^2$ ($m \pm 103 \mu^2$). When increasing the dose of oil contamination of the soil from 20 to 50 ml / kg, there is a gradual decrease in the content of chlorenchyma in the leaf plate - from $170.0 \cdot 10^3 \mu^2$ to $122 \cdot 10^3 \mu^2$ ($m \pm 103 \mu^2$). At the maximum concentration of crude oil in the soil of 50 ml / kg, the content of chlorenchyma in LP, compared with the norm, decreases 1.7 times.

Physiological hypertrophy of chlorenchyma cells is due not only to an increase in the vacuolar space, but also, above all, an increase in the number of chloroplasts in the cytoplasm of these cells. If normally the volume fraction of chloroplasts in the cells of assimilating tissue is 19%, then with oil contamination of the soil at 5 ml / kg it increases significantly (up to $28.4 \pm 2.0\%$). In the conditions of oil contamination of the soil at an oil concentration of 10 ml / kg in the chlorenchymal component of LP there is a certain decrease in the number of cell sections - from 600 (normal) to 560 ($m \pm 50$). With increasing oil concentration in the soil, from 20 ml / kg to 50 ml / kg, the number of sections of chlorenchyma cells slowly decreases - from 500 to 390 ($m \pm 40$). Relative to the norm (600 cells), under conditions of maximum oil contamination of the soil, the number of sections of LP chlorenchyma cells decreases $\approx$ by 1.5 times. The results of research show that at a dose of oil contamination of the soil from 10 ml/kg to 50 ml / kg there is a certain stability of the values of the average cross-sectional area of chlorenchymal cells. The decrease in the content of the fourth basal leaf of spring wheat seedlings of the dominant component of chlorenchyma in the LP is due to a decrease in the number of cells with a relatively constant size. The results of chloroplast morphometry in chlorenchyma cells indicate that with increasing oil contamination of the soil (from 20 ml / kg to 50 ml / kg) the relative volume of these organelles decreases insignificantly (from $14.0 \pm 1.0\%$ to $13.5 \pm 1.0\%$). However, in metric terms, the total area of chloroplasts is significantly reduced - from 23,

Thus, the results of morphometric studies made it possible to establish three main effects of crude oil on the morphology of LP - the first effect - the stimulation of anabolic processes; the second effect is resistance; the third effect is phytotoxic: the appearance of local areas of destruction and lysis of chlorenchyma in oil contamination of the soil (≥ 20 ml / kg).

References

1. Kolesnikova, LA, & Fedyushko, MP (2015). Phytotoxicity analysis of oil-contaminated soils. Bulletin of the Poltava State Agrarian Academy, (1-2), 41-43.
2. Report on the state of the environment in Poltava region in 2011. - Poltava: State Department of Ecology and Natural Resources in Poltava region, 2012. -117 p.
3. Kolesnikova LA Agroecosystem in the conditions of technogenic loading of Reshetnyakovsky field of Poltava region / L. A. Kolesnikova // Bulletin of Poltava State Agrarian Academy. - 2011. - №2. - P. 162-169.

USE OF A BIOINDICATION TO DETERMINE SOIL POLLUTION BY PETROLEUM

Poberezhny Liubomyr

Doct. tech. Sci., Professor

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,

Poberezhna Liubov

Ph.D., Associate Professor

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,

Volodymyr Chupa

Postgraduate student

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,

As a result of soil pollution by oil there is: disturbance of ecological balance in the soil system; change of morphological, physical, chemical and biological characteristics of soil and structure of soil profile; violation of the natural relationship between individual groups and fractions of soil organic matter; penetration of oil and oil products into groundwater; reduction of soil fertility and the emergence of toxicologically dangerous situations [1-3].

The advantages of bioindication at the body level are low labor costs and relative cheapness, as no special laboratories and highly qualified personnel are required.

Morphological changes of plants used in bioindication:

Leaf color change (nonspecific, rarely specific, reaction to different pollutants):

- Chlorosis - a pale color of the leaves between the veins. It is manifested by an excess of heavy metals in the soil and by gas-smoke air pollution.

- Yellowing of leaves. Characteristic of deciduous trees when salinizing the soil with chlorides.

- Redness associated with the accumulation of anthocyanins. Occurs under the action of sulfur dioxide.

- Browning or bronzing. Often means the initial stage of necrotic damage.

- The leaves seem to be soaked with water (as in frost damage). Occurs under the action of a number of oxidants, such as peroxyacetylnitrate.

- Silver color of the leaves. Occurs under the action of ozone on tobacco leaves.

Necrosis - the death of areas of leaf tissue, their shape is sometimes specific.

Interveinal necrosis is necrosis of tissues between the lateral veins of the 1st order. Often observed when exposed to sulfur dioxide. Marginal necrosis is often found on linden leaves under the influence of salt (sodium chloride), which is sprinkled on city streets in winter to melt the ice. "Fish skeleton" - a combination of interveinal and marginal necrosis. Apical necrosis is most common in monocotyledonous angiosperms and conifers. For example, the needles of fir and pine after the action of sulfur dioxide

turn brown on top, the tops of gladiolus leaves after smoking with hydrogen fluoride become white ..

Premature withering. Under the action of ethylene in greenhouses flowers do not open in carnations, orchid petals wither. Sulfur dioxide causes reversible wilting of raspberry leaves.

Defoliation - leaf fall. Usually observed after necrosis and chlorosis. For example, the shedding of needles in spruce and pine in the case of gas-smoke air pollution, linden leaves and horse chestnuts - from salt to melt ice, gooseberries and currants - under the action of sulfur dioxide.

Changes in organ size are usually nonspecific. For example, pine needles near fertilizer plants lengthen from nitrates and shorten from sulfur dioxide. In berry bushes, the smoke causes a decrease in leaf size.

Changes in the shape, number and position of organs. The abnormal shape of the leaves was noted after radiation exposure. As a result of local necrosis there is swelling or curvature of leaves, splicing or splitting of separate bodies, increase or decrease of parts of a flower.

Changing the life form of the plant. Bushy or cushion-like form of growth is characteristic of trees, especially linden, with strong persistent air pollution (HCl, SO₂).

Vital change. In the presence of many pollutants, the quality of trees is reduced from 1-2 classes to 4-5. This is usually accompanied by "rusting" of the crown and reduced growth. Growth changes are nonspecific, but are widely used. Measure the radial growth of trunks, the increase in length of shoots and leaves, roots, diameter of the lichen thallus.

Change in fertility. Found in many plants. For example, the action of pollutants reduces the formation of fruiting bodies in fungi, reduces productivity in blueberries and spruce. Some species of lichens do not form fruiting bodies in heavily polluted air, but are able to reproduce vegetatively.

References

1. Markert, B. A., Breure, A. M., & Zechmeister, H. G. (2003). Definitions, strategies and principles for bioindication/biomonitoring of the environment. In *Trace Metals and other Contaminants in the Environment* (Vol. 6, pp. 3-39). Elsevier.
2. Fränze, O. (2006). Complex bioindication and environmental stress assessment. *Ecological indicators*, 6(1), 114-136.
3. Funktsionalnyi stan derevnykh roslyn v umovakh naftovoho zabrudnennia dovyklyk / N. I. Hlibovytska, Kh. B. Karavanovych // *Ekolohichna bezpeka ta zbalansovane resursokorystuvannia*. - 2016. - # 2. (in Ukrainian)

ТОКСИКОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВОДНОЇ ФАЗИ ХВОСТІВ ЗБАГАЧЕННЯ ГЗК В УМОВАХ ГОСТРОЇ ТА СУБХРОНІЧНОЇ ДІЇ

Богоявленська Валентина Федорівна

к.б.н., с.н.с., провідний науковий співробітник
лабораторії токсикології
ДУ «Український НДІ промислової медицини»

Харламова Альона Василівна

к.б.н., завідувач лабораторії токсикології
ДУ «Український НДІ промислової медицини»

Бичова Олена Георгіївна

провідний інженер лабораторії токсикології
ДУ «Український НДІ промислової медицини»

На гірничодобувних підприємствах України щорічно утворюється близько 60 млн. т відходів збагачення, що створює серйозні економічні та екологічні проблеми в гірничопромислових районах. При розробці та збагаченні корисних копалин невід'ємною частиною гірничо-збагачувальних комбінатів (ГЗК) є хвостосховища, які виконують функцію організованого складування і зберігання мінеральних відходів виробництва. У Криворізькому басейні хвостосховища, за різними оцінками, займають площу від 7,6 тис. га до 10 тис. га земельних угідь, де зосереджено від 5 до 8 млрд. т. відходів видобутку і переробки руд.

Сховища відходів збагачення ГЗК Кривбасу є унікальними техногенними об'єктами, які являються не тільки джерелами екологічної небезпеки, а і перспективними техногенними родовищами. Підтримка хвостосховищ вимагає значних капітальних і матеріальних витрат, сухі пляжі виділяють у навколишнє середовище значну кількість фіброгенного пилу, потрапляння реагентів і важких металів у природні поверхневі та підземні води негативно впливає на сформовані екосистеми та здоров'я людини.

Мета роботи. Токсикологічна характеристика водної фази хвостів збагачення ГЗК в умовах гострого та субхронічного експериментів.

Об'єкт і методи дослідження. Водна фаза хвостів збагачення отримувалась в лабораторних умовах шляхом змішування дистильованої води з продуктами збагачення залізної руди, отриманих при технологічному процесі.

Дослідження проведені на статевозрілих безпородних щурах-самцях з початковою масою тіла 140-180 г, які впродовж двох місяців знаходилися в умовах віварію на стандартному харчовому раціоні з вільним доступом до питної води. Піддослідна група тварин отримували водну фазу хвостів збагачення в якості питної води; контрольна група тварин вживала воду з водопроводу.

У щурів реєстрували масу тіла в динаміці, досліджували функціональний стан ЦНС за сумаційно-пороговим показником (СПП) [1]. Молекули середньої маси (МСМ) визначали у сироватці крові за методом [2], вміст білкових сульфгідрильних груп (SH-груп) у крові – за методом [3]. У кінці експерименту визначали абсолютну та відносну масу внутрішніх органів.

Подразнюючу дію водної фази хвостів збагачення ЦГЗК на шкіру та слизові оболонки в експерименті проводили відповідно до методичних вказівок, шкірно-резорбтивну дію визначали згідно з методичними вказівками [4-5]. Для оцінки сенсibiliзуючої дії використовували реакцію специфічного лізису лейкоцитів (РСЛЛ) [6]. Для визначення гострої токсичності водної фази хвостів збагачення використовували тест-об'єкт *Paramecium caudatum*.

Токсикологічні дослідження проведені з дотриманням вимог гуманного ставлення до піддослідних тварин, регламентованих Законом України «Про захист тварин від жорстокого поводження» (№ 3447-IV від 21.02.2006 р.), Європейською конвенцією про захист хребетних тварин, які використовуються для дослідних та інших наукових цілей (Страсбург, 18.03.1986 р.), Директивою Ради Європи 2010/63/ЄС (2010 р), загальними етичними принципами експериментів на тваринах, ухвалених Першим Національним конгресом України з біоетики (2001 р.).

При статистичному аналізі обов'язковою умовою була перевірка отриманих результатів на нормальність. При нормальному розподілі для оцінки розбіжностей використовували t-критерій Стьюдента, при розподілі, відмінному від нормального – U-критерій Манна-Уїтні.

Результати дослідження та їх обговорення. Сумарна жорсткість водної фази хвостів збагачення ГЗК становила 2,5 мг-екв / дм³, сухий залишок – 176,6 мг / дм³; водна фаза містила 30,0 мг / дм³ натрію, 22,2 мг / дм³ – магнію, 14,0 мг / дм³ – кальцію, 11, 0 мг / дм³ – калію. Сульфати у водній фазі хвостів визначалися на рівні 37,8 мг / дм³, карбонати – 87,3 мг / дм³, хлориди – 15,3 мг / дм³; важкі метали: мідь – 0,002 мг / дм³, титан – 0,02 мг / дм³, хром – 0,02 мг / дм³; у водній фазі знайдені слідові кількості свинцю, кобальту і нікелю; марганець, фосфор, залізо і цинк відсутні. Вказані сполуки є результатом міграції речовин із залізної руди у водне середовище в процесі збагачення. Активна реакція водної фази хвостів 7,9. Виходячи з приведених даних, за показником сумарної жорсткості водна фаза відноситься до «м'якої води», вміст окремих сполук на рівні нормативних значень згідно з ДСанПіН 2.2.4-171-10. За органолептичними показниками водна фаза була прозорою, запах на перевищував 2 бали (при t = 20 °C).

Спостереження за тваринами, яке проводилось щодня протягом всього періоду експерименту, показало, що в обох групах тварини активно реагували на їжу та воду, були рухливі, волосяний покрив мав задовільний вигляд. В піддослідній групі у кінці експерименту відмічене незначне підвищене споживання води тваринами, що може бути пов'язано з вмістом у воді мінеральних речовин. При розрахунку середніх показників водоспоживання протягом всього періоду експерименту показники піддослідної групи були на рівні контрольних значень. В динаміці маса тіла тварин обох груп підвищувалася

протягом експерименту, статистично значимих відхилень маси тіла піддослідних щурів у порівнянні з контрольною групою не виявлено.

Встановлено, що в групі тварин, які вживали в якості питної води водну фазу хвостів збагачення, СПП був достовірно підвищений після 1-го, 3-го та 8-го тижнів експерименту, на 5-му тижні, навпаки, СПП щурів дослідної групи був достовірно знижений у порівнянні з контрольною групою ($p < 0,05$). Ці дані вказують, що в корі головного мозку піддослідних тварин змінювалась рівновага між процесами збудження та гальмування. Підвищення та зниження показників СПП, можливо, пов'язано з адаптаційним процесом в організмі на дію хімічних складових водної фази хвостів збагачення.

Аналіз біохімічних показників крові показав, що вміст загальних SH-груп у крові піддослідних тварин у кінці 1-го та 2-го місяців експерименту був достовірно знижений у порівнянні з контрольною групою. Відомо, що SH-вмісним сполукам властива антиоксидантна функція і вони піддаються окисненню в першу чергу, що захищає від окиснення інші функціональні групи та молекули. Зниження вмісту SH-груп у крові піддослідних тварин свідчить про токсичний вплив на організм водної фази хвостів збагачення.

У сироватці крові дослідних тварин, які протягом одного місяці вживали водну фазу хвостів збагачення, вміст МСМ був достовірно знижений у порівнянні з контрольною групою ($p < 0,05$). Після закінчення 2-міс. експерименту виявлена зворотна картина: вміст МСМ у сироватці крові дослідної групи тварин статистично значимо перевищував контрольні показники ($p < 0,05$). Збільшення вмісту МСМ у сироватці крові, що є інтегральним біохімічним маркером ендогенної інтоксикації, вказує на ознаки токсичної дії водної фази хвостів збагачення на організм піддослідних тварин.

Порівняльний аналіз абсолютної маси внутрішніх органів показав, що у групі дослідних тварин визначено статистично значиме збільшення показників печінки, нирок та селезінки та статично значиме зниження показника шлунку в порівнянні з контрольною групою ($p < 0,05$). При дослідженні відносних коефіцієнтів маси внутрішніх органів встановлено, що у дослідних тварин вірогідно збільшений показник відносної маси печінки та селезінки, достовірно зменшений показник відносної маси шлунку, нирок та серця у порівнянні з контрольною групою ($p < 0,05$).

Водній фазі хвостів збагачення не властива подразнююча дія на шкіру та слизові оболонки очей. Також водній фазі хвостів збагачення не притаманна шкірно-резорбтивна дія; після 4-год. експозиції стан та поведінка тварин не відрізнялася у обох групах. Встановлено що, водна фаза хвостів збагачення сенсibiliзуючою дією не володіє: показник РСЛЛ на рівні $6,0 \pm 1,4\%$. У досліді з використанням тест-об'єкту *Paramecium caudatum* загинув найбільш простіших не спостерігалось.

Висновки.

1. В умовах субхронічної дії водна фаза хвостів збагачення ГЗК здатна чинити несприятливий вплив на організм піддослідних тварин.
2. Вживання водної фази хвостів збагачення піддослідними тваринами в якості питної води призводить до зміни процесів гальмування та збудження в корі

головного мозку, на що вказують вірогідні відхилення показника СПП у порівнянні з контрольною групою протягом всього періоду спостереження ($p < 0,05$).

3. У крові піддослідних тварин, які вживали водну фазу хвостів збагачення в якості питної, встановлено статистично значиме зниження вмісту SH-груп при термінах експозиції один та 2 місяці ($p < 0,05$). Споживання хвостів збагачення в якості питної води також впливає на вміст МСМ у сироватці крові піддослідних тварин ($p < 0,05$). Відомо, що вміст МСМ у сироватці крові тварин є чутливим інтегральним тестом на введення ксенобиотиків і подальший розвиток ендогенної інтоксикації, що обумовлено підвищенням МСМ у більш ранні терміни в порівнянні зі змінами традиційних показників. SH-вмісні сполуки складають невід'ємну частину біокаталітичної системи організму, вони є важливими компонентами підтримання окисновідновного гомеостазу у клітинах і тканинах. Зниження SH-груп у крові дослідних тварин вказує на токсичність хімічних компонентів водної фази хвостів збагачення.

4. Аналіз показників абсолютної та відносної маси внутрішніх органів дослідних щурів в умовах субхронічного експерименту показав їх вірогідне відхилення від показників контрольної групи.

5. В умовах гострої дії водній фазі хвостів збагачення ГЗК не притаманні подразнююча дія на шкіру та слизові оболонки очей, шкірно-резорбтивні та сенсibiliзуючі властивості.

Список літератури:

1. Сперанский С.В. Определение суммационно-порогового показателя (СПП) при различных формах токсикологического эксперимента: методические рекомендации /С.В. Сперанский. Новосибирск. – 1975. – 27 с.

2. Габриэлян Н.И., Левицкий Э.Р., Дмитриев А. А. и др. Скрининговый метод определения средних молекул в биологических жидкостях: методические рекомендации. М. – 1985. – 18 с.

3. Фоломеев В.Ф. Фотоколориметрический ультрамикрометод количественного определения сульфгидрильных групп белков и небелковых соединений крови/ В.Ф. Фоломеев // Лабораторное дело. 1981. – № 1. – С. 33-35.

4. Методические указания к постановке исследований по изучению раздражающих свойств и обоснованию предельно допустимых концентраций избирательно действующих раздражающих веществ в воздухе рабочей зоны: МУ № 2196-80. – [Утв. МЗ СССР 11.08.1980]. – М: МЗ СССР, 1980. – 18 с.

5. Оценка воздействия вредных химических соединений на кожные покровы и обоснование предельно допустимых уровней загрязнений кожи (Методические указания): МУ № 2102-79. – [Утв. 01.11.1979]. – М.: МЗ СССР, 1980. – 41 с.

6. Алексеева О. Г. Аллергия к промышленным химическим соединениям / О. Г. Алексеева, Л. А. Дуева. – М. : Медицина, 1978. - 271 с.

РОСЛИНИ З ГЕРБАРІЮ Е.Е. ЛІНДЕМАННА (MSUD), НАЗВАНІ НА ЧЕСТЬ ФРАНЦУЗЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ

Васильєва Тетяна Володимирівна

кандидат біологічних наук, доцент
доцент кафедри ботаніки ОНУ імені І.І. Мечникова,

Коваленко Світлана Георгіївна

кандидат біологічних наук, доцент
доцент кафедри ботаніки ОНУ імені І.І. Мечникова,

Немерцалов Володимир Володимирович

кандидат біологічних наук, доцент
завідувач НМЛ природничо-математичної освіти
КЗВО «Одеська обласна академія неперервної освіти
Одеської обласної ради»

В історичному гербарії Е.Е. Ліндеманна, який є частиною гербарію Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (MSUD) [3], що занесено до переліку об'єктів, які становлять національне надбання України [2], представлено понад 190 видів, що носять імена видатних дослідників. Серед них: de Candolle, Pallas, Gmelin, Trautvetter, Bieberstein та багато інших. У колекції є і види, названі на честь відомих французьких дослідників: Lamarck, Seguier, Bonpland, Montagne etc [1].

Метою даної роботи було вивчити гербарні збори, які зберігаються в історичній колекції Е.Е. Ліндеманна гербарію ОНУ (MSUD). Перед нами були поставлені наступні завдання: виявити гербарні аркуші з назвами рослин, пов'язаними з видатними французькими ботаніками; стисло навести біографію цих французьких вчених; провести систематичний аналіз рослин гербарних зборів; за даними етикеток визначити дати, основні місця збору рослин та прізвища гербаризаторів.

У таблиці 1 наведено перелік таких видів з даними про місце і рік їх збору та прізвищем колектору. Дані наведені згідно інформації, представленої на етикетках.

Таблиця 1

Види рослин колекції MSUD, названі на честь французьких дослідників XVIII-XIX ст.

Родина	Вид	Місце збору	Рік	Колектор
Caryophyllaceae	<i>Dianthus seguieri</i> Vill. α Ledeb., 1842	Elizabethgrad Caucasus Kischinew Kiev	1864 1888 1897 1869	Akinfiew Rischavi
	<i>Dianthus seguieri</i> Vill. α <i>typicus</i> Lindm. 1881	Bessarabia Kiev	1896 09. 1893	Montresor
	<i>Dianthus seguieri</i> Vill. β Ledeb., 1842	Tyrol	1886	Freyn
	<i>Dianthus seguieri</i> Vill. ε 1788	Elizabethgrad	1876	
	<i>Dianthus seguieri</i> Vill. δ <i>uniflorus</i> Lindm. 1894	Soongoria	1841	Schrenk
Compositae (Asteraceae)	<i>Anthemis Boveana</i> J. Gay	Africa boreal. Pr. Oran	25.04 1865	Latourneux
	<i>Aster Lamarkianus</i> Nees 1832			Weinman
	<i>Centaurea Hanryi</i> Jord. 1847	Gallia	07. 1872	H. Hanry
Lauraceae	<i>Laurus Perrotteti</i> Lindm. 1877	India orient., Pondisher		Perrotte
Leguminosae (Fabaceae)	<i>Melilotus Bonplandi</i> DC. 1825			Em. Lindemann
Oleaceae	<i>Fraxinus Montagnei</i> Nejm. 1881	Rhone, Arnas	08. 1898	M. Gandoger
Rosaceae	* <i>Spiraea Bumaldi</i> Hort.	Kischinew, Hort Ad. Krebs	21.06 1894	
Saxifragaceae	<i>Saxifraga Seguieri</i> Spr.	Lombardia	1886	Freyn

**Spiraea Bumaldi* Hort. – syn. *S. collosa* Thunb. 1794 β *Bumaldi* Lindm. 1894

У таблиці представлено аналіз 17 гербарних аркушів 9 видів та 5 форм квіткових рослин з 9 родів та 7 родин. Місцем збору вказані: Київ, Кишинів, Елізабетград (по 2 гербарні аркуші), Бессарабія, Кавказ, Сунгорія, Галія, Франція, Індія (по одному гербарному аркушу). *Centaurea Hanryi* та *Laurus Perrotteti* зібрані вченими, ім'ям яких вони названі. Коротко зупинимося на біографіях цих видатних французьких вчених.

Ейме Жак Олександр Бонплан (Aimee Jacques Alexandre Bonpland) (28.08.1773-10.05.1858) – видатний дослідник першої половини XIX ст., французький географ і ботанік, лікар, природодослідник і мандрівник, удостоєний нагороди Французької АН. Закінчив університет у Парижі. Після знайомства у 1797 р. із О. Гумбольдтом (Friedrich Wilhelm Heinrich Alexander Freshet von Humboldt, 1769-1854) разом із ним подорожував Південною Америкою та зробив багато відкриттів [3]. У гербарії є аркуш *Melilotus Bonplandi* DC. (Fabaceae) - буркуна Бонпланда (родина Бобові), зібраний Е. Ліндеманном.

Йозеф Ніколя Бове (Joseph Nicolas Bove) (12.01.1802-22.09.1842) – французький ботанік, дослідник флори Єгипту. Народився у Люксембургу. В середині 20-х років працював «шеф-поваром» у Jardine des Plantes у Парижі і співпрацював із французьким агрономом O.L.Tuin. За допомогою останнього він став «директором культур С.А. Ібрагім паші» у Єгипті та директором акліматизаційних установ. З 1834 р. досліджував флору Єгипту та Аравії. Його ім'ям названо 27 видів рослин, у тому числі і вид, представлений у гербарії Е. Ліндеманна. Гербарії Йозефа Бове зберігаються у Мюнхені, Женеві, ботанічних садах К'ю та Лондона, у Національному музеї у Парижі [3]. У гербарії представлений гербарний аркуш з Північної Африки *Anthemis Boveana* J.Gay (Asteraceae) - роману Бове (родина Айстрові).

Іполіт Хенрі (Hippolite Hanry) (15.04.1809-1898) – французький ботанік, бріолог, колектор та таксономіст, автор ботанічної частини праці «Prodrome d'histoire naturelle du department du Var». З 1831 р. працював суддею у Ле Люке. Там же й збирав рослини. Його гербарій зберігається у Museum d'Histoire Naturelle у Німі та у гербарії університету Монпельє [3]. У гербарії представлено зразок *Centaurea Hanryi* Jord (Asteraceae) – волошки Хенрі (Айстрові).

Жан-Батіст П'єр Антуан де Моне, шевальє де Ламарк (Jean-Baptist Pierre Antoine de Monet, chevalier de Lamarck) (1.08. 1744-18.12.1829) – один з творців вчення про еволюцію живої природи. У 1794 р. розподілив тваринний світ на хребетних та безхребетних. У 1802 р. одночасно із німецьким вченим Г. Тревіранусом ввів термін «біологія». Є автором першого зведення з флори Франції (1778) [3]. У гербарії представлено аркуш *Aster Lamarkianus* Nees (Asteraceae) – айстри Ламарка (Айстрові).

Жан П'єр Франсуа Каміль Монтан (Jean Pierre Francois Camille Montagne) (15.02.1784-5.12.1861) – французький військовий лікар, ботанік і міколог, спеціаліст по спорових та голонасінних рослинах, член Паризької АН (з 1853 р.). У Паризькому Музеї природознавства зберігаються його збори морських водоростей, мохоподібних, грибів, зібраних у 1830-1872 рр. Він з 14 років приймав участь у військових експедиціях до Єгипту, служив в Олександрії. З 1804 р. працював військовим хірургом у Булонь-сюр Мер та Неаполі, а потім у Седані. Під час облоги Пампелуна у 1823 р. отримав Почесний хрест (Croix d'honneur). Як студент-медик вивчав ботаніку у Лорана де Жюсьє, Рене Дефонтена та Клода Річарда. Протягом всього життя збирав рослини, одним з перших вивчав мікологію Французької Гвіани. Основна його праця «Sylloge Generum Specierumque Cryptogramum» опублікована у Парижі у 1856 р. На його честь Е. Фрісом у 1849 р. названо рід *Camillea* (Xylariaceae). Його ім'я було

надано ще двом родам: *Montagnaea* DC. та *Montagnites* Fr. [3]. У гербарії представлено зразок *Fraxinus Montagnei* Nejm – ясеню Монтане.

Джордж Самюель Перроте (George Samuel Perrottet (1793 - 13.01.1870) – природодослідник, садівник і ботанік. Ботанікою захопився, працюючи у Паризькому саду рослин. У 1819-1821 рр. взяв участь у кругосвітній експедиції на судні Rhone під керівництвом А. Філібера (A. Filiber). У Французькій Гвіані, Реюньоні, на Яві, у Філіппінах збирав насіння рослин для подальшого його вирощування у французьких колоніях. У 1824-1829 рр. досліджував флору Сенегалу, результатом якої була книга «*Florae Senegambia tentamen*», підготовлена разом із J.B.A. Guilleman та A. Richard. З 1834 р. працював до кінця життя з невеликою перервою у ботанічному саду у Пондішері. Його ім'ям названі два роди: *Perrottetia* DC., 1825 (syn. *Desmodium* Desv., 1813) та *Perrottetia* Kunth., 1824 [3]. У гербарії зберігається гербарний аркуш рослини *Laurus Perrotteti* – лавр Пероте.

Жан Франсуа Сегієр (Jean Francois Seguiet) (25.11.1703 – 1.09.1784) – автор багатьох найменувань ботанічних таксонів. Після закінчення єзуїтського коледжу вчився ботаніці в університеті Монпельє у П'єра Бо та Еме-Франсуа Шікуана. З 1732 р. разом із Ф. Шильоне побував у Вероні, Паризькому королівському саду лікарських рослин, у Нідерландах, Австрії, Італії. У 1740 р. видав “*Bibliotheca botanica*”, частину тексту якої було взято із надрукованої у 1657 р. роботи Овідія Монтальбана, який писав під псевдонімом Іоганн Антоній Бумальд. У 1745-1754 рр. Ж. Сегієр видав тритомну «*Plantae veronensis*». Більша частина зібраних ним зразків зберігається у муніципальній бібліотеці Seguiet у Нимі. Крім видів, на його честь названо роди *Seguiera* Kuntze, 1891 (syn. *Blackstonia* Hude, 1762) та *Seguieria* Loifl., 1758 [3]. У колекції є гербарні аркуші з декількома формами *Dianthus seguieri* – Гвоздики Сегієрової та зразок *Saxifraga Seguieri* Spr. – ломикаменю Сегієрова. Ім'я Бумальда також носить рослина з історичного гербарію Е. Ліндеманна. Це *Spiraea Bumaldi* Hort. – спірея Бумальда, зібрана Кребсом у Ботанічному саду міста Кишинів (Молдова).

Таким чином, проаналізовані матеріали свідчать про історичну цінність гербарних зборів рослин, названих на честь видатних французьких вчених.

Наведено аналіз 17 гербарних аркушів. На них представлено 9 видів та 5 форм квіткових рослин з 9 родів та 7 родин. Місцем збору вказані 15 точок. Міста: Київ, Кишинів, Єлизабетград та регіони й країни: Бессарабія, Кавказ, Сунгорія, Галія, Франція, Індія. Збори охоплюють період з 1845 по 1898 рр.

Деякі види за сучасною номенклатурою втратили свої оригінальні назви, деякі, як, наприклад, спірея Бумальда, дуже часто використовується в озелененні населених пунктів і їх назви загально відомі.

Історична пам'ять, яка закарбована у назвах ботанічних таксонів, присвячених видатним вченим, це один з видів вшанування пам'яті видатних дослідників.

Список використаних джерел

1. Коваленко С.Г. Гербарій Одеського національного університету імені І.І. Мечникова / Гербарії України. Index Herbariorum Ucrainicum / Редактор–укладач к.б.н. Н.М. Шиян. – Київ, 2011. – С. 222 – 233.

- 2.Постанова КМУ від 22.09. 2004. Державний реєстр наукових об'єктів, що становлять національне надбання. URL: <https://data.gov.ua/dataset/60e87903-5bcd-4414-8fe6-2135bba5ae95/resource/b04a45ee-37ac-4c20-9e47-ce6d3d639bfd/download/derzhavnii-reiestr-naukovikh-ob-i> (дата звернення 30.11.2020)
- 3.Скарби гербарію ОНУ (MSUD). Гербарна колекція Е.Е. Ліндеманна / укладачі С.Г. Коваленко, О.Ю. Бондаренко, Т.В. Васильєва, В.В. Немерцалов. – Одеса: Освіта України, 2017. – 776 с.

ФАКТОРИ ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА РОЗВИТОК ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ МОЛЮСКА РОДУ *DREISSENA* У ЗАПОРІЗЬКОМУ ВОДОСХОВИЩІ

Грищенко Назар Олегович

Студент,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Дрегваль Ігор Володимирович

канд. біол. наук, доцент
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

У більшості прісноводних водойм України одним із найважливіших факторів, який формує середовище існування безхребетних, є скупчення дрейсени *D. polymorpha*. Тому дрейсену можна розглядати як вид-детермінант за відношенням до інших видів ценозу (консорціїв), а весь комплекс дрейсени і пов'язаних з нею гідробіонтів – консорцією. У консорції дрейсени переважають організми які тим, чи іншим чином енергетично залежать від функціонування детермінанту. Популяціям дрейсени притаманні ценози первинної та вторинної агрегованості домінанту, де разом з нею представлені й інші організми. Тут чітко проявляються основні характеристики дрейсени як популяції, яка здатна модифікувати середовище, змінювати просторову структуру угруповань.

Водосховище постійно зазнає вплив неочищених та недостатньо очищених стічних вод, які потрапляють у акваторію з промисловими скидами численних підприємств. Особливо напруженою, за рівнем техногенного навантаження, є верхня ділянка водосховища та притоки, що до неї впадають: щорічно скидається біля 572 млн. м³ стічних вод підприємств металургійної промисловості, 40 млн. м³ – підприємств хімічної та біля 80 млн. м³ – вугільної галузей промисловості [1].

Зі стоками у водойму надходять різноманітні речовини, які еволюційно не є притаманними для біоценозів й тому спроможні викликати структурну деградацію біоценозів у місцях скиду стоків. Особливо чутливими до таких речовин є організми бентосу, які мають більш-менш визначену просторову локалізацію, слабо переносяться течією, а тому є уразливими до токсичних сполук, які осаджуються у донні відклади [2]. У сучасних умовах, незважаючи на зниження об'єму виробництва, концентрація токсикантів у водоймі постійно зростає за рахунок накопичення їх ґрунтами та наступного переходу у водну товщу [3]. Тому при оцінці санітарного стану водойми або її ділянки доцільно вивчати видовий склад та ступінь розвитку в першу чергу саме бентичних організмів, якісний та кількісний склад яких є кращим індикатором при оцінці ступеню антропогенного навантаження тій чи іншій ділянці акваторії. Серед компонентів зообентосу, найбільш чутливими до дії забруднень є молюски р. *Dreissena*, які за типом живлення відносяться до фільтраторів і тому чутливо реагують на забруднення водосховища, так як вони змушені проціджувати воду

скрізь фільтраційний апарат [4]. Крім того, у складі консорціумів дрейссени є види, присутність яких свідчить про ступінь забруднення. Показники розвитку та видового складу консорціумів дрейссени також можуть надати цінну інформацію про ступінь, характер та поширення забруднень. Враховуючи антропогенне навантаження водосховища стоками, індикація стану його екосистеми за допомогою такого чутливого її компонента як консорціуми дрейссени є дуже актуальною задачею. Враховуючи те, що дрейсена є одним з домінантів бентичних угруповань, роль цього молюска у продукції зообентосу значна і тому важливо оцінити внесок консортивної ролі молюска у продукцію зообентосу та ту рибопродукцію, яка утворюється за рахунок зообентосу [5].

Мета роботи – дослідити розмірну характеристику дрейсенід Запорізького водосховища в залежності від якості води.

У відповідності з ціллю вирішувались наступні завдання:

1) Визначити розмірно-вагову характеристику молюска на різних ділянках Запорізького водосховища: біля річкового Порту м. Дніпро, о. Монастирський, с. Старі Кодаки.

2) Дослідити особливості розвитку молюску з різних ділянок Запорізького водосховища.

Оскільки молюск *D. polymorpha* невибаглива до якості води. Скупчення звичайні в водах 4 класу чистоти, тобто в евтрофних водах [5]. При цьому встановлено, що найбільш активно заселяються дрейсною водойми, евтрофованих за рахунок надходження стоків з сільськогосподарських угідь. Молодь дрейссени не селиться лише на тих ділянках водойм, які піддаються прямому впливу промислових і побутових стоків [6]. Розвитку та росту дрейссени сприяє також наявність постійної циркуляції води, а також швидкість течії води, що створює сприятливі трофічні і кисневі умови.

Основними причинами збіднення якісного складу макрозообентосу, яке відбувається за рахунок загибелі оксифільних форм, деяких каспійських ракоподібних і зниження чисельності ряду інших видів безхребетних, були: "цвітіння" води у водосховищі за рахунок розвитку синьо-зелених водоростей, підвищений зміст у воді органічних, речовин і продуктів розкладання синьо-зелених водоростей, збільшення кольоровості води, дефіцит розчиненого кисню, надлишок вільної вуглекислоти, аміаку на дні як результат гіперакумуляції тут органічних речовин та відмерлих водоростей.

Причиною масового розвитку дрейсенід є зміна умов середовища (зниження швидкості течії води, збільшення кількості біогенних речовин, інтенсивна седиментація зважених часток) в результаті зарегулювання р. Дніпро греблями гідровузлів. Дрейсена річкова зустрічається на всій акваторії водосховища. Молюск відсутній лише у глибоководній зоні, дно якої покрито товстим шаром мулу. У верхній частині водосховища в ділянках прибережжя з піщаним дном чисельність дрейсен дуже незначна. У масовій кількості вони виявлялися в гирлі Самарського затоки, в місцях з кам'янистим ґрунтом (с. Федорівка лівий берег), на затоплених гілках, корчах та інших твердих субстратах (затока Вільнянка, Кічкаська западина) [2].

Видове багатство макрозообентосу спостерігається максимальним там, де домінувала *D. polymorpha* [7]. Сезонний хід чисельності та біомаси макрозообентосу в біоценозах дрейсенід формували зміни пов'язані з біологією видів основних груп бентосу: хірономід та олігохет. Різкі зниження чисельності і біомаси, спостерігались на початку – середина літа, пов'язані з масовим вильотом хіронамід.

За результатами досліджень різних авторів дрейсеніди у сприятливих для них умовах виступають як домінуючий елемент донних і перифітонних спільнот макробезхребетних, а також як потужний біотичний фактор формування екосистеми. Залежно від різних абіотичних і біотичних факторів в комплекс домінантних біоценозів дрейсенід входять різні види макробезхребетних. Розвиток біоценозу *D. polymorpha* на затоплених руслах річок, особливо в річкових плесах водосховищ, сприяє збагаченню ґрунтів органічною речовиною. У результаті життєдіяльності цього молюска - фільтратора в донні відкладення надходять агглютинати та фекалії, які служать їжею і будівельним матеріалом для будиночків багатьох донних безхребетних. Найбільші чисельність і біомаса зареєстровані в біоценозі з домінуванням поліморфної дрейсени [8]. Найбільший внесок у кількість макрозообентосу в біоценозі *D. polymorpha* вносили олігохети. У біоценозі *D. bugensis* олігохети також складали значну частку чисельності макрозообентосу, але найбільший внесок у біомасу вносили хірономіди. Це пов'язано з тим, що питома вага особин цієї групи був достовірно вище майже в два рази, ніж в біоценозі *D. polymorpha*. Олігохети відігравали значну роль також в трофічній структурі макрозообентосу біоценозу дрейсенід. Ці детритофаги становили більше 50 % чисельності і близько 40 % біомаси обох біоценозів. Висока частка детритофагів пояснюється тим, що дрейсеніди осаджують велику кількість зваженої органічної речовини у вигляді фекалій та агглютинати, складових основу харчування олігохет [9]. Представники даної трофічної групи вважають за краще харчуватися в біоценозі дрейсенід. Підвищення щільності поселень дрейсенід призводить до збільшення продуктів їх життєдіяльності, які, осідаючи на дно, позитивно впливають на розвиток макрозообентосу, особливо олігохет і хижих безхребетних.

При вивченні фільтраційної активності двох видів дрейсенід у місцях їх спільного проживання в Запорізькому водосховищі було висловлено припущення, що *D. bugensis* віддає перевагу більш дрібні фракції сестона і краще засвоює їжу, ніж *D. polymorpha*. Можливо, з цієї причини якість продуктів життєдіяльності дрейсени бузької (агглютинати і фекалії) менш привабливо для макробезхребетних організмів. Як наслідок, видовий склад достовірно бідніший, а кількість макрозообентосу у біоценозі *D. bugensis* нижче, ніж у біоценозі *D. polymorpha* [8].

У наших дослідженнях відбір проб проводили на станціях у зоні вод верхньої частині Запорізького водосховища влітку та восени.

Для відображення колоній *D. polymorpha* важливе значення має розмірна структура популяції, у якій відображається її сучасний стан. Популяція, що нормально розвивається, повинна мати певний розмірний і віковий склад. Структура популяції відображає також характер росту особин. Якщо

припустити, що осідання личинок на субстрат відбувається біль менш рівномірно, то відмінності у розмірній структурі показують різну швидкість росту особин [10].

Молюски відбирались днозачерпувачем Екмана-Берджа влітку та восени на ділянках Запорізького водосховища, які відрізняються різним ступенем антропогенного пресу: 1. Район о. Монастирський; 2. Біля с. Старі Кодакі; 3. Район річкового Порту. Відразу ж після взяття проб молюсків зважували та вимірювали. Температура води у водосховищі коливалась у межах від 22,5 до 24,5°C. Проби були відібрані на глибині 1 м. Обростання молюсків збирались за допомогою скребка з площі 0,02 м.

Відібраний гідробіологічний матеріал фіксувався у скляних банках 70% етиловим спиртом для запобігання руйнування молюсків. У лабораторних умовах молюсків розкривали, поділяли за розміром та відокремлювали м'які тканини. Вимірювали довжину (L, мм) та висоту (H, мм) двостулкових молюсків за допомогою штангенциркуля.

Статистичну обробку даних проводили з використанням програмного забезпечення Microsoft Office Excel 2010.

За розмірною структурою було визначено 6 розмірних груп дрейсен (мм): I – 0,1-5,0; II – 5,1-10,0; III – 10,1-15,0; IV – 15,1-20,0; V – 20,1-25,0; VI – >25,0.

В цілому популяція *D. polymorpha* була представлена різновіковими молюсками довжина яких коливалась у межах від 1,1 до 27,5 мм. Поселення *D. polymorpha* на різних субстратах дослідженої водойми мали деякі свої особливості щодо представленості розмірних груп за кількісними характеристиками (чисельністю та біомасою).

На досліджених ділянках, чисельність дрейсени залежала від місця розташування та типу субстрату (бетонний, металевий, дерев'яний) і складала відповідно 24,5; 37,25 та 13,25 екз./м². Біомаса складала відповідно до місця розташування 18,43; 41,72 та 7,16 г/м².

У поселені дрейсени на дослідній ділянці біля о. Монастирський було представлено шістьма розмірними групами молюсків. Домінували за чисельністю представники третьої та другої розмірних груп, що разом складали 69,38% популяції дрейсени. Другорядне значення за чисельністю у популяції молюсків мали особини першої та четвертої розмірних груп. Представленість дрейсен п'ятої та шостої розмірних груп на даному субстраті була незначною, разом їх чисельність складала 13,27%. Поселення дрейсени на ділянці р. Порт було представлено трьома розмірними групами молюсків. Домінували за чисельністю представники третьої розмірної групи, що дорівнює 54,72% популяції дрейсени на цій ділянці.

Вікова структура популяції дрейсени з різних субстратів загалом була подібною та характеризувалась переважанням одно- та дворічних особин. Відомо, що завдяки підвищеним концентраціям органічних речовин у поверхневих водах дрейсена спроможна накопичувати біомасу у великій кількості. Так, середні показники біомаси: 5-8 кг/м² характерні для водосховищ, 12-15 кг/м² у каналах, більше 20 кг/м² у водоймах-охолоджувачах; максимальні показники біомаси дрейсени зареєстровані на окремих ділянках каналу Дніпро-

Донбас – до 50 кг/м² [11]. Середня біомаса *D. polymorpha* на досліджуваних ділянках водойми (67,311 г/м²) свідчить про не задовільний її розвиток та недостатню кількість органічної речовини в екосистемі, яку популяція молюску здатна використати.

Отже, результати наших досліджень розмірно-вагової структури поселень дрейсени показали, що вона має у своєму складі всі розмірні групи, які забезпечують відносно стабільний рівень чисельності статевозрілих особин, які здатні інтенсивно розмножуватись. Відібрані для експерименту проби молюсків також були досліджені за морфометричними ознаками для встановлення закономірностей морфологічної мінливості популяції. Вікова структура популяції дрейсени з різних ділянок загалом була подібною та характеризувалась переважанням одно- та дворічними молюсками *D. polymorpha*.

Список літератури

1. Качанова А.А. О росте *Dreissena polymorpha* (Pallas) в Учинском водохранилище / А.А. Качанова // В сб.: Учинское и Можайское водохранилища. М., Изд-во МГУ. 2003. – С. 30 – 35.
2. Гайдаш Ю.К. Влияние зарегулированного стока и промышленного загрязнения на кормовую базу рыб - бентофагов Днепровского водохранилища / Ю.К. Гайдаш // Вопросы ихтиологии. Т.10., в. 3. - 1970. - С. 530-536.
3. Харченко Т.А. О консорциях в водных экосистемах / Т.А. Харченко, А.А. Протасов // Гидробиол. журн. – 2015. – Т. 17, № 4. – С. 15-20.
4. Попченко В.И. Закономерности именения сообществ донных беспозвоночных в условиях загрязнения природной среды / В.И. Попченко // Науч. основы биомониторинга пресновод. экосистем: Тр. сов.-фр. симп., Астрахань, 9-12 сент., 2005. – С. 135-141.
5. Пареле Э.А., Астапенко Е.Б. Дрейссениды – индикаторы качества водоема / Э.А. Пареле, Е.Б. Астапенко // Гидробиол. журн. – 2015. – Т. 37, № 4. – С. 24-35.
6. Горкин И.Н. Рыбы и бентос как индикаторы загрязнений речных и эстуарных экосистем лососевых рек тяжелыми металлами / И.Н. Горкин // В кн.: Экологические аспекты химического и радиоактивного загрязнения водной среды. М.: Наука. – 2003. – С. 68–79.
7. Запорожское водохранилище / Дворецкий А. И., Рябов Ф. П., Емец Г. П. и др. – Дніпро: Дніпропетр. нац. ун-т, 2000. – 170 с.
8. Соколова А.С. Уровень окислительных процессов в тканях двустворчатого моллюска *Anodonta cygnea* (Linne, 1758) разных возрастных групп // Материалы Всероссийской молодежной гидробиологической конференции «Перспективы и проблемы современной гидробиологии», пос. Борок, Ярославская область, 10-13 ноября 2016 г. / ИБВВ им. И.Д. Папанина РАН; под ред. И.С. Турбанова, Я.С. Климовой, С.Ю. Синельникова. – Ярославль: Филигрань, 2016. – С. 191-192.
9. Зинченко Т.Д. Многолетнее формирование зообентоса Куйбышевского водохранилища: динамика хирономид в связи с инвазией дрейссен / Т.Д. Зинченко // Изв. Самарского научн. центра РАН. Спец. вып. «Актуальные проблемы экологии», 2012. – С. 265-276.

10. Андреев Т.И. Сравнительная оценка устойчивости гидробионтов к условиям внешней гипоксии и аноксии // морський екологічний журнал № 2, Т. XIII. 2014. – С.14-23.
11. Федоненко О.В. Сучасні проблеми гідробіології. Запорізьке водосховище / О.В. Федоненко, Н.Б. Єсіпова, Т.С. Шарамок, Т.В. Ананьєва, В.О. Яковенко, В. О. Жежеря // – Дніпро: Вид-во Дніпропетровського ун-та, 2012. – 280 с.

ОЦІНКА СТАНУ ПОПУЛЯЦІЙ ДЕЯКИХ ВИДІВ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН РЛП «СЕЙМСЬКИЙ»

Зубцова Інна,

Старший викладач кафедри екології та ботаніки,
Сумський національний аграрний університет

Кузьменко Михайло

Студент магістратури, спеціальності «Екологія»,
Сумський національний аграрний університет

Кубракова Юлія

Студентка магістратури, спеціальності «Екологія»,
Сумський національний аграрний університет

Популяції лікарських рослин багатьох видів відчують постійно зростаючій антропогенний вплив, а деякі з них знаходяться на межі зникнення. Оцінка сучасного стану популяцій у конкретних регіонах надзвичайно актуальна. У складі дикорослої флори регіонального ландшафтного парку «Сеймський» є значна кількість рослин, що представляють собою значну зацікавленість для використання.

Встановлено, що в нижній течії р. Сейм трапляються 786 видів судинних рослин, які належать до 425 родів, 105 родин та 5 відділів [1;2]. З 688 видів трав'янистих рослин 280 автор відносить до лучних (115), лучно-степових (68) та лучно-болотних (97).

Десять провідних родин включають 417 видів і 206 родів. Основними родинами є *Asteraceae* (47 родів; 100 видів), *Poaceae* (відповідно 38; 62), *Rosaceae* (18; 43), *Cyperaceae* (8; 36), *Fabaceae* (16; 35), *Lamiaceae* (18; 34), *Caryophyllaceae* (19; 32), *Scrophulariaceae* (11; 27), *Apiaceae* (20; 24) та *Ranunculaceae* (11; 24) [3].

Впровадження популяційних досліджень пов'язане із з'ясуванням особливостей та закономірностей протікання онтогенезу у різних груп живих організмів.

Популяційним аналізом було охоплено сім популяцій *Arctium lappa* та шість популяцій *Melilotus officinalis*.

Популяції *Arctium lappa* сформувалися у різноманітних угрупованнях, у яких домінантами (співдомінантами), зокрема, є *Trifolium repens* L., *Polygonum aviculare* L., *Polygonum persicaria* L., *Daucus carota* L., *Rumex confertus* Willd., *Urtica dioica* L., а також *Arctium lappa*.

Популяції *Arctium lappa* мають відмінності у площі популяційного поля. Зокрема, у популяцій, охоплених виченням, вона варіює (від 139 до 374 м²). При цьому середні показники популяційної щільності відповідають діапазону 1,2–3,4 рослин/м²

За результатами вивчення онтогенетичної структури, встановлено, що усі досліджувані популяції мають неповні онтогенетичні спектри: у них здебільшого репрезентовано рослини 2–4 онтогенетичних станів із дев'яти, охоплених вивченням. Онтогенетичні спектри досліджуваних популяцій *Arctium lappa* переважно є мономодальними (лівосторонніми або центрованими). За результатами використання спеціальної програми «OntoParam» та оцінки ознак субвибірок на основі критерію χ^2 , встановлено, що у межах популяційних полів онтогенетична структура досліджуваних популяцій є досить сталою.

На основі використання комплексу узагальнюючих онтогенетичних індексів встановлено, що шість із семи популяцій *Arctium lappa* мають відносно високі значення індексу відновлюваності (16,67–47,06 за І.М. Коваленком, 16,67–47,06 за Л. О. Жуковою та М. В. Глотовим, 20,0–88,9% за Л. І. Воронцовою). І в одній популяції (із угруповання *Trifolium repens* – *Persicaria hydropiper*) показники індексу відновлюваності, розраховані на основі різних підходів, дорівнюють 0.

Досліджувані популяції виявилися дуже різноманітними за класифікацією Л.А. Животовського. Чотири з них (з угруповань *Trifolium repens* + *Polygonum aviculare*, *Polygonum aviculare* + *Trifolium repens*, *Urtica dioica* + *Rumex confertus* – *Trifolium repens*, *Urtica dioica* + *Arctium lappa*) є зріючими. Дві (з угруповань *Urtica dioica* + *Rumex confertus* та *Urtica dioica* + *Daucus carota*) – перехідними. Одна популяція (із угруповання *Trifolium repens* – *Persicaria hydropiper*) – старіючою.

Отже, популяції *Arctium lappa*, що формуються на території РЛП «Сеймський», вирізняються значною неповнотою онтогенетичних спектрів, які здебільшого є мономодальними та центрованими. У поодиноких випадках спектри є лівосторонніми або ж навіть набувають ознак, наближених до бімодальних.

Усе це вказує на те, що популяції *Arctium lappa* знаходяться у стані активних, і, інколи навіть різноспрямованих, динамічних трансформацій. Невипадково, підсумкові оцінки стосовно досліджуваних популяцій, вирізняються досить значною різноманітністю.

Популяції *Melilotus officinalis* сформувалися у фітоценозах із домінуванням або співдомінуванням таких видів як *Festuca pratensis* Huds., *Elytrigia repens* (L.) Nevski, *Phleum pratense* L., *Artemisia vulgaris* L., *Achillea submillefolium* Klokov & Krytzka, *Chelidonium majus* L., *Convolvulus arvensis* L.

Популяції *Melilotus officinalis* суттєво відрізняються за площею популяційного поля (від 343 до 1106 м²). При цьому середні показники популяційної щільності, є досить подібними та варіюють у межах 9,4–12,5 рослин/м².

За результатами дослідження онтогенетичної структури, встановлено, що усі досліджувані популяції мають неповні онтогенетичні спектри. У їх складі не зареєстровано сходи та сенільні рослини, а в популяціях із асоціацій *Festucetum* (*pratensis*) *elytrigiosum* (*repenstis*) та *Elytrigietum* (*repentis*) *phleosum* (*pratensis*) – ще й ювенільні рослини.

Отже, в угрупованнях із домінуванням та співдомінуванням злаків процес формування та виживання рослин *Melilotus officinalis* наймолодших

онтогенетичних станів є дещо ускладненим. Загалом, у двох досліджуваних популяціях репрезентовано рослини шести онтогенетичних станів (із дев'яти, охоплених виченням), а в чотирьох популяціях – рослини семи онтогенетичних станів. Результати перевірки однорідності онтогенетичних спектрів субвибірок *Melilotus officinalis* на основі теста χ^2 , довели, що онтогенетичні спектри всіх популяцій у межах популяційних полів є сталими та не проявляють внутрішньопопуляційного варіювання.

Величини узагальнюючих індексів засвідчують, що в усіх популяціях значення індексу відновлюваності є більшими за величини індексів генеративності (у 1,11–1,94 рази) та старіння (у 1,76–4,98 рази за І.М. Коваленком).

Отже, популяцій *Melilotus officinalis*, що формуються на теренах парку мають неповні та мономодальні лівосторонні онтогенетичні спектри, що загалом вирізняються досить високою константністю у межах популяційних полів. Усі досліджувані популяції *Melilotus officinalis* знаходяться у стані активного формування та розвитку.

Список літератури:

1. Вакал А. П. Раритетні види рослин долини річки Сейм в межах території Буринського району Сумської області. Збірник наукових праць: Фальцфейнівські читання. 2011. С. 21–23.
2. Карпенко Ю. О. Флористичні знахідки в нижній частині міжріччя Десна-Сейм. Матеріали науково-практичної конференції: *Сучасний стан та шляхи вирішення екологічних проблем Чернігівської області*: Ніжин, 1996. С. 119-120.
3. Козир М. С. Стан вивчення заплавних лук р. Сейм. Матеріали конференції молодих учених-ботаніків: *Актуальні проблеми дослідження та збереження фіторізноманіття* (6-9 вересня 2005 р.). Київ, 2005. С 90-91.

ПІДВИЩЕННЯ РОСТОВИХ ПОКАЗНИКІ МІЦЕЛІЮ КУЛЬТУРИ БАЗИДІЄВИХ ГРИБІВ *GANODERMA LUCIDIUM* ТА *SCHIZOPHYLLUM COMMUNE*

Пастощук Андрій Владленович

Балаховська Леся Юріївна

здобувачі вищої освіти

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Решетник Катерина Сергіївна

старший викладач кафедри ботаніки та екології

Донецький національний університет імені Василя Стуса

В останні роки збільшилась інтенсивність дослідів пов'язаних з пошуком речовин здатних допомагати у вирішенні певних лікарських проблем. Маючи певні знання щодо колекції культур базидіальних грибів кафедри ботаніки та екології було прийнято рішення про скринінг даних штамів з метою визначення штаму, який здатен швидко та ефективно розвиватись на поживному середовищі. В результаті цього етапу роботи було прийнято рішення проводити досліди з культурою *Ganoderma lucidium* (Curtis) P. Karst та *Schizophyllum commune* Fr. Ці гриби мають в своєму складі речовини, що представляють цікавість серед науковців. Підвищення ростових показників міцелію допоможе більш швидко та якісно дізнатись про їх склад та властивості [3].

Метою роботи було підвищення ростових показників міцелію культури базидієвих грибів *G. Lucidium* та *S. commune*.

Методи дослідження. Для покращення росту міцелій досліджуваних грибів опромінювали за допомогою світлодіодних лазерів: BRP-3010-5, з випромінюванням червоного спектру з довжиною хвилі 635 нм (виробник BOB LASER Co., Китай), BBP-3010-5 з випромінюванням синього спектру з довжиною хвилі 405 нм (виробник BOB LASER Co., Китай) та BGP-3010-5 з випромінюванням зеленого спектру з довжиною хвилі 532 нм (виробник BOB LASER Co., Китай). Потужність кожного лазера становила 100 мВт. У дослідженнях використані наступні варіанти опромінення: контроль – без опромінення; одноразове опромінення червоним лазером протягом 10 сек; одноразове опромінення синім лазером протягом 10 сек; одноразове опромінення зеленим лазером протягом 10 сек.

Для інокуляції контрольних зразків використовували неопромінену культуру. Міцелій гриба культивували на картопляно-глюкозному агарі (КГА). Штами, що досліджувались, висівали в чашки Петрі в центр поверхні щільного живильного середовища малим шматочком інокулюму, розміром близько 5×5 мм, завжди однієї щільності і віку.

З метою оцінки росту культур використовували метод заснований на дослідженні та аналізі динаміки збільшення радіусу колоній від часу

культивування. Швидкість радіального росту – Vr вегетативного міцелію кількісно визначали у фазі лінійної залежності приросту радіусу колонії від часу культивування [1].

Усі досліди проводили у трикратній повторюваності. Порівняння середніх значень вели за методом Даннета. Обробку проводили за допомогою пакета статистичних програм, створених на кафедрі фізіології рослин Донецького національного університету імені Василя Стуса [2].

Результати дослідження. У ході дослідження збільшення швидкості росту міцелію *S. commune* було встановлено, що опромінення світлодіодним лазером червоного спектру з довжиною хвилі 635 нм чинило позитивний вплив на швидкість росту міцелію. Так, максимальну швидкість росту міцелію для штаму S.c.-21 було зафіксовано в результаті опромінення червоним лазером протягом 10 с – $7,6 \pm 0,15$ мм/добу, що на 52% більше контролю. Зростання швидкості росту міцелію було встановлено за дії зеленого лазерного опромінення протягом 10 с – на 8% більше, порівняно з контролем. Опромінення когерентними монохроматичними променями синього світла (довжина хвилі 405 нм) збільшило швидкість росту для даного штаму на 20% порівняно з контролем.

Розглядаючи вплив лазерного опромінення на динаміку росту міцелію *G. lucidum* на стандартному КГА, можна сказати наступне. У всіх режимах опромінення, як і в контрольному варіанті, повне заростання площі чашок міцелієм сталося на 5-ту добу культивування. При цьому максимальний пік добового приросту для штаму Gl-01 *G. lucidum* спостерігалась на 4-у добу.

Третю добу культивування суттєво відрізняються від контрольних показників тільки ріст міцелію, опроміненого протягом 10 с червоним лазером. Для 4-го дня характерно достовірне перевищення контролю для всіх 3 експериментальних режимів в середньому на 16-23%. П'ята доба культивування характеризувалась загальним пригніченням ростових процесів, що пов'язано з завершенням заростання поживного субстрату. Аналіз показника середньої швидкості росту міцелію досліджуваного штаму показав достовірний позитивний вплив опромінення червоним і зеленим світлом. Зокрема, червоний режим ініціював протягом усього терміну культивування підвищення радіального росту в середньому на 17%.

Висновки. Отже, ми підтвердили, що лазерне опромінення променями червоного (635 нм), зеленого (532 нм) та синього (405 нм) світла позитивно вплинуло на швидкість росту міцелію штамів гриба *S. commune* та *G. Lucidum*.

Список використаних джерел:

1. Buhalo, A. S., Bis'ko, N. A., Solomko, J. F., & Bilaj, V. T. (2004) Kul'tivirovanie sjedobnyh i lekarstvennyh gribov. Chernobyl'interinform, Kyiv. 148 p.
2. Приседський Ю.Г. (1999) Статистична обробка результатів біологічних експериментів – Донецьк: Кассиопея. 210 с.
3. Зиганшин Д. Д., Сироткин А. С. (2017) Особенности глубинного и поверхностного культивирования грибов *Trichoderma* для получения биопрепаратов на основе клеток гриба. Вестник технологического университета. 20(10). С. 155-158.

ОСНОВНІ ІНФЕКЦІЙНІ ЗАХВОРЮВАННЯ АКВАРІУМНИХ РИБ ТА ЗАСОБИ ЇХ ПРОФІЛАКТИКИ

Трускавецька Ірина Ярославівна

кандидат історичних наук

доцент кафедри біології і методики навчання
Університет Григорія Сковороди в Переяславі,
м. Переяслав, Україна

Однією з найчастіших проблем, з якими зіштовхується початківець аквафермер – це безсумнівно хвороби. Вони бувають різного походження: паразитарного, грибкового, бактеріального і вірусного, що викликаються різними мікроорганізмами і передаються від риби до риби.

Інфекційні хвороби мають специфічного збудника і можуть передаватися від хворої особини до здорової. Залежно від типу збудника інфекційні хвороби риб ділять на кілька груп: Протозойні хвороби (іхтіофтиріоз, костіоз, гексамітоз, оодініоз). Бактеріальні хвороби (флексібактеріоз, аеромоноз). Паразитарні хвороби (аргульоз, Лернеоз, гіродактільоз, дактілогіроз). Грибкові хвороби (Сапролегніоз). Вірусні хвороби (лімфоцістоз) [1, с. 56].

Білошкір'я – захворювання викликане у акваріумних риб збудником *Pseudomonas dermoalba*, бактерія потрапляє в акваріум разом із зараженими новачками, предметами або рослинами з ємності, де розвинулося захворювання. При цьому у риб біліють тканини хвостового і спинного плавників, рибка починає триматися на поверхні. Інфекція вражає центральну нервову систему, органи координації й приводить до загибелі риби. Для профілактики рекомендують провести дезінфекцію ємності, де містилася хвора рибка, ґрунт, рослини, інвентар тощо.

Бранхіомікоз – збудники *Branchiomyces sanguinis* і *Branchiomyces demigrans*, грибки, що утворюють тромби в судинах. На перших етапах захворювання на зябрах утворюються червоні, темні смужки що спричиняють закупорку судин. Рибка стає млявою і малорухливою, пропадає апетит, ховається в темних кутках та горбиться. Пізніше зябра стають «мрамурового» забарвлення з чергуванням рожевих, сірих, білуватих смуг [2, с. 123]. Тканини починають відмирати. Захворювання досить заразне і упродовж трьох діб інфекція може уразити більшу половину населення акваріума.

При виявленні збудників бранхіомікозу акваріум необхідно продезінфікувати і повністю замінити воду.

Плістіфороз або неонова хвороба – збудником захворювання є грибок роду *Plistiphora hyphessobryconis*, який поселяється в м'язовій тканині риб. До хвороби схильні в більшій частині неон. Основні ознаки недуги проявляються на ранній стадії, при чому неонова смужка тьмяніє, пізніше повністю блякне. У інших рибок тьмяніє забарвлення луски.

Сапролегніоз – інфекція викликана збудником грибка роду *Saprolegnia*. Початкова стадія хвороби характеризується появою на шкірі, плавцях або зябрах тонких білих ниток, які перпендикулярно відходять від поверхні тіла риби. Через кілька днів на цих місцях з'являється ватоподібний наліт, гіфи гриба розвиваються і проникають у внутрішні органи. При наявності невеликих поодиноких ділянок ураження шкіри після зачистки рибу використовують для виготовлення консервів або кулінарних виробів; риба з неприємним гнильним запахом підлягає утилізації або знищенню [2, с. 16].

Лікування проводиться з використанням антигрибкових препаратів (стрептоцид в розведеному вигляді). В окремій ємності потрібно проводити ванночки для хворих рибок, застосовуючи розчин кухонної солі 5%. Ефективні при боротьбі з грибами сульфат міді, хлоргідрат, ріванол, формалін. Якщо грибок має осередок локалізації на пошкодженій ділянці шкіри, то рибку краще помістити в карантинник, і застосовувати для лікування розчин з оксалату малахітового зеленого, щоб прибрати джерело інфекції.

Туберкульоз риб – страшна хвороба, яка з'являється через розмноження бактерії *Mycobacterium piscium*. Під мікроскопом вона має форму нерухомої палички. Коли бактерія потрапляє в акваріум, то підчепити її можуть кілька риб. Чутливі до цієї інфекції представники харацінових, коропозубі, лабіринтових, тропічних коропових. Рідше туберкульоз виявляють у цихлід, пецилієвих, цетрархових.

Одночасно може захворіти все населення акваріума. Як правило, бактерії потрапляють в акваріум з живими кормами або з зараженого водоймища.

Забарвлення риб блідне, руйнуються плавники, випадає луска. Іноді відзначається потемніння райдужної оболонки ока, витрішкуватість, відкриті виразки, чорні плями на тілі особини, втрата апетиту. Рибки стають малорухливими, притулившись до якого-небудь кутку акваріума, хвостові плавники опускаються, а черевце – здуте. Буває, що у риб порушується координація рухів, і тоді вони починають плавати, роблячи стрибки по акваріуму [3, с. 78]. У різних видів риб можуть бути різні зовнішні ознаки захворювання. Захворювання має зовнішні прояви дуже схожі з симптомами ряду інших, поширених захворювань акваріумних рибок.

Mycobacterium piscium стійка до кислоти, і може розвиватися при температурі 18-25 градусів за Цельсієм. Лікувати риб потрібно після того, як виявлені перші симптоми. На ранніх стадіях, коли вихованці ще приймають їжу, слід використовувати канаміцин, який потрібно додавати в корм. Доза препарату: 10 мг на 10 грам корму. На наступних стадіях туберкульозу рибки не лікуються, їх знищують, а акваріум повністю обробляють.

Гексамітоз – збудником захворювання є *інфузорія-джгутиконосець гексаміта* або її різновиди. Досягаючи в довжину майже 12 мікрометрів і маючи чотири пари джгутиків, паразити розмножуються поділом, а також мають здатність утворювати цисти, перебуваючи при цьому в неактивному стані. Паразит потрапляючи в кишечник і жовчні протоки риб, що мешкають в акваріумі, сприяють розвитку хвороби. У міру дозрівання в кишечнику риби, паразити виходять назовні разом з екскрементами, що представляє серйозну

загрозу для кожного мешканця акваріума [3, с. 69]. Прояв гексамітоза відбувається переважно у лососевих, ерозія шкірних покривів у формі слизових дірчастих виразок, запалення анального отвору, ниткоподібний білий слизовий кал. На ранніх стадіях діагностика може викликати труднощі, так як хвороба дуже заразна.

Отже, збудниками інфекційних хвороб є віруси, бактерії і гриби. Для лікування цієї групи хвороб застосовують різноманітні лікувальні препарати. Найдієвішим засобом проти можливого спалаху захворювань акваріумних риб – профілактика. При дотриманні оптимальних умов утримування риб, уважному й дбайливому ставленні до них можна уникнути захворювань або хоча б своєчасно локалізувати їх. Якщо риби все ж таки захворіли, необхідно правильно визначити вид хвороби і негайно приступити до лікування. Точна діагностика дозволить ефективніше провести лікування.

Список літератури

1. Білявцева В.В., Мушит С.О., Сироватко К.М. Основи акваріумістики: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця, 2020. 233 с.
2. Буднік С. В., Колосок А.М. Акваріуміст-початківець: навчальний посібник . Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 156 с.
3. Стибель В. В., Березовський А. В., Довгій Ю. Ю. Інвазійні хвороби риб: навчальний посібник. Житомир: Полісся, 2016. 142 с.

МFGM-АТФАЗЫ КАК ИНТЕГРАЛЬНЫЕ МЕМБРАННЫЕ БЕЛКИ: ОСОБЕННОСТИ ВЛИЯНИЯ НА СОСТАВ МОЛОКА КОРОВ

Федорова Е.Ю.,

доктор биологических наук, профессор, зав. лабораторией, руководитель программы магистратуры: Спортивная адаптология. ГАОУ ВО Московский городской педагогический университет

Смоленкова О.В.,

кандидат биологических наук, Курская государственная сельскохозяйственная академия имени И.И. Иванова

Все большее внимание уделяется физиологическим и биохимическим основам общей структуры и обменных процессов в организме животного, в том числе биологических жидкостей. Это включает процесс образования молока, увеличение содержания жира и белка в молоке, активность различных ферментов, таких как интегральные мембранные белки различных типов.

Молоко можно рассматривать как сложную многокомпонентную дисперсную систему, содержащую липид-белковые частицы различного состава и размеров. Например, различные жировые глобулы (частицы молока диаметром 1-10 мкм) имеют ядро из триглицеридов, несколько слоев фосфолипидов с интегрированными белками и т. д.

Основные белки молока хорошо изучены из-за их неоспоримой важности, однако, особая функция и активность некоторых ферментов (таких как АТФазы глобул молочного жира) в основном неизвестны. Напротив, в литературе имеется много данных, касающихся характеристики и измерения активности различных АТФаз ($\text{Na}^+ + \text{K}^+ \text{-АТФаза}$, $\text{Ca}^{2+} \text{-АТФаза}$ и т. д.) в клетке и субклеточных мембранах крови (2, 3).

Имеются некоторые данные о функции и активности некоторых АТФаз в мембране эритроцитов коровы или бычьей плазматической мембране молочной железе, но те, которые находятся в глобулярных мембранах молочного жира (МFGM), менее известны.

Основные белки МFGM, такие как муцин I, ксантиноксидаза, периодическая кислота Шиффа III и 6/7, кластер дифференцировки или PAS IV, бутилфилин, адипофилин, белок, связывающий жирные кислоты, описаны и известны их обзоры. Напротив, нет достоверных данных об уровне активности какой-либо МFGM-АТФазы, что несомненно отражается на полноте понимания структурно-функциональных отношений ключевых элементов в глобулах молочного жира.

Например, измеренные активности МFGM $\text{Na}^+ + \text{K}^+ \text{-АТФазы}$, $\text{Ca}^{2+} \text{-АТФазы}$, $\text{Mg}^{2+} \text{-АТФазы}$, $\text{HCO}_3^- \text{-АТФазы}$ можно рассматривать в терминах распределения катионов (Na^+ , K^+ , Ca^{2+} , Mg^{2+}) и анионов (HCO_3^-) между внутренней и внешней поверхностями мембраны. Известно, что такие ионы

критически важны для правильного функционирования любой клетки и субклеточных органелл.

Проведенные ранее рядом авторов исследования доказали присутствие в мембранах жировых глобул молока транспортных аденозитрифосфатаз, уровень активности которых является своеобразным маркером метаболизма в организме животных, а также особенности их функционирования в зависимости от возраста и породы животных (1, 4, 6).

Представляет интерес сравнение содержания основных биологических активных веществ в молоке черно-пестрых и симментальских коров. Установлено, что наибольшее содержание общего жира (3,79%) и белка (3,38%), включая казеины (2,71%) в молоке черно-пестрых коров определено зимой; самый низкий - весной (3,38%; 3,15% и 2,52% соответственно).

Аналогичная картина была получена в случае молока симментальских коров: а) зимой содержание общего жира и белка составляло 4,53% и 3,52%, включая казеины (2,81%); б) для весеннего молока эти показатели были значительно ниже - 4,14%; 3,29% и 2,64% соответственно. Содержание лактозы в образцах молока обеих пород крупного рогатого скота возрастало от минимального - весной (4,15% - для черно-пестрой породы; 4,44% - для симментальской породы) до максимального - зимой (4,30% и 4,66% соответственно).

Содержание кальция в молоке обеих пород увеличилось незначительно: а) весной на 0,11% и 0,12% для черно-пестрого и симментальского коровьего молока; б) зимой на 0,14% и 0,15% соответственно. Также отмечены значительные сезонные колебания количественного и качественного состава молочного белка в обеих группах коров (5) отражающиеся на качественных характеристиках молока как сырья для переработки на творог и сыр.

Исследования выявили статистически значимые ($P < 0,001$) связи общей активности Mg^{2+} - и Na^+ , K^+ - АТФазы с содержанием жира в коровьем молоке (коэффициенты определения: 0,998; 0,988 и 0,956 соответственно), которые наиболее сильно выражены такие отношения во всей группе. Исследуемая активность АТФазы в корреляции со всеми компонентами коровьего молока свидетельствует об увеличении транспортных потоков через мембранные предшественники секреторных клеток молока.

По нашему мнению, полученные данные об активности MFGM-АТФазы доказали важную роль двойного липидно-белкового слоя (размещенного на внутреннем монослое полярных липидов) в стабилизации глобул жира в дисперсии молока и, в частности, катионов (Na^+ , K^+ , Ca^{2+} , Mg^{2+}) и аниона (HCO_3^-) между внутренней и внешней поверхностями мембраны, что является неотъемлемым условием правильного функционирования любой клетки и субклеточных органелл.

Зависимости различных активностей АТФаз от ряда факторов могут быть объяснены тем, что транспорт компонентов молока является одним из важных критериев оценки метаболических процессов в молочных железах животных, а также синтеза основных компонентов для секреции.

Литература

1. Мосягин В.В., Максимов В.И., Федорова Е.Ю. Возрастная динамика АТФазной активности эритроцитов крупного рогатого скота симментальской и черно-пестрой породы // Вестник Орловского государственного аграрного университета. 2011. № 1 (28). С. 59-60.
2. Федорова Е.Ю., Максимов В.И., Василевич Ф.И. Физиолого-биохимические особенности АТФазной активности крови и молока коров / Монография. Курск. 2016.
3. Федорова Е.Ю., Василевич Ф.И., Максимов В.И. Возрастная динамика АТФазной активности молока коров черно-пестрой и симментальской пород // Ученые записки Казанской государственной академии ветеринарной медицины им. Н.Э. Баумана. 2013. Т. 214. С. 470-473.
4. Комов В.Г., Фёдорова Е.Ю. Развитию аграрного сектора новую стратегию // Вестник Курской государственной сельскохозяйственной академии. 2013. № 8. С. 45-46.
5. Федорова Е.Ю. Особенности функционирования АТФаз крови и молока различных видов сельскохозяйственных животных // Вестник Курской государственной сельскохозяйственной академии. 2015. № 8. С. 181-184.
6. Максимов В.И., Мосягин В.В., Фурман Ю.В., Федорова Е.Ю. Особенности функционирования АТФазных ферментных систем эритроцитов у птиц, свиней и крупного рогатого скота // В сборнике Современная физиология: от клеточно-молекулярной до интегративной - основа здоровья и долголетия 2011. С. 172-173.
7. Федорова Е.Ю., Максимов В.И. Породные особенности функционирования АТФазных ферментных систем эритроцитов и молока коров // Вестник Российской академии сельскохозяйственных наук. 2012. № 4. С. 77-78.
8. Максимов В.И., Мосягин В.В., Фурман Ю.В., Федорова Е.Ю. Особенность функционирования АТФазных ферментных систем эритроцитов у птиц свиней и крупного рогатого скота // В сборнике: Современная физиология: от клеточно-молекулярной до интегративной - основа здоровья и долголетия. 2011. С. 172-173.
9. Красильников А.А., Федорова Е.Ю. Медико-социальные особенности пациентов со стенокардией и сахарным диабетом 2 типа // В сборнике: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ І АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ, ОСВІТИ ТА ВИРОБНИЦТВА: МІЖГАЛУЗЕВІ ДИСПУТИ. Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. 2020. С. 255-264.
10. Stradze A.E., Pushkina V.N., Fedorova E.Yu., Sizov A.E., Emelyanov A.V. Using wearable devices to stimulate students motor of physical activity and consequence physiological response // Propositos Y representaciones, 2020.T.8 № 2. С. 8.
11. Stradze A.E., Pushkina V.N., Fedorova E.Yu., Sizov A.E., Emelyanov A.V. Study of school child motor activity using individual wearable devices - fitness-

trackers // *Religacion. Revista De Ciencias Sociales Y Humanidades*.- Vol. 4 Núm. 19 (2019): 30 años después de la caída del muro de Berlín: la izquierda latinoamericana.

12. Мосягин В.В., Федорова Е.Ю. Возрастная динамика АТФазной активности эритроцитов у свиней и крупного рогатого скота // *Проблемы биологии продуктивных животных*. 2011. № 1. С. 85-88.

13. Суворова В.Н., Федорова Е.Ю., Максимов В.И. Особенности функционирования АТФаз овец // *Acta Naturae* (русскаяязычная версия). 2016. № S1. С. 195-196.

14. Lubyshev E.A. BOOK REVIEWS // *International Review for the Sociology of Sport*. 1999. Т. 34. № 3. С. 317-318.

15. Федорова Е.Ю., Василевич Ф.И., Максимов В.И. АТФазная активность молока коров в зависимости от сезона года // В сборнике: *Адаптационные механизмы и регуляция физиологических функций*. 2017. С. 15-19.

16. Красильников А.А. Информационные ресурсы инновационной деятельности // *Материалы VI Международной научно-практической конференции «Образование. Наука. Культура»: сборник научных статей / под ред. Б.В. Илькевича – Гжель, 2015. – С. 687-689*

17. Василевич Ф.И., Максимов В.И., Федорова Е.Ю. Оценка активности различных АТФ-аз в секретах и тканях коров // В сборнике: *Достижения и перспективы супрамолекулярной и биологической химии в биомедицине и сельском хозяйстве*. 2017. С. 7.

18. Федорова Е.Ю., Мосягин В.В., Максимов В.И. Особенности фракционного состава молочного белка коров различных пород // *Доклады Российской академии сельскохозяйственных наук*. 2011. № 2. С. 37-39.

19. Скоркин В.К., Ларкин Д.К., Тихомиров И.А., Аксенова В.П. Характеристика качества молока и его зависимость от различных факторов // *Вестник ВНИИМЖ*. 2019. №1 (33).

20. Zakirov F. N., Krasilnikov A. A., Pushkina V. N., Gernet I. N., Andruschenko L. B., Yamaletdinova G. A. The role of damages and epigenetic modifications of dna in alzheimer's disease // *Indo American Journal of Pharmaceutical Sciences*. 2019. – Т. 6. – №5 – С. 9700-9703.

21. Закиров Ф.Х., Красильников А.А., Лубышев Е.А., Чубанова Г.Р. Перспективы использования биомаркеров остеопороза в диагностике и лечении // *Хирургическая практика*. 2019. № 1 (37). С. 45-47.

22. Василевич Ф.И., Максимов В.И., Федорова Е.Ю. Оценка активности различных АТФ-аз в секретах и тканях коров // В сборнике: *Достижения и перспективы супрамолекулярной и биологической химии в биомедицине и сельском хозяйстве*. 2017. С. 7.

23. Федорова Е.Ю., Максимов В.И., Смоленкова О.В. АТФазная активность эритроцитов крови и мышечной ткани овец // *Российская сельскохозяйственная наука*. 2019. № 2. С. 56-59.

24. Федорова Е.Ю. АТФазная активность мембранных компонентов молока коров и свиней // *Вестник АПК Ставрополя*. 2013. № 1 (9). С. 144-146.

25. Юткина С.С., Федорова Е.Ю. Особенности функционирования АТФаз телят // Вестник Курской государственной сельскохозяйственной академии. 2016. № 5. С. 55-57.
26. Федорова Е.Ю. АТФазная активность молока коров в различные периоды лактации // Вестник Курской государственной сельскохозяйственной академии. 2016. № 1. С. 62-64.
27. Nikolenko V., Oganessian M., Zakirov F., Kudryashova V., Rizaeva N., Valiullina P. Dissection Course in Anatomy as Stimulus to Independent Research and to a Real Step into Medicine // Journal of Morphological Sciences. 2019. Т. 36. № 2. С. 63-66.
28. Федорова Е.Ю. Влияние сезона года на активность АТФаз молока коров различных пород // Вестник Курской государственной сельскохозяйственной академии. 2015. № 7. С. 174-175.
29. Фомина В.Д., Федорова Е.Ю. Влияние ингибитора и ионов электролитов на активность АТФаз молока свиней крупной белой породы // Вестник Курской государственной сельскохозяйственной академии. 2015. № 2. С. 61-63.
30. Lubyshev E.A., Titovsky A.V., Bodrov I.M., Golubnichiy S.P. Team sports and active games to improve speed-strength training of young volleyball players // Theory and Practice of Physical Culture. 2020. № 9. С. 5.
31. Федорова Е.Ю. влияние активности АТФаз молока коров и свиней на их жирномолочность // Вестник Курской государственной сельскохозяйственной академии. 2015. № 8. С. 219-220.

MARKETING RESEARCH OF AGRICULTURAL PRODUCTS: STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Fedun Igor,

Doctor of Economics, Professor,
Department of World Economy,
Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine.

Kuksa Oleksandra,

student of the Faculty of Economics, Management and Psychology
Kyiv National University of Trade and Economics
Kyiv, Ukraine

At the present stage, agribusiness in Ukraine and its development are in the state of transformation, which is characterized by attempts to reduce the lag in the pace of development compared to other sectors of the economy. To accelerate the progress of agricultural enterprises, one of the most important factors is the choice of an effective system of marketing research, which will serve as a foundation for the development of agricultural business.

The system of agricultural marketing (hereinafter - agromarketing) includes a set of market relations and information flows to establish links with markets. The managed system is a marketing environment, which can be divided into internal and external.

The internal microenvironment of agromarketing includes elements of constant work with suppliers, competitors, transport and financial and credit organizations, which is administered by the management of the enterprise. The external macroenvironment is a set of factors that more widely affect the activities of the enterprise and other elements of the macroenvironment. These are economic, legal, technical, climatic and other factors.

Due to the existence of agricultural production features and marketing of agricultural products, the operation is characterized by diverse schemes. But at the same time, its main principles remain the main ones, which are the basis for the development of these schemes, and they carry out the process of marketing research.

The first and main principle of agromarketing is the study of the consumer demand state, taking into account the fact of development; use of data on demand during the development, adoption and implementation of business decisions. The following principle is no less important, the essence of which is the maximum orientation of production to market demands in order to increase the effectiveness of the enterprise. The meaning of the latter principle is to influence the consumer market through the use of such tools as advertising, sales promotion, propaganda [1, p. 122].

Thus, the main purpose of marketing research in the agricultural market - the orientation of the agro-industrial complex (hereinafter - AIC) to work in real conditions. The results of marketing research provide feedback to the agricultural company with the market, consumers and are one of the main ways to fight for the market [2, p. 18].

Due to the specific purpose, it is possible to identify several tasks facing marketing research in the agricultural market. First, in order to attract your target audience, you need to know who they are and what their general characteristics are. Maybe these are companies, businesses, and maybe ordinary people. It's necessary to know if a particular demographic group combines them in terms of age, location, or income level. Secondly, it is necessary to analyze its place in the general market situation: are there enough resources involved to implement the plans, what is the market situation that can contribute to their implementation, and which will still harm them? Finally, the analysis of competitors: how many manufacturers in the region are engaged in the same products production? What is the quality and price of their product? [3, p. 8].

The system of agromarketing has its differences from other types of marketing, which are related to the specifics of agricultural production. The functioning of agromarketing includes a comprehensive market study, product range planning, pricing policy, advertising, incentives, after-sales service and more. Therefore, marketing information in the activities of agricultural enterprises is of great importance, because any marketing activity is based on the study of a specific situation in the market. Thus, the main areas of marketing research in the field of agriculture are the study of the agricultural market, its capacity, market or forecast studies of agricultural sales, the study of competitors, the study of consumer reaction to the introduction of a new product.

Considering marketing research in the system of agricultural enterprises, it is necessary to approach them as a technology that requires appropriate resources, theoretical support, practical skills and so on. The main tasks of marketing services should be the management of production and sales activities of the agricultural enterprise, which ensures the identification of consumer demands; production of products that meet these requirements; providing services to promote products to consumers and obtain maximum profits on this basis. In the practice of marketing services one should use the SWOT-analysis, take into account the strengths and weaknesses of the product, analyze the prospects and threats of the enterprise taking into account the characteristics of the industry [4].

It is incredibly important to organize well the selection, development and implementation of marketing research projects in the agro-industrial complex, because such research is an indispensable way to justify and make effective management decisions in an unstable market environment.

Thus, the results of marketing research can be used by agro-industrial authorities, various management structures as a basis for developing plans, strategies, comprehensive targeted development programs, laws and regulations at the regional level on the formation and consideration of marketing environment, as well as these results can be used by the investors to characterize the appliance conditions.

References:

1. T. Artiukh Features of marketing research in the market of vegetable products. Economics of agro-industrial complex. 2015. № 8. pp. 122–126.
2. O. Yerankin Features of marketing research by agribusiness entities of Ukraine in modern conditions. Economics of agro-industrial complex. 2017. № 2. pp. 16–21.
3. M. Karpishchenko, M. Rybalka Problems and prospects of marketing research market development in Ukraine. URL: http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/32650/1/Karpishenko_market%20research.pdf.
4. T. Ilchenko Marketing research in the agricultural market of Ukraine: features and prospects. URL: <http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua>

STATE TAX SYSTEM - INCENTIVE OR RESTRICTOR OF ECONOMIC ACTIVITY?

Markovych Iryna,

Ph.D., Associate Professor

Economics and Finance Department

Ternopil Ivan Puluj National Technical University,

The role of the tax system in the process of accelerating economic activity in the country is difficult to overestimate. Its comprehensibility for taxpayers and transparency are the signs that can create favorable conditions for business development.

Of course, the country's tax system should, on the one hand, be a source of business empowerment and, on the other hand, reflect and take into account the current state of the economy and in no way hinder the realization of the potential of business entities.

The tax system of Ukraine is based on the following basic principles.

1. Mandatory taxation

This principle reduces to the fact that all entities in which the object of taxation must pay taxes.

2. Fairness of taxation

The implementation of the social function is impossible without proper tax regulation. This principle is related to the notion of "equality of taxpayers", which means that taxpayers who carry out the same transactions or can be classified as identical on essential grounds should be treated in the same way in determining tax liabilities.

3. Inevitability of the liability specified by law in case of violation of tax legislation

This principle stipulates that in case of fixing violations of tax legislation, the administrative, financial or even criminal liability of the infringing entity must clearly occur.

4. Fiscal sufficiency

It is unacceptable for situations to arise where the funds accumulated from a particular tax or levy are insufficient to cover the costs of administering that tax or levy, ie the balance between revenues and expenditures in the tax system must be maintained.

5. Presumption of legality of the payer's decisions

As long as the taxpayer's violation is not proven, the interpretation of the norms of laws or regulations is ambiguous, decisions must be made in favor of the taxpayer.

6. Stability

Changes to any elements of taxes and fees may not be made later than six months before the beginning of the new budget period in which the new rules and rates will apply.

7. The unified approach to the establishment of taxes and fees is to define at the legislative level all mandatory elements of the tax

There are a number of other principles that complement the analyzed and create opportunities for the tax system to become a motivator to expand business activity in the country.

DIGITALIZATION OF ECONOMY: NEW OPPORTUNITIES AND PERSPECTIVES

Mohylevska Olga

Ph.D., Associate Professor
Kyiv International University

Korolyov Dmitry

Postgraduate student
European University

Sidak Igor

Postgraduate student
European University

In the modern world, the development of science and technology is in the first place. The global robotics market is led by countries such as Germany, Japan and Korea. The main problem of the development of robotics in Ukraine is the lack of funds for the introduction and development of new types of robotic products.

In general, in the field of robotics in Ukraine, it would be appropriate to divide it into three areas: consumer, production and training. Today the main goal of the state is the development of education, because the future of our country depends on the younger generation.

In addition, there are developments in industrial production, as well as support by investors for innovative projects (startups), which open up new prospects for Ukraine's entry into the world space of economically developed countries.

If robotics develops in our country in the future, the following events can be expected in the near future:

The emergence and beginning of the massive introduction of robotic transport, that is, transport without a human driver. This subdivision is not developing as fast as we would like, but in decades it will reach its limit when it will be finally accepted by society in developed countries.

In the field of military robotics, unmanned aerial vehicles (UAVs) are pushing pilots out of the Air Force. Most likely, the ratio of aircraft will tend to 80:20 in favor of drones. Similarly, the replacement of military personnel by robots in all other branches of the armed forces will increase.

A robust market for service robots, primarily home robots, will be formed, with functions such as cleaning and protecting homes, childcare, cooking and leisure activities for family members. We should expect the emergence of all kinds of robotic educators, robots. There is a huge amount of development in this direction, and I think that in the next 5-10 years almost every family will have at least one service robot of one type or another.

Principles of digitalization of the economy - the basic laws, regulations and driving forces of the promotion of information and communication technologies in everyday life of the state, enterprises and society. The only fundamental principle of digitalization is the idea of improving the processes of human life through application modern technologies in various spheres of public life. The basis of the activities of economic entities that operate using the basic principles of digitalization is the need to meet social needs the most effective - digital way.

Digitalisation is rapidly penetrating people's daily lives, providing new opportunities for all sectors economy of Ukraine in terms of modernization of methods of work and management, changing production processes, channels implementations and ways of interaction with suppliers and buyers. We will consider in detail some of these opportunities for the economy of Ukraine and explore the processes digitalization in the context of opportunities to obtain a positive effect for the domestic economy from the standpoint three main actors - the state, enterprises and society.

Achieving a positive effect from digitization on state level requires institutional intervention authorities in the process of forming the necessary regulatory framework (work to improve the existing legislation). The institutional impetus for digitalization was the adoption of the Laws of Ukraine on electronic trust services, about e-commerce, about technical regulations and conformity assessment, revision laws of Ukraine on information, on protection of information in information and telecommunication systems, etc. We consider it necessary to strengthen the legal framework information and communication sphere and vote Law of Ukraine on the use of cloud technologies by government agencies, to resume consideration of the deferred Law Ukraine on electronic communications, which will correspond time requirements, globalization digital processes and strengthen the institutional basis for digitalization of the state economy.

Digital transformation of the state economy control occurs mainly with the use electronic channels of interaction to reduce transaction costs, as the usual relationship is replaced by an electronic counterpart. These changes should accompanied by the transformation of the classics institutions to increase the level of trust in the electronic sphere.

Digitalization of the real sector of the economy will strengthen the competitive position of domestic enterprises due to increased productivity, management efficiency, accelerated automation of production processes, production safety and make the domestic economy more attractive to investment.

Digitization of enterprise management processes and decision automation reduce administrative costs and increase costs effective management of the organization. Digital control systems and data collection and analysis systems the last 15-20 years have become firmly established in the business environment, outlining the appropriate digital drivers for enterprises. Use of automatic data collection and analysis, industrial IoT (Internet of Things) sensors, integrated enterprise management platforms, machine learning systems for the adoption of optimal decisions, etc. are implemented and improved in most large enterprises and corporations. Digitization reduces risk in management and eliminates incomplete information in decision making. At

compliance with information security standards digitization able to increase the efficiency of all management processes.

The benefits of digitization for society are obvious as users of digital products and services are provided by the population, which has access to high-speed access to the Internet, information and knowledge base, making our lives more comfortable and convenient, ie one that corresponds to the realities of today.

Thus, the positive effect of digitization the economy will not have to wait long. Refusing from paper processes and digitizing the components of their work, businesses will be able to reduce the number of steps previously required for operation, improve the timing of work, significantly increase the efficiency of its activities and, ultimately, reduce operating costs. The digitalization of the economy will help society to create reliable digital environment, optimize and scale operations, make them consistent and secure.

Due to digitalization it becomes possible to rapidly develop innovations, support startups, teach everyone the basics of programming, implement digital technologies in the field of economics. Realization all the above conditions will increase the productivity of the entire economic system states and gain additional competitive advantage in globalized digital world.

References:

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2018), "About the conceptualization of the development of the digital economy for Ukraine and Ukraine for 2018-2020 and the hardening of the plan for entry into the project. Project: web. site. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80> (application date 05.11.2019).
2. High-Tech Office Ukraine Digital of Ukraine — 2020. Conceptual foundations. Priority areas, initiatives, projects of "digitalization" of Ukraine by 2020. Project: web. site. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf> (application date 05.12. 2019).
3. Karcheva G.T. The digital economy and its impact on the development of national and international economics, Finansovyy prostir 2019, vol. 3, p. 13—21.
4. Kolyadenko S.V. Digital economy: preconditions and stages of formation in Ukraine and in the world, Ekonomika. Finansy. Menedzhment, 2018 vol. 6, p. 105—112.
5. Fishchuk V. Digital economy is real. Project: web. Site. URL: <http://biz.nv.ua/ukr> (application date 05.12. 2019).

ASSESSMENT OF STATE SUPPORT OF AGRICULTURE OF UKRAINE

Zakharova Natalia,

PhD, Associate Professor,

Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University,

The agricultural sector of Ukraine's economy forms more than 10% of the country's GDP, and the share of agricultural products in the total structure of exports is 44.3%. This sector determines the potential of other sectors of the economy and forms the basis of food security. Despite this, due to a number of factors, among which we should highlight, first of all, high dependence on climatic conditions and seasonality of production, agriculture needs support from the state.

The problem of state support for agriculture in Ukraine in the formation of the food market is multifaceted. Its solution is primarily to create an effective financial and credit mechanism that would organically combine and improve the system of budget financing of production, providing its necessary level and providing opportunities to attract additional resources for the development of the agricultural sector.

World experience in agricultural development shows the growing role of the state in regulating the agricultural and food markets. The amount of state support in some countries can reach 70% of the cost of agricultural products. To determine and evaluate measures of collective support for agricultural enterprises in different countries around the world use a set of indicators of the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), which is shown in Fig. 1 [1].

Figure 1. A set of indicators for identifying and evaluating measures of aggregate support for agricultural enterprises according to the OECD

Support for producers in Ukraine, according to PSE, has been volatile over the last three decades, mainly due to fluctuations in market price support (MPS). MPS has been negative for many years due to the fact that average producer prices are below their international level. Only in recent years has the overall MPS for the agricultural sector been positive. Negative MPS (sunflower seeds, milk) is offset by positive MPS

(sugar, pork) and limited budget support from producers. On average, producer prices are in line with reference prices, resulting in a nominal protection level (NRP) of 1.0 for the period 2017-2019, although there are differences between products [2].

In 2019, the total amount of PSE is 561 million dollars. US, which is 16% less than the previous year. But in general, after the difficult situation of 2016-2017, there was a positive trend in support of agricultural producers (Fig. 2).

Figure 2. Dynamics of support for agricultural producers in Ukraine according to the OECD (PSE) methodology, million USD

The relative rate of assessment of producer support (% PSE) fluctuated around zero over the last decade and averaged 1,0% of gross revenues of agricultural enterprises during 2017-2019. Thus, only 1% of agricultural products in the total cost of agricultural output of Ukraine were received by enterprises as a result or through the implementation of state support. Accordingly, about 99% of agricultural output was obtained without any support [2].

The nominal coefficient of support for producers in 2018-2019 is more than one and indicates that the state supports agricultural producers, but the amount of this support is minimal. A similar situation is observed with respect to the nominal protection factor of the producer, which in the last two years is slightly higher than the unit, ie producers of agricultural products are protected because their sales prices are slightly higher than the world. But for all types of products, this interpretation is unfounded, because there are large differences in the ratio of world prices and domestic market prices for certain types of agricultural products. The share of support for general services is about 30% of the total and 1,7% of the value added of agriculture in 2017-2019 and remains low compared to other countries.

The total amount of support in 2019 amounted to 791 million dollars. US, which is 11% less than the previous year. Total support for GDP in 2019 was 0,5%, and on average over the last three years - 0.4% of GDP.

Characterizing the total amount of budget support (TBSE) for agriculture in Ukraine, it should be noted that in recent years there have been no significant fluctuations in this indicator. Thus, on average for 2017-2019, it amounted to 564 million US dollars and 0.4% of GDP. At the same time, in 2000-2002, TBSE was \$ 705 million. USA, which is 25% more than in recent years, and its share in GDP was 1.9% (Fig. 3).

Figure 3. Comparative assessment of the main indicators of support for agriculture in Ukraine

The agro-industrial complex is the most important segment of the economy of many countries. These include almost all countries of the European Union, Australia, Brazil, India, China, Vietnam, Canada, Japan, Britain and the United States.

In the EU, Canada and Turkey, the main mechanism of agricultural policy is to directly provide direct support to farmers. It is carried out through various payments per ton of product or head of animals, subsidizing the purchase of fixed and working capital, maintaining the market price and is an effective means of raising the agricultural sector [2].

Making international comparisons, it should be noted that support for agriculture in the European Union has been gradually declining since the 1990s. The share of producer support in gross agricultural revenue (% PSE) has stabilized at around 19% since 2010. The largest share of total support for the agricultural sector (TSE) falls on producers (89% in 2017-2019). Government spending on general services in the sector as a whole (GSSE) relative to total support was 10% in 2017-2019.

In general, EU rural development policy continues to evolve and improve in order to respond in a timely manner to the needs of rural people. In accordance with the Europe 2020 Strategy and the objectives of the Common Agricultural Policy (CAP), three long-term strategic objectives have been identified, which are defined for the further implementation of the EU rural development policy in 2014-2020:

- promoting the competitiveness of agriculture;
- ensuring sustainable management of natural resources;
- achieving balanced territorial development of the rural economy and communities, including the creation of conditions and support for employment [2].

The Europe 2020 strategy focuses on three factors strengthening the economy:

- smart growth - economic development based on knowledge and innovation;
- sustainable development - economic development based on the purposeful use of resources, ecology and competition;
- comprehensive growth - promoting employment, achieving social and territorial harmony.

The development of Turkish agriculture is carried out in accordance with the development plan for 2019-2023, the main purpose of which is the development of an efficient agricultural sector, sustainable from an environmental, social and economic point of view. It sets out a number of measures and objectives, including increasing red meat and oilseed production, land consolidation and the use of irrigation. Since the 1980s, state-funded transfers have accounted for more than 20% of farmers' incomes, with much of this support aimed at changing market prices for agricultural products. Total support for agriculture reached 4% of GDP, but decreased as the importance of agriculture in the economy as a whole decreased and now stands at about 1.5% of GDP. The cost of irrigation infrastructure development is the largest form of support for general services that benefit the sector as a whole (GSSE), accounting for 75% of the GSSE [2].

The main priority of US agricultural policy is to expand domestic and foreign markets for agricultural raw materials and food. The level of support provided to US farmers has consistently been below the OECD average. Producer support (PSE) accounted for 11% of gross agricultural income in 2017-2019. On average, prices obtained by farmers were 4% higher than world market prices, mainly as a result of maintaining market prices (MPS) for milk, sugar and, to a lesser extent, lamb. Consumer support accounts for nearly half of all US agricultural support through domestic food aid programs. General service expenditure (GSSE) was equivalent to 5.8% of value added in agriculture, slightly above the OECD average.

In May 2019, the US Department of Agriculture announced a second package of trade mitigation programs for farmers affected by tariff responses, leading to the loss of traditional markets. The package includes three programs: the Market Development Assistance Program (MFP), the Food Procurement and Distribution Program (FPDP) and the Agricultural Trade Promotion Program (ATP). MFP provides up to \$ 14,5 billion in three tranches of payments to affected producers of row crops, pigs, milk and some special crops.

Since 2000, Canada has almost halved support for farmers. Canadian PSE accounted for 8% of gross agricultural income in 2017-2019, compared with 17% in 2000-2002. % Of Canada's PSE during this period was consistently below the OECD average. On average, prices received by farmers were 5% higher than prices on world markets. The share of the General Service Support Assessment (GSSE) in the General Agricultural Support Assessment (TSE) has almost doubled since 1986 and reached 42% in 2017-2019 [2].

Comparison of the efficiency of the agro-industrial complex of Ukraine with the agro-industrial complex of other European countries confirms the presence of unused huge resources and areas, the development of which, with appropriate state support can encourage farmers to enter the world's leading food producers.

In Ukraine, the following areas of state support for agricultural development for 2020 have been identified:

- state support for the development of animal husbandry and processing of agricultural products;
- financial support for the development of farms;
- partial compensation for the cost of agricultural machinery and equipment of domestic production;
- financial support of measures in the agro-industrial complex by reducing the cost of loans;
- financial support for horticulture, viticulture and hop growing.

The strategy of the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine on state support of the agricultural sector for 2021-2023 provides for the addition of support for new programs and expansion of areas under existing programs. In particular, 7 main support programs are planned, the list of which, in addition to the current ones, is supplemented by programs for the development of industrial potato growing, support for the production of niche crops. Also under the program of cheaper loans, farmers are offered new areas - insurance of agricultural products and compensation for the purchase of agricultural land [3].

The comparison of the state support of the agro-industrial complex of Ukraine with the agro-industrial complex of other countries confirms the existence of opportunities for its expansion in different directions through the use of effective mechanisms. Given the existing potential of the agricultural sector, the state's priority should be a balanced policy to support agricultural producers, which will promote the development of the national food market and ensure food security of the population on the one hand, and provide opportunities to expand exports and foreign exchange [4].

References:

1. Кернасюк Ю. Державна підтримка АПК. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/14260-derzhavna-pidtrymka-apk.html>
2. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2020. Ukraine: Estimates of support to agriculture, URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/928181a8-en/index.html?itemId=/content/publication/928181a8-en>
3. Концепція держпідтримки АПК на 2021-2023 роки <https://agro.me.gov.ua/ua/news/u-minekonomiki-prezentuvali-koncepciyu-derzhpidtrimki-apk-na-2021-2023-roki>
4. Zakharova Natalia. State and prospects of export development of agricultural sector of the economy of Ukraine. *Prospects for the development of modern science and practice. Abstracts of XVI international scientific and practical conference*. Graz. Austria 2020. Pp. 131-133. URL: <http://isg-konf.com>.

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ САНАЦІЇ

Багашова Наталя Володимирівна

к.геол.н., доцент

Державний університет економіки і технологій

Драчук Олександр Дмитрович

магістр

Державний університет економіки і технологій

Досягнення якісного професійного рівня трудового колективу в період організаційних змін передбачає: забезпечення відповідності освіти кожного окремого працівника посаді, яку він обіймає, це першочергове завдання менеджера з управління персоналом у процесі відбору нових працівників, і у процесі оцінки наявного кадрового складу. Відповідність освіти посаді, що заміщується, скорочує витрати на навчання та перекваліфікацію працівників, а також спрощує процедуру оцінки та відбору; забезпечення якісного рівня навчання та підвищення кваліфікації дозволить покращити рівень професіоналізму працівників та молодих талантів, які прийняті на роботу одразу після навчання; знання працівниками особливостей галузі діяльності підприємства [1].

Проблеми антикризового управління підприємством, сьогодні є досить актуальними й знайшли відображення в сучасних наукових дослідженнях вітчизняних авторів: О.М. Бондар, В.А. Василенко, О.В. Мозенков, Т.С. Клебанова, О.І. Копелюк, А.М. Штангрет та інші.

Проблема поєднання в системі антикризового управління організаційно-технічних, фінансово-економічних заходів та форм антикризового Рr-менеджменту залишається науковцями недостатньо дослідженою і потребує вивчення з метою практичного застосування на конкретному підприємстві.

І.А. Бланк, О.О. Терещенко, А.Д. Чернявський зазначали термін «санація», як заходи щодо фінансового оздоровлення підприємства, які реалізуються з допомогою сторонніх юридичних чи фізичних осіб і спрямованих на попередження оголошення підприємства-боржника банкрутом і його ліквідації [2].

З метою відновлення платоспроможності підприємства і налагодження подальшої беззбиткової діяльності, планом санації підприємства передбачається часткова передача майна в оренду:

1. Проведення технічної експертизи нерухомого майна та обладнання. Проведення незалежної оцінки вартості основних засобів. Рецензування відповідних звітів (Фондом державного майна України);

2. Виготовлення технічної документації на об'єкти нерухомого майна. Реєстрація права власності (необхідно для продажу нерухомого майна);

3. Оформлення земельний ділянок (для реалізації інфраструктурних проектів)

Ефективне управління персоналом організації в період санації передбачає: вплив на бажання працювати – стимулювання праці; поміркований якісний підбір і розташування персоналу; чіткий розподіл і регламентація функцій, прав, обов'язків і відповідальності; створення сприятливого соціально-психологічного клімату, атмосфери довіри та взаємодопомоги; застосування ефективних методів оцінювання та ін.

При ситуації санації підприємства необхідним є адаптація і перекваліфікація а також підвищення кваліфікації персоналу, коли індивідуальний розвиток персоналу «переходить» у розвиток організації рис .1.

Рис. 1 Види розвитку персоналу в період санації підприємства [3].

У ситуації санації, стратегічне планування це системний, аналітичний підхід, що дозволяє бачити шлях, яким буде просуватись організація це сприятиме швидкій адаптації до зовнішнього середовища. Рис. 2.

Рис. 2. Процес стратегічного планування санації підприємства [3].

Планування передбачає розробку комплексу заходів, послідовність досягнення конкретних цілей з урахуванням найбільш ефективного використання. Необхідно пов'язувати планування з контролем для постійного коригування через зміну попиту на ринку, постачальників, це процес втілення стратегії. У планах відображаються: прогнози розвитку організації в майбутньому; проміжні та кінцеві завдання та цілі, які стоять перед нею та окремими підрозділами та стратегії на випадок несприятливих обставин. Друга

життєво важлива функція менеджменту – організація. Після того як план складений, для його втілення в життя необхідно залучити відповідних людей, гроші, ресурси і інструменти. Всі досвідчені керівники блискуче справляються з функціями планування і організації. Вони здатні акумулювати і координувати діяльність безлічі людей і реалізовувати надзвичайно складні завдання. можливість ефективно працювати разом для досягнення головної цілі. Створення кооперації людей і машин з максимальним прибутком і мінімальними затратами.

Сьогодні необхідним в практичній діяльності підприємства є система «аутсорсингу» та «аутстафінгу», коли справа йде про «швидкий» набір персоналу, формування колективу, регулювання трудових відносин, особливо в ІТ секторі. Аутсорсинг – це передача організацією певних видів або функцій підприємницької діяльності іншій компанії, що діє в потрібній області, на підставі договору. Аутстафінг - це, є найм робочої сили. Роботодавець наймає спеціаліста у певній сфері, який фактично працюватиме на території його замовника.

Для того, щоб визначитися з обранням схеми найму працівників, необхідно визначити основні відмінності між двома системами. При оформленні трудових відносин при використанні системи аутсорсингу: трудовий договір укладається між працівником та компанією, що є виконавцем. Роботодавцем є компанія, що надає послуги аутсорсингу. При використанні системи аутстафінгу: трудовий договір укладається між працівником та компанією, що є виконавцем. Роботодавцем є компанія, що надає послуги аутстафінгу. Отже, оформлення трудових відносин для аутсорсингу та аутстафінгу відбувається однаково. При здійсненні оплати система аутсорсингу передбачає: компанія-замовник здійснює оплату за договором аутсорсингу компанії-виконавцю за фактично досягнутий результат роботи. За системою аутстафінгу: компанія-замовник оплачує процес роботи працівників, що надані їй аутстафінговою компанією.

У питанні оплати ключовим є її призначення – за роботу чи за результат роботи, в чому і полягає основна відмінність аутсорсингу від аутстафінгу.

Особливостями аутсорсингу є: можливості компанії-замовника під час використання аутсорсингу є доволі обмеженими, адже фактично він оплачує виконану роботу, її результат, не втручаючись при цьому у внутрішню "кухню" роботи його тимчасових «працівників», аутстафінгу: замовник аутстафінгової компанії є більш вільним у своїх можливостях, адже в процесі роботи він має право контролювати діяльність орендованого персоналу як власного, слідкувати за часом та умовами роботи, регулювати її процес.

Система аутстафінгу більше схожа на звичайні трудові відносини, ключовою відмінністю залучення персоналу на підставі аутстафінгу від укладення трудового договору безпосередньо з працівниками є уникнення кадрових питань та податкового навантаження, що виникають у роботодавців. Багатьом компаніям вигідно залучати працівників саме через аутстафінгові компанії, не витрачаючи власний ресурс на оформлення трудових договорів, інші кадрові питання, сплату податків тощо [3].

Отже, метою здійснення санації є не тільки погашення кредиторської заборгованості, а й відновлення платоспроможності підприємства. Запропонована система санації дозволить вирішити всі тактичні та стратегічні завдання з відновлення платоспроможності підприємства і створить додаткові можливості для успішного функціонування підприємства. Ефективне управління персоналом організації в період санації передбачає: вплив на бажання працювати стимулювання праці; поміркований якісний підбір і розташування персоналу; чіткий розподіл і регламентація функцій, прав, обов'язків і відповідальності; створення сприятливого соціально-психологічного клімату, атмосфери довіри та взаємодопомоги; застосування ефективних методів оцінювання та ін. Залучення персоналу на умовах аутстафінгу, аутсорсингу створює для замовника можливість скористатися послугами високопрофесійних кадрів, ефективно організувати роботу на необхідних ділянках, а в деяких випадках і знизити податкове навантаження.

Список літератури:

1. Efficiency of decision-making methods in project management / H. Matukova, L. Kulchikovskiy, N. Bahashova / Scientific journal of Polonia University. – 2019. – 32(1). – P. 47–52. <https://doi.org/10.23856/3205>
2. Outstaffing in innovative project management: theoretical and practical aspects / H. Matukova, L. Korchevska, N. Bahashova / Proceedings of the 2019 7th International Conference on Modeling, Development and Strategic Management of Economic System (MDSMES 2019) Advances in Economics, Business and Management Research, № 99. – P. 393–397. <https://doi.org/10.2991/mdsmes-19.2019.75>
3. Innovative Forms of Management for Companies Under Rehabilitation / H. Matukova, V. Khrapkina, N. Bahashova, D. Matukova-Yaryha, A. Maksimova / Advances in Economics, Business and Management Research, volume 129 III International Scientific Congress Society of Ambient Intelligence 2020 (ISC-SAI 2020). Advances in Economics, Business and Management Research, № 129. P. 103–109. <https://dx.doi.org/10.2991/aebmr.k.200318.013>

СТУДЕНТСЬКИЙ БАНКІНГ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

Бут Катерина Андріївна

студентка 2 курсу, факультет соціально-психологічної освіти та управління
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Буцанова Катерина Геннадіївна

студентка 2 курсу, факультет соціально-психологічної освіти та управління

Оскома Олена Володимирівна

к.е.н., доцент, доцент кафедр і аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Банки постійно шукають нові, мало освоєні ринки продажів. Сьогодні їх робота спрямована не тільки на середньостатистичних громадян, але й на пенсіонерів, VIP-клієнтів, але поки що мало уваги приділяється такій категорії, як студенти. Хоча цей сегмент ринку є незахищеним, але досить перспективним і на цей сегмент ринку йдуть банки, які серйозно думають про майбутнє.

Студенти привабливі з точки зору їх кількості та готовності освоювати основи самостійного фінансового життя, проте, вони поки не є у своїй більшості тими клієнтами, яким підходять основні класичні банківські продукти.

Студентами стають зовсім молоді люди, які тільки починають самостійне фінансове життя. Це чудова можливість для банку, що правильно себе позиціонує, залучити нових клієнтів, які, можливо і надалі, залишаться з ним. Сьогоднішні студенти в майбутньому, в більшості, стануть представниками середнього класу – найбільш економічно активною частиною населення країни. Правильно збудувавши комунікації з молодими людьми, банк може розраховувати на те, що в результаті вони стануть постійними клієнтами на дуже тривалий термін.

З огляду на надзвичайну мобільність сучасної молоді, а також її орієнтованість на самостійний заробіток, ця аудиторія має дуже великий потенціал. І ціла армія клієнтів-випускників шкіл – це те, за що банкам дійсно варто поборотися.

Подорослішавши, молоді люди будуть вже підготовлені до прийняття зважених рішень і зможуть швидше розібратися в різних фінансових інструментах. Банки у свою чергу зацікавлені в клієнтах, які обдуманно підходять до своїх фінансових можливостей і бажань. У тому числі освітні та споживчі кредити молоді, з одного боку, виявляють сумнівних позичальників, з якими банки намагаються розвивати відносини, з іншого, Student Banking можна назвати внеском банків в розвиток нового фінансово-грамотного покоління. Безумовно, це взаємовигідний процес, який необхідно підтримувати [1].

Створюючи банківські продукти для студентів, банк має на меті:

- збільшення власних коштів;

- формування нової клієнтської бази;
- збільшення лояльності клієнтів;
- стимулювання довгострокового вкладення для збільшення ліквідності банку.

А також враховуються потреби студентів у накопиченні та збереженні своїх коштів, отриманні додаткового доходу і засобів на покупку житла, автомобіля, на освіту та ін.

Зіткнувшись з проблемою вкладення невеликої суми грошових коштів і проаналізувавши ринок банківських продуктів для молоді, ми дійшли висновку, що цей ринок ще майже не освоєний і представлений декількома вкладками з більш-менш придатними умовами. У зв'язку з цим постає питання про розробку продуктів, що задовольняють основні фінансові потреби студентів.

Майже кожен другий студент має вклад у банку. При цьому, умови вкладів їх не влаштовують. Тож, спираючись на новітній підхід, був розроблений новий вид вкладу з урахуванням специфіки студентської аудиторії та поточних тенденцій банківських вкладів, включаючи такі основні параметри, як ставки та терміни залучення. Запропонований продукт викликав інтерес у молодого покоління. Разом з тим, тенденції розвитку банківського бізнесу в даний час і необхідність формування лояльності диктують необхідність розробки цілого комплексу продуктів, які можуть бути об'єднані в пакет послуг [2].

Запропонований пакет послуг для студентів охоплює, крім традиційних вкладу та кредиту, можливість здійснення операцій в різних валютах, відкриття знеособлених металевих рахунків, брокерське обслуговування, бонусні програми та набір банківських додатків (у тому числі «Мобільний банк», універсальна студентська картка тощо).

Базовим продуктом поданого пакета є вклад «Студентський». Даний вклад спеціально розроблений для студентів у віці від 17 до 29 років. Метою відкриття вкладу є збереження і примноження своїх доходів. Даний продукт буде надаватися на вигідних для них умовах.

Інструментами оформлення є банківська карта й ощадна книжка. Якщо клієнт, зарекомендує себе як надійний, йому можуть бути запропоновані додаткові продукти з пакета, наприклад, кредит. Можна відзначити, що ставки по таких кредитах нижче, ніж в цілому по ринку, тому що кредити надаються на пільгових умовах. Одним з плюсів для банку тут є забезпечення короткострокових кредитів за допомогою вже накопичених коштів у внеску.

Слід зазначити переваги пакета для студентів. Ними є:

- зручність і швидкість обслуговування;
- можливість вкладення навіть дуже невеликої суми грошей;
- можливість заощадження своїх коштів, а також їх накопичення і примноження;
- збереження грошових коштів;
- можливість отримання на пільгових умовах додаткових коштів для задоволення своїх потреб;
- економія використовуваних грошових коштів у зв'язку з участю в бонусній програмі;

- надійність.

Обслуговування студентів є величезним плюсом для банку, через те, що банк зможе встановити партнерські взаємини з клієнтом-студентом на його початковому етапі самостійного життя і стане підтримкою для нього. Тому зросте рівень лояльності клієнтів до банку, збільшиться його клієнтська база, тим самим зросте конкурентоспроможність банку. За допомогою даного пакету банк зможе зберегти клієнта, спираючись на надані вигідні умови [1].

Також за допомогою пакету банк спочатку випробує інновації на студентах, оскільки вони частіше користуються онлайн-рахунком та можуть швидше опановувати нові технології – відповідно можна говорити про підвищення рівня фінансової грамотності населення. Таким чином, банк цією дією скоротить витрати на утримання своїх відділень у зв'язку з використанням онлайн-системи ведення рахунків.

Список літератури

1. Аймалетдинов Т. А. О подходах к исследованию лояльности клиентов в банковской сфере // Мониторинг общественного мнения: экономические и социальные перемены. 2013. № 2(114).
2. Інтернет-банкінг: українська практика та світовий досвід / О. Г. Сербина, О. М. Загузова // Молодий вчений. - 2014. - № 4(07)(1).

ВИКОРИСТАННЯ ЦІННИХ ПАПЕРІВ ,ЯК ФІНАНСОВОГО ІНСТРУМЕНТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID-19

Графська Орислава Іванівна,

к.е.н., доцент

доцент кафедри готельного ресторанного бізнесу

Львівський державний університет фізичної культури імені І. Боберського,

Коркуна Іван Іванович,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри економіки та менеджменту

Львівський державний університет фізичної культури імені І. Боберського,

Перегіняк Тарас Ігорович,

ФОП, магістр

Львівський університету бізнесу і права

Нас сьогоднішній день питання фінансового інструмента забезпечення розвитку туристичної галузі в період пандемії Covid-19 є дуже актуальним, та водночас не простим. Вивчення даного питання займається багато науковців. Основні положення базуються на використанні основних елементів законодавчих баз по регулюванню цінних паперів в Сполучених Штатів Америки, Німеччини, Великобританії та Японії. Адже на сьогодні використання цінних паперів саме як фінансового інструмента, є актуальним, та має велику перспективу.

В ринковій економіці для залучення великої кількості учасників у виробничих, торгових, фінансових, торгово-грошових операціях, як у межах країни так і ззовні, великої уваги приділено ринку цінних паперів, де на основі аналізу законодавства урегульовано їхні дії, що привело до заміни грошей чи товарів цінними паперами та набуло розповсюдження і використання. Цінні папери стали невід'ємним елементом ринкової економіки та стабілізатором емісії грошей в державі [1].

Згідно ст.10 п.3 ЗУ «Про цінні папери та фондовий ринок» облігації внутрішньодержавних позик (ОВДП) України, розміщуються виключно на внутрішньому ринку держави і гарантують зобов'язання країни перед пред'явниками, компенсації по їх вартості та виплату доходу визначеного за ними. Для наповнення дохідної частини бюджету України використовуються цільові ОВДП згідно ЗУ «Про державний бюджет України». Враховуючи масштабний удар, який стався внаслідок пандемією вірусу COVID-19 по галузі туризму, яка є складовою величиною ВВП країни та шляхи довгого періоду реанімації галузі туризму нами пропонується наступна модель з використанням

цінних паперів, як фінансового інструментарію забезпечення швидкої реанімації та розвитку туризму в Україні [2].

Дана модель буде полягати у випуску цільових облігацій ОВДП - туризм (ОВДП-Т).

Надійність ОВДП гарантовано бюджетом країни, враховуючи, що цінні папери випускаються Міністерством фінансів України і мають вищу надійність та державні гарантії від депозитів комерційних банків України. Емісія ОВДП-Т буде мати фіксовану величину, кошти від її розміщення будуть направлені в обласні регіони, згідно визначених пріоритетів на підтримку туристичної галузі та її розвитку. Операція з обслуговуванням ОВДП-Т, які пов'язані з розміщенням, погашенням та виплатою доходів виконує НБУ згідно Порядку та Правил Української фондової біржі, які затвердженні Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Пропонується, що основними держателями ОВДП-Т будуть державні банки України, а саме: АТ «Ощадбанк», АТ «Укрексімбанк», ПАТ КБ «Приватбанк». Крім максимальної надійності ОВДП-Т існують пільги оподаткування для фізичних осіб. Згідно Податкового Кодексу України не включається в оподаткування [3]:

- Інвестиційний прибуток від операцій з ОВДП-Т;
- Сума отриманих відсотків від даної операції.

Оподаткуванню підлягають лише інвестиційний прибуток та відсотки за ставкою 1,5% військового збору (п.1.7 ст.161 ПКУ).

Банківські установи використовують свої технології по реалізації ОВДП-Т:

- Кредити фізичних осіб під ЦП з аунітетною системою розрахунків по відсотках не більшою від відсотків емітованих ОВДП-Т;
- Накопичувальні депозитні рахунки, під майбутні потреби по туризму, при заповненні лота на 70% дозволяється OVERDRAFT на купівлю ЦП;
- Купівля туристичного ваучера (сертифіката) з дисконтом суми, що дорівнює доходу по ОВДП-Т.

Ці види операцій виконуються у без документарній формі, що дозволяє на ринку послуг запобігти від зловживання та фальсифікації [4].

На рисунку 1 нами відображено емісію ОВДП-Т.

Рис. 1. Емісія ОВДП-Т.

Кошти, отримані від емісії ОВДП-Т, роз приділяються по регіонах України на потреби туризму та їх розвиток згідно формули [2]:

$$\sum \kappa = \sum p + \sum n$$

де:

$\sum \kappa$ - сума коштів від ОВДП-Т;

$\sum p$ – сума коштів на розвиток туризму;

$\sum n$ – сума коштів для потреб галузі туризму регіону.

$$\sum n = \sum n_1 + \dots + \sum n_i$$

де:

$\sum n_i$ – сума коштів для потреб i – тої фірми регіону

Визначимо потребу коштів на 1 людину туристичної фірми регіону – ($\sum \Pi_l$)

$$\sum \Pi_l = \frac{\sum \Pi}{\sum \Pi_{li}}$$

де:

$\sum \Pi_{li}$ – кількість працівників туристичних фірм в регіоні

Визначимо суму коштів для потреб 1 фірми регіону – ($\sum \Pi_{ri}$)

$$\sum \Pi_{ri} = K \times \sum \Pi_l$$

де:

K – кількість працівників на фірмі

Наведена формалізована методика дозволяє визначити суму коштів для забезпечення дотацій працівникам туристичних фірм регіону, які надійдуть від

випуску та реалізації ОВДП-Т, у тому числі й в період пандемії вірусу COVID-19.

Погашення ОВДП-Т буде відбуватись відповідно до визначених термінів завершення обігу ЦП з виплатою відсотків визначених в момент емісії в банківських установах України. Використання такої моделі випуску ОВДП-Т дозволить збільшити дохідну частину бюджету з цільовим направленням на підтримку та розвиток туризму в Україні в період пандемії Covid -19 та після неї .

Отже, ринок ЦП України в частині ОВДП- Т є ваговою часткою в бюджеті держави Україна.

Список літератури

1. Графська О.І.,Бордун О.В.,Євдощенко О.В. Фінансове забезпечення виконання стратегічних та оперативних планів в період Covid-19. 2020 Світ Економіки наукова – конференція. Випуск 26. С. 5-7.
2. Гаршина О.К. Цінні папери: Навч. посіб. К: Видавн. дім "Слово", 2004.
3. Близнюк О. П. Роль державного регулювання в механізмі розвитку фондового ринку України. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2012. Вип. 1(2). С. 12-24.
4. Korkuna O.,Korkuna I.,Kuluk O. Green tourism as a factor of development of united communities in Ukraine. Economic and Regional Studies, 2020 №3(1) p.126-136.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ «ЗЕЛЕНОЇ ЛОГІСТИКИ» В УКРАЇНІ

Дяківська Оксана Андріївна,

студентка

Національний транспортний університет,

Необхідність переосмислення підходів до здійснення логістичних функцій в умовах тиску імперативу захисту навколишнього середовища і підвищення соціальної відповідальності підприємницьких структур визначає актуальність вивчення напрямків трансформації логістики. Саме логістика відповідає за грамотний розподіл, зберігання і транспортування ресурсів, що безпосередньо впливає на екологічну обстановку в світі. Таким чином, існує тісний взаємозв'язок між цією галуззю, навколишнім середовищем і природними ресурсами.

За прогнозами вчених, до 2025 року світовий сумарний викид вуглекислого газу від двигунів внутрішнього згоряння може зрости від 25 до 44%, що в свою чергу посилює дію парникового ефекту, що призведе до того, що до 2030 року очікується зростання температур на планеті на 1,5-4,5 °. [1] Більше того, залізничні дороги та автомагістралі впливають на дику природу та середовище існування тварин. Такі невтішні прогнози і наслідки за допомогою впливу держави і суспільства змушують компанії приділяти більшу увагу зовнішнім або додатковим витратам на логістику, пов'язаних, головним чином, зі зміною клімату, забрудненням повітря, шумом, вібрацією і аваріями. Дана необхідність дала поштовх розвитку «зеленої логістики» в Україні.

«Зелена логістика» – це екологічно прийнятна та ефективна транспортна система розподілу.

В даний час негативний вплив логістики проявляється в тому, що:

- будівництво об'єктів логістичної інфраструктури супроводжується масовою вирубкою лісів, пошкодженням ґрунтового шару, порушенням екосистем ґрунтових вод;
- застосування застарілих методів організації виробничих процесів сприяє забрудненню повітря, води і ґрунту шкідливими викидами;
- застосування транспортних засобів, які не відповідають сучасним вимогам, створює шумовий та вібраційний вплив і т.д. [2]

Досвід зарубіжних країн дозволяє констатувати, що застосування ресурсозберігаючих технологій в логістиці дозволяє скоротити запаси матеріалів на 40-60%, прискорити оборотність оборотних коштів на 20-40%, скоротити транспортні витрати на 7-20%, знизити витрати на вантажно-розвантажувальні і складські роботи на 15-30%. Крім того, у багатьох країнах правові норми змушують виробників і постачальників відповідати за товар після його продажу і в процесі надання післяпродажної сервісної підтримки. [3]

В основі «зеленої логістики» лежить становлення екологічно орієнтованого логістичного управління як інтегрованої функції управління сукупним

матеріальним потоком, який об'єднує всі етапи виробничо-господарської діяльності від постачання сировини до розміщення відходів виробництва і споживання. Важливим принципом екологістики є орієнтація на утримання високих конкурентних позицій на ринку за рахунок екологічно відповідальної поведінки та інформаційне забезпечення процесів екологічно орієнтованого логістичного управління на основі використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема, у сфері екологізації виробництва. [4]

Першим кроком до формування «зеленої логістики» і Україні є формування ефективної системи екологічно орієнтованого логістичного управління промисловим виробництвом на основі застосування інноваційних методів та інструментів управління (зокрема, елементів системи екологічного менеджменту). При цьому прийняття оптимальних рішень в управлінні виробничою логістичною системою повинно здійснюватися на основі оцінки екологічних витрат підприємства у складі загальних логістичних витрат.

Основними суб'єктами, які сприяють і одночасно впливають на розвиток зеленої логістики, є: громадськість, держава, споживачі і сама підприємницька структура. [5]

Впровадження «зеленої логістики» у компанії спровокує такі позитивні наслідки:

- покращання іміджу компанії;
- задоволення потреб клієнтів;
- отримання переваг порівняно з конкурентами;
- скорочення загальних та логістичних витрат;
- підвищення корпоративної соціальної відповідальності;
- збільшення прибутків; отримання конкурентної переваги;
- зменшення відходів та покращання утилізації;
- оптимізація логістичних потоків;
- захоплення нових ринків;
- підвищення використання вторинної сировини;
- підвищення ефективності використання пального;
- оптимізація виробничих процесів;
- скорочення виробничих витрат;
- зниження використання токсичних матеріалів.

Підсумовуючи, хотілося б відзначити необхідність підвищення загальної екологічної інформованості, освіченості і відповідальності менеджменту підприємств і організацій, що безумовно на початковому етапі потребує додаткових витрат перш за все від самої держави. Необхідно фінансувати розробку технологічних інноваційних рішень, що знижують загальну собівартість екологічних заходів і при цьому підвищують їх цінність. Ці поліпшення дозволять підприємствам більш продуктивно використовувати широкий спектр матеріальних і трудових ресурсів. Таким чином, будуть компенсовані витрати, пов'язані зі зменшенням впливу на навколишнє середовище.

Список літератури

1. Абрамова Т.С., Кускова Е.С., Карпова Н.П. Экологические направления развития логистики // Проблемы экономики и менеджмента. - 2014. -№ 6(34) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://vestnik.susu.ru/em/article/download/7395/6179>
2. Евтодиева Т.Е Зеленая логистика как составляющая концепции общей ответственности // Вестник ЮУрГУ. Серия «Экономика и менеджмент». – 2018.
3. Мащак Н. М. Стратегічна узгодженість логістичної діяльності підприємства на засадах логістики / Н. Мащак // Маркетинг і менеджмент інновацій, 2011. – №4. – Т. II. – С. 273–282.
4. Смирнов І. Г. Логістика: просторово-територіальний вимір / І. Г. Смирнов. – К.: Обрії, 2004. – 335 с.
5. Murphy Paul R. Green logistics: Comparative views of environmental progressives, moderates, and conservatives. Journal of Business Logistics. 1996 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3705/is_199601/ai_n8748499/

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ ТА ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Мережко Іван Петрович,

здобувач вищої освіти ОС «Бакалавр»
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Журба Антон Володимирович,

здобувач вищої освіти ОС «Бакалавр»
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Рощина Надія Василівна,

кандидат економічних наук, доцент,
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

На теперішній час надзвичайно актуальним є питання забезпечення повної фінансово-економічної безпеки банківського сектору, як основної ланки у системі економічної безпеки країни. Через посилення впливу трансформаційної кризи, а також через нестабільну економічну та політичну ситуацію у країні проблема забезпечення фінансово-економічної безпеки банківської сфери поширилась на вищий, державний рівень. Це значною мірою зумовлено специфікою розвитку вітчизняних банків, зокрема нетривалим періодом їх функціонування, незначними обсягами власного капіталу, а також необхідністю працювати в умовах підвищеного ризику [1].

Фінансова безпека – це захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на усіх рівнях фінансових відносин; забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, регіонів, галузей, секторів економіки держави фінансовими ресурсами, здатність фінансової системи забезпечити ефективне функціонування економічної системи та стає економічне зростання [2, с. 484]. Основні функції фінансової безпеки полягають у доцільному розподіленні коштів, підтриманні потрібної кількості державного ресурсу для коректного функціонування банківської сфери, попередженні загроз стабільного функціонування фінансової системи.

Фінансова безпека держави включає: бюджетну, податкову, боргову безпеку, фінансову безпеку банківської системи, валютну, грошово-кредитну, інвестиційну безпеку, фінансову безпеку страхового та фондового ринку [3]. Кожна її складова є значущою для розвитку економіки держави, більше того вони є взаємопов'язаними, тому треба однаково підтримувати та брати до уваги всі проблеми, пов'язані з кожною з цих ланок. Через загострення світової кризи та фінансово-економічну залежність обсяги фінансових ресурсів помітно зменшуються, через що страждає банківська сфера, від якої залежить ділова активність підприємств та платоспроможність споживачів, саме тому доцільно

спрямувати всі наявні ресурси, в першу чергу, на підтримання фінансової безпеки банківського сектору.

На теперішній час можна виділити основну низку загроз для цілісності фінансової безпеки: недосконалість бюджетної політики та нецільове використання коштів бюджету, неефективність податкової системи, масове ухилення від сплати податків, значні обсяги державного та гарантованого боргу, проблеми з його обслуговуванням, різкі зміни рівня цін та курсу національної валюти, значна різниця співвідношення доходів найбільш та найменш забезпеченого населення та недостатня соціальна захищеність певних груп населення, невисокий рівень капіталізації банківської системи, невеликі обсяги довгострокового банківського кредитування та значний рівень відсоткових ставок по кредитах, залежність реформування економіки країни від отримання іноземних кредитів, низький рівень інвестиційної діяльності, зростання «тіньової» економіки, посилення її криміналізації, нелегальний вплив валютних коштів тощо [4, с. 56].

На думку авторів, вирішувати ці проблеми необхідно саме на законодавчому рівні, через коректність та транспарентність законодавчих актів. Підвищення рівня фінансової безпеки держави потребує системних дій, які мають містити в собі механізми у сфері бюджетної та монетарної політики, фондового ринку, а також у сфері регулювання корпоративного сектору економіки тощо[5]. Означені заходи дають можливість поліпшити фінансово-економічну безпеку банківського сектору та допоможуть йому вийти на світовий рівень, що є однозначною перевагою для економічного благополуччя країни.

Отже, фінансово-економічна безпека банківського сектору є важливою складовою для процвітання держави, підтримання стабільної економічної ситуації. Через кризу та політичні проблеми звичайно важко втримати стабільну ситуацію у економіці, проте упровадження відповідних управлінських заходів саме на рівні держави через реформування нормативно – законодавчої треба починати формувати дієві закони у цій сфері, вносити реформу, орієнтуватися на досвід сильних у фінансово-економічній безпеці країн.

Список літератури:

1. Яременко С.М. Економічна безпека банків та способи її забезпечення // С.М.Яременко Збірник наукових праць: Фінанси, облік і аудит. КНЕУ, 2009. С. 136-145.
2. Экономическая безопасность банковской системы Украины // *Mangust* : веб-сайт. URL: <http://mangust.at.ua/news/2008-01-30-6> (дата звернення: 27.11.2020).
3. Якуб'як І. М. Сучасні загрози фінансової безпеки комерційних банків України та методи їх управління URL: <http://oaji.net/articles/797-1412947596.pdf> (дата звернення: 27.11.2020).
4. Соловійов В.І. Сучасний стан банківської безпеки України // В.І.Соловійов Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. Київ, 2011. С. 79-82.
5. Різник Н. С. Теоретичні засади оцінки економічної безпеки банку : вісник Харківського національного техн. ун-ту сільського господарства Харків, 2007. С. 118-123.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ В КОМПАНИЯХ ФРАНЦИИ

Мыслик Екатерина Павловна

аспирантка

Институт экономики промышленности НАН Украины, г. Киев

В настоящее время актуализируются проблемы формирования и развития системы экономических преступлений во многих странах мира. Это подтверждают результаты глобального исследования, проведенные компанией PwC [1]. Установлено, что 47% компаний мира за последние 2 года стали жертвами мошенничества и экономических преступлений. Ущерб бизнесу от экономических преступлений составляет около 42 млрд долл. США [2].

Почти половина опрошенных компаний испытали по крайней мере одно мошенничество за последние два года – в среднем по шесть случаев на компанию во всем мире. Наиболее распространёнными видами мошенничества являются мошенничество с клиентами, киберпреступность и незаконное присвоение активов.

Распределение случаев мошенничества, совершенного отдельными лицами внутри компании и за ее пределами, примерно равно: почти 40% для каждого из них. Остальные 20% в основном являются результатом сговора. Однако слишком немногим компаниям удаётся эффективно реагировать.

Только 56% компаний, принявших участие в опросе, провели расследование наиболее значительного инцидента. И только треть компаний передали эту информацию совету директоров.

Таким образом, для любого бизнеса во всех странах мира мошенничество и экономические преступления [3-6] представляют собой реальную угрозу, которую нельзя игнорировать или недооценивать.

Как показывает исследование компании PwC [7], 53% предприятий во Франции стали жертвами как минимум одного мошенничества за последние 2 года. Установлено, что уровень коррупции французских компаний составлял в 2018 г. 20% (в 2016 г. – 10%). Совокупная сумма убытков, которые понесли французские компании, составляет 1,4 млрд долл. США.

К наиболее распространённым видам экономических преступлений во Франции можно отнести:

киберпреступность – 33% опрошенных;

незаконное присвоение активов – 29%;

мошенничество в сфере бухгалтерского учёта и налогообложения – 29%.

Опрос компании PwC свидетельствует о том, что во Франции «мошенником» является, как правило, человек вне компании. 52% французских респондентов фактически указали, что наиболее серьезное мошенничество было совершено третьей стороной, не связанной с их компанией.

Внутренний контроль остается главным вектором выявления наиболее серьезных случаев мошенничества, будь-то на глобальном уровне (60%) или на уровне Франции (62%).

По оценкам экспертов, почти 80% французских компаний сохраняют или увеличат свой бюджет, выделенный на борьбу с экономическими преступлениями.

Ключевые этапы развития системы экономических преступлений на предприятиях во Франции:

1) необходимо быть лучше подготовленными

Лишь половина компаний, принявших участие в опросе, выделяют ресурсы на оценку рисков мошенничества и корпоративное управление.

Чтобы улучшить предотвращение мошенничества, следует сосредоточиться на трёх действиях. Во-первых, определить, классифицировать и устранить все свои риски. Во-вторых, не просто полагаться на технологии, но также инвестировать в повышение квалификации своих команд и внедрение соответствующих средств контроля. И в-третьих, предвидеть случаи мошенничества, чтобы иметь возможность управлять им как можно лучше;

2) отвечать соответствующим образом

Используя мошенничество как рычаг изменения, можно стать сильнее. Почти половина компаний заявили, что не проводили расследования. Из тех, кто это делал, 60% говорят, что впоследствии они находятся в более благоприятной ситуации.

В самом деле, дестабилизация, вызванная мошенничеством, может стать спусковым крючком для организационной трансформации, позволяющей усилить защиту и реакцию компании перед новым мошенничеством и экономическим преступлением.

3) увеличивать расходы на борьбу с мошенничеством и экономическими преступлениями

Почти 40% компаний планируют увеличить свои расходы на предотвращение мошенничества в течение следующих двух лет. При этом выявлена прямая связь между инвестициями, направленными на предотвращение мошенничества и экономических преступлений, и снижением уровня затрат в случае инцидента. Например, обнаружено, что компании, в которых действует программа по борьбе с мошенничеством, расходуют на обработку случаев мошенничества на 42% меньше.

В связи с этим нужно делать специальные усилия для выявления фактов мошенничества внутри компании, а также выявления экономических преступлений со стороны контрагентов. Руководству компаний Франции наряду со стандартными методами аудита целесообразно применять форензик как действенный метод экономических расследований в сфере хозяйственной деятельности.

В дальнейших исследованиях планируется провести анализ и обобщение европейского опыта реализации механизма форензика и разработать предложения о возможности его применения в деятельности отечественных предприятий

Список литературы:

1. PwC's Global Economic Crime and Fraud Survey. Fighting fraud: A never-ending battle. 2020. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/forensics/gecs-2020/pdf/global-economic-crime-and-fraud-survey-2020.pdf>.
2. 47% компаний мира столкнулись с мошенничеством за последние два года. URL: <https://www.eg-online.ru/news/420448/>.
3. Мисник К. П. Глобальні тенденції економічних злочинів у сфері господарської діяльності. *Topical issues of science and practice*: The VII International scientific and practical conference (Great Britain, London, November 02–06, 2020). London: International Science Group, 2020. P. 121–124. <https://doi.org/10.46299/ISG.2020.II.VII>.
4. Мысник Е. П. Эмпирическое исследование экономических преступлений в компаниях Германии. *Actual trends of modern scientific research*: The 5th International scientific and practical conference (Germany, Munich, November 8–10, 2020) Munich: MDPC Publishing, 2020. P. 509–515.
5. Мисник К. П. Сутність і особливості форензіку. *Modern problems in science*: The VIII International scientific and practical conference (Czech Republic, Prague, November 09–12, 2020). Prague: International Science Group, 2020. P. 96–100. <https://doi.org/10.46299/ISG.2020.II.VIII>.
6. Мысник Е. П. Экономические преступления в компаниях стран Ближнего Востока. *Science and practice of today*: The IX International scientific and practical conference (Turkey, Ankara, November 16–19, 2020). Ankara: International Science Group, 2020. P. 139–143. <https://doi.org/10.46299/ISG.2020.II.IX>.
7. PwC. PwC's Global Economic Crime and Fraud Survey 2020. Lutte contre la fraude: où en sont les entreprises en France et dans le monde? URL: <https://www.pwc.fr/fr/publications/securite/economic-crime-survey-2020.html>.

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ І РИЗИКУ

Парубець Олена Миколаївна,

д.е.н., професор, професор кафедри
фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка»

Фінансова грамотність – це запорука фінансового благополуччя і добробуту населення, а також фінансової стабільності та безпеки держави. Формування, розпорядження і використання фінансових ресурсів населення напряму залежить від прийняття останніми зважених, ефективних фінансових рішень з урахуванням змін, що відбуваються у фінансовому законодавстві та під впливом факторів зовнішнього і внутрішнього середовища.

За даними звіту, підготовленого Агентством США з міжнародного розвитку (USAID), за рівнем фінансової грамотності населення Україна посіла останнє місце серед тридцяти країн, на базі яких проводилися такі дослідження, поділивши його разом з Польщею. При цьому українці більше витрачають грошей, ніж заощаджують, і практично не здійснюють середньострокове і довгострокове фінансове планування [1].

Питання підвищення фінансової грамотності населення є актуальними для багатьох країн світу, більшість з яких мають власні розроблені та прийняті стратегії в цьому напрямку. Розробкою такою стратегії в Україні займається Національний банк України (НБУ). На офіційному сайті НБУ зазначено основні стратегічні пріоритети, реалізація яких передбачена з 2020 р., а саме зміна фінансової культури українців; використання населенням європейських цінностей і стандартів; фокус на молодь в опануванні основ фінансової грамотності; створення єдиної комунікаційної платформи; функціонування Освітньо-інформаційного центру [2].

Ефективна реалізація напрямів зазначеної стратегії є особливо актуальною в умовах коронакризи, що спричиняє невизначеність ситуації у економічній, фінансовій та соціальній сферах та появу різноманітних фінансових ризиків. Пандемія викрила проблеми, пов'язані з фінансовою грамотністю і обізнаністю населення та його неготовністю до викликів, спричинених зміною зовнішнього і внутрішнього середовища.

За даними опитувань, проведеними соціологічною групою «Рейтинг», на початку карантину більше 60% опитаних зазначили, що у випадку не отримання доходів суми заощаджених ними коштів вистачить менше ніж на місяць, 16 % мали збереження на термін до 2-ох місяців, 7% могли прожити за рахунок зекономлених коштів до 3-ох місяців, 6% – до півроку, 3% – до року і більше [3].

Загальновідомим є правило «3-6 місяців», яке передбачає необхідність мати запас фінансової міцності у випадку втрати джерел доходів на термін мінімум 3-6 місяців. Переважна кількість населення не має таких заощаджень по причині низького рівня мінімальної, середньої заробітної плати, пенсій, розміру соціальної допомоги у порівнянні з іншими європейськими країнами, зокрема, ЄС; відсутністю навичок заощадливої поведінки.

Згідно до статистичних даних біля 50 % у структурі грошових витрат домогосподарств витрачається на продукти харчування, що є досить високим показником, особливо в порівнянні з іншими країнами світу.

Зміна споживацької і заощадливої поведінки в умовах пандемії обумовлює зниження купівельної спроможності населення та негативно впливає на стан економічного розвитку держави, територіальних громад та бізнес-структур. Запровадження карантинних заходів погіршує показники діяльності підприємств малого і середнього бізнесу, збільшує рівень безробіття та зростання рівня бідності населення. Часткова або повна втрата регулярних доходів, низький рівень довіри до фінансово-кредитних установ, інфляційні коливання, зміна валютного курсу, зростання випадків фінансового шахрайства призводять до дезінтеграції населення стосовно процесів, що відбуваються у фінансовому секторі України.

В умовах нестабільності фінансового законодавства, трансформації бюджетної та податкової систем, підвищення рівня фінансової грамотності населення потребує проведення низки заходів, спрямованих на інформаційно-роз'яснювальну роботу. Державні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, фінансові, податкові, контролюючі органи повинні надавати своєчасну і достовірну інформацію про стан справ та нововведень відповідно до своєї компетенції.

Змінити ситуацію на краще можливо завдяки розміщенню в засобах масової інформації фінансової реклами стосовно терміну сплати податків, подання податкової декларації, штрафних санкцій за порушення податкового законодавства; відсоткової ставки по кредитах, що надаються фізичним особам; ризикам, пов'язаним з кредитуванням; розміщення тимчасово вільних коштів населення на депозитних рахунках та обґрунтування доцільності купівлі цінних паперів держави, місцевих рад, підприємств тощо.

Також необхідно збільшити кількість телевізійних програм, особливо на рівні місцевих телеканалів, спрямованих на підвищення фінансової інклюзії, обізнаності, культури і грамотності населення.

Особливу увагу необхідно приділити навчанню основам фінансової грамотності молоді. Опановувати ази фінансової грамотності і культури потрібно починати ще з дошкільного віку. Обов'язковим є впровадження занять з фінансової грамотності на рівні шкіл та вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку здобувачів вищої освіти економічного і неекономічного профілів.

Потребує удосконалення нормативно-правова база у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг, розвитку кіберстрахування, функціонування недержавних пенсійних фондів тощо. На законодавчому рівні необхідно

затвердити Стратегію підвищення рівня фінансової грамотності України і узгодити її основні напрями з положеннями діючого фінансового законодавства, а також Цілями сталого розвитку України на період до 2030 року, Стратегією розвитку фінансового сектору України до 2025 року.

Враховуючи вищезазначене, проблема підвищення рівня фінансової грамотності населення потребує розвитку взаємодії і координації дій представників державних органів влади, органів місцевого самоврядування, бізнесу, вищих навчальних закладів та волонтерських організацій. Координація зусиль в напрямку розробки, підтримки та реалізації різноманітних ініціатив, проєктів, стартапів, мультимедійних навчальних програм буде сприяти підвищенню ефективності і результативності опанування населенням різних вікових груп необхідними фінансовими знаннями.

Підвищення рівня фінансової грамотності населення, в свою чергу, позитивно вплине на стабілізацію фінансової системи України та її складових; сприятиме активізації участі українців в операціях на фінансовому ринку; зменшить видатки державного і місцевих бюджетів на соціальне забезпечення та соціальний захист населення.

Список літератури

1. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні. Результати дослідження. Проєкт USAID «Трансформація фінансового сектору». Київ, Україна, червень 2019 р. 49 с. URL: http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/06/Financial-Literacy-Survey-Report_June2019_ua.pdf
2. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-prezentuvav-bachennya-strategiyi-finansovoyi-gramotnosti>
3. Україна на карантині: моніторинг суспільних настроїв. Група РЕЙТИНГ, 2020. — 45 с. URL: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_cc_032020_press.pdf

«КОРОНАВІРУСНІ» ТЕНДЕНЦІЇ У СФЕРІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

Попова Олександра Володимирівна,
студентка 1 курсу 3 групи ОС «магістр»
Київського національного
торговельно-економічного університету

Борушак Марина Романівна,
студентка 1 курсу 3 групи ОС «магістр»
Київського національного
торговельно-економічного університету

Толмачова Алла Миколаївна,
асистент кафедри
фінансового аналізу та аудиту
Київського національного
торговельно-економічного університету

Локдаун, спричинений пандемією COVID-19, зупинив не лише міжнародну торгівлю, логістичні зв'язки та економічну динаміку, спричинивши коронакризу, а також розширив можливості для тіньової економічної діяльності. З початку спалаху COVID-19, Глобальна спільнота, яка залучена до боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, вжила заходів для встановлення викликів, передових практик та реагування політики на нові загрози та тенденції, що виникають внаслідок цієї кризи. Очевидним є те, що злочинці використовують ситуацію, спричинену кризою, і адаптують свої нові способи дій. Деякі країни повідомили про різні схеми шахрайства та інші злочини, тоді як правоохоронні та наглядові органи намагаються оперативно реагувати на нові ризики [1].

Опитування показали, що під час обмежень, які спричинені коронавірусною інфекцією, загальний рівень злочинності залишився стабільним або дещо знизився. З іншого боку, кілька юрисдикцій висвітлили випадки зростання медичної злочинності, кіберзлочинності та корупції. Спостерігається адаптація відомих схем шахрайства до нового (обмеженого та більш віддаленого) способу життя людей та підприємств [2].

Незважаючи на економічний спад, незаконні фінансові потоки продовжують надходити, злочинці намагаються використати тимчасове послаблення контролю у сфері відмивання коштів. Через фінансовий застій, спричинений запобіганням подальшому поширенню пандемії COVID-19, існує ризик того, що заходи щодо протидії відмивання коштів будуть пом'якшені або визнані менш пріоритетними для стимулювання економіки та прискорення процесу платежів [3].

З відповідей, наданих на запитальник можна виокремити п'ять основних категорій потенційних загроз відмивання коштів та фінансування тероризму: шахрайство та розкрадання, злочини у сфері медицини, корупція, кіберзлочинність, несвоєчасний попит на переміщення незаконних коштів.

Щодо першого пункту, то визначено три основні типи шахрайства, пов'язані з COVID-19: шахрайство з медичним обладнанням, шахрайство, пов'язане із заходами економічної допомоги, та шахрайство/розкрадання, пов'язане з контрактами щодо державних закупівель. Майже у всіх юрисдикціях зафіксовано зростання кількості випадків шахрайства через значний дефіцит медичного та іншого захисного обладнання. Більшість респондентів зазначили, що у зв'язку зі зростаючим попитом на медичні вироби, випадки, коли товари не постачалися за онлайн-замовленням та/або, коли відвантажувалася фальсифікована продукція, зросли.

Виявлено значні обсяги шахрайства щодо різних заходів з економічної допомоги, що застосовуються урядами під час економічної кризи. Такі заходи допомоги включали прямі виплати населенню (ваучери, банківські перекази всім повнолітнім громадянам тощо) та соціальну підтримку (збільшення соціальної допомоги для деяких категорій), податкові пільги, фінансову підтримку компаній для збереження зайнятості, та безпроцентні позики для бізнесу. Запроваджуючи такі заходи допомоги, ненавмисно уряди можуть створити можливості для злочинців зловживати цією підтримкою. Наприклад, в одній юрисдикції було заарештовано декількох керівників регіональних органів влади за підозрою у розкраданні фондів економічної допомоги для громадян, які втратили роботу під час карантину [3].

Другий вид характеризується тим, що пандемія COVID-19 призвела до значного попиту на медичне обладнання та витратні матеріали, що в свою чергу призвело до завищення цін та зниження їхньої якості. Було повідомлено про помірне зростання повідомлень про підозрілі операції, які потенційно пов'язані з поставками небезпечної та/або ненадійної імпоротної продукції, дубльованої підробленими або відсутніми сертифікатами відповідності (напр. для медичних товарів). Одна юрисдикція повідомила про тенденцію, коли організовані злочинні групи продавали "гарантії" (вид фінансового інструменту), необхідні для участі в державних закупівлях. Вартість таких підроблених документів була низькою, і зазвичай вимагали попередню оплату готівкою. Якщо гарантована юридична особа стає неплатоспроможною або не виконує свої зобов'язання, гарантії не виконуються, що призводить до втрати державних коштів.

Ключовий фактор, який, як повідомляється, відкрив простір для зловживань та корупції (третій вид зловживання), пов'язаний з простотою процедур державних закупівель для забезпечення швидкої доставки медичних товарів в яких існувала велика потреба. Це створило потенційні вразливі місця, якими могли зловживати злочинці.

Пристаюючи до нових реалій, бізнес частіше переходить на віддалену роботу, а населення — онлайн-взаємодію, як для придбання послуг чи товарів, так і соціальних відносин.

Обмежувальні заходи та обмеження фізичного пересування людей збільшили попит на он-лайн зв'язок та покупки, значно збільшивши ризики кібербезпеки для користувачів. Органи державної влади спостерігали зростання числа фішингових електронних листів та текстових повідомлень, що містять посилання на шкідливі веб-сайти, вкладення для отримання персональної платіжної інформації, та соціальну інженерію.

Зловмисники можуть пропонувати вакцини, захисні маски, лікарські засоби, видаючи себе за державні веб-сайти, які використовуються для викрадення персональних даних, надсилаючи електронне повідомлення або SMS із неправдивою інформацією — посиланням або файлом, який при натисканні викликає втрату персональних даних та зараження електронних пристроїв та установок зловмисним програмним забезпеченням для відстеження [3].

І останній вид характерний тим, що через тимчасове закриття національних кордонів такі злочини, як контрабанда та торгівля наркотиками, відносно зменшились. Теж саме було помічене щодо транскордонного переміщення готівки, яке використовується злочинцями для фінансування своїх операцій. Тому, зараз злочинні організації стикаються з «вимогою затримки» стосовно транскордонного перевезення готівки. Це, ймовірно, буде реалізоване під час другого етапу заходів щодо COVID-19 з послабленням обмежень на транскордонні поїздки. Протягом цього часу органи влади повинні особливо попереджати про небезпеку стосовно питань транскордонного переміщення незаконної готівки [1].

У відповідь на COVID-19 та з метою зменшення негативного впливу, уряди у всьому світі запровадили значний набір заходів для допомоги бізнесу та службовцям, а також посилили соціальний захист населення. Це також стосується юрисдикцій MONEYVAL, які запровадили підтримку для різних секторів та працівників, які постраждали від кризи COVID-19, таких як: прямі виплати населенню, безвідсоткові позики для підтримки бізнесу та звільнення від сплати податків. Це дає змогу трохи знизити наявний рівень зловживань у сфері відмивання коштів.

Як свідчить досвід, саме в кризових умовах важливим є здійснення державою виваженої фінансової політики. На фоні обмеження функціонування певних видів економічної діяльності, для покращення ситуації в регіонах, та країні в цілому, сучасна фінансова політика в публічній сфері повинна бути спрямована на підтримку підприємництва зі сторони держави, адже негативний прямий та непрямий фінансовий вплив на діяльність багатьох суб'єктів господарювання вже відчутний.

На сьогодні з середнім та малим підприємництвом можна пов'язати надію на вихід з економічної кризи, спричиненої COVID-19, створення умов для економічного зростання та розширення, та можливість позитивних швидких структурних змін в економіці. На тлі формування негативного настрою населення та погіршення кон'юнктури світових ринків, проведення постійного та всеохоплюючого фінансового моніторингу є невід'ємною частиною ефективною протидії можливого погіршення економічної ситуації.

Для нівелювання можливого негативного впливу пандемії COVID-19 на економіку, влада має мати пакети антикризових заходів (для здійснення соціальної підтримки населення), підняти ефективність державного управління та збільшити фінансування наукових інноваційно орієнтованих досліджень.

Список літератури

1. Криза COVID-19: Держфінмоніторинг щодо ризиків відмивання коштів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ua.news.ua/kryzys-covid-19-gosfynmonytoryng-ob-ryskah-otmyvanyya-sredstv/>
2. Протидія відмиванню доходів: Україна визначилася із критеріями, показниками, індикаторами, порядками та тенденціями [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100020378-protidiya-vidmivannyu-dokhodiv-ukrayina-viznachilasya-iz-kriteriyami-pokaznikami-indikatorami-poryadkami-ta-tendentsiyami>
3. Тенденції відмивання коштів та фінансування тероризму в юрисдикціях MONEYVAL під час кризи, спричиненої COVID-19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20\(International%20Studies\)/UKR_Trends%20COVID19_%20\(final\).pdf](https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20(International%20Studies)/UKR_Trends%20COVID19_%20(final).pdf)

ТЕОРЕТИКО–МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЯК ІНТЕГРОВАНОЇ СИСТЕМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Пузирьова Поліна Володимирівна,
доцент кафедри економіки та сфери обслуговування,
Київський національний університет технологій та дизайну,

У контексті сучасних наукових досліджень загальну структуру потенціалу інноваційного розвитку підприємства здебільшого прийнято розглядати як базис стійкого розвитку господарських систем, при чому виокремлюють такі складники потенціалу інноваційного розвитку, як: фінансовий, інноваційний, організаційно-управлінський, кадровий, ринковий, технологічний, інформаційний, науково-технічний, матеріально-технічний та ін. При цьому, обов'язковою умовою визначення рівня розвитку інноваційного потенціалу промислових підприємств є наявність певного сутнісного складу потенціалу інноваційного розвитку, який охоплює: ресурсну, фінансову, кадрову, управлінську, ринкову та науково-технологічну складові [1-6].

Вважаємо за необхідне провести укрупнення цього переліку шляхом консолідації показників у такі групи: група I: фінансово-ринкова складова (ресурсна складова, фінансова складова та ринково-інформаційна складова); група II: інноваційно-інтелектуальна складова (кадрова, управлінська та науково-технологічна складові) [7-9].

Група I – фінансово-ринкова складова ($I_{фр}$) (ресурсна складова, фінансова складова та ринково-інформаційна складова) – визначає забезпеченість підприємства матеріальними, фінансовими та інформаційними ресурсами та показує ступінь повноти, точності й суперечливості вказаних засобів для прийняття ефективних управлінських рішень. Рівень фінансово-ринкової складової інноваційного потенціалу за першою консолідованою групою може бути розрахований за формулою:

$$I_{фр} = K_p * K_{фв} * K_{фз} * K_{рін} \quad (1)$$

Для прийняття рішення використаємо таку шкалу: $I_{фр} \leq 0,16$ = критично низький рівень; $0,16 \leq I_{фр} \leq 0,32$ = мінімальний рівень; $0,32 \leq I_{фр} \leq 0,48$ = середній рівень; $0,48 \leq I_{фр} \leq 0,64$ = середньозбільшений рівень; $0,64 \leq I_{фр} \leq 0,80$ = високий рівень; $0,80 \leq I_{фр} \leq 1,00$ = максимально можливий рівень. Залежно від специфіки діяльності підприємства (розробника інновацій, виробника, посередника, постачальника, споживача, представників контактних аудиторій тощо) перелік показників може бути вибірково змінено.

Група II – інноваційно-інтелектуальна складова – характеризує наявний стан та можливості генерацій і сприйняття задумів та ідей щодо інновацій та виведення їх на рівень, що відповідає рівню інноваційних технологій, товарів,

організаційних та управлінських рішень. Для визначення рівня інноваційно-інтелектуальної складової можна застосовувати шкалу, виходячи з максимального та мінімального можливих значень $0 \leq I_{in-int} \leq 1$, а саме: $I_{in-int} \leq 0,16$ = критично низький рівень; $0,16 \leq I_{in-int} \leq 0,32$ = мінімальний рівень; $0,32 \leq I_{in-int} \leq 0,48$ = середній рівень; $0,48 \leq I_{in-int} \leq 0,64$ = середньозбільшений рівень; $0,64 \leq I_{in-int} \leq 0,80$ = високий рівень; $0,80 \leq I_{in-int} \leq 1,00$ = максимально можливий рівень. Потім проводимо розрахунок діапазону середніх величин $0,32 I_{in-int_{cp}} \leq I_{i.cp.} \leq 0,64 I_{in-int_{cp}}$. За ступенем відхилення фактичних значень від середнього можна зробити висновки про стан та рівень інноваційно-інтелектуальної складової інноваційного потенціалу промислового підприємства (рис. 1) [2-5].

Рис. 1. Схема визначення рівня інноваційно-інтелектуальної складової інноваційного потенціалу промислового підприємства [2]

Отже, такий підхід дозволяє визначити рівень фінансово-ринкової (I_{fp}) та інноваційно-інтелектуальної складової (I_{in-int}) інноваційного потенціалу, виходячи із сучасного стану та особливостей на ринку функціонування підприємства. Тепер можна провести інтегральне оцінювання складових інноваційного потенціалу підприємства за двома консолідованими групами показників із урахуванням усіх його елементних складових: за першою групою (ресурсна складова, фінансова складова та ринково-інформаційна складова) та за другою групою (кадрова складова, управлінська складова та науково-технологічна складова). Пропонуємо покроковий механізм цього процесу.

КРОК 1. Перевести у відносні оцінки показники рівнів кожної зі складових інноваційного потенціалу, застосовуючи для цього формулу:

$$O_i = \frac{1}{N_i} * n_i, \quad (2)$$

де O_i – відносна оцінка i -ої складової інноваційного потенціалу; N_i – кількість рівнів i -ої складової; n_i – номер розрахованого рівня i -ої складової, починаючи від найбільш негативного стану.

Припустимо, що обрані нами підприємства легкої промисловості будуть мати різні рівні фінансово-ринкової та інноваційно-інтелектуальної складової інноваційного потенціалу, відповідно, їх відносна оцінка буде складати (рис.2).

Орієнтовний перелік показників за двома групами: фінансово-ринкова складова та інноваційно-інтелектуальна	Компанія «Текстиль-Контакт»	Концерн «Ярослав»	ПрАТ «Собія»	ПАТ «Трикогачна фабрика «Роза»	ПАТ «Черкаський шовковий комбінат»	ПрАТ «Камвольно-суконна компанія
Придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	+	+	+	+	+	+
Нові види машин, устаткування та обладнання	+	+			+	+
Вдосконалені видів машин, обладнання	+	+	+	+	+	+
Впровадження нової або значно вдосконаленої продукції нової для ринку	+	+			+	+
Впровадження інноваційної продукції	+	+				+
Реалізована інноваційна продукція, що нова лише для ринку	+	+				+
Реалізована інноваційна продукція, що нова лише для підприємства	+	+	+	+	+	+
Кількість упроваджених у виробництво нових технологічних процесів	+	+				+
Упровадження суттєво поліпшених маловідходних технологічних процесів	+	+		+	+	+
Упровадження суттєво поліпшених ресурсозберігаючих технолог. процесів	+	+				+
Придбані права на патенти, ліцензії на використання винаходів, та ін.	+					
Придбані результати досліджень та розробок	+					
Придбані ноу-хау, угоди на придбання технологій	+	+				
Придбане нове устаткування	+	+			+	+
Власні кошти підприємств	+	+	+	+	+	+
Кошти стейкхолдерів	+	+	+	+	+	+
Кошти місцевих бюджетів						
Кредити фінансово-кредитних установ	+	+	+	+	+	+
Наявність висококваліфікованого персоналу	+	+	+	+	+	+
Мінімальна плинність кадрів	+	+				+
Зовнішня і внутрішня інформація	+	+	+	+	+	+
Повнота, значущість та вартість інформації	+	+	+	+	+	+
Вірогідність та достовірність інформації	+	+	+	+	+	+
Зовнішні та внутрішні НДР	+	+			+	+
Придбання інших зовнішніх знань	+					
Кількість наявних у підприємств складників за двома групами факторів	24	21	10	11	15	20

Розподіл підприємств за наявними складниками інноваційного потенціалу

Підприємства	Кількість наявних у підприємств складників за двома групами факторів	Значення показника					
		Макс. значення		Серед. значення		Мінім. значення	
		Максимально можливе	Максимальне (17-20)	Середньозважене	Середнє (9-12)	Мінімальне в межах норми	Мінімально критичне
Компанія «Текстиль-Контакт»	24	+					
Концерн «Ярослав»	21	+					
ПрАТ «Софія»	10				+		
ПАТ «Трикотажна фабрика «Роза»	11				+		
ПАТ «Черкаський Шовковий Комбінат»	15			+			
ПрАТ «Камвольно-суконна компанія «Чексіл»	20		+				

Ранжування підприємств за наявними складниками інноваційного потенціалу:

Рис. 2. Відносна оцінка інноваційного потенціалу підприємств [2-4]

Відповідно до формули 2 та рис. 1, проведено подальше оцінювання відносних показників рівнів інноваційного потенціалу обраних підприємств та доведено, що: компанія «Текстиль-Контакт» має показник 0,87; Концерн «Ярослав» – 0,81; ПрАТ «Камвольно-суконна компанія «Чексіл» – 0,76; ПАТ «Черкаський Шовковий Комбінат» – 0,55; ПАТ «Трикотажна фабрика «Роза» – 0,41; ПрАТ «Софія» – 0,37 (табл.1). Тепер можна провести позиціонування підприємств на площині рівня фінансово-ринкової та інноваційно-інтелектуальної складової інноваційного потенціалу промислових підприємств.

КРОК 2. Необхідно визначити вагомості B_i кожної зі складових за двома групами рівня фінансово-ринкової та інноваційно-інтелектуальної складових інноваційного потенціалу промислових підприємств експертним методом.

КРОК 3. На останньому етапі необхідно розрахувати інтегральну оцінку інноваційного потенціалу підприємств як середньозважену його складових. Чим ближче інтегральна оцінка наближається до 1, то тим вищий буде інноваційний потенціал підприємства. Якщо інтегральна оцінка нижче за 0,5 то це сигналізує про середній, а якщо нижче за 0,3 – недостатній рівень інноваційного потенціалу та послаблення підприємства загалом у площині інноваційної активності [7-11].

Таблиця 1

Граничні рівні оцінки достатності складових інноваційного потенціалу за двома групами рівня фінансово-ринкової та інноваційно-інтелектуальної складових інноваційного потенціалу промислових підприємств

Інноваційний потенціал	Групи рівня фінансово-ринкової та інноваційно-інтелектуальної складової	Компанія «Текстиль-Контакт»	Концерн «Ярослав»	ПрАТ «Софія»	ПАТ «Трикотажна фабрика «Роза»	ПАТ «Черкаський шовковий комбінат»	ПрАТ «Камвольно-суконна компанія «Чексіл»	Рівні оцінки достатності складових інноваційного потенціалу
								Критично низький
								Мінімальний
				0,37	0,41			Середній
						0,55		Середньозбільшений
							0,76	Високий
		0,87	0,81					Максимально можливий

Позначені сірим кольором клітинки з показниками 0,37 та 0,41 в табл. 3.2 означають, що підприємства ПрАТ «Софія» та ПАТ «Трикотажна фабрика «Роза» мають відповідно середній рівень інноваційного потенціалу і потрібно негайно запроваджувати корегуючі дії в площині інноваційної активності: збільшити фінансування на НДДКР, оптимізувати власні та залучені кошти та спрямувати зусилля в напрямі розроблення нових товарів та модернізації швейних технологій [10-11].

Формально запис оцінки достатності інноваційного потенціалу можна отримати, через інтегральний показник оцінки інноваційного потенціалу, який виражається через формулу (3):

$$ІПП = І_{фр} * V_{фр} + І_{ін-інт} * V_{ін-інт}, \quad (3)$$

де $I_{фр}$ - фінансово-ринкова складова; $I_{ін-інт}$ - інноваційно-інтелектуальна складова; $V_{фр}$, $V_{ін-інт}$ - вагомості складових. Вагомості складових оцінки інноваційного потенціалу ($V_{фр}$, $V_{ін-інт}$) визначено експертним методом, де спочатку було визначено ранги критеріїв, які потім переведено в їх вагові характеристики. Оскільки значення коефіцієнта конкордації перевищує 0,7, то воно є істотним, відповідно, варто вважати, що думка експертів є погодженою.

Отже, показники $V_{фр}$ та $V_{ін-інт}$ для підприємств: Компанія «Текстиль-Контакт», Концерн «Ярослав», ПрАТ «Софія», ПАТ «Трикотажна фабрика «Роза», ПАТ «Черкаський шовковий комбінат», ПрАТ «Камвольно-суконна компанія «Чексіл» будуть складати 0,225 та 0,375, відповідно. Використавши формулу 3.17, отримаємо значення оцінки відповідних складових та отримаємо

такі значення інтегрального показника: достатній рівень інноваційного потенціалу – $III > 0,72$; середній рівень інноваційного потенціалу – $0,34 \leq III \leq 0,72$; недостатній (мінімально критичний) рівень інноваційного потенціалу – $III < 0,34$.

Графічну інтерпретацію граничних меж рівнів інноваційного потенціалу для промислових підприємств Компанія «Текстиль-Контакт», Концерн «Ярослав», ПрАТ «Софія», ПАТ «Трикотажна фабрика «Роза», ПАТ «Черкаський шовковий комбінат», ПрАТ «Камвольно-суконна компанія «Чексіл» представлено на рис. 3.

Рис.
для

3. Граничні рівні інтегрального показника інноваційного потенціалу підприємств легкої промисловості

Отже, згідно з викладеною вище методикою пропонується здійснити безпосереднє оцінювання достатності інноваційного потенціалу підприємств

легкої промисловості для розвитку на основі інновацій, визначати стан їх окремих складових з метою формування системи обґрунтованих заходів щодо поліпшення їх стану, визначення заходів щодо покращеного формування та розвитку інноваційного потенціалу підприємств та вибору вектору руху в площині інноваційної активності [5].

Список літератури

1. Інноваційний потенціал підприємства: сутність та система захисту [Електронний ресурс] / В. В. Гурочкіна // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2015. – № 5 (21). – С. 51-57.
2. Ілляшенко С. М. Управління інноваційною діяльністю. Основи інноваційного менеджменту: магістерський курс: підручник / за заг. ред. д.е.н., проф. С. М. Ілляшенка. – Суми: Університетська книга, 2014. – 856 с.
3. Овечкіна О. А. Огляд методів оцінки рівня інноваційного потенціалу економічних суб'єктів / О. А. Овечкіна, К. В. Іванова // Менеджмент інновацій. Економічний вісник Донбасу. - 2007, №4. - С. 130-140.
4. Бойчук А.Б. Оцінювання інноваційного потенціалу підприємства з урахуванням особливостей машинобудівної галузі. Маркетинг і менеджмент інновацій, 2016, № 2 С. 129-143. <http://mmi.fem.sumdu.edu.ua>.
5. Сердюк І. І. Дослідження інноваційної діяльності промислових підприємств України / І. І. Сердюк, П. В. Пузирьова // Менеджмент : збірник наукових праць. – 2014. – Вип. 17. – Київ: МАУ, 2014. – С. 222-233.
6. Шилова О. Ю. Інноваційний потенціал підприємства: сутність і механізм управління / О. Ю. Шилова, Є. С. Чермошенцева // Маркетинг і менеджмент інновацій, 2012, № 1 С. 220-227. <http://mmi.fem.sumdu.edu.ua>.
7. Зубко Т. Л. Зміст поняття і методи оцінки інноваційного потенціалу підприємства / Т. Л. Зубко, В. Г. Андрєєва // Економіка. Менеджмент. Бізнес. - 2016. - № 1. - С. 74-81.
8. Сидорчук І. П. Сутність, структура та особливості оцінювання інноваційного потенціалу промислового підприємства / І. П. Сидорчук // Економіка і регіон. - 2014. - № 2. - С. 97-101.
9. Лощина Л.В. Комплексна оцінка інноваційного потенціалу підприємства: теоретико-методичні підходи / Л.В.Лощина, В.М. Мілашенко // Вісник ДДМА. – 2008. - № 3(13).- С.163-167.
10. Захарченко В. І., Корсікова Н. М., Меркулов М. М. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки. Навч. посіб. - К.: Центр учбової літератури, 2012. - 448 с.
11. Шкарлет С.М. Інноваційний розвиток підприємства: навч. посіб. / С. М. Шкарлет, В. П. Ільчук. – Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, 2015. – 308 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ АУДИТУ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Сакун Аліна

кандидат економічних наук, доцент
Херсонський державний аграрно-економічний університет

Лисенко Влада

магістр
Херсонський державний аграрно-економічний університет

Управління в агропромисловому комплексі це складний багаторівневий процес, тому в якості об'єктів управління виступають об'єкти різної сутності, які, по-перше, можуть встановлювати договірні й інші відносини з суб'єктами управління; по-друге, виконують доручення і вказівки суб'єктів управління; по-третє, властивості яких можуть змінюватися в результаті реалізації управлінських функцій [1]. У зв'язку з цим особливу роль набуває аудит, як один із способів отримання достовірної інформації, необхідної для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Проте, незважаючи на певний досвід, накопичений до теперішнього часу в галузі аудиту, деякі питання залишаються недостатньо вирішеними, що й визначає актуальність обраної теми дослідження. Зокрема, недостатньо досліджено окремі аспекти організації аудиту в аграрному секторі, забезпечення якості аудиторського обслуговування, використання ефективних методик практичного проведення аудиту в умовах специфічних особливостей сільськогосподарського виробництва[2].

На організацію проведення аудиту сільськогосподарських підприємств суттєво впливають особливості виробництва сільськогосподарської продукції. До основних таких особливостей функціонування сільськогосподарських підприємств належать: по-перше, сезонність робіт і тривалість виробничого процесу вирощування продукції рослинництва; по-друге, процес виробництва продукції рослинництва суттєво залежить від природних умов; по-третє, наявність систем пільгового оподаткування суб'єктів господарювання агропромислового комплексу; по-четверте, наявність в обліку об'єктів, які відсутні в інших галузях економіки (землі, робочої та продуктивної худоби, багаторічних насаджень, тварин на вирощуванні та відгодівлі, сільськогосподарської продукції та ін.).

Основна функція аудиту - захист економічних інтересів власників аграрних підприємств. Для її забезпечення необхідно визначити перелік соціально спрямованих аудиторських послуг, тобто таких, які необхідні для ефективної реалізації державної аграрної політики та виконання яких передбачає досягнення у перспективі значного соціального й економічного ефекту. Відповідно до МСА 800 «Аудиторський висновок при виконанні завдань з аудиту спеціального

призначення», такими послугами насамперед визнається аудит земельних та майнових відносин [3].

Методика аудиту являє собою комплексну, взаємопов'язану і логічно зумовлену послідовність виконання процедур. Перш ніж розпочати аудиторську перевірку, потрібно визначитися з методом організації аудиту. Найдоцільнішим, але не завжди ефективним є суцільний метод. Проте за неможливості застосування суцільного методу організації перевірки в численних і складних для адекватного відображення в обліку господарських операцій аудитор використовує вибіркового чи аналітичний методи [4]. Аудит аграрних підприємств здійснюється згідно із загальним планом і програмою аудиту в три основні стадії таблиця 1.

Таблиця 1
Стадії аудиту аграрних підприємств

Стадія аудиту	Етапи аудиту
1. Підготовка і планування аудиторської перевірки (початкова)	<ul style="list-style-type: none"> - отримання інформації про підприємство; - вивчення й оцінка систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю підприємства; - оцінка й визначення прийнятного рівня аудиторського ризику і рівня суттєвості; - визначення напрямів аудиту, аудиторських процедур, обсягу аудиторської вибірки і терміну проведення аудиторської перевірки; - складання і затвердження керівником робочої групи плану і програми аудиту
2. Проведення аудиторської вибірки і здійснення аудиторських процедур (дослідна)	<ul style="list-style-type: none"> - проведення аудиторської вибірки; - вивчення господарських операцій; - перевірка дотримання підприємством основних передумов підготовки фінансової звітності; - здійснення аудиторських процедур за критеріями: існування, повнота, точність, класифікація, відповідальність, перевірка рахунків, вартісна оцінка, права і обов'язки, законність.
3. Оцінка результатів проведених аудиторських процедур і складання звіту аудитора й аудиторського висновку (завершальна)	<ul style="list-style-type: none"> - оцінка якості проведення аудиторської вибірки і здійснення аудиторських процедур; - узагальнення та аналіз результатів перевірки; - обговорення з керівництвом підприємства виявлених у процесі аудиту проблем; - узгодження пропонованих аудиторською фірмою поправок до фінансової звітності підприємства; - складання звіту аудитора, який надається керівництву підприємства; - контроль якості усунення підприємством, виявлених у процесі аудиту істотних викривлень фінансової звітності; - складання акта виконаних робіт та аудиторського висновку

Під час проведення аудиту на сільськогосподарських підприємствах вирішуються такі питання:

- дотримання підприємством норм, визначених П(С)БО 16 «Витрати», їх переліку під час віднесення окремих витрат до прямих матеріальних, трудових, а також загальновиробничих та інших;
- правильність відображення в регістрах бухгалтерського обліку всіх видів прямих витрат на виробництво;
- законність формування загальновиробничих витрат і віднесення їх на рахунки бухгалтерського обліку;
- обґрунтування об'єктів і номенклатури статей витрат;
- документальне оформлення операцій з обліку витрат виробництва й калькуляції собівартості та виходу продукції рослинництва;
- правильність оформлення витрат і виходу продукції промислових, допоміжних та обслуговуючих виробництв;
- достовірність формування, розподілу та відображення в обліку загальновиробничих витрат та ін.

У процесі перевірки аудитор повинен переконатися в правильності розрахунків з бюджетом за податками, зборами, обов'язковими платежами, оцінити доцільність застосування можливостей пільгових механізмів оподаткування, передбачених для сільськогосподарських підприємств [4].

Список літератури:

1. Hilorme, T., Perevozova, I., Sakun, A., Reznik, O., Khaustova, Ye. (2020) Human Capital as a Factor in the Implementation of Energy-Saving Technologies / Vision 2025: Education Excellence and Management of Innovations through Sustainable Economic Competitive Advantage p.p.9452-9459
<https://publons.com/publon/34766671>
2. Пономаренко О. Г. Аудиторська діяльність в аграрному секторі АПК : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / О. Г. Пономаренко. – К., 2007. – 20 с
3. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики / пер. з англ. О. В. Селезньов, О. Л. Ольховікова, О. В. Гик [та ін.]. – К., 2007. – 1172 с.
4. Сакун А.Ж., Яковлева Я.В. Окремі аспекти організації внутрішнього аудиту. Матеріали II Міжнародної науково – практичної конференції «Проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницькою діяльністю». (23 квітня 2020 р.) Полтава, 2020.С. 501-504

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Ткаченко Володимир Володимирович

Доктор історичних наук, професор, проректор Київського національного
університету будівництва і архітектури

Ткаченко Ірина Владиславівна

Кандидат історичних наук,
професор кафедри педагогіки та
гуманітарних дисциплін Академії
Державної пенітенціарної служби

Пузирьова Поліна Володимирівна

Кандидат економічних наук, доцент
кафедри підприємництва та бізнесу
Київського національного
університету технологій та дизайну

В умовах ринкової економіки динаміка процесу створення, утримання на достатньому рівні, та подальший розвиток фінансового потенціалу визначають ключові стратегічні позиції діяльності підприємства, його позиції на ринку й інтереси стейкхолдерів сьогодні та у майбутньому. Досягнення цього стану відбувається через дослідження, всебічний аналіз, оцінку, моніторинг, процес управління та подальше вдосконалення як самого фінансового потенціалу підприємства, так і його складових, які в результаті призводять до безперебійної, конструктивної, прибуткової діяльності підприємства в цілому, його сталого розвитку, можливості протистояти конкурентам на ринку та забезпечення лідируючих позицій у своїй галузі [2].

Фінансовий потенціал є основним глобальним аспектом, досягнення й утримання якого на високому рівні призводить до забезпечення продуктивної роботи персоналу підприємства й компанії в цілому. Збільшення фінансового потенціалу й забезпечення абсолютної стійкості на ринку збільшує його конкурентоздатність, інвестиційну привабливість і посилює інтереси стейкхолдерів та забезпечує вихід на міжнародні ринки [1].

Аналіз досліджень та постановка завдання. Дослідження поняття, його особливості, генезис розвитку та всебічні аспекти управління, розвитку та утримання на високому рівні фінансового потенціалу розглядали такі вчені-економісти як: О.В. Ареф'єва, Л.І. Воротіна, В.Д. Базилевич, В.Г. Белолипецький, І.А. Бланк, Я.Г. Берсуцький, О.Д. Василюк, В.М. Гриньова, А.Є. Громова, А.Г. Загородний, В.Б. Занга, М.І. Іванова, О.М. Кизима, В.В. Ковалева, Г. В. Корнійчук, Т.С. Клебанова, Н.С. Краснокутська, П.А. Лайко, Н. М.

Левченко, М. Й. Малік, В.М. Опаріна, П.А. Орлова, Г. О. Партин, В.С. Пономаренко, Л.В. Руденко, П. Т. Саблук, О.С. Стоянова, О.М. Тридід, Д.К. Т.С. Шабатура, Шевченко, Б.Г. Шелегеда та ін.

Результати дослідження. Дослідження дефініції самого поняття фінансовий потенціал потребує особливої уваги, оскільки багато вчених ототожнюють його із засобами, джерелами, запасами та ресурсами, які існують у підприємства й можуть бути використані в певний момент часу, а інші – з потенційними, а іноді й прихованими можливостями підприємства та його стейкхолдерами щодо мобілізації стратегічних зусиль задля виконання поставлених завдань та перспективного розвитку в цілому [3].

Як зазначає Громова А.Є. у своїй праці [1], «Фінансовий потенціал підприємства визначаємо як його здатність до раціонального та ефективного використання фінансових ресурсів, що перебувають у його розпорядженні, а також можливості до нарощення, у разі необхідності, обсягів цих ресурсів» [1]. Проте, вважаємо за необхідне доповнити дане висловлювання тим, що фінансовий потенціал також необхідно розглядати з точки зору взаємодії та можливого впливу стейкхолдерами на діяльність самого підприємства, можливостями залучати нові інвестиційно-інноваційні програми та змінювати напрям подальшого розвитку фінансового потенціалу, а також впливати на його обсяг. Таким чином, при використанні всіх потужностей підприємства і раціональному використанні його фінансового потенціалу нагромаджується кінцевий результат (прибуток) та примножує ться його ринкова вартість, що, у свою чергу схвально сприймається внутрішніми й зовнішніми стейкхолдерами, які мають безпосередній вплив на управління підприємством та його персоналом.

Особливу увагу слід приділити ризикам, що мають місце в управлінні фінансовим потенціалом. При цьому доцільно було б провести ряд досліджень щодо процесу оптимізації економічних ризиків на основі тих показників, що визначають ступінь економічного ризику: чистий прибуток, відсоток на страхування ризиків, собівартість, дохід від реалізації й валюта балансу та ін. [1]. В результаті оцінки та встановлення рівня фінансового потенціалу, останній можна розділити на такі ступені: мікрорівень фінансового потенціалу, мезорівень фінансового потенціалу й макрорівень фінансового потенціалу. Кожна ступінь потенціалу відповідає певному набору характеристик, які притаманні підприємству в певний момент часу. При цьому прогресивним вважається стан переходу підприємства з одного ступеня потенціалу до іншого, що призводить до його подальшого ефективного розвитку чи як зазначають інші автори [4] – до фінансового потенціалу стійкості.

Як стверджує Партина Г. О. [4], «В процесі оцінювання фінансового потенціалу можна зробити висновки щодо ефективності системи фінансового менеджменту на підприємстві. Під ефективною системою управління фінансами визначаємо технологію побудови взаємоузгоджених за всіма структурними підрозділами та функціями планів, які містять роз'яснення щодо джерел формування і напрямів використання фінансових ресурсів підприємства. Для складання таких планів необхідно провести комплексний аналіз кон'юнктури

ринку, а також розрахувати економічні та фінансові індикатори діяльності об'єкта оцінювання. Окрім цього, передбачається використання механізмів оперативного-тактичного реагування на ризики, які можуть впливати на досягнення поставлених цілей (наприклад, обсягів збуту, планового фінансового результату, інвестиційних вкладень) з мінімально допустимими відхиленнями (не більше 20%)» [4]. При цьому виникає об'єктивна необхідність у розмежуванні фінансового потенціалу за його можливими рівнями (ступенями) (табл.1).

Табл.1

Розмежування фінансового потенціалу за його можливими рівнями (ступенями)
[доопрацьовано автором на основі [4]]

Рівні (ступені) розмежування фінансового потенціалу підприємства	Характеристика підприємства
Мікрорівень	Підприємство задовольняється виробничою діяльністю і основні увага тут приділяється персоналу, техніці, інформації
Мезорівень	Підприємство виходить на господарський рівень і починає здійснювати маркетингові дослідження, збільшує свою ділову активність та залучає кредиторів
Макрорівень	Підприємство виходить на найвищий рівень – інституціональний і починає активно залучати стейкхолдерів за для прийняття ефективних управлінських рішень, нарощуються обсяги інвестиційної діяльності, запроваджуються інноваційні технології, ноу-хау

На думку Громової А.Є. «Фінансовий потенціал стійкості та забезпеченості характеризують можливість проведення та результати поточної діяльності підприємства, тоді як фінансовий потенціал розвитку передбачає саме можливість подальшого розвиток. Показники й індикатори фінансової стійкості, характеризуючи результат поточного, інвестиційного та фінансового розвитку підприємства, є важливим інформаційним полем для інвесторів та кредиторів щодо здатності виконувати свої зобов'язання. Формування фінансової рівноваги і підтримання належної платоспроможності у сучасних ринкових умовах демонструють спроможність підприємства адаптуватися до змін зовнішнього середовища і створюють передумови для нарощування його економічного потенціалу. Чинниками і факторами забезпечення фінансової стійкості сучасного підприємства як відкритої соціально-економічної системи є не тільки

його внутрішній потенціал, спрямований на досягнення цілей економічного розвитку, а й зовнішні економічні умови, які значно впливають на продуктивну силу (ефективність) фінансово-економічного потенціалу будь-якого суб'єкта економіки» [1]. Дане твердження необхідно доповнити ключовими факторами успіху, які мають місце для досягнення результативності розвитку та ефективного управління фінансовим потенціалом підприємства. Мова йде про такі фактори (рис.1):

Рис.1. Ключові фактори успіху ефективного управління фінансовим потенціалом підприємства [доопрацьовано на основі [1].

Отже, фінансовий потенціал є ключовим чинником, що характеризує ефективну підприємницьку діяльність з огляду фінансових ресурсів, фінансового капіталу та невикористаних фінансових можливостей у сучасних умовах економічної нестабільності. Збільшення фінансового потенціалу, нарощування його обсягів позитивно впливає на стабільність конкурентного середовища, як всередині підприємства, так і за його межами; на інвестиційну привабливість підприємства для стейкхолдерів; на інноваційний розвиток в цілому [5].

В ході проведеного дослідження нами встановлено, що поняття фінансовий потенціал, фінансовий капітал, фінансові ресурси і фінансові можливості підприємств є поняттями взаємозалежними і взаємодоповнюють один одного, і лише при наявності факторів та умов, що будуть сприяти збільшенню їх обсягів, постійному їх акумулюванню та ефективному використанню ці ключові елементи єдиної системи дадуть максимальний результат. Також це дозволить покращити стан розвитку та управління фінансовим потенціалом на майбутнє, провести його оптимізацію, запобігти можливим небажаним ризикам та завжди бути конкурентоздатним на мінливому полі ринкового середовища. Наукова новизна та практична значущість полягає в можливості встановлення власного доповненого трактування поняття фінансовий потенціал підприємства як взаємодоповнюючого поєднання

фінансових ресурсів, фінансових можливостей та фінансового капіталу, що під впливом синергетичної дії та при максимальному взаємозв'язку із стейкхолдерами дозволять підприємству досягти, утримати, та примножити свої конкурентні позиції на ринку, а також завжди перебувати у стані швидкого реагування на динамічну кон'юнктуру та економічну ситуацію в країні.

Література.

1. Громова А.Є. Фінансовий потенціал, як основа формування прибутку підприємства / А.Є. Громова // Економіка та управління підприємствами. К. : 2017. – Вип. 5. - С.75-78.
2. Корнійчук Г. В. Економічний зміст фінансового потенціалу підприємства / Г. В. Корнійчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Ужгород : 2016. – Вип. 7 (2). – С. 26-29.
3. Левченко Н. М. Фінансовий потенціал підприємства: сутність та підходи до діагностики / Н. М. Левченко // Інвестиції: практика та досвід. – К. : Преса, 2012. – Вип. 2. – С. 114-117.
4. Партин Г. О., Задерецька Р. І., Граціян О. В. Формування фінансового потенціалу підприємства/Г. О. Партин, Р. І. Задерецька, О. В. Граціян //Ефективна економіка № 1, 2016. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>.
5. Tkachenko V.V. Financial potential: strategic management in conditions of economic risk: Monograph / V.V. Tkachenko, I.V. Tkachenko, P.V. Puzyrova. — Kyiv, 2020. — P. 29-47.

ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСУВАННЯ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

Ткачук Ірина Ярославівна

к.е.н., доцент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Економічний факультет, кафедра: Фінансів і кредиту

Мартинюк Анна Юріївна

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Економічний факультет, кафедра: Фінансів і кредиту

Актуальність дослідження: зумовлена тим, що діяльність громадських організацій невід’ємно пов’язана із залученням та використанням значних фінансових ресурсів, тому пошук інформації та аналіз цього питання дозволить зробити висновок про ефективність або недостатність підтримки органів державної влади в Україні громадських організацій, вивести ряд проблем та проаналізувати причини їх виникнення.

Аналіз попередніх досліджень: проблеми державного фінансування громадських організацій в Україні досліджували у своїх роботах такі вчені як: Бакуменко В.Д., Зелінський С.В., Білинська М.М., Василенко Л.І., Кодацький В.П., Афонін Е.А., Гаман М.Ф., Гончарук Н.Т., Колодій А.М., Мотренко Т.В., Олуйко В.М., Пашко Л.А. Проте незважаючи на внесок зазначених вище науковців не розкритими залишаються питання: зміст теоретичних основ державного фінансування громадських організацій в Україні, способи удосконалення фінансової політики стимулювання діяльності громадських організацій в Україні з боку держави.

Предмет дослідження: проблеми державного фінансування громадських організацій в Україні

Мета: полягає у висвітленні проблем державного фінансування в Україні, практичних особливостей здійснення державного фінансування ГО України.

При залученні представників населення до налагодження життя суспільства, вироблення послуг та товарів максимального високого рівня для споживачів, політичної діяльності, можна виробити найефективніші методи розв’язання складних та нагальних проблем суспільства. Громадські організації здатні розробляти велику кількість рішень для проблем з будь-якої сфери життя населення. Найбільшу увагу громадські організації приділяють вирішенню соціальних проблем, що покращує рівень добробуту населення. Проте основною перешкодою, що зменшує темпи розвитку громадських організацій є проблеми фінансування.

Розглядаючи вітчизняну фінансову науку, можна зробити висновок, що, на думку більшості науковців, фінансове забезпечення являється методом фінансового механізму, що застосовується у процесах розподілу та

перерозподілу, виробленого у суспільстві національного продукту, що має на меті отримання доходів та створення фондів грошових коштів. Така думка висловлена у працях О. Кириленко та С. Юрія. В. Опарін поділяє дану думку і зазначає, що фінансове забезпечення – це структурна підсистема фінансово-кредитного механізму [1]. Водночас, існує підхід, відповідно до якого, фінансове забезпечення як формування цільових грошових фондів у достатньому розмірі та їх ефективне використання. Таким чином, фінансове забезпечення – це один із методів фінансового механізму, що має на меті забезпечувати реалізацію процесів повноцінного функціонування фінансів.

Основними джерелами фінансового забезпечення діяльності ГО є: державні кошти, членські внески, благодійні внески фізичних і юридичних осіб (ними можуть бути як резиденти, так і нерезиденти), надходження від господарської діяльності (як власної, так і підприємств, установ та організацій заснованих громадськими організаціями) [2].

Через те що цілеспрямована державна політика відсутня, розвиток громадських організацій відбувається повільно. У майбутньому позитивна динаміка та зміни у фінансуванні ГО можливі тільки при вирішенні системних проблем функціонування державних та місцевих фінансів. [3] Проблеми фінансування ГО в Україні існують від початку активної діяльності суспільства. Цей факт зумовлений рядом причин, серед яких основними є середовище, в якому ведуть свою діяльність ГО.

Аналізуючи економічну та політичну ситуацію в Україні з часів незалежності, спостерігаємо необхідність стрімкого розвитку громадянського суспільства та важливість заохочення громадян об'єднуватися для пошуку рішень проблем, які зараз актуальні і вирішення яких, окремими суб'єктами неможливо, або для побудови ефективної моделі співпраці громадян із державою.

Варто виділити такі проблеми державного фінансування громадських організацій в Україні:

- дискримінація, спричинена положенням частини 3 статті 8 Закону України «Про об'єднання громадян», факт того, що громадська організація може розраховувати на фінансову допомогу з Державного бюджету виключно при всеукраїнському статусі;
- нестача конкурсних програм, за результатами яких можна отримати фінансову підтримку, недостатня кількість коштів в бюджетах органів державної влади та місцевих самоврядувань, що мають бути направлені на фінансову допомогу громадських організацій, нестача довгострокового фінансування;
- значна різниця між державним фінансуванням проєктів, які реалізуються силами громадських організацій та процедур, що передбачені законодавством, наявність певної специфіки в основних питаннях, таких як: графік платежів, вимоги до власних внесків ГО;
- існування певної невизначеності у законодавчій базі, цілях, які ставлять перед собою органи влади, неточні критерії у конкурсах на отримання державної фінансової підтримки діяльності ГО;

- певна умовність сум бюджетних асигнувань, це означає, що розрахована сума коштів, яка передбачена у бюджеті може зменшуватися, авансові платежі, зазвичай, не використовуються, фінансова підтримка здійснюється у хаотичному порядку;

- немає такого міністерства, яке б покривало повністю суму витрат ГО, обов'язковою є вимога власного внеску, тенденція складається таким чином, що цей внесок повинен бути у грошовій формі;

- затримка при перерахуванні фінансової підтримки від Державного казначейства через те, що фінансова допомога ГО не належить до переліку захищених статей бюджетних витрат, тому Державне казначейство може. Існування великої кількості необґрунтованих обмежень стосовно шляхів використання коштів;

- суб'єктивність оцінювання під час конкурсу, дискримінація «молодих» ГО через відсутність або малу кількість досвіду у реалізації проєктів;

- відсутність єдиного місця для заповнення під час оформлення документів на бюджетне фінансування;

- існування значних розбіжностей у відомчих практиках звітності, контролю, моніторингу та оцінки проєктів громадських організацій;

- існування податку на доходи фізичних осіб, який стосується в цьому випадку тих, хто отримує цільову допомогу через соціальні послуги;

- обмеженість доступу до фінансування за рахунок Державного бюджету через суб'єктивне ставлення активістів громадських організацій до представників чинної влади, особисті контакти представників влади та активістів ГО.

Висновки: Сутність проблеми не тільки у недостатній кількості коштів, що отримують громадські організації з різних джерел фінансування, а і у їх структурі, оскільки більша частина коштів від благодійників-нерезидентів та держави сприяє створенню та загостренню декількох проблем. Можлива поява залежності від донорів, ймовірне збільшення бюрократизації на всіх етапах процесу фінансової підтримки, відсутність прозорості у схемі державного фінансування, розвиток дискримінації відповідно до статусу організації та часу її існування.

В умовах сьогодення в Україні з'явилися нові проблеми, які безпосередньо пов'язані із бажанням на необхідність забезпечити населенню європейські стандарти життя. Тривалість розв'язання цих проблем залежить від невідповідності сучасним вимогам та стандартам, що визнані у світі стосовно фінансового забезпечення діяльності громадських організацій з боку держави. Вищезазначені проблеми потребують швидких та ефективних дій, які наблизять нашу державу до їх вирішення.

Необхідним є запровадження комплексного, а не вибіркового підходу. Таким чином потрібно відійти від програм фінансування, які направлені на конкретні громадські організації в Україні, оскільки щорічно завдяки результатам конкурсу обирається лише кілька ГО, що функціонують у різних сферах. Потрібно також звернути увагу на можливість диверсифікації фінансових надходжень. В Україні потрібно вдосконалити механізм податкового стимулювання функціонування

громадських організацій, можливим є впровадження стандартів країн Європи, для визначення податкового режиму для діяльності ГО (яскравим прикладом слугує податкова політика Німеччини та Великобританії). Доцільним є розгляд можливості зміни статусу громадських організацій на суспільно корисні організації, що може бути головною умовою для появи кількох нових податкових стимулів. [4]

Список літератури

1. Кириленко О. П. Фінанси (Теорія і вітчизняна практика): навчальний посібник. Тернопіль: Астон, 2012. С.30.
2. Вінніков О. Ю. Показники розвитку громадянського суспільства в Україні. Укр. незалеж. центр політ. дослідж., Київ, 2012 С.80
3. Діяльність громадських організацій в Україні. Демографічна та соціальна статистики Суспільна діяльність. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Матвійчук А.А. Основні способи взаємодії громадських організацій із державою: науковий вісник. Київ: 2014р. № 91. С.389-394.

РИНОК СТРАХОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Третякова Олена Василівна

кандидат економічних наук, доцент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Харабара Віолета Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Грешко Роман Ігорович

кандидат економічних наук, доцент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Важливу роль у розвитку небанківського фінансового сектору відіграє ефективна та стабільна робота інститутів страхового сектору, а саме це страхові компанії. Загальна чисельність страхових компаній після кризи 2014-2015 років невпинно скорочувалася з 361 до 233 компанії. Однак ці масові банкрутства залишились практично непоміченими для більшості громадян, що вказує на значну кількість кептивних страховиків і низький рівень проникнення страхових послуг.

Ринок страхування на фоні решти фінансових установ видається найбільш потужним, структурованим, прозорим і ключовим платником податків, але повільніше розвивається з точки зору зростання активів.

Страховий сектор разом із кредитними спілками віднесений НБУ до сфер особливої уваги з огляду на високу частку залучених коштів від людей та бізнесу. Так, аномально низький рівень страхових виплат у недобросовісних гравців та компаній-транзитерів, а також необхідність проведення чіткого водо розділу між класичним та схемним сегментами страхового ринку.

Отже, з метою визначення впливу цього сегменту на розвиток ринку небанківських фінансових послуг розглянемо основні показники діяльності страхових компаній в Україні.

Станом на 31.12.2019 р. загальна кількість страхових компаній - 233, у тому числі СК"life"- 23 компанії, СК "non-life" - 210 компаній. Останнім часом кількість страхових компаній значно скоротилася. Так, за 2019 рік порівняно з 2018 роком, кількість компаній зменшилася на - 48 СК, порівняно з 2017 роком зменшилася на - 61 СК, а порівняно з 2015 р. кількість страхових компаній скоротилась на - 128 СК (Таблиця 1)[1].

Кількість страхових компаній у 2015-2019 роки

Кількість страхових компаній	Станом на 31.12.2015	Станом на 31.12.2015	Станом на 31.12.2015	Станом на 31.12.2015	Станом на 31.12.2015
Загальна кількість	361	310	294	281	233
в т.ч. СК «non-Life»	312	271	261	251	210
в т.ч. СК «Life»	49	39	33	30	23

Надалі розглянемо, динаміку основних показників діяльності страхових компаній за останні п'ять років: збільшення валових страхових премій відбулося по таким видам страхування: автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, "Зелена картка") на 2 135,1 млн. грн. (16,5%); медичне страхування на 983,6 млн. грн. (28,2%); страхування життя - на 717,9 млн. грн. (18,4%); страхування медичних витрат - на 539,6 млн. грн. (40,1%); страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ – на 249,2 млн. грн. (5,5%); страхування майна - на 164,6 млн. грн. (2,6%); страхування від нещасних випадків на 118,0 млн. грн. (6,7%). Зменшилися валові страхові премії зі страхування фінансових ризиків на 737,9 млн. грн. (14,4%); авіаційне страхування на 338,0 млн. грн. (32,4%); страхування відповідальності перед третіми особами на 328,5 млн. грн. (12,8%); страхування вантажів та багажу на 64,0 млн. грн. (2,2%).

У відношенні до ВВП частка валових страхових премій за 2019 рік становила 1,3%, що на 0,1 в.п. менше ніж у 2018 р.; частка чистих страхових премій такою як у 2018 р. і становила 1,0%. У 2019 р. збільшився обсяг надходжень валових страхових премій у порівнянні з 2018 роком на 3 633,7 млн. грн. (7,4%), обсяг чистих страхових премій на 5 161,7 млн. грн. (15,0%). Зменшилась кількість укладених договорів страхування протягом аналізованого періоду на 4 153,8 тис. од. (-2,1%), зросла кількість договорів з добровільного страхування на 330,4 тис. одиниць (+0,5%). Кількість укладених договорів страхування медичних витрат зросла на 2 023,9 тис. од. (+45,4%), зросла кількість укладених договорів страхування відповідальності перед третіми особами - 942,0 тис. од. (+58,6%), зменшилось укладених договорів страхування від нещасних випадків - 3 507,5 тис. од. (-9,3%). Зменшилась кількість укладених договорів з обов'язкового страхування - 6 369,1 тис. од. (-4,8%) за рахунок зменшення договорів страхування від нещасних випадків на транспорті на 6 929,9 тис. од. (-5,6%). У 2015 р. частка валових страхових премій у відношенні до ВВП становила 1,5%, тобто відбулося зменшення (-0,2%)[1].

Станом на 31.12.2019 р. зросли страхові резерви на 2 583,2 млн. грн. (+9,6%) у порівнянні з 2018 р.: резерви зі страхування життя зросли на 938,6 млн. грн. (+10,1%), а технічні резерви на 1 644,6 млн. грн. (+9,3%). Збільшились загальні активи страховиків на 373,5 млн. грн. (+0,6%). У порівнянні з аналогічною датою 2018 року збільшились такі показники, як загальні активи страховиків на 373,5

млн. грн. (0,6%), з них активи, для покриття страхових резервів – на 3 943,4 млн. грн. (+9,7%). Порівнюючи із 2015 р. страхові резерви у 2019 р. зросли на (+11182,5 млн. грн.)[1].

Основні показники діяльності страхового ринку у 2015-2019 рр. представлені в таблиці 2.

Як бачимо, з наведених даних кількість договорів страхування у 2019 р. зменшилась порівняно з 2015 роком на (– 28 835,7); кількість договорів з обов’язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті зросли на (+23 330,1); валові страхові премії зросли на (+23 265,2). Сума отриманих страховиками валових премій за 2019 р. з видів страхування, інших, ніж страхування життя дорівнює 48 377,2 млн. грн. (91,3%), а зі страхування життя – 4 624,0 млн. грн. (8,7%). Обсяги валових страхових премій за 2019 рік збільшились порівняно з попереднім роком на 7,4%, а порівняно з 2017 роком - на 22,0%, а порівняно з 2015 р. зросли на 23 265,2 млн. грн.[1].

Таблиця 2

Основні показники діяльності страхового ринку у 2015-2019 рр.

	2015	2016	2017	2018	2019	Темпи приросту		
						2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018
						%	%	%
Кількість договорів страхування, укладених протягом звітного періоду, тис. одиниць								
Кількість договорів,крім договорів з обов’язкового страхування від нещасних випадків на транспорті, у тому числі:	109106,8	61272,8	70658,2	77495,0	80271,1	15,3	9,7	3,6
- зі страховальниками-фізичними особами	106321,2	42534,6	66915,2	72460,2	73440,1	57,3	8,3	1,4
Кількість договорів з обов’язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті								
Страхова діяльність, млн. грн.								
Валові страхові премії, у тому числі	29736,0	35170,3	43431,8	49367,5	53001,2	23,5	13,7	7,4
зі страхування життя	2186,6	2756,1	2913,7	3906,1	4624,0	5,7	34,1	18,4
Валові страхові виплати, у тому числі:	8100,5	8839,5	10536,8	12863,4	14338,3	19,2	22,1	11,5
зі страхування життя	491,6	418,3	556,3	704,9	575,9	33,0	26,7	-18,3

Рівень валових виплат,%	27,2%	25,1%	24,3%	26,1%	27,1%	-	-	-
Чисті страхові премії	22354,9	26463,8	28494,4	34424,3	39586,0	7,7	20,8	15,0
Чисті страхові виплати	7602,8	8561,0	10256,8	12432,6	14040,5	19,8	21,2	12,9
Рівень чистих виплат,%	34,0%	32,3%	36,0%	36,1%	35,5%	-	-	-

За 2019 р. чисті страхові премії становили 39 586,0 млн. грн., тобто 74,7% від валових страхових премій. У 2015 р. вони склали 22 354,9 млн. грн., тобто були менше на (-17 231,1 млн. грн.) (Рис.1).

Рис. 1. Динаміка страхових премій за 2017-2019 роки (млн. грн.)

У 2018 р. чисті страхові премії склали 34 424,3 млн. грн., тобто 69,7% від валових страхових премій. Порівняно з 2018 роком чисті страхові премії збільшилися на 15,0%, порівняно з 2017 роком на 38,9%.

У Таблиці 3 представлена концентрація страхового ринку за надходженнями валових страхових премій.

Таблиця 3

Концентрація страхового ринку за 2019 рік

Перші (Тор)	Страховання «Life»		Страховання «non-Life»		
	Надходження премій (млн.грн.)	Частка на ринку,%	Надходження премій (млн. грн.)	Частка на ринку,%	Кількість СК, які більше 50% страхових премій отримали від перестраховувальників
Тор3	2 662,4	57,6	6 739,4	13,9	1
Тор 10	4 471,2	96,7	18 358,0	37,9	3
Тор 20	4 624,0	100,0	29 035,2	60,0	6

Top 50	x	x	42 843,6	88,6	13
Top 100	x	x	47 469,0	98,1	13
Top 150	x	x	48 279,3	99,8	17
Всього по ринку	4 624,0	100,0	48 377,2	100,0	21

Отже, незважаючи на значну кількість компаній, на страховому ринку основну частку валових страхових премій 98,1% акумулюють 100 СК "non-Life" (47,6% всіх СК "non-Life"), а також 96,7% – 10 СК Life" (43,5% всіх СК "Life") [1].

Вдосконалення нормативно-правової бази регулювання страхової діяльності є основним завданням страхового ринку сучасного етапу розвитку. Зокрема, потребують вирішення питання порядку організації/створення страхових компаній, контролю рівня платоспроможності, регулювання проведення страхових і перестрахових операцій, вимог до інвестиційної діяльності тощо. Державна політика повинна проводитися у напрямку збільшення таких видів страхування, як - обов'язкове страхування та підвищення інформаційної обізнаності населення про переваги страхування. Страхові послуги продовжують використовуватися з метою ухилення від оподаткування. Існує недобросовісна конкуренція (демпінг), щодо тарифікації окремих видів страхових послуг [2].

В умовах карантинних заходів і зниження економічної активності страховики, які прозвітувалися, продемонстрували зростання валових страхових премій (+4,4%) у першому півріччі 2020 року. Загалом обсяг страхових премій за останній період становив 21 млрд. грн. У цілому ж розмір зібраних страхових премій у першому півріччі 2020 року порівняно з аналогічним періодом 2019 року зменшився. Причиною цього став добровільний вихід із ринку за вказаний період 20 страховиків. Ще 6 страховиків не подало звітність за перше півріччя 2020 року, натомість у липні 2020 року вони подали заяви щодо анулювання ліцензій. Частка останніх становила близько 7% у загальному обсязі страхових премій. Підсумки роботи ринку страхування життя засвідчили його стабільне зростання. Обсяги премій зі страхування життя порівняно з аналогічним періодом минулого року зросли на 10% і становили 2,3 млрд. грн. У підсумку констатуємо, що страховикам вдалося зберегти прийнятний фінансовий результат шляхом помірному зростання страхових премій, збереження сталих показників збитковості, а також уникнення знецінення активів.

В цілому слід зазначити, що страховий ринок України має позитивні тенденції розвитку, але його обсяги є занадто незначними у порівнянні з національними ринками країн Європи та світу. В умовах політичної та економічної нестабільності страховий ринок України розвивається нерівномірно. Зниження рівня платоспроможності населення, відсутність механізму гарантування страхових виплат; низький рівень державного

регулювання та довіри до страховиків призвели до невисокого попиту на страхові послуги - менше 5% населення України має договори страхування.

Отже, підвищення ролі страхування в сучасних розвитку світового ринку страхових послуг, потребує зокрема: вдосконалення страхового законодавства країни; вдосконалення підходів до регулювання відносин у сфері обов'язкового і добровільного страхування; формування механізмів гарантування виконання страховиками зобов'язань за договорами страхування; вдосконалення системи врегулювання суперечок; вдосконалення регулювання страхової діяльності відповідно до міжнародної практики та основними принципами Міжнародної асоціації страхових наглядачів; підвищення ефективності розвитку страхового ринку як важливого фінансового інструменту, який дозволяє підвищувати конкурентоспроможність у міжнародному масштабі; підготовка високопрофесійних кадрів, що дозволить посилити конкурентоспроможність страхових компаній з іноземними страховиками.

Список літератури:

1.Офіційний сайт Національного банку України. Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>

2.Бунін С.В. Розвиток українського ринку страхових послуг // Актуальні питання економічних наук: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (28-29 вересня 2018 р, м. Київ). 2018. С. 47-49.

3.Дубина М., Савченко Т. Розвиток системи захисту прав споживачів з метою підвищення рівня страхової довіри в Україні. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2018. № 2(14). С. 94–108. – UPL: <http://ppeu.stu.cn.ua>

4.Клепікова О.А. Дослідження динаміки розвитку страхового ринку України як складової світового ринку страхових послуг. Вісник Одеського національного університету. Економіка. 2017. - Т. 15. - Вип. 20. - С.101–111.

5.Музика О.М. Стан та тенденції розвитку страхового ринку України. Збірник науково-технічних праць НЛУУ. - 2017. - С. 246-255.

ОБГРУНТОВАНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ У ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

Фалдина В.В.

викладач кафедри економіки підприємств та інформаційних технологій
ЗВО “Львівський університет бізнесу та права”

[orcid:0000-0002-2784-3150](https://orcid.org/0000-0002-2784-3150)

Попри велику кількість інтернет-магазинів і численних сервісів із надання послуг (у трійку найпопулярніших серед українців закордонних інтернет-магазинів входять Amazon, AliExpress и eBay. В Топ-10 найбільш відвідуваних сайтів України входять три майданчики, що пов’язані з онлайн-торгівлею: OLX.ua, Rozetka.com.ua, Prom.ua) за допомогою Інтернету, слід визнати, що багато підприємницьких структур не те, що не мають досвіду у впровадженні технологій електронної комерції, але й не мають власного сайту [1]. Це значною мірою, пов’язано із суб’єктивним фактором, а саме індивідуальними баченнями, можливостями і переконаннями керівників і власників підприємницьких структур, їхньою консервативністю і не схильністю до креативного мислення та інноваційних рішень. Опитування керівників численних підприємницьких структур, які ще досі не наважились впровадити технології електронної комерції вказують на те, що один з основних аргументів, які вони наводять на користь ризикованості вкладання коштів у розвиток технологій електронної комерції є наукова недоведеність виникнення позитивних економічних ефектів від впровадження технологій електронної комерції. Враховуючи це, дане дослідження присвячене доведенню наявності кореляційної залежності між обсягом прибутку підприємницької структури і витратами на впровадження технологій електронної комерції.

У науковій літературі є доволі велика кількість досліджень присвячених прибутку, витратам підприємницьких структур і визначенню каузальних зв’язків, що виникають у результатів взаємодії між цими показниками. Проведені дослідження показали, що серед найпоширеніших предметів дослідження є:

- виявлення характеру зв’язків між витратами на впровадження технологій електронної комерції та інноваційність підприємницьких структур і набуття ними конкурентних переваг;
- ідентифікування зміни залежності витрат на сплату податків підприємницькою структурою від витрат на впровадження технологій електронної комерції;
- виявленню рівня залежності розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства від витрат на впровадження технологій електронної комерції.

За дослідженнями Побоченка Л. і Сабатіна О. у структурі компаній світового ритейлу омніканальні оператори (підприємницькі структури, які здатні

забезпечити єдину ціну, достовірну та актуальну інформацію про свої товари у всіх каналах продажів, дати покупцеві можливість вибрати найбільш зручний спосіб комунікації і забезпечити можливість завершити угоду незалежно від каналу комунікації [2]) займають до 80%, а онлайн-оператори становлять лише 20%. Серед світових онлайн-ритейлерів найвідоміші – Amazon, eBay, Buy.com, а також AliExpress JD.com – присутні на українському ринку з їх широким асортиментом, привабливою ціною на якісні товари, швидкою та безкоштовною доставкою та можливістю знайти «брендовий» товар. Майже всі відомі світові офлайн-ритейери – Wal-Mart, Amazon, Dell Signet Jewelers (США), Carrefour (Франція), Tesco та Marks&Spencer (Великобританія), Yoox (Італія) – мають якщо не сайти-проекти, то власні брендові інтернет-магазини [3].

Більшість із проаналізованих наукових праць частко відображають вплив витрат на впровадження підприємницькими структурами технологій електронної комерції, і містять, в основному, гіпотетичні, концептуальні і методологічні рекомендації щодо забезпечення зростання результату діяльності підприємницької структури на основі формування технологій електронної комерції.

Володіючи інформацією про обсяг витрат на впровадження технологій електронної комерції і прибуток підприємницьких структур можливим є ідентифікувати очікуване значення річного прибутку залежно від обсягу понесених витрат. Між обсягом річного прибутку і витратами на впровадження технологій електронної комерції зв'язок нелінійний. Річний обсяг прибутку підприємницької структури виникає у міру зростання обсягу витрат на впровадження технологій електронної комерції.

Список використаної літератури:

1. Інтернет видання «AG.MARKETING» Електронна комерція в Україні 2018: факти, цифри та цікава статистика <https://ag.marketing/elektrona-komerciya-v-ukraini-2018/>.
2. Кулик В.А. Розвиток електронного бізнесу в Україні / В.А. Кулик // Актуальні проблеми економіки. – 2017. – № 1. – С. 168–176.
3. Побоченка Л. і Сабатіна О. Розвиток інтернет-торгівлі в Україні під впливом світових тенденцій, Східна Європа: економіка, бізнес та управління, Випуск 6 (11) 2017, С. 9-14.

СУЧАСНІ ГЕОЛОГО-ГЕОМОРФОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ЇХ НАСЛІДКИ

Гавязь Анатолій Володимирович

вчитель географії, директор
Комунальний заклад Балківська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів
Василівської районної ради Запорізької області

Гавязь Марія Олегівна

студентка ІІ курсу магістратури
спеціальності 103 Науки про Землю
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького

Для території Запорізької області характерний розвиток таких небезпечних геолого-геоморфологічних процесів як зсуви, абразія узбережжя морів та переробка берегів водосховищ, підтоплення, карст, осідання земної поверхні над гірничими виробками, просідання лесових ґрунтів (табл. 1) [2].

Таблиця 1

Поширення небезпечних геолого-геоморфологічних процесів на території
Запорізької області [2]

№ з/п	Вид геолого-геоморфологічних процесів	Площа поширення, км ²	Кількість проявів, шт.	Ураженість, %
1	Зсуви	3,6	205	0,01
2	Карст (відклади, що здатні до карстування)	18790,0	—	69,1
3	Підтоплення	10,0	248*	0,04
4	Лесові ґрунти, що здатні до просідання, з них:	17840,0	—	65,6
	І типу	7310,0		26,9
	ІІ типу	10530,0		38,7
5	Абразія		—	—
6	Переробка берегів водосховищ		—	—

*населений пункт

У 2019 р. Державним науково-виробничим підприємством «Державний інформаційний геологічний фонд України» ДНВП «Геоінформ України» частково обстежувались зсувні та абразійно-обвальні ділянки узбережжя Азовського моря (рис. 1) [2].

Рис. 1. Ділянки активізації зсувного та абразійного процесів [2]

У межах Запорізької області виявлено 205 *зсувів*, загальною площею 3,6 км². На забудованих територіях зафіксовано 24 прояви. Активізація продовжується на Ботієвському зсуві (берег Обитічної затоки в 1,0 км на захід від гирла р. Корсак). На початку 70-х рр. минулого сторіччя довжина ділянки складала 760,0 м, а на кінець 2012 р. її довжина збільшилась майже вдвічі та складала 1480,0 м, у 2017 р. – 1,8 км, у 2018 р. – 1,83 км, а в 2019 р. довжина зсуву збільшилася до 1,842 км у напрямку гирла р. Корсак [2]. Із західної сторони просунення зсуву в бік розширення не спостерігається. Більш активні зсувні явища спостерігаються в східній частині ділянки (рис. 2), просідання блоку становить до 3,1 м. У центральній та західній частинах Ботієвського зсуву істотних змін не виявлено. Спостерігаються тільки процеси ерозії. Крім того, узбережжя в межах зсуву просувається в бік континенту. Відстань до обриву, у порівнянні з 2018 р., зменшилась на 0,3-1,5 м. На плато, менше ніж у 300,0 м від берега, розташована Ботієвська вітрова електростанція [1].

Загальна довжина берегу, де спостерігаються процеси *абразії та акумуляції*, складає 270,0 км. Це корінний схил Азовського моря, Азовські коси та береги Утлюцького й Молочного лиманів. Довжина абразійного берегу, ускладненого зсувами, складає 21,5 км [2]. Впродовж 2019 р. було зафіксовано катастрофічне зменшення дзеркала (поверхневої площі) Молочного лиману, візуально місцями було відмічено майже повне його осушення (рис. 3).

Рис. 2. Загальний вигляд Ботієвського зсуву (вересень 2019 р.)

Рис. 3. Дзеркало Молочного лиману (вересень 2019 р.)

У 2019 р. зафіксовано обрушення берегів Утлюцького лиману (абразійно-обвальний тип берегу). На ділянці від південної околиці с. Атманай до нижньої дамби ставу-випаровувача, довжиною 11,0 км, абразія становить 0,0-1,0 м/рік. Частина берегового схилу ділянки навпроти с. Атманай, довжиною біля 1,0 км, відмивається зі швидкістю 1,0-5,0 м/рік. За останній рік відбулося порушення берегу в межах 0,1-2,2 м [2].

На лівому березі Утлюцького лиману на ділянці довжиною 12,0 км, від нижньої дамби ставу-випаровувача до західної околиці смт Кирилівка, абразія періодична, при хвилях південно-західних румбів і висоті хвиль $>0,5$ м, та становить 0,0-1,0 м/рік [2].

На Федотовій косі біля південно-східної околиці с. Степок абразія найбільш активна при південних і східних румбах хвиль та складає 1,0-4,0 м/рік.

На узбережжі Азовського моря біля південно-східної околиці смт Кирилівка спостерігалась активна абразія до 1,0-5,0 м/рік [2].

Найбільш інтенсивно абразія відбувалась на ділянці довжиною 31,0 км, від південно-західної околиці с. Степанівка Перша (бази відпочинку) до західного крила Ботієвської зсувної ділянки. Відступання берегового схилу в окремих місцях становило 1,0-4,9 м. Зафіксовані нові тріщини заколу та блоки, які відокремлюються від берегового схилу [2]. У с. Степанівка Перша процес абразії продовжує руйнувати помешкання населення (рис. 4).

Рис. 4. Загроза руйнування помешкань у с. Степанівка Перша (вересень 2019 р.)

На ділянці узбережжя в Обитічній затоці, що починається від Ботієвської зсувної ділянки і закінчується біля Орловської оздоровчої зони (урочище «Чірва»), де розташовані бази відпочинку 12 різних підприємств, фіксуються абразивні ніші, відслонення блоків і тріщини заколу. Відступання берегового схилу, у порівнянні з 2017 р., склало 0,1-9,3 м [2].

Переробка берегів на Каховському та Дніпровському водосховищах відбувається протягом 87,0 км (Каховське – 80,0 км, Дніпровське – 7,0 км).

Спостереження у 2019 р. не проводилось. Швидкість переробки, за даними 2018 р., становила 0,1-0,7 м/рік [2].

Підтоплення в Запорізькій області розвивається в межах меліоративних систем. Площі зрошуваних земель у Запорізькій області з глибиною залягання рівнів ґрунтових вод станом на 01.01.2006 р. складали [2]:

- менше 1,0 м – 0,03 тис. га (0,01%);
- від менше 1,0 м до 2,0 м – 1,28 тис. га (0,53%);
- від 2,0 м до 3,0 м – 13,44 тис. га (5,6%);
- від 3,0 м до 5,0 м – 60,7 тис. га (25,26%);
- більше 5,0 м – 164,82 тис. га (68,6%).

Оскільки геологічні підприємства спостереження за підтопленням не проводять, нових даних щодо площ підтоплення немає.

Породи, що мають здатність до *карстування*, поширені на площі 18,79 тис. км² (69,08% території області) [2]. Це карст перекритого типу, процес карстоутворення не має розвитку.

Таким чином, на території Запорізької області мають розвиток такі геолого-геоморфологічні процеси як зсуви, абразія узбережжя морів та переробка берегів водосховищ, підтоплення, карст, осідання земної поверхні над гірничими виробками, просідання лесових ґрунтів. Найбільшу небезпеку складають зсуви, абразія узбережжя морів та переробка берегів водосховищ, підтоплення. Ці всі небезпечні екзогенні геолого-геоморфологічні процеси потребують моніторингу та впровадження на практиці заходів з їх попередження та ліквідації.

Список літератури:

1. Інформаційний звіт з моніторингу поширення та розвитку інженерно-геологічних процесів та явищ (ЕГП) в межах території Запорізької області з метою геологічного забезпечення УІАС НС та протизсувних заходів за 2019 р. / І. Гербст. Михайлівка, 2020. 88 с.

2. Інформаційний щорічник щодо активізації небезпечних екзогенних геологічних процесів за даними моніторингу ЕГП. Київ : Державна служба геології та надр України, Державне науково-виробниче підприємство «Державний інформаційний геологічний фонд України», 2020. 104 с.

АЛТАГИРСЬКИЙ ЛІСОВИЙ МАСИВ ЯК ЛІСОКУЛЬТУРНИЙ ЛАНДШАФТ СТЕПОВОГО ПРИАЗОВ'Я

Гришко Світлана Вікторівна

кандидат географічних наук, доцент
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького

Янєва Маргарита Олександрівна

студентка II курсу магістратури
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького

Алтагирський лісовий масив знаходиться у Якимівському районі Запорізької області в однойменному урочищі на правому березі Молочного лиману Азовського моря (рис. 1). Східною межею лісництва виступає берегова лінія лиману, яка є досить нестійкою внаслідок затоплення чітко вираженої прилиманної тераси під час коливань рівня води у лимані й Азовському морі. Північна, західна та південна межі Алтагирського лісництва не мають природних кордонів бо розташовані на рівнинному плато і відмежовуються від сусідніх територій антропогенними утвореннями – польовими дорогами та кордонами населених пунктів. Ландшафтно-топологічна структура Алтагирського лісового масиву описана на основі аналізу таксаційного опису деревних насаджень у межах кварталів станом на 01.01.2009 р. [4] та особистих польових досліджень.

У геоморфологічному відношенні територія лісництва різко розмежовується на три нерівні частини: невелику ділянку представлену крутим схилом у берегів Молочного лиману, розміщену на північному сході території лісництва, і основну частину, розташовану на підвищеному плато і вододільній рівнині. Таким чином, на території Алтагирського лісництва чітко вирізняються три типи місцевостей – схиловий, плакорний і вододільний (рис. 2). В свою чергу, ці ландшафтні структури мають свої відмінності.

Схилувий тип місцевостей – давній берег Азовського моря, вигинаючись S-подібно вздовж берегової лінії і забезпечуючи різні солярні експозиції (східну, північно-східну, північну, південно-східну), сприяє створенню досить різноманітних лісорослинних умов [2, 3].

Рис. 1. Місце розташування Алтагирського лісового масиву

Рис. 2. Сучасна структура лісокультурного ландшафту Алтагирської натурної ділянки

Схил, яким обривається плато до лиману, на різних відрізках має неоднакову крутизну і складає 10% території лісового масиву. Найбільш пологі схили – північно-східної та північної експозиції, більш круті – східні та південно-східні схили. У межах схилу частково розміщені квартали лісництва 18, 27, 39, 40, 47, 54, 71, 75, 117, 118.

У північній частині лісового масиву крутий схил терасований, складений слабкогумусованими пісками і засаджений сосною. Схили північно-східної та північної експозиції зайняті листяним лісом (дуб звичайний, в'яз малий, ясен звичайний тощо), вирізняються найкращим бонітетом деревостанів на всій території лісництва. В цій частині лісу ґрунти суглинисті.

Схили східної і південно-східної експозиції у південній частині лісового масиву вирізняються значною крутизною й піщаними ґрунтами. Ця територія найбільше підпадає під вплив вітрів, тому тут погано приживаються деревні культури. Насадження білої акації на схилі по мірі просування на південь зовсім зникають і переважає степова рослинність з ковилою волосистою, ефедрою та чабрецем. Уздовж бровки схилу непогано приживаються деревно-чагарникові породи з маслинки вузьколистої та скумпії звичайної.

Плакорний тип місцевостей має відносно рівну поверхню з загальним нахилом на схід, займає близько 40% території лісництва і представлений 3-13, 16-18, 23-27, 30, 31, 37-40, 45-47, 52-54, 59, 60, 64-66, 69-75, 117, 118, 126, 127 кварталами. Лише в північній частині лісового масиву залягає неглибока улоговина з дуже пологими схилами, орієнтована з заходу на схід. Мікрорельєф місцями чітко виражений і представлений задернованими невисокими піщаними підняттями кучугурного характеру і міжкучугурними улоговинами. Найкраще цей рельєф розвинений у південно-східній частині лісового масиву, у кварталах, які прилягають до силового типу місцевостей. Вірогідніше, на цих вітроударних ділянках в недалекому минулому (до заліснення пісків) мали місце інтенсивні дефляційні процеси. По східній і західній галявинах лісу, які відкриті для вітрів відповідних румбів, і зараз йде інтенсивне формування піщаних пасом за рахунок акумуляції пісків, що видуються з сусідніх пустирів і полів [2, 3].

Алтагирський лісовий масив розташований в межах крайнього півдня зони рівнинного Причорноморського сухого степу з темно-каштановими та каштановими солонцюватими ґрунтами [1]. На плакорі ґрунти сформовані на алювіально-делювіальних відкладах з більш легким механічним складом (піски і супіски), які в умовах сухого степу краще пропускають вологу та мають більш сприятливі лісорослинні умови у порівнянні з ґрунтами більш важкого механічного складу. Тут є дефльовані ґрунти, які характерні для вітроударного лиманного схилу. На еродованих ділянках виділяються слабкозмиті, сильнозмиті та намивні делювіальні ґрунти.

У деревостані переважають однопородні насадження з акації білої, сосни кримської, сосни звичайної, сосни веймутової, ялівця віргінського, ясенів звичайного та зеленого, дуба звичайного. Зустрічаються також різні види клена (польовий, ясенелистий, татарський) та тополі (бальзамічна, Боллє, біла, чорна, пірамідальна), в'яз дрібнолистий, шовковиця біла, шовковиця чорна, глід звичайний – всього близько 150 видів дерев та чагарників. До Червоної книги

України занесені цимбохазма дніпровська, астрагал пухнасто-квітковий та ковила Лессінга.

До створення лісового масиву рослинність території була типчаково-ковиловою. Незалісеними залишилися ділянки кварталів 26, 27 та 31. Квартал 26 зайнятий ріллею і пасікою; 27 представлений трав'яною рослинністю і у ньому розташована контора лісівництва; 31 квартал також частково зайнятий ріллею і досить зімкненою кроною дерев з каркасу західного, акації білої, ясеня зеленого, дуба звичайного віком 40-60 років та бонітетом 3-4 бали.

Таким чином, плакорні місцезростання вирізняються ґрунтами піщаного і супіщаного складу, дрібнозернистими різновидами суглинистих ґрунтів, які характеризуються несприятливим фактором ґрунтового зволоження. Лісокультури представлені посухостійкими видами з акації білої, гледичії звичайної, каркасу західного, кленів, низькобонітетними насадженнями дубу звичайного й ясеня звичайного і зеленого, значно зростає частка хвойних дерев, основними представниками яких є сосна і ялівець.

Вододільний тип місцевостей має схожі лісорослинні умови з плакорними місцезростаннями, але він є найбільш підвищеною ділянкою. Вододіли характеризуються несприятливим гідрологічним режимом, що пояснюється безстічністю території і надто глибоким заляганням ґрунтових вод. Ґрунти вододільної рівнини Алтагирського лісового масиву дрібнозернисті суглинистого складу і представлені темно-каштановими варіаціями з різним ступенем солонцюватості, що є несприятливим фактором для зростання лісокультур [2, 3].

Вододіл займає найбільшу частину Алтагирського лісу (близько 50%) і представлений 1, 2, 14, 15, 19-25, 28-30, 32-36, 41-44, 48-51, 55-58, 61-63, 67, 68, 109-116 кварталами. У деревно-чагарникових насадженнях переважають дуб звичайний, сосна кримська і звичайна, ялівець звичайний та віргінський, ялина, акація біла, каркас західний, гледичія звичайна, різні види клену: польовий, ясенелистий, татарський, тополі: бальзамічна, Болле, біла, чорна, пірамідальна, в'яз дрібнолистий, в'яз гладкий, акація жовта тощо.

Аналізуючи лісорослинні умови лісового масиву, можна зробити висновок, що якість лісових насаджень залежить від природних умов території і перш за все – від рівня ґрунтових вод, ступеня засолення ґрунту і його механічного складу. У межах усіх ландшафтних структур лісового масиву несприятливі природні умови для росту і розвитку лісокультур. Схилові території характеризуються змитими глинистими та суглинистими ґрунтами, на яких ростуть акація біла, маслинка срібляста, скумпія звичайна. Плакорні місцезростання представлені піщаними ґрунтами, на яких ростуть сосна звичайна і кримська, на суглинистих – дуб звичайний, каркас західний, ясен звичайний і зелений, клени, біла акація, гледичія звичайна. Вододільні території мають найскладніші умови для розвитку лісокультур, що характеризуються глибоким заляганням ґрунтових вод, і тому тут домінують листяні сухостійкі насадження з акації білої, гледичії звичайної та хвойні породи сосни, ялівцю, ялини. При цьому стан дуба звичайного гірший у порівнянні з його посадками у межах плакорних місцезростань.

Список літератури:

1. Атлас Запорізької області / гол. ред. Ф. В. Зузук. К. : Укргеодезкартографія, 1997. 48 с.
2. Гришко С. В. Ландшафтна структура Алтагирського лісового масиву. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія*. 2014. № 1 (випуск 36). С. 76–84.
3. Гришко С.В. Сучасна ландшафтна структура Алтагирського лісового масиву. *Алексєєвські краєзнавчі читання*: матеріали регіональної науково-практичної інтернет-конференції, присвяченої 100-річчю А.А. Хижняка (м. Мелітополь, 23 квітня 2015 р.). Мелітополь, 2015. С. 32–35.
4. Смаль Р. С., Смаль С. М. Проект організації і розвитку лісового господарства Державного підприємства «Мелітопольське лісове господарство» Запорізького обласного управління лісового та мисливського господарства. Богатирське лісництво. Таксаційний опис, відомості поквартальних підсумків. Покотилівка: Держкомлісгосп України, Українське держ. проектне лісовпорядне виробниче об'єднання, Харківська державна лісовпорядна експедиція, 2009. 204 с.

СУЧАСНІ СТАН МІНЕРАЛЬНО-СИРОВИННОЇ БАЗИ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Дмитрів Тетяна Сергіївна

студентка II курсу магістратури

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького

Херсонська область – адміністративна область у південній частині України, у межах Причорноморської низовини. На північному заході межує з Миколаївською, на півночі – з Дніпропетровською, на сході – із Запорізькою областями України, на півдні по оз. Сиваш і Перекопському перешийку з Автономною Республікою Крим (окупованою з 2014 року Російською Федерацією). Утворена 30 березня 1944 року. Територія області складає 28461 км² (4,71% від території України). Територією області проходить державний кордон протяжністю 458 км (350 км Чорним і 108 км Азовським морями). На кордоні розташовано 4 пункти пропуску: авіа, річковий порт, морські порти в м. Херсон і м. Скадовськ. Відстань від м. Херсон до м. Київ залізницею – 664 км, шосейними шляхами – 605 км [4].

Мінерально-сировинна база, як найважливіша складова частина природних ресурсів, має виняткове значення не тільки для розвитку економіки області, але і є гарантією її безпеки та обумовлює перспективні стратегічні напрямки стійкого соціально-економічного розвитку. Однак, дані геологорозвідувальних робіт показують, що корисні копалини в межах Херсонської області мають обмежене поширення.

Мінерально-сировинна база області на 53,1% складається із корисних копалин будівельної галузі, на 36,8% – із прісних та мінеральних підземних вод, решта – корисні копалини паливно-енергетичного та гірничо-хімічного спрямування, мінеральні солі та лікувальні грязі [4].

На території Херсонської області нараховується 92 родовища корисних копалин, які мають промислове значення і враховується у Державному балансі запасів, а саме: 68 родовищ твердих корисних копалин (із них 20 родовищ постійно, або епізодично розробляються), 7 родовищ гідромінеральних ресурсів (4 експлуатується), 16 родовищ питних підземних вод та 1 родовище природного газу. Крім розвіданих родовищ із затвердженими запасами в області є в наявності ряд дрібних розвіданих родовищ, запаси яких не затверджувались, або затверджувались на технічних нарадах геологічних підприємств (рис. 1) [2].

Корисні копалини

Рис. 1. Корисні копалини Херсонської області [2]

Флюсові вапняки. У якості гарних флюсових вапняків зарекомендували себе в межах Херсонської області вапняки меотичного ярусу неогенової системи. Вапняки використовуються металургійними заводами м. Кривий Ріг [1, 2, 4].

Вапняки для випалювання на вапно. Для виробництва будівельного вапна використовуються вапняки, що містять вуглекислого кальцію не менш 95%, вуглекислого магнію не менш 2,5% і глинистих домішок 2%. Вапняки розробляються кар'єрами. Випалювання на вапно здійснюється на місці розробки, а потім воно надходить до споживачів у межах області. Держбалансом враховано 7 родовищ вапняків. Забезпеченість реально підготовленими для промислового освоєння запасами діючих підприємств становить понад 100 років. Наявна сировинна база вапняків спроможна задовольнити потреби у вапні як Херсонської так і сусідніх областей [1, 2, 4].

Вапняки як стіновий матеріал повинні бути без прошарків глини, а також твердих включень, тріщин, що знижують міцність. Вони повинні витримувати тимчасовий опір стисканню до 50 кг/см, мати водопоглинання не більш 30% ваги. При цьому не повинно бути ознак руйнування або розшарування. Розробляються вапняки понтичного і меотичного ярусу неогенової системи [1, 2, 4].

Вапняки для буту і щебеню. Ці вапняки повинні відповідати тим же вимогам, що й вапняки, що використовуються як стіновий матеріал. Щебінь і бут, виготовлені з цих вапняків, використовуються для задоволення місцевих

потреб, а з Тягинського кар'єру ще вивозяться в Миколаївську область, де використовуються на заводі будівельних матеріалів. У зв'язку з тим, що у промисловій експлуатації перебуває тільки одне родовище, в області гостро відчувається дефіцит було-щебневої продукції [1, 2, 4].

Глинисті породи. Родовища глин Херсонської області: Чаплинське, Генічеське, Херсонське [1, 2, 4].

Виявлено понад 20 родовищ *будівельного піску*, із яких Держбалансом враховується 12. Забезпеченість гірничо-видобувних підприємств даною сировиною становить від 30 до 55 років [1, 2, 4].

Родовище торфу. Родовища торфу Херсонської області зосереджені в плавнях долини р. Дніпро. Паливно-енергетичні копалини представлені трьома родовищами торфу. Вихідним матеріалом для його утворення послужили зарості очерету. Найбільш значним і освоєним родовищем торфу є Кардашинське. Торф використовується головним чином як органічне добриво для сільськогосподарських полів [1, 2, 4].

В області виявлені прояви *руд алюмінію*, які потребують детального вивчення [1, 2, 4].

На шахті № 1 Федорівського родовища *марганцевих руд* переважають окисні руди, придатні для отримання пероксидних концентратів. На даний час родовище не розробляється [1, 2, 4].

Запаси *йоду* розвідані на Північно-Сиваському родовищі (Генічеський район) [1, 2, 4].

Мінеральні солі. Область багата солями, що знаходяться в розсолах водоймищ, головним чином у водах оз. Сиваш, а також в ропі деяких озер Скадовського району. Озерна ропа розвідана на родовищі Гопри (запаси складають 21,5 м/рік) [1, 2, 4].

Мінеральні води. На території Херсонської області, окрім прісних, розвідані 5 родовищ (6 ділянок) мінеральних підземних вод, запаси яких затверджені у кількості 0,687 тис. м³/добу [1, 2, 4].

Мінеральні грязі. Родовище мулових грязей оз. Лиман розташоване на північно-східному узбережжі Утлюцького лиману Азовського моря, біля с. Фрунзе. Орієнтовні запаси мулів складають біля 40 тис. м³, і вони можуть бути надійною сировинною базою для оздоровчих установ м. Генічеськ і прилеглих районів [1, 2, 4].

Родовище *мулових грязей* оз. Генічеське розташоване на півострові Семенівський Кут Арабатської Стрілки, в 5 км на північний захід від с. Щасливе. Запаси грязьового родовища складають 1082 тис. м³ [1, 2, 4].

Родовище мулових грязей оз. Салькове розташоване на Чонгарському перешийку, на південно-східній околиці ст. Салькове. Запаси родовища складають орієнтовно 501,3 тис. м³ [1, 2, 4]. Постановою КМ України (від 11.12.1996 року № 1449) [3] озеро віднесене до об'єктів категорії лікувальних.

Родовище мулових грязей оз. Кругле розташоване на східному узбережжі Тендрівської затоки, на південній околиці с. Новочорномор'я. Експлуатаційні запаси мулових грязей орієнтовно складають 132 тис. м³ [1, 2, 4], і згідно

Постанови КМ України від 11.12.1996 року № 1449 [3] родовище грязей оз. Кругле віднесено до об'єктів категорії лікувальних.

Замкнуте, безстічне оз. Соляне (Гопри) розташоване в південній частині м. Гола Пристань. Запаси мулових грязей складають 80,7 тис. м³ [1, 2, 4]. Згідно Постанови КМ України від 11.12.1996 року № 1449 [3] родовище мулових грязей оз. Гопри віднесене до об'єктів категорії лікувальних.

Родовище мулових грязей оз. Солоне розташоване близько 5,4 км на північний захід від с. Раденське Олешківського району. Балансові запаси родовища складають біля 4 тис. м³ [1, 2, 4], і згідно Постанови КМ України (від 11.12.1996 року № 1449) [3] об'єкт віднесено до категорії лікувальних.

Родовище мулових грязей оз. Прокоф'ївське розташоване на узбережжі Чорного моря, біля с. Круглоозерка, з орієнтовними запасами 96,6 тис. м³ [1, 2, 4], віднесено до об'єктів категорії лікувальних (Постанова КМ України від 11.12.1996 року № 1449) [3].

Таким чином, Херсонська область недостатньо забезпечена корисними копалинами, особливо паливними та металічними, в достатній – будівельними корисними копалинами, прісними та мінеральними підземними водами, лікувальними грязями.

Список літератури:

1. Мінеральні ресурси України. Київ: Державне науково-виробниче підприємство «Державний інформаційний геологічний фонд України», 2020. 270 с.

2. Мой город – Херсон. URL: <http://mycity.kherson.ua/pryroda/iskopaemy.html> (дата звернення: 20.11.2020).

3. Про затвердження переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 грудня 1996 р. № 1499. Дата оновлення 06.06.2012. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP961499.html (дата звернення: 20.11.2020).

4. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища Херсонської області у 2018 році. Херсон: Херсонська обласна державна адміністрація, Департамент екології та природних ресурсів, 2019. 238 с.

**МИХАЙЛОВ В.Д. – ВИДАТНИЙ ДОСЛІДНИК
ГЕОЛОГІЧНОЇ ПАМ'ЯТКИ ПРИРОДИ
ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ «КАМ'ЯНА
МОГИЛА НАД Р. МОЛОЧНА»**

Непша Олександр Вікторович

старший викладач кафедри фізичної географії і геології
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Блищик Маргарита Валеріївна

студентка 4 курсу спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького

Передерій Дар'я Миколаївна

студентка 4 курсу спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького

Михайлов Борис Дмитрович (1936-2008), археолог, історик, краєзнавець, доктор філософії, Заслужений працівник культури України, кавалер ордена «За заслуги» III ступеня, засновник і перший директор національного історико-археологічного музею-заповідника «Кам'яна Могила», уродженець м. Мелітополь.

Народився Михайлов Борис Дмитрович 26 березня 1936 року у м. Мелітополь Запорізької області. Закінчив Харківський державний університет імені М. Горького за спеціальністю «історія та суспільствознавство». Археологією почав займатися з 1961 року, був учасником багатьох археологічних експедицій Інституту археології АН України у Північному Приазов'ї та Донбасі [2,8].

З листопада 1970 р. починає працювати старшим науковим співробітником у Мелітопольському краєзнавчому музеї, а з вересня 1971 р. стає його директором. За його керівництва були створені нові відділи та експозиції, філії на Кам'яній Могилі, у м. Токмак, смт. Михайлівка, більше 50 народних музеїв у селах області [2,8].

За ініціативи Б.Д. Михайлова Рада Міністрів Української РСР і Запорізьке обласне управління культури у 1986 р. прийняли рішення про створення державного історико-археологічного музею-заповідника «Кам'яна Могила», де його було призначено першим директором. Біля 40 років свого життя Борис Дмитрович присвятив вивченню цього монумента історії та природного витвору геології [2,8].

Територіально музей є частиною геологічної пам'ятки природи загальнодержавного значення «Кам'яна могила над р. Молочна» (рис. 1).

Рис. 1. Геологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення «Кам'яна могила над р. Молочна» [1]

Геологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення «Кам'яна могила над р. Молочна». Пам'ятку створено розпорядженням Ради міністрів Української РСР від 07.08.63 року за № 1180-р. Рішенням Запорізького облвиконкому від 25.09.84 № 315 внесено зміни щодо площі пам'ятки природи. Пам'ятка природи входить до складу природно-заповідного фонду України і охороняється як національне надбання, щодо якої встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. Пам'ятка природи загальною площею 15 гектарів розташована на відстані 1 км від с. Терпіння на території Мирненської селищної ради Мелітопольського району Запорізької області і перебуває у користуванні

Національного історико-археологічного заповідника «Кам'яна Могила» [3,4,6,7].

Основними завданнями пам'ятки природи «Кам'яна могила над р. Молочна» є:

- створення умов для збереження у природному стані рідкісних у науковому та естетичному відношенні геологічних утворень;
- поширення екологічних знань серед населення регіону;
- підтримання загального екологічного балансу у регіоні [5].

Результатом дослідницької роботи у історико-археологічному музеї Б.Д. Михайлова стало видання понад 100 наукових публікацій у виданнях НАН України і Росії, в тому числі монографії «Петрогліфи Кам'яної Могили» (1994, 1999, 2005), «Історія міста Мелітополя» (1998, 2006), «Загадки стародавнього Герросса», «Підземний «Ермітаж» Приазов'я» (1998, 2005, 2008), «Мелітополь: природа, археологія, історія» (2002, 2007), збірник наукових статей «Кам'яна Могила і її околиці» (2003, 2006, 2008), які неодноразово перевидавалися. У 2003 році вийшов фотоальбом «Кам'яна Могила – світова пам'ятка давньої культури в Україні», який став Книжкою року – 2004 [2].

У серпні 1991 року Указом Президії Верховної Ради України Михайлову Б.Д. присвоєно почесне звання «Заслужений працівник культури України». За багаторічну працю, збереження історико-культурної спадщини, високий професіоналізм Міністерством культури і мистецтв України у 2001 році Михайлов Б.Д. нагороджений Почесною відзнакою; Адміністрацією Президента України з нагоди Дня Незалежності України – нагороджений ювілейними медалями «10 років незалежності України» та «15 років незалежності України», у 2008 році Указом Президента Б.Д. Михайлов нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня [2].

У 1996 році ім'я Михайлова Б.Д., як відомого вченого сучасності, внесено до енциклопедичного довідника «Хто є хто», виданого в Італії (1996 р.), а в 1999 році внесено в Міжнародний довідник видатних людей XX століття «Життя славетних», який видано у 2000 році Американським біографічним інститутом при Конгресі США.

У 2008 році Борис Дмитрович домогся присвоєння історико-археологічному заповіднику «Кам'яна Могила» статусу Національного. Відповідний Указ Президента України був підписаний 10 вересня, враховуючи виняткове наукове значення, культурну цінність комплексу археологічних пам'яток «Кам'яна Могила» [2].

Пішов із життя Борис Дмитрович Михайлов 27 грудня 2008 року, пам'ять про нього залишилась в його науковому доробку.

Науковий доробок доктора філософії Михайлова Б.Д.

Михайлов Б.Д. Мелітополь: ист.-краевед. очерк. Днепропетровск : Промінь, 1978. 80 с.

Михайлов Б.Д. Мелітополь – медовий город: путеводитель-справочник. Днепропетровск, 1990. 95 с.

Михайлов Б.Д. У лукомор'я: повесть-хроника. Днепропетровск : Сич, 1991. 64 с.

Михайлов Б.Д. *История города Мелитополя. Запорожье : Запоріжжя, 1998. 240 с.*

Михайлов Б.Д. *Подземный «эрмитаж» Приазовья. Запорожье: Дикое Поле, 1998. 93 с.*

Михайлов Б.Д. *Мелитополь. Природа. Археология. История. Запорожье : Дикое Поле, 2002. 280 с.*

Михайлов Б.Д. *Петрогліфи Кам'яної Могили : Семантика. Хронологія. Інтерпретація : монографія. Київ: МАУП, 2005. 296 с.*

Михайлов Б.Д. *Каменная Могила и ее окрестности: сб. науч. ст. Запорожье: Дикое Поле, 2008. 256 с.*

Список літератури:

1. Кам'яна Могила URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Кам%27яна_Могила
2. Михайлов Борис Дмитрович URL: https://melitopolbiblio.ucoz.ua/index/mikhajlov_boris_dmitrovich/0-306
3. Північно-Західне Приазов'я: геологія, геоморфологія, геолого-геоморфологічні процеси, геоекологічний стан / Л.М. Даценко, В.В. Молодиченко, О.В. Непша та ін.; за ред. Л.М. Даценко. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. 308 с.
4. Природно-заповідний фонд Запорізької області URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-8.html>
5. Про затвердження «Положення про геологічну пам'ятку природи загальнодержавного значення «Кам'яна могила над р. Молочна» URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527737-12#n9>
6. Прохорова Л., Іщенко Н. Роль геологічних пам'яток Запорізької області у формуванні геологічного світогляду населення. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2018. Вип. 46. С.26-29.
7. Фізична географія Запорізької області: Хрестоматія / Л.М. Даценко, В.В. Молодиченко, В.П. Воровка та ін.; Відп. ред. Л.М. Даценко. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. 200 с.
8. Чернова И, Кумок М. Борис Михайлов: незаконченная песня URL: https://www.mv.org.ua/newspaper/1648-boris_mihailov_nezakonchennaja_pesnja.html

АЛЕКСЕЄВ М.О. – ВИКЛАДАЧ, ГІДРОХІМІК, КРАЄЗНАВЕЦЬ ЗАПОРІЗЬКОГО КРАЮ

Непша Олександр Вікторович

старший викладач кафедри фізичної географії і геології
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Передерій Дар'я Миколаївна

студентка 4 курсу спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького

Блищик Маргарита Валеріївна

студентка 4 курсу спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького

Алексєєв Микола Олександрович (1912-1981), один із засновників Мелітопольського відділу Українського філіалу Географічного товариства СРСР, Почесний член Всеукраїнського товариства охорони природи, викладач Мелітопольського державного педагогічного інституту, краєзнавець.

Микола Олександрович Алексєєв народився 6 квітня 1912 р. в с. Суwalkи Гродненської губернії (тепер територія Польщі) [2].

Проте дитинство, юність і все подальше життя Миколи Олександровича пов'язане з Мелітополем. В 1928 р. М.О. Алексєєв закінчив Мелітопольську трудову школу № 6, в 1931 р. – Бердичівський технікум по переробці шкіри, а в 1938 р. – Мелітопольський інститут інженерів-механіків сільського господарства (МІІМСГ) [2].

Під час Великої Вітчизняної війни перебував в підпільній групі, а пізніше пройшов дорогами війни від Севастополя до Кенігсбергу. Після закінчення війни працював на маслоекстракційному заводі, Мелітопольській міській СЕС, викладав в педагогічному інституті.

Роки роботи викладачем в Мелітопольському державному педагогічному інституті: з 1964 року – викладач кафедри географії, 1967-1968 рр. – асистент кафедри географії. Викладав геологію, географію ґрунтів, краєзнавство, здійснював керівництво польовими практиками [1,4].

За його ініціативи було підготовлено в співавторстві з Г.А. Барковим і А.А. Хіжняком одну з перших краєзнавчих книг про наш Мелітополь.

Їм проводилися в 1955-1958 рр. найцікавіші експедиції школярів по території краю («В пошуках берега Кіммерійського моря», «По могилах Приазовського кристалічного масиву»). Низку захопливих подорожей здійснили під його керівництвом в кінці 60-х років і студенти Мелітопольського педінституту («На велосипедах навколо Азовського моря», «По Нижньому Придніпров'ю», «На велосипедах по півдню України») [2,3].

Микола Олександрович Алексєєв стояв біля витоків створення в місті відділення Географічного товариства УРСР, був обраний Почесним членом цього товариства [1,4].

Мелітополь вдячний Миколі Олександровичу за те, що він домогся визнання мінеральних якостей артезіанської води бучакського горизонту, яка відома як «Мелітопольська мінеральна». Завдяки його небайдужому характеру і завзятості ця вода була досліджена спочатку ним самим, а потім – інститутом курортології і, врешті-решт, визнана мінеральною. Микола Олександрович щиро вважав, що до цієї події він має вельми опосередковане відношення: «Задовго до мене цю воду відкрив Корвацький» – говорив він. «Ну, а як же ви?» – запитували Алексєєва. «А я – лише гідрохімік, який досліджував її склад», – відповідав він [2,3].

М.О. Алексєєв відкрив для міста ім'я Андрія Васильовича Корвацького, вивчав його спадщину з розвитку медицини та садівництва на Мелітопольщині. Мріяв про той час, коли заслуги А.В. Корвацького будуть гідно оцінені і йому споруджено в місті пам'ятник.

За особистою ініціативою Миколи Олександровича в Мелітополі було створено: відділення Всесоюзного гідробіологічного товариства. Він був активним членом санітарно-гігієнічного товариства УРСР і Почесним членом Товариства охорони природи УРСР.

Микола Олександрович був дуже ерудованою, начитаною, захопленою людиною. Його пам'ятають як приємного співрозмовника, якого всі і завжди слухали з непідробним інтересом. Він був учасником численних медичних, географічних, гігієнічних, природо-охоронних та інших конференцій.

Микола Олександрович вів докладні щоденники, укладав рукописні краєзнавчі книги. На основі цих матеріалів їм підготовлено безліч наукових публікацій. Всі вони - прекрасна спадщина для тих, хто бажає знати минуле свого краю – Мелітопольщини.

Помер Микола Олександрович Алексєєв 7 квітня 1981 року в Мелітополі.

6 квітня 2012 р. на будівлі Мелітопольської міської СЕС, де багато років працював М. О. Алексєєв, було відкрито меморіальну дошку на його честь [2,3].

Основні наукові праці Алексєєва М.О. по Запорізькому краю

1. Алексєєв Н.А. Санитарная характеристика р. Молочной. Доклады

научной кафедры по гигиене водоснабжения и санитарной охране водоемов. Киев, 1962.

2. Алексеев Н.А. Артезианские воды, используемые для питьевого водоснабжения в Запорожской области. К.: Госмедиздат, 1963.

3. Алексеев Н.А. Подземные воды Мелитополя. *Известия Мелитопольского отдела Географического общества УССР и Запорожского областного отделения общества охраны природы УССР*. Днепропетровск, 1965. С. 17-28.

4. Алексеев Н.А. О названии реки Молочной. *Известия Мелитопольского отдела Географического общества УССР и Запорожского областного отделения общества охраны природы УССР*. Днепропетровск, 1965. С.166-168.

5. Алексеев М., Барков Г., Хижняк. Мелітополь: іст.-геогр. нарис. Запоріжжя: Кн.-газ. вид-во, 1962. 68 с.

6. Алексеев Н.А., Турбина Л.Н. Солевой режим Молочного лимана и возможные пути его изменения. *Изв. Мелитоп. отд. географ. общ-ва УССР и Запорож. обл. отд-ния общ-ва охраны природы*. Дніпропетровськ.: Промінь, 1965. С. 119-125.

7. Алексеев Н.А. Подземные воды Северо-Западного Приазовья. Природные условия и хозяйство Северо-Запада Приазовья. Л.: ГО СССР, 1972. С. 19-28.

8. Алексеев Н.А. Гидрохимическая характеристика Бердянского водохранилища. - Природные условия и хозяйство Северо-Запада Приазовья. Л.: ГО СССР, 1972. С.42-46.

9. Алексеев Н.А. Цикличность в изменении солености приазовских озер на примере системы Молочное озеро – Молочный лиман с учетом терригенных факторов. *Проблемы региональной лимнологии*. Иркутск, 1979. С. 75-82.

10. Алексеев Н.А., Булгакова Г.В. Изучение поверхностных и подземных вод. Методика изучения географии Запорожской области. Часть 1. Физическая география. Методические рекомендации для учителей географии. Запорожье-Мелитополь: 1980. С. 38-45.

11. Хижняк А.А., Алексеев М.О. Місто Мелітополь – важливий економічний центр України. *Економічна географія*. 1967. Вип. 2. С. 184-190.

12. Черевко С.П., Семенова Е.В., Алексеев Н.А, Лошаков А.С., Безручко А.А. Гидрохимический и гидробиологический режим малых рек Северо-Западного Приазовья в связи с перспективой их народно-хозяйственного использования. Тезисы научной конференции по проблемам рыбного хозяйства в бассейне Азовского моря. Ростов на Дону: 1972, с

Список літератури:

1. Арабаджі О.С., Барабоха Н.М., Донець І.А. та ін. Географи Мелітопольського державного педагогічного інституту (1961-1990 рр.): історичний нарис. Частина І. / За заг. ред. О. С.Арабаджі, Н.М.Барабохи. Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2010. 180 с.

2. Алексеев А.Н. Николай Александрович Алексеев: ученый-педагог-краевед. Мелітополь: Люкс, 2012. 230 с.
3. Алексеев Микола Олександрович URL: https://melitopolbiblio.ucoz.ua/index/alekseev_mikola_oleksandrovich/0-377
4. Даценко Л.М., Воровка В.П., Стецишин М.М. та ін. Історія становлення кафедри фізичної географії і геології. *Розвиток географічної думки на півдні України: проблеми і пошуки*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 50-річчю Мелітопольського відділу Українського географічного товариства, (27-28 вересня 2006 року). Мелітополь: Вид-во «Мелітополь», 2006. С.19-23.

ГІДРОГЕОЛОГО-МЕЛІОРАТИВНИЙ СТАН ЗРОШУВАНИХ ЗЕМЕЛЬ ПО МЕЛІТОПОЛЬСЬКОМУ МІЖРАЙОННОМУ УПРАВЛІННЮ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Прохорова Лариса Анатоліївна

к.геол.н., доцент кафедри фізичної географії і геології
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Непша Олександр Вікторович

старший викладач кафедри фізичної географії і геології
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Дьячкова Анастасія Василівна

студентка 2 курсу спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького

За оцінками ООН, агроресурсний потенціал України дозволяє прогодувати 450-500 млн. осіб. Проте сьогодні його можливості використовують лиш на третину. Це зумовлено низкою факторів, пов'язаних насамперед із кліматичними змінами, які характеризуються зростанням середньорічної температури повітря. Потепління відбувається на фоні практично беззмінної кількості опадів, що спричиняє зростання посухи та розвиток процесів опустелювання у степовій зоні [8].

Починаючи з 1991 року площа сухої та дуже сухої зони збільшилася на 7%. Нині вона охоплює майже третину території, у тому числі 11,6 млн. га орних земель. Водночас площа з надмірним та достатнім атмосферним зволоженням зменшилася на 10%, займаючи лише 7,6 млн. га ріллі. Таким чином, постійного зрошення потребують майже 19 млн. га орних земель, а водо регулювання – 4,8 млн. га [8].

Зрошення, перш за все, впливає на стан ґрунтово-поглинального комплексу, що призводить до зміни його фізичних, водно-фізичних і агрохімічних властивостей. Недотримання норм і техніки зрошення призводить до утворення таких негативних явищ, як іригаційна кірка, іригаційна ерозія та підтоплення сільськогосподарських угідь [3,7].

Однією з найактуальніших проблем, що виникли в результаті проведення зрошення на півдні України – це підтоплення сільськогосподарських угідь

грунтовими водами. Підйом ґрунтових вод обумовлюється фільтраційними втратами зрошувальних вод [5,6].

Загальна площа зрошуваних земель на підпорядкованій території Мелітопольського міжрайонного управління водного господарства становить 23254 га, в тому числі 22360 га – на держсистемі.

З метою утримання задовільного меліоративного стану земель та захисту від підтоплення населених пунктів побудовані системи горизонтального дренажу на площі 3802 га (в т.ч. на зрошенні – 2792 га) [4].

Меліоративний стан зрошуваних земель визначається за наступними критеріями: глибина залягання рівнів ґрунтових вод; мінералізація ґрунтових вод з глибиною залягання до 2-х метрів від поверхні землі; якість зрошувальних вод; ступінь засолення і солонцюватості ґрунтів [1].

Переважаюча глибина залягання рівня ґрунтових вод (РГВ) на зрошуваних землях Мелітопольського району становить більше 5 метрів (рис. 1).

Рис. 1. Карта глибин залягання рівня ґрунтових вод Запорізької області станом на 01.10.2020 року [4]

Площі зрошуваних земель за глибиною РГВ станом на 01.10.2020 року розподілились наступним чином [4]:

- від 2-х до 3-х метрів – 2 га (0,01 %);
- від 3-х до 5-ти метрів – 717 га (3,08 %);
- більше 5 метрів – 22535 га (96,91 %).

Станом на 01.10.2020 року загальна площа земель з глибиною залягання рівнів ґрунтових вод менше 2-х метрів в межах Мелітопольського району склала 3 га. Підтоплені землі приурочені до знижених елементів рельєфу.

Основним джерелом зрошення у Мелітопольському районі є води Каховського водосховища (Приазовська зрошувальна система). За проведеною оцінкою якості зрошувальної води згідно ДСТУ 2730:2015 «Якість природної

води для зрошення. Агрономічні критерії» поливна вода Приазовської зрошувальної системи належить до І класу – придатна для зрошення без обмежень (табл. 1) [4].

Таблиця 1

Оцінка іригаційних вод на кінець поливного періоду 2020 року в зоні обслуговування Мелітопольського МУВГ Запорізької області [4]

№ з/п	Джерело зрошення, місце знаходження гідропосту, назва зрошувальної системи	Дата відбору проби	pH	Іонний склад мг-екв/дм3								Небезпека вторинного засолення	Небезпека підзасолування	Небезпека опалення рослин	Небезпека осолонювання	Оцінка придатності	Хлоридне забруднення				Нітратне забруднення			нафтопродукти	PO ₄	СПАР	БСК	ХСК	Cr	завислі речовини				
				Загальна мінералізація													мг/дм3				мг/дм3										мг/дм3			
				CO3	HCO3	SO4	CL	Ca	Mg	Na+K							NO ₂	NO ₃	NH ₄															
				г/дм3	мг/екв																													
ГДК		9	1	0,6				15								250-600	1,0-3,8	45-50	20-100	0,3-1,0	3,5-10,0	20	3	20-30	0,05-0,5									
Каховське водосховище Приазовська зрошувальна система																																		
1	ПрМК НС-5	22.09.20	7,84	0,379	0,00	1,80	2,88	1,00	1,80	2,80	1,08	Кл 1	Кл 1	Кл 1	Кл 1	придатна	35,45	<0,03	<0,5	<0,15	<0,01	0,56	<0,01	1,86	8,0	<0,05	9,0							
2	ПрМК НС-6	22.09.20	7,75	0,376	0,00	1,60	3,08	1,00	1,80	2,80	1,08	Кл 1	Кл 1	Кл 1	Кл 1	придатна	35,45	<0,03	<0,5	<0,15	<0,01	1,85	<0,01	1,74	16,0	<0,05	9,6							
3	ПрМК НС-8	22.09.20	7,80	0,366	0,00	1,60	2,94	1,00	1,80	2,80	0,94	Кл 1	Кл 1	Кл 1	Кл 1	придатна	35,45	<0,03	<0,5	<0,15	<0,01	0,57	<0,01	1,98	12,0	<0,05	9,2							
4	ПрМК НС-8а	22.09.20	7,82	0,311	0,00	1,60	1,97	1,10	1,40	2,20	1,07	Кл 1	Кл 1	Кл 1	Кл 1	придатна	39	<0,03	<0,5	<0,15	<0,01	0,56	<0,01	2,01	12,0	<0,05	9,6							
5	ПрМК НС-9	22.09.20	7,85	0,35	0,00	1,80	2,38	1,10	1,40	2,08	1,08	Кл 1	Кл 1	Кл 1	Кл 1	придатна	39	<0,03	<0,5	<0,15	<0,01	1,19	<0,01	2,14	4,0	<0,05	44,2							
6	ПрМК НС-10	22.09.20	7,90	0,341	0,00	2,00	1,98	1,10	1,40	2,60	1,08	Кл 1	Кл 1	Кл 1	Кл 1	придатна	39	<0,03	<0,5	<0,15	<0,01	1,19	<0,01	1,98	4,0	<0,05	4,0							
7	ПрМК НС-11	22.09.20	7,78	0,315	0,00	0,60	3,19	1,20	1,40	2,60	0,99	Кл 1	Кл 1	Кл 1	Кл 1	придатна	42,54	<0,03	<0,5	<0,15	<0,01	1,55	<0,01	1,78	8,0	<0,05	5,0							
8	ПрМК НС-12	22.09.20	7,80	0,301	0,00	1,40	1,99	1,20	1,40	2,20	0,99	Кл 1	Кл 1	Кл 1	Кл 1	придатна	42,54	<0,03	<0,5	<0,15	<0,01	1,37	<0,01	1,64	12,0	<0,05	1,6							
9	ПрМК НС-13	22.09.20	7,88	0,372	0,00	2,00	2,60	1,00	1,40	3,20	1,00	Кл 1	Кл 1	Кл 1	Кл 1	придатна	35,45	<0,03	<0,5	<0,15	<0,01	1,37	<0,01	1,76	12,0	<0,05	2,2							
10	ПрМК НС-15	22.09.20	7,80	0,288	0,00	1,40	1,99	1,00	1,00	2,40	0,99	Кл 1	Кл 1	Кл 1	Кл 1	придатна	35,45	<0,03	<0,5	<0,15	<0,01	1,06	<0,01	1,79	16,0	<0,05	5,8							
11	ПрМК НС-17	22.09.20	7,85	0,270	0,00	1,80	1,19	1,00	1,00	2,00	0,99	Кл 1	Кл 1	Кл 1	Кл 1	придатна	35,45	<0,03	<0,5	<0,15	<0,01	0,67	<0,01	1,83	4,0	<0,05	11,0							
12	ПрМК НС-18	22.09.20	7,80	0,270	0,00	1,40	1,67	1,00	1,00	2,00	1,07	Кл 1	Кл 1	Кл 1	Кл 1	придатна	35,45	<0,03	<0,5	<0,15	<0,01	1,07	<0,01	1,95	4,0	<0,05	7,8							
13	ПрМК НС-20	22.09.20	7,85	0,278	0,00	1,60	1,49	1,10	1,00	2,20	0,99	Кл 1	Кл 1	Кл 1	Кл 1	придатна	39	<0,03	<0,5	<0,15	<0,01	0,75	<0,01	1,98	12,0	<0,05	10,0							
14	ПрМК НС-54	22.09.20	7,80	0,297	0,00	1,40	2,03	1,10	1,00	2,40	1,03	Кл 1	Кл 1	Кл 1	Кл 1	придатна	39	<0,03	<0,5	<0,15	<0,01	0,56	<0,01	1,93	8,0	<0,05	8,8							
15	ПрМК НС-55	22.09.20	7,78	0,339	0,00	1,20	2,90	1,10	1,40	2,60	1,20	Кл 1	Кл 1	Кл 1	Кл 1	придатна	39	<0,03	<0,5	<0,15	<0,01	1,55	<0,01	2,14	8,0	<0,05	5,2							
16	ПрМК НС-58	22.09.20	7,80	0,312	0,00	1,40	2,23	1,10	1,40	2,20	1,13	Кл 1	Кл 1	Кл 1	Кл 1	придатна	39	<0,03	<0,5	<0,15	<0,01	0,68	<0,01	2,01	12,0	<0,05	3,2							

Примітка: «придатна» – вода придатна для зрошення

За даними сольової зйомки, проведеної на території зрошуваних земель, в Мелітопольському районі площа:

- несолонцюватих земель становить 9360 га;
- слабосолонцюватих – 13250 га;
- середньосолонцюватих – 644 га [4].

За ступенем засоленості всі землі характеризуються як незасолені.

Зведеними даними гідрогеолого-меліоративного стану зрошуваних земель є оцінка виконана згідно ВНД 33-5.5-13-02 «Інструкція з обліку та оцінки меліорованих земель і меліоративних систем». За результатами проведених спостережень, на кінець поливного періоду 2020 року оцінка гідрогеолого-меліоративного стану зрошуваних земель Мелітопольського району виглядає таким чином:

- сприятливий – 9360 га (40,2 %);
- задовільний – 13250 га (57,0 %);
- несприятливий – 644 га (2,8 %) [4].

Несприятливий меліоративний стан зрошуваних земель спостерігається в Полянівській сільській раді по причині солонцюватості ґрунтів (рис.2).

Рис. 2. Меліоративний стан зрошуваних земель Запорізької області станом на 01.10.2020 року [3]

Загальний гідрогеолого-меліоративний стан зрошуваних земель Мелітопольського району має сприятливий меліоративний стан, що дає змогу отримувати сталі врожаї сільськогосподарських культур.

Моніторинг меліорованих земель здійснюється з метою забезпечення раціонального використання земельних і водних ресурсів, виявлення причин їх незадовільного стану, якості та забрудненості, своєчасного виконання меліоративних заходів із запобігання деградації ґрунтів та шкідливої дії вод, відтворення родючості ґрунтів, охорони вод і земель від забруднення, своєчасного виконання ремонту (реконструкції) меліоративних систем [2].

Завданнями моніторингу меліорованих земель є:

- спостереження за геоекологічними процесами на зрошуваних, осушуваних і прилеглих до них землях, у тому числі за інженерно-геологічними процесами;
- спостереження за якістю зрошувальних вод, ґрунтовими і поверхневими водами на зрошуваних і осушуваних землях, дренажними та скидними водами меліоративних систем;
- спостереження за зміною родючості ґрунтів меліорованих земель;
- оцінка еколого-меліоративного стану зрошуваних й осушуваних земель і виявлення тенденцій його зміни та причин, що їх обумовлюють;
- оцінка технічного стану меліоративних систем та його впливу на еколого-меліоративний стан зрошуваних і осушуваних земель та прилеглих територій;
- прогнозування еколого-меліоративного стану зрошуваних та осушуваних земель;
- розробка пропозицій з поліпшення еколого-меліоративного стану зрошуваних і осушуваних земель та ліквідації підтоплення;

– ведення обліку та оцінка стану меліорованих земель і меліоративних систем [2].

Моніторинг зрошуваних земель в Запорізькій області здійснює Басейнове управління водних ресурсів річок Приазов'я Державного агентства водних ресурсів України.

Список літератури:

9. Гришко С. В., Непша О.В., Непша Я.Ю., Вінніченко Д.В. Гідрогеолого-меліоративний стан зрошуваних земель Мелітопольського та Якимівського районів Запорізької області. *Актуальные научные исследования в современном мире* // Журнал. Переяслав-Хмельницький, 2019. Вып. 10(54). Ч. 2. С.6-12.

10. Інструкція з організації та здійснення моніторингу зрошуваних та осушуваних земель. ВНД 33-5.5-15-2003. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/2791/>

11. Иванова В.М., Непша А.В., Шелушко О.Н. Экологические аспекты мелиорации // Матеріали VIII науково-практичної конференції «Меліорація та водокористування». Зрошення – потужний фактор розвитку садівництва і виноградарства. Мелітополь: ФОП Ландар С.М., 2018. С.17-19.

12. Моніторинг зрошуваних земель. Інформація про гідрогеолого-меліоративний стан зрошуваних земель по Запорізькій області на початок поливного сезону 2019 року URL: <https://buvrzp.gov.ua/моніторинг-зрошуваних-земель/>

13. Непша О.В., Прохорова Л.А., Зав'ялова Т.В. Геоєкологічні проблеми зрошуваних земель на півдні України. *Актуальные научные исследования в современном мире* // Журнал. Переяслав-Хмельницький, 2019. Вып. 1(45). Ч. 2. С. 38-43

14. Північно-Західне Приазов'я: геологія, геоморфологія, геолого-геоморфологічні процеси, геоєкологічний стан / Л.М. Даценко, В.В. Молодиченко, О.В. Непша та ін.; за ред. Л.М. Даценко. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. 308 с.

15. Побігун О.М. Ісаченко С.О. Непша Я.Ю. Негативні явища внаслідок зрошення на півдні України та шляхи їх попередження. Матеріали науково-практичної конференції «Меліорація та водокористування» – екологічна безпека водних об'єктів // м. Мелітополь, Відділ з благоустрою та екології ММР ЗО, 30 березня 2018 р. Мелітополь, 2018 . С.23-25.

16. Система зрошувального землеробства в Україні: проблеми, вартість та шляхи вирішення. URL: <https://landlord.ua/news/systema-zroshuvalnoho-zemlerobstva-v-ukraini-problemy-vartist-ta-shliakhy-vyrishennia/>

PSYCHOLOGICZNY ASPEKT USTANAWIANIE OSOBOWOŚCI PRZESTĘPCA

Mykytyshyna Kateryna

studentka II roku studiów magisterskich
Jarosław Mądry Narodowy Uniwersytet Prawa

Zdecydowana większość psychologów, socjologów, filozofów rozumieją pojęcie „osobowości” jako bytu społecznego, czyli podmiotu interakcji społecznej, który w swojej treści rozwiązuje problemy społeczne oraz nabywają odpowiednie do tego działania cechy i umiejętności. Oznacza to, że posiada zbiór pewnych właściwości przyrodniczych i społecznych (wrodzonych lub nabytych), wspólnych dla wszystkich ludzi, właściwych dla pewnych grup i unikalnych dla konkretnej osoby, które stanowią wyjątkową integralność człowieka, którą należy badać jako osobę.

Formowanie się osoby jako osobowości jest procesem stawania się osobą jako bytu społecznego, podmiotem stosunków społecznych.

Zwykle na proces kształtowania się osobowości wpływa wiele czynników. Są to społeczno-demograficzne uwarunkowania jej zamieszkania i rodziny, lub odwrotnie - jej nieobecność oraz metody wychowania zastosowane do konkretnej osoby, jej otoczenia, poziomu inteligencji, aspiracji, celów i przekonań, które ukształtowały się w procesie rozwoju. Ostateczny proces kształtowania się osobowości należy uznać za związek wszystkich powyższych elementów, ale moim zdaniem to kierunek (jest czynnikiem decydującym) odgrywa decydującą rolę w określaniu całościowej struktury osobowości.

Kierunek zachowania wyznacza obecność pewnych potrzeb, które są zaspokajane poprzez odpowiednie zachowanie.

Jednak zachowanie zwierząt ma również na celu osiągnięcie i zaspokojenie określonych potrzeb, a czy można powiedzieć, że zwierzęta w procesie zaspokajania własnych potrzeb są istotami społecznymi i na równi z ludźmi kształtują się jako jednostki? Oczywiście jest, że zachowanie odpowiada potrzebom, do których jest skierowane, a zbiór potrzeb wyznacza kompozycja różnych typów zachowań: od produkcji żywności po ochronę życia, badania i rozwój.

Jeśli uważamy ludzi za istotę czysto biologiczną, zwierzęta określają ją umysłem. Arystoteles uważa, że duszy zagraża pragnienie czegoś, a przepływ ten realizowany jest poprzez odpowiednie zachowanie, które u człowieka opiera się na rozsądnej decyzji i jest realizowane z woli człowieka. Na poziomie zwierzęcym ten popęd określany jest przez naukowców jako „instynkt” lub „odruch”, na poziomie człowieka, zawartę w pojęciu „potrzeby”, które wyjaśnia kierunek zachowania i zmienia odpowiadające mu działania.

W centrum orientacji osobowości jest stabilny system motywów, który służy jako podstawa do wyboru działań, w których główne motywy są podporządkowane wszystkim innym.

Wśród naukowców panuje takie rozumienie pojęcia „potrzeby” - jako poczucia wady człowieka, które odbija się w umyśle i budzi chęć jego wyeliminowania.

Człowiek jest istotą społeczną, która zapewnia związek wolnej woli. Na moją osobliwie przekonania to jest właśnie ze względu na kierunek jej woli i będzie zależeć od końcowego wyniku środowiska synonimu.

W zależności od drogi rozwoju duchowego człowieka, na jakim etapie ewolucji jego dusza, jego umysł, rozumienie i pojmowanie siebie, jego prawdziwe aspiracje, buduje system swoich potrzeb, motywów, celów i odpowiednio, które tak lub w przeciwnym razie przejawia się w otaczającej rzeczywistości

Wykształcona moralnie, inteligentna osoba może i będzie zarządzać swoimi potrzebami, poprawnie zbudować system własnych priorytetów i celów, a w złożonym procesie wolicjonalnym zidentyfikuje główne i rozpocznie wdrażanie swojej decyzji. W takiej osobie system osobistych motywacji i celów nie będzie kolidował z moralnymi zasadami społeczeństwa, w procesie realizacji własnych motywów jej działania nie będą sprzeczne z obowiązującym ustawodawstwem i nie szkodzą społeczeństwu, ponieważ taka osoba może zarządzać swoimi potrzebami, ograniczać je, a nawet wznosić się ponad swoje własne potrzeby, aby porzucić swoje zaspokojenie w interesie społeczeństwa.

Może jednak zaistnieć sytuacja, w której chęć zaspokojenia swoich potrzeb na cokolwiek może prowadzić do działań antyspołecznych. W tym przypadku, moim zdaniem, decydującym czynnikiem są zdolności intelektualne osoby.

Biorąc pod uwagę szybki rozwój społeczeństwa, technologii i przemysłu, zdecydowana większość ludzkich potrzeb jest ukierunkowana na osiągnięcie i zaspokojenie określonych dóbr materialnych.

Na przykład weź dwie osoby, które potrzebują samochodu. Potrzeby tych dwóch osób będą różnić się pragnieniem: w jednym przypadku potrzeby są bezpośrednie, natychmiastowe, w innym - za pośrednictwem celu, świadomej intencji. Pęd potrzeb determinuje także sposób, w jaki motywują człowieka do działania.

W pierwszym przypadku motywacja wypływa z potrzeby działania i wiąże się z natychmiastowym pragnieniem jego spełnienia. W przypadku potrzeb pośrednich motywacja pochodzi ze świadomego celu i nie tylko nie pokrywa się z bezpośrednimi pragnieniami osoby, ale może być z nią w antagonistycznej relacji.

Motywacja pośrednia pojawia się w tych przypadkach, gdy uporczywa potrzeba nie może być zaspokojona bezpośrednio, ale wymaga działań pośrednich, które osoba musi wykonać, aby osiągnąć cel.

W takim przypadku, gdy potrzeby człowieka wynikające z określonych okoliczności są zapośredniczone przez odpowiedni cel, gdy istniejąca potrzeba wymaga odpowiedniej sekwencji działań, które wymagają znacznej ilości wysiłku, energii, czasu na realizację, to dla jednej osoby staje się dodatkowym etapem rozwoju osobowości. z drugiej przeciwnie, wkraczając na ścieżkę przestępczości i nielegalnego zachowania.

Na przykładzie samochodu są dwie możliwości, pierwsza - podjąć odpowiedni wysiłek intelektualny, fizyczny w celu legalnego pozyskania środków na zakup samochodu, a druga - popełnić kradzież i zdobyć to, czego się chce, przy minimalnym wysiłku.

W drugim przypadku można powiedzieć, że człowiekowi brakuje moralności, właściwego zrozumienia siebie i porównania swojego miejsca w społeczeństwie. Taka osoba nie chce się rozwijać, poszerzać horyzontów, wznosić się na wyższy poziom rozwoju. Jest osobą słabą, apatyczną, niemoralną i antyspołeczną, niedorozwiniętą umysłowo, dla której ludzie są sposobem na zaspokojenie swoich egoistycznych zamiarów. Tacy ludzie zwykle stają się przestępcami, recydywistami, podejrzanymi o poważne przestępstwa.

Moim zdaniem dla świadomego, dojrzałego, rozwiniętego społecznie człowieka, głównym środkiem realizacji zamierzeń są jego cechy intelektualne i wolicjonalne, kumulacja sił, skłonności i zdecydowana wytrwałość w rozwoju siebie jako osoby, indywidualnej i godnej członka społeczeństwa. , tym bardziej wyrafinowany musi być intelekt i wytrwałość woli, aby osiągnąć ten cel.

Bibliografia:

1. Vasiliev V.L., Psychologia prawna: Podręcznik dla uniwersytetów. 1991. - 464 stron.
2. Shepitko V. Yu. Psychologia prawnicza: podręcznik / V. Yu. Shepitko, VO Konovalova. Wydanie trzecie poprawione i uzupełnione. - Charków: Pravo, 2019. - 288 stron.
3. Ivannikova V.A., Podstawy psychologii. Przebieg wykładów - St. Petersburg: Peter, 2010 - 366 stron, (seria - Masters of Psychology).

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ ТА КАНАДІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Бондар Олександр Сергійович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Україна взяла євроінтеграційний курс та впевнено крокує до спільноти європейських країн світу, що безумовно є каталізатором стрімкого переходу до ринкової економіки та її бурхливий розвиток. Не є виключенням ринок праці, як один із основних показників рівня розвитку суспільних відносин у сфері задоволення потреби працівників у зайнятості, а роботодавців - у найманні працівників. Ці відносини є предметом регулювання трудового законодавства України. Конституція України гарантує право кожного на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується, тобто бути зайнятою особою. Основною формою реалізації задоволення особою потреби у зайнятості, а у роботодавця – у найманні працівника є трудовий договір, що являє собою по суті окремий інститут трудового права України. Зміст ст. 43 Конституції України є відправним пунктом і дав життя окремим інститутам трудового права серед яких дуже важливе і особливе місце займає інститут оплати праці. Адже загально відомо, що об'єктом трудових правовідносин виступає те, з приводу чого їх суб'єкти вступають у ці правовідносини та здійснюють свої суб'єктивні юридичні права і обов'язки. Роботодавець вступає у трудові правовідносини для того, щоб отримати необхідну для виробництва або надання послуг працю. Отже, об'єктом трудових правовідносин є, передусім, власне праця (жива праця). Працівник вступає у трудові правовідносини для того, щоб отримати оплату праці. З огляду на це, іншим об'єктом трудових правовідносин є оплата праці. Наразі дуже гостро постає питання щодо проведення реформи законодавства про працю України, оскільки чинний Кодекс законів про працю України був прийнятий ще за часів радянської влади і несе на собі відбиток юридичної конструкції соціалістичної епохи. Зазначене вище тільки посилює актуальність впровадження позитивного досвіду країн зарубіжжя, приклади якого можуть бути використані та покладені в основу сучасних нормативно-правових актів України у сфері праці. У цьому випадку доречним постає аналіз трудового права Канади, адже станом на 2019 рік згідно статистичним даним на повну зайнятість працювали близько 15,45 мільйона людей віком від 15 років, що свідчить про багатий досвід цієї країни в регулюванні трудових відносин, а саме формуванні державної політики щодо оплати праці і її правового регулювання.

Перед тим, як почати досліджувати правове регулювання оплати праці в Україні та Канаді, необхідно з'ясувати категорійно-термінологічний аспект даної теми, адже неможливо досліджувати і вивчати те, поняття чого не з'ясовано. Отже, спочатку необхідно відповісти на питання, що таке оплата праці в Україні та Канаді. Тут першочергово важливо зауважити, що в даному випадку

оплачується саме праця тому поняття праці має бути з'ясоване в першу чергу. За формулюванням юридичної енциклопедії праця – це цілеспрямована діяльність людини, що потребує фізичної або розумової енергії та орієнтована на створення матеріальних і духовних цінностей [1].

Найвищою юридичною силою в Україні наділена Конституція України, яка проголосила право кожного на працю, а також встановила принципи та основні положення трудового законодавства. Треба наголосити на тому, що Конституція України закріплює принцип, відповідно до якого кожен має право на належні, безпечні й здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від встановленого законом рівня. Принцип згідно з яким право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом. Конституцією України забороняється використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їх здоров'я роботах. Громадянам гарантується захист від незаконного звільнення [2].

Цивільний кодекс України у ст. 312 фактично закріплює конституційні засади встановлюючи, що фізична особа має право на вибір та зміну роду занять, фізичній особі може бути заборонено виконувати певну роботу або обіймати певні посади у випадках і в порядку, встановлених законом та використання примусової праці забороняється [3]. Така правова схожість пояснюється тим, що трудове право походить від цивільного і це не викликає жодних сумнівів. Всі вчені та правники визнають походження трудового права від цивільного. З цього приводу О.М. Ярошенко зазначає наступне «історично трудове право виділилось з цивільного, в цивільному праві залишились деякі види договорів, пов'язаних із працею наприклад підряд» [4, с. 11].

Зазначені правові конструкції в законодавстві України повністю відповідають міжнародним правовим актам, так Загальною декларацією прав людини (далі - Декларація) проголошено, що кожний працюючий має право на справедливу і задовільну винагороду, яка забезпечує гідне людини існування, її самої та її сім'ї, і яка в разі необхідності доповнюється іншими засобами соціального забезпечення [5]. При прямому порівнянні бачимо, що Конституція України оперує одразу двома юридичними термінами, а саме заробітна плата та винагорода за працю тоді як Декларація використовує лише поняття винагорода. З цього виникає необхідність з'ясування сутності даних понять, важливо зазначити, що а ні Конституція України, а ні Декларація не містять визначень цих понять. Застосування різних термінів вносить певну невизначеність як у теорії трудового права, так і у правозастосуванні. В Україні питання оплати праці окрім Конституції України регулюється й іншими нормативно-правовими актами, а саме Кодексом законів про працю України (далі – КЗпП України) [6], Законом України «Про оплату праці» [7] та Законом України «Про колективні договори і угоди» [8]. Згідно ст. 94 КЗпП України заробітна плата - це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу. Закон України «Про оплату праці» у ст. 1 дає наступне визначення заробітної плати - це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу. Закон України «Про колективні договори і угоди» взагалі не має даного визначення, а

лише відносить заробітну плату як один з елементів до змісту колективного договору. Україна у 1961 році ратифікувала Конвенцію Міжнародної організації праці № 95 «Про захист заробітної плати», в даному документі зазначено, що термін «заробітна плата» означає, незалежно від назви й методу обчислення, будь-яку винагороду або заробіток, які можуть бути обчислені в грошах, і встановлені угодою або національним законодавством, що їх роботодавець повинен заплатити, на підставі письмового або усного договору про наймання послуг, працівникові за працю, яку виконано, чи має бути виконано, або за послуги, котрі надано, чи має бути надано [9].

Аналізуючи вище викладене можемо дійти висновку, що через значну кількість нормативно-правових актів, які регулюють питання оплати праці існують певні неточності при визначенні змісту поняття заробітної плати а також наявність різних понять для позначення одного і того ж самого правового явища. Стає очевидно, що оплата праці є більш загальним терміном, що включає поняття заробітної плати. Варто зазначити, що заробітна плата не може вважатися винагородою за роботу з наступних причин:

- заробітна плата - це відшкодування вартості робочої сили, що витрачається працівником, а не винагороду за щось;
- працівник має законне, безумовне право отримувати заробітну плату через свою роботу, а виплата винагороди базується на волі роботодавця;
- заробітна плата завжди є регулярною, постійною, а винагорода за своєю суттю є несистемною, одноразовою;
- заробітна плата виплачується заздалегідь та фіксованою сумою, а розмір винагороди залежить від волі роботодавця.

Отже, з огляду на вище викладене можна дати узагальнене визначення поняття оплати праці та заробітної плати. Оплата праці – система відносин органів державної влади та місцевого самоврядування, роботодавців, організацій роботодавців, об'єднань організацій роботодавців або їх представницьких органів; професійних спілок, об'єднань професійних спілок або їх представницьких органів та працівників з приводу реалізації державної політики в сфері оплати праці щодо реалізації функцій заробітної плати. Заробітна плата – це обчислене, як правило, у грошовому виразі відшкодування отримане працівником від роботодавця за виконану роботу на підставі трудового договору.

У Канаді правове регулювання оплати праці побудовані інакшим чином. Переходячи до аналізу джерел права, що регулюють трудові відносини в Канаді, а саме оплати праці необхідно зазначити наступне, ця країна досить тривалий час була однією з колоній Великобританії та сприйняла британські норми безпосередньо з їх першоджерела. Для правового регулювання трудових відносин застосовувались норми щодо наймача та найманого працівника у рамках колоніального режиму. На початку треба зазначити, що відповідно до Конституції Канади п. 2 ч. 2 ст. 6 зазначено, що «кожен громадянин Канади та кожна особа, яка має статус постійного жителя Канади, має право на здобуття засобів до існування в будь-якій провінції» [11]. Звідси випливає, що існує певна схожість між положеннями Конституцій України та Канади в розрізі закріплення права особи на працю, хоча на увагу заслуговує і той факт, що в Конституції

України закріплено не лише право особи на працю, а і підкреслено також, що це право включає в себе: можливість заробляти собі на життя працею, яку особа вільно обирає або на яку вільно погоджується, рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, право на належні і безпечні умови праці та на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. Тоді як в Конституції Канади це положення записане більш розпливчasto і зводиться до права особи на здобуття засобів до існування в будь-якій провінції. Отже можна сказати, що на конституційному рівні право особи на оплату праці та пов'язанні з ним можливості більш конкретно та деталізовано зазначені в Конституції України у порівнянні з Конституцією Канади. В Канаді окрім Конституції, трудові відносини регулюються окремими нормативно-правовими актами на федеральному та регіональному (провінційному) рівнях. Тут як приклад можна привести провінцію Онтаріо, де на офіційному сайті Міністерства праці провінції розташовано всі нормативно-правові акти пов'язані з регулюванням трудових та тісно пов'язаних із ними відносин у тому числі і Закон про стандарти зайнятості. На федеральному рівні трудові відносини регулюються Трудовим кодексом Канади. З частина Трудового кодексу Канади присвячена окрім іншого заробітній платі (wages). Напочатку цього розділу у ст. 166 викладено визначення понять, що використовуються. За Трудовим кодексом Канади заробітна плата – включає всі форми винагороди за виконану роботу, але не включає чайові та інші винагороди. Далі ст. 178 встановлює положення щодо мінімальної заробітної плати, а саме зазначено, що якщо інше не передбачено цим підрозділом або згідно з ним, роботодавець повинен виплачувати кожному працівникові заробітну плату за ставкою:

(а) не менше мінімальної погодинної ставки, встановленої час від часу законом законодавства провінції, де зазвичай працює працівник, і яка зазвичай застосовується незалежно від професії, статусу або досвіду роботи; або

(б) якщо заробітна плата працівника виплачується на будь-якій основі часу, відмінне від погодинної, не менше, ніж еквівалент ставки згідно з пунктом (а) за час, відпрацьований працівником [11]. В провінціях діють свої закони у сфері праці, як хоча і мають відповідати Конституції та Трудовому кодексу Канади все одно носять самостійний характер. До прикладу візьмем провінцію Онтаріо де нормативно правовим актом який регулює питання оплати праці є Закон про стандарти зайнятості де зазначено, що роботодавець повинен встановити періодичність оплати праці та день оплати праці та виплачувати всю заробітну плату, зароблену протягом кожного періоду оплати праці, крім нарахування відпускних, не пізніше дня оплати праці за цей період. Також даним документом встановлено способи здійснення оплати праці, а саме зазначено що роботодавець повинен виплачувати заробітну плату працівникові: (а) готівкою; (б) за чеком, який видається лише працівникові; (в) шляхом прямого внесення на рахунок фінансової установи; (г) будь-яким іншим встановленим способом оплати [13]. На відміну від канадського трудового законодавства України не містить такого чіткого переліку способів виплати заробітної плати, хоча у Законі України «Про оплату праці» у ст. 23 зазначається, що заробітна плата працівників підприємств на території України виплачується у грошових знаках, що мають законний обіг

на території України та що заробітна плата може виплачуватися банківськими чеками у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України за погодженням з Національним банком України. Як бачимо зміст вказаної статті не розкриває як саме працівник отримує грошові знаки, що мають законний обіг на території України, що свідчить про недосконалість даної норми та зумовлює необхідність її викладу в більш сучасній редакції наприклад «заробітна плата працівників виплачується у грошових знаках, що мають законний обіг на території України шляхом їх переказу на особистий рахунок працівника або банківськими чеками у визначеному законом порядку».

Девід Дж. Дурей - доцент кафедри трудового права та виробничих відносин Йоркського Університету зазначає, що закони про заробітну плату можуть бути важко зрозумілі, оскільки вони рідко застосовуються однаково. Існують виключення, спеціальні правила та різні професійні ставки; іноді обов'язкові ставки заробітної плати містяться у статутах, інколи - у нормативних актах [14, с. 270].

Таким чином необхідно сказати, що Україна та Канада країни, які відносяться до різних правових систем світу, а саме Україна відноситься до романо-германської, а Канада до англо-американської правових систем. Що зумовлює різний підхід до правового регулювання суспільних відносин в тому числі і трудових до яких безперечно входить великий пласт відносин у сфері оплати праці. Треба наголосити на тому, що Конституція України закріплює постулат, відповідно до якого кожен має право на заробітну плату, не нижчу від встановленого законом рівня, а також принцип згідно з яким право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом. В Україні та Канаді найвищу юридичну силу має Конституція, яка закріплює основні положення та керівні засади функціонування держави. В Конституції України чітко визначено право особи на працю що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Тоді, як Конституція Канади лише зазначає, що кожен громадянин Канади та кожна особа, яка має статус постійного жителя Канади, має право на здобуття засобів до існування в будь-якій провінції, що вбачається більш розпливчастим приписом основного закону Канади порівняно з таким в Україні. Трудові відносини в тому числі з оплати праці в Україні та Канаді окрім Конституції регулюються кодифікованими актами та законами такими як, КЗпП України, Закон України «Про оплату праці» та «Про колективні договори і угоди», Трудовий кодекс Канади, Закон про стандарти зайнятості (приймаються в кожній провінції окремо). Важливо звернути увагу на те, що КЗпП України діє на всій території держави, а в Канаді поряд з Трудовим кодексом який охоплює також всю країну, в кожній провінції прийняті свої Акти трудових стандартів, які регулюють трудові правовідносини лише на території конкретної провінції, які можуть і відрізняються в окремих положеннях, що регулюють питання рівня заробітної плати, відпусток, кількості робочих днів тощо.

Вбачається доречним запропонувати внести зміни у трудове законодавство України, а саме КЗпП України та Закон України «Про оплату праці» у контексті приведення єдиного визначення оплати праці та заробітної праці, а також

доповнити існуючу норму про форми оплати праці іншими формами які корелюються з сучасними технологіями та банківськими операціями. Що дозволить привести Українське трудове законодавство до єдиної форми та унеможливить помилки у правозастосуванні цих норм.

Список літератури:

1. Юридична енциклопедія : в 6 т. / ред.кол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. ; Укр. енцикл., 2003. – Т. 5. 736 с.
2. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#Text> (дата звернення: 30.11.2020).
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#Text> (дата звернення: 30.11.2020).
4. Трудове право : підручник / [О.М. Ярошенко, С.М. Прилипко, А.М. Слюсар та ін.] ; за заг. ред. О.М. Ярошенка. – 3-тє вид., перероб. і доп. – Харків : Право, 2019. – 544 с.
5. Загальна декларація прав людини : Міжнародний документ від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015?lang=uk#Text (дата звернення: 30.11.2020).
6. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/conv#Text> (дата звернення: 30.11.2020).
7. Про оплату праці : Закон України від 24.03.1995 № 108/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 30.11.2020).
8. Про колективні договори і угоди : Закон України від 01.07.1993 № 3356-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3356-12?find=1&text=%D0%B7%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B1#w1_1 (дата звернення: 30.11.2020).
9. Про захист заробітної плати : Конвенція Міжнародної організації праці від 01.07.1949 № 95. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_146#Text (дата звернення: 30.11.2020).
10. Constitution Act, 1982 : Department of justice Canada. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/const/> (дата звернення: 30.11.2020).
11. Canada Labour Code, R.S.C., 1985, с. L-2 / Minister of Justice, 1985. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/L-2/> (дата звернення: 30.11.2020).
12. Employment Standards Act, S.O., 2000 / Ministry of Labour, 2000. URL: <https://www.ontario.ca/laws/statute/00e41> (дата звернення: 30.11.2020).
13. The Law of Work : Complete edition, / David J. Doorey, 2017. – 762 с.

CHILD-FRIENDLY ДОПИТ НЕПОВНОЛІТНЬОГО

Камінська Олександра Леонідівна

ад'юнкт кафедри
кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

Проблема насильства є актуальною в усьому світі. Особливо це стосується неповнолітніх, які стали жертвами протиправного діяння, а також неповнолітніх, які його вчинили.

Сьогодні кожна дитина може вступити в контакт з системою правосуддя в тій чи іншій формі. Діти – це особливі суб'єкти, в тому числі через свій розвиток, когнітивні навички, залежність від тих, хто їх виховує, і пережиту жорстокість. Умови і характер кримінального провадження також впливають на свідчення неповнолітніх, тому дуже важливим стає планування і підготовка до бесіди з дитиною для того, щоб отримати достовірні відомості, необхідні для розслідування правопорушення і недопущення повторного травмування.

Протягом останніх років проводилися наукові дослідження на тему дітей-свідків, дітей-потерпілих та дітей-правопорушників, особливо надійності і достовірності їхніх показань. Результати зводяться до дуже важливого висновку: неповнолітні можуть бути дуже надійними інформаторами, але за однієї умови – дитину потрібно опитувати дуже професійно і з дружнім до неї ставленням, у тому числі коли це дитина-правопорушник.

Набувши членства у Раді Європи у 1995, Україна взяла на себе низку зобов'язань у сфері реформування чинного законодавства на основі норм та стандартів Ради Європи, а для останньої захист прав дітей та просування правосуддя, дружнього до дітей, є пріоритетним завданням. Керівні принципи щодо судочинства (правосуддя), дружнього до дітей, прийняті Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року на 1098 засіданні. Дані принципи розроблені спеціально для того, щоб правосуддя завжди було доброзичливим до неповнолітніх, незалежно від того, хто вони і що вони зробили. Така система судочинства ставиться до неповнолітніх з гідністю, повагою, турботою та справедливістю. Вона є доступною, зрозумілою та надійною [1].

Особливої уваги заслуговує допит (опитування) дитини[2], адже досвід комунікації з працівниками поліції, прокуратури, суду може має суттєвий вплив на її свідомість, а для тих, хто став жертвою чи свідком насильства, змушувати кілька разів розповідати про подію, означає додатково створювати травматичну ситуацію, наслідком якої може бути виникнення відчуття тривоги, страху осуду.

Неодноразові допити, оточення та процедури, що залякують, дискримінація – безліч подібних дій збільшують біль і травми дітей, які, можливо, вже знаходяться у великій біді та потребують захисту. Отримати достовірну, до певної міри повну інформацію від дитини, що стала жертвою або ж вчинила суспільно небезпечне діяння, - це особливо складний процес, оскільки цінність одержаного матеріалу залежить не лише від етапу розвитку, індивідуальних

особливостей та сімейного середовища дитини, але й умов та способу проведення такої процесуальної дії, як опитування (допит) неповнолітнього. Встановлення з дітьми контакту вимагає особливих умінь та відповідних умов, що передбачені так званим дружнім (child-friendly) допитом або методикою під назвою «процесуальне інтерв'ю», які тільки розвиваються в нашій країні [3].

Організація child-friendly процедури повинна включати в себе створення особливих, психологічно комфортних для дитини умов, в якому б процесуальному статусі вона не перебувала. Тому, одним із ефективних способів являється встановлення психологічного контакту з неповнолітнім в так званій «зеленій кімнаті». Така кімната призначена для роботи з дітьми за допомогою спеціальних методик, дружніх до них. Процес здійснюється за допомогою індивідуального підходу до кожної дитини з урахуванням її вікових та психологічних особливостей, враховуючи як тих неповнолітніх, котрі перебувають у конфлікті з законом (скоїли суспільно небезпечне діяння), так і тих, що стали жертвами або свідками правопорушення [4].

Основна мета проведення child-friendly допиту (опитування) в такій кімнаті – запобігання повторній травматизації психіки дитини в процесі опитування завдяки спеціальним методикам та психологічно комфортній атмосфері. Також важливим являється технічне оснащення таких кімнат, яке дозволяє коректно вести аудіо- чи відеозапис допиту (опитування) та в подальшому використовувати ці матеріали для проведення розслідування без повторних допитів.

Організація такого середовища, зокрема child-friendly допиту (опитування) у «зеленій кімнаті», обов'язково повинна включати наступні умови:

- перед початком допиту (опитування) неповнолітній повинен ознайомитися з приміщенням, де буде проводитись процесуальна дія, та сам обрати місце локації за відсутності так званої «зеленої кімнати»; познайомитися з особами (працівниками правоохоронних органів), що будуть присутні під час процесуальної дії;
- неповнолітній, за його бажанням, повинен мати можливість бути у супроводі одного із батьків, або найближчої особи, яку він може обрати самостійно ;
- під час проведення допиту (опитування) до неповнолітніх потрібно ставитися з урахуванням їх віку, особливих потреб, зрілості та рівня розуміння;
- потрібно залучити до проведення процесуальної дії кваліфікованого психолога, який пройшов відповідну підготовку;
- як наслідок, допит (опитування) неповнолітнього повинен проводитись також і кваліфікованим у цьому напрямку фахівцем (ювенальним слідчим, дізнавачем, прокурором, слідчим суддею);
- кількість таких опитувань (допитів) повинна бути максимально обмежена (скорочена) задля уникнення повторного травмування дитини;
- повинні бути розроблені спеціальні протоколи допиту (опитування), які враховують різні етапи розвитку неповнолітнього;

- методи допиту (опитування), такі як аудіо- або відеозаписи із «зеленої кімнати» повинні визнаватися речовими доказами у кримінальному провадженні та розглядатись під час судового розгляду як належні та допустимі докази;
- повинні бути створені спеціалізовані судові приміщення для неповнолітніх, які знаходяться у конфлікті з законом, для належного проведення судового розгляду.

Таким чином, впровадження в процесуальному законодавстві нашої країни перелічених положень і в подальшому – чітке їх дотримання, призведе до отримання достовірних показань від неповнолітнього та ефективного досудового розслідування і судового розгляду, захисту дітей від повторної віктимізації з боку системи правосуддя.

Наприклад, Міністерство юстиції Польщі просуває і реалізує концепцію кімнат для допиту, дружніх до дітей. Основна мета полягає у захисті дітей-свідків і дітей-жертв правопорушень, особливо правопорушень, пов'язаних з сексуальним насильством, через втілення в життя принципів допиту дітей в приємній обстановці і компетентним персоналом. Процедура гарантує, що діти допитуються саме суддею у присутності психолога. Інші особи, що беруть участь (прокурор, адвокат та інші учасники) присутні в окремій кімнаті і мають можливість брати участь в допиті завдяки системам зв'язку між приміщеннями [1].

А у Великій Британії, у низці справ, що стосуються правопорушень, вчинених неповнолітніми, суд зазначив, що повинні бути вжиті особливі заходи для зміни процедури судового розгляду з урахуванням молодого віку підсудних. Тож, юристи не повинні носити перуки та мантиї, а неповнолітній обвинувачений не повинен сидіти в місці для підсудного, а замість цього має сидіти поряд з його законним представником. Слухання повинні проводитися таким чином, щоб їх почуття страху і пригнічення могли бути зменшені, наскільки це можливо [1].

Наразі, 47 членів-держав Ради Європи прийняли керівні принципи правосуддя, дружнього до дітей, як обіцянку справедливості і дружби до кожної дитини. Прийняття таких принципів в Україні є значним кроком уперед. У наш час правосуддя має бути другом неповнолітніх. «Іди поруч зі мною і будь моїм другом», - зазначав Альбер Камю. Система правосуддя повинна прагнути до цього ідеалу. Однак, завдання буде виконане лише тоді, коли зміни можна буде спостерігати на практиці.

Список літератури:

1. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство: Метод. посіб. / Авторі-упоряд.: Д. Пукас, О. Калашник, О. Кочеміровська; Т. Цюман; за заг. ред. Т. Цюман. К.: ФОП Клименко, 2015. 114 с.;
2. Кримінальний процесуальний кодекс України в редакції від 11.09.2020 року / режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n3930>;
3. Розкажи мені, що сталося або зізнайся! // Дослідження про процесуальне інтерв'ю / Конференція від 24.09.2020 // Ініціатива «Процесуальне інтерв'ю в Україні», 2020. – Київ. Режим доступу: <https://justconf.com.ua/> ;

4. «Зелені кімнати»: нормативно-правове забезпечення функціонування / К.Б. Левченко, М.В. Євсюкова ; за заг. ред. О.М. Бандурки та К.Б. Левченко. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2012. 24 с.

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ, ЩО ЗАЛИШИЛИСЬ ПРОЖИВАТИ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ В УМОВАХ УКРАЇНСЬКО- РОСІЙСЬКОГО КОНФЛІКТУ

Шевченко Анатолій Євгенійович,

д. ю. н., професор, завідувач кафедри
теорії, історії права і держави та конституційного права
Навчально-наукового інституту права Університету ДФС України

Кожевнікова Альона Сергіївна,

аспірантка
кафедри теорії, історії права і держави та конституційного права
Навчально-наукового інституту права Університету ДФС України,

Для української держави та її громадян ХХІ століття почалося з серйозних потрясінь та випробувань: державність України зазнає перевірки на міцність. Особливо важливе значення мають процеси та події останніх років, які порушили фундаментальні та базові засади організації українського суспільства і держави та її незалежність і порушили права громадян України внаслідок українсько-російського конфлікту.

Основною метою активного впровадження заходів по захисту прав громадян, що проживають на окупованих територіях є збереження та відновлення довіри до держави України. В контексті «національної ідеї» захист прав та свобод громадян є основним регулятором сталих зв'язків між особою та державою. Впевненість у власному правовому захисті, створення дієвих механізмів реалізації власних прав підвищує не лише почуття власної захищеності, а й рівень патріотизму до власної країни.

Початок законодавчого врегулювання статусу самих окупованих територій та громадян, що там проживають поклав прийнятий у 2014 році закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Головний момент життєдіяльності будь-якої особи – це, звичайно, її матеріальне забезпечення.

Система отримання пенсії та інших соціальних виплат для громадян, що проживають на тимчасово окупованих територіях (далі ТОТ), є недосконалою з наступних причин:

1. Передбачає виплати громадянам, які проходять по статусу внутрішньо переміщена особа (далі ВПО). При цьому сама система даних ВПО не є досконалою, тим більше враховуючи складність отримання даного статусу особам, що залишитись проживати на непідконтрольній українській державі території.

2. Постійне підтвердження статуту ВПО за українським законодавством шляхом перетину кордону, задля дотримання умови непереребування на території

окупації довше 60 діб. Інакше виплата припиняється. На період нового підтвердження статусу повернення заборгованості не передбачено.

До Верховної Ради України подано проект закону, згідно з яким спрощується процедура отримання пенсій громадянам, що проживають на тимчасово окупованих територіях.

Отже, гостро стоїть питання виплати пенсій громадянам ТОТ, як з точки зору політичного, так і практичного аспектів. Законодавство України гарантує право таких громадян України на виплату пенсій. Але з точки зору практичної реалізації, що виходить з факту самої окупації та технічних можливостей, постають певні проблеми та складність механізму виплат. *Не менш «болючою» є проблема компенсації за майно, пошкоджене чи зруйноване внаслідок збройного конфлікту, здебільшого це стосується житла.* Відповідно до звітів міжнародних організацій, внаслідок бойових дій було пошкоджено або зруйновано близько 50 тис. об'єктів приватного житла по обидва боки від лінії зіткнення [1], з них – близько 20 тис. об'єктів – на території, що контролюється Урядом України [2].

Згідно зі ст. 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» [3] відшкодування шкоди, заподіяної терористичним актом, має здійснюватися за рахунок Державного бюджету України із наступним стягненням коштів з осіб, якими заподіяно шкоду. Однак окремий Порядок, який би регулював цю процедуру, так і не прийнято.

З практики є два варіанти вирішення даного питання. У судовому порядку можна звернутися із позовом про відшкодування шкоди, завданої в результаті проведення АТО/ООС. Відповідачем виступатиме держава Україна. У разі незадоволення скарги національними судами вона може бути подана до ЄСПЛ і ґрунтуватись на твердженні про абсолютну відповідальність держави, яка зобов'язана забезпечити у суспільстві мир і порядок, і, відповідно, – особисту та майнову безпеку людей, які перебувають під її юрисдикцією.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 947 від 18 грудня 2013 року «Про затвердження Порядку надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій та розміру грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації», жителі Донбасу тепер можуть отримати компенсацію до 300 тис. гривень [4]. Для цього їм потрібно звернутися до спеціально створених Комісій при обласних державних адміністраціях, які будуть обстежувати зруйноване житло та приймати рішення щодо компенсації. Однак, скористатися правом на отримання виплати зможуть не всі ВПО, а лише ті, які не покинули місця проживання, або перемістилися в межах району.

Тож на сьогодні питання компенсації для постраждалих, які мешкають на тимчасово окупованій території, і для внутрішніх переселенців державою не врегульоване. Крім того, під дію акту потрапляють виключно житлові будинки (квартири) та не враховуються руйнування інших господарських споруд.

Необхідно:

1. Законодавчо врегулювати не лише питання компенсації за зруйноване та пошкоджене житло, а й за житло, яким неможливо користуватися. І у першому і у другому випадках повинен існувати єдиний механізм компенсації, який буде чітким та зрозумілим.

2. Створити фонд окупованого житла.

3. Внести зміни до Постанови, поширивши її дію на тих осіб, які виїхали за межі населених пунктів, де знаходиться їхнє житло, як на контрольованій Урядом України території, так і на тимчасово окупованій території. Окрім того, необхідно переглянути механізм визначення розміру компенсації.

4. Запровадити окрему бюджетну програму щодо виплат компенсації та передбачити окремий рядок видатків для цих цілей у Державному бюджеті України.

5. Визначити «Концепцію державної житлової політики» відносно осіб, що потребують додаткового захисту у зв'язку з проживанням в умовах підвищеної небезпеки, тобто безпосередньо на тимчасово окупованих територіях.

Військова агресія Російської Федерації проти України, яка триває більше 5-ти років, посилює руйнацію системи освіти для мешканців окупованих територій.

Третього липня 2020 року Верховна Рада України ухвалила зміни до Закону України «Про вищу освіту», згідно з якими відтепер вступники з окупованих територій, зокрема, з Донецької та Луганської областей, зможуть вступати в будь-який вищий заклад освіти України за вступними іспитами без ЗНО в межах установлених квот [5].

Але ставлення громадськості до такої «пільги» вкрай неоднозначне як з практичних, так і з політичних мотивів. Для пом'якшення конфлікту інтересів між абітурієнтами можна прийняти такі міри:

1. Забезпечення абітурієнтів ресурсами з актуальною інформацією щодо вступу та надання можливості дистанційного подання документів та складання іспитів з метою усунення залежності реалізації права громадян України на освіту від волі окупанта.

2. Адаптація (психологічна, технічна, методична, наукова) студентів та викладачів до дистанційної форми навчання в умовах, що склалися.

3. Забезпечення громадян, які мешкають на тимчасово окупованій території, додатковими інструментами (законодавчими, фінансовими, організаційними) здобуття професійно-технічної та вищої освіти.

4. Посилення інформаційної кампанії про навчання на материковій Україні.

За інформацією МОН, станом на 1 вересня 2020 року 321 вступник з окупованого Криму та 1008 вступників з Донбасу рекомендовано до зарахування на бюджетні місця.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1 Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні 16 листопада 2018 року – 15 лютого 2019 року. Управління Верховного комісара ООН з прав людини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraine16Nov2018-15Feb2019_Ukrainian.pdf

2 Заходи державної політики із розбудови/відновлення довіри жителів тимчасово окупованих територій до Української держави, влади, суспільства : аналіт. доп. (резюме) / [В. Яблонський, Ю. Тищенко, О. Мартиненко та ін.] ; за заг. ред. Ю. Тищенко.— Київ : НІСД, 2019.—49 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-01/report_cbms_short_15.01.2020_format3-1-1.pdf

3 Про боротьбу з тероризмом. Закон України. ВВР, 2003, № 25, ст. 180 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>

4 Про затвердження Порядку надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій та розміру грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації. Постанова КМУ від 18 грудня 2013 р. № 947 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/947-2013-%D0%BF#Text>

5 Про вищу освіту. Закон України. ВВР, 2014, № 37-38, ст. 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ ПРИРОДИ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ

Макаренко Ольга Володимирівна,

студентка Інституту права за ОР «Бакалавр»,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

З метою з'ясування правової природи міжнародного комерційного арбітражу, в першу чергу, нам необхідно з'ясувати дефініцію та особливості даного категорії міжнародного приватного права.

В аспекті висвітлення категоріального апарату слід зазначити, що, поняття "міжнародний комерційний арбітраж" охоплює такі поняття, як "арбітраж", "міжнародний арбітраж" та "комерційний арбітраж". Насамперед, звернемось до поняття "арбітраж". Арбітраж (arbitrage) у перекладі з французької мови означає "третейський суд" [1, С. 23]. Саме в такому значенні найчастіше використовується дане поняття в більшості країн світу.

Однак, варто розуміти і різницю міжнародного комерційного арбітражу порівняно із третейським судом. Необхідно погодитись, що міжнародний арбітраж відрізняється від інших третейських судів наявністю у спорі, що вирішується, іноземних сторін або сторін "з іноземним елементом".

Варто також проаналізувати поняття, які входять до складу дефініції «міжнародний комерційний арбітраж». Термін "міжнародний" в даному аспекті означає, що мова йде про розгляд спорів міжнародного характеру, тобто таких, що ускладнені іноземним елементом. Так, п. 2 ст. 1 Закону України "Про міжнародний комерційний арбітраж" передбачає, що до міжнародного комерційного арбітражу можуть за угодою сторін передаватися: спори з договірних та інших цивільно-правових відносин, що виникають при здійсненні зовнішньоторговельних та інших видів міжнародних економічних зв'язків, якщо комерційне підприємство хоча б однієї зі сторін знаходиться за кордоном, а також спори підприємств з іноземними інвестиціями і міжнародних об'єднань та організацій, створених на території України, між собою, спори між їх учасниками, а так само їх спори з іншими суб'єктами права України [2].

Поняття «комерційний» розкривається крізь призму тлумачення Закону України "Про міжнародний комерційний арбітраж", в якому термін "комерційний" тлумачиться широко і охоплює питання, що впливають з усіх відносин торгового характеру, - як договірних, так і недоговірних. Відносини торгового характеру включають такі угоди, не обмежуючись ними: будь-які торгові угоди про поставку товарів або надання послуг чи обмін товарами або послугами; угоди про розподіл, торгове представництво; факторні операції; лізинг; інжиніринг; будівництво промислових об'єктів; надання консультативних послуг; купівля-продаж ліцензій; інвестування; фінансування; банківські послуги; страхування; угоди про експлуатацію або концесії; спільні

підприємства та інші форми промислового або підприємницького співробітництва; перевезення товарів та пасажирів повітрям, морем, залізничними та автомобільними шляхами [2].

Для кращого розуміння суті міжнародного комерційного арбітражу потрібно дослідити даний інститут крізь призму визначення його характерних властивостей. Міжнародні комерційні арбітражі як юрисдикційні органи характеризуються такими ознаками: вони не є державними органами і держава не бере участі у їх формуванні та фінансуванні; держава регулює лише загальні засади діяльності третейських судів; компетенція третейського суду заснована на угоді сторін в межах, що встановлені державою; зокрема сторони можуть визначати персональний склад суддів та процедуру, згідно з якою здійснюватиметься розгляд; третейські суди не пов'язані процесуальними нормами, що існують в державі, проте вони повинні дотримуватися загальних принципів відправлення правосуддя, що розглядаються як елементи публічного порядку певної країни (рівність та змагальність сторін тощо); рішення третейських судів є остаточними і не можуть переглядатися по суті [3; С. 9].

Необхідно констатувати, що міжнародний комерційний арбітраж є одним із найефективніших засобів мирного врегулювання спорів і, як інститут права, має подвійну юридичну природу: з однієї сторони, арбітраж є юрисдикційним органом, завданням якого є вирішення міжнародних приватно-правових спорів, а з іншої сторони, арбітраж є процедурою, за якою відбувається вирішення приватно-правових спорів. Для наявності спору достатньо констатації самої лише різниці в поглядах сторін із питання права чи факту, або ж їхніх інтересів. [4; С. 143].

Варто акцентувати увагу на тому, що ні на доктринальному рівні, ні на рівні практичному нині не існує єдиного підходу до визначення правової природи міжнародного комерційного арбітражу. Вчені-практики сформуливали чотири основні теорії з даного питання: "договірну" (яка ще іменується як "консенсуальна", "цивільно-правова", "матеріальна"), "процесуальну", "змішану" та "автономну" [5].

Пропоную розпочати із концептуального аналізу саме "договірної" теорії. Відповідна теорія розглядає арбітраж як, по суті, різновид цивільно-правових відносин. Окрім цього, прихильники даної концепції акцентують увагу на тому, що в рамках даних відносин існують цивільно-правові зобов'язання. В свою чергу, правова природа арбітражної угоди та арбітражного рішення полягає в тому, що вони є частинами договору про арбітраж, який походить від волевиявлення сторін або ж арбітражна угода також розглядається як мирова угода.

Тепер перейдемо до розгляду «процесуальної теорії», яка набула свого поширення в рамках юридичної науки. Вона розглядає арбітраж як особливу форму державного правосуддя, а всі елементи і стадії арбітражного розгляду, включно з арбітражною угодою - предметом процесуального права. Винесення арбітражного рішення повністю ототожнюється з рішенням державного суду. Представники цієї теорії посиляються на закріплення положень про арбітраж у процесуальному законодавстві, використання процесуальної термінології, то на

те, що функції обох судів збігаються [6; С. 25]. Більше того, прихильники процесуальної теорії вважають, що оскільки правосуддя є функцією держави, то санкціонування державою можливості сторін звертатися для вирішення спорів до міжнародних комерційних арбітражів, забезпечення правової регламентації основних засад арбітражного розгляду та передбачення механізму примусового виконання арбітражних рішень означають, що сутність арбітражу полягає у здійсненні саме цієї публічно-правової функції [7; С. 193].

Разом з тим, виходячи із положень ратифікованої Україною Європейської конвенції про зовнішньо-торговельний арбітраж та Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24.02.1994 року, Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України як недержавний орган не здійснює функції правосуддя в контексті статті 124 Конституції України [8].

Необхідно також звернути увагу на теорії «*sui generis*» («змішаній» теорії) правової природи міжнародного комерційного арбітражу. Так, її прихильники зазначають, що арбітраж є комбінованим правовим явищем. Арбітраж – це інститут права, в якому присутні як матеріально-правові елементи (на стадії укладення арбітражної угоди, вибору її форми, визначення її дійсності, право- і дієздатності сторін), так і процесуальні елементи (на стадії заявлення позовних вимог, оцінки доказів, розгляду спору, винесення рішення)[9]. Однак, на мою думку, всі так звані «судові елементи» міжнародного комерційного арбітражу, не дають підстав говорити про тотожність арбітражного розгляду зі здійсненням правосуддя державними судами.

Що ж до останньої теорії, яка іменується в доктрині «автономною», слід зазначити, що на її основі міжнародний комерційний арбітраж розглядається як наднаціональне, позадержавне явище. На думку прибічників автономної теорії, справжня юридична природа арбітражу полягає в тому, що він є оригінальною системою, вільною від договірних та процесуальних елементів, яка дає змогу забезпечити необхідну швидкість розгляду справ і встановлює гарантії, на які претендують сторони) [5].

Оскільки міжнародний комерційний арбітраж є дійсно досить дієвим інститутом міжнародного приватного права і дослідженню теоретичних та практичних аспектів його правової характеристики приділяється значна увага, вважаю доцільним також розглянути найбільш типову та загальновизнану класифікацію арбітражів.

Так, критерієм, за яким здійснюється відповідна класифікація, є термін дії міжнародних комерційних арбітражів. Таким чином, вони поділяються на постійно діючі (інституційні) та арбітражі "ad hoc", тобто призначені для вирішення конкретно визначеної справи. Щодо проведення розмежування між зазначеними мною вище видами арбітражів, слід вказати, що для інституційного арбітражу характерна наявність недержавної організації, яка власне створила і надає всестороннє забезпечення діяльності такого арбітражу, в свою чергу, арбітраж ad hoc організується сторонами і не пов'язаний з будь-якою установою. Окрім цього, правила розгляду спорів в арбітражі ad hoc визначається самими сторонами із врахуванням загальновизнаних правил діяльності таких установ,

закріплених на міжнародно-правовому рівні, в той час як інституційний арбітраж діє на підставі правил розгляду спорів, які зібрані в регламенті інституційного арбітражу.

Отже, узагальнюючи все вищезазначене і підводячи підсумки, необхідно зробити висновок, що міжнародний комерційний арбітраж є досить впливовою та наразі ефективною правовою інституцією, що підтверджується його достатньо поширеним застосуванням у разі виникнення спорів, які містять ознаки «іноземного елементу». Окрім цього, на підставі детального дослідження правової природи відповідних арбітражі, слід зазначити, що терміном "міжнародний комерційний арбітраж" позначають три взаємопов'язаних поняття: по-перше, під міжнародним комерційним арбітражем розуміють орган, завданням якого є вирішення міжнародних комерційних спорів; по-друге, цей термін означає процедуру (механізм, порядок) вирішення спорів; по-третє, міжнародним комерційним арбітражем називають конкретний склад арбітражу, що вирішує певний спір.

Список літератури

1. Дмитриева Г. К. Международный коммерческий арбитраж. Учебно-практическое пособие. - М.: Проспект, 1997. - С. 23;
2. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24 лютого 1994 року № 4002-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 25. – Ст. 198;
3. Цірат Г.А. Міжнародний комерційний арбітраж: Навч. посів. - К.: Істина, 2002. - С. 9 -10.
4. Шевченко А.С. Міжнародний спір, його правова природа та мирне вирішення за допомогою арбітражу // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2012. – №5. – С. 142 – 144.
5. Міжнародне приватне право. Особлива частина: підруч. / за ред. А. С. Довгерт і В. І. Кисіля. – К.: Алерта, 2013. – 400 с.
5. Лебедев С.Н. Международный торговый арбитраж / С.Н. Лебедев. – М.: Изд-во «Международные отношения», 1965. – 220 с.
7. Боярський Є. Д. Теорії правової природи міжнародного комерційного арбітражу та їх рецепція у праві України // Міжнародне приватне право: Розвиток і гармонізація. – 2012. – № 11. – С. 192-195.
8. Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням державного зовнішньоекономічного підприємства «Славутич-Сталь» щодо тлумачення статті 124 Конституції України і Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 14 жовтня 1997 року Справа N 016/1241-97 N 44-з.
9. Переверзева О.С. Міжнародний комерційний арбітражний суд з вирішення спорів у сфері торговельного мореплавства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: спец.12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О. С. Переверзева. – Київ. – 2006.

ОБОРОННА ПРОМИСЛОВІСТЬ ЯК ВИД ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Метелиця Денис Юрійович

студент III курсу

Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченко

Хатнюк Наталія Сергіївна

професор кафедри публічного та приватного

права, д.ю.н., доцент

Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченко

Актуальність обраної теми полягає в тому, що оборонно-промисловий комплекс (далі-ОПК) грає не останню роль в економічному аспекті нашої держави, особливо останні декілька років. Оборонна промисловість набирає свої оберти та стає однією з розвинутих та найприбутковіших галузей економіки України. Це в першу чергу обумовлюється тим, що Україна фактично перебуває у стані війни через збройний конфлікт, який досі відбуваються на сході. Через це країна взяла курс на зміцнення оборонно-промислового комплексу, щоб підвищити рівень боєздатності української армії.

Міжнародне становище і військова безпека країни, здатність протистояти зовнішнім загрозам вирішальним чином визначається потужністю її Збройних Сил, їх технічною оснащеністю. Самодостатність держави в плані створення власної армії і підтримки сучасного рівня її боєготовності залежить від наявності у неї власної оборонної промисловості. Отже, можливості вітчизняної оборонної промисловості багато в чому обумовлюють місце і роль держави на міжнародній арені.[1].

Саме ці елементи системи є найважливішими регуляторами обороннопромислової діяльності. Оптимізація взаємодії між ними з метою виявлення умов одночасного задоволення потреб оборонного планування і державного регулювання розкриває правову і економічну суть державного керівництва забезпеченням національної безпеки.[1].

Мережа підприємств є розгалуженою зі своєю власною специфікою господарювання, що знаходить свій прояв у питаннях управління об'єктами державної власності в ОПК, а також має особливий механізм правового регулювання.[2].

В процесі своєї господарської діяльності підприємства зустрічаються з багатьма проблемами, що пов'язані з недоліками у чинному законодавстві, недостатньому регулюванні нормативно-правовими актами того чи іншого питання та колізіями, що виникають між загальними та спеціальними нормами,

котрі регулюють господарську діяльність підприємств оборонно-промислового комплексу України.[2].

За дорученням Президента України, Кабінет міністрів України, з метою підвищення ефективності функціонування державних підприємств, які провадять господарську діяльність у сфері розроблення, виготовлення, реалізації, ремонту, модернізації та утилізації озброєння, військової і спеціальної техніки та боєприпасів і беруть участь у військово-технічному співробітництві з іноземними державами видав Постанову «Про утворення Державного концерну «Укроборонпром»» від 29 грудня 2010 р. № 1221.[3,4].

Такі дії органів виконавчої влади були спричинені необхідністю опорядкування великої кількості підприємств, що займалися оборонною промисловістю; для нагляду за їх діями, задля убезпечення від незаконного збуту речей військової приналежності за кордон та на території України; а також для нагляду за державним майном, яким вони наділені, ну і звичайно чітким встановленням їх функцій та повноважень.[2,4].

Тим більше, якщо враховувати те, що велика кількість воєнного промислу перейшла нам у спадок від СРСР, значна частка суб'єктів господарювання, основним напрямом діяльності яких є виробництво зброї, боєприпасів, військової та спеціальної техніки, котрі були створені ще під час перебування нашої країни у складі радянського союзу, - продовжують працювати й надалі, адже попит на їх продукт не тільки не зменшується, а навпаки збільшується, як на території України, так і за кордоном.

Відповідно до частини другої статті 3 Закону України «Про управління об'єктами державної власності», встановлює, що особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі визначаються Законом України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі».[5,6].

Відповідно до статті 2 Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі», до об'єктів управління державної власності в оборонно-промисловому комплексі належать: майно державних підприємств оборонно-промислового комплексу, в тому числі казенних підприємств, які входять до складу Державного концерну «Укроборонпром»; майно, передане в установленому порядку Державному концерну «Укроборонпром»; пакети акцій, що належать державі в статутних капіталах акціонерних товариств, що провадять діяльність в оборонно-промисловому комплексі, та передані в установленому порядку в управління Державного концерну «Укроборонпром».[6].

Крім Державного концерну «Укроборонпром», у сфері оборонної промисловості нашої країни працюють й інші суб'єкти господарювання та їх об'єднання, відмінністю яких є підпорядкування різним органам державної влади (Міноборони України, МВС України, Кабінет міністрів України), а спільним є спрямування їх діяльності на реалізацію державної політики у сфері ОПК. При цьому продукція деяких з них є подвійного використання (такими є Державний концерн «Укроборонпром», концерни «Авіавоенремонт», «Бронетехніка України», «Техвоєнсірвіс» та інші).[2].

Щодо зовнішньоекономічних операцій, то держава має досить багато важелів регулювання експорту вітчизняного озброєння та військової техніки, головною з яких є державна монополія на цей вид діяльності. Відповідним інструментарієм при цьому служить: надання спеціального статусу організаціям, уповноваженим державою здійснювати експортно-імпортні операції, пов'язані з озброєнням та продукцією подвійного призначення; експортний контроль; основні принципи організації військово-технічної співробітництва з іноземними державами тощо.[1,7].

Сьогодні «Укроборонпром» повідомляє про експорт зброї на 500 млн дол. Директор «Укроборонпром» Вадим Ноздря нещодавно повідомив, що державний посередник із зовнішньої торгівлі бере участь у 200 контрактах на суму понад 1,5 млрд дол. В свою чергу експерти, які представляють українських приватних виробників товарів військового призначення, стверджують, що поточна зовнішньоторговельна діяльність є незадовільною, і що експорт може легко вирости на 500-700 млн дол на рік.[7].

Оборонно-промислова політика є важливою складовою промислової політики держави і, відповідно, їх завдання є двоєдиними: оновлений ОПК поряд з розробкою і виробництвом озброєння, воєнної і спеціальної техніки, адекватних сучасним вимогам, має створювати конкурентоспроможну продукцію цивільного призначення. Тобто, ОПК не має обмежуватися лише виробництвом оборонної продукції, його підприємства мають бути осередками технологічного оновлення економіки в цілому, оскільки продукція багатьох з них має подвійне призначення. В цьому – завдання диверсифікації для окремих підприємств та забезпечення і збереження галузевого підходу за основними напрямками. В умовах України недоцільно створювати окремі дублюючі підприємства під оборонну і цивільну продукцію в таких галузях, як авіабудування, ракетно-космічна галузь, судно-(корабле) будування.[8].

Слід зазначити, що приватизація оборонних підприємств може створити загрози для держави. Проникнення іноземного капіталу в стратегічні підприємства може призвести до їх знищення як конкурентів, втрати науково-технологічного потенціалу, або до штучного банкрутства, «втечі» капіталу та інше.[8].

Загалом же, країною передбачається реформа ОПК. Метою реформи – трансформація оборонно-промислового комплексу України для найкращого задоволення потреб сил безпеки та оборони для виконання завдань у поточних і прогнозованих умовах безпекового середовища, сприяння розвитку економіки держави. Ціллю якої є запровадження ефективних механізмів взаємодії між замовниками та підприємствами оборонно-промислового комплексу; підтримка технічного та технологічного розвитку підприємств оборонно-промислового комплексу; інтеграція в світовий ринок озброєння та військової техніки; підвищення інвестиційної привабливості та покращення фінансового стану підприємств оборонно-промислового комплексу.

Реформування зумовлене насамперед тим, що присутній високий рівень залежності від бюджетного фінансування, недостатня прозорість та низька фінансова і виконавча відповідальність. Але цей розвиток ускладнений

ситуацією, про яку було наголошено на початку — це безпосередньо військово-політична та економічна ситуація, що виникла через збройний конфлікт на сході України, а також анексію АР Крим, і це питання досі вирішується.

Отже, можна підвести підсумки, що оборонна промисловість має великий вплив в першу чергу на економічну складову України, тому що вносить туди немалу частину доходів від зовнішнього та внутрішнього торговельного промислу, а також безпосередньо впливає на розвиток господарської діяльності в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Луханін М. І. Про необхідність реформування у вітчизняній оборонній промисловості (структура взаємодії елементів системи) / М. І. Луханін, В. Є. Сіренко // Управління проектами та розвиток виробництва. - 2015. - № 1. - с. 100-125.
2. Потьомкіна М.Є. Окремі проблеми правового регулювання питань, пов'язаних з управлінням об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі України // Науковий журнал №5-1 2017.- с. 105-111.
3. Постанова Кабінету міністрів України «Про утворення Державного концерну «Укроборонпром»» від 29 грудня 2010 р. № 1221, [Електронний ресурс] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1221-2010-%D0%BF#Text>.
4. Статут Державного концерну «Укроборонпром» затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 р. № 993 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 4 жовтня 2018 р. № 849), [Електронний ресурс] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993-2011-%D0%BF#Text>.
5. Закон України «Про управління об'єктами державної власності», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 46, ст.456, [Електронний ресурс] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#top>.
6. Закон України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 4, ст.23, [Електронний ресурс] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3531-17#Text>.
7. Економічна правда «Мінстратегпром чи Міністерство з антиутопії Орвелла: Кому належатиме оборонна промисловість України», [Електронний ресурс] <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/11/18/668130/>.
8. Національний інститут стратегічних досліджень, аналітична доповідь «Формування оборонно-промислової політики України в умовах позаблоковості», КИЇВ — 2011. - с. 1-39.

РЕЙДЕРСТВО В УКРАЇНІ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРАВОВІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ

Моргунова Т.І.,

доцент

Херсонський факультет Одеського державного університету внутрішніх справ

Арутюнова К.А.

здобувач вищої освіти

Херсонський факультет Одеського державного університету внутрішніх справ

Рейдерство в Україні досі залишається однією з найгостріших проблем бізнесу. За останні сім років у країні відбулося понад 3 тисячі рейдерських захоплень фірм, компаній і власності підприємців. Через рейдерство багато іноземних компаній побоюються заходити на український ринок. Від нього не захищений ні малий, ні великий бізнес, ні підприємства державної, ані приватної форми власності. Способи захоплення постійно удосконалюють. Таким чином керівництво фірми не має змоги підготуватись та бути захищеними від «рейдерських» атак. Варто зазначити, що вказане явище набуває все більших масштабів. Передусім дамо пояснення терміну «рейдерство».

«Рейдерство» – це протиправне захоплення підприємств, внаслідок посягання на їх майно, шляхом використання як законних так і незаконних способів встановлення контролю над підприємством. План нападу та захоплення розробляє велика кількість осіб, залучаючи експертів із різних сфер, таких як юридична, економічна, силова та інші [1].

Можна виділити такі способи рейдерства: крадіжка акцій; маніпуляції з реєстром; підкуп посадових осіб; силове захоплення товариства.

Рейдерство, за характером операцій, інтенсивністю та дотриманням законів, поділяється на три групи: «чорне», «сіре» та «біле» рейдерство.

«Білі» рейдери зазвичай використовують метод корпоративного шантажу в рамках чинного законодавства. Після того, як до рук корпоративного шантажиста потрапляє 10-відсотковий пакет акцій компанії, до неї досить часто пред'являються вимоги про проведення позачергових зборів акціонерів. Найчастіше директори компаній не йдуть на переговори – тоді рейдери застосовують «сірі» та «чорні» прийоми.

«Чорне» та «сіре» рейдерство ґрунтується на використанні незаконних методів. Чорні схеми – силові захоплення, шантажі, погрози, викрадення родичів тощо. Сірі схеми відрізняються більшою «вишуканістю», але також пов'язані із кримінальними злочинами: протоколи псевдо-акціонерних зібрань із заміною генерального директора, фіктивні кримінальні справи, підкуп чиновників, підробка документів.

Серед невідкладних організаційних та правових заходів, які, потрібно вжити для викорінення та запобігання «рейдерству», виділимо наступні:

– створення реєстру фізичних та юридичних осіб, які вже були задіяні в рейдерських схемах;

- прийняття змін до Закону України «Про третейські суди» в частині заборони їх участі в рейдерських захопленнях;
- введення в Цивільний кодекс України норми, яка б передбачала обов'язкове повідомлення боржника про купівлю-продаж його боргів, під загрозою розірвання таких договорів;
- законодавчо зобов'язати реєстраторів та утримувачів обов'язково повідомляти про планові реєстраційні дії власників корпоративних прав, аби уникнути переходу прав без відома їх законного власника;
- посилення відповідальності за рейдерство шляхом внесення до Кримінального кодексу України самостійного нового складу злочину – «Рейдерство»;
- створення центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом для координації боротьби з рейдерством;
- підвищення рівня поінформованості суспільства про рейдерські захоплення, висвітлення в ЗМІ шляхів і методів протидії рейдерству;

Варто зазначити, що деякі спроби боротьби з цим явищем уже мають місце: створено Міжвідомчу комісію з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств, розроблено деякі проекти законодавчих актів, покликаних обмежити можливості рейдерів та притягти їх до відповідальності.

Ми вважаємо, що існує потреба надати Міжвідомчій комісії з питань протидії протиправним поглинанням та захопленням підприємства при Кабінеті Міністрів України статус Державної комісії (комітету) у справах боротьби з рейдерством за участю представників уряду, Ради національної безпеки та оборони України, Секретаріату Президента України, правоохоронних органів, Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. До складу Державної комісії з метою забезпечення прозорості та дієвості роботи цього органу ввести представників Антирейдерського союзу підприємців України, Європейської бізнес-асоціації (ЕВА), Торговельно-промислової палати України, Американської торговельної палати в Україні (АСС).

В підсумку відзначимо, що через корумпованість державних органів, прогалини у законодавстві, несформованість інституцій прав власності, такий феномен, як рейдерство, набирає високих «темтів зростання». Для вирішення проблеми протиправних рейдерських захоплень необхідне впровадження систематичних законодавчих змін, зокрема у сфері обігу цінних паперів, в діяльності господарських товариств (особливо акціонерних), діяльності правоохоронних і контролюючих органів аж до впровадження кримінальної відповідальності за силове захоплення бізнесу.

Список літератури:

1. Туркот О. А. Правовий захист акціонерних товариств від посягань на їх майно: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2018. 200 с.
2. Мельниченко О. А., Пушкарьова В. І. Протидія рейдерству як складова державної політики щодо економічної безпеки. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. № 1(47). С. 102-109.

3. Федчак І.А., Ільницький В.Я., «Рейдерство: Поняття та заходи протидії». Науковий вісник 2011 . с 408-416

МОЛОДІЖНЕ БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Парасюк Марта Василівна

здобувачка вищої освіти юридичного
факультету Львівського національного
університету імені Івана Франка

У сучасному світі, в умовах глобальної економічної кризи, актуальна проблема зайнятості населення. Ринок праці відіграє дуже важливу роль в економіці. Як вкрай складний розподільний механізм, він забезпечує з'єднання працівників з робочими місцями. Тим самим впливає і на продуктивність, і на темпи зростання, і на багато інших параметрів економіки. Рівень безробіття є важливим показником рівня економічного розвитку країни. Він відображає співвідношення між безробітними громадянами в суспільстві і тими, хто має постійну роботу.

Молодь формує особливий спектр ринку праці, який суттєво відрізняється від інших його складових. З одного боку, в молодому віці людина має високу мобільність, вона відкрита, готова до змін і пошуку роботи, а з іншого – їй не вистачає відповідного досвіду, щоб бути конкурентом на ринку праці. Недосконала законодавча база, відсутність чіткої державної стратегії забезпечення зайнятості молоді, невідповідність освітніх послуг з підготовки кадрів реальним потребам економіки, слабкі механізми стимулювання роботодавців до працевлаштування молоді роблять безробіття молодих людей однією з найгостріших соціально економічних проблем сучасної України [1, с. 87].

За інформацією міжнародної організації праці, проблема безробіття серед молоді набула глобальних масштабів. Рівень безробіття серед молоді у світі зростає з кожним днем. На жаль, такі показники можуть зруйнувати економіку держави. Таким чином, уряд повинен зробити все можливе, щоб забезпечити молодь достатньою кількістю робочих місць, оптимальними умовами праці та зарплатою, які забезпечували б достатній рівень життя.

Зайнятість української молоді формується в контексті глибинних структурних зрушень в економіці країни, які пов'язані з трансформацією галузевої структури економіки від домінування промислово-виробничих видів економічної діяльності до сфери послуг. У цьому сенсі попит і пропозиція молоді на ринку праці суттєво відрізняються від професійно-кваліфікаційної та галузевої структури зайнятості попередніх поколінь. Сфера послуг має багато можливостей для забезпечення оплачуваної зайнятості, однак саме в ній дисципліна та культура дотримання вимог трудового права є значно слабкішими, ніж у промислово-виробничих видах економічної діяльності. Негативні зміни у фактичних трудових відносинах насамперед позначаються на молодих

працівниках, більш уразливих до низького рівня заробітної плати, часткової чи повної деформалізації відносин зайнятості, охоплення тимчасовими контрактами і обмеженням правового захисту [2].

Молодість часто розглядається як перехідна фаза від дитинства до дорослості. Це перехід від залежності від інших до незалежності. Одним із найважливіших факторів під час цього переходу справді є їхній трудовий статус. Молоді люди часто відчують, що робота є ознакою незалежності, яка може призвести їх до власного вибору у їхньому житті. Однак не завжди легко знайти роботу.

Досягаючи працездатного віку, молоде покоління стикається з такими перешкодами, як правило, властивими лише цій віковій групі, як відсутність досвіду та навичок професійної адаптації, соціальна незрілість та незахищеність, невідповідність першої роботи рівню та якості професійних знань. Усі ці фактори суттєво посилюють напруженість на ринку праці в молодіжному сегменті.

Тому з огляду на це молоді люди все більше розчаровуються у можливості працевлаштування у своїх країнах, що є причиною масової імміграції.

Особливе значення для забезпечення економічної безпеки України сьогодні має освітня міграція. Проблема освітньої міграції у сучасному світі набуває все більшої актуальності у зв'язку з низкою причин економічного та соціального характеру. Поглиблення інтернаціоналізації господарських зв'язків, розвиток інтеграційних процесів приводять до розширення можливостей навчання та академічних обмінів за кордоном, збільшення попиту на послуги високоякісної міжнародної освіти. Зростання ролі інтелектуального капіталу в розвитку національних економік актуалізує вивчення причин, наслідків та перспектив міжнародних освітніх міграцій та академічної мобільності, оскільки переважну частину мігрантів становить молодь – найактивніша частина населення, схильна до саморозвитку та адаптації в мультикультурному середовищі, утрата якої для будь-якої економіки може мати вкрай негативні соціально-економічні наслідки [3, с. 32].

Третина українських трудових мігрантів має вищу освіту. Така ситуація знижує інтелектуальний потенціал України, який визначає її роль і місце у світовому «табелі про ранги». За прогнозами ЮНЕСКО, досягти високого рівня національного добробуту можуть тільки ті країни, які мають серед працездатного населення 40-60% фахівців з вищою освітою [4].

Проведений аналіз дає підстави констатувати, що основними причинами еміграції української молоді на сьогодні є: економічні, що виявляються у прагненні отримати достойну заробітну плату, досягнення більшої конкурентоспроможності на західному ринку праці, хороші умови праці та високий рівень життя за кордоном; соціальні (можливість побачити світ, знайти нових друзів, висока якість навчання за кордоном); політичні, тобто відсутність стабільності, наявність в Україні політичної кризи та війни на Сході України.

Доречно також відзначити, що через безробіття багато молодих людей наважуються на злочини. Відповідно до статистики рівня злочинності в Україні,

сьогодні неповнолітні здійснюють все більше протиправних дій, і це є ще одним негативним наслідком безробіття серед молоді.

Молодіжна зайнятість дуже тісно пов'язана із загальною ситуацією у сфері зайнятості. Проте вона має власні виміри та проблеми, що вимагають специфічних заходів у відповідь. Окремі характеристики та виміри молодіжної зайнятості відрізняються залежно від статі, віку, етнічного походження, рівня освіти та професійного навчання, сімейного походження, стану здоров'я та працездатності тощо. Небезпека криється в тому, що найбільш уразливі групи молоді можуть перестати шукати роботу, вважаючи це марним. Вони втрачають довіру до системи управління, яка, на їхню думку, не є спроможною втілити в життя їхні очікування, і у крайніх випадках, це може призвести до політичної нестабільності та зростання екстремізму [5].

Як свідчить Голова Міжнародної організації українців «Четверта хвиля» Валерій Рябенко, «в Україні немає навіть державної концепції, яка б визначала принципи, стратегічні і тактичні завдання в питанні трудового міграційного потоку. Нікого не цікавлять загрози, пов'язані з величезним відтоком нашої робочої сили за кордон. Жоден український уряд часів незалежності не поставив перед собою завдання розробити цю стратегічну програму» [6].

Маючи менше досвіду і менше навичок, ніж більшість дорослих людей, молодь часто стикається із особливими труднощами під час пошуку роботи. Глобальний рівень безробіття серед молоді, який довгий час перевищував ті ж самі показники в інших вікових групах, зазнав свого апогею в 2009 р. (світова банково-економічна криза). У періоди економічних спадів молоді люди часто є останніми, кого хочуть наймати, і першими, кого звільняють. У 2010 р. глобальний рівень безробіття серед молоді досягнув 12,6%, тоді як цей показник серед дорослих людей становив 4,8%. Навіть після того, як молодим людям вдається знайти роботу, вони все одно продовжують відчувати нестабільність, нестачу можливостей для професійного розвитку і загрозу безробіття. У молодих людей більше шансів опинитися на уразливому робочому місці, що потім може несприятливо відобразитися на їхньому майбутньому і перспективах доходів. До речі, серед молодих людей нараховується диспропорційна кількість у класі так званих «працюючих бідних». До того ж існує брак статистичних даних щодо класу працюючих бідних, адже багато з них працює в секторі неформальної економіки. Однак із тих даних, які доступні, випливає, що молодь становить 23,5% загальної кількості працюючих бідних порівняно з 18,6% небідних працюючих [7].

Окрім цього, невирішені проблеми у сфері зайнятості молоді призводять до втрати та погіршення якості трудового потенціалу держави, унеможлиблює динамічне зростання та посилює соціальну напруженість у суспільстві.

Підводячи підсумок, молодь – це активний, цілеспрямований, мобільний та прогресивний ресурс, здатний піднімати економіку будь-якої держави. Однак, щоб це сталося, уряд повинен прийняти низку реформ, які б задовольнили інтереси молодих людей та заохотили їх працювати ефективніше. Держава повинна вибрати свої методи запобігання безробіттю і шляхи розв'язання проблеми у т. ч. різні аспекти законодавчої та регуляторної сфери ринку праці.

Будь-якій країні слід приділяти увагу ринку праці й аспектам зайнятості, безробіття населення, адже поглиблення даної проблеми може негативно позначитися на економічному становищі країни, а також соціальному житті, здоров'ї, кар'єрі її громадян. Отже, вирішення питання молодіжного безробіття допоможе стати Україні на сходинку вище в економічному розвитку і забезпечить поліпшення життя населення.

Список літератури:

1. Торжевський М.В. Проблеми безробіття молоді та напрями їх вирішення. Економіка України. 2014. № 1. С. 87-96.
2. Libanova E., Sy`mbal A., Yarosh O., Lisogor L. «Перехід на ринок праці молоді України: the result of the international» School-to-work transition surveys in Ukraine in 2013 and 2015», Mizhnarodne byuro praci. Zheneva: MOP. (Work4Youth publication series; No. 41, ISSN: 2309- 6780; 2309-6799 (webpdf)).
3. Брензович К.С., Немеш Є.П. Міжнародна студентська міграція та її вплив на соціально-економічний розвиток країн. *Економіка і суспільство*. 2017. № 10. С. 32-36.
4. Fedorenko V. G. (2009) «The Labor Market in Ukraine and Economic Trends in the Conditions of the World Economic Crisis», *Ekonomika ta derzhava*, vol.1, pp. 4-5.
5. Chub O. V. «Decent work for youth as a factor in economic development» URL: <http://wiki.kneu.edu.ua/bitstream/2010/21272/1/83-85.pdf>.
6. Герої праці [Електронний ресурс] // Незалежне бюро новин. URL: <http://nbnews.com.ua/ua/tema/91803/>.
7. Youth employment: prospects for finding decent work in times of change. URL: <http://www.un.org.ua/ua/information-centre/news/1412>.

PROJECT MANAGEMENT: CHALLENGES OF TIME AND DEVELOPMENT VECTORS

Shpyralo-Zapotochna Lilia Romanivna,

Ph.D., Associate Professor
Lviv National Academy of Art,

Today project management is one of actual and promising model of management technologies, that is widely used in the whole world. In Ukraine an appearance of project management methods was accompanied by intensive exchange of scientific knowledge and practical experience with the world community. It contributed to rapid informing of the scientific community and practicing professionals about the results of the latest research and world achievements and establishing business and partnership relations. Such contacts with foreign specialists certainly gave a serious impetus to the further development and formation of a local approach to project management. However, the challenges of the times, modern globalization processes, rapid development of information technologies, digital transformations, are adjusting the existence and prospects of this methodology.

The main prerequisites for the emergence of project management include the following:

- the quick reaction to changes in market needs with further processing and solution of tasks;
- the need for flexible organizational structures aimed at achieving certain goals;
- existence of complex and functional-integration tasks with innovative elements;
- the need for qualified specialists in the field of marketing, projection;
- the existence of a number of projects that have not achieved their goals.

The main initiator and participant in the process of local project management development was the Ukrainian Project Management Association (UPMA). Organized as an independent association in 1991, UPMA is the main vehicle for the development of project management in Ukraine. On its initiative or through its direct participation as a co-organizer at different levels in a number of communication activities that the local community joins the world's practices and researches in this field. UPMA includes some of the leading project managers not only from Ukraine, but also from all around the world.

Since 1993, the Ukrainian Project Management Association has become a full member of the International Project Management Organization (IPMA). The mission of IPMA is to help professionals develop and improve their competencies in project and program management. Every year IPMA celebrates outstanding achievements in project management by selecting and nominating the best specialists and projects. This global recognition supports both the associate members of the community from

different countries and their projects, organizations that have achieved exemplary results in this field [1].

The World Congress of IPMA is a landmark venue for the international community of project managers. Since 1967, it has been held regularly around the world. The IPMA World Congress has been a leading project and program management event for decades. IPMA Practice Week, held from October, 26 to 31, was a significant event this year [2].

The event focused on the post-pandemic recovery period in order to build sustainable business practices. The Best Practice Week programme focused on the competences desperately needed in this challenging times:

- Leadership, trust and empathy
- Agility and flexibility
- Change management (especially disruptive changes and speed of change)
- Coaching and mentoring
- Teamwork (especially with distributed teams)
- Communication (especially while working virtually)
- Resourcefulness, imagination, inventiveness
- Self-management
- Diversity and inclusion (culture, gender, age etc.)
- Conflict resolution
- Result orientation
- Strategic thinking and sustainability
- Adaptiveness taking lessons learned into account

Ukraine actively participates in international cooperation in the field of project management with the most modern areas and researches. In particular, this is evidenced by a number of international scientific and practical conferences organized, including with the support and participation of UPMA, devoted to the challenges and problems of modernity in the field of project management.

For several years, the International Scientific and Practical Conference "Mathematical Modelling of Processes in Economy and Management of Projects and Programs" has been taking place on the Black Sea coast, in the city of Koblevo, Nikolayev Oblast. The conference exchanges the results of scientific and practical research, discusses topical issues of simulation of economic processes and management of innovative projects, programs, the current level of development of the theory and practice of innovative management, project management and economic security. The main themes of the conference should objectively define the issues of the day:

- information technologies in business;
- economic and mathematical modeling of organizational and economic systems;
- management of innovative development of enterprises;
- project and program management;
- economic security.

The results of such discussions, reports and scientific research are compiled in the form of a collective monograph [3].

The role and importance of project management in the development of modern society is dedicated to the XV International Scientific and Practical Conference, which took place on May, 15-16 2020 at the Kyiv National University of Construction and Architecture [4]. The stated topic: "Project management in the context of digitalization of society" focused on the issue of various transformation processes and their impact on the industry.

The purpose of the 11th International Scientific and Practical Conference "Integrated Strategic Management, Portfolio, Program and Project Management" (February, 18-20, 2020, Slavsko, Lviv region) was to discuss new ideas in the field of strategic management, program, project management in such sections:

- Integration of Strategic Management with Portfolio, Program and Project Management: Models, Methods and Technologies;
- Management IT Projects;
- Application of Effective Management Technologies in Practice [5].

Therefore, the issues raised by global and local project management experts have common problems and common research vectors. Among the most common questions are: a new understanding of the place and role of project management in society, the complexity of projects in the digital age, special challenges for the organization of offices and the work of project managers in the new reality, that involve the use of individual and organizational competencies of flexible management, methodologies and examples of successful use of flexible approaches in managing large projects and organizations, convergence of methodologies and knowledge in project management, global trends and their impact on the development of project management.

References:

1. <https://www.ipma.world/>
2. IPMA Global Best Practice Week. URL: <https://bpw.ipma.world/>
3. Information systems and innovative technologies in project and program management [Text] : Collective monograph edited by I. Linde, I. Chumachenko, V. Timofeyev – Riga: ISMA, 2019. – 339 p.; Intelligent computer-integrated information technology in project and program management [Text] : Collective monograph edited by I. Linde, I. Chumachenko, V. Timofeyev. Riga : ISMA, 2020. 324 p. URL: <https://mmp-conf.org/uk/archive>
4. Конференция «PM Kiev '2020» URL: <http://pmkiev.com.ua/>
5. The 11 th International Scientific and Practical Conference February 18 – February 20, 2020 Slavsko, Lviv region, Ukraine Integrated strategic management, portfolio, program and project management. URL: https://pm.kname.edu.ua/images/novosti_konferents/Call_for_papers_2020_eng.pdf

DEVELOPMENT OF INTERNET-LOGISTICS IN UKRAINE

Tretinichenko Yuriy,
Ph.D., Associate Professor,
National Transport University,

Adamenko Alla,
Student of National Transport University,

Глобальний розвиток електронної комерції – це одна з ознак сучасного ринку в усіх розвинених країнах світу, що є «поштовхом» для розвитку ринку роздрібної торгівлі.

Такий стрімкий розвиток нового ринку електронної комерції створює як нові можливості та перспективи, так і нові види робіт та нові проблеми. Підприємства, що відкрили для себе новий рівень розвитку – e-commerce, змушені пристосовуватись в глобальному ринку, застосовувати нові методи продажів, сервісу, організації бізнесу та логістики.

Одним з найбільших проблем ефективного e-commerce є розробка логістичного сервісу, а саме розробка адресного складування та клієнтської доставки.

На сьогодні, у порівнянні з докарантинним періодом, кількість онлайн-замовлень збільшилася на 25-40%, а подекуди й на 75%. Штат організацій, що надають кур'єрські послуги збільшився на 20%.

Український ринок продажів послуг і товарів в інтернеті оцінено в 76 млрд. грн. Цифра звучить спокусливо і з кожним роком зростає, але це лише 7% від українського ритейлу (роздрібної торгівлі).

Очікується, що наприкінці 2020 року, ринок виросте на 15% і складатиме близько 87 млрд грн. Схожа тенденція спостерігається і в інших країнах світу. Наприклад, у країнах Європейського Союзу відсоток продажів в інтернеті становить в середньому 15%, у Китаї близько 30% (рис.1).

Рисунок 1. Відсоток продажів в інтернеті в Україні, ЄС та Китаї.

Півтора роки тому на українському ринку почали говорити про відносно нову бізнес-послугу – фулфілмент, яка у світі набула популярності завдяки революційним рішенням у логістиці компанії Amazon (рис.2).

Рисунок 2. Опції, які входять в послугу "фулфілмент" від групи логістичних компаній ZAMMLER.

Єдиного визначення у послуги немає. Але учасники ринку транслиують фулфілмент як повний комплекс операційно-складської обробки замовлень для інтернет-магазинів: прийом товарів від постачальників, зберігання на складі, комплектація і упаковка, відвантаження замовлень на доставку, доставка власним транспортом або контроль доставки поштовими компаніями, обробка повернень. Так, віддавши логістичні операції на аутсорсинг, інтернет-магазин зосереджується на просуванні свого продукту і продажах, а за обробку товарів і своєчасне виконання замовлення відповідає вже логістичний провайдер.

Технології роботи, які використовують інтернет-магазини, розподіляють на три групи:

- роздрібна і оптова торгівля з власного складу;
- реалізація товарів під замовлення. На невеликому складі зберігаються тільки товари, які користуються підвищеним попитом, решту магазин замовляє у постачальників відповідно до замовлень;
- оптовий інтернет-магазин (B2B). В даному випадку, інтернет-магазин не має товарних запасів, а тільки відсилає замовлення клієнтів та інформацію про доставку виробнику або постачальнику, які потім відправляють товар безпосередньо замовнику.

Клієнтами інтернет-магазинів є переважно жителі великих міст. Місто Київ отримує найбільшу частку замовлень – близько 40%. За ним йдуть такі міста, як Одеса (7%), Харків і Дніпро (по 6%), Львів (5%). Аудиторія всіх інших міст та регіонів представлена меншою мірою і не перевищує 30%. Така ситуація пояснюється тим, що представництва онлайн-магазинів поки що існують лише в містах, населення яких перевищує мільйон осіб. Доставка по території країни суттєво впливає на вартість покупки, що автоматично робить інтернет-шопінг менш привабливим.

Так як, в сучасній реальності спостерігається тенденція до збільшення покупок насесення товарів не виходячи з дому, можна стверджувати, що частка інтернет-замовлень, в загальній кількості покупок, буде тільки зростати. Яскравим прикладом є збільшення онлайн-продажів на 35% під час акції «Black Friday».

У зв'язку з цим потрібно розуміти, що кількість складів, які пропонують послугу «фулфілмент», не вистачатиме для покриття попиту створеного замовниками. Нижче приведено варіанти розвитку логістичних послуг, на які потрібно звернути увагу, для збільшення оборотності товару враховуючи стрімкі темпи зростання e-commerce:

1. Розгалуження та збільшення точок видачі замовлень (використання послуг поштових операторів);
2. Використання точок роздрібної торгівлі, як точок видачі інтернет-замовлень;
3. Збільшення оборотності товарів на складі для збільшення вільної площі;
4. Розвиток кур'єрської доставки не тільки для сектору продуктів харчування, а й для інших секторів товарів (одяг, техніка, косметика).

EMPATHY MAP AS AN INSTRUMENT FOR IMPROVED SERVICE QUALITY: UNIVERSITY CASE STUDY

Voropai Olga,

Ph.D., Associate Professor
National University “Kyiv-Mohyla Academy”,

Quality of higher education is one of the main determinants of a country's economic growth potential. The tertiary school enrolment rate in Ukraine accounts for 83% (2014). It is 18th rank in the world and is higher than that of most European countries (School enrollment tertiary, 2014). But regardless of the high number of students in the system of tertiary education the quality of it is now questioned by all stakeholders. According to the nationwide survey by Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation (Democratic Initiatives, 2015), 87% of students consider the low quality of higher education an important problem. They assessed the quality level of higher education at 2.8 points (out of 5), which is 0.7 points less than in 2011; therefore, a wide discussion on the issue is taking place in society and a range of steps is taken on different levels to improve the situation. Thus, a law “On Education” (2017) determines the elements and procedures of the education quality assurance system on internal (university) and external (state) levels. Different instruments are promoted to be used for the assessment of higher education quality by students (Moroz, Sadkovyj, Babayev, & Moroz, 2018). Researchers and educators suggest value co-creation (Voropai, Pichyk, & Chala N., 2019) and stakeholders’ partnership (Zinchenko, Saprykina, Yankovska, & Vinnikov, 2013) as efficient ways of improving the quality of education services.

In this paper, we suggest using an empathy map as an instrument to design a high-quality education service, based on the needs of different stakeholders (namely, educators and students). We present a case study of the bachelor’s degree in Marketing at the National University “Kyiv-Mohyla Academy” (Kyiv, Ukraine) that focuses on improving the process of writing students’ research papers based on the results of empathy mapping.

The managerial issue in question was the low quality of the academic writing assignment submitted by the 2nd year undergraduate students of the economic faculty. To address the problem an Empathy map workshop was conducted with 10 participants – the faculty staff members (both students’ scientific supervisors and not) and graduate students. We used a simplified empathy map framework, initially suggested by Grave, (2017) to be used in the design-thinking approach to better understand customers and clients, their values, goals, and pains. By analyzing four main behavioral aspects – think, feel, speak, do – empathy map allows seeing a general picture of the problem and developing a holistic approach to solving it.

The primary information was gathered by:

- Answering two questions (1) “What has to be done to make things even worse: the academic essays of lower quality and scientific supervisors less satisfied” and (2) “Why do students write bad essays? Ask seven “Whys”.
- Discussing each of the 4 elements of the empathy map in two separate groups.

The secondary information was gathered through:

- In-depth interviews with scientific supervisors
- Written opinions of scientific supervisors
- Results of the yearly students’ survey on the quality of the education process at NaUKMA

Based on the obtained information and workshop discussions, two empathy maps were created.

Figures 1 and 2 depict the resulting empathy maps for two different personas: academic supervisor and 2nd year undergraduate student. Four quadrants contain the information about what personas tell others, what they think for themselves and may not communicate, what they do, and what they feel. It is important to take into account not only the generalized survey results but also the thoughts and statements of the individual participants to have a deeper understanding of their pains and emotions.

For example, an individual opinion “Their fail is their problem” is considered in the map besides the general practices of correcting mistakes and giving the list of basic literature.

Figure 1. Empathy map of an academic supervisor.

Figure 2. Empathy map of a student.

The next step is to identify the most common problems and needs, experienced by students and academic advisors to be eliminated. The further recommendations are then implemented in the academic writing process and described in detail in guidelines on how to write an academic term paper. We outlined the main students' needs in Table 1. It also contains the ways these problems were addressed in the corresponding guidelines or the operational academic process.

Table 1.
Students' needs and how we address them

Need	Guidelines	Academic process
Scheduling	<ul style="list-style-type: none"> • Detailed plan with deadlines • Starting in October, finishing in June • Penalty for not meeting deadlines 	
Example	<ul style="list-style-type: none"> • Examples of separate elements of the paper, but not the whole paper • Plan examples • Examples are given for different topics 	
Assessment criteria	<ul style="list-style-type: none"> • Assessment criteria mention what points are awarded and withdrawn for. 	
Adaptive advisors' participation	<ul style="list-style-type: none"> • Students are obliged to contact their academic advisors 	<ul style="list-style-type: none"> • Any way of communication suitable for both parties is possible • Other colleagues may advise students
Topic flexibility		<ul style="list-style-type: none"> • Students have a right to change topics upon approval
Conformity with other courses		

For example, one of the pains, communicated both by students and advisors, regarded time management and scheduling: late start of the writing process, wrong time estimates, lack of regular communication. To avoid these problems in the future, new

academic writing guidelines (Voropai & Isaenko, 2020) contain distinct terms and deadlines, as well as the penalty for not meeting those deadlines. Thus, students will be motivated to plan their academic writing activities and distribute them in time. Supervisors, in turn, will avoid tasks accumulation from different disciplines and term papers. In addition, students and supervisors are now free to choose among the vast number of communication channels to cooperate and solve current issues.

To check whether the conclusions based on the empathy mapping were right and the taken steps added to the effectiveness and efficiency of the faculty, it is necessary to monitor the following KPIs at the end of the academic year:

- The average mark received for the academic term paper assignment
- The level of students' satisfaction with the process
- The number and essence of students' and supervisors' complaints.

The described case-study demonstrates how empathy mapping can be implemented in faculty management to improve the quality of the education process. Taking into account the multi-dimensional roles of the tertiary education stakeholders, this design thinking tool provides an opportunity for value co-creation, when the faculty members and students both actively participate in solving problems and improving the quality of services.

References:

1. Voropai, O., Pichyk, K., & Chala N. (2019). Increasing competitiveness of higher education in Ukraine through value co-creation strategy. *Economics and Sociology*, 12(4), 214-226. doi:10.14254/2071-789X.2019/12-4/14
2. *School enrollment tertiary* (2014), The World Bank Statistics. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/SE.TER.ENRR>
3. Moroz, V., Sadkovyj, V., Babayev, V., & Moroz, S. (2018). Онлайн опитування студентів у системі забезпечення якості вищої освіти (Online students' polls as an instrument of the tertiary education quality assurance system). *Information Technologies and Learning Tools*, 68, 235. [in Ukrainian].
4. Закон України "Про освіту" (Law "On Education"). (2017). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. [in Ukrainian].
5. Zinchenko, A., Saprykina, M., Yankovska, O., & Vinnikov, O. (2013). *Якісна вища освіта: роль партнерств* (Quality tertiary education: the role of partnerships). Kyiv, 20p. [in Ukrainian].
6. *Вища освіта в Україні: громадська думка студентів* (Tertiary education in Ukraine: students' poll) (2015). Democratic Initiatives. Retrieved from <https://dif.org.ua/en/article/vishcha-osvita-v-ukraini-gromadska-dumka-studentiv>. [in Ukrainian].
7. Grave D. (2017) Updated empathy map canvas, *Medium*. Retrieved from <https://medium.com/the-xplane-collection/updated-empathy-map-canvas-46df22df3c8a>
8. Voropai O., Isaenko A., (2020). *Методичні рекомендації з написання курсових робіт студентами 2 р.н. спеціальностей «Маркетинг» та «Менеджмент»* (Guidelines on writing a term paper for 2nd year students, "Marketing" and "Management" specialties). Kyiv, 20p. [in Ukrainian].

СИСТЕМА МОТИВАЦІЇ ОФІСНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Верескля Мар'яна Романівна

к. пед. н., доцент, доцент кафедри менеджменту
Львівський державний університет внутрішніх справ,

Михаліцька Наталія Ярославівна

к.н. з держ. упр., доцент, доцент кафедри менеджменту
Львівський державний університет внутрішніх справ,

У сучасному менеджменті підприємств персонал є одним із найскладніших видів ресурсів, який потребує забезпечення керівництвом належних умов роботи, сприяння постійному розвитку, освоєнню нових умінь та навичок, постійній актуалізації знань, підвищенню творчого потенціалу тощо.

Сучасна система управління персоналом базується на тому, що люди є найважливішим економічним ресурсом підприємства, джерелом його прибутків, конкурентоспроможності та процвітання [1]. Успіх офісу та досягнення його цілей визначаються реалізацією планів в процесі діяльності всіх членів організації. Отже, важлива задача управління – забезпечення у всіх працівників бажання та готовності ефективно виконувати покладені на них обов'язки. Важливу роль при цьому відіграє чітко сформована та розроблена система мотивації, за рахунок якої можна досягти максимізації ефективності менеджменту офісу.

Мотивація – це процес спонукання працівників до активної трудової діяльності для задоволення їхніх власних потреб, інтересів у поєднанні з досягненням цілей організації [1]; сукупність рушійних сил, які спонукають людину до виконання певних дій [2]. Мотивація є дуже складним процесом, критично важливою силою, що визначає динаміку показників діяльності організації. Проте без належного планування, контролю та поведінки керівництва неможливо сформувати відповідну мотивацію у підлеглих, а також правильно стимулювати їх.

Як відмічають науковці, «підприємство може розраховувати на успіх, якщо воно володіє певною кількістю працівників відповідних спеціальностей, які можуть реалізувати свої знання, навички і здібності на практиці. Здатність використати потенціал працівників залежить від умов праці та їхньої зацікавленості у належному виконанні своїх обов'язків, тобто від розвиненості системи мотивування на підприємстві» [3, с. 236].

«Мотивація персоналу є основним засобом забезпечення оптимального використання ресурсів, мобілізації наявного кадрового потенціалу. Основна мета процесу мотивації – це отримання максимальної віддачі від використання наявних трудових ресурсів, що дає змогу підвищити загальну ефективність і прибутковість діяльності підприємства. Сучасна практика зарубіжних та українських підприємств свідчить про тенденцію до суттєвих змін у підходах до

визначення методів мотивації персоналу. Для працівників, «насамперед працюючої молоді, властиві інші ціннісні орієнтації спонукальних мотивів до трудової діяльності» [4, с. 264].

Провідні мотиви працівників промислових підприємств можна об'єднати у чотири групи: інтелектуальні; матеріальні; моральні; статусні. До першої групи можна зарахувати інтелектуальний саморозвиток, допитливість, захопленість ідеєю, прагнення до вирішення важких завдань та повної реалізації своїх інтелектуальних здібностей. Другим, не менш важливим, стимулом до праці є матеріальна зацікавленість – одержання матеріальної винагороди. Третім стимулом слугує моральна винагорода – визнання підприємством цінності роботи, внеску співробітника у розвиток підприємства; відчуття працівником своєї особливої значущості для підприємства, особливого покликання. Статусні мотиви є внутрішньою рушійною силою поведінки, пов'язаної з прагненням людини посісти вищу посаду, виконувати складнішу, відповідальнішу роботу, працювати у сфері діяльності (організації), яка вважається престижною, суспільно значущою [5, с. 10].

У сучасних умовах на підприємствах України досить цікаво, що керівник, що прагне заохочувати працівників, завжди намагається зробити це максимально економно. Звідси дилема: роздати гроші чи вибрати нематеріальні способи мотивації. Експерти вважають цей вибір надуманим. Навіть нематеріальна для працівника винагорода, як правило, вимагає витрат від компанії. Бажаючи заощадити, багато компаній вирішують піти на хитрість, поєднавши програми мотивації персоналу із заходами щодо посилення командного духу. Вважається, що корпоративні акції (свято, тренінг, виїзд на пікнік) – все одно що подарунок працівникам. Зрозуміло, створення якомога згуртованішої команди одностороннім – це дуже добре. Проте винагорода конкретного працівника є визнанням його персональних заслуг з боку керівництва. Сплутування особистого й громадського у цьому випадку може призвести до неприємних казусів [5, с. 11].

Дієва система мотивування працівників сучасного офісу повинна базуватися на таких принципах:

- ✓ сприйняття працівника як особистості;
- ✓ повага до нього, його потреб та інтересів;
- ✓ створення безпечних, комфортних умов праці;
- ✓ створення умов та надання однакових можливостей для професійного просування працівників;
- ✓ застосування об'єктивних критеріїв оцінки працівника;
- ✓ забезпечення відповідності винагороди працівника результатам його праці;
- ✓ справедливий розподіл доходів, участь працівників у прибутках;
- ✓ залучення працівників до управління виробництвом;
- ✓ забезпечення моральної та соціальної захищеності трудового колективу.

Список літератури:

1. Коритко С. Формування системи мотивації праці на підприємстві [Електронний ресурс]. *Студентський науковий вісник «Керівник. ІНФО»*. Режим доступу: <http://kerivnyk.info/2012/05/korytko.html>.
2. Колот А. М., Цимбалюк С. О. Мотивація персоналу: підручник. К.: КНЕУ, 2012. 397 с.
3. Квасній Л.Г., Солтисик О.О., Федішин В.В. Роль мотивації і стимулювання персоналу в системі забезпечення розвитку підприємства. *Економіка і суспільство*. 2017. № 11. С. 233–237.
4. Гончаренко Н.Г. Управління кадровою політикою підприємств як дієвий засіб забезпечення їх ефективного розвитку. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 1(1). С. 121–125.
5. Вербицька Г. Л. Мотивування персоналу на вітчизняних промислових підприємствах. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. № 727: *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*, 2012. С. 10–15.

УДОСКОНАЛЕННЯ СТРУКТУРИ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ

Волкова Наталія Вікторівна,

к.н.держ.упр., доцент, доцент кафедри маркетингу та міжнародного
менеджменту
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Величко Анастасія Анатоліївна,

магістр спеціальності «Менеджмент», освітня програма «Управління
навчальним закладом»

Потреба в удосконаленні структури управління навчальним закладом викликана тим, що традиційне управління, зосереджене на педагогічному процесі, процесі передачі здобувачам суми знань, виявилось не ефективним в умовах швидких змін у ринковому оточенні. Головною особливістю управління загальноосвітнім навчальним закладом є неможливості точного прогнозування і виміру результатів навчання, а також термінів їхнього досягнення, особливо в частині виховання і розвитку учнів, і саме це відрізняє його від управління будь-якої іншої сфери.

Виділяють різні підходи до управління навчальним закладом [1]. Серед яких можна виділити: інформаційно-комунікаційний, акмеологічний, процесуальний, логіко-інформаційний, рефлексивний, синергетичний, системний, інноваційний підходи. Управління навчальним закладом є послідовним цілеспрямованим процесом, який має циклічний характер і формується через функції – конкретні види управлінської діяльності, які забезпечують формування прийомів, способів управлінського впливу на освітню сферу. До них відносимо аналіз, планування, організацію, контроль.

Як зазначає Ситар І.В. [2], змістовна структура управління навчальним закладом містить такі обов'язкові частини: філософську, теоретичну та технологічну, кожна з яких, у свою чергу, також має відповідну структуру і різні складові. Найповніше в наукових дослідженнях з проблем управління загальноосвітнім навчальним закладом розкрито технологічну складову методології та її основні структурні елементи: розроблення управлінського рішення (планування), організація виконання ухваленого рішення та його регулювання, а також контроль за якістю результатів прийнятого рішення та розроблення нового рішення.

Управління навчально-виховними закладами здійснюють на основі положень Конституції України, Закону «Про освіту», Положення про загальноосвітній навчальний заклад. Управлінська діяльність, як і навчальна, виховна, будь-яка інша діяльність, ґрунтується на дотриманні ряду принципів, якими керуються директор і його заступники при виконанні всіх управлінських функцій.

До структури управлінських органів у сучасному загальноосвітньому навчальному закладі належать:

- органи колегіального управління загальноосвітнім навчальним закладом;
- адміністрація школи;
- органи громадського самоврядування.

Широким колом повноважень наділена педагогічна рада як основний постійно діючий колегіальний орган управління закладу загальної середньої освіти, який [3]:

- схвалює стратегію розвитку закладу освіти та річний план роботи;
- схвалює освітню (освітні) програму (програми), зміни до неї (них) та оцінює результати її (їх) виконання;
- схвалює правила внутрішнього розпорядку, положення про внутрішню систему забезпечення якості освіти;
- приймає рішення щодо вдосконалення і методичного забезпечення освітнього процесу;
- приймає рішення щодо переведення учнів на наступний рік навчання, їх відрахування, притягнення до відповідальності за невиконання обов'язків, а також щодо відзначення, морального та матеріального заохочення учнів та інших учасників освітнього процесу;
- розглядає питання підвищення кваліфікації педагогічних працівників, розвитку їх творчої ініціативи, професійної майстерності, визначає заходи щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників, формує та затверджує річний план підвищення кваліфікації педагогічних працівників;
- приймає рішення щодо визнання результатів підвищення кваліфікації педагогічного працівника, отриманих ним поза закладами освіти, що мають ліцензію на підвищення кваліфікації або провадять освітню діяльність за акредитованою освітньою програмою;
- приймає рішення щодо впровадження в освітній процес педагогічного досвіду та інновацій, участі в дослідницькій, експериментальній, інноваційній діяльності, співпраці з іншими закладами освіти, науковими установами, фізичними та юридичними особами, які сприяють розвитку освіти;
- може ініціювати проведення позапланового інституційного аудиту, громадської акредитації, зовнішнього моніторингу якості освіти та/або освітньої діяльності закладу загальної середньої освіти;
- розглядає інші питання, віднесені законом та/або статутом закладу освіти до її повноважень.

Іншим колегіальним органом школи нового типу є піклувальна рада, яка створюється відповідно до положень законодавства про освіту та закону України «Про об'єднання громадян» та має на меті залучення широкої громадськості до вирішення проблем навчання і виховання.

Календар реформи «Нова українська школа» [4] передбачає на 2020 рік запровадження механізмів громадського нагляду за діяльністю закладу освіти, утворення наглядових або піклувальних рад. Для піклувальної ради передбачені наступні права:

- вносити на розгляд органів виконавчої влади, керівника школи, загальних зборів пропозиції щодо зміцнення матеріально-технічної, навчально-виробничої, наукової, культурно-спортивної, корекційно-відновної та лікувально-оздоровчої бази школи;

- залучати додаткові джерела фінансування школи;

- вживати заходи до зміцнення матеріально-технічної і навчально-методичної бази школи;

- стимулювати творчу працю педагогічних працівників, учнів;

- брати участь у розгляді звернень громадян з питань, що стосуються роботи школи, з метою сприяння їх вирішенню у встановленому порядку.

У своїй діяльності Піклувальна рада не переслідує комерційних цілей і не ставить перед собою завдань по отриманню прибутку та його перерозподілу між своїми членами. До складу піклувальної ради не можуть входити учні та працівники закладу (закладів) освіти, для якого (яких) вона утворюється.

Велика значимість в умовах реформування системи освіти приділяється професіоналізму керівника закладу загальної середньої освіти. Про це свідчить положення статті 38 закону України «Про повну загальну середню освіту» [3], згідно якого такий керівник (крім керівника приватного закладу) зобов'язаний протягом першого року після призначення на посаду пройти курс підвищення кваліфікації з управлінської діяльності обсягом не менше 90 навчальних годин.

В умовах реформування системи освіти відбувається зміна стратегії трудових відносин із керівниками загальноосвітніх начальних закладів. Так, директори шкіл призначаються на посаду за результатами конкурсу. Конкурсне випробування здійснюється відповідно до положення про конкурс, що передбачає тестування знань нормативно-правових актів. Також професійні компетентності перевіряються виконанням письмового ситуатійного завдання та публічним представленням відкритої презентації державною мовою перспективного плану розвитку школи. Ніхто не може бути директором школи більше, ніж два строки підряд (до першого строку включається дворічний строк перебування на посаді керівника закладу загальної середньої освіти, призначеного вперше) - пункт 12 статті 39 Закону України «Про повну загальну середню освіту» [3].

Для директора школи, як для будь-якого керівника, що вирішує завдання стратегічного планування, важливим є наявність відповідного досвіду, спеціальної освіти та розвинена інтуїція. Але інтуїція виникає, розвивається на основі освіти, знань, ерудиції, попереднього досвіду. Процес нетривіального виконання безпосередньо пов'язаний з інтуїцією. У процесі управління навчальним закладом виникає безліч проблем, ситуацій, коли відсутні об'єктивні критерії для їхньої оцінки. Саме в критичних, екстремальних умовах інтуїція допоможе відчувати неблагополуччя, знайти вихід. Проте інтуїтивний підхід не може бути основним у повсякденній роботі [5].

Директор школи має бути не тільки визнаним професіоналом, а й особистістю із високими моральними цінностями. Він повинен зуміти заслужити авторитет і довіру до своїх ділових і особистісних якостей з боку педагогів, школярів та їх батьків. Дуже бажаним є варіант, коли директор із формальними

обов'язками, визначеними у його посадовій інструкції, також виявляється і лідером організації, лідером педагогічного колективу. Лідерство означає уміння надихати, вести за собою, оптимістичний погляд на вирішення проблем, готовність до розумного ризику, націленість на інновації. Отже, сучасний ідеальний керівник має обов'язково бути лідером.

Професійний авторитет директора школи включає в себе його компетентність в управлінській і педагогічній діяльності, його здатність до організаторської роботи, до педагогічної творчості тощо. Керівник загальноосвітнього навчального закладу має створити відповідний психологічний клімат в колективі та впроваджувати принципи наукової організації праці, вміло забезпечуючи максимально можливу економію сил і часу педагогів та учнів при досягненні максимально можливих високих результатів діяльності. Авторитет особистості директора школи складається на основі його несуперечливих дій і вчинків, його стилю керівництва. Він повинен вміти виявляти свої позитивні якості незалежно від особистих інтересів і обставин, бути скромним, чесним, доброзичливим і принциповим з педагогами і з учнями. Вирішальне значення мають справжні ціннісні орієнтації, світогляд, переконання і погляди головного керівника закладу.

Закон України «Про повну загальну середню освіту» (статті 27-30) [3] передбачає реалізацію демократичних принципів управління в існуванні у загальноосвітньому навчальному закладі таких органів громадського самоврядування, як учнівське, батьківське самоврядування та самоврядування працівників закладу освіти.

Учніське самоврядування із рудимента навчального закладу перетворюється на активного учасника шкільного життя, створює сприятливі умови для виховання школяра у стінах закладу як компетентного індивіда і відповідального громадянина [6]. Учніське самоврядування у загальноосвітньому навчальному закладі реалізує право учнів на управління навчальним закладом, забезпечуючи представництво інтересів та захист прав учнів; донесення до усіх суб'єктів навчального закладу позиції учнів про шкільні питання; врахування їхніх інтересів і потреб; ініціювання пропозицій щодо удосконалення навчально-виховного процесу; реалізацію ініціатив учнів у позакласній діяльності; розв'язання суперечливих та конфліктних питань; безпосередню участь учнівської молоді у вирішенні шкільних проблем, узгодження інтересів суб'єктів виховної системи, що в цілому і складає акмеологічний простір школи [7].

Учніське самоврядування в сучасних загальноосвітніх навчальних закладах трирівневе: первинні класні колективи на чолі зі старостами; учнівські об'єднання за інтересами; учнівська рада – центральний орган управління, створений, за представництвом усіх підструктур загальноосвітньої школи (первинних колективів, об'єднань за інтересами, педагогів-радників, представників батьківської громадськості) [7].

Батьківське самоврядування здійснюється батьками учнів як безпосередньо, так і через органи батьківського самоврядування, з метою захисту прав та інтересів учнів, організації їх дозвілля та оздоровлення, громадського нагляду

(контролю) в межах повноважень, визначених законом України «Про повну загальну середню освіту» та статутом закладу освіти [3].

Вищим органом громадського самоврядування працівників закладу освіти є загальні збори трудового колективу закладу освіти. Загальні збори трудового колективу розглядають та схвалюють проект колективного договору; затверджують правила внутрішнього трудового розпорядку; визначають порядок обрання, чисельність, склад і строк повноважень комісії з трудових спорів; обирають комісію з трудових спорів.

Структурна організація закладу освіти унормовується у положенні про навчальний заклад. Чинне законодавство уможливорює існування таких внутрішніх структурних підрозділів, як дошкільний підрозділ (у складі початкової школи або гімназії); позашкільний підрозділ; пансіон (у складі ліцеїв, спеціальних закладів загальної середньої освіти та закладів спеціалізованої освіти); інші внутрішні структурні підрозділи. Заклад загальної середньої освіти може мати статус опорного Заклад загальної середньої освіти може мати у своєму складі філію (філії).

Зазначені вище елементи структури управління мають на меті прямий цілеспрямований усвідомлений вплив на освітнє середовище. В той же час реалізація освітньої реформи актуалізує засоби непрямого управлінського впливу – організаційну культуру. Як зазначає Свистун В.І. [8], успіху зможуть досягнути ті навчальні заклади, керівники яких зрозуміють й усвідомлять, що організаційна культура як опосередкований метод управління є запорукою успішної реалізації одночасно короткострокових й довгострокових цілей навчального закладу. Організаційна культура впливає на всі процеси діяльності педагогів і функціонування навчального закладу в цілому, а також на чинники, що їх супроводжують – від педагогічного етикету до якості підготовки майбутніх фахівців.

Показником раціональності структури управління є ефективна передача інформації в ній. Тому важливою задачею є інформатизація управлінської діяльності, яка підвищує вимоги до професійної підготовки управлінців, Інформаційна компетентність керівників загальноосвітніх навчальних закладів полягає не тільки комп'ютерній грамотності, а й знаннях комп'ютерних програм, умінні використовувати найефективніші методи пошуку та зберігання інформації, працювати із зовнішнім інформаційним середовищем, оптимально використовувати архіви інформації тощо [9].

Виходячи із необхідності виконання задач, поставлених реформою перед новою українською школою, в структурі управління сучасним навчальним закладом має бути створена модель внутрішнього моніторингу якості освіти, заснована на постійному вивченні соціальних потреб на освітні послуги. Такий моніторинг є складовою механізму управління якістю надання освітніх послуг, тобто зміни послуг в заданому напрямі. Оскільки створення служби моніторингу в загальноосвітньому навчальному закладі не передбачено чинним законодавством, а збір і аналіз інформації про навчально-виховний процес, методичну роботу, кадрове, матеріально-технічне забезпечення, психологічний клімат та показники здоров'я є необхідною умовою для прийняття виважених

управлінських рішень, вважаємо за доцільне розподілити функції проведення моніторингових процедур між різними фахівцями - заступниками директора з навчальної, виховної роботи, соціальним педагогом, класним керівниками, психологом, медичним працівником. При цьому директор школи має залишити за собою так званий управлінський напрям моніторингу, що включає виконання інформаційної, аналітичної, прогностичної, корегувальної функцій та розробку стратегій у сфері управління персоналом і фінансово-господарської діяльності закладу.

Отже, структура управління сучасним загальноосвітнім навчальним закладом має слугувати реалізації стратегічних цілей, закладених в концепції реформування системи освіти.

Список літератури

1. Вознюк В.С. (2018) Нові підходи до управління школою за умов реформування освітньої галузі. *Педагогічний пошук*. №2(98). С. 11-15.
2. Ситар І.В. (2017) Структурні складові методології управління школою. *Вісник післядипломної освіти. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 4. С. 124-132.
3. Про повну загальну середню освіту: закон України від 16.01.2020 №463. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
4. Календар реформи. Нова українська школа. URL: <https://nus.org.ua/about/calendar/>
5. Мартинець Л.А. (2018) Управлінська діяльність керівника навчального закладу : [навч. посібн.]. Вінниця. 196 с.
6. Альохін М.М. (2016) Еволюція функцій учнівського самоврядування в українській школі. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. № 2 (12). С. 8-13.
7. Ціпан Т.С. (2017) Учніське самоврядування як чинник формування акмеологічного простору школи. *Інноватика у вихованні*. Вип. 5. С. 207-218.
8. Свистун В.І. (2017) Організаційна культура як інноваційний напрям управління навчальним закладом. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. Вип. 2. С. 237-242.
9. Сімчук Л.Г. (2017) Формування інформаційного забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом. *Таврійський вісник освіти*. № 2. С. 73-85.

СТРАХОВИЙ МАРКЕТИНГ ТА МЕНЕДЖМЕНТ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ: ЗМІНИ У СТРАТЕГІЇ І ТАКТИЦІ

Петрішина Тетяна Олександрівна

К.е.н., доцент

Державний університет економіки і технологій

Сучасне бізнес-середовище характеризується надзвичайним рівнем невизначеності, виникненням раптових катастрофічних подій з важкими наслідками, які відомі в економіці і фінансах як «чорний лебідь» [1].

Саме такою подією стала для глобальної економіки пандемія вірусу COVID-19. Як і усі інші кризові, криза пов'язана з COVID-19 має свою унікальність і специфічні риси. Зокрема, привертає увагу те, що галузі економіки постраждали від неї дуже нерівномірно. Так, найбільш руйнівні наслідки отримав туризм і сфера обслуговування, в той час як виробництво харчів та товарів першої необхідності постраждало несуттєво. Галузі ІТ, навпаки, отримали значні прибутки від переходу бізнес-середовища та суспільних відносин в он-лайн, що позначилося на зростанні курсів акцій таких технологічних гігантів як Apple, Facebook, Amazon та ін., а також зростанні інвестицій в стартапи інформаційних технологій, цифрового банкінгу, фінансів, послуг віддаленого доступу. За 2020 рік ми побачили суттєвий стрибок у сфері діджиталізації практично в усіх видах економічної діяльності.

Маркетингові стратегії підприємств і компаній, як в реальному, так і в фінансовому секторах потребували суттєвого коригування у зв'язку з новими обставинами ведення бізнесу.

Страховий маркетинг завжди мав свою специфіку і в цілому був набагато складнішим, ніж маркетинг в продажу товарів і послуг в реальному секторі. Класичне визначення маркетингу – здобуття прибутку шляхом задоволення потреб споживача [2]. Це визначення є справедливим для будь-якого виду діяльності, але сама страхова послуга кардинально відрізняється від більшості товарів або послуг. страхова послуга не має під собою ніякої матеріальної основи і за споживчим змістом представляє собою обіцянку страховика виплатити певну грошову суму у випадку настанні несприятливих подій визначених в договорі страхування.

Напевне, головним фактором впливу на маркетинг є менталітет страхувальників, що визначає страхову культуру суспільства. Якщо в розвинених країнах світу людина свідомо, і навіть підсвідомо бажає бути застрахованою, то маркетингові завдання для страховиків полегшуються. В Україні, де страхова культура досі перебуває в зародковому стані, маркетинг страхових послуг є надскладним завданням. Навіть в часи швидкого економічного зростання (в економіці сучасної України це були усього 2000-2008 роки) реалізовувати страхові послуги було дуже складно. Під час криз, коли платоспроможність населення і бізнесу значно зменшується, це завдання стає надважким.

Падіння обсягів отриманих страхових премій спостерігалось під час криз в 1998-1999 роках, 2008-2009 роках, 2014-2015 роках. Але під час сьогодношньої кризи напевне настав якісний переломний момент.

Так, за даними Національного банку України в першому півріччі 2020 року валові страхові премії компаній, що продовжували працювати на ринку, зросли на 4,4% порівняно з першим півріччям 2019 року [3]. Зростання відбулося на фоні введення в березні перших жорстких карантинних заходів. За 9 місяців 2020 року показники ще більше покращилися – валові страхові премії склали 33 млрд. грн., а чисті - 29,2 млрд. грн., що також перевищило аналогічні показники 2019 року.

Таким чином, отримано ситуацію за якої темпи зростання тільки уповільнилися, а не зупинилися чи зменшилися, як це було під час попередніх глобальних і локальних криз.

Виникає питання: Чому саме так відбулося, чому ринок зреагував нестандартно в достатньо складних умовах? Переважна більшість факторів успіху лежить в площині менеджменту і маркетингу. Серед них можна визначити наступні:

якщо криза 2008-2009 року практично нічому не навчила вітчизняних страховиків, і під час кризи, яка почалася в 2014 році багато з них опинилися у важкому фінансовому стані, то до сьогодношньої кризи, пов'язаної з пандемією, багато страхових компаній виявилися підготовленими. Переважна більшість лідерів страхового ринку мали сформовані антикризові пакети, які містили як тактичні, так і стратегічні заходи протистояння кризовим проявам на ринку;

мінімальна участь держави у вирішенні питань з надання якісного медичного обслуговування та пенсійного забезпечення поступово збільшує попит на відповідні послуги, що надаються приватним страхуванням. Так, на фоні пандемії COVID-19 маркетинговою відповіддю страховиків була розробка медичного страхування на випадок зазначеного захворювання або страхування медичних витрат, пов'язаних з амбулаторним або стаціонарним лікуванням;

під час оголошення перших жорстких карантинних заходів страхові компанії, як і більшість інших фінансових установ, зреагували практично миттєво. До 75% персоналу було переведено на роботу в режимі он-лайн. Реалізація страхових послуг і здійснення страхових виплат також в значній мірі відбувалися у відділеному доступі. За один рік діджиталізація страхового бізнесу зробила величезний крок;

нова криза підштовхнула страхові компанії до пошуку нових технологічних рішень в сфері традиційних страхових послуг. Отримали подальший розвиток страхова телематика в автострахуванні та активізувалися зусилля в сфері пошуку відповідних технологічних рішень в галузі медичного страхування і страхування життя.

Схожі процеси (в більших обсягах) відбувалися і закордоном. Згідно з результатами дослідження, що було проведене лондонським Ллойдом [4], збитки від коронавірусу оцінено в 203 млрд. доларів США на кінець 2020 року. Але прямих збитків (внаслідок виплат, пов'язаних з медичним страхуванням або страхуванням життя) було компенсовано в розмірі 107 млрд. доларів США. В 96

млрд. доларів США оцінюються збитки, пов'язані зі знеціненням активів страховиків на фондових ринках. При цьому робиться висновок відносно того, що глобальна страхова галузь добре справилася з кризою і сформувала нові підходи до страхування в кризових умовах. Спеціалісти оцінюють велику імовірність повного відновлення глобального страхового ринку в 2021 році і продовження зростання в 2022 році. Щодо захисту від пандемій, подібних до COVID-19, то робиться висновок про можливість надання якісного страхового захисту лише у державно-приватному партнерстві.

Згідно з Ф. Котлером етапи розвитку маркетингу можна охарактеризувати як: маркетингу, орієнтованого на продукт (1.0); маркетингу, орієнтованого на клієнта (2.0); маркетингу орієнтованого на людину (3.0); маркетинг з використанням цифрових технологій (4.0). Маркетинг 4.0 використовує зв'язок між комп'ютерами і штучний інтелект для підвищення продуктивності маркетингу, використовуючи при цьому зв'язок між людьми для посилення зацікавленості клієнтів [5].

Саме те, що концепція маркетингу 4.0 через пандемію і пов'язані з нею карантинні обмеження стала реалізовуватися швидкими темпами пояснює достатньо низькі втрати страхового бізнесу як на глобальному, так і на локальному ринках.

Основу майбутнього страхового ринку складатимуть саме персоналізовані страхові послуги, які розроблятимуться на базі поєднання традиційних страхових послуг розрахованих на масового споживача з таким технологіями як штучний інтелект, Інтернет речей, машинне навчання, великі дані. Сьогодні лідери страхової галузі вже витрачають мільярдні статки на дослідження і розробку комбінованих страхових послуг і відповідну цифрову логістику.

Суттєві зміни відбудуться і в бізнес-моделях. В основу архітектури страхової компанії, що працює в парадигмі маркетинг 4.0 буде лежати цифрова платформа, а вже на базі цієї платформи формуватимуться внутрішні і зовнішні бізнес-процеси.

Попри заперечення багатьох захисників і прихильників концепції цифрового маркетингу нові бізнес-моделі в короткостроковій і середньостроковій перспективі викликають втрату робочих місць в страховому бізнесі. До сьогодні інформаційну, рекламну і основну збутову функцію виконували страхові посередники – страхові агенти і страхові брокери. Але поступово їх будуть замінювати чат-боти, цифрові методи продажу через Інтернет і мобільний зв'язок. У фінансовому плані питання стоїть дуже гостро. Більшість операційних витрат страхових компаній, не пов'язаних з виплатою страхових сум і страхових відшкодувань, - це виплати комісійної винагороди посередникам.

Дуже зміниться робота в аварійному комісаріаті. Швидке розповсюдження камер відеоспостереження дозволить практично в автоматичному режимі встановлювати усі обставини страхового випадку на дорозі і винуватця події. Удосконалення технологій сканування дозволить так само автоматично і з мінімальною похибкою обчислювати суму збитків.

Дуже серйозне скорочення очікує і на офісних працівників. Спеціальне програмне забезпечення бухгалтерії, фінансів, юридичної підтримки,

внутрішнього аудиту та безпеки зменшить кількість зайнятих в цих сферах і водночас збільшить кваліфікаційні вимоги для претендентів.

Звісно, що трансформація відбуватиметься поступово. Можливо процес і не буде занадто болісним, оскільки на заміну працівників, які вийшли на пенсію, просто будуть брати менше нових працівників, з більш високою кваліфікацією (наприклад, комбінування фінансової або юридичної освіти з кваліфікованим користуванням сучасними технологіями або навичками роботи з базами даних).

На першому етапі трансформації затребуваною буде професія фінансового консультанта по роботі з цифровими страховими продуктами. І зараз, і в найближчому майбутньому залишатиметься певна кількість людей нездатних або небажаючих опановувати нові сервіси, але бажаючих придбати страхову послугу.

Таким чином, криза пов'язана з пандемією COVID-19, попри отримані збитки, забезпечила глобальній і національній страховим галузям ряд серйозних переваг:

- прискорення процесу переходу до маркетингу 4.0;
- досвід в формуванні якісних антикризових програм;
- оптимізацію як зовнішніх, так і внутрішніх бізнес-процесів;
- виникненню нових видів страхових послуг.

Список літератури:

1. Талєб Н.Н. Черный лебедь. Под знаком непредсказуемости. 2 изд., доп. / Пер. с англ. М.: КоЛибри, Азбука-Аттикус. 2013. 736 с.
2. Армстронг Г., Котлер Ф. Маркетинг: Общий курс. 5-е изд./ Пер. с англ. М.: Изд. Дом «Вильямс». 2001. 608 с.
3. Офіційний сайт Національного банку України. Огляд небанківського фінансового сектору. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Nonbanking_Sector_Review_2020-10.pdf?v=4
4. Supporting global recovery and resilience for customers and economies. The insurance industry response to COVID-19. Lloyd's: URL: <https://www.lloyds.com/news-and-risk-insight/coronavirus-updates-hub/supporting-global-recovery-and-resilience-for-customers-and-economies>
5. Котлер Ф., Катарджая Г., Сетьяван І. Маркетинг 4.0. Від традиційного до цифрового /Пер. с англ. К. Куницької та О. Замасової. К.: Вид. група КМ-БУКС, 2018. 208 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

Разумова Ганна Вікторівна,

кандидат економічних наук, доцент кафедри
аналітичної економіки та менеджменту,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ

Протопопова Наталія Андріївна,

старший викладач кафедри
аналітичної економіки та менеджменту,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ

Решетнікова Яна Владиславівна

здобувачка кафедри
аналітичної економіки та менеджменту,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ

В Україні на сьогоднішній день існує велика кількість малих підприємств. Кожен власник намагається якомога ефективніше вести власний бізнес. Але проблема побудови ефективного фінансового менеджменту залишається першочерговим питанням. Адже саме від дієвого управління бізнесом залежить як добробут керівника так і країни в цілому.

Звичайно, багато вітчизняних та зарубіжних вчених приділяли увагу цьому питанню. Серед них можна виділити: П. Уілсона, З.С. Варналія, Л.Д. Буряка, М.Й. Маліка, С.К. Ревчука, Г.М. Захарчина, Ю.П. Аніскіна, А.Н. Борисова, Д. Берджеса та інших.

В тяжких реаліях сьогодення питання роботи малого бізнесу підіймається досить часто. Особливо підтримка цієї сфери з боку держави. Адже в нашій країні існує велика кількість дрібних підприємців, які постійно намагаються втриматися на плаву. І звідси впливає питання ефективності роботи даної ланки.

Малий бізнес за визначенням є самостійною господарською діяльністю малих підприємств різної форми власності та громадян-підприємців (фізичних осіб), яку вони здійснюють на власний ризик і з метою отримання прибутку. Загалом, це будь-яка діяльність суб'єктів господарювання, спрямована на реалізацію власних інтересів.

Суб'єктами малих підприємств є фізичні та юридичні особи.

Фінансовий менеджмент малих підприємств значно різниться в порівнянні з великими підприємствами. Це зрозуміло, адже і масштаби, і фронти роботи, і кількість робочих, і прибутки зовсім різні [1].

Існує багато тлумачень визначення цього поняття. За одним із них, фінансовий менеджмент малих підприємств можна визначити як комплекс взаємопов'язаних послідовних дій щодо формування, розподілу та використання обмежених фінансових ресурсів для реалізації певних підприємницьких цілей та одержання прибутку в процесі своєї діяльності.

Кожен підприємець намагається постійно розвивати та удосконалювати власну справу задля її ефективної роботи на ринку. Звідси, основною метою фінансового менеджменту малого бізнесу є ефективне управління оборотним капіталом: запасами, дебіторкою, грошовими потоками, завдяки чому є можливість мати необхідну кількість ліквідних коштів, що в свою чергу забезпечує платоспроможність та добробут власників [2]. Звичайно, досить важливими аспектами тут виступають:

- конкурентоспроможність на ринку;
- дієвість роботи задля вчасного попередження банкрутства;
- рентабельність бізнесу;
- максимізація прибутку та мінімізація витрат;
- ріст обсягу виробництва та реалізації;
- позитивний та стійкий темп росту економічного потенціалу;
- ріст доходів власників та інше.

Виходячи із вищезазначеного, чинниками, що впливають на процес фінансового менеджменту малого бізнесу є:

- сфера діяльності;
- кількість робочих та їх склад;
- форма власності;
- організаційна структура підприємства (яким чином побудована система роботи кадрів);
- асортимент продукції;
- співвідношення попиту та пропозиції;
- та інше.

Як вже підкреслювалось, кожен керівник прагне до ефективної роботи свого підприємства, а саме від його мотивації і залежить цей критерій. Ще англійський економіст П. Уілсон приділяв увагу особливостям підприємницьких мотивацій керівників в залежності від масштабів підприємств. При цьому оцінювали існуючу організацію управління фінансами на підприємстві [3].

Власники малих підприємств повністю контролюють стратегічні аспекти розвитку бізнесу. І не завжди мають на меті саме максимізацію прибутку. Іноді їм достатньо просто певної суми прибутку та щоб бізнес працював, і був на плаву (при цьому ще й непогано було б докласти до цього мінімум зусиль). А ось наймані менеджери у всіх питаннях та повністю підпорядковуються акціонерам, які в свою чергу можуть ставити зовсім інші цілі.

При цьому, важливою метою є саме збереження незалежності фірми. Тому, для власників малих підприємств першочерговим питання залишається поточний прибуток, а стратегічна мета стає просто ціллю виживання.

Розкриваючи далі питання фінансового менеджменту, слід зазначити, що саме прибуток і ризик є його ключовими елементами. Звідси, часто буває, що успішний бізнес легко переходить у фазу спаду та банкрутства.[4].

Власники малих підприємств зазвичай не залучають працівників, яким треба платити великі гроші, а тому і намагаються справлятися власними силами.

Малий бізнес в принципі особливо не звертається до професійної підготовки фінансового управління. Звідси ж, фінансовою роботою займається сам власник (який при цьому виступає головним фінансовим менеджером) чи бухгалтером.

Далі, через завантаженість керівника, функції прогнозування та бюджетування у малому бізнесі також слабо виражені або не виконуються за необґрунтованими методиками.

Слід відзначити, що по цій же причині в тому числі, залишаються без уваги такі важливі аспекти, як:

- аналіз фінансових показників;
- оцінка ймовірності банкрутства;
- вибір оптимальних джерел фінансування;
- маркетинговий та інвестиційний аналізи;
- контролінг та інше.

Зрозуміло, що самі підприємці зацікавлені в підвищенні якості управління свого бізнесу. Але, на жаль, охопити все і відразу в умовах обмеженості ресурсів вдається далеко не кожному.

При бажанні мати на меті саме максимізацію прибутку, як на великих підприємствах, власники малого бізнесу прагнули б до активного розвитку та розширення своєї справи. А так, просте бажання лише зберегти незалежність і певний рівень доходів не дає поштовху в цьому напрямі.

Розглядаючи далі досліджуване питання, слід зазначити, що функції малих підприємств передбачають роботу фінансового механізму. Його можна визначити, як сукупність методів та важелів впливу на систему фінансових відносин підприємства задля розвитку та досягнення певних цілей.

Фінансовий механізм створює необхідні умови функціонування малого бізнесу для виконання ними певних функцій. Його об'єктивна сторона проявляється у діяльності підприємства щодо місії, мети та принципів організації бізнесу. З суб'єктивного боку, фінансовий механізм встановлюється менеджментом підприємства для вирішення завдань на певному етапі розвитку підприємства.

Фінансовий механізм дозволяє власнику малого бізнесу використовувати різні підходи до ведення та планування бізнесу, реагувати на певні ситуації в умовах кон'єктури ринку та забезпечує отримання необхідного прибутку з мінімальними витратами.

Ведення бізнесу як ніколи пов'язано з ризиками, і в першу чергу, - фінансовими. Але, при правильному веденні стратегічного планування є можливість звести ризики до мінімуму.

Таким чином, можна зробити висновок, що управління системи фінансового менеджменту малого бізнесу на основі фінансового механізму дозволяє підтримувати сталий розвиток підприємства та дає можливість бути конкурентоспроможним.

Список літератури:

1. Куликова О.Ф. Сучасні підходи до управління фінансами малих підприємств. URL: nauka.zinet.info/index.php
2. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами: Пер. с англ. М.: Финансы и статистика, 1999. С.762-763
3. Пітер Уілсон. Фінансовий менеджмент в малому бізнесі. М.: Аудит, 1995. С.11-12
4. Фінансовий менеджмент: підручник / Кер. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. К.: КНЕУ, 2008. 536 с.

ЯКІСТЬ ЯК СКЛАДОВА КОНКУРЕНТНОЇ БІЗНЕС-СТРАТЕГІЇ У ГОТЕЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Ребрик Вікторія,

Магістрант

Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ,

Питчак Михайло,

студент

Відокремлений структурний підрозділ

«Ужгородський торговельно-економічний

фаховий коледж КНТЕУ»

Домище-Медяник Алла

К.е.н., доцент

Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ,

Становлення ринку послуг закладів готельно-ресторанного бізнесу пов'язане з необхідністю адаптації до нових умов господарювання викликаних спалахом пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої корона вірусом SARSCoV-2. На тлі підвищеної невизначеності актуальним питанням для всіх закладів розміщення залишається концепція збереження свого потенційного контингенту гостей та матеріальних (нематеріальних) ресурсів. Оскільки в них зосереджене те ядро, задля якого функціонує підприємство.

За умов пандемії перспектива розвитку готельного бізнесу зазнала великих втрат. Однак, для виживання на ринку та досягнення конкурентних позицій необхідно шукати нові шляхи покращення не тільки фінансово-економічної ситуації, але і якості обслуговування. Постійно виникає потреба у впровадженні нових способів вдосконалення процесу обслуговування та надання послуг з метою ефективного функціонування на ринку та збільшення прибутку.

Проблематиці управління якістю у готельному господарстві присвячені наукові праці ряду вітчизняних вчених, зокрема Байлик С.І., Босовська М.В., Ткаченко Т.І., Мальська М.П. Мельниченко С.В. Полтавська О.В. Серед зарубіжних науковців слід згадати Браймера Р.О., Кабушкіна Н.І.. Разом із тим, потребують систематизації та оновлення показники для аналізування якості підприємств гостинності в умовах пандемії.

Мета роботи полягає в систематизації якісних показників процесу організації надання готельних послуг туристам в туристичному комплексі та обґрунтуванні моделі ефективної бізнес-стратегії його розвитку.

Туристичний бізнес й готельний сектор зокрема, зазнали серйозного удару від запроваджених карантинних заходів. Обмеження мобільності громадян зачинені кордони, кволий внутрішній туризм, і як результат — спорожнілі готелі.

Експерти стверджують, що готельний ринок постраждав від пандемії чи не найбільше серед всіх сегментів комерційної нерухомості.

На початку 2020р. потік туристів в Києві знизився на 90% в порівнянні з 2019 роком. За даними Асоціації індустрії гостинності України у 2019-му році було здійснено близько 20 млн. поїздок по країні, а в 2020 році активним був тільки січень гірськолижний сезон. Відповідно до вимог Міністерства охорони здоров'я та з метою скорочення експлуатаційних витрат багато готелів були змушені бути закритись, скорочувати персонал або відправляти у вимушену відпустку, задля оптимізації збитків [2].

"За даними STR, влітку середній рівень заповнюваності готелів в Україні не перевищував 10% для тих готелів, які працювали, а водночас у Європі в деяких країнах він досягав 35% (Франція, Іспанія). Слід зазначити, що дані STR Він відображає лише дані тих готелів, які надають свою звітність СТР, як правило, міжнародним готельним операторам, відповідно, і можна припустити, що ця кількість може бути більшою, враховуючи, що ці дані дуже обмежені.

Експерти відзначають, що не всі категорії готелів постраждали однаково. "Стійкішими були ті готелі, які вже мали хорошу репутацію на ринку, пул лояльних гостей, запас міцності, гнучкість, здатність та уміння адаптуватися до нових реалій, впроваджувати новий сервіс та продукти. У цьому сенсі адаптація невеликих готелів була простішою, ніж адаптація глобальних мереж. Звичайно, п'ятизіркові та чотиризіркові готелі завжди були більш популярними серед іноземних туристів, а внутрішні мандрівники віддавали перевагу демократичному житлу, і ця тенденція очевидна.

Найнижчий показник завантаженості готелів припав на квітень — період найжорсткіших карантинних обмежень. Тоді за даними аналітиків CBRE Ukraine, рівень завантаженості становив рекордно мінімальні 4,1%. В кінці першого півріччя, станом на червень, заповнюваність готелів зросла до 7,3%.

Про стан готельного ринку красномовно говорять основні показники. Так, за даними Cushman & Wakefield Ukraine, наприкінці першого півріччя 2020 року Rack rates (ставки) для всіх категорій готелів у доларах та гривнях знизились (порівняно з аналогічним періодом минулого року). У той же час, на думку аналітиків, зменшення вартості проживання готелів, що працюють у секторах Upscale і Upper Midscale виявилось найбільшим.

В залежності від типу готелю динаміка Rack rates була різною. Так, Rack rates для апартаментів показали одне з найбільших знижень (в середньому близько 30% в дол. США). Це частково може пояснюватися тим, що один з великих

гравців ринку в цьому сегменті пропонував більш істотні знижки до вартості проживання в порівнянні з іншими учасниками ринку Рис.1 [2].

Динамика rake rates по категориям гостиниц г. Киева, 2018 - 1 полугодие 2020 гг., дол. США с НДС

Источник: C&W

Знизилася й прибутковість на номер (RevPAR). За даними аналітиків CBRE Ukraine, просідання склало 63% рік до року до \$20. Середній тариф в червні в порівнянні з травнем залишався стабільним на рівні \$90, хоча заповнюваність збільшилася на 2,8 п.п. до 7,3% в порівнянні з травнем, такі дані наводять аналітики. Зауважимо що найбільше постраждала завантаженість люксового сегменту. Прослідковується така динаміка: чим нижче сегмент, тим вище показник завантаження.

Однак, щоб вижити на ринку та досягти висококонкурентних позицій, необхідно шукати нові шляхи покращення не тільки фінансово-економічної ситуації, але й якості обслуговування. Постійно виникає потреба у впровадженні нових способів вдосконалення процесу обслуговування та надання послуг з метою ефективної присутності на ринку та збільшення прибутку. Ефективне функціонування готельного господарства є ознакою позитивних змін в економіці нашої країни, це впливає на зміцнення міжнародних відносин та інтеграцію України до світового співтовариства. Одним із важливих напрямків розвитку галузі готельних послуг є підвищення її якості до міжнародних стандартів і, перш за все, вдосконалення технологій та впровадження нових видів та форм обслуговування, які краще відповідатимуть потребам гостей готельних закладів. Проблема забезпечення належного рівня якості послуг для індустрії гостинності, набуває через необхідність мінімізації наслідків пандемії COVID-19 на сферу туризму в Україні.

Ключові інсайти впровадження заходів компаніями Biosphere Professional і Hoteliero, що представили ініціативу «Чистота та безпека подорожей і туризму в Україні», що базується на нормативних положеннях і правилах, запропонованих ВОЗ, ЮНВТО, HOTREC і EFFAT з метою мінімізації ризиків для власників і управляючих компаніями, які надають туристичні послуги в Україні:

Міністерство з охорони здоров'я 18 травня за підписом Головного державного санітарного лікаря видало рекомендації для підприємств щодо

організації протиепідемічних заходів у готелях на період карантину. Окрім температурного скринінгу для всіх працівників і облаштування місць для обробки рук з антисептиками на основі спирту, визначено ряд конкретних вимог: • дозволяється перебування у вестибюлі закладу не більше однієї людини на 10 метрів² площі, • допуск відвідувачів та перебування поза номером лише у захисних масках або респіраторях, • адміністрація забезпечує недопущення черг і скупчення відвідувачів (рецепція, вестибюлі, ліфтові холи тощо), • у місцях скупчення відвідувачів обов'язкове маркування з дистанцією 1,5 метра, • на рецепції готелю встановлюється захисний екран між персоналом і відвідувачами, • у готелях забороняється робота конференц-залів, фітнес- та СПА-центрів, • дозволяється доставка їжі в номери за попереднім замовленням, • можливе харчування в ресторанах (кафе) готелів лише на відкритих (літніх) майданчиках на відкритому повітрі за умови дотримання відстані не менш як 1,5 метра між столами та розміщення не більше як чотирьох клієнтів за одним столом (без урахування дітей віком до 14 років).

1. Ключові представники галузі, зокрема міжнародні готельні мережі, вводять ряд зовнішніх і внутрішніх заходів для мінімізації наслідків пандемії COVID-19, серед яких гарантії забезпечення ринку (перенесення заброньованих номерів на пізніший термін або відшкодування їх вартості, оптимізовані програми лояльності, підтримка спільнот), впровадження обов'язкових заходів із захисту здоров'я та безпеки та внутрішня реорганізація (скорочення, відпустки без збереження заробітної плати, скорочення/відмова від капітальних вкладень).

2. Створення інтерактивних технологій для готельного бізнесу, що активно впроваджуються в XXI столітті. Суть інтерактивних технологій – максимальне оцифрування бізнесу гостинності та створення цікавої для відвідувачів атмосфери і досвіду, які не можна отримати вдома. Саме тому, готель повинен використовувати інноваційні технології, щоб зацікавити клієнта і показати свою ефективність у нових пост-пандемічних реаліях.

Висновки. Застосування інтерактивних технологій та антикризових дій в перспективі не лише зумовить розвиток інноваційних рішень у готельно - ресторанному та туристичному бізнесу, а й підвищить якісні показники та рівень комфорту перебування відвідувачів в закладах гостинності, що в свою чергу буде сприяти розвитку туризму.

Список літератури

1. Управління якістю послуг готелів: методологія та практика: монографія/ Т.І. Ткаченко, С.В. Мельниченко, М.В. Босовська, О.В. Полтавська. – К.: Київ. нац. торг.-ун-т, 2012. - 728с.

2. Падіння завантаженості, зниження Rack rates та складне відновлення: готельний бізнес під час COVID 19. // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://propertytimes.com.ua/gostinichnaya_nedvizhimost/padinnya_zavantazhenosti_znizhennya_rack_rates_ta_skladne_vidnovlennya_gotelnii_y_biznes_pid_chas_covid_19

3. Сучасні світові тренди індустрії гостинності. // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://old.nuft.edu.ua/page/51adaed39c2a2/files/%D0%B3%D0%BE%D1%82_%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82_2020.pdf

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ КОМПОНЕНТІВ КОНФЛІКТІВ

Садченко Олена Василівна,

д.е.н., професор

Одеський Національний Університет імені І. І. Мечникова,

Воротнюк Юлія Сергіївна,

аспірант

Одеський Національний Університет імені І. І. Мечникова,

Слово «конфлікт» походить від латинського *conflictus* - зіткнення і практично в незмінному вигляді входить в інші мови (*conflict* - англійська, *konflikt* - німецька, *conflit* - французька). Однак існують певні суперечки та розбіжності з приводу визначення терміну «конфлікт».

Було зроблено безліч спроб дати визначення конфлікту таким чином, щоб найкраще резюмувати його основні аспекти. До особливості визначення терміна «конфлікт» в першу чергу необхідно віднести його міждисциплінарність – належність до наступних галузей наукових знань, а саме психологія, соціологія, політологія, історія, філософія, мистецтвознавство, педагогіка, правознавство, економіка, екологія, соціобіологія, математика і військові науки. Це одна з вагомих причин наявності різноманіття поняття «конфлікту».

Відповідно до базису, підґрунтя конфлікту визначення «конфлікту» можна класифікувати за наступними параметрами:

- визначення, основні на загальних причинах конфлікту, такі як матеріальні ресурси, влада, цінності чи почуття;
- визначення, які базуються на характеристиці сторін конфлікту, такі як окремі особи, організації або держава;
- визначення конфлікту засноване на розумінні природи конфлікту як процесу, що відбувається в суспільстві та між людьми.

Проте в останній час зародилася загальна тенденція розгляду конфлікту як якоесь звичне, буденне соціальне явище та просту та природню характеристику людської соціальної системи. Суспільство за своєю природою, як і окремі люди, недосконале, тому дисгармонія та протидія є невід'ємними складовими соціального розвитку.

У таблиці 1 представлені найбільш відомі визначення конфлікту. Виходячи із зібраних визначень конфлікту, ми виділили ключові складники, компоненти конфлікту, а саме боротьба, опозиція, протистояння, дефіцит, стратегія, торг, залежність, сторони, учасники, суб'єкт, цілі, взаємозалежність, сприйняття, взаємодія, взаємозалежність, несумісність, протидія.

Таблиця 1.
Визначення терміну «конфлікт»

Визначення	Автор
Конфлікт - це боротьба за цінності й претензії на статус, владу і ресурси, в ході якої опоненти нейтралізують, завдають шкоди або усувають своїх суперників.	Козер Л. [1, с. 32]
Конфлікт - це ситуація торгу, в якій здатність одного учасника досягти своїх цілей залежить від вибору або рішень, які робить інший учасник.	Шеллінг Т. [2, с. 17-18]
Конфлікт - це процес, в якому дві або більше сторони намагаються перешкодити досягненню цілей інших сторін.	Уолл Дж. [3]
Конфлікт - це взаємодія взаємозалежних людей, які мають несумісні цілі і втручаються в досягненні цілей один в одного.	Фолгер Дж., Пул М., Статман Р. [4]
Конфлікт - протиборство сторін взаємодії, що мають протилежно спрямовані мотиви, цілі та інтереси.	Геранюшкіна Г. П. [5, с. 168]
Конфлікт - це явне або приховане стан протиборства об'єктивно розбіжних інтересів, цілей і тенденцій розвитку соціальних об'єктів, пряме і непряме зіткнення соціальних сил на ґрунті протидії існуючому громадському порядку, особлива форма історичного руху до нового соціального єдності.	Запрудский Ю. Г. [5, с. 7]
Конфлікт - взаємодія двох об'єктів, що володіють несумісними цілями і способами досягнення цих цілей.	Нейман Дж. фон, Моргенштерн О. [6]
Конфлікт - процес розвитку взаємодії суб'єктів з приводу відмінності їх інтересів і ціннісних орієнтацій.	Базарова Т.Ю., Еремина Б.Л. [7, с. 355]
Конфлікт - незгоду між двома або більше сторонами (особами або групами), коли кожна сторона намагається зробити так, щоб були прийняті саме її погляди або цілі і перешкодити іншій стороні зробити теж саме.	Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. [8, с. 367]
Конфлікт - це така взаємодія суб'єктів спілкування, для якого характерна наявність протиріччя, протидій (протиборства / протистояння) і негативних емоцій у конфліктуючих, що виникають у зв'язку з проблемами задоволення значущих для них потреб і досягнення поставлених цілей.	Ступницький В. П., Щербакова О. І., Степанов В. Е. [9, с. 473]

Отже, конфлікт це – розбіжність між суб'єктами взаємодії, які сприймають загрозу їхнім потребам, інтересам, проблемам чи цілям.

Розбіжності, залучені сторони, сприйняття загрози, потреби, інтереси проблеми та цілі - ці елементи різняться за своїм впливом на конфлікт залежно від інтенсивності конфлікту та багатьох інших факторів.

Оскільки, конфлікти є універсальним явищем, властивим всім сферам суспільного життя, а його елементи – є базовими, ми можемо на їх основі проаналізувати економічні конфлікти.

Економічні конфлікти - це протистояння, розбіжності між залученими сторонами взаємодії (нації, держави, організації, працівники і т. д.) через наявність чи можливість наявності протилежних економічних потреб, інтересів, проблем чи цілей (розподіл ресурсів, право власності, владу і т. д.).

Насамперед, економічний конфлікт відображає боротьбу різних суспільних сил за вплив в сфері економіки: боротьбу за ресурси, ринки збуту, пріоритет у виробництві товарів, фінанси і т. д.

Предметом економічного конфлікту є проблема володіння ресурсами (в тому числі і природним) або контролю над ними. Це є відображенням системи відносин «суспільство - навколишнє середовище - економіка» та взаємопов'язує економічний та екологічний конфлікт.

На думку Сабадаш В. В., екологічний конфлікт - протистояння на внутрішньо-і / або міждержавному рівнях, викликане несумісними або ворожими інтересами однієї або більше сторін і їх боротьбою за право власності, використання (розподілу) природних ресурсів або їх контролю, що супроводжується можливим застосуванням насильницьких методів для досягнення мети [10, с. 65].

Розбіжність понять економічного та екологічного конфлікту у певні вигоди, як результати, для економічного конфлікту результатом є зміна фінансового статку, для екологічного – зміна екологічної цінністю в позитивну чи негативну сторону.

На нашу думку, еколого-економічний конфлікт, а саме таке поєднання базується на турботі про навколишнє середовище з стимулюванням виробництва та споживання.

Список літератури:

18. Козер Л. Функции социального конфликта. М.: Идея-Пресс, Дом интеллектуальной книги, 2000. 208 с.
19. Шеллинг Т. Стратегия конфликта. М.: ИРИСЭН, 2007. 366 с.
20. Wall A. J., Negotiation: Theory and Practice. Glenview, Ill. : Scott, Foresman, 1985. 182 p.
21. Folger J. P., Poole M. S. and Stutman R. K., Working Through Conflict: Strategies for Relationships, Groups and Organizations. New York : Harper Collins College, 1993
22. Геранюшкина Г. П. Управление конфликтами и организация переговорного процесса. Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2015. 174 с.
23. Нейман Дж. фон, Моргенштерн О. Теория игр и экономическое поведение. М.: Наука, 1970. 708 с.
24. Базарова Т.Ю., Еремина Б.Л. Управление персоналом. М: ЮНИТИ, 2002. 560 с.

25. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. М.: Вильямс, 2006. 672 с.
26. Ступницкий В. П., Щербакова О. И., Степанов В. Е. Психология. М.: Дашков и К, 2013. 520 с.
27. Сабадаш В. В., Бобылёв С. Н., Мельник Л. Г. Урегулирование экологических конфликтов: экономико-организационные предпосылки «зеленой» экономики. Механізм регулювання економіки. 2012. № 1. С. 64-80.

ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ ВТОРИННОЇ ЛАНКИ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Самошкіна Ірина Дмитрівна

кандидат економічних наук, доцент
Сумський національний аграрний університет

Сидорук Зоя Олексіївна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Сумський національний аграрний університет

Трансформація системи охорони здоров'я стосується кожного. Її мета - забезпечити громадянам України рівний доступ до якісних медичних послуг, в результаті змін орієнтувати систему так, щоб у центрі її був пацієнт.

Бачення системи охорони здоров'я після проведення реформи: ефективна і доступна система охорони здоров'я, що відповідає потребам населення України. Підвищення рівня і якості життя населення на основі розширення доступності, підвищення якості та безпеки медичної допомоги, продуктивної зайнятості персоналу, що працює у галузі охорони здоров'я, а також підвищення їх рівня соціального забезпечення, розвитку і оптимізації системи соціальної підтримки.

Реалізація права людини на якісні медичні послуги зумовлює спрямування політики держави в Україні на реформування чинної системи охорони здоров'я та створення ефективної національної моделі. Виконанню цього завдання сприятиме аналіз досвіду організації медичної сфери у країнах, системи охорони здоров'я яких визнано успішними [1].

Вторинна (спеціалізована) медична допомога - медична допомога, що надається в амбулаторних або стаціонарних умовах лікарями відповідної спеціалізації (крім лікарів загальної практики - сімейних лікарів) у плановому порядку або в екстрених випадках і передбачає надання консультації, проведення діагностики, лікування, реабілітації та профілактики хвороб, травм, отруєнь, патологічних і фізіологічних (під час вагітності та пологів) станів; направлення пацієнта відповідно до медичних показань для надання вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги з іншої спеціалізації або третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги.

Надання вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги забезпечують заклади охорони здоров'я:

- в стаціонарних умовах - багатопрофільні лікарні інтенсивного лікування, лікарні відновного (реабілітаційного), планового лікування, хоспіси, спеціалізовані медичні центри;
- в амбулаторних умовах - консультативно-діагностичні підрозділи лікарень, центри з медичних консультацій та діагностики (консультативно-діагностичні центри).

Вторинну (спеціалізовану) медичну допомогу також можуть надавати лікарі,

що провадять господарську діяльність з медичної практики як фізичні особи - підприємці.

Лікуючим лікарем з надання вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги є лікар закладу охорони здоров'я, де надається така допомога, або лікар, що провадить господарську діяльність з медичної практики як фізична особа - підприємець, які отримали підготовку за відповідною спеціальністю (крім спеціальності "загальна практика - сімейна медицина").

Лікуючого лікаря з надання вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги в закладі охорони здоров'я, що забезпечує надання такої допомоги, визначає керівник цього закладу або уповноважена ним на прийняття відповідних рішень особа.

Вторинна (спеціалізована) медична допомога надається безоплатно в закладах охорони здоров'я, що забезпечують надання такої допомоги, з якими головний розпорядник бюджетних коштів уклав договір про медичне обслуговування населення.

Вторинна (спеціалізована) медична допомога надається відповідно до медичних показань за направленням лікуючого лікаря з надання первинної медичної допомоги або лікуючого лікаря закладу охорони здоров'я, що забезпечує надання вторинної (спеціалізованої) чи третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги.

Без направлення вторинна (спеціалізована) медична допомога відповідно до медичних показань надається безоплатно закладами охорони здоров'я, з якими укладено договори про медичне обслуговування населення, пацієнтам, які звернулися до акушера-гінеколога, стоматолога, педіатра, та пацієнтам із хронічними захворюваннями, які перебувають на диспансерному обліку в цьому закладі охорони здоров'я.

Без направлення вторинна (спеціалізована) медична допомога відповідно до медичних показань також надається безоплатно в закладах охорони здоров'я, що забезпечують надання вторинної (спеціалізованої) допомоги, пацієнтам, які перебувають у невідкладному стані.

Порядок направлення пацієнтів відповідно до медичних показань до закладів охорони здоров'я, що забезпечують надання вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги, а також порядок надання такої допомоги визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я.

В даний час госпітальний сегмент України знаходиться напередодні повного переформатування. Очікується, що на заміну старої системи централізованого фінансування прийде сучасний механізм, який дозволить оптимізувати роботу сегменту [2]. В його основі лежить використання спеціальних груп - DRG (Diagnostic related groups - діагностично-пов'язані групи / клініко-статистичні групи), які дозволяють розраховувати фактичні витрати на лікування пацієнта.

DRG - це система класифікації пацієнтів (Patient classification system - PCS), яка має 4 основні характеристики:

- постійно збирається інформація про стан пацієнта при виписці (діагноз, лікування та характеристики лікарні)

- контрольована кількість груп (безпосередньо DRG-груп)
- Клінічно об'єднані групи
- Економічно споріднені групи

Система ДСГ була розроблена Робертом Феттером і Джоном Томпсоном в Єльському університеті (США) і вперше впроваджена в 1983 році в рамках державної програми медичного страхування Medicare. Система ДСГ, як схема для кваліфікації пацієнтів, була створена в США для забезпечення стандартів якості лікування. Спочатку вона служила для класифікації груп пацієнтів, а також призначалася в якості інструменту для управління службами клінік і лікарень, виміру їх продуктивності та оцінки якості медичних послуг. І тільки пізніше ДСГ стали використовувати для системи оплати з фіксованою вартістю лікування за допомогою оцінки ваги лікування та посиленням на типову вартість. Американська система ДСГ застосовується в повному обсязі тільки для населення віком понад 65 років, яке застраховане за програмою Medicare. Згодом вона була змінена та удосконалена. Усі ДСГ моделі, які використовуються сьогодні побудовані на цій базовій моделі. В подальшому ця система оплати госпітальних послуг була впроваджена в Австралії, Швеції, Італії, Угорщині, Великобританії, Канаді тощо.

Експерти охорони здоров'я Світового банку (World Bank) при роботі в країнах з низьким і середнім рівнем доходу рекомендують починати реформи в госпітальному сегменті саме з впровадження ДСГ.

Головне завдання при реформуванні - визначити, як оперативно мобілізувати додаткові ресурси і як правильно в умовах обмеженості бюджету їх розподілити. У більшості випадків найбільш реалістичний підхід - це впровадження системи ДСГ. Оскільки еталонної системи ДСГ не існує, країна, в якій запроваджується така система, як правило бере за основу одну з відомих систем та в результаті впровадження створює свою власну національну систему ДСГ. Наказом МОЗ України №268 від 20.11.2012 було створено робочу групу з опрацювання соціальних стандартів, яка і визначила взяти за основу Австралійську систему ДСГ (AR-DRG) і створювати національну систему ДСГ.

Система кодування AR-DRG базується на застосуванні пакету трьох стандартів:

- Австралійська модифікація МКХ-10-AM (ICD-10-AM) - кодування захворювань та проблем;
- Австралійський класифікатор медичних інтервенцій АКМІ (ACHI) - кодування процедур та втручань;
- Австралійські стандарти кодування АСК (ACS) - доповнення до ICD-10-AM та АCHI - інструкція щодо застосування цих класифікацій.

Треба зазначити, що класифікатори AR-DRG:

- достатньо прості у використанні;
- не потребують надсерйозної адаптації для застосування в Україні;
- можуть бути впроваджені наказом МОЗ України спочатку у пілотних регіонах/закладах, а згодом (не довше, ніж через рік пілотування) – у загальнонаціональному масштабі.

Мета запровадження систем ДСГ наступна:

- покращити медичні результати (якість надання медичних послуг);
- оптимізувати (скоротити) витрати на лікування пацієнта, утримання закладу охорони здоров'я.

Для впровадження системи ДСГ потрібно:

- Право на використання системи яка є об'єктом інтелектуальної власності уряду Австралії;
- Закупівля відповідної ліцензії у межах спільного проекту МОЗ України та світового Банку "Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей". Ця ліцензія передбачає не лише право використання, а й право розвитку системи з її подальшою адаптацією до умов та вимог системи охорони здоров'я України [3].
- Привести у відповідність нормативно-правову базу.

А також треба здійснити наступні кроки:

- перехід закладів охорони здоров'я на форми статистичного обліку – Карта пацієнта, який вибув зі стаціонару ф. 066/о та Медична карта стаціонарного хворого ф 003/о, затверджені наказом №110 (у редакції наказу №29 від 21.01.2016 року);
- проведення навчальних тренінгів щодо систем кодування діагнозів, операцій та наданих медичних послуг;
- наявність комп'ютерного обладнання (приймальне відділення, стаціонарні відділення, оргметод, об'єднаних в локальну мережу);
- наявність програмного забезпечення;
- проведення навчальних тренінгів щодо роботи з комп'ютером та роботи в медичних інформаційних системах;
- Автоматизувати ділянку – ведення ф.003 та автоматичне формування карти ф. 066.

В якості висновків до застосування цієї системи можна зазначити наступне:

- можливість суттєвого покращення якості даних, що використовуються для статистичного аналізу показників здоров'я населення;
- можливість використання разом із спеціальним програмним забезпеченням для цілей фінансування лікарень у разі запровадження нових, орієнтованих на результати методів оплати їх діяльності (зокрема, моделі фінансування, що базується на оплаті за пролікований випадок);
- можливість більш точного визначення загальних обсягів та структури витрат на надання медичної допомоги за рахунок більш чіткого та детального визначення клінічного змісту тих чи інших станів, що мають місце у пацієнтів.

Список літератури

1. Костюк В.С. Реформування охорони здоров'я в Україні в умовах європейської орієнтації. URL: www.vestnik-econom.mgu.od.ua
2. Кринична І.П. Обґрунтування необхідності проведення реформування системи охорони здоров'я в Україні: історичний аспект. URL: [core.ac.uk › download › pdf](http://core.ac.uk/download/pdf)

3. Медична реформа. Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-sistemi-ohoroni-zdorovya>

СТРАХОВИЙ І ФОНДОВИЙ РИНОК ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ: ВТРАТИ І МОЖЛИВОСТІ

Супрун Анатолій Анатолійович

К.е.н., доцент,
Державний університет економіки і технологій

Сусідко Ольга Вікторівна

магістр кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Державний університет економіки і технологій

11 березня 2020 року після оголошення Всесвітньою організацією охорони здоров'я спалаху і поширення вірусу SARS-CoV-2 (далі COVID – 19) пандемією світ опинився в абсолютно нових, незвичних і складних реаліях. Це в однаковій мірі стосується і суспільного і економічного життя.

Світову спільноту вразила неготовність медицини найбільш розвинених в світі країн протистояти новій хворобі, а також намагання урядів багатьох країн скрити від громадян справжній стан справ з поширенням коронавірусу і наслідками захворювання. Звісно, що в бідних країнах ситуація була ще гіршою.

Реакція на появу коронавірусу і боротьбу з ним не була, а ні миттєвою, а ні адекватною.

Початково багато урядів або взагалі не звертали увагу на те, що відбувається в Китаї, або применшували загрозу. Бізнес, по суті, був введений в оману саме урядовими колами. На кінець 2019 року дуже мало аналітиків прогнозували пандемію і всесвітню економічну кризу, що виникне через нову хворобу.

Коронавірус швидко виявив неефективність сучасних медичних і страхових систем та в цілому моделі медичного захисту населення, яка склалася в багатьох країнах. Саме нестача лікарень і койко-ліжок в них виявилися абсолютно новим явищем в світовій медичній індустрії.

В економічному плані збитки були пов'язані як з втратою здоров'я та життя людей, так і зі зменшенням ділової активності і відповідно платоспроможності населення і бізнесу.

Як зазвичай, першим на кризу відреагував фондовий ринок. З моменту оголошення пандемії спостерігається різке зменшення індексів Dow Jones [1], S&P 500, NASDAQ, Nikkei 225 з подальшою корекцією і стабілізацією. Далі фондові індекси реагували позитивно практично на кожну новину пов'язану з успіхом розробки вакцини або орієнтовним початком вакцинації. Фондовий ринок в цілому демонструє ефективність – новини про погіршення ситуації (збільшення кількості захворілих, введення більш жорстких умов) або очікуваний вихід (знаходження вакцини, стимулювання економіки) миттєво відображаються на вартості цінних паперів і величині фондових індексів. Напевне, заслуговує на розгляд і думка про те, що насправді коронавірус позитивно вплинув на глобальний фондовий ринок.

Ще до появи коронавірусу і задовго до оголошення пандемії більшість аналітиків очікували виникнення глобальної світової кризи на кшталт тієї, що мала місце в 2008 році і сперечалися тільки про час її виникнення. При цьому причиною для виникнення називалися ті ж самі борги накопичені в державному і приватному секторах економіки. За різними джерелами їх маса була в 7-10 разів більшою, ніж заборгованість під час кризи 2008 року. Після появи повідомлень про коронавірус і пандемію про проблему заборгованості практично перестали згадувати в мас-медіа. Можлива глобальна криза стала пов'язуватися виключно з пандемією та її впливом на економіку і суспільні відносини. Питання заборгованості як би відійшло на задній план.

Повернулася тенденція до зростання фондових індексів. Генератором при цьому виступали компанії технологічного сектору цінні папери яких після початку кризи тільки зросли в ціні. Цінні папери багатьох корпорацій практично не реагували на кризові прояви. Звісно, що зменшилися у вартості акції сегментів, які найбільше постраждали від кризи – туризму, сфери обслуговування, пасажирських перевезень.

В цілому ситуація, що склалася після оголошення пандемії, пов'язаної з вірусом COVID – 19 підтверджує тезу про те, що глобальний фондовий ринок має більшу інформаційну складову, ніж фінансову. Це і обумовлює і підсилює його спекулятивний характер.

Український фондовий ринок також відреагував на коронавірусну кризу, але з притаманною йому специфікою. Так, загальний обсяг випусків емісійних цінних паперів, зареєстрованих Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (далі НКЦПРФ) у січні-вересні 2020 року, становив 86,5 млрд. грн., що більше на 14,94 млрд. грн. порівняно з відповідним періодом 2019 року (71,56 млрд. грн.) [1]. При цьому емісії нових акцій зменшилися на 20 млрд. грн., і приблизно на таку ж суму збільшилися емісії корпоративних облігацій. Але насправді український фондовий ринок був і залишається ринком облігацій внутрішньої державної позики ОВДП.

Найбільший обсяг торгів за фінансовими інструментами на організаторах торгівлі протягом зазначеного періоду зафіксовано з ОВДП – 234,7 млрд. грн. (98,18% від загального обсягу біржових контрактів на організаторах торгівлі протягом січня-вересня поточного року) [1]. В 2019 році бажання іноземних інвесторів вкладати гроші в цей інструмент обумовили зростання курсу гривні до долару США. Зараз багато інвесторів намагаються вийти з ринку формуючі додатковий тиск на і так слабку гривню. При цьому на руках у населення зберігається за різними оцінками від 60 до 80 млрд. доларів США. Повернення цих грошей до фінансової системи - це важливе завдання і для НБУ, і для НКЦПРФ, і для учасників ринку (банків і фінансових компаній). Напевне, останні мають пропонувати вигідні для населення фінансові інструменти (кого в сучасних українських реаліях може зацікавити валютний депозит зі ставкою 2% річних?).

Якщо фондовий ринок змінюється здебільшого під інформаційними впливами, то страховий ринок майже байдужий до них. Страховики оперують статистикою реальних і можливих збитків і лише коригують свої фінансові

моделі під впливом нових обставин. Звісно, що ситуація з коронавірусом і була саме такою обставиною. Відомі страхові компанії, такі як лондонський Ллойд, німецький Allianz чи швейцарський Swiss Re проводять власні глибинні дослідження і прогнози. На рисунку представлено втрати страхової галузі підраховані лондонським Ллойдом (рис.1).

Рисунок 1. Втрати страхової галузі від COVID-19 порівняно з іншими катастрофічними випадками станом на початок 2020 року

Джерело: складено авторами за даними [3]

На сьогоднішній день «коронакриза» формує найбільший збиток в історії страхової індустрії. При цьому власне страхові виплати забезпечили 105 млрд. доларів США збитку, а 98 млрд. доларів США страховики втратили через знецінення інвестиційних активів. Це стало результатом падіння фондового ринку після отримання інформаційних повідомлень про поширення хвороби.

В дослідженні представленому Sigma Swiss Re (за підсумками роботи світової страхової галузі в 3-х кварталах 2020 року) визначено прогноз зростання світових страхових премій на 3,4% в реальному вираженні в 2021 році після їх скорочення на 1,4% в поточному році внаслідок пандемії коронавірусу. Відомий в світі перестраховик констатує, що на найбільш розвинених страхових ринках страхі компанії вже почали компенсувати втрати пов'язані з COVID-19 за рахунок підвищення розміру страхових премій.

За очікуваннями експертів Swiss Re у підсумку 2020 року страхові премії у 2020 році виростуть на 1,1% і відновляться до середньорічного росту у 3,6% в 2021 та 2022 роках. Вже до кінця 2021 року зростання страхових премій може перевищити допандемічні позначки [4].

Отже, в цілому страховий ринок зберігає оптимізм і, більш того, отримав нові можливості, а саме:

суттєво збільшилися інвестиції в іншуртех. При цьому інвестують у розробку нових страхових послуг як вже діючі страховики, так і венчурні капіталісти. В сегменті венчурного капіталу спостерігається сплеск уваги до нових цифрових технологій у страхуванні;

на зменшення платоспроможного попиту страховики швидко відреагували розробкою нових видів страхових послуг з застосуванням телематичних пристроїв і персоніфікацією клієнтів;

нові технології в автострахуванні, медичному страхуванні і страхуванні життя здатні вже в найближчому майбутньому зменшити вартість страхування і збільшити кількість клієнтів;

зважаючи на слабкість держав у боротьбі з вірусом багато людей стали цікавитися страховими послугами як альтернативою. В перспективі це також зможе збільшити кількість страхувальників;

ряд страхових компаній вже пропонують захист від коронавірусу (хоча однозначної позиції щодо цього в страховій спільноті не спостерігається);

впровадження нових бізнес моделей у внутрішні і зовнішні процеси діяльності страховиків здатне серйозно зменшити витрати пов'язані з управлінням страховими компаніями.

Українські страхові компанії в 2020 році або покращили свої фінансові результати, або принаймні утримали їх на попередньому рівні. З'явилися нові страхові послуги (смарт-страхування) та нові моделі бізнесу (перша в Україні суто цифрова страхова компанія EASY PEASY Insurtech), лідери ринку впевнено освоюють технології надання страхових послуг у відділеному доступі. Очікується, що попри кризу 2020 рік страховики закінчать з кращими показниками за 2019 рік. І це вперше за історію багатьох криз на українському страховому ринку.

Отже, сьогодення ситуація з коронавірусом показує, що криза часто буває і шансом. Сильні компанії в усіх сегментах фінансового ринку використовують адаптивні моделі і формують нову якість надання послуг.

Список літератури:

1. Веб-сайт Міністерства фінансів України. Значення індекса Доу-Джонса. URL: <https://index.minfin.com.ua/markets/stock/dji/>
2. Аналітичні дані щодо розвитку фондового ринку. Інформаційна довідка щодо розвитку фондового ринку України протягом січня-вересня 2020 року. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/#tab-dov>
3. Lloyd's Web site. Supporting global recovery and resilience for customers and economies. The insurance industry response to COVID-19. URL: <https://www.lloyds.com/news-and-risk-insight/coronavirus-updates-hub/supporting-global-recovery-and-resilience-for-customers-and-economies>

4. Swiss Re представила прогноз роста глобальных премий страхового рынка в 2020-2021 годах. Пандемический шторм не так страшен. URL: <https://forinsurer.com/news/20/11/13/38726>

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЛОГІСТИЦІ (ХМАРНІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕСОМ)

Харута Віталій,

канд. техн. наук, доцент

Національного транспортного університету,

Конопльова Євгенія,

Студентка, магістранка

Національний транспортний університет

Логістика є відносно молодого наукою, і лише нещодавно звернула на себе увагу підприємців. На сьогоднішній день відбуваються важливі зміни в ринкових відносинах, конкурентному середовищі та внутрішньому устрої підприємств. Вплив відбувається за рахунок усвідомленого застосування логістики, велика перевага якої, визначається її оптимізаційними можливостями – побудова організаційної структури підприємства з чіткими прописаними обов'язками кожного працівника, систематичний підхід до управління проектами, підрозділами, цілим підприємством, комплексні інтеграції між ланками логістичної системи, підвищення рівню клієнтоорієнтовності, зміна застарілого підходу до процесу управління, скорочення витрат, та зріст показників роботи підприємства тощо.

Виконання головної цілі, підтримка корпоративної стратегії підприємства, виконання поставлених завдань – це і є головним напрямом використання логістичного менеджменту. Скорочення витрат, оптимізація розподілу ресурсів, проведення регулярного аналізу та аудиту – основні складові ефективного впровадження логістики[1].

Логістичний підхід до управління бізнес процесами практично реалізується в сфері логістичної діяльності підприємства.

Інформація є основним елементом логістичних операцій, а інформаційні ресурси є одними з найважливіших на шляху досягнення підприємством власних цілей та в процесі розвитку.

В нашому світі усе будується завдяки потоку інформації – розвивається науково-технічний прогрес, мікро та макроекономічні процеси супроводжуються інформацією, кінцева вартість продукції/послуг, контроль та аналіз, управління ресурсами тощо.

Не дивно, що попит на інформаційну логістику постійно зростає, оскільки зростає і роль інформації в господарському процесі.

Поява нових пристроїв, комп'ютерів, смартфонів, планшетів, портативних пристроїв зі штучним інтелектом спростили нам життя, оскільки з'явилась можливість передавати інформацію миттєво, коли виникає така необхідність.

Багато підприємців стикаються з тим, що не можуть скоротити свої витрати, налагодити процес виробництва, або не можуть чітко відслідковувати етапи продажу товарів/послуг. Як наслідок, через низькі показники продажів, та

відповідно прибутку, скорочують заробітні плати, позбавляють працівників премії та нагород, і починається етап розпаду компанії. Причини, що можуть приводити до такої ситуації – некоректно поставлене завдання працівникам, несвоєчасність передачі інформації, недостовірність інформації, не робиться аналіз роботи по показниках, а лише інтуїтивні висновки, відсутність узгодженості в діях, відсутність зворотного зв'язку від споживачів, та багато інших.

В більшості випадків таку ситуацію можна уникнути шляхом впровадження в підприємство новітніх інформаційних технологій, а саме хмарних систем управління.

Однією з найважливіших умов існування підприємства є застосування єдиної інформаційної системи, що дозволить поєднати усі процеси (виробництво, закупівля, складування, транспортування, продаж, до/після продажний сервіс та програми лояльності для утримання старих клієнтів, та залучення нових).

Така система дозволить скоротити час на виробничі/ закупівельні/ транспортні/ операційні завдання, зменшити витрати та оптимізувати усі підрозділи і процеси, поєднуючи їх одним інформаційним потоком[2].

Сьогодні, все більшої популярності набирають «хмарні технології». Існування Інтернету та супутніх технологій лише прискорюють процес переходу підприємств на новий інформаційний простір. Працівники переходять на віддалений режим роботи, при цьому інформація передається вдвічі швидше, ніж при старому підході до організації роботи; тепер керівництво має можливість перевірити роботу підлеглих в будь-який момент; складання звітів, проведення інвентаризацій, написання стратегій і багато іншого відбувається у короткі строки, не зупиняючи основну роботу фірми і не забираючи робочий час працівника.

Територіальна прив'язка до місця роботи тепер не відіграє важливу роль, оскільки достатньо мати при собі пристрій з виходом в Інтернет, і можна одразу потрапити на «хмару», де зберігається уся основна інформація.

Автоматизовані системи управління, як хмарні технології, дають змогу не тільки зберігати інформацію, а й приймати рішення в реальному масштабі часу. Якість управління бізнес процесами зростає, при тому кількість помилкових та енергозатратних дій – зменшується.

Хмарні технології, як і будь-яка інтегрована система, мають недоліки та переваги, останніх до речі більше[3].

Основними недоліками хмарної системи є:

1. Вартість встановлення та обслуговування (якщо система специфічна та інтегрована під всі процеси на підприємстві, ціна оренди «хмари» може бути не низька);
2. Питання інформаційної безпеки майже найголовніше, оскільки, виходячи з опитування, підприємці не наважуються перейти на бік технологій, саме через недовіру і відсутність гарантій безпеки;
3. Масштаби роботи по переходу на хмарну систему можуть бути різними – маленькому підприємцю з невеликим або середнім оборотом перейти набагато

легше, ніж великій корпорації. Також треба враховувати обов'язковість проведення навчання та адаптації персоналу.

Основними перевагами впровадження інформаційних автоматизованих систем управління (хмарних систем) на підприємство є:

1. Скорочення часу на усіх етапах роботи компанії. Наприклад, для того щоб провести інвентаризацію, необхідно зупинити роботу, як мінімум складу. Хмара ж проводить авторизацію автоматично – залишок товару або сировини на складі буде відображатись автоматично в реальному часі, треба тільки авторизуватись на сервері;

2. Зниження ризиків. Людський фактор відіграє важливу роль, наприклад, при прямих продажах, контактах з клієнтами, а в усіх інших випадках, комп'ютер виключає можливість допущення помилок при розрахунках, при складанні звітів, а відповідно, зможе знизити вірогідність ризику до 99%;

3. Проблема несвоєчасності надходження інформації зникає, оскільки робота в «мережі» дозволяє оновлювати інформацію саме тут, саме зараз;

4. Завдяки прозорості дій всередині логістичної системи, керівники відділів та менеджера можуть швидко коректувати роботу, уникати форс-мажорів, долаючи проблеми, що виникли в процесі;

5. Скорочення обсягу паперової документації, оскільки більшість файлів зберігається та передається в цифровому вигляді;

6. Скорочення витрат по всіх ланках підприємства. Наприклад, скорочуються витрати на канцелярію(папір витрачається менше), знижуються витрати на оренду приміщення (працівників можна перевести на віддалену роботу), уникнення помилкових дій знизить витрати на вирішення проблем(форс-мажорні витрати) тощо;

7. Точність розрахунків та аудиту дозволить бачити реальну картину в реальному часі, а отже, набагато легше побудувати плани, скоректувати стратегії, успішно та ефективно керувати ресурсами компанії.

Література:

1. Пономаренко В. С., Таньков К. М., Лепейко Т. І. Логістичний менеджмент: Підручник / В. С. Пономаренко, К. М. Таньков, Т. І. Лепейко. За ред. д-ра екон. наук, проф. В. С. Пономаренка - Х.: ВД «ІНЖЕК», 2010. – 47 с
2. Григорьев, М. Н. Логистика. Продвинутый курс : учебник для бакалавриата и магистратуры / М. Н. Григорьев, А. П. Долгов, С. А. Уваров. — 3-е изд., перераб. и доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2015. — 734 с.
3. Яценко Р.М., Ніколаєв І.В. Інформаційні системи в логістиці : навчальний посібник / Яценко Р. М., Ніколаєв І. В. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2012. – 232 с

MODÈLE DE PRÉVISION DE LA PRÉVENTION DES MALADIES CHEZ LES ENFANTS ET LES ADULTES DES ZONES RURALES EN RAISON DE LA CONSOMMATION D'EAU POTABLE

Hryhorenko Luibov

doctorat en médecine, professeur agrégé

Académie Médicale de Dnipropetrovsk du Ministère de la Santé de l'Ukraine

Introduction. Selon de nombreux auteurs [1-18], il a été déterminé que la composition de l'eau potable affecte la morbidité des habitants des zones rurales, la qualité de l'eau se détériorant chaque année. Les résidents ruraux utilisent principalement l'eau importée - 10%, l'eau des puits - 55%, l'eau des systèmes centralisés - 35%.

Objectif: analyser la santé de la population rurale de la région de Dnipropetrovsk due à une exposition à long terme à l'eau potable et créer des modèles prédictifs de la prévalence probable des maladies non transmissibles parmi la population rurale.

Matériaux et méthodes de recherche. Une étude rétrospective de la morbidité (220 rapports étudiés) et de la prévalence de la maladie (220 rapports étudiés) parmi la population rurale de la région de Dnipropetrovsk pour la période 2010–2019 (formulaire comptable n ° 20) a été menée. Une étude de la composition chimique et saline de l'eau potable dans les sources d'approvisionnement en eau centralisées (38260 études) et décentralisées (24 586 études) dans les taxons ruraux de la région de Dnipropetrovsk a été menée en 2010-2019. Le traitement statistique et l'analyse des résultats de la recherche ont été effectués à l'aide de méthodes médicales et statistiques. Le progiciel Excel a été utilisé pour la préparation initiale des tableaux et des calculs intermédiaires. L'essentiel du traitement mathématique a été réalisé sur un PC à l'aide du progiciel statistique standard STATISTICA 10.0 portable.

Résultats de la recherche et leur discussion.

La dynamique de la prévalence des maladies du système génito-urinaire parmi la population adulte des zones rurales de la région est présentée dans le (tableau 1). Cette dynamique est correctement décrite par une fonction linéaire avec les coefficients présentés (adéquation du modèle $F = 4,35$, $p < 0,05$).

Tableau 1

Paramètres du modèle de régression de la prévalence des maladies du système génito-urinaire dans la population adulte

Variable	β	S_{β}	a	S_a	t_a	p_a	Contribution d (%)
Intercept			273,746	30,793	8,89	< 0,001	
Ca	0,223	0,086	0,82	0,315	2,602	0,01	79,57

Le modèle de la prévalence des maladies du système génito-urinaire chez les résidents adultes est le suivant:

$$Y (\text{prévalence des maladies du système génito-urinaire}) = 273,746 + 0,82x_1 (\text{Ca})$$

La dynamique de la prévalence des calculs rénaux et des uretères parmi la population adulte des zones rurales de la région est présentée dans le (tableau 2). Le tableau 2 montre que cette dynamique est correctement décrite par une fonction linéaire avec les coefficients présentés (adéquation du modèle $F = 9,45$, $p < 0,05$).

Tableau 2

Paramètres du modèle de régression de la prévalence des calculs rénaux et urétéraux dans la population adulte

Variable	β	S_β	a	S_a	t_a	p_a	Contribution d (%)
Intercept			24,565	12,875	1,908	0,059	
Fe	0,401	0,081	10,133	2,041	4,966	< 0,001	50,82
Cu	0,197	0,081	29,174	12	2,431	0,016	12,26
oxydation	0,23	0,077	0,944	0,316	2,985	0,003	16,72
Ca	0,205	0,076	0,042	0,016	2,681	0,008	13,28
pH	-0,148	0,079	-3,059	1,639	-1,867	0,064	6,92

Le modèle de la prévalence des calculs rénaux et urétéraux chez les résidents adultes est le suivant:

$$Y (\text{prévalence des calculs rénaux et des uretères}) = 24,565 + 10,133 x_1 (\text{Fe}) + 29,174 x_2 (\text{Cu}) + 0,944 x_3 (\text{oxydation}) + 0,042 x_4 (\text{Ca}) - 3,059 x_5 (\text{pH})$$

Il a été constaté que l'effet du fer ($p < 0,001$), du cuivre ($p = 0,016$), de l'oxydation ($p = 0,003$), du calcium ($p = 0,008$), du pH ($p = 0,064$) était probable. En particulier, le rapport des coefficients bêta montre que l'effet du Cu, de l'oxydation, du Ca et du pH était respectivement de 2,04; 1,75; 1,96; 2,8 fois moins que l'effet du fer. La dynamique de la prévalence des maladies du système circulatoire chez les enfants des zones rurales de la région est donnée dans le (tableau 3).

Cette dynamique est correctement décrite par une fonction linéaire avec les coefficients donnés (adéquation du modèle $F = 8,09$, $p < 0,05$).

Tableau 3

Paramètres du modèle de régression de la prévalence des maladies du système circulatoire chez les enfants

Variable	β	S_β	a	S_a	t_a	p_a	Contribution d (%)
Intercept			143,971	38,926	3,699	<0,001	
oxydation	0,211	0,088	14,144	5,918	2,39	0,018	26,89
azote ammoniacal	0,206	0,082	311,213	124,268	2,504	0,014	25,63
Ca	0,233	0,081	0,779	0,271	2,872	0,005	32,79
F	-0,156	0,091	-123,819	72,283	-1,713	0,089	14,70

Le modèle de prévalence des maladies du système circulatoire chez les enfants a la forme suivante:

$$Y \text{ (prévalence des maladies du système circulatoire)} = 143,971 + 14,144 x_1 \text{ (oxydation)} + 311,213 x_2 \text{ (azote ammoniacal)} + 0,779 x_3 \text{ (Ca)} - 123,819 x_4 \text{ (F)}$$

Il a été constaté que l'effet de l'oxydation ($p = 0,018$), de l'azote ammoniacal ($p=0,014$), du calcium ($p = 0,005$), du fluor ($p = 0,089$) était probable. En particulier, le rapport des coefficients bêta montre que l'effet de l'oxydation, l'azote ammoniacal, F était de 1,10; 1,13; 1,50 fois moins que l'effet du calcium.

La dynamique de la dépendance de la prévalence des maladies du système digestif chez les enfants des zones rurales de la région est présentée dans le (tableau 4). Cette dynamique est convenablement décrite par une fonction linéaire aux coefficients donnés (adéquation du modèle $F = 7,85$, $p < 0,05$).

Tableau 4

Paramètres du modèle de régression de la prévalence des maladies du système digestif chez les enfants

Variable	β	S_β	a	S_a	t_a	p_a	Contribution d (%)
Intercept			116,02	24,318	4,771	<0,001	
résidu sec	0,28	0,084	0,03	0,009	3,346	0,001	66,89
Ca	0,197	0,084	0,571	0,242	2,354	0,02	33,11

Le modèle de prévalence des maladies digestives chez les enfants a la forme suivante:

$$Y \text{ (prévalence des maladies du système digestif)} = 116,02 + 0,03x_1 \text{ (résidu sec)} + 0,571x_2 \text{ (Ca)}$$

On a constaté que l'effet du résidu sec ($p = 0,001$) et du Ca ($p = 0,02$) était probable. En particulier, le rapport des coefficients bêta montre que l'effet du Ca était 1,42 fois inférieur à celui du résidu sec.

Les résultats de l'étude des maladies du système circulatoire chez l'adulte sont présentés dans (tableau 5). Le modèle était adéquat ($F = 17 585$, $p < 0,05$).

Tableau 5

Paramètres du modèle de régression de l'incidence des maladies du système circulatoire parmi la population adulte

Variable	β	S_β	a	S_a	t_a	p_a	Contribution d (%)
Intercept			331,245	54,331	6,097	< 0,001	
Fe	0,47	0,073	340,404	52,606	6,471	< 0,001	63,39
oxydation	0,262	0,072	30,813	8,431	3,655	< 0,001	19,70
Ca	0,179	0,073	1,055	0,427	2,47	0,015	9,19
Mn	0,164	0,074	1043,556	471,382	2,214	0,029	7,72

Dans (tableau 5), on voit que pour cette nosologie des facteurs étudiés, le plus important était le fer ($d = 0,63$), puis l'oxydation ($d = 0,20$). La plus petite contribution était représentée par Ca ($d = 0,09$) et Mn - ($d = 0,08$).

Les coefficients correspondants étant positifs, l'incidence des maladies de cette classe augmente avec l'augmentation de la concentration en Fe, oxydation, Ca, Mn dans l'eau potable du robinet.

L'étude de l'incidence des calculs biliaires chez l'adulte est présentée dans (tableau 6). Adéquation du modèle ($F = 4,38$, $p < 0,05$).

Tableau 6

Paramètres du modèle de régression de l'incidence des calculs biliaires dans la population adulte

Variable	β	S_{β}	a	S_a	t_a	p_a	Contribution d (%)
Intercept			4,404	1,268	3,474	0,001	
oxydation	0,238	0,088	0,537	0,199	2,696	0,008	68,07
Al	0,163	0,088	23,887	12,924	1,848	0,067	31,93

Il a été constaté que pour cette nosologie des facteurs étudiés était l'oxydation la plus importante ($d = 0,68$). La plus petite contribution était représentée par Al ($d=0,32$). Les coefficients correspondants étant positifs, l'incidence des maladies de cette classe augmente avec l'augmentation de la concentration d'oxydation et d'aluminium dans l'eau potable du robinet.

Conclusions:

1. Selon les résultats de l'analyse linéaire de régression multifactorielle de la morbidité et de la qualité de l'eau potable des systèmes d'alimentation en eau ruraux centralisés, des modèles de la dynamique de la prévalence de la maladie ont été créés: système urogénital ($F = 4,35$, $p < 0,05$) et calculs rénaux et uretères ($F = 9,45$, $p < 0,05$) parmi la population adulte, chez les enfants - le système circulatoire ($F = 8,09$, $p < 0,05$) et les maladies du système digestif ($F = 7,85$, $p < 0,05$).

2. Il est prouvé que pour l'incidence des maladies du système circulatoire chez l'adulte, de tous les facteurs étudiés, les plus importants étaient Fe (contribution - 63%) et l'oxydation (contribution - 20%); les moins importants sont Ca (contribution - 9%) et Mn (contribution - 8%). Comme les coefficients du modèle étaient positifs, avec l'augmentation de la concentration de Fe, Ca, Mn, l'oxydation dans l'eau potable du robinet, l'incidence des maladies de cette classe augmente ($p < 0,001$).

3. L'oxydation (contribution - 68%) et Al (contribution - 32%) étaient les plus importants pour l'incidence des calculs biliaires chez les adultes. Avec l'augmentation de la concentration d'oxydation et d'Al dans l'eau potable des systèmes centralisés, l'incidence de cette nosologie augmente ($p < 0,001$).

Littérature:

1. Problèmes de préservation de l'environnement et de la santé de la nation dans les documents du XVe Congrès des hygiénistes d'Ukraine / NS Polka, V.A. Plastunov // Environnement et santé. - 2013. - № 2 (65). - P. 68-80.
2. Onishchenko G.G., Zaitseva N.V. Analyse des risques sanitaires dans la stratégie de développement socio-économique de l'État: monographie. - M.-Perm, 2014. - 738 p.

3. Indicateurs de l'état de santé de la population de la région de Dnipropetrovsk en 2010-2019 - Dnipropetrovsk: Département principal de la santé de l'administration régionale de l'État. Centre régional de statistiques médicales de Dnepropetrovsk, 2020. - 286 p.
4. Influence des indicateurs microbiologiques et parasitologiques des eaux usées domestiques sur la qualité de l'eau des réservoirs ouverts / Okrugin Yu. A., Kapranov S. V., Kosenko L. I., Kusayko N. P., Shvydchenko S. S., Polevaya L.M. // *Dovkillya et zdorov'ya*. - 2003. - N ° 4 (27). - P. 51-56.
5. Skurdanov S.E. Morbidité non infectieuse de la population et risques pour la santé liés à la qualité de l'eau potable / S.O. Skurdanov, S. V. Kurkatov // *Hygiène et assainissement*. - 2011. - N 6. - P. 30-32.
6. Facteurs de risque prioritaires pour l'eau potable et les dommages économiques associés / Klein SV, Vekovshina SA, Sboev AS. // *Hygiène et assainissement*. - 2016. - N ° 1 (95). - P. 10-14.
7. Rakhmanin Yu.A. Environnement et santé: priorités de la médecine préventive / Yu.A. Rakhmanin, R.I. Mikhailova // *Hygiène et assainissement*. - 2014. - T. 93, n ° 5. - P. 5–10.
8. Évaluation de l'hygiène de l'approvisionnement en eau dans le bassin de Tersko-Kumskiy de la République du Daghestan / Onishchenko G.G., Zaitseva N.V. // *Matériel d'une conférence scientifique et pratique avec une participation internationale*. - Perm: Format livre, 2010. - P. 268-73.
9. Klein S.V. Sur la question de l'organisation de la surveillance sociale et hygiénique des eaux potables au niveau territorial / S.V. Klein // *Technologies hygiéniques et médico-préventives pour la gestion des risques pour la santé publique: matériaux de la deuxième conférence scientifique et pratique panrusse avec participation internationale*. - Perm, 2013 - P.282-289.
10. Rudy VM Appui législatif aux réformes du système de santé en Ukraine / V.M. Rudy. - Kiev: Sfera, 2005. - 538 p.
11. Évaluation de la relation entre la qualité de l'eau potable et la morbidité de la population / GM Osipova, AV Goryachev, EV Khaidanova. // *Matériel du XIe Congrès panrusse des hygiénistes et des médecins hygiénistes*. - M., 2012 - T. 2. - P. 190-192.
12. Bastrakov S.I. Évaluation de la qualité de l'eau potable pour la santé publique / S.I. Bastrakov, A.P. Nikolaev // *Matériaux du XIe Congrès panrusse des hygiénistes et des médecins hygiénistes*. - M., 2012 - T. 2. - P. 36-38.
13. Onishchenko G.G. À propos de l'état sanitaire - épidémiologique de l'environnement / G.G. Onishchenko // *Hygiène et assainissement*. - 2013. - N 2. - P. 4 - 10.
14. Shandala M. G. Environnement et santé publique / M. G. Shandala, Ya. I. Zvinyatskovsky. - Kiev: Santé, 1988. - 150 p.
15. Omelchenko EM Augmentation de l'hétérozygotie de la population et de l'état de santé de la prochaine génération / E.M. Omelchenko, IA Bondarets, OI Tymchenko // *Problèmes actuels d'obstétrique et de gynécologie, d'immunologie clinique et de génétique médicale: collection. science. etc.* - Vip. 15. - Kyiv, 2008. - P. 163-167.

16. Environnement et santé publique. Actes de la conférence scientifique-pratique consacrée au 75e anniversaire du service sanitaire de la région. - Dnepropetrovsk.-1993. - P. 87.
17. United Nations Habitat. Situation Analysis of Informal Settlements in Kisumu: Cities Without Slums East South Africa UN Habitat [Electronic resource]. Nairobi; 2005. – Access mode: <https://unhabitat.org/books/>
18. Germanyuk TA. Bases métaboliques de la prévention des maladies chroniques non infectieuses / TA. Germanyuk // Ukrainian Medical Almanac. - 2008. - V.11. - № 1. - P. 169-171.

GENDER DIFFERENCES IN CLINICAL PRESENTATION AND LONG-TERM OUTCOMES FOLLOWING ACUTE CORONARY SYNDROME

Lunova Tetiana Volodymyrivna

PhD-student

Horbachevsky Ternopil National Medical University

Abstract

Purpose of Review: Cardiovascular disease is the leading cause of death among women all over the world, with acute coronary syndrome (ACS) representing a major proportion. In our review we aimed to provide updates on gender-related differences in clinical presentation and long-term prognosis of patients with ACS.

Recent Findings: Significant gender differences exist in symptom presentation, cardiovascular risk profiles and long-term prognosis of patients with ACS. Women with ACS more often present with shortness of breath, anxiety, palpitations and nausea, but without “typical” chest pain. Women are usually older than men with higher prevalence of comorbidities, such as diabetes mellitus, arterial hypertension and dyslipidemia, but less often smokers. Female patients more often experience delays both on pre-hospital and hospital levels as compared to their male counterparts. Most of current studies report that women have significantly higher unadjusted odds for long-term mortality as compared to men. Nevertheless, after adjustment for age, cardiogenic shock and comorbidities, the difference in mortality between genders attenuated. Consequently, such differences in mortality can be attributed to poorer cardiovascular risk profiles of female patients rather than to gender itself. Further investigations and efforts are needed to reduce the gender gap in mortality of patients with ACS.

Summary: Notable gender-related differences in clinical presentation and long-term mortality of patients with ACS exist. Further research and efforts are needed to address delays in medical care and improve long-term prognosis in female patients

References

1. Chieffo A, Buchanan GL, Mauri F, et al. ACS and STEMI treatment: gender-related issues. *EuroIntervention*. 2012;8 Suppl P:P27-P35. doi:10.4244/EIJV8SPA6
2. Liakos M, Parikh PB. Gender Disparities in Presentation, Management, and Outcomes of Acute Myocardial Infarction. *Curr Cardiol Rep*. 2018;20(8):64. Published 2018 Jun 16. doi:10.1007/s11886-018-1006-7
3. Arslanian-Engoren, C., Patel, A., Fang, J., Armstrong, D., Kline-Rogers, E., Duvernoy, C. S., & Eagle, K. A. (2006). Symptoms of men and women presenting with acute coronary syndromes. *The American journal of cardiology*, 98(9), 1177–1181. <https://doi.org/10.1016/j.amjcard.2006.05.049>

4. Gibler WB, Armstrong PW, Ohman EM, et al. Persistence of delays in presentation and treatment for patients with acute myocardial infarction: The GUSTO-I and GUSTO-III experience. *Ann Emerg Med.* 2002;39(2):123-130. doi:10.1067/mem.2002.121402
5. Toyota T, Furukawa Y, Ehara N, et al. Sex-based differences in clinical practice and outcomes for Japanese patients with acute myocardial infarction undergoing primary percutaneous coronary intervention. *Circ J* 2013;77:1508–
6. Mrdovic I, Savic L, Asanin M, et al. Sex-related analysis of short- and long-term clinical outcomes and bleeding among patients treated with primary percutaneous coronary intervention: an evaluation of the RISK-PCI data. *Can J Cardiol* 2013;29:1097–103.
7. Bufe A, Wolfertz J, Dinh W, et al. Gender-based differences in long-term outcome after ST-elevation myocardial infarction in patients treated with percutaneous coronary intervention. *J Females Health* 2010;19:471–5.

ПОГЛЯД В МИНУЛЕ: ПОСТАТЬ Г.Х. ШАХБАЗЯНА В ІСТОРІЇ КАФЕДРИ ГІГІЄНИ ТА ЕКОЛОГІЇ №2 НМУ ІМЕНІ О.О. БОГОМОЛЬЦЯ

Брухно Р.П.,

к. мед. н., асистент

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

Марченко М.Л.,

к. мед. н., доцент

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

Устяк Н.В.,

к. і. н., асистент

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

Шахбазян Г.Х. (член-кореспондент АМН СРСР, доктор медичних наук, професор, Заслужений діяч науки УРСР) очолював кафедру гігієни праці і профзахворювань КМІ (нині кафедра гігієни та екології №2 НМУ імені О.О. Богомольця) у період із 1952 по 1972 роки і залишався науковим консультантом на цій кафедрі до 1982 року.

З приходом на кафедру Гайка Хачатуровича було створено спеціальну наукову лабораторію з додатковим штатним складом і віварієм в окремому приміщенні по вулиці Пушкінській. Сконструйовано і встановлено отруювальні камери з устаткуванням для відбору проб повітря, камери для дослідження умовних рефлексів і стану серцево-судинної системи, придбано лабораторні прилади для біохімічних досліджень. Здійснювалися широкі експериментальні дослідження з вивчення токсичності і характеру впливу ртуті, ртуть-, хлор- і фосфорорганічних пестицидів.

У науковій роботі кафедри під керівництвом Гайка Хачатуровича брали участь викладачі кафедри Трахтенберг І.М., Балашов В.Є., Борисенко М.Ф., Савицький І.В., Гончарук Г.О., аспіранти Бурій В.С., Кулик Г.І., Коршун М.М., Уваренко А.Р., Черпак В.В., молодші наукові співробітники Кирсенко В.В., Закордонець В.І., Лаговський Ф.А. У ці роки кафедра активізувала свою діяльність з підготовки науково-педагогічних кадрів в аспірантурі. Аспіранти кафедри успішно виконували кандидатські, а потім і докторські дисертації. За консультацією і керівництва Г.Х. Шахбазяна підготовлено і захищено 22 докторські і понад 20 кандидатських дисертацій.

Шахбазян Г.Х. увійшов в історію профілактичної медицини передусім як автор методології комплексної гігієнічної оцінки виробничого мікроклімату, який об'єднує температуру, відносну вологість, швидкість руху повітря та інфрачервоне випромінювання від оточуючих поверхонь і предметів.

У своїй докторській дисертації «Основы гигиенического нормирования производственного микроклимата» (Київ, 1947) Гайк Хачатурович вперше висунув тезу, що основним критерієм впливу виробничого мікроклімату на організм працівників має слугувати стан фізіологічних функцій, які відповідають за терморегуляцію організму. Це фундаментальне положення було покладене в основу розробки ним методу дослідження параметрів мікроклімату та приладів для визначення температури, вологості, рухомості повітря, теплового випромінювання, а також методів вимірювання температури тіла і шкіри у виробничих умовах.

Шахбазян Г.Х. став визнаним лідером з питань гігієни виробничого мікроклімату не лише України, а й світу. Зокрема, він був запрошений експертом ВООЗ у цій галузі.

Дослідження кафедри з гігієни виробничого мікроклімату у період його керівництва мали великий практичний вихід, оскільки дали змогу науково обґрунтувати гігієнічні нормативи мікроклімату виробничих приміщень, увійшли до санітарного законодавства України і СРСР.

Основні наукові положення вчення Г.Х. Шахбазяна про виробничий мікроклімат викладені у його монографіях «Гигиена производственного микроклимата» (Київ, 1977), «Виробничий мікроклімат і здоров'я людини» (Київ, 1981).

Список літератури:

1. Медико-профілактичні кафедри. 160 років Національному медичному університету імені О.О. Богомольця : зб. наук. пр. К. : Століття, 2001. С. 267-308.
2. Яворовський О.П., та ін. Кафедра гігієни праці Національного медичного університету імені О.О. Богомольця – школа наукових і науково-педагогічних кадрів. Довкілля та здоров'я. 1998. № 2 (5). С. 56-60.
3. Яворовський О.П., та ін. До 90-річчя заснування кафедри гігієни праці і професійних хвороб Національного медичного університету імені академіка О.О. Богомольця. Довкілля та здоров'я. 2014. № 1. С. 70-78.
4. Яворовський О.П., Парпалей І.О. Кафедра гігієни праці і професійних захворювань НМУ імені О.О. Богомольця – школа вітчизняних вчених-гігієністів та лікарів-профілактиків. Пріоритет - ні проблеми гігієни праці, професійної та виробничозумовленої захворюваності в Україні : матеріали наук.-практ. конф. з нагоди 85-річчя кафедри гігієни праці і професійних хвороб НМУ імені О.О. Богомольця та 120-річчя від дня народження професора В.Я. Підгаєцького. Київ, 2008. С. 20-36.
5. Яворовський О.П., та ін. ВІД КАФЕДРИ ПРОФЕСІЙНОЇ ГІГІЄНИ КИЇВСЬКОГО МЕДИЧНОГО ІНСТИТУТУ ДО КАФЕДРИ ГІГІЄНИ ТА ЕКОЛОГІЇ № 2 НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. О.О. БОГОМОЛЬЦЯ: НАУКОВІ ТА ОСВІТНІ ПРІОРИТЕТИ ПРОТЯГОМ 95 РОКІВ (1923-2018). Довкілля та здоров'я. 2018. № 4. С. 58-67.

КОНСЕРВАТИВНІ ПІДХОДИ У ЛІКУВАННІ СТРЕСОВОГО НЕТРИМАННЯ СЕЧІ У ЖІНОК

Литвинець Владислава Євгенівна

Асистент кафедри урології
Івано-Франківського національного медичного університету

Горовий Віктор Іванович,

к.мед.н., доцент кафедри хірургії з курсом урології
Вінницького національного медичного
університету Ім. Пірогова

Литвинець Людмила Ярославівна

д.мед.н., професор кафедри педіатрії
Івано-Франківського національного
медичного університету

Під **нетриманням сечі (НС)** розуміють будь-яке мимовільне (неконтрольоване волевими зусиллями та не зв'язане з бажанням пацієнта) виділення сечі [1]. Кожна четверта жінка після 30 років відмічає симптоми нетримання сечі [1, 2, 11, 12]. Нетримання сечі є тяжким стражданням для жінки, пригнічує її психіку, знижує працездатність, не дає можливості перебувати в громадських місцях, тощо. Недостатня інформованість населення стосовно нетримання сечі у жінок, а також знань урологів, гінекологів та лікарів суміжних спеціальностей про сучасні методи діагностики та лікування приводять до того, що лише одна із 10 – 25 жінок звертається за допомогою до лікаря і тільки 10-30% отримують кваліфіковану допомогу. Результати наших досліджень показали, що близько 60% жінок із нетриманням сечі звертаються до лікаря в строки від 1 до 5 років від початку захворювання, ще 17% - в строки від 6 до 10 років, 8% - через 10 років і лише 15% - на протязі першого року захворювання. ICS виділяє наступні види нетримання сечі у жінок: стресове (нетримання сечі при напруженні), імперативне (ургентне), змішане, енурез (нічне нетримання сечі), постійне та інші види нетримання сечі, які можуть бути ситуаційними (під час статевих зносин, сміху, після сечовипускання) [9]. J.G. Blaivas та ін. [10] додають до вищевказаних видів НС ще 3 види: несвідоме (рефлекторне), яке зустрічається при нейрогенному сечовому міхурі; нетримання сечі від перенаповнення сечового міхура (парадоксальне НС) та підтікання сечі після закінчення акту сечовипускання (зустрічається при дивертикулі уретри). Частота основних видів НС:

1. **Стресове НС (50-80%);**
2. **Імперативне (ургентне) НС (10-15%);**
3. **Змішане НС (15-20%);**

4. НС від переповнення сечового міхура (парадоксальне НС);

5. Нічне НС (енурез);

6. Постійне НС (постійне виділення сечі із уретри після перенесених операцій на уретрі, передній стінці піхви, променевої терапії та ін.; сечовідно-піхвові, сечоміхурово-піхвові, уретро-піхвові нориці, які виникають у хворих після акушерсько-гінекологічних операцій в результаті пошкодження сечоводу, сечового міхура чи уретри). На останні три види припадає близько 5 %.

Щодо стресового НС (СНС), то необхідно відмітити, що під поняттям «стрес» розуміють не стан психологічного дискомфорту, а фізичне зусилля, напруження, що приводить до підвищення внутрішньочеревного тиску, а також тиску і в сечовому міхурі (внутрішньочеревний тиск передається на сечовий міхур, так як він є внутрішньочеревним органом) із виникненням нетримання сечі.

В своїй роботі ми користуємось рекомендаціями Міжнародної консультації з утримання сечі (ICI), в яких висвітлено останній досвід близько 700 науковців різних спеціальностей по проблемам нетримання сечі, у тому числі і у жінок. Остання консультація відбулась 5-8 червня 2008 р. в Парижі і закінчилась виданням в 2009 р. 2-х томного керівництва “ Incontinence”. В 2010 р. рекомендації ICI були використані та опубліковані Європейською асоціацією урологів (EUA) [3], а також перекладені на російську мову [2, 3]. ICI та EUA рекомендують наступний алгоритм первинного обстеження та лікування жінок із різними видами нетримання сечі. Згідно рекомендацій, первинне обстеження та лікування жінок із різними видами нетримання сечі може проводити лікар будь-якої спеціальності. Тривалість первинного лікування становить 9-12 тижнів, при безуспішності його проводять спеціалізоване обстеження та лікування. На нашу думку нелогічно втрачати 3-4 місяці, а краще одразу направити хвору до спеціаліста з нетримання сечі, що дасть змогу заощадити час хворі та витрати на лікування. ICI виділяє **високорекомендовані** тести для діагностики різних видів нетримання сечі. В першу чергу до них відносять збір скарг та анамнезу захворювання. Виявляють вид нетримання сечі - стресове, імперативне та змішане, а також ступінь тяжкості захворювання; його тривалість; вплив на сексуальну функцію у жінок, які ведуть статеве життя; оцінка якості життя та бажання лікуватись; попереднє консервативне чи хірургічне лікування; акушерський та гінекологічний анамнез, патологічні пологи. Доречно використовувати щоденник сечовипускання та опитувальник. ICI рекомендує застосовувати коротку форму опитувальника ICI-SF. До високорекомендованих об'єктивних методів відносять оцінку загального статусу, у тому числі і ментального, наявність ожиріння (індекс маси тіла). При абдомінальному обстеженні виявляють післяопераційні рубці, пухлини, при тазовому - чутливість піхви при вагінальному огляді, пухлини таза, оцінка функції м'язів тазового дна, пролапс тазових органів, стрес-тест, неврологічний статус. До високорекомендованих методів відносять також лабораторне обстеження, яке включає загальний аналіз та засів сечі для виключення інфекції сечових шляхів. До **рекомендованих** методів відносять визначення функціонального стану нирок за біохімічними показниками (сечовина та креатинін крові), урофлоуметрію з визначенням залишкової сечі (для

виключення нейрогенного гіпоактивного сечового міхура). При ускладненому нетриманні сечі рекомендовано використати методи візуалізації нижніх сечових шляхів (ультразвукове дослідження, екскреторну урографію, магнітно-резонансну томографію таза), а також ендоскопічні методи (уретроцистоскопія) у разі гематурії, хронічній інфекції нижніх сечових шляхів, сечоміхуровій нориці. До рекомендованих методів відносять і уродинамічні дослідження, які застосовують при неефективності початкового консервативного лікування, перед хірургічним втручанням для визначення функціонального стану сфінктерного апарату уретри та вибору виду хірургічного втручання, а також при гіперактивному сечовому міхурі (ГАСМ).

Консервативні методи лікування стресового нетримання сечі:

- зміна способу життя та харчування
- вправи за Кегелем для зміцнення м'язів тазового дна
- вправи з конусами
- лікування за методом біологічного зворотнього зв'язку
- лікувальна фізкультура
- тренінг сечового міхура при змішаному виді нетримання сечі
- медикаментозна терапія
- електрична стимуляція
- пристрої для утримання сечі.

Стосовно медикаментозного лікування жінок із СНС необхідно відмітити, що для посилення резистентності шийки сечового міхура та проксимального відділу уретри рідко застосовують застосовують непрямі альфа-адреноміметики (ефедрин, теофедрин, фенілпропаноламін) через значні побічні ефекти. Посилює резистентність шийки сечового міхура та проксимального відділу уретри тетрациклічний препарат іміпрамін (меліпрамін), який відносять до антидепресантів. Препарат гальмує скорочення детрузора та володіє заспокійливою дією на центральну нервову систему. Його застосовують при лікуванні жінок як з стресовим, так і змішаним та імперативним видом НС. Для покращення діяльності нервово-м'язових структур шийки сечового міхура, уретри, м'язів тазового дна, підвищення їх тону та біоенергетики застосовують також екстракт алое (або ФІБС), вітаміни групи В, АТФ, рибофлавін. При змішаному виді нетримання сечі з переважанням стресового компонента застосовують антихолінергічні препарати для розслаблення детрузора. Гормональні порушення в організмі жінки в менопаузі є однією з причин нетримання сечі в результаті атрофії слизового та підслизового шарів уретри. Урологи після консультації з гінекологом та за відсутності протипоказів до застосування використовують в основному місцево (внутрішньопіхвово) гормональні препарати (естрогени) у вигляді свічок чи крему. В останні роки в арсенал фармакологічних засобів для лікування СНС за кордоном був впроваджений новий препарат – дулоксетин, який у поєднанні з вправами для зміцнення м'язів тазового дна є «першою лінією» лікування СНС у жінок. Дулоксетин - збалансований інгібітор зворотнього захоплення серотоніну та норадреналіну в синаптичній щілині сакрального відділу спинного мозку, сприяє

посиленню активності постсинаптичного мотонейрону та підвищенню тону зовнішнього поперечно-смугастого сфінктера уретри і утримання сечі в фазі наповнення сечового міхура при підвищенні внутрішньочеревного тиску.

Таким чином, проблемами НС у жінок повинен займатись кваліфікований спеціаліст (уролог, гінеколог), який володіє сучасною інформацією про захворювання та має практичний досвід.

Література

1. Аполихина И.А., Железнякова А.И. Клиническая эпидемиология недержания мочи у женщин. // Клиническая гинекология: избранные лекции / Под ред. проф. В.Н. Прилипской – М.: МЕДпресс-информ, 2007. – С. 421 - 433.
2. Горовой В.И., Жук С.И., Головенко В.П., Кулаковская О.В. Использование препарата “Yentreve” (дулоксетин) в комплексном лечении женщин со стрессовым недержанием мочи // Здоровье женщины. – 2006. - №4(28). – С. 234 – 235.
3. Горовий В.І. Застосування ендоуретральної та інтравагінальної електростимуляції сфінктерного апарату уретри та м'язів тазового дна при консервативному лікуванні стресового нетримання сечі у жінок // Медична реабілітація, курортологія, фізіотерапія. – 2009. - №4(60). – С. 24 – 26.
4. Горовий В.І., Головенко В.П., Сміюха О.А. Досвід застосування портативної та малоінвазивної уродинамічної системи Gynecare Monitorr для діагностики нетримання сечі у жінок // Урологія. – 2010. - №2(53). – С. 63 – 69.
5. Горовий В.І. Трансобретураторний субуретральний слінг - малоінвазивний метод лікування стресового нетримання сечі у жінок // Андрологія та сексуальна медицина. – 2011. – № 1. – С. 45 – 46.
6. Терещенко А.С. Рациональные средства реабилитации недержания мочи у женщин // Concilium medicum Ukraina. – 2010. – Т. 4, №6. – С. 23-24.
7. Abrams P., Andersson K.E., Birder L. et al. Recommendations of the International Scientific Committee: Evaluation and treatment of urinary incontinence, pelvic organ prolapsed and faecal incontinence / Incontinence // Abrams P., Cardozo L., Khoury S., Wein A. – 4 th. ed. – Health Publication Ltd., 2009. - P. 1767 – 1820.
8. Guideline for the surgical management of female stress urinary incontinence: 2009 update / Appell R.A., Dmochowski R.R., Blaivas J. M. et. al. – American Urological Association, 2009. – 44 p.
9. Koelbe H., Nitti V., Baessler K. et. al. Pathophysiology of urinary incontinence faecal incontinence and pelvic organ prolapse / Incontinence // Abrams P., Cardozo L., Khoury S., Wein A. – 4 th. ed. – Health Publication Ltd., 2009. - P. 255 – 330.
10. Smith T., Chang D., Dmochowski R. et. al. Surgery for urinary incontinence in women / Incontinence // Abrams P., Cardozo L., Khoury S., Wein A. – 4 th. ed. – Health Publication Ltd., 2009. - P. 1191 – 1272.
11. Thuroff S., Abrams P., Andersson K.E. et al. Guidelines on urinary incontinence // EAU Guidelines. –2010. - 56 p.
12. Thuroff S., Abrams P., Andersson K.E. et al. Недержание мочи // Клинические рекомендации Европейской Ассоциации Урологов. –2010. - С. 3 – 40.

ОЦІНКА БОЛЬОВОГО СИНДРОМУ У ЖІНОК З ГЕНІТАЛЬНИМ ЕНДОМЕТРІОЗОМ

Пахаренко Людмила Володимирівна

Д.мед.н., професор кафедри акушерства та гінекології
Івано-Франківський національний медичний університет

Басюга Ірина Омелянівна

К.мед.н., доцент кафедри акушерства та гінекології
Івано-Франківський національний медичний університет

Жураківський Віктор Миколайович

К.мед.н., доцент кафедри акушерства та гінекології
Івано-Франківський національний медичний університет

Ендометріоз є частою патологією жінок репродуктивного віку. За даними [Mehedintu C. et al.](#) він зустрічається у 10-15 % жінок репродуктивного віку [1]. Ендометріоз – це захворювання, при якому ендометріюїдні залози та строма знаходяться поза тканиною ендометрію [2]. Доведено і генетичну складову розвитку хвороби [3]. Дана патологія є естроген-залежним станом, асоціюється з запальною реакцією та проявляється різними розладами в якості аномальних маткових кровотеч, тазового болю, неплідністю [4]. Ендометріоз є патологією, яка має не тільки медичний аспект. Клінічні прояви захворювання значно впливають на повсякденну активність жінок, приводять до зниження якості їх життя.

Мета дослідження: вивчити інтенсивність больового синдрому у жінок з ендометріозом.

Матеріали та методи. Проведено обстеження 50 жінок репродуктивного віку з верифікованим діагнозом генітального ендометріозу, які становили основну групу. З них у 25 пацієнток діагностовано зовнішній ендометріоз (І група), 25 – внутрішній ендометріоз (ІІ група). Діагностика патології була проведена згідно положень наказу № 319 МОЗ України [4]. Стадії зовнішнього ендометріозу визначали за класифікацією American Fertility Society, внутрішнього ендометріозу – згідно класифікації Л. Адамян [5]. Також критерієм відбору пацієнток була тривалість захворювання до п'яти років. Контрольну групу становили 25 жінок репродуктивного віку без ендометріозу та іншої гінекологічної патології. Оцінка больового синдрому проводилась за візуально-аналоговою шкалою (ВАШ) в перший день менструального циклу. Для статистичного аналізу отриманих даних використовували програму Statistica 6.0.

Результати дослідження. Показники середнього віку жінок у всіх групах були практично однаковими ($27,03 \pm 1,02$ роки в І групі, $32,31 \pm 1,33$ – в ІІ групі та $27,93 \pm 1,21$ – в контрольній). В І групі І стадію ендометріозу діагностовано у 11 хворих (44,0 %), ІІ стадію – 10 (40,00 %), ІІІ – 4 (16,00%). В ІІ групі у 6 (24,0%)

пацієнток констатовано I стадію, 11 (44,0%) – II та 8 (32,00%) жінок – III стадію. Аномальні маткові кровотечі у вигляді поліменореї, темно-кров'янистих виділень до та/або після менструації зустрічались у 15 (60,0%) хворих з зовнішнім генітальним ендометріозом та 25 (100,0%) – внутрішнім генітальним ендометріозом. Тазовий біль по типу дисменореї відмічали 9 обстежених (36,0%) I групи, 22 (88,0%) жінок II групи та 2 (8,0%) контрольної групи. Діспаурею виявлено у 5 (20,0%) пацієнток I групи та 12 (48,00%) – II групи.

Аналіз даних ВАШ свідчить, що в перший день менструації 5 (20,0%) жінок не мали скарг на больові відчуття, 13 (52,0%) осіб оцінювали больові відчуття як слабкі, 6 (24,0%) – помірні та одна (4,0%) – сильні. В II групі слабкий біль відмічали 8 (32,0%) хворих, помірний – 15 (60,0%), сильний – 2 (8,0%). Тоді як в контрольній групі у переважної більшості обстежених (22 (88,0%) жінок) менструація була неболючою і тільки троє (12,0%) жінок скаржились на слабкий біль. Отже, больовий синдром відмічено в 6,7 рази ($\chi^2=20,61$, $p<0,001$) частіше при зовнішньому генітальному ендометріозі відносно здорових жінок та в 8,3 рази ($\chi^2=35,79$, $p<0,001$) - при внутрішньому ендометріозі.

Таким чином, показано, що больовий синдром є типовою клінічною ознакою хворих з ендометріозом. Тип болю, його інтенсивність залежить від форми захворювання. Найбільш виражений біль відмічається при внутрішньому генітальному ендометріозі.

Список літератури.

1. [Mehedintu C](#), [Plotogea MN](#), [Ionescu S](#), [Antonovici M](#). Endometriosis still a challenge J Med Life. 2014 Sep 15;7(3):349-57.
2. [Burney OR](#), [Giudice LC](#). Pathogenesis and pathophysiology of endometriosis. Fertil Steril. 2012 Sep; 98(3):511-9. doi: 10.1016/j.fertnstert.2012.06.029.
3. [Gordts S](#), [Koninckx P](#), [Brosens I](#). Pathogenesis of deep endometriosis. Fertil Steril. 2017 Dec;108(6):872-885.e1. doi: 10.1016/j.fertnstert.2017.08.036.
4. Rolla E. Endometriosis: advances and controversies in classification, pathogenesis, diagnosis, and treatment. F1000Res. 2019 Apr 23;8: F1000 Faculty Rev-529. doi: 10.12688/f1000research.14817.1.
5. Тактика ведення пацієнток з генітальним ендометріозом [Електронний ресурс]: наказ М-ва охорони здоров'я України № 319 від 06.04.2016 р. – Режим доступу: URL: http://moz.gov.ua/ua/portal/dn_20160406_0319.html. – Назва з екрана.
6. Эндометриоз: диагностика, лечение и реабилитация: федеральные клинические рекомендации по ведению больных. – Москва, 2013. – С. 65.

ОСОБЛИВОСТІ ТОКСИЧНОСТІ ТА БУДОВИ НАНОПОРОШКУ ДІОКСИДУ ТИТАНУ, СИНТЕЗОВАНОГО МЕТОДОМ ТЕРМІЧНОГО РОЗКЛАДУ

Рябовол В.М.,

асистент

Національний медичний університет
імені О.О. Богомольця

Таран Н.В.,

к. мед. н., доцент

Національний медичний університет
імені О.О. Богомольця

Різник К.С.,

асистент

Національний медичний університет
імені О.О. Богомольця

Наноматеріали на основі діоксиду титану широко використовуються в світі та перспективні до подальшого зростання їх виробництва. Серед сучасних нанопорошкових матеріалів завдяки унікальним фізико-хімічним властивостям, зокрема фотокаталітичним, широкого застосування у будівництві, охороні довкілля, медицині, косметології набув нанодіоксид титану, одержаний шляхом термічного розкладу. Літературні дані визначають, що при тривалому надходженні наночастинок діоксиду титану до організму, виявляються патологічні зміни [2,3].

Нашою метою було провести аналіз літературних даних щодо методів отримання, будови та токсичної дії наночастинок діоксиду титану. Проаналізувати будову і дослідити гостру токсичну дію наночастинок діоксиду титану. Були використані методи: гігієнічний, токсикологічний, бібліографічний, аналітичний.

Нанопорошок діоксиду титану синтезований методом термічного розкладу прекурсора метатитанової кислоти в Інституті проблем матеріалознавства імені І.М. Францевича НАН України. Нанопорошок діоксиду титану з фотокаталітичним ефектом практично монодисперсний, з розміром частинок в середньому 10 нм, має мезопористу будову, містить м'які конгломерати від 50 до 500 нм, його питома поверхня 57,3 м²/г [1,2]. Нанодіоксид титану одержаний термічним розкладом відноситься до малотоксичних і малонебезпечних речовин, DL₅₀ більше 5000 мг/кг при внутрішньоочеревинному введенні мишам. Зазначений нанопорошок не подразнює шкіру та слизову оболонку очей кролів. Щодо гострої токсичності, подразнення шкіри та слизових оболонок

новосинтезованого TiO_2 суттєво не відрізняється від нанодіоксиду титану, одержаних іншими технологіями.

За даними попередніх досліджень та літератури визначено, що при хронічному впливі наночастинок TiO_2 на лабораторних тварин, наночастинок накопичуються та сприяють ушкодженню тканин печінки, нирок, легенів, селезінки. Зокрема, впливають на перекисне окислення ліпідів (ПОЛ) та суттєво змінюють експресію генів, які відповідають за циркадіальні ритми, процеси метаболізму та апоптозу. Дослідженнями субхронічного та хронічного впливу НЧ TiO_2 встановлено накопичення нанопорошку та ушкодження внутрішніх органів (печінки, нирок, легенів, селезінки, мозку), які супроводжуються поведінковими та патологічними змінами біохімічних (підвищення ПОЛ), гістологічних, молекулярно-генетичних показників (змінами експресії генів) [3,4,5].

Подальші дослідження хронічного впливу нанодіоксиду титану, одержаного шляхом термічного розкладу будуть спрямовані на розкриття механізму ушкоджуючої дії на організм, органо-тканинному, клітинному, молекулярно-генетичному рівнів та встановлення безпечних концентрацій впливу нанопорошку діоксиду титану на організм людини і екологічні системи.

Список літератури:

1. Сокольський Г.В., Загорний М.М., Лобунець Т.Ф., Тіщенко Н.І., Широков О.В., Рагуля А.В., Іванов С.В., Гаюк Н.В., Сокольський В.Е., Зудіна Л.В. : Фотоелектрокаталітична деградація аміноазобарвників діоксидом титана з поверхневими станами Ti^{3+} . *Journal of Chemistry and Technologies*. 2019. 27(2). С. 130-139.
2. Паньківська Ю.Б., Білявська Л.О., Повниця О.Ю., Загорний М.М., Рагуля А.В., Харчук М.С., Загородня С.Д. : Антиаденовірусна активність наночастинок діоксиду титану. *Мікробіол. журн.* 2019. Т. 81, № 5.
3. Duan Y., Liu J., Ma L., Li N., Liu H., Wang J., Zheng L., Liu C., Wang X., Zhao X., Yan J., Wang S., Wang H., Zhang X., Hong F. : Toxicological characteristics of nanoparticulate anatase titanium dioxide in mice. *Biomaterials* 31. 2010. P. 894–899
4. Rihane N., Younes B., Amara S., Mrad I., Ben-Slama I., Jeljeli M., Omri K., Ghoul J.E., Mir L.E., Rhouma K.B., Abdelmelek H., Sakly M.: Subacute toxicity of titanium dioxide (TiO_2) nanoparticles in male rats: emotional behavior and pathophysiological examination. *Environ Sci Pollut Res*. 2015. 22 : P. 8728–8737.
5. Minchenko D. O., Tsymbal D. O., Yavorovsky O. P., Solokha N. V. Expression of genes encoding IGFBPs, SNARK, CD36, and PECAM1 in the liver of mice treated with chromium disilicide and titanium nitride nanoparticles // *Endocrine Regulations*. 2017. Vol. 51 (2). P. 84–95.

МЕТОДОЛОГІЯ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ВІДЛУЧЕННЯ ВІД ШТУЧНОЇ ВЕНТИЛЯЦІЇ ЛЕГЕНЬ У ДІТЕЙ З ГОСТРОЮ ДИХАЛЬНОЮ НЕДОСТАТНІСТЮ

Філик Ольга Володимирівна

Кандидат медичних наук, доцент

Кафедра анестезіології та інтенсивної терапії

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького

Гостра дихальна недостатність та проведення допоміжних технологій інтенсивної терапії, які протезують респіраторні функції легень, можуть призводити як до ушкодження паренхіми легень, так і до втрати належної скоротливої здатності дихальних м'язів. Штучна вентиляція легень (ШВЛ) рятує пацієнта від критичної гіпоксемії, але, разом з тим, може призводити і до атрофії дихальних м'язів та, власне, діафрагми як основного дихального м'яза, що виконує до 75% роботи дихання [1]. Ступінь вираженості даних змін залежить як від режиму ШВЛ, так і від нутритивного статусу пацієнта та нутритивної підтримки, ступеня власних зусиль пацієнта у підтриманні належного рівня газообміну, тривалості ШВЛ [2, 3, 5]. Патолофізіологічні зміни, що виникають під час респіраторної терапії, утруднюють процес відлучення від ШВЛ [10], як важливий етап інтенсивної терапії.

Розпізнавання ушкодження паренхіми легень, пов'язаного з проведенням ШВЛ, як вентилятор-індукованого, призвело до розвитку легенево-протективної стратегії ШВЛ, а нещодавно стало відомо, що ШВЛ може призводити до ушкодження діафрагми [9, 11], яке назвали вентилятор-індукованою діафрагмальною дисфункцією та пов'язують з несприятливими результатами лікування, тривалим відлученням від респіраторної терапії та тривалим перебуванням у відділенні інтенсивної терапії [4].

На даний час відсутні рекомендації щодо принципів проведення діафрагм-протективної ШВЛ у дітей, не сформульовані принципи ціль-орієнтованої корекції нутритивних порушень та усунення електролітних розладів у пацієнтів з різними формами дихальної недостатності, не описано взаємозв'язок між роботою серцево-судинної системи та функцією системи органів дихання при відлученні від ШВЛ у дітей. Більшість загальних рекомендацій стосовно ШВЛ у дітей базуються на особистому досвіді експертів та адаптовані для дітей з рекомендацій для дорослих та пацієнтів неонатального віку. А величезна варіабельність у розмірах, ступені зрілості легеневої паренхіми та хронічних діагнозах додають вкладу до дефіциту клінічного обґрунтування рутинної практики проведення відлучення від ШВЛ у дітей [7]. Також важливим є встановлення та попередження потенційних шляхів виникнення ушкодження діафрагми при ШВЛ із забезпеченням легенево-протективної та діафрагм-протективної стратегій. На сьогоднішній день відсутнє консенсусне рішення щодо основних фізіологічних параметрів, які повинні бути досягнені в процесі

відлучення від ШВЛ для успішної екстубації пацієнта. Часто відлучення від ШВЛ у дітей раннього віку проводять через етап неінвазивної ШВЛ [3, 8], проте часто така стратегія є неуспішною і пацієнт потребує повторної інтубації та продовження інвазивної ШВЛ.

В основу роботи покладено власний досвід курації та аналіз медичних карт 237 послідовно включених пацієнтів віком 1 міс – 18 років, що впродовж 2016 – 2020 років перебували на лікуванні у КНП Львівська обласна дитяча клінічна лікарня “ОХМАТДИТ”.

Було проведено відкрите проспективне рандомізоване неінтервенційне контрольоване одноцентрове дослідження для порівняння ефективності стандартного підходу до респіраторної та інтенсивної терапії та пропонованих нами доповнень до нього у дітей з різними формами дихальної недостатності (табл.1).

Табл. 1.

Технології проведення моніторингу, відлучення від ШВЛ та інтенсивної терапії у пацієнтів, включених у дослідження

Група пацієнтів / Стратегія моніторингу та терапії	Гіпоксемічна ГДН		Гіперкапнічно-гіпоксемічна ГДН	
	I досліджувана група	II досліджувана група	I досліджувана група	II досліджувана група
Моніторинг	ДС + НС + Е + Г + ЦНС	ДС + НС + Е + Г + ЦНС	ДС + НС + Е + Г + ЦНС	ДС + НС + Е + Г + ЦНС
Технологія проведення ШВЛ	ЛПС	ЛПС + ДПС	ЛПС	ЛПС + ДПС
Інтенсивна терапія та доповнення в ціль-орієнтованій корекції	БТ	БТ + Г + НС + Е + ЦНС	БТ	БТ + Г + НС + Е + ЦНС

Примітка: БТ – базисна терапія; ЛПС – легенево-протективна стратегія ШВЛ; ДПС – діафрагм-протективна стратегія ШВЛ; ДС – дихальна система; НС – нутритивний статус; Е-електролітний склад сироватки крові; Г – гемодинаміка; ЦНС – центральна нервова система.

Як стандартизовану основу для діагностики та лікування усіх включених у дослідження пацієнтів, нами було використано рекомендовані Міністерством охорони здоров'я України міжнародні настанови щодо найкращої клінічної практики з розділів “Педіатрія”, “Анестезіологія”, “Інфекційні захворювання”, “Легеневі захворювання”.

Критерії включення пацієнтів у дослідження: гостра дихальна недостатність; вік 1 міс - 18 років; проведення інвазивної ШВЛ.

Критерії виключення з дослідження: відмова законних представників пацієнта від участі у дослідженні як перед початком так і на будь-якому з його етапів; хронічна дихальна недостатність; наявність вродженої вади серця; агональний стан пацієнта.

На етапі проведення відлучення від ШВЛ нами, на додаток до стандартного клінічного огляду пацієнта, було запропоновано використання стратегії (рис.1), що включає наступні етапи: переведення пацієнта в примусово-допоміжний чи допоміжний режим ШВЛ з УЗ-оцінюванням функції діафрагми; оцінювання рівня внутрішньолегеневого шунтування крові та кисневої ціни дихання з допомогою індексів (paO_2/FiO_2 або SpO_2/FiO_2 , індексу оксигенації); оптимізацію гемодинаміки (досягнення нормалізації трендів серцевого індексу та ударного індексу); оптимізацію нутритивного статусу та регрес загальної відповіді організму на запалення (за рівнем транстиретину та співвідношення транстиретин/С-реактивний протеїн); нормалізацію показників рівня неорганічного фосфору, магнію та іонізованого кальцію сироватки крові [6].

Рис.1. Стратегія відлучення від ШВЛ у дітей з різними формами дихальної недостатності.

Прогноз щодо відлучення від ШВЛ є несприятливим при поєднанні таких показників як Paediatric rapid shallow breathing index $> 6,2$ дихань/хв/мл/кг, амплітуди рухів діафрагми менше 8 мм, фракції стоншення діафрагми менше 15% та понад 45%, дихального об'єму менше 4,5 мл/кг, потреби в PS більше 12 см вод ст аби досягнути мінімальної роботи дихання, відсутності спонтанного кашлевого рефлексу, рівня притомності менше 11 балів за шкалою ком Глазго та двох і більше попередньо невдалих спроб відлучення від ШВЛ.

Тривалість відлучення від ШВЛ становила: у пацієнтів 1-ї вікової підгрупи 17 [7; 22] діб в I досліджуваній групі, порівняно з 11 [5; 25; 15] діб в II досліджуваній групі ($p=0,08$); серед пацієнтів 2-ї вікової підгрупи - 12 [2; 27] діб

в І групі та 5 [2; 11,75] діб в ІІ групі ($p=0,18$); у пацієнтів 3-ї вікової підгрупи - 7 [5,25; 9] діб в І досліджуваній групі, порівняно з 8 [5; 10,75] діб в ІІ досліджуваній групі ($p=0,68$); в 4-й віковій підгрупі - 10,5 [2; 24,5] діб в І досліджуваній групі та 6 [3; 11,5] діб в ІІ групі, ($p=0,1$); в 5-й віковій підгрупі 17 [6,75; 28,75] діб в І досліджуваній групі, порівняно з 4 [3,25; 5] доби в ІІ досліджуваній групі ($p=0,009$).

Найвищою була частота реінтубацій серед пацієнтів 1-ї та 2-ї вікових підгруп: в 1-й віковій підгрупі вона складала 22,7% серед пацієнтів І досліджуваної групи, порівняно з 5,3% в ІІ досліджуваній групі ($p=0,02$); в 2-й віковій підгрупі становила 20% в І досліджуваній групі, порівняно з 5,9% в ІІ досліджуваній групі ($p=0,04$). Пацієнтів, які потребували пожиттєвої терапії з проведенням ШВЛ, не було в жодній з груп.

Список літератури:

1. Чепкий, Л. П., Новицька-Усенко, Л. В., & Ткаченко, Р. О. (2003). Анестезіологія та інтенсивна терапія. К.: Вища школа, 236-270.
2. Filyk, O. (2020). PREVENTION OF RESPIRATORY MUSCLE DYSFUNCTION DUE TO DIAPHRAGM ATROPHY IN CHILDREN WITH RESPIRATORY FAILURE. EUREKA: Health Sciences, (6), 40-45.
3. Filyk, O. (2020). Non-Invasive Mechanical Ventilation in Children with Previous Unsuccessful Weaning from Respiratory Therapy. Galician medical journal, 27(3), E2020311-E2020311.
4. Filyk, O. (2020). Prognosis of difficult weaning from mechanical ventilation in children with acute respiratory failure. ScienceRise: Medical Science, (5 (38)), 31-35.
5. Філик, О. В., & Підгірний, Я. М. (2020). ДІАФРАГМ-ПРОТЕКТИВНА ШТУЧНА ВЕНТИЛЯЦІЯ ЛЕГЕНЬ У ДІТЕЙ. Біль, знеболення та інтенсивна терапія, (2 (91)), 68-75.
6. Філик, О. В. (2020). Алгоритм отлучения от искусственной вентиляции у детей с разными формами острой дыхательной недостаточности. Медицина неотложных состояний, 16(2).
7. Conti, G., & Piastra, M. (2016). Mechanical ventilation for children. Current Opinion in Critical Care, 22(1), 60-66.
8. Yoshida, T. (2020). The Dark Side of Spontaneous Breathing During Non-invasive Ventilation: From Hypothesis to Theory. American Journal of Respiratory and Critical Care Medicine, (ja).
9. Schepens, T., Fard, S., & Goligher, E. C. (2020). Assessing Diaphragmatic Function. Respiratory Care, 65(6), 807-819.
10. Brochard, L., Sklar, M., & Dres, M. (2019). Weaning definition and outcome. ERS Practical Handbook of Invasive Mechanical Ventilation, 207.
11. Dres, M., & Demoule, A. (2019). Beyond Ventilator-induced Diaphragm Dysfunction. New Evidence for Critical Illness-associated Diaphragm Weakness. Anesthesiology: The Journal of the American Society of Anesthesiologists, 131(3), 462-463.

РЕПРОДУКТИВНЕ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЗБЕРЕЖЕННЯ

Шевченко Тетяна Миколаївна

Д.Б.Н., Проф. зав кафедри

Єрошкіна Тетяна Василівна

Д.М.Н., Проф. професор

Пугач Дар'я Володимирівна

студентка

Дніпровський національний університет ім. О.Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ. Біологічна мета людства - репродукція, продовження роду. Репродуктивне здоров'я - це найважливіша складова загального здоров'я людини, яка має на увазі стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, що характеризує здатність людей до зачаття і народження дітей, можливість сексуальних відносин без загрози захворювань, що передаються статевим шляхом, а також гарантію безпеки вагітності, пологів, виживання і здоров'я дитини, благополуччя матері, можливість планування наступної вагітності, в тому числі попередження небажаної[1].

Проблема репродуктивного здоров'я населення, особливо молоді, в сучасних умовах набуває особливу соціальну значущість. До 2025 року репродуктивний потенціал може виявитися в «точці неповернення», з якої його буде практично неможливо відновити. Кількість жінок дітородного віку від 20 до 29 років, на яких припадає 2/3 народжень дітей, орієнтовно знизиться майже в 2 рази. Навіть сьогодні середній коефіцієнт народжуваності помітно нижче необхідного для простого підтримання чисельності населення: 1,7 дитини на жінку, при необхідних - 2,1[2].

Збереження репродуктивного здоров'я підлітків і молоді має велику соціальну значимість. Стан репродуктивного здоров'я сьогоднішніх дітей і підлітків, що вступають в фертильний вік, безпосередньо впливатиме на демографічні процеси наступних 10-15 років. Те, як згодом буде розвиватися демографічна ситуація, в значній мірі залежить від уявлень про сімейно-шлюбні відносини, сексуальну поведінку, а також репродуктивних установок сучасних підлітків. Для збереження репродуктивного здоров'я необхідна інформація, навчання життєвим навичкам, доступні і доброзичливі медико-соціальні служби, що надають послуги в області сексуального і репродуктивного здоров'я та планування сім'ї[1,2].

На сучасному етапі стан репродуктивного здоров'я нації характеризується низьким рівнем народжуваності на тлі основних складових загрози репродукції особи – безпліддя, мертвонароджуваності, спонтанних абортів, вроджених вад розвитку, материнської та малюкової смертності[3].

Проблема репродуктивного здоров'я стала особливо актуальною в останні десятиліття. У 2015 році чисельність жителів України була 42,9 мільйона осіб, а зараз всього 42,2 мільйона, прогноз до 2050 року – 36 мільйонів. У 2018 році чисельність населення України зменшилась ще на 154 000 осіб. Природний приріст населення остається негативним, тобто народжуваність на сьогодні не перекидає смертність[4].

Мета: вивчити динаміку основних показників репродуктивного здоров'я жіночого населення України та провести аналіз можливих шляхів його збереження.

Методи: аналізу підлягали дані статистики народжуваності за 2005-2018 роки, нормативно-правові документи, прийняті в Україні, які стосуються цієї проблеми; аналіз літературних та директивних документів, статистичний.

Результати: В Україні внаслідок глибокої демографічної кризи проблема репродуктивного здоров'я набула особливої актуальності. Вирішення цієї проблеми багато в чому залежить від культури, усвідомленого планування сім'ї та профілактики абортів у неповнолітніх [1], а також недостатнього матеріального забезпечення.

Сучасний підхід до охорони здоров'я ґрунтується на тому, що підлітки і молодь є окремою віковою групою, специфічні потреби та інтереси яких, обумовлені їх швидким фізичним розвитком, а соціальними, статевими та особистісними змінами, які супроводжують процес дорослішання. Проведені в промислово розвинених країнах дослідження показують, що орієнтація охорони здоров'я спеціально на цю групу населення і надання підліткам медичної інформації, що задовольняє їхні потреби, допомагає знизити рівень захворюваності та смертності населення не тільки в підлітковому віці, але і в більш пізні періоди життя [4].

Прямим наслідком економічних негараздів є погане харчування, зловживання алкоголем, тютюнопалінням та іншими наркотичними речовинами; Це сприяє виникненню інфекційних захворювань та провокує депресії і підвищений рівень тривожності, самогубства, ранній початок статевого життя при недотриманні правил безпечного контакту, і рання вагітність. [5].

Вагітність в підлітковому віці збільшує захворюваність і смертність самих підлітків і їхніх дітей; більшість позашлюбних вагітностей зазвичай закінчується абортom. Аборт, зроблений під час першої вагітності, збільшує ризик гінекологічних захворювань і виникнення безпліддя. Статистичні дані свідчать про те, що у віці до 14 років щорічно вагітність перериває понад 1200 дівчат.

Про погіршення здоров'я підлітків та молоді так само свідчать висока частота розладів психіки та кількості хворих, які перебувають на обліку в медичних установах, у зв'язку з алкоголізмом і алкогольними психозами – 10,5%, наркоманією та токсикоманією – 11,7%.

Важливою проблемою для підлітків є також несвоєчасне звернення за допомогою до фахівців, відзначаючи головну причину – свої побоювання з приводу недотримання фахівцями конфіденційності, фінансові труднощі.

Щорічно в Україні протягом останніх років помирає понад 7 тис. жінок від раку молочної залози, діагноз у яких був виявлений у попередньому році та близько 6,5 тис. – від злоякісних новоутворень статевих органів. При цьому більш високий рівень летальності до одного року відмічається у жінок з раком яєчників (32,2 %) та шийки матки (15,1 на 100 тис. населення). Слід зазначити, що до 20-40% випадків різних форм раку діагностується в пізніх стадіях. Для порівняння: в країнах Європейського Союзу та США відсоток пізніх стадій не перевищує 5-7%. Однією з основних причин такої ситуації є низька поінформованість жінок та суспільства загалом щодо захворювання на рак молочної залози, а також недостатня кількість сучасного обладнання для ранньої діагностики раку молочної залози у медичних установах[6].

Як відомо, серед хвороб, що негативно впливають на стан репродуктивного здоров'я, як чинник підвищення ризику позаматкової вагітності, безплідності, розладу менструацій, появи новоутворень, – вагоме значення мають запальні захворювання жіночих статевих органів. Частота патології залишається високою і становить близько 130,0 на 10 тис. жінок[4].

Вже в підлітковому віці захворюваність на трихомоніаз становить 111,4 на 100 тис. підлітків, хламідійні інфекції – 22,8, сифіліс – 21,8, гонококові інфекції – 21,1, уrogenітальний мікоплазмоз – 19,9. Негативна динаміка і низькі показники соматичного і репродуктивного здоров'я дівчат на тлі уповільнення темпів статевого розвитку зумовлюють частіше, ніж у загальній популяції жінок, ускладнення пологів: аномалії пологової діяльності – у 2,5 рази, несвоєчасного відтікання навколоплідних вод – в 1,5 рази. Ці обтяжливі моменти юних вагітних впливають на плід, викликаючи затримку внутрішньоутробного розвитку[2].

Хронічні запальні захворювання жіночих статевих органів складають 70% в структурі всієї гінекологічної захворюваності, що істотно впливає на стан репродуктивного здоров'я жінки. В Україні з 7,2 млн подружніх пар більше половини (4,5 млн) мають одну дитину; у 2,2 млн - по двоє дітей і лише трохи менше півмільйона сімей мають троє і більше дітей. Число жінок репродуктивного віку складає менше половини від загальної кількості жіночого населення країни.

Частоту безпліддя, яка у нас в країні становить 10-12%, можна розглядати як прямі репродуктивні втрати. Так, в 2005 р було зареєстровано 36949 випадків жіночого та 5296 випадків чоловічого безпліддя, що зазначено на рис. нижче. Встановлено, що показники жіночого безпліддя складають 88%, чоловічого - 12%(а в світі становлять відповідно 60 і 40%[6]).

Рис. Динаміка випадків жіночого безпліддя (абсолютні величини) за 2005-2014 роки за даними Держстату України

З метою ефективного впровадження заходів з планування сім'ї, підготовки української сім'ї до народження дитини, профілактики передачі ВІЧ/ВІЛ від матері до дитини, новітніх акушерських технологій розроблено та затверджено відповідними наказами МОЗ України від 01.08.2006 року № 535, від 25.07.2006 року № 519 та від 10.01.2006 року № 4 навчальні посібники: "Планування сім'ї", "Підготовка сім'ї до народження дитини в Україні", "Профілактика передачі ВІЛ від матері до дитини"[4].

Збереження і зміцнення здоров'я підростаючого покоління можливо через формування відповідального ставлення до здоров'я і навчання принципам здорового способу життя. Доведений достовірний взаємозв'язок між станом соматичного і репродуктивного здоров'я підлітків з характерними для даного вікового періоду факторами ризику: куріння, алкоголь, статеві інфекції і небажані вагітності внаслідок легалізації дошлюбних статевих відносин[4].

У цивілізованому суспільстві людині повинно забезпечуватися право на життя і охорону свого здоров'я, в тому числі і репродуктивного. Для запобігання демографічної кризи, що характеризується зниженням народжуваності, високою захворюваністю, необхідно:

- Забезпечення громадянам можливості отримання достовірної інформації про своє здоров'я, методах його збереження, фахових консультацій з питань планування сім'ї, контрацепції, кваліфікованої медичної допомоги під час вагітності та пологів;
- Медичного спостереження за станом здоров'я, забезпечення можливості діагностики захворювань, їх лікування, в тому числі з використанням сучасних високотехнологічних методів (наприклад, лікування безпліддя з використанням ЕКО і інших методів);
- Можливість своєчасної вакцинації для профілактики інфекційних захворювань, пропаганда здорового способу життя, контрацепції, планування вагітності;

- Антипропаганда абортів, шкідливих звичок.

Репродуктивна система людини закладається, як і багато інших систем органів, ще в період внутрішньоутробного розвитку. Тому про репродуктивне здоров'я дитини повинні подумати, перш за все, її батьки. Запорукою успішного становлення функціонування репродуктивної системи майбутнього малюка є нормальний перебіг вагітності і пологів у мами. Тому оптимальним часом для перших пологів вважається період з 20 до 25 років, а для наступних - вік до 35 років[5]. Після вагітності та пологів для повного відновлення необхідно близько 3 років - це оптимальний термін між вагітностями.

Аборт - серйозний удар по репродуктивному здоров'ю жінки: гормональний стрес, пережитий організмом після переривання вагітності, що розвивається, призводить до різних порушень. Найчастішим ускладненням абортів є запалення статевих органів, утворення спайок, що в подальшому може призвести до трубної непрохідності, позаматкової вагітності, фізичного і психологічного неблагополуччя. Аборт також може призвести в майбутньому до безпліддя. Гормональні зміни і запальні процеси після абортів викликають порушення функції яєчників, ендометрію, що в подальшому може призвести до безпліддя, звичного невиношування вагітності; розвитку важких ускладнень протягом наступних вагітностей та пологів[3].

Шкідливі звички завдають нищівного удару по репродуктивній функції. Наявність цих шкідливих звичок сприяє розвитку імпотенції, викликає затримку внутрішньоутробного розвитку плода, формування важких пороків розвитку, наявність наркотичної залежності у новонародженого, розумову відсталість, серйозні порушення психічного і фізичного розвитку дитини[5].

Інфекції, що передаються статевим шляхом (ІПСШ) - це інша значуща проблема. В даний час їх налічується близько 30 і більшість з них негативно впливає на репродуктивну функцію. Ряд ІПСШ викликає розвиток запальних процесів у статевій сфері, утворення спайок, що ускладнюють нормальний рух статевих клітин, перебіг і виношування вагітності, сприяє розвитку важких пороків і каліцтв плоду. А такі захворювання як СНІД, гепатити В і С загрожують не тільки репродуктивному здоров'ю людини, але і його життю [5].

Здоров'я сучасної людини піддається серйозним випробуванням на міцність: несприятливе екологічне довкілля, малорухливий спосіб життя, широке поширення шкідливих звичок, хронічні стреси, депресії часто призводять до розвитку хронічних захворювань. Загальний стан людини, дисбаланс в роботі основних регулюючих систем організму (нервової, серцево-судинної, ендокринної) позначається і на репродуктивній функції. Тому при наявності хронічних захворювань необхідно постійне спостереження у фахівців, виконання їх рекомендацій, регулярне проходження курсів лікування або профілактики загострень, компенсація основного захворювання. Для забезпечення репродуктивного здоров'я важливий також соціальний добробут населення[4].

Висновки: 1. Отримані в ході дослідження дані свідчать про необхідність створення дієвої системи моніторингу за станом репродуктивного здоров'я підлітків, розробки ефективного механізму реалізації медико-психологічних

послуг. 2. Для здорової репродуктивної системи необхідно дотримуватися найважливіших правил підтримання здоров'я: правильне харчування, регулярні фізичні навантаження, відмова від шкідливих звичок, своєчасне відвідування лікарів і підтримання гармонійного психічного стану для зменшення ризику захворювань дітородної системи і загалом всього організму.

Список літератури:

1. Амосов, Н.М. Энциклопедия Амосова: Алгоритм здоровья; Человек и общество/ Н.М. Амосов/ Донецк: Сталкер, М. : ООО : Изд-во АСТ, 2002 – 464 с.
2. Вовк, І.Б. Особливості репродуктивної поведінки підлітків / І.Б. Вовк, В.П. Квашенко / Педіатрія, акушерство та гінекологія. –2007. – № 6. – С. 75 - 77.
3. Гойда Н. Довідник з питань репродуктивного здоров'я/ Н. Гойда, Р. Моїсеєнко, Ю.Вітренко.— К: Вид-во Раєвського, 2004. – 128 с.
4. Гойда Н.Г. Деякі проблеми охорони здоров'я новонароджених дітей в Україні (ситуаційний аналіз)/ Н.Г. Гойда, Н.Я. Жилка, Г.О. Слабкий/ Вісник соц..гігієни та орг. охорони здоров'я України.— 2006.— № 1.—С. 9-13.
5. Дудіна О.О. До проблеми розробки та впровадження клінічних протоколів у діяльність служби охорони здоров'я матері і дитини/ О.О. Дудіна, Н.Я. Жилка, Г.О. Слабкий, В.В. Бринь/ Здоровье женщины.— 2006. –№ 1(25). – С.38-42.
6. Счетчик населения Украины [Электронный ресурс]: Данные о численности населения основаны на публикациях. Отдела народонаселения при Департаменте по экономическим и социальным вопросам ООН

CHALLENGES AND PERSPECTIVES OF ONLINE LEARNING AND TECHING IN HIGHER EDUCATION

Gorbachenko Anna

Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Malii Alla

Ph.D., Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Online learning is growing in higher education contexts around the world, but very few research based studies have addressed the aspects of online teaching and learning.

In any attempt to ‘define’ online learning one comes across an excessive amount of terms. “E-learning”, “distance education”, “resource-based learning”, “web-based training”, “internet delivery”, are terms which represent approaches to the design of specific learning situations but which cannot claim homogeneity.

“Distance education” for example, is not inclusive of learners who have logged on to its intranet to access course material. “Distance education” is not therefore, interchangeable with the term “online learning”. Similarly, “web-based training” ignores the fact that much learning material is delivered using an intranet that does not necessarily provide links to the World Wide Web. It is important to acknowledge then, that there is a broad variation in the design of online learning systems.

Online learning refers to learning delivered using an intranet that has access to the Internet. Communication processes between teacher and student, and student and student, are facilitated using email and asynchronous discussion groups.

The background of students in higher education is changing from the traditional school-leaver to a complex mix of age, race, gender, ethnicity, socio-economics, and experience.

With this complexity of student needs, abilities, experience and expectations come challenges for academic staff and administration as well as for students that already had great impacts on student performance. Negotiating the steep learning curve for those unfamiliar with computer technology can involve real feelings of anxiety and stress.

Coping with unfamiliar study and assessment schedules and the development of the research, writing skills necessary for success in studies often means juggling work and family commitments, and dealing with accompanying feelings of guilt and frustration. Even those who are deemed free of “heavy” responsibilities can find themselves seriously distracted from their goals as they learn how to cope with new social freedoms and identities. Under such pressures, it is not surprising that students may find themselves struggling to cope with feelings of inadequacy and isolation.

While online learning can mitigate some of the undesirable consequences of university life in the 21st century such as equity of access for distant or working students, it may also exacerbate other issues. For online learning to be a successful learning technology, its design, implementation and evaluation must involve taking into consideration those social and equity issues that affect the performance of a changing user base. Learners can then truly choose to learn and learn to choose.

To be successful when studying online, students must possess a certain level of motivation, responsibility, and self-discipline. Responsibility and self-discipline are key factors that determine achievement. Self-motivation will help students stay on top of their studies while also managing to finish all the other tasks that are required of them.

The main advantages of on-line learning are the flexibility that it provides and the ability to study when it suits students. The disadvantages include technical issues such as speed of access, and the need to participate regularly. The size and spread of the responses suggest that these outcomes can be generalized for all students studying online.

The online environment also presents challenges for many academic staff who increasingly require higher levels of technological competency and proficiency on top of their regular academic workload.

There is the need to remember the important place of the teacher in any learning process and the need to ensure students have adequate access to, and lines of, communication with their teachers.

References

1. Oliver, R., & Omari, A.1999, Using online technologies to support problem based learning: Learners' responses and perceptions. Vol. 15 No. 1: Australian Journal of Educational Technology
2. TayntonY.2001, Online Learning : A Student Perspective.
3. Godfrey, R. 1996, The World Wide Web: A replacement, displacement, supplement or adjunct of traditional methods

EDUCATIONAL POLICY OF THE EUROPEAN UNION

Kryvko Maryna

Lecturer

V.N.Karazin Kharkiv National University

Today, young people need a broad set of competences to find fulfilling jobs and become independent, engaged citizens. Increasing the level of key competences is at the heart of the European Education Area that we are building together with Member States – a space where all young people should receive the best education and training, regardless of their background. Our knowledge, skills and attitudes are a major factor in boosting the EU's innovation capacity, productivity and competitiveness. Globalisation, structural changes in the labour market and the rapid development of new technologies require us to develop and update skills throughout life. Critical thinking, media literacy and communication skills are some of the requirements to navigate our increasingly complex world. And digital skills, next to literacy, mathematics and science are the basis for lifelong learning. Innovation and entrepreneurship should be encouraged and promoted if we want Europe to compete in the global race [1, 3].

Education and culture are essential to develop a more inclusive, cohesive and competitive Europe. In 2017, at the Gothenburg Social Summit, the European Commission laid out its vision for 2025 of a European Education Area in which the free movement of learners is guaranteed: “A continent where spending time in another Member State – to study, to learn or to work – has become the standard and where, in addition to one's mother tongue, speaking two other languages has become the norm. A continent in which people have a strong sense of their identity as Europeans, of Europe's cultural heritage and its diversity.” [2].

For the purposes of this Recommendation, competences are defined as a combination of knowledge, skills and attitudes, where:

- d. knowledge is composed of the facts and figures, concepts, ideas and theories which are already established and support the understanding of a certain area or subject;
- e. skills are defined as the ability and capacity to carry out processes and use the existing knowledge to achieve results;
- f. attitudes describe the disposition and mind-sets to act or react to ideas, persons or situations.

Key competences are those which all individuals need for personal fulfilment and development, employability, social inclusion, sustainable lifestyle, successful life in peaceful societies, health-conscious life management and active citizenship. They are developed in a lifelong learning perspective, from early childhood throughout adult life, and through formal, non-formal and informal learning in all contexts, including family, school, workplace, neighbourhood and other communities.

The key competences are all considered equally important; each of them contributes to a successful life in society. Competences can be applied in many different contexts and in a variety of combinations. They overlap and interlock; aspects essential to one domain will support competence in another. Skills such as critical thinking, problem solving, team work, communication and negotiation skills, analytical skills, creativity, and intercultural skills are embedded throughout the key competences. The Reference Framework sets out eight key competences: Literacy competence, Multilingual competence, Mathematical competence and competence in science, technology and engineering, Digital competence, Personal, social and learning to learn competence, Citizenship competence, Entrepreneurship competence, Cultural awareness and expression competence [3].

Why are key competences and basic skills important?

Everyone has the right to **quality** and **inclusive** education, training and lifelong learning that develops key competences and basic skills. Key competences and basic skills are needed by all for personal fulfilment and development, employability, social inclusion and active citizenship [4].

Developing key competences for all is at the heart of the European Education Area where everyone should have access to high quality education, training and lifelong learning. In today's world, young people need a broad range of competences to find fulfilling jobs and become independent, active citizens. The European Council adopted Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning on 22nd May 2018 and set out eight key competences we all need for personal fulfilment and development, employability, active citizenship and social inclusion. The Recommendation urges Member States to ensure that everybody develops key competences throughout life by using variety of learning approaches and environments, supporting their teachers and trainers and assessing and validating key competences. The European Commission organised the international conference on Supporting Key Competence Development: Learning approaches and environments in school education, in Brussels on 12-13 November 2019. The aim of the conference was to encourage participants to develop and implement concrete school policy actions to support the development of key competences. Participants discussed learning approaches and environments in school education, including Early Childhood Education and Care (ECEC) and initial Vocational Education and Training (IVET) [5].

What is the EU doing in this field? The European Council has adopted an updated Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning. The approach of the Recommendation is to promote the development of key competences and basic skills by:

- providing high-quality education, training and lifelong learning for all
- supporting educational staff in implementing competence-based teaching and learning approaches
- promoting a variety of learning approaches and contexts from the perspective of lifelong learning
- exploring approaches to assessment and the validation of key competences

To support the development of key competences, in November 2019 the European Commission organised a conference on learning approaches and environments in school education [2].

References

1. Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture (European Commission). Key competences for lifelong learning: Education and Training. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019. 20 p. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/297a33c8-a1f3-11e9-9d01-01aa75ed71a1/language-en> (Last accessed 29.11.2020).
2. European Commission. Education and Training. About higher education policy. URL: https://ec.europa.eu/education/policies/higher-education/about-higher-education-policy_en (Last accessed 29.11.2020).
3. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance.) ST/9009/2018/INIT. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2018.189.01.0001.01.ENG (Last accessed 29.11.2020).
4. European Commission. Education and Training. Key competences and basic skills. URL: https://ec.europa.eu/education/policies/school/key-competences-and-basic-skills_en (Last accessed 29.11.2020).
5. Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture (European Commission). Conference on supporting key competences development. Learning approaches and environments in school education: conference report, Brussels, 12-13 November 2019. 62 p. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/37cc844f-4248-11ea-9099-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search> (Last accessed 29.11.2020).

PROVISION AT THE UNIVERSITY OF A QUALITATIVE EDUCATIONAL PROCESS UNDER QUARANTINE CONDITIONS: APPROACHES TO ANALYSIS

Kutsak Alla

MD, PhD, Associate Professor of Department of General Hygiene and Ecology, Zaporizhzhia State Medical University, Zaporizhzhia, Ukraine

Introduction. The new 2020-2021 academic year began in new realities, which impose quarantine restrictions on all participants in the educational process. These are anti-epidemiological measures and the psychological readiness of teachers and students to adapt to new conditions. On the other hand, universities were much better prepared for new challenges this autumn because the experience of the spring semester and the urgent need to redesign processes to provide distance learning have made them stronger.

In the current situation, associated with a high risk of infection with coronavirus, the only possible and adequate response of universities to an external challenge was a temporary full transition to distance learning.

At this stage in the development of distance learning, the task was to organize the educational process so that new forms of education would give, in terms of quality, a result at least the same as traditional ones.

Indeed, in fact, distance learning is just another way of forming a student's knowledge and skills, while the content of education remains unchanged.

Purpose of the work: to analyze the qualitative performance of students from 1 to 5 courses of the I Faculty of Medicine of the University in quarantine conditions.

Object and research methods. The object of the research is ZSMU students, their adaptation to distance learning in quarantine mode. During the work, the following methods were used: analytical and logical generalization.

Research results and their discussion. In order to study the features of distance learning for students in quarantine conditions, it was analyzed how students and teachers adapt to new working conditions, and most importantly, whether the quality of education will decline in these difficult times.

ZSMU has 8 faculties and 7 specialties. 820 teachers work here, of which 133 are professors and doctors of sciences, 479 associate professors and candidates of sciences. The number of students, graduate students and cadets - 13970 (of which students - 9152 people).

ZSMU is one of the oldest universities in the country. This year he celebrated his 116th birthday (initially he was only pharmaceutical), and in 2018 he celebrated 50 years since he became medical. It must be said that ZSMU was the first Soviet medical university in which foreigners began to study. Today, 2890 foreigners from 42 countries of the world study here.

The Smart University program has been implemented at the university since 2013. It provides a single Wi-Fi zone, more than 2,000 computers, 4 media centers, a distance learning and assessment system, as well as over 500 online courses. There are 13 medical (anatomical) panels with a touch screen, on which you can see in detail not only every organ, the name of arteries, veins, bones, but also look even at the cellular level.

One of the new technologies used by the university to test students' knowledge is the "virtual patient". This is a simulation of the real behavior of a sick person, which can be programmed for certain diseases (with corresponding symptoms), and students must practically determine what a person is in pain. Find out the reasons, establish a diagnosis, prescribe treatment. Moreover, at the end, the device will evaluate all the parameters of the student's work.

The university has purchased webcams, computers and laptops for on-line mode. Classes are currently taught using Microsoft Teams. Thus, students from the second to sixth year study. In this format, lectures are delivered (large streams of 300-350 persons) and practical classes are held in groups (12-14 people) [1].

The technical connection of students to the classes and the quality of the lessons are monitored daily. All teachers are Microsoft Certified Distance Learning Professionals.

In accordance with Art. 49 of the Law of Ukraine "On Higher Education" dated 01.07.2014 N 1556-VII and the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine "On Approval of the Regulation on Distance Learning" dated 25.04.2013 N 446 at the university continues to create and the formation of a database of online courses for organizing elective courses and students' independent work.

On the edX platform, university teachers have registered 555 courses (281 to choose from, 274 for independent work), 17 integrated online courses to prepare students for the Krok 1, 2, 3 exam and 19 in the disciplines of individual departments [1].

The university has a unique situation when all academic disciplines are displayed in electronic content. The student's work in the informational educational environment allows for the recording of his educational activity.

One of the priority areas of work for university teachers is the creation of online courses on the edX platform and the use of MS Office 365 cloud technologies during the educational process. The essence of cloud technologies is the exchange of data in a universal form without encoding, storing data on remote media.

Cloud format means that all data is stored in the Microsoft data center and not on the user's computer, and it allows users to access documents and data from different devices over the Internet using a browser. Therefore, this software product allows you to create files and work with them on any device from anywhere in the world [2].

ZDMU sets itself the task of creating the most favorable and comfortable conditions for the assimilation of educational material by students in a distance format. Distance communication with students during quarantine is carried out every day – practical classes are conducted in the form of remote consultations in MS Teams or Skype for business, personal consultations of teachers in chats, remote testing according to the thematic plan to control students' knowledge.

According to the schedule, distance lectures are held in the video conference mode for students of all faculties and forms of education.

Distance work of students is organized in MS Office 365 environment by creating teams in MS Teams application. Such organization of student's independent work in a team makes the teacher's communication with students more mobile and effective.

Teacher posts self-study assignments for sharing using modern cloud services One Drive and Teams. In addition to the assignment itself, the teacher sets the assessment criteria and deadlines for the completed assignment. According to the established criteria, the teacher fixes the points that the student will receive for the work performed [1].

Information technologies are becoming an effective tool for adaptive learning, as they interact with the student in real time and provide individual support for each student. A new distance approach to the formation of adaptive learning content for university students makes it possible to regulate the educational process, taking into account the general level of training of students, and also creates conditions for the disclosure of the individual abilities of the student and the formation of his professional competencies [3, 4].

For teachers, one of the priorities is the quality of students' knowledge, and for students, in addition to academic performance, motivation and involvement in the learning process play an important role, which directly affect their achievements.

Consider the experience of the spring semester 2019-2020 academic year in extreme conditions of quarantine in comparison with the performance indicators of the spring semester of the 2018-2019 academic year.

In fig. 1 presents an analysis of the progress of 1-5 year 1-5 years of study students of the I Faculty of Medicine of ZSMU for the periods of spring semesters 2018-2019 academic year and 2019-2020 academic year, according to which it can be seen that students during the spring semester 2019-2020 academic year, when quarantine restrictions were introduced and the transition to distance learning was made, the quality of academic performance increased in comparison with the 2018-2019 academic year by 10.4% (1st year - by 6.6%, 2nd - 13.6%, 3rd - 13.3%, 4th - 12.2%, 5th - 6.5 %).

Fig. 1. Analysis of the progress of 1-5 year students of the I Faculty of Medicine for the period of spring semesters 2018-2019 and 2019-2020 academic year.

This fact has a natural character - in the self-isolation mode due to the spread of the coronavirus, self-discipline and responsibility of students increases, which is confirmed by high-quality academic performance. In addition, the student's motivational involvement in achieving the goal takes an important place during the educational process, which allows him to resist the effects of distracting and destabilizing information and to be persistent in achieving the intended goals [5].

Conclusion.

In this situation, in the prolonged quarantine mode, the task of teachers is to support of the technical services of the university, to improve the skills of working in a digital environment, to master new online learning tools for the effectiveness of the educational process.

References:

1. Центр дистанційної освіти і телемедицини // Запорізький державний медичний університет: [офіц. сайт]. URL: сайт http://dl.zsmu.edu.ua/p_24.html (дата звернення: 17.11.2020).
2. Рыжов А. А. Три составляющие дистанционного обучения в системе последиplomной подготовки провизоров. Актуальні питання фармацевтичної та медичної науки та практики: збірник наукових статей. 2006. Випуск XVI. С. 16-29.
3. Куцак А. В. Впровадження інноваційних методів у навчальний процес вищого навчального закладу. Збірн. наук. статей. XIV Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні наукові досягнення – 2018». Прага. Чехія, С. 72-77.
4. Боярская Л. Н. Котлова Ю. В., Подлианова Е. И., Дмитрикова Г. Н., Давыдова А. Г. Опыт преподавания заболеваний детского возраста с помощью компьютерных технологий на циклах тематического усовершенствования в ЗГМУ. Запорожский медицинский журнал. 2012. № 6. – С. 86-87.

5. Кузнецова О. В. Дистанционное обучение: за и против // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. 2015. № 8(2).– С. 362-364.

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ СЕРЕДОВИЩА АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Бобирєва Ю. С.,

Здобувач вищої освіти
Мукачівський державний університет

Мучичка В. В.

Здобувач вищої освіти
Мукачівський державний університет

Однією з ключових складових внутрішньої системи забезпечення якості у закладах вищої освіти є університетська система забезпечення академічної доброчесності, яка визначає загальноприйняті світовою спільнотою стандарти здійснення освітньої та наукової діяльності здобувачами вищої освіти і співробітниками університету й створює середовище нульової терпимості до порушень академічної доброчесності та етики академічних взаємовідносин.

Відповідно до Закону України «Про освіту», академічна доброчесність — це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [2].

Академічна доброчесність (academic integrity) – у широкому розумінні й відповідно до визначення Міжнародного Центру Академічної доброчесності це слідування академічною спільнотою принципам, що базуються на таких фундаментальних цінностях, як чесність, довіра, справедливість, повага, відповідальність, мужність за будь-яких обставин та у будь-яких умовах [4].

Академічна доброчесність дозволяє системі освіти залишатися дієвою, такою що справді дає знання та навички, а не лише документи про здобуття освіти. Країни з високим рівнем академічної доброчесності не мають такої проблеми як «визнання дипломів» – як правило, це успішні, економічно розвинені країни з високим рівнем освіти та науки.

Забезпечення академічної доброчесності має бути частиною внутрішньої системи забезпечення якості закладу вищої освіти і передбачає низку елементів. По-перше, наявність політики, стандартів та внутрішньої нормативної бази закладу вищої освіти з цього питання. По-друге, інституційне забезпечення – наявність окремого структурного підрозділу, або посадової особи, який (яка) опікується питаннями академічної доброчесності, або чіткий розподіл відповідних функцій та повноважень між наявними структурними підрозділами, або посадовими особами ЗВО. По-третє, застосування відповідних інформаційно-технологічних засобів [3].

Політика, стандарти і процедури дотримання академічної доброчесності мають бути наперед визначеними, чіткими і зрозумілими. Вони можуть мати форму Кодексу честі або іншого документа відповідно до рішення закладу освіти.

Ці процедури мають передбачати як механізми моніторингу дотримання академічної доброчесності (перевірка письмових робіт з метою виявлення текстових та інших запозичень без коректних посилань, наукових текстів перед публікацією, анонімне опитування здобувачів вищої освіти щодо наявності або відсутності порушень академічної доброчесності тощо), а також дієві, зрозумілі та прозорі процедури реагування на такі порушення і притягнення до академічної відповідальності [3].

Дотримання академічної доброчесності не зводиться лише до наявності певних процедур та інших інституційних механізмів.

Академічна доброчесність має бути в основі інституційної культури закладів освіти, і це має бути відчутним. ЗВО має приділяти увагу доведенню цінності, політик та процедур академічної доброчесності до усіх учасників освітнього процесу [3].

Крім цього, обов'язковим є здійснення заходів із популяризації академічної доброчесності серед здобувачів вищої освіти, викладачів та адміністрації закладів освіти. Формами цього є введення в освітні програми окремих освітніх компонентів, присвячених академічній доброчесності та навичкам академічного письма, реалізація університетом окремих короткострокових навчальних модулів з цієї тематики тощо.

Також важливими є ефективність технологічних рішень, які заклади освіти використовують з метою запобігання та протидії проявам академічної недоброчесності.

Слід зауважити, що Закон України «Про освіту» відносить до порушень академічної доброчесності необ'єктивне оцінювання (абзац дев'ятий частини п'ятої статті 42).

Отож політика і процедури ЗВО з цього питань мають також включати порядок реагування на факти необ'єктивного оцінювання здобувачів вищої освіти.

Відсутність, недієвість чи фіктивність системи забезпечення академічної доброчесності є грубими недоліками в організації освітнього процесу. Процедури запобігання академічній недоброчесності мають працювати належним чином – насамперед, через перевірку на наявність текстових збігів кваліфікаційних або інших робіт здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників [3].

Подолання кризи академічної доброчесності потребує встановлення спеціальними законами та нормативними документами закладів вищої освіти та наукових установ чітких процедур та критеріїв ідентифікації цих порушень. Саме вони мають стати запобіжниками для можливості звільнення порушників від відповідальності на підставі рішень, що базуються на законодавстві, яке не має відношення до проблем академічної доброчесності. При розробці внутрішніх

документів варто враховувати аналогічні процедури і рекомендації провідних європейських та північноамериканських університетів [1].

Отже, створення середовища академічної доброчесності в закладі вищої освіти є обов'язковою умовою академічної культури, яка базується на довірі, чесності, прозорості, реальному навчанні та справжній науковій роботі.

Список літератури:

1. Бахрушин В. (2018). Академічний плагіат і самоплагіат в науці та вищій освіті: нормативна база і світовий досвід. <http://education-ua.org/ru/articles/11>
2. Закон України «Про освіту», Режим доступу: [стаття 42](#)
3. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти в Україні. Рекомендації для закладів вищої освіти щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/10/.pdf>
4. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти в Україні. Глосарій. <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01b9.pdf>

МАЙБУТНІЙ УЧИТЕЛЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ – ЛІДЕР ІННОВАЦІЙ

Бугайова Ліна Павлівна,

магістрантка 1 курсу
спеціальності «Середня освіта (фізична культура)»,

Отравенко Олена Вікторівна,

к.п.н., доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання,
Державний заклад «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-8308-5895>

Вступ. В умовах модернізації змісту освіти студентська молодь прагне до лідерства та інновацій. Останнім часом в закладах вищої освіти відбуваються нові зміни та висувуються вимоги до творчого, мобільного, конкурентоздатного фахівця, у якого розвинутий інтелект, вміє відстоювати інтереси не тільки свої, але і групи. Успішне вирішення цієї проблеми потребує сучасних фахівців, які дійсно зацікавлені в інноваціях та лідерстві молоді.

Вагомий внесок у розробку сучасних підходів до фізичного виховання молоді внесли О. Власюк, Г. Грибан, Н. Москаленко, Т. Круцевич, О. Отравенко, І. Степанова, О. Шиян та ін.

Проблему лідерства в закладах освіти розглядали такі науковці як Д. Волківська, Б. Головешко, В. Мороз, О. Косенчук, І. Костира, Э. Панченко, Г. Тітова та ін.

Мета роботи – на основі аналізу науково-методичної літератури виявити педагогічні умови підготовки майбутніх учителів фізичної культури до інновацій та лідерства.

Результати та обговорення. У педагогічному словнику термін «лідер» розглядається як ведучий – член групи, за яким вона визнає право приймати відповідальні рішення в значущих для неї ситуаціях, авторитетна особистість, що реально відіграє центральну роль в організації спільної діяльності й регулюванні взаємин у групі [5]. Лідерство ми розглядаємо як процес спрямування поведінки інших людей з метою досягнення спільних цілей, або як вид обдарованості, обумовлений підвищеною здатністю орієнтуватися, розуміти та приймати інших людей.

Енциклопедія освіти трактує лідерство як: становище, обов'язки, діяльність лідера; першість у чому-небудь [1].

Науковець В. Мороз у своїх дослідження підкреслює, що лідер висувається в конкретній ситуації та бере на себе деякі функції. Інші члени групи приймають лідерство та будують з лідером такі стосунки, які передбачають, що він вестиме, а вони слідуватимуть за ним. Студентська молодь найбільш сприятлива до лідерства та може поєднувати навчання з громадською діяльністю [2, с. 21].

Далі розглянемо наукові уявлення щодо трактування поняття «лідер», «лідерство» різними авторами (табл.1).

Таблиця 1

Трактування поняття «лідер», «лідерство» різними авторами

Автор	Трактування поняття
Jennings, 1944	Лідерство – це спосіб взаємодії, що включає поведінку і ставлення до особистості, піднесеної іншими на роль лідера.
Bass, 1981	Лідерство – це взаємодія між членами групи. Лідери є агентами змін, особами, чиї дії більшою мірою впливають на інших людей.
Rost, 1993	Лідерство – це взаємовплив лідерів і послідовників, спрямований на зміни, які відповідають їхнім спільним цілям.
Педагогічний словник (М. Ярмаченко, 2001)	від англ. Leader – ведучий/ – член групи, за яким вона визнає право приймати відповідальні рішення в значущих для неї ситуаціях, тобто найавторитетніша особистість, що реально відіграє центральну роль в організації спільної діяльності й регулюванні взаємин у групі.
Енциклопедія освіти (В. Кремень, 2008)	Лідер – той, хто йде попереду, показує шлях і веде за собою.
Lussier, & Achua, 2015	Лідерство – це процес взаємодії лідерів і послідовників, спрямований на досягнення цілей організації через зміни.
О. Романовський, 2018	лідерство – це трьохвекторна структура, що включає в себе лідерство як стан (набір особистісних характеристик та моделей поведінки, що підвищують успішність особистості), лідерство як процес (вплив лідера на послідовників), лідерство як команда (міцні зв'язки між лідером та послідовниками, які забезпечують досягнення спільної мети).

Лідерство є процесом, який включає в собі вплив лідера на послідовників, що виникає під час групових дій, спрямованих на досягнення спільної мети [6, с.13]. Отже, лідером стає такий член групи, який висувається в результаті взаємодії членів групи для організації групи під час розв'язання конкретного завдання. Лідер демонструє вищий, ніж інші члени групи, рівень участі, активності, впливу в розв'язанні цього завдання. Основною метою лідера, дослідники вважають, досягнення гармонії між індивідуальними та груповими цілями членів команди.

Ми підтримуємо думку О. Отравенко, яка вважає, що інноваційна функція освітнього процесу пов'язана з підготовкою майбутніх учителів фізичної культури до реалізації різних нововведень, сучасних досягнень науки, передового досвіду. Найважливіше призначення професійної підготовки здобувачів за спеціальністю «Середня освіта (фізична культура)» полягає в

перебудові їх мислення, формуванні аналітичних, дослідницьких умінь, що дозволяють глибоко проникати в суть процесів і явищ. Важливо, щоб кожен студент усвідомив сутність інноваційних процесів у професійній діяльності, навчився використовувати їх можливості. У зв'язку з цим необхідно на лекціях та практичних заняттях вирішувати завдання, які пов'язані з розвитком особистісного і професійного зростання майбутніх фахівців, їх готовністю до інноваційної діяльності та творчо їх реалізовувати у цілісному освітньо-інформаційному просторі закладу вищої освіти [3, с. 228].

Нами виокремлено наступні педагогічні умови готовності майбутніх учителів фізичної культури до інновацій та лідерства в умовах Нової української школи:

- цілеспрямована робота викладачів та органів студентського самоврядування на розвиток творчої особистості студентів у процесі інноваційного, інформаційного простору закладу вищої освіти;
- формування інноваційно-професійної компетентності студентської молоді при викладанні дисциплін циклу професійної підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Середня освіта (Фізична культура)»;
- сприяння розвитку лідерських якостей учнівської молоді в період виробничої практики в умовах Нової української школи.

Навчання лідерству полягає у залученні майбутніх учителів фізичної культури у процес творчої взаємодії на засадах студентоцентризму. Щоб досягти високого результату викладач повинен створити таке середовище, у якому молодь буде залучена у всі види діяльності, використовуючі інтерактивні методи, тренінги, кейс-технології, ситуації успіху. Сучасний викладач-лідер повинен уміти зацікавити студента, використовуючи методи активного залучення до навчання, роботи в групі та спрямовувати на досягнення високого результату.

Основними напрямками наукових досліджень у галузі фізичного виховання, як вважає О. Отравенко, повинні стати: досвід із міжнародної співпраці в галузі досліджень, реалізація різних нововведень, сучасних досягнень науки, передового досвіду, спортивних традицій та розробка і практична реалізація фітнес-технологій у фізичному вихованні, що значно підвищують розвиток рухових якостей здобувачів вищої освіти. Отже, нові сучасні шляхи удосконалення системи фізичного виховання необхідні для підвищення рівня фізичної підготовленості та якості освітнього процесу в закладах вищої освіти [4, с. 708-709].

Висновки. Таким чином, майбутній учитель фізичної культури – це лідер інновацій.

Лідер-інновацій студентської молоді, на наш погляд, – це взаємодія суб'єктів освітнього процесу між собою, реалізація різних нововведень, спрямованих на зміни якості освіти, нові стосунки, конкурентоспроможність та успішність особистості, міцні зв'язки між лідером та послідовниками, які забезпечують досягнення спільної мети в інноваційно-інформаційному середовищі закладу вищої освіти.

У подальшій роботі плануємо розробити методичні рекомендації щодо

формування лідерської позиції здобувачів вищої освіти.

Список літератури

1. Енциклопедія освіти [Текст] / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1038 с.
2. Мороз В. П. Організаційно-педагогічні умови формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів у процесі діяльності органів студентського самоврядування: дис... на здобуття наук. ступ. к. пед. н.: 13.00.07. ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ. 2015. 305 с.
3. Отравенко О. В. Інноваційні методи навчання як основа якісної професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури. ISSN: 2414-0325. Open educational e-environment of modern University, special edition. 2019. С. 222-230. DOI: 10.28925 / 2414-0325.2019s21.
4. Отравенко О. В. Інноваційні підходи щодо удосконалення системи фізичного виховання в закладах вищої освіти. The 7th International scientific and practical conference “Scientific achievements of modern society” (March 4-6, 2020) Cognum Publishing House, Liverpool, United Kingdom. 2020. 1091 p. 704-709.
5. Педагогічний словник / За ред. дійсн. члена АПН України М. Д. Ярмаченка, 2001. Режим доступу: <http://lib.istu.edu.ua/index.php?p=34&id=3424&par=198&page=1>.
6. Формування лідерської позиції майбутніх інженерів у закладах вищої технічної освіти / Романовський О. Г., Гура Т. В., Резнік С. М., Панфілов Ю. І., Черкашин А. І., Костиця І. В., Бондаренко В. В., за заг. ред. О. Г. Романовського. Харків: НТУ«ХПІ», 2018. 195 с.

ТВОРЧІСТЬ НЕОКЛАСИКІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У СТАРШІЙ ШКОЛІ

Букір Валентина Вікторівна

студент кафедри української філології
Маріупольського державного університету

Сучасні умови освітніх імперативів спрямовують фахівців-словесників, методистів на формування в особі учня соціально активної, професійно орієнтованої особистості, громадянина з чітко визначеною гуманістичною позицією, моральними цінностями й творчим мисленням. Старший підлітковий вік є часом формування ціннісно-світоглядних орієнтирів, загальної культури, духовності учня. У цей період важко переоцінити вплив на особу старшокласника національного культурного (літературного) надбання, що відбувається у процесі навчального процесу у закладах середньої освіти на уроках української літератури. Вивчення творчого спадку неокласиків є тим вдячним художнім матеріалом, на основі якого в 11 класі відбувається процес освоєння учнями духовних надбань людства.

Поети «грона п'ятірного» були репрезентантами того періоду в літературному дискурсі вітчизняної писемності, що з кінця ХХ ст. активно осмислюється науковцями. Серед літературознавців, що предметом власних аналітичних розвідок обрали специфіку літературного процесу періоду Розстріляного відродження, творчість неокласиків, зокрема, варто назвати В. Агеєву, В. Дончика, М. Жулинського, О. Ільницького, Ю. Коваліва, Г. Костюка, Ю. Лавріненка, Ю. Шереха та ін.

У процесі безпосередньої роботи з учнями на уроках української літератури у старшій школі фахівцям доречно використовувати науковий потенціал вітчизняних методистів (О. Бандури, Н. Волошиної, Г. Гуковського, А. Лісовського, Є. Пасічника, Сидоренко В. В. Б. Степанишина, О. Телехової, Г. Токмань).

Грамотне професійне викладання складного теоретичного матеріалу, яким є творчість неокласиків, аналіз поетичних творів, що вивчаються за програмою в 11 класі, вимагають від учителя-словесника ґрунтовної підготовки. Отже, в 11 класі у межах тематичного контенту «Розстріляне відродження» старшокласники повинні набути знання з тем «Літературний авангард», «Поетичне самовираження», «Київські неокласики», «Прозове розмаїття», «Модерна драматургія».

У процесі безпосереднього вивчення теми «Київські неокласики» в учнів повинні сформуватися такі предметні компетентності: знати про групу і творчість «київських неокласиків», основне із творчої біографії М. Рильського; виразно й усвідомлено читати й аналізувати поезії; визначати основні ознаки індивідуального почерку митців, провідні мотиви і настрої; вміти пояснити смислову і настроєву значущість деталей, образів.

Серед ключових компетентностей, що повинні сформуватися у процесі роботи у старшокласників, - вміння висловлювати власні думки з приводу поетичної майстерності авторів, філософічності поетичного самовираження неокласиків. Учні повинні знаходити у творах образи й символи, пов'язані зі світом природи та людської діяльності, розкривати їхній зміст і роль у художньому тексті. Учням необхідно, за вимогами програми, вивчити напам'ять одну поезію (на вибір). Для додаткового читання пропонуються поезії і переклади М. Зерова та Ю. Клена, поезії П. Филиповича. Важливо, щоб результатом діяльності фахівця при подачі портретів письменників «грона п'ятірного» стали знання учнів щодо особливостей літературного процесу означеної доби, художньої майстерності поетів, їх величезного впливу на розвиток вітчизняного літературного дискурсу ХХ ст. Оскільки творчість поетів-неокласиків інтертекстуально пов'язана з усіма культурними епохами людства, на уроках української літератури в 11 класі важливо проаналізувати стильові концепти творчості митців. Учителю-словеснику слід наголосити, що попри неповторність творчого досвіду кожного з київських поетів-неокласиків, у них було багато спільного, того, що їх об'єднувало, зокрема, йдеться про орієнтацію на вершинні здобутки світової культури, спорідненість естетичних принципів, неприйняття ними псевдомистецьких директив влади. Естетичні декларації неокласиків найповніше можна спостерігати у творчості М. Зерова, маніфестом поглядів неокласиків став "Неокласичний марш". Учителю варто звернути увагу учнів на те, що неокласичний стиль формувався на основі європейського та українського модернізму. Домінантою світобачення неокласиків, крім культурної традиції, є гуманізм. Фахівець повинен зосередити окрему увагу старшокласників на той факт, що свої естетичні переконання митці демонструють і в полемічних виступах і статтях, в літературознавчих дослідженнях і рецензіях. Не можна оминати інформацію про те, що орієнтацію неокласиків на європейську культуру яскраво демонструє їх позиція під час літературної дискусії 1925-28 рр. ХХ ст. Особливо акцентно це проілюстрував М. Зеров, один з основних учасників полеміки.

Таким чином, урок за творчістю неокласиків повинен бути інформаційно та емоційно насиченим, методично підготовленим, оскільки навчальний контент є надзвичайно складним для учнівського сприйняття та важливим з огляду на той внесок, що зробили поети-неокласики для української культурної традиції.

Література:

1. Пасічник Є.А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах : навч. посіб. для студ. вищих закладів освіти. Київ: Ленвіт, 2000. – 384 с.
2. Сучасні педагогічні технології / За ред. А. С. Нісімчука, О. С. Падалка, І. О. Смолюка, О. Г. Шпака. Київ : Просвіта, 2000. – 252 с.
3. Токмань Г.Л. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція. Київ: Міленіум, 2002. – 320 с.

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Вахрушева Тетяна Юріївна

методист вищої категорії науково-методичної
лабораторії з питань фармацевтичної освіти,
Національний фармацевтичний університет, м. Харків

Купіна Олена Володимирівна

методист науково-методичної
лабораторії з питань фармацевтичної освіти,
Національний фармацевтичний університет, м. Харків

Зміни життя в сучасному світі та вимагають і змін мети та призначення сучасної вищої освіти. Сьогодні найважливішими рисами особистості стають активність, самостійність, творчість, здатність адаптуватися до стрімких змін, а їх формування потребує реалізації нових підходів до процесу навчання.

Знижується функціональна значущість і привабливість традиційної організації навчання, передача «готових» знань від викладача до здобувача вищої освіти перестає бути основним завданням освітнього процесу.

Сучасні вимоги, визначені в освітніх стандартах, спонукають викладачів не тільки надавати здобувачам вищої освіти навчальну інформацію, а й навчити їх способів практичного застосування її у повсякденному житті. Реалізувати зазначені завдання покликані саме інтерактивні методи навчання.

Слово «інтерактив» запозичене з англійської мови й походить від слова «interact» (inter – взаємний та act – діяти), тобто інтерактивний – це здатний до взаємодії, діалогу. Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх його учасників. Тому це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і здобувач вищої освіти, і викладач є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, й рефлексують з приводу того, що вони знають, уміють і здійснюють.

Роль викладача перестає бути центральною, він виступає як організатор освітнього процесу, лідер групи, який створює умови для ініціативи здобувачів вищої освіти. Він готує завдання і формує питання або теми для обговорення в групах, дає консультації, контролює час та порядок виконання завдання.

Мета інтерактивних методів навчання це перш за все створення комфортних умов навчання, при яких здобувач вищої освіти відчуває свою успішність, свою інтелектуальну спроможність, що робить процес навчання більш продуктивним.

Основними завданнями інтерактивних методів навчання у сучасній вищій школі є:

- пробудження у здобувачів вищої освіти інтересу до навчальної дисципліни;
- ефективне засвоєння навчального матеріалу;

- самостійний пошук здобувачами вищої освіти шляхів та варіантів вирішення поставлених навчальних задач;
- встановлення взаємодії між здобувачами вищої освіти, навчання працювати у команді, відноситись із розумінням до будь якої точки зору;
- формування у здобувачів вищої освіти власної думки;
- вихід на рівень усвідомленої компетентності здобувача вищої освіти.

У науковій літературі існують різноманітні класифікації інтерактивних методів навчання. О. Пометун [3] розробила класифікацію інтерактивних методів навчання за формами навчання залежно від мети заняття та форм організації навчальної діяльності здобувачів вищої освіти і поділила їх на чотири групи. Це групове навчання, фронтальне, навчання в грі та навчання в дискусії.

Групове навчальна діяльність - це форма організації навчання в малих групах. Таке навчання дає можливість реалізувати природне прагнення кожної людини до спілкування. До групового навчання можна віднести роботу в парах, роботу в малих групах, акваріум.

Фронтальні інтерактивні методи передбачають одночасну спільну роботу всієї групи здобувачів вищої освіти. Це - обговорення проблеми в загальному колі: «Мікрофон», незакінчені пропозиції, «Мозковий штурм».

До методів навчання в грі відносяться рольові ігри, драматизація.

Навчання в дискусії - важливий засіб пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти в процесі навчання, тому що дискусія - широке публічне обговорення спірного питання. До цих методів належать: «Метод ПРЕС», «Ток-шоу», «Вибери позицію» тощо.

До кожного заняття, на якому використовуються інтерактивні методи навчання, повинні бути розроблені методичні рекомендації для викладачів.

Отже, у результаті оптимального використання різних інтерактивних методів навчання змінюються позиції викладача й здобувачів вищої освіти у освітньому процесі. Із носія готових знань викладач перетворюється в організатора пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти, а останні стають рівноправними суб'єктами в навчанні. Водночас створюється та реалізується модель творчої особистості, яка не лише володіє навичками спілкування, а й вміє самостійно працювати над розвитком власного інтелекту, культури й моралі, виявляє свій творчий потенціал, що є основою успішного подальшого професійного становлення особистості.

Література:

28. Інтерактивні методи навчання: навч. посібник / П. Шевчук, П.Фенрих. – Щецін: WSAP, 2005. – С. 7 – 23.
29. Крамаренко, С. Г. Інтерактивні техніки навчання як засіб розвитку творчого потенціалу учнів / С. Г. Крамаренко // Відкритий урок. – 2002. – № 5-6. – С. 7-11.
30. Пометун О.І. та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник / О.І. Пометун, А.В. Пироженко; ред. О.І. Пометун. – К.: А.С.К., 2004. – С. 8 – 24.

31. Пометун О. Як оцінити діяльність учнів на інтерактивному уроці // Доба. – 2002. - № 2. – С.2-6.
32. Придатко О.В., Ренкас А.Г. Дослідження ефективності та аспекти впровадження інтерактивних засобів навчання в організацію навчального процесу ЛДУБЖД. Збірник наукових праць Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Львів – 2010.

ЗАСТОСУВАННЯ ХМАРНИХ СЕРВІСІВ GOOGLE ТА СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ПРОГРАМ ДЛЯ МОНІТОРИНГУ Й ОЦІНКИ РІВНЯ ЗДОРОВ'Я ТА ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ

Величко Степан,

доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри фізики та методики її викладання
Центральноукраїнський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка

Руденко Тетяна,

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри спеціальної освіти та здоров'я людини
Центральноукраїнський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка

Широке впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), у тому числі і хмарних технологій та спеціалізованих програм в освітній процес як у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО), так і в закладах вищої освіти (ЗВО) дає можливості суттєво, без будь-яких обмежень, поліпшувати навчальну і виховну роботу з метою не лише досягнень високого рівня в опануванні знань і предметних та професійних компетенцій, а й у формуванні особистості високого професійного фахівця, активного та інтелектуально й духовно всебічно розвинутого, здатного вирішувати низку проблем як загальних так і конкретних за обраним напрямком суспільного розвитку, до якого відноситься розвиток здоров'я людини та здоровий її спосіб життя [1-3].

На першій стадії запровадження хмарних сервісів у ході валеологічних досліджень з метою підвищення зацікавленості молоді з низькою фізичною активністю було запропоновано використання смартфонів, які є практично в більшості студентів.

Сучасні смартфони мають апаратне забезпечення (модуль орієнтації в просторі – «гіроскоп»), який може відслідковувати фізичну активність: кількість зроблених кроків, швидкість переміщення та серцебиття. А програмне забезпечення (IOS: Шагомер++ «<https://itunes.apple.com/ru/app/id712286167>»; Android: Крокомір – лічильник кроків і лічильник калорій – «<https://play.google.com/store/apps/details?id=pedometer.steptracker.calorieburner.stepcounter>») дозволяє в режимі онлайн підраховувати витрачену кількість калорій, відслідковувати періоди мінімальної активності, глибину та якість сну.

Крім того, зараз досить популярні фітнес-браслети (Xiaomi Mi Band, Huawei Band, Amazfit Health Band тощо) які має значна кількість студентів.

Відтак, було запропоновано окремим групам студентів встановити на свої мобільні пристрої спеціальне програмне забезпечення – «крокоміри», та

щотижнево ділитися своїми результатами у відкритому обговоренні. Вже через кілька занять результати фізичної активності в усіх студентів суттєво зросли. Були отримані позитивні результати, а колективне їх обговорення сприяло стабільно-високій зацікавленості студентів, що мотивувало їх до підвищення фізичних навантажень.

Для визначення фізичного здоров'я студентів I-IV курсів нашого університету було розроблено практичні і лабораторні заняття, де використовувався розрахунок п'яти індексів здоров'я (Кетле, Робінсона, Скібінського, Шаповалової, Руф'є) [4, 5].

Отримані результати усіх п'яти індексів були перераховані у бали за допомогою стандартних таблиць окремо для юнаків та дівчат і була підрахована загальна сума балів, яка характеризує рівень фізичного здоров'я студентів, представлений таблицею 1.

Таблиця 1

Загальна оцінка фізичного здоров'я студентів

Рівень фізичного здоров'я	Юнаки		Дівчата		Разом	
	Абс. чис.	%	Абс. чис.	%	Абс. чис.	%
Високий	49	44,5	43	22,0	92	30,0
Вище середнього	20	18,0	38	19,1	58	18,9
Середній	21	19,2	35	17,8	56	18,2
Нижче середнього	11	10,2	46	23,5	57	18,6
Низький	9	8,1	35	17,6	44	14,3
Всього	110	100	197	100	307	100

Для достовірної інформації щодо фізичного стану здоров'я кожного студента також було застосовано експрес-тест самооцінки здоров'я (СОЗ) (табл. 2).

Таблиця 2

Самооцінка здоров'я студентів

Кількість балів	Стан здоров'я	Юнаки		Дівчата		Разом	
		Абс. чис.	%	Абс. чис.	%	Абс. чис.	%
0 – 3	Ідеальний	6	5,5	7	3,6	13	4,2
4 – 7	Добрий	72	65,4	68	34,5	140	45,6
8 – 13	Середній	20	18,2	76	38,6	96	31,3
14 – 20	Задовільний	8	7,3	40	20,3	48	15,6
21 – 27	Незадовільний	4	3,6	6	3,0	10	3,3
Всього		110	100	197	100	307	100

Для зручності порівняння результатів щодо самооцінки здоров'я студентами з оцінкою фактичного фізичного здоров'я, отриманого за допомогою індексів, що визначалися з використанням хмарних сервісів, були об'єднані в категорії стану здоров'я: «ідеальний» і «добрий» (із таблиці 2) – в «добре» здоров'я (СОЗ); а рівні фізичного здоров'я «високий» і «вище середнього» (див. таблиця 1) – в «добрий», і таким чином було отримано дуже близькі результати – 49,8% (СОЗ) і 48,9% (рівень фізичного здоров'я).

Щоб оптимізувати процес збору, опрацювання та аналізу отриманих даних тестування студентів були використані хмарні сервіси компанії Google. Для анкетування студентів з метою зменшення витрат часу на опис, задачу та

перевірку паперових звітів було створено кілька «Google Форм» із формуванням різного роду блоків запитань.

По-перше, за допомогою експрес-тесту «Самооцінка здоров'я студента» (посилання: <https://goo.gl/forms/GhA87xadT2cUrFKy2>) респондентам пропонувалося дати відповіді на 27 запитань, що передбачали відповіді «Так» чи «Ні». За кожну позитивну відповідь учаснику опитування нараховувався один бал. Сучасні можливості «Google Форм» дають змогу онлайн підраховувати загальну кількість балів, яку набрав студент у ході тестування, а також присвоювати конкретну кількість балів для запитань з множинними відповідями.

По завершенню опитування кожен з респондентів отримує результат тестування в кількісному вираженні параметру і може порівняти його із запропонованою таблицею контролю оцінки тесту СОЗ щодо стану здоров'я.

По-друге, вбудований функціонал «Google Форм» дає можливість проаналізувати як отриману інформацію в числовому та графічному вигляді, так і дані по кожному учаснику опитування, та загальні тенденції стану здоров'я з окремих напрямків.

По-третє, для організації тестування та визначення рівня здоров'я студентів за допомогою експрес-тестів, які потребують кількісних відповідей із зазначенням показників у різних одиницях виміру та опрацювання результатів за допомогою формул, була створена складніша структура, яка передбачає використання «Google Форм», «Google Таблиць» із застосуванням середовища програмування Google Apps Script.

З метою отримання структурованих відомостей про респондентів визначається тип та формат подачі даних. «Google Форми» дають можливість накладання обмежень на введені дані, перешкоджаючи надання учасниками опитування свідомо (чи з неувважності) хибних відповідей або таких, які не відповідають необхідному формату (Рис. 1). У деяких випадках респондентам краще надати можливість вибору даних з наперед створеного набору, що спрощує опрацювання результатів.

Рис. 1. Елемент конструювання запитань форми з можливістю накладання умов

Запропонований тест передбачає опрацювання даних за власними алгоритмами, тому статистичної інформації, яку надає сервіс автору форми недостатньо. За результатами внесеної інформації передбачаються розрахунки ряду індексів: Кетле, Робінсона, Скібінського, Шаповалової, Руф'є, та співставлення їхніх значень з умовними балами в залежності від віку респондента, а в результаті одержуємо формування характеристики кожного з показників оцінки фізичного здоров'я.

Сервіс «Google Форми» передає інформацію до «Google Таблиць», що має широкі можливості для опрацювання та відображення статистичної інформації. (Посилання: <https://goo.gl/forms/lbHQCyeiwpB27N3q2>).

Заповнення таблиці та опрацювання даних відбувається в режимі онлайн, відразу після завершення проходження тесту респондентом. Для можливості опрацювання внесених даних та з метою запобігання некоректній роботі слід організувати автоматичне перенесення всієї внесеної інформації на окремий «Аркуш» таблиці, що можна реалізувати за допомогою функції «=QUERY('Відповіді форми (1)'! 'Діапазон даних')»

Формули для розрахунку результатів подані у вигляді стандартних математичних операторів, елемент таблиці з формулою для розрахунку індекса Кетле представлений на рисунку 2.

	J	K	L	M	N
1	8. Пульс в остан...	9. Ваш вік		Індекс Кетле 2	Індекс Кетле 2 (бали)
2	90	17		28,06891815	1
3	85	18		27,77777778	1

Рис. 2. Фрагмент інтерфейсу таблиці з формулою для розрахунку індекса Кетле.

Для співставлення значень індексів з умовними балами в залежності від віку студента та формування характеристики показників оцінки фізичного здоров'я були використані формули, які містили логічні оператори. Від використання допоміжних таблиць зручніше відмовитися у зв'язку із відсутністю в них лінійної логіки і можливості створення простих, зрозумілих («читабельних») логічних закономірностей, бо створення численних посилань на клітинки допоміжних таблиць ускладнило б розуміння алгоритму вибору умовного балу та могло б спричинити неправильну інтерпретацію даних.

Для організації зазначеного процесу було використано логічний оператор «IFS», який дає можливість оцінити кілька умов і повертає значення, яке відповідає першій умові з параметром true (правда). Цей оператор максимально задовольняє наші вимоги, адже присвоєння умовних балів було однозначним і залежало від кількох умов: віку респондента та діапазону значень індексу.

В нашому випадку для студента віком 16 років, формула для порівняння індексу Кетле з умовними балами має вигляд «=IFS (AND (M2<18; K2=16) ; 2; AND (M2>18, 1; M2<19, 9; K2=16) ; 4; AND (M2>20; M2<22; K2=16) ; 5; AND (M2>22, 1; M2<23, 9; K2=16) ; 3; AND (M2>24; K2=16) ; 1; AND (M2>1; M2<50) ; 1) »

Після опрацювання даних дослідницьких завдань виникла потреба організувати ознайомлення кожного респондента з отриманими результатами. Оскільки дані досліджень щодо стану здоров'я є конфіденційною інформацією, то надавати загальний доступ до таблиці недоречно, а функціонал «Google Форм» не дозволяє організувати зворотній зв'язок з респондентами і не надає

можливості надсилати кастимізовані повідомлення. Функціонал додатків «розширень» до «Google Форм» досить обмежений та не задовольняє наші вимоги, проте платформа «Google Документи» дозволяє створювати власні сценарії «скрипти» для виконання нестандартних задач, чим ми й скористалися для передачі результатів тестування студентам.

З метою створення власного функціоналу слід використати мову програмування GoogleAppsScript – це скриптова мова програмування, що базується на JavaScript.

Створений сценарій, що представлений на рис. 3, дозволяє, попередньо зібравши в опитуванні електронні адреси респондентів, автоматично розсилати одержані й опрацьовані результати, значення індексів та нараховані умовні бали. Для відправки достатньо виділити рядки з інформацією тих учасників опитування, яким потрібно відправити листи, та запустити виконання сценарію, який попередньо можна прив'язати до віртуальної кнопки чи графічного об'єкта, винесеного на головний інтерфейс «Google Таблиць».

Рис. 3. Фрагмент середовища програмування GoogleAppsScript зі створеним сценарієм для передачі результатів тестування студентам

Автоматичну відправку листів у цьому випадку можна організувати через налаштування відповідних тригерів для скрипу.

Таким чином, запроваджувана нами методика визначення на практичних заняттях з валеології рівня і стану фізичного розвитку і здоров'я студентів перших курсів та здорового способу їх життєдіяльності передбачає збір, накопичення та опрацювання результатів за допомогою експрес-тесту «Самооцінка здоров'я» і залучення для цього самих студентів, а з метою зацікавлення до цієї проблеми студентів як суб'єктів навчального процесу та у зв'язку із можливістю вирішення низки індивідуальних завдань і навчальних проектів передбачалося статистичне опрацювання накопичених даних, що реалізовувалися через запровадження хмарних сервісів із вбудованим функціоналом «Google Форм», а також проаналізувати отриману інформацію в числовому та графічному вигляді. Тестування та визначення рівня здоров'я за допомогою експрес-тестів, що передбачають кількісні відповіді із зазначенням показників організму в різних одиницях вимірювання та опрацювання одержаних результатів за формулами (наприклад, визначення рівня здоров'я через індекси Кетле, Робінсона, Скібінського, Шаповалової та Руф'є),

передбачає використання складнішої структури, до якої входять «GoogleФорм», «Google Документи», що дозволяє створювати власні сценарії «скрипти», із застосуванням середовища програмування GoogleAppsScript, яка базується на JavaScript.

Також застосування хмарних сервісів Google дає можливість організувати повноцінне збирання та опрацювання результатів (опрацювання статистичних даних, як у чисельному, так і в графічному вигляді) щодо оцінки і моніторингу фізичного здоров'я та здорового способу життя студентів, що передбачено практикумом з вікової фізіології та валеології. Пропонований спосіб оцінювання ЗСЖ підвищує зацікавленість студентів як до самого предмету, так і спонукає їх відповідальніше ставитися до власного здоров'я, популяризуючи контроль і моніторинг його стану із використанням хмарних сервісів і різних спеціалізованих програм та за потреби накопичувати матеріал, зберігати його чи передавати у відповідні центри.

Крім того, проаналізовані приклади сприяють формуванню у майбутніх вихователів і вчителів валеологічних знань, збереженню здоров'я та забезпечують підвищення їх професійного й загальнокультурного рівня, суттєво підвищуючи рівень професійних та ІКТ-компетентностей студентів.

Перспективним є вивчення можливостей реалізації запропонованого підходу до моніторингу й оцінки здоров'я на основі хмарних сервісів для окремих груп, що потребують обліку і контролю фізичного навантаження та реабілітації фізичного здоров'я.

Список літератури:

1. Биков В.Ю. Інновації в організації досліджень та розробок у галузі інформаційно-комунікаційних технологій в освіті у світлі викликів ХХІ століття // Актуальні проблеми в психології, т. VIII, вип. 10, С. 55-74, 2019.
2. Биков В.Ю., Лапінський В.В., Пилипчук А.Ю., Шишкіна М.П. Засоби інформаційно комунікаційних технологій єдиного інформаційного простору системи освіти України: (монографія) / Наук. ред. проф.. В.Ю. Биков. – К.: Педагогічна думка, 2010. – 160 с.
3. Величко С.П., Руденко Т.В. Застосування хмарних сервісів Google для моніторингу й оцінювання здорового способу життя студентів // Інформаційні технології і засоби навчання, 2019, Том 74, № 6. – С. 96-110.
4. Руденко Т.В. Практикум з вікової фізіології та валеології: навч.-метод. посібник з питань проведення практичних і самостійних робіт. – Харків, 2018. – 92 с.
5. Руденко Т.В. Лабораторний практикум з вікової фізіології та валеології: навч.-метод. посібник з питань проведення практичних і самостійних робіт. – Кропивницький, 2019. – 36 с.

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ У ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Вовченко Ганна Олександрівна

аспірант, асистент кафедри
педагогіки та спеціальної освіти
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

Наука споконвіків намагалася досягнути буття, цінності, процеси формування і розвитку не тільки матеріальних речей, нематеріальних ідей, процесів і природи, а і людини. Саме з цих спроб досягнути незбагненне (недоступне) шаманам і цілителям, богам, Богу і Святому духу і нарешті науковцю та штучному інтелекту (це вже не за горами) належала і належить роль задавати «правильні» питання та отримувати відповіді, що не просто задовольняють перше питання, а стануть початком багатьох інших питань і так без кінця.

Хоча сучасна наука перебуває на етапі вивчення більш комплексних, складних, багатограних, динамічних процесів, знання про психіку та особистість, процеси формування і розвитку якостей особистості доцільно, на нашу думку, розглядати поки існує людство. Працюючи асистентом викладача в університеті, проводячи лише практичні заняття, повною мірою можна відчувати сучасні тенденції серед молоді, адже формат проведення таких занять дозволяє спілкуватися з молодим поколінням, які будучи всього на 6-8 років молодші, вже дуже відрізняються від попередніх поколінь.

З погляду аналізу ретроспективи ідеалів різних поколінь фахівців у галузі педагогіки та спеціальної педагогіки, ми в повній мірі можемо оцінити наскільки змінилися принципи, кредо, погляди, цілі молодих спеціалістів, як світова та державна політична, соціально-економічна та воєнна ситуація вплинули та впливають на їх формування як особистостей та професіоналів. Це відчутно і видно при кожному спостереженні за їх усними відповідями та поведінкою, у кожному написаному ними есе, рефераті та тесті.

Одночасно з цим наша задача як педагогів та наставників транслювати та пропагувати єдину ідею, що панує наразі у сфері педагогіки та спеціальної освіти, а саме ідею освіти для всіх, єдину систему рівних можливостей у бурхливому розмаїтті індивідуальностей вихованців з особливими освітніми потребами (далі ООП). Виходячи з цієї ідеї, для формування особистісних фахових компетенцій здобувачів, ми не забуваємо обговорювати з ними портрет сучасного педагога, спеціального педагога, логопеда, дефектолога як мудрого, але вимогливого, дорослого у житті дитини з ООП, який вказує шлях до розвитку, створює оптимальні умови для всебічного, гармонійного розвитку вихованця, розвитку самостійності у межах можливостей кожного конкретного підопічного. Ми обговорюємо не тільки теоретичні засади педагогічної

діяльності, а й такі особливості професійної діяльності як особливості зовнішнього виду і поведінки, міміки, жестів, висловлювань; методів та методик роботи з вихованцями та батьками; співпраці з колегами; селф менеджменту, саморозвитку та самовдосконалення.

Формування та розвиток особистості педагогічного працівника не завершується після закінчення закладу вищої освіти, можна сказати, що наукова та професійна діяльність випускників тільки починається. Базис отриманий під час навчання має дати гарний ресурс для старту. Також наразі розподілення на науковців-теоретиків та практиків, з вічним протиставлення один-одному, не працює, не є актуальним та не відповідає сучасним вимогам.

Особистісний потенціал педагогів, спеціальних педагогів, логопедів, дефектологів продовжує формуватися і розвиватися у процесі фахової діяльності, адже кожного дня вони стикаються з новими труднощами та питаннями, для вирішення яких потрібен час, знайомство з досвідом колег, власне натхнення та гнучкість.

Особистісний потенціал фахівця розкривається та розвивається лише у процесі активного пошуку, активної інтелектуальної (теоретичної) та фахової (практичної) діяльності. А отже важливою складовою викладання у вищому навчальному закладі є зародження у студентів палкого бажання до самореалізації, саморозвитку, поступального руху уперед.

Умовами ефективного формування особистісного потенціалу у педагогічних працівників в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами на нашу думку можна вважати:

- міцну теоретичну базу, ґрунтовні знання предметної області професійної діяльності – це дозволить не витратити час на вже висвітлені колегами питання та проблеми, чітко окреслити сфери, що потребують перевірки та більш скрупульозного дослідження;
- володіння широким арсеналом методичних підходів, методів, форм та прийомів роботи – чим ширший перелік, тим «ювелірніше» зможе підійти педагог до вирішення питань налагодження контакту та підбору відповідних заходів, побудови стратегії роботи з кожним конкретним вихованцем, забезпечить ефективність індивідуальний підхід;
- навичками самостійної, автономної діяльності в процесах окреслення задач (постановка «правильних» питань), які потрібно вирішити, визначення шляхів пошуку їх розв'язання, перевірки їх дієвості, обробки та інтерпретації отриманих результатів, оформлення висновків, методичних порад та визначення значущості результатів та прогнозування подальших дослідницьких ідей;
- уміння знаходити спільну мову та контакт зі спільнотою, колегами, вихованцями та їх батьками (представниками різних професій та вікових груп);
- розуміння власного ресурсу, потреби до самовдосконалення та саморозвитку, вміння використовувати свої сильні сторони та нівелювати слабкі для ефективної самоактуалізації та успішної професійної реалізації, навички раціонального тайм та селф менеджменту.

Можна перепробувати все, що було до тебе і в кінці-кінців знайти щось своє, те, що працює в твоєму конкретному випадку, абсолютно випадково, розкривши свій потенціал, ще на кілька відсотків. В процесі цих пошуків не обійтися без конструювання, прогнозування та втілення результатів своїх пошуків у життя та переходу від розкриття власного потенціалу до надбудови якісно нового «Я», завдяки аналізу та рефлексії, завдяки вже власному досвіду.

З усім розмаїттям, багатогранністю, плюралізмом підходів, напрямів, шляхів реалізації власного потенціалу можна «розгубити себе» як фахівця. Однак здорову особистість завжди вирізняла цілісність, неповторна єдність «зовнішнього» та «внутрішнього», стійкість і сталість в поєднанні з гнучкістю та динамічністю, тому свобода саморозвитку (певна наукова самотність у виборі фахівцем власного шляху), як на мене має надбудовуватися на таке ж стає, але динамічне, вічне, але таке, що розвивається – на загальнолюдські принципи толерантності, гуманізму та верховенства права. Саме такі спеціалісти мають формувати майбутній пласт наукового товариства, тоді і теоретична, і практична складова, педагогіки (спеціальної педагогіки, логопедії, сурдопедагогіки, тифлопедагогіки...) матимуть своє якісне продовження і так поки будуть ті, хто зможе задавати «правильні» питання.

Список літератури:

1. Мурашко І. В. Розкриття поняття «особистісний потенціал» та його психологічної структури. URL: http://newlearning.org.ua/sites/default/files/praci/2010_7/st18.pdf (дата звернення: 04.12.2020).

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МОВЛЕННЄВИХ СИТУАЦІЙ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ГІМНАЗІЇ

Горошкін Ігор,

кандидат педагогічних наук
Інститут педагогіки НАПН України

У процесі навчання іноземних мов перед учителями стоїть завдання – навчити здобувачів освіти застосовувати іноземну мову в різноманітних комунікативних ситуаціях, що почасти передбачають спілкування з елементами спонтанного висловлення. Практика переконує, що на уроках іноземної мови учні працюють здебільшого з готовими мовними одиницями різних рівнів, що не забезпечує формування в них умінь самостійно програмувати ефективне мовне спілкування.

Засвоєння слів, окремих фраз, ідіом, оволодіння фонетичним рівнем іноземної мови є міцним підґрунтям комунікативної діяльності, проте не може забезпечити повноцінного застосування іноземної мови, оскільки реальні життєві ситуації не передбачають повторення реплік, складання діалогів за зразком, уставляння в текст пропущених слів тощо.

Це зумовлює застосування в освітньому процесі мовленнєвих ситуацій, що наближають змодельовані на уроках штучні умови до життєвих. На уроках іноземної мови вчителі зазвичай моделюють практичні мовленнєві ситуації, що дозволяють учням гімназії впевненіше відчувати себе в повсякденному іншомовному спілкуванні.

До особливостей використання мовленнєвих ситуацій у гімназії відносимо відповідність їх віковим особливостям учнів; спрямованість на розвиток освітнього досвіду учнів, їхніх особистісних якостей; орієнтування на розвиток предметної та ключових компетентностей; наявність умов, спонук до мовленнєвої діяльності,

У процесі добору завдань для уроків іноземної мови важливо дотримуватися таких вимог: орієнтація завдання на розвиток мотивації, пізнавальної активності здобувачів освіти; потенціал завдання для формування в учнів уявлення про себе як про людину з великими можливостями для розвитку, а також для формування вмінь навчатися в нових умовах, працювати в команді, об'єктивно оцінювати власні результати й уміти порівнювати їх з результатами інших; досягати успіху й адекватно реагувати на успіхи та невдачі інших, контролювати й регулювати емоції; розвивати відповідальність і самостійність учнів, почуття емпатії.

Практика засвідчує, що в процесі планування мовленнєвих ситуацій доцільно враховувати й такі позамовні складники: ситуація спілкування (офіційна, неофіційна); адресат (кількість співрозмовників, тип їхніх відносин); мета спілкування (спілкування, повідомлення, вплив).

Психологи зазначають, що підвищенню мотивації до навчання іноземних мов сприяє створення неформальної обстановки, надання можливості задоволення потреб у самореалізації, самовизначення, що є надзвичайно важливими для учнів. У цьому контексті особливої значущості набуває застосування мовленнєвих ситуацій у формі гри, адже саме гра значною мірою впливає на формування й розвиток особистості.

Різні аспекти теорії ігрової діяльності розробляли філософи - Х.-Г. Гадамер, Й. Гейзінга, Г. Спенсер, М. Хайдеггер, Ф. Шіллер та ін., педагоги й психологи – Б. Ананьєв, Е. Берн, П. Блонський, А. Вербицький, Л. Виготський, Л. Вишнякова, С. Габрусевиц, К. Гроос, Д. Ельконін, О. Запорожець, І. Коротяєва, І. Куліш, О. Леонтьєв, Ж. Піаже, С. Рубінштейн, Г. Селевко, А. Соловйова та ін., що дозволило визначити комунікативно-розвивальний потенціал дидактичної гри на уроках іноземних мов.

Так, під час вивчення теми «Харчування» (національні страви) учням запропонували таке ситуаційне завдання: клас було поділено на групи, кожній із яких учитель дав картки із зображенням на них різноманітних продуктів харчування. Завдання для групи – «приготувати» із цих продуктів страву, запропонувати їй назву, розказати про страву всім учням класу. Таке ситуаційне завдання допомогло п'ятикласникам збагатити словниковий запас новими словами, застосувати їх у процесі монологічного мовлення, виявити творчість.

Виконання означеного завдання сприяло формуванню в учнів комплексу вмінь: розповідати, характеризувати предмети, пропонувати, приймати або відхиляти пропозицію; аргументувати власний вибір; узагальнювати й систематизувати інформацію згідно з умовами завдання; наводити аргументи для підтвердження власної думки

Узагальнення різних підходів (М. Букатов, Л. Вишнякова, Х.-Г. Гадамер, Й. Гейзінга, Д. Ельконін, О. Запорожець та ін.) до трактування понять «гра», «дидактична гра» дало підстави для їх розуміння як виду активної діяльності, у процесі якої відбувається оволодіння соціальними функціями, та іноземною мовою як засобом міжкультурної комунікації. Зауважимо, що дидактичну гру з навчанням об'єднує однаковий спосіб дії, який використовує учень, наприклад, класифікацію, порівняння, аналіз тощо.

Порівняно з іншими формами й методами навчання дидактична гра має такі переваги: забезпечення ефективності в засвоєнні знань і вмінь, практичного досвіду продуктивної взаємодії; розвитку навчально-творчої діяльності (планування, рефлексія, контроль, самоконтроль), що своєю чергою є підґрунтям для формування предметної і ключових компетентностей здобувачів освіти.

ВИКОРИСТАННЯ СТОРІТЕЛІНГА ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕМИ "АНАЛІТИЧНА ГЕОМЕТРІЯ НА ПЛОЩИНІ І У ПРОСТОРИ"

Грищенко Олександра Сергіївна,

Студент факультету електроніки та інформаційних технологій,
Сумський державний університет,

Жиленко Тетяна Іванівна

к.ф.-м.н., доцент
Сумський державний університет,

Кожен педагог погодиться, що підготуватися до теми уроку так, щоб це було цікаво їхнім студентам, дуже складно. Але якщо їм вдається привернути увагу учнів, то і процес вивчення матеріалу полегшується.

Щоб привернути увагу до теми на уроці кожен викладач використовує різні методики. Одна із них – сторітелінг. Цей метод працює не лише в рекламі, для привернення уваги споживача, але й має багато потенціалу для використання у навчанні, звісно при зацікавленості вчителя.

Сторітелінг у навчанні - це передача необхідного матеріалу у формі історії, використання форми історії для того, щоб захопити увагу людини та забезпечити її необхідною мотивацією. Вміння говорити, формулювати власні думки – необхідні життєві навички для кожної людини. Розповідати такі історії може не лише педагог, але й учень.

Розповідь історій – процес емоційний, захоплюючий, який добре запам'ятовується. Отже, сторітелінг як вигадка казок, історій добре підходить для привернення уваги та формування усного мовлення учнів.

Це дуже незвичайно, але такий метод можна використовувати не тільки у гуманітарних науках, але й більш точних – математиці. Незважаючи на думку, що методики у формі гри можуть використовуватися лише у молодших класах, сторітелінг буде ефективним у старшій школі або навіть в університеті.

При використанні сторітелінгу у ході вивчення курсу математики учень:

1. Запам'ятовує формули підсвідомо, навіть не розуміючи цього;
2. Починає розуміти цінність математичних задач на практиці;
3. Концентрує увагу на темі;
4. Вчиться слухати та розповідати;
5. Отримує новий досвід і дізнається нові варіанти вирішення однієї й тієї ж задачі.

Будь-які історії можна презентувати не лише в розповідях, а й використовувати різні форми: акторську гру, танець, малюнок або навіть квест.

Вчитель може заохочувати учнів до експериментів та до брання участі в їхньому сторітелінгу.

Поради при створенні власної історії:

1. Історія повинна мати структуру і сюжет;
2. В історії має бути все взаємопов'язано;
3. Не губіть основний меседж Вашої історії;
4. Візуалізуйте.

Аналітична геометрія на просторі і у площині це дуже обширна тема, яка потребує знання широкого спектру інформації та багатьох формул, тому вона дуже швидко може перетворитися із цікавої на нудну, якщо вчитель буде проводити лекцію у формі сухого викладення фактів. В аналітичній геометрії не всі задачі вирішуються шляхом формул, вона вимагає використання логіки і абстрактного мислення учня. Тому сторітелінг буде дуже доречним для його використання у вивченні цього розділу математики.

Наведемо приклад як можна впровадити сторітелінг у процес вивчення аналітичної геометрії:

«Колись у мене був учень. Його звали Сергійко. Він ніколи не слухав моєї лекції й щоб не знудитися, він малював різні фігури у своєму зошиті. Одного разу, йому настільки обридло малювати звичайні кола й квадрати, що він вирішив намалювати нову, незвичайну фігуру. Сергійко взяв дві канцелярські кнопки, олівець та нитку. Накреслив рівну лінію у зошиті, яку пізніше назвав великою віссю(2a), та вставив по лінії дві кнопки, обв'язавши їх ниткою. Потім, під натягом нитки, він намалював нову фігуру – еліпс. Він помітив, що сума відстаней від кнопок до будь-якої точки еліпса завжди однакова, тому назвав кнопки фокусами(F_1 та F_2). Сергійко знайшов середину між фокусами (т.О) й провів від неї два перпендикуляри в різні боки, цю лінію він назвав малою віссю(2b). Хлопець помітив, що сплюсненість еліпса залежить від половини фокусної відстані й величини його великої півосі, а точніше від їх відношення. Хоча Сергійко був неуважний, незважаючи на це він був досить розумним. Учень зміг вивести формулу сплюсненості еліпса, яку назвав ексцентриситетом еліпса $\epsilon = \frac{c}{a}$,

причому визначив, що ця величина не може бути менша за нуль і більша за одиницю, й якщо ексцентриситет рівний нулю, він вироджується в коло...»

Рис.1. Еліпс.

Освіжити чи поповнити свої знання про сторітелінг можна у спеціалізованій літературі. В них викладені основи цього методу, приклади застосовування у різних сферах. А вчитель вже на свій розсуд визначить, що саме буде корисним на уроці.

Отже, такий цікавий метод зможе привернути увагу навіть людини не зацікавленої у вивченні даного предмету, залучити її до освітнього процесу. Згідно з дослідженнями, ми добре запам'ятовуємо історії. Коли ми забули якийсь факт, нам простіше згадати історію, і вже вона підштовхне нас до нього. Також такий цікавий формат розповіді інформації заохотить ставити питання щодо поданої теми та зближить викладача з аудиторією. Незвичайний метод урізноманітнить освітній процес і зробить його більш цікавим і насиченим.

Отримані висновки свідчать про необхідність використання сторітелінгу на заняттях у закладах освіти.

Список літератури:

1. Сторітелінг у навчанні: його переваги для вчителів і учнів / <https://osvitanova.com.ua/posts/3837-storitelinh-u-navchanni-ioho-perevahy-dlia-vchyteliv-i-uchniv>
2. Сторітелінг – історія про історію / <https://sites.google.com/site/literaturnakartaostapavisni/dla-vciteliv/velika-pedrada/storiteling-na-urokah>

АСОЦІАТИВНИЙ ПІДХІД ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕМИ «КРИВІ ТА ПОВЕРХНІ ДРУГОГО ПОРЯДКУ»

Гріцун Лариса Олександрівна,

Студент факультету електроніки та інформаційних технологій,
Сумський державний університет,

Жиленко Тетяна Іванівна

к.ф.-м.н., доцент
Сумський державний університет,

Важливо у сучасному освітньому процесі використовувати педагогічні інновації. Розглянемо один з них. Асоціація (лат. associatio – «з'єдную», «зв'язую») – поняття, що виникає при згадуванні іншого.

Асоціативний підхід допомагає краще запам'ятати матеріал, та дає змогу зрозуміти складну абстрактну інформацію, пов'язати її з власним досвідом [1].

Асоціативне мислення є первинним, воно бере участь в обробці інформації, при цьому не використовується логічний аналіз.

Опишемо один з найбільш ефективних прийомів, які сприяють розвитку критичного мислення - асоціативний підхід. Подамо основні завдання, переваги та недоліки цього підходу. Також наведемо приклад використання асоціацій на заняттях з вищої математики, а саме з теми: «Криві та поверхні другого порядку».

Асоціативний підхід дає можливість:

1. Створювати нові оригінальні ідеї.
2. Розвивати уяву. (Фантазія, що виникла як асоціація до побаченого у світі, може стати рушієм прогресу.)
3. Утворювати смислові зв'язки. Набір асоціативних понять допомагає розвивати фантазію.

Таким чином, пошук шляхів вдосконалення навчання, в основі якого лежать асоціативні теорії, спрямований на визначення напрямів і умов розвитку пізнавальної самостійності, активності і творчого мислення учнів [2].

З іншого боку, недоліком цієї теорії є відокремлення внутрішньої мови від перших етапів навчання, оскільки мовлення важливе на всіх етапах пізнавального процесу. Ця теорія недостатньо повно розроблена для всіх рівнів і сторін навчання, зокрема на рівні формування і розвитку творчої діяльності учнів.

Наведемо нижче приклади асоціацій при визначенні фігур другого порядку.

Таблиця 1.
Поверхні другого порядку

Фігура	Асоціація	Назва
Земля	Еліпсоїд
Єгипетський барабан	Одноріжнинний гіперболоїд
Дитяча іграшка «Йо-йо»	Двopіжнинний гіперболоїд
Піщаний годинник	Конічна поверхня

<p>Світильник</p>	<p>Еліптичний параболоїд</p>
<p>Чипси</p>	<p>Гіперболічний параболоїд</p>
<p>Консервна банка</p>	<p>Еліптичний циліндр</p>
<p>Увігнутий екран</p>	<p>Параболічний циліндр</p>

Список літератури:

- Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підходи (Частина 1) / <https://nus.org.ua/articles/integrované-navchannya-tematychnyj-i-diyalnisnyj-pidhody-chastyna-1/>
- Поліщук О. В. Розвиток пізнавальних інтересів учнів через асоціативне мислення. Журнал «Хімія» № 7 (307) – Квітень 2014 / <http://journal.osnova.com.ua/article/41929>

БУЛІНГ, ЯК ПРОБЛЕМА ШКІЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

Замашкіна Ольга Дмитрівна

канд. пед. наук, доцент

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Останнім часом проблема насильства, тривалих агресивних проявів та третирування, або цькування у міжособистісних стосунках підлітків один до одного, набула надзвичайної гостроти серед сучасної учнівської молоді.

Булінг (від англ. To bull – переслідувати) – це агресивна свідома поведінка однієї дитини (або групи) по відношенню до іншої, що супроводжується регулярним фізичним і психологічним тиском і є гострою проблемою сучасності [1, с.15].

Найчастіше насильство виникає в школах, де є діти апатичні та розчаровані, а потреба у визнанні та розумінні їх, як особистості не задоволена. Якщо хуліганство вважається порушенням, яке перевищує прогул або вандалізм, то булінг трапляється дуже рідко і, швидше за все, є винятком із правил. Булери намагаються різними способами принизити, залякати, ізолювати інших людей, яких вони обрали на роль «жертви», і які не можуть постояти за себе.

Науковець Кон І. С. виділив найпоширеніші форми булінгу:

- словесні образи, насмішка, дзвінки, погрози;
- образливі жести чи дії, такі як плювання;
- залякування словами, які загрожують інтонацією, щоб змусити жертву щось робити чи не робити;
- ігнорування, відмова від спілкування, виключення з гри, бойкот;
- вимагання грошей, їжі, речей, умисне пошкодження особистого майна жертви;
- фізичне насильство (удари, щипки, натискання, скручування рук, будь-які інші дії, що спричиняють біль і навіть тілесні ушкодження);
- приниження через мобільні телефони та Інтернет (текстові повідомлення, електронні листи, образливі коментарі до чату тощо), поширення чуток та пліток [1, с. 16].

Виходячи із практичних спостережень, Король А. зазначає наступні види шкільного булінгу:

- Фізичний шкільний булінг – це навмисні поштовхи, стусани, удари, побиття, інші тілесні ушкодження, різні форми зловживань, образливі жести чи дії, пошкодження особистих речей та іншого майна (крадіжка, пограбування, приховування особистих речей жертви), фізичні приниження.

Серед особливостей фізичного насильства є: сліди від синців, подряпин, порізів, відсутнього або рваного одягу, часті скарги на головний біль та біль у животі. Однак, коли це відбувається, більшість дітей не розповідають батькам про інцидент.

- Сексуальне знущання – підвид фізичного і включає акти сексуального характеру. Подібне важко розпізнати, оскільки жертва сексуального насильства перебуває в паніці і боїться сказати дорослому, вона замикається, невпинно плаче, категорично відмовляється дати будь-яку інформацію, може надійти до спроби самогубства.
- Психологічний шкільний булінг – насильство, пов'язане з впливом на психіку, заподіяння психологічної травми дитині через словесне насильство чи погрози, домагання, залякування, що свідомо викликає у жертви емоційну незахищеність.
- Кібербулінг – це сучасний метод цькування за допомогою електронних комунікацій, що включає: приниження та цькування через мобільні телефони, гаджети, Інтернет (надсилання неоднозначних зображень та фотографій, іменування, поширення чуток, зйомка в бійці чи інше приниження та завантаження відео в Інтернет), цькування через соціальні мережі тощо [2, с. 87-88].

Необхідно зауважити, що часто вчителі самі дають початок цькуванню, оскільки не в змозі впоратися з агресією у групі дітей; іноді вони не звертають уваги на знущання між учнями, не контролюють поведінку дітей на перервах; іноді самі принижують учня, роблять зауваження та висміюють весь клас. Сприяти булінгу може наявність у класі визнаного «лідера» чи авторитета або виникнення конфлікту між двома учнями.

Вчений Д. Лэйн визначив, що причиною подібної поведінки може бути насильство в сім'ї, коли батьки змушують свою дитину робити те, чого вона не хоче. Насильство над дитиною в сім'ї може викликати у неї бажання домінувати над іншими за межами власного будинку [3, с. 255]. Бажання принизити чи покалічити інших виростає з почуття неповноцінності. Іншими словами, вдома дитина не витримує батьків, які її б'ють або сварилися, але в школі серед однолітків, їй це під силу, вона відчуває, що має владу над іншими.

Серед причин знущань – також статеве дозрівання. Під час гормональної перебудови в крові підвищується тестостерон і адреналін, що призводить до посилення агресії, схильності до садизму.

Вчена І. Млодик розрізняє наступні фактори, що спонукають дитину до боулінгу:

- ревності, заздрість, помста, почуття неприязні до жертви, бажання підпорядкувати собі, боротьба за лідерство, необхідність підкорятися лідеру або нейтралізувати опонента;
- конфлікти різних субкультур, цінностей, поглядів та нездатність їх терпіти;
- агресія та віктимізація;
- наявність у дитини–жертви психічних та фізичних вад;
- відсутність предметного дозвілля;
- бажання принизити заради задоволення, розваги чи самоствердження;
- потреба у самоствердженні і навіть у задоволенні садистських потреб окремих осіб [4, с. 14].

Зазначимо, якщо мова йде про форми проявів домагань, які є найбільш характерними для хлопчиків і дівчаток, то слід зазначити, що хлопчики частіше вдаються до фізичного булінгу (бійки, стусани, поштовхи тощо), але дівчата частіше використовують словесні форми тиску. Однак ця різниця дуже відносна.

У своїй загальновідомій книзі «Булінг в школі: що ми знаємо і що ми можемо зробити?», норвезький психолог Дан Ольвеус визначає наступні типові риси учнів, схильних ставати булерами:

- відчуття нагальної потреби домінувати та підкоряти інших учнів за для досягнення своїх цілей;
- імпульсивність і швидка шаленість;
- часто агресивні до дорослих (особливо батьків та вчителів);
- не співчутливі до своїх жертв
- фізично сильніші з решту учнів [5, с.133].

Типові жертви булінгу, за дослідженням Д. Ольвеуса також мають свої характерні риси:

- боязкість, вразливість, замкнутість і сором'язливість;
- висока тривожність, невпевненість, з низькою самооцінкою;
- схильність до депресії та самогубства;
- самотність, вони часто не мають близького друга-ровесника і частіше спілкуються з дорослими або молодшими за однолітків;
- фізично слабкіші за своїх однолітків [5, с.133]

До факторів, що сприяють розповсюдженню такого явища як булінг, можемо віднести першопричину, яку переслідує кривдник, здебільше – самоствердження у колективі, серед ровесників. На сьогодні через мас-медіа подається багато негативної інформації, інтернетом розповсюджуються відео-, комп'ютерні ігри, які мають агресивні теми, тим самим пропагуючи насилля, злобу та їх прояви у різних формах.

Отже, феномен «булінгу» широко поширений в сучасних школах нашої країни та всього світу. Соціальні працівники, психологи роблять все можливе для запобігання насильства та своєчасного усунення його, але цю проблему іноді замовчують, не афішують та не обговорюють. За таких обставин проблема не усувається, навпаки, вона набуває більших обсягів і жорстокіших проявів, що може призвести до негативних наслідків.

Список літератури:

1. Що таке буллінг і як з ним боротися? URL: <https://nv.ua/ukr/spec/shcho-take-bulling-i-yak-z-nim-borotisyua-50000383.html>
2. Король А. Причини та наслідки явища булінгу / А. Король // Відновне правосуддя в Україні. – 2009. – № 1–2 (13). – С. 84–93.
3. Лэйн Д. Шкільне цькування (буллінг) / Под ред. Давида Лейна і Ендрю Міллера. / Переклад: Н. Мухіна. - СПб.: Пітер, 2001. - С. 240-274. - (Дитяча та підліткова психотерапія).
4. Млодик І. Школа і як в ній вижити: погляд гуманістичного психолога. – М. Генезіс, 2018. 184 с.

5. Олвеус Д. Olweus D. Bullying at school: What we know and what we can do. Oxford: Blackwell Publishing, 1993.

КОМП'ЮТЕРНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ОЦІНКИ МЕТРОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК АНАЛОГО- ЦИФРОВОГО ПЕРЕТВОРЮВАЧА

Затока Світлана Анатодіївна

Старший викладач. Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Горького»

Ключові слова: вимірювання, цифро-аналоговий перетворювач, код, моделювання оцінки метрологічних характеристик цифро-аналогового перетворювача, який широко використовується у вимірювальній техніці.

Програма підготовки спеціалістів за спеціальністю «Метрологія та інформаційно-вимірювальна техніка» кафедрою інформаційно-вимірювальної технології Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут імені Горького» включає курс «Випробування і сертифікація засобів вимірювальної техніки». Випробування засобів вимірювальної техніки полягає в оцінці їх технічних і метрологічних характеристик, при визначенні придатності цих засобів до використання.

Описано використання комп'ютерного моделювання оцінки метрологічних характеристик цифро-аналогового перетворювача. Завдання створення віртуальної лабораторної роботи було вирішено шляхом використання програмного пакету LabVIEW. Описані імітаційна модель, наведені технічні і метрологічні характеристики змодельованих засобів вимірювання. Детально описані методика оцінки похибки перетворювача.

Постановка задачі

Інформаційні технології дозволяють ефективно використовувати як традиційні так і інноваційні засоби і форми навчання. Використання інформаційних технологій дає можливість створення дистанційного навчання студентів.

При підготовці спеціалістів за спеціальністю «Метрологія та інформаційно-вимірювальна техніка» в кожному курсі велика увага приділяється створенню відповідного лабораторного практикуму, що дає можливість студентам набуття відповідних практичних навичок.

Як відомо, цифро-аналоговий перетворювач (ЦАП) – це перетворювач цифрового коду (як правило двійкового) у аналоговий сигнал (струм чи напруга). ЦАП використовують в цифрових вимірювальних приладах; вимірювальних, телекомунікаційних системах та системах управління.

Дана робота присвячена оцінці статичної характеристики перетворення – залежності значення вихідного сигналу (напруги) від значення вихідного (коду).

Описано використання комп'ютерного моделювання оцінки статичної характеристики ЦАП. Завдання створення віртуальної лабораторної роботи було вирішено шляхом використання програмного пакету LabVIEW. Описані імітаційна модель, наведені технічні і метрологічні характеристики

змодельованих засобів вимірювання. Детально описані методика оцінки похибок відтворення напруги, частоти вихідних сигналів і прирощень фазових зсувів.

Опис комп'ютерного тренажера

При розробленні комп'ютерного моделюванні, особлива увага приділялася можливості придбання учнями навичок використання різних методів і засобів вимірювальної техніки, які використовуються при вимірюванні.

Завдання створення віртуальної лабораторної роботи було вирішено шляхом використання програмного пакету LabVIEW [2].

На рис.1 схема вимірювання, реалізована моделлю.

Рисунок 1. С Вихідна напруга ЦАП залежить від вхідного коду N , значення вихідної напруги U і значення вихідної напруги міри напруги $U = K_d \cdot U_0 \frac{N}{N_{\max}}$, де K_d дійсне значення коефіцієнту ділення подільника напруги, $N_{\max}$ - максимальний код. Напруга, яку вимірюють U_N подається на потенціометр постійного струму. На рис.2 наведено вид робочого столу (імітаційна модель).

Рисунок 2. Вид робочого столу.

На робочому столі розміщені: потенціометр постійного струму Р37-1, нормальний елемент, гальванометр,, подільник напруги та ЦАП.

Високоточний потенціометр має верхню межу вимірювання 2,12111 В.

Ціна найменшого ділення 1 мав. Допустима поилка показзів (в вольтах) не переищує $\Delta U = \pm(100U + 0,4) \cdot 10^{-6}$, В.

Нормальний насичений елемент. Клас точності 0.005. Межі зміни ЕРС при від 1,01850 В до 1,01870 В. Внутрішній опір не більше 1000 Ом.

Гальванометр зі світловим показчиком. Постійна гальванометра по струму $C_{гг} = 1,5 \cdot 10^{-9}$ А/дел. Опір гальванометра $C_{гг} = 1300$ Ом. Зміна ціни ділення по току проводиться перемикачем “×1”, “×10”, “×100”ю

Дільник напруги ДН-1 застосовується для розширення меж вимірювання потенціометрів постійного струму. Загальний опір 100000 Ом. Коефіцієнти розподілу 1: 500; 1: 100; 1:10. Точність підгонки опорів 0,03%. Максимальний струм 6 мА.

Порядок проведення вимірювального експерименту

Після запуску програми, з’явиться вікно вибору варіанту на фоні виду робочого столу, рис.3.

Рисунок 3. Вікно вибору варіанту

Першим етапом є підготовка потенціометру постійного струму до роботи яка складається з двох етапів: компенсації температурної похибки КРС нормального елементу (етап 1) та встановлення робочого струму потенціометру (етап 2), рис.4

Рисунок 4. Вид рабочего стола при підготовці потенціометра до роботи.

При відкритті вікна «Компенсаци температурной погрешности», з'являться параметры нормального элемента і формула розрахунку ЕРС нормального элемента при заданій температурі (термометр наведена на рис5.)

Рисунок 5. Параметры нормального элемента

Підготовка потенціометра виконується в два етапи:

- 1 этап - установка ЕРС нормального элемента;
- 2 этап - установка рабочего струму потенціометра.

На рис.6 показана область рабочего стола, де розташована кнопка виклику короткої інформації.

Рисунок 6. Вікно інформації про порядок виконання вимірювання

Порядок виконання

1. Натисніть кнопку "компенсація температурної похибки";
2. Використовуючи показання термометра, розрахуйте ЕРС нормального елемента.
3. Встановити дві останні цифри КРС нормального елемента.
4. Натиснути кнопку «Етап 2». Встановити робочий струм потенціометра.
- 4.1. Регулятор чутливості гальванометра - в положення "10 Мом";

Перемикач роду роботи потенціометра в положення " I_a " (установка робочного струму); • перемикач чутливості на гальванометрі в положення " $\times 100$ ";

7. Натиснути кнопку "Вимірювання";
8. Обертаючи ручки "Грубо", "Среднее" та "Точно" і послідовно підвищуючи чутливість потенціометра та гальванометра, отримати нульове відхилення показника гальванометра. Робочий струм буде вірно встановлено при положеннях "0" перемикача ручки чутливості потенціометра та "1" відповідної ручки гальванометра.

9. Натиснути кнопку «Опыт 3». З'явиться вид робочого столу Рис.2.

У лівому верхньому куті робочого столу (рис.2) наведена інформація: вхідні двійкові коди та номінальне значення вхідної напруги.

10. Встановити перемикач виду робіт потенціометра в положення " $X1$ ".

11. На ЦАП встановити заданий код. Вибрати коефіцієнт ділення подільника таким, щоб при врівноваженні потенціометра, цифра старшої декади була відмінна від нуля. Змінюючи компенсуючу напругу і послідовно збільшуючи чутливість гальванометра і потенціометра, зрівноважити схему.

12. Встановити ручки управління чутливістю гальванометра і потенціометра в початкове положення. За викладеною методикою виконайте вимірювання для інших заданих кодів.

13. Обробити результати вимірювання.

- 13.1 Визначити максимальне значення заданого коду.

13.2 Розрахувати вихідну напругу ЦАП, $U_x = K_d \cdot U_0 \frac{N}{N_{max}}$ де K_d - коефіцієнт ділення подільника напруги; N_{max} - максимальний код; N - вхідний код; U_0 - напруга міри напруги.

- 13.3 Визначити відносну похибку результату вимірювання:

$\delta_{уд} = (\delta_k + \delta_{уп}) \cdot 100\%$, де δ_k - відносна похибка подільника напруги; $\delta_{уп}$ - відносна похибка вимірювання напруги потенціометром

- 13.4 Розрахувати відносну похибку вихідної напруги ЦАП:

$$\delta = \frac{U_D - U_N}{U_N} \cdot 100 \text{ \%}.$$

13.5 Порівняти відносну похибку результату вимірювання і похибку визначення вихідної напруги ЦАП. Зробити висновки.

Таким чином, можливо зробити висновок, **що** порівнюючи відносну похибку результату вимірювання і відносну похибку вихідної напруги ЦАП, приходимо до висновку, що експериментально оцінена похибка ЦАП дорівнює похибки вимірювання напруги потенціометром. Тобто, іншими словами, можливо похибка ЦАП менше, але потенціометр не дозволяє це підтвердити.

Висновок,

Використання комп'ютерних технологій у підготовці фахівців за спеціальністю “Метрологія та інформаційно-вимірювальна техніка” дозволило:

- наявність комп'ютерних лабораторних робіт дозволило застосувати в повній мірі дистанційне навчання, що, в наш час, дуже актуально
- зрозуміти студенту, як пов'язані між собою знання отримані при вивченні окремих питань, що вивчаються в дисциплінах «Методи та засоби вимірювань» та «Випробування і сертифікація засобів вимірювальної техніки;
- індивідуальну роботу студента;
- створити єдиний освітній простір – можливість використання цього курсу при підготовці фахівців для інших спеціальностей.

Література.

1. Свірідов Е.В., Лістратов Я.І., Віноградова Н.Е. Розробка прикладного програмного забезпечення в середовищі LabVIEW. Москва: Видавництво МЕТ, 2005. 50 с

«ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОЄКТУВАННЯ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

Захарченко Лілія Вікторівна

студентка Переяслав-Хмельницького державного
педагогічного університету імені Григорія Сковороди
2 курс, ступінь освіти магістр

Ковтун Н.І

кандидат педагогічних наук, доцент
Переяслав-Хмельницького державного педагогічного
університету імені Григорія Сковороди

Одним з головних завдань стає підготовка майбутнього вчителя, здатного компетентно організовувати виховний вплив як процес, що сприяє особистісному розвитку підростаючого покоління. Сучасній школі потрібен фахівець ерудований, вільно і критично мислячий, готовий до розвиваючої роботи, до ефективного проектування виховної діяльності з молодшими школярами.

Великого значення вмінню проектувати виховну діяльність надавали видатні українські педагоги А. Макаренко і В. Сухомлинський. Творчий підхід до виховної діяльності вони вбачали у дослідженні та проектуванні оптимальних шляхів її організації, створенні власного новаторського стилю праці на основі досягнень науки та передового педагогічного досвіду.

Після вивчення досвіду підготовки студентів педагогічних закладів вищої освіти до виховної діяльності було зроблено висновок, що проблема формування проєктивних умінь недостатньо розроблена як в теоретичному, так і в практичному плані.

У магістерській роботі здійснено теоретичне обґрунтування й вирішення проблеми формування готовності майбутніх учителів початкової освіти до проектування виховної діяльності шляхом розробки, впровадження та експериментальної перевірки педагогічних умов формування готовності до даного виду діяльності. Аналіз результатів проведеного дослідження свідчить про ефективність розробленої системи підготовки майбутніх учителів початкової освіти та дає можливість зробити наступні висновки:

1. Здійснений аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми підготовки майбутніх учителів початкової освіти до проектування виховної діяльності засвідчує актуальність теми дослідження.

Сьогодні дуже часто навчально-виховний процес здійснюється без конкретного адресата, користувача, замовника, організовується з усіма і для всіх, не забезпечує єдності всіх ланок системи безперервної освіти й виховання, наступності у визначенні цілей, завдань, видів діяльності. Він спрямований переважно на розумовий розвиток особистості, що складає певну суму знань,

умінь і навичок. При цьому процес гармонійного особистісного розвитку індивіда, його фізичний, психічний, соціальний і духовний розвиток залишаються стихійними та нерегульованими.

Такий стан виховання в школі значною мірою зумовлений невмінням учителів самостійно проєктувати виховну діяльність як цілісну систему з урахуванням всіх її компонентів і зв'язків між ними. Тому дуже важливо готувати майбутніх учителів початкової освіти до проєктивної діяльності, зокрема до проєктування виховного процесу із молодшими школярами.

2. Для визначення стану готовності студентів спеціальності "Початкова освіта" до проєктування виховної роботи з молодшими школярами нами були виокремлені такі її структурні компоненти: **мотиваційний** (усвідомлення значущості проєктування виховного процесу; прагнення до поглиблення знань з проблеми проєктування виховної діяльності; наявність у студентів бажання використовувати різні способи проєктування виховної діяльності з молодшими школярами); **когнітивний** (наявність знань про проєктування виховного процесу в школі; знання про етапи проєктування виховного процесу з молодшими школярами; поінформованість щодо різних способів та форм проєктування виховної діяльності з учнями початкової школи); **операційно-діяльнісний** (уміння студентів здійснювати цілепокладання виховної діяльності; уміння передбачати зв'язок «мета виховання – виховний результат»; уміння підбирати ефективні форми, методи, прийоми, засоби виховання, відповідно до поставленої мети; уміння обирати оптимальні способи проєктування виховної роботи з молодшими школярами; уміння проєктувати виховну діяльність з молодшими школярами як цілісну систему з урахуванням усіх її компонентів та зв'язків між ними).

Отже, під готовністю вчителя до проєктування виховної діяльності з молодшими школярами ми розглядаємо цілісне утворення, що включає позитивний інтерес до проєктування виховної діяльності, сукупність знань про проєктування виховного процесу в школі, його етапи і види та уміння обирати оптимальну схему проєктування виховної діяльності, проєктувати виховний процес з молодшими школярами як цілісну систему з урахуванням усіх його компонентів та зв'язків між ними.

Аналіз стану готовності студентів-випускників спеціальності «Початкова освіта» до проєктування виховної діяльності з молодшими школярами показав, що студенти проявляють інтерес до даної проблеми, мають бажання отримувати знання стосовно проєктування виховного процесу, а також студенти мають окремі теоретичні знання та уявлення з даної проблеми. Але як виявилось, рівня сформованості умінь, якими володіють студенти, недостатньо для оптимального проєктування виховного процесу з молодшими школярами. Отже, констатувальний експеримент підтвердив актуальність нашого дослідження.

3. Система підготовки майбутніх учителів початкової школи до проєктування виховної діяльності з молодшими школярами включає: визначення мети навчання; виявлення психолого-педагогічних умов його організації; виділення основних педагогічних підходів та принципів, на яких ґрунтується процес

формування знань та умінь студентів з даної теми; визначення і застосування відповідних методів, форм, засобів навчання та форм контролю.

Під час розробки системи формування готовності майбутніх учителів початкової освіти до проектування виховного процесу враховувалися такі *підходи* до розгляду педагогічних явищ та процесів: системний, особистісно-орієнтований та діяльнісний. А також, *принципи* побудови педагогічного процесу: науковості, систематичності й послідовності, свідомості навчання, активності та самостійності, зв'язку навчання з практичною діяльністю.

При цьому нами були виявлені необхідні *педагогічні умови*, які дозволяють здійснювати ефективну підготовку майбутнього учителя початкової освіти до проектування виховної діяльності: формування позитивного відношення, мотивів та інтересів майбутніх вчителів до проектування виховної діяльності; цілеспрямоване формування системи знань студентів спеціальності «Початкова освіта» про проектування виховного процесу у початковій школі на змісті професійно-орієнтованих дисциплін у закладах вищої освіти; формування умінь проектувати виховний процес із учнями початкової школи як цілісну систему, з урахуванням усіх його компонентів та зв'язків між ними, засобами різних методів та форм навчання студентів.

4. Результати експериментального дослідження дали можливість підрахувати приріст рівнів сформованості у студентів готовності до проектування виховної діяльності з молодшими школярами. Отже, приріст високого та достатнього рівня сформованості мотиваційного компонента готовності до проектування виховної діяльності з учнями початкової школи після другого зрізу збільшився в ЕГ на 13,9 % та 13,9 % проти КГ, що становить 4,5 % та 4,6 %. Приріст сформованості високого рівня когнітивного компонента готовності у ЕГ збільшився на 22,2 %, у порівнянні з КГ, який піднявся на 4,6%; на 19,5 % збільшилися показники достатнього рівня готовності у порівнянні з КГ, що збільшився на 4,5 %. При цьому знизився показник низького рівня сформованості когнітивного компонента готовності у ЕГ з 27,8 % до 8,3 %, що становить різницю в 19,5 %, у порівнянні з КГ 4,6 %. Достатній рівень сформованості операційно-діялісного компонента готовності виявлено у 5 осіб (22,7%), а високий рівень лише у 3 осіб, що становить 13,7 %. Аналіз отриманих даних підтверджує наше припущення про ефективність реалізованих педагогічних умов та системи формування готовності майбутніх учителів до проектування виховної діяльності з молодшими школярами.

Список літератури

1. Абрамович С. Д. Культурологія : навч. посіб. Київ: Кондор, 2005. 347 с.
2. Акмеологический словарь / под общей ред. А. А. Деркача. Москва: Издво РАГС, 2004. 161 с.
3. Амеліна С. М. Діалогічні методи навчання в аграрному ВНЗ. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2011. Вип. 159.

4. Амеліна С. М. Теоретико-методичні основи формування культури професійного спілкування у студентів вищих аграрних навчальних закладів: теорія і практика : монографія. Дніпропетровськ : ДЦАУ, 2007. 360 с.
5. Бабанский Ю. К. Педагогика : навч. посіб. Москва : Просвещение.1993. 608 с.
6. Вегерчук И. З. Социально-перцептивная компетентность в профессиональном общении : учеб. пособ. Москва, 1999. 408 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / ред. В. Т. Бусел. Київ : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.

ПОТЕНЦІАЛ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ГЕОГРАФІЇ ДЛЯ ЕКОЛОГІЧНОГО НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ

Іванова Валентина Михайлівна

старший викладач кафедри фізичної географії і геології
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Шелудько Ольга Миколаївна

студентка 4 курсу спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького

Ярошенко Ярослав Сергійович

студент 3 курсу спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Проблема взаємовідносин людини і природи не нова, але лише в другій половині ХХ ст. антропогенний «прес» на природне середовище склав загрозу продуктивності біосфери і якості умов життя самої людини. В даний час суспільство усвідомлює, що основними факторами сталого розвитку є гарантії екологічної безпеки, прийняті світовою спільнотою. Тому цілком закономірно, що на початку ХХІ ст. у вчених не викликає сумніву необхідність розгортання широкомасштабної екологічної освіти, яке стає системо-утворюючим фактором освіти всіх верств населення [10,11,12].

Екологічну освіту визнано пріоритетним напрямком в гармонізації відносин суспільства і природи. Визнання провідної ролі освіти серед заходів, спрямованих на вирішення екологічних проблем, знайшло відображення в нормативних документах в нашій країні і за кордоном [2,6,8].

Відповідно до Концепції екологічної освіти України (Затверджено рішенням колегії МОНУ № 13/6-19 від 20.12.2001 року) метою екологічної освіти є формування екологічної культури окремих осіб і суспільства в цілому, формування навичок, фундаментальних екологічних знань, екологічного мислення і свідомості, що ґрунтуються на ставленні до природи як універсальної, унікальної цінності. Екологічна освіта, з одного боку, повинна бути самостійним елементом загальної системи освіти, і з іншого боку, виконує інтегративну роль у всій системі освіти [3].

Природа, люди, господарство – три кити географії. Там, де вони вивчаються разом і зв'язок між ними показана на карті, географія присутня, безсумнівно. Взаємовідносинами людини з рукотворним середовищем (житла, вулиці міст) цікавилися і архітектори, і містобудівники. Екологія людини пов'язує життя, здоров'я, діяльність людей з усіма живими істотами, що населяють Землю;

ставити людину в самий центр земного світу. Але така екологія вже дві тисячі років існує у вигляді географії [3,4].

Саме географія завжди займається нічим іншим, як стосунками людини із середовищем. На відміну від тих, хто прийшов в екологію інженерів, географи стурбовані не тільки забрудненням, а й спотворенням середовища, витісненням природного ландшафту штучними спорудами, зникненням еталонних об'єктів, за якими можна вивчати живу і неживу природу, і багатьма іншими негативними явищами. Екологія стає географією, коли зазначає адреси екологічних подій і кладе на карту результати досліджень.

Як простежується екологічна проблематика в курсах шкільної географії? Аналіз змісту шкільних програм з географії дозволяє виділити наступне.

Географічні знання необхідні всім жителям Землі, незалежно від національності, віку, релігійної приналежності. Знання географії потрібно, щоб і більш розумно, і більш грамотно управляти процесами, що відбуваються в навколишньому середовищі, для сталого розвитку регіонів і всієї планети в цілому. Більшість проблем і навколишнього середовища вимагає негайного вирішення.

Із зростанням відповідальності при вирішенні глобальних проблем людства, зі змінами, так стрімко відбуваються на політичній карті світу, роль географічної освіти зростає. Головним об'єктом екологічної освіти повинні бути діти: саме їм приймати рішення в майбутньому. Екологізація географічної освіти має виключно важливе значення для підвищення рівня екологічної культури школярів. Таким чином, все сказане вище говорить про необхідність екологізації географії, яка здійснює ідею безперервної і комплексної екологічної освіти.

Проблема актуальності екологічних знань внаслідок загострення взаємин суспільства і природи знаходить відображення у всіх відомих нині науках і проектується на всі шкільні дисципліни [9].

Шкільна географія, зміст якої відображає основи географічної науки, відрізняється від інших навчальних дисциплін комплексним підходом до вивчення природи, суспільства і характеру їх взаємин. Географія є одним з шкільних предметів, який інтегрує природничо-наукові і соціально-економічні знання. Все це дає підстави стверджувати, що шкільна географія має значний потенціал для досягнення цілей екологічного навчання і виховання [1].

Екологічну освіту було висунуто ЮНЕСКО і Програмою ООН з охорони навколишнього середовища в розряд основних засобів оптимізації взаємодії людини і природи.

На конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992) було прийнято рішення сприяти освіті, інформуванню населення та підготовці кадрів, щоб перетворити концепцію сталого розвитку в систему духовних і професійних установок людства [4].

Сьогодні ні в кого не викликає сумнівів важливість навчання і виховання підростаючого покоління в дусі дбайливого ставлення до середовища свого проживання. Але на сьогоднішній день серед дослідників немає однозначного підходу як до трактування терміну «екологічна освіта», так і до стратегії його розвитку. У середній загальноосвітній школі екологічна освіта носить

міждисциплінарний характер і входить в зміст багатьох предметів: природознавства, географії, біології, хімії та ін. Однак шкільна географія в порівнянні з іншими навчальними дисциплінами включає більше відомостей з екології [7].

По-перше, зміст провідних ідей предмету є основоположним в екологічній освіті. Так, навчання географії направлено на формування у школярів розуміння цілісності природи Землі, єдності її процесів, природного зв'язку з нею людини, а також того, що будь-яка діяльність людини по відношенню до природи повинна бути узгоджена з її законами.

По-друге, в шкільній освіті курс географії – єдиний предмет, що розглядає екологічні проблеми на трьох рівнях – глобальному, регіональному і локальному на основі краєзнавчого підходу [1,7].

Навчання учнів на уроках географії вимагає знань екології під час вивчення всіх курсів фізичної і економічної географії. Це пов'язано зі зростанням впливу людського суспільства на навколишнє середовище, погіршенням екологічного стану планети і підготовкою екологічно грамотних людей, які б конкретно представляли зв'язку в системі «природа-людина-суспільство» і передбачали наслідки впливу виробництва на природу.

Список літератури:

1. Донченко Л. М., Зав'ялова Т.В. Формування екологічних знань в курсі географії загальноосвітньої школи. *Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку*: матеріали III Міжнар. наук.-прак. інтернет-конф. Бердянськ : БДПУ, 2019. С. 106-107.
2. Іванова В., Косьяненко О. Екологічна освіта та природоохоронна робота навчальних закладах держави. *Еврика*. 2015. № 2. С. 59-61.
3. Іванова В.М., Непша О.В. Проблеми взаємодії людини та природи. *Роль освіти у формуванні життєвих цінностей молоді*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих учених, 7 грудня 2017 р., м. Мелітополь. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2017. С. 145-146
4. Іванова В.М., Непша О.В. Екологічні проблеми використання геологічного середовища людиною. *Роль освіти у формуванні життєвих цінностей молоді*: матеріали регіональної науково-практичної конференції студентів і молодих учених (02 грудня 2016 р. Мелітополь: Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2016. С. 177-179
5. Концепція екологічної освіти України. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. № 7. квітень, 2002 р.
6. Прохорова Л.А. Етичний аспект формування екологічної свідомості. *Соціальні та екологічні технології: актуальні проблеми теорії і практики*: матеріали XI Міжнар. Інтернет-конф.(Мелітополь, 22-24 січня, 2019 року). Мелітополь: ТОВ «Колор Принт», 2019. С. 128-130.
7. Прохорова Л.А. Екологічна освіта в шкільному курсі географії. *Наукове сьогодення: теоретико-прикладні дослідження та перспективи*: матеріали Всеукр. наук.-прак. конф.(17 травня 2019 року, Мелітополь). Мелітополь: Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2019. С.69-73.

8. Прохорова Л.А., Зав'ялова Т.В. Формування основ наукового світогляду учнів під час вивчення шкільного курсу географії. *Інноваційні процеси в науці та освіті* : матеріали І Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю (23 жовтня 2019 року): збірник тез. Бердянськ : БДПУ, 2019. С.45-46.

9. Прохорова Л.А., Зав'ялова Т.В., Непша О.В. Екологічна освіта в міжпредметних зв'язках географії і біології. *Екологічна стратегія майбутнього: досвід і новації*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (30-31 березня 2017 р., Умань). Умань: Видавець «Сочинський М.М.», 2017. С.136-138.

10. Прохорова Л.А., Зав'ялова Т.В., Непша О.В. Екологічна освіта та виховання молоді як основа екологічної культури суспільства. *Дискурс в умовах мінливості соціокультурного простору*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю до 95-річчя Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (20-21 квітня 2018 р.). Мелітополь: Видавництво МДПУ імені Богдана Хмельницького. С.143-146.

11. Прохорова Л.А., Зав'ялова Т.В., Непша О.В. Формування екологічного світогляду молоді в системі загальноосвітня школа-заклад вищої освіти. *Екологія–філософія існування людства*: зб. наук. пр. Мелітополь: ТОВ «Колор Принт», 2019. С. 147-151.

12. Троїцька Т. С. Філософсько-освітні пошуки відтворення втраченої парадигми «природа-людина»: Монографія. Етнокультурний ландшафт Північного Приазов'я. – Сімферополь: Таврія, 2004. – 276 с.

ТЕНІС ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ЗАНЯТЬ РУХОВОЮ АКТИВНІСТЮ ШКОЛЯРІВ

Клименко Анастасія Віталіївна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Університет Ушинського (м. Одеса, Україна)

Джуринський Петро Борисович

Доктор педагогічних наук, професор,
Директор навчально-наукового
інституту фізичної культури,
спорту та реабілітації
Університет Ушинського (м. Одеса, Україна)

У зміцненні здоров'я, збільшенні тривалості життя і підвищенні стійкості організму до несприятливих чинників зовнішнього середовища важлива роль належить систематичній руховій активності людини.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) недостатня фізична активність є четвертим за значимістю чинником ризику глобальної смертності (6% випадків смерті у світі). Крім того, за оцінками, фізична інертність є головною причиною приблизно 21-25% випадків раку молочної залози і товстої кишки, 27% випадків діабету і приблизно 30% випадків ішемічної хвороби серця. Створення умов для збереження здоров'я і підвищення рухової активності людей є пріоритетним в сучасному українському суспільстві. Це обумовлено тим, що за останні роки погіршується рівень здоров'я і смертності серед населення в працездатному віці. В Україні склалася критична ситуація: у чоловіків показник загальної смертності в п'ять разів вищий, ніж аналогічний показник в європейських країнах [4].

Збереження і зміцнення здоров'я, виховання потреб у регулярному і усвідомленому використанні засобів фізичної культури є важливим завданням у формуванні здорового способу життя. Найбільш складним компонентом у процесі формування зміцнення здоров'я є проблема внутрішньої мотивації, усвідомлення необхідності ведення здорового способу життя. Спосіб життя, переконання і цінності, істотно впливають на здоров'я людини [2].

Платонов В. Н. указує, що здоров'я приблизно на 53% залежить від способу життя, ключовим чинником в якому є рухова активність, на 21% – від екології, на 16 % – від спадкових чинників і лише на 10% від якісного медичного обслуговування [3].

У формуванні сучасної людини зростає роль освіти, виховання та фізичної підготовки. Все більше людей займаються спортом, у тому числі й тенісом, який впливає на гармонійний розвиток людини, підвищує рівень

функціональних систем організму, фізичних здібностей та працездатності. У тенісному колективі відбувається і виховання людини, оскільки цей вид спорту передбачає вміння гравця вести поєдинок достойно [1].

Сучасні тенденції розвитку тенісу характеризуються універсалізацією гри, яка обумовлюється необхідністю успішно поєднувати виконання ударів та проявляти різноманітні фізичні якості. Програма міні-тенісу «Грай і залишайся назавжди» («Play & Stay»), розроблена Міжнародною федерацією тенісу, дозволяє вирішити не лише завдання підвищення рухової активності, але і допомагає полегшити формування внутрішньої мотивації для подальших занять, завдяки своїм особливим методикам. На сучасному етапі застосування цієї програми широко поширене у тренуваннях з дітьми у різних країнах і значно менше програма використовується в Україні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ :

1. Волков Л. В. Теорія і методика дитячого і юнацького спорту : підручник. Київ : Олімпійська Література, 2002. 295 с.
2. Дубогай О. Д. Навчання в русі: здоров'язберігаючі педагогічні технології в початковій школі : навчальний посібник. Київ : Шкільний світ, 2005. 112 с.
3. Платонов В. Н. Сохранение и укрепление здоровья людей – приоритетное направление современного здравоохранения. *Спортивная медицина*. 2006. № 2. С. 3–14.
4. <https://www.who.int/countries/ukr/ru/>

ВІДОБРАЖЕННЯ РОБОТИ КРИВОРІЗЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТА В ДОКУМЕНТАХ АРХІВНОГО ВІДДІЛУ МІСЬКВИКОНКОМУ (М. КРИВИЙ РІГ)

Коваленко Ія Анатоліївна

здобувач кафедри педагогіки
Криворізький державний педагогічний університет

Актуальність проведення аналізу архівних джерел які відображають основні напрями розвитку системи освіти на Криворіжжі зумовлена потребою у науковому обґрунтуванні пріоритетів модернізації сучасної системи освіти та можливістю відстеження тенденцій розвитку освітянської галузі зазначеного регіону.

Документи, які зберігаються в архівах органів державного управління та місцевого самоврядування, містять значну кількість статистичних матеріалів та є цінними джерелами для здійснення наукових досліджень в галузі історії педагогіки. Так, важливості використання архівних джерел для розкриття процесів формування і розвитку освіти в різних регіонах нашої держави присвятили свої роботи такі вчені: Л. Березівська, М. Боровик, Т. Дороніна, С. Прокопенко, С. Свіжевська та ін.

Історико-педагогічне дослідження має спиратися на ґрунтовну джерельну базу, до якої мають бути долучені архівні матеріали. Наше дослідження спрямовано на вивчення стану освіти Криворіжжя у другій половині ХХ ст., що спонукало до детального знайомства із відповідними архівами. На основі дослідження архівних матеріалів Дніпропетровського обласного державного архіву, архівного відділу міськвиконкому м. Кривий Ріг (Фонд Р-4863) до наукового обігу долучаються маловідомі нормативно-правові документи та факти з діяльності міського відділу народної освіти, шкіл, дошкільних і позашкільних навчальних закладів, педагогічного інституту тощо.

Задля проведення порівняльного аналізу показників роботи Криворізького державного педагогічного інституту інформативно-змістовними виявились справи, упорядковані на підставі звітів та доповідей щодо становища та організації роботи факультетів і кафедр. Задля вивчення персонального складу інституту та розуміння кадрової політики ректора П.Шевченка в 80-х–2000-х рр. переглянуто особові справи викладачів та керівників підрозділів інституту, а також справу з наказами про звільнення та призначення на посади працівників закладу вищої освіти.

Дослідження великої кількості справ також допомогли з'ясувати структури факультетів та штати кафедр, отримати матеріали про чисельність студентів, дізнатись про особливості організації навчально-виховного процесу та здійснення внутрішнього й зовнішнього контролю за роботою адміністрації і

викладачів навчального закладу. Цінність цих справ посилюється тим, що значна частина архівного матеріалу вперше вводиться до наукового обігу.

Наведений вище матеріал дозволяє зробити висновок, що архівні документи являються найважливішим джерелом, за якими можна об'єктивно досліджувати історію розвитку системи освіти на Криворіжжі. Проаналізовані архівні документи можна вважати репрезентативними, адже вони дозволяють з'ясувати зміст освітніх процесів в великому промисловому регіоні нашої держави Криворіжжі.

У цілому значення джерел, віднайдених у фондах органів державного управління та місцевого самоврядування, зводяться до того, що вони дозволяють проаналізувати загальноукраїнські й регіональні процеси та із загальної маси проблем розпізнати й виділити на перший план ключові, що впливали на розвиток вищої педагогічної освіти в Україні.

Список літератури:

1. Адаменко О.В. Методологія формування джерельної бази історико-педагогічного дослідження. *Педагогічний дискурс*. 2013. Вип. 15. С. 10–13.
2. Березівська Л.Д. Джерельна основа історико-педагогічних досліджень як методологічна проблема. *Сучасні вимоги до організації та проведення історико-педагогічних досліджень*: зб. матеріалів наук.-методол. семінару / гол. редкол. Л.Д. Березівська. Київ: ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського, 2017. С. 6–7.
3. Боровик М.А. Чернігівський державний педагогічний інститут в системі підготовки педагогічних кадрів (1954 - 1998 рр.) : автореф. дис. канд. істор. наук : 07.00.01. Харків, 2017. 20 с.

ДЕКОРАТИВНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ОСНОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ХУДОЖНИКА ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА

Корницька Лариса Анатоліївна

канд. пед. наук, доцент
Хмельницький національний університет

Художник декоративного мистецтва – це людина з мисленням і баченням відмінним від художника, наприклад монументаліста чи станкового мистецтва. Увесь навколишній світ, який спостерігає художник декоративного мистецтва, проходить через його свідомість і вже у трансформованому вигляді відображається у його творах. Цими творами можуть бути як картини чи панно, або художні вироби декоративно-прикладного мистецтва.

Ці твори не відображають навколишній світ, як в образотворчому мистецтві. Вони є плодом творчого мислення художника і це мислення, як основна компетентність, має бути «декоративним», тобто таким, що трансформує предметний світ у «декоративний» вже у його творах.

Таке мислення і бачення може бути вродженим або набутиим під час навчання, де така компетентність формується низкою практичних завдань з певних професійних дисциплін. До таких професійно-базових дисциплін ми відносимо: орнамент, рисунок, живопис, основи композиції, біоніку, композицію художніх виробів.

Слід сказати, що звертаючись до народного мистецтва, досліджуючи і аналізуючи його, стає зрозумілим, і це очевидно, що світосприйняття і світо-відображення українців є генетично «декоративним». На це вказують численні твори майстрів народного мистецтва, які зберігаються в музеях і ті, які представляються на сучасних виставках-ярмарках декоративного мистецтва. Ці твори доводять, що таки дійсно, українські митці мислять і відтворюють у своїх творах світ «декоративним».

Щодо набуття компетентностей «декоративного мислення» у період здобуття професійної мистецької освіти художника декоративного мистецтва, то безумовно художньо-творчі нахили здобувача вищої освіти потрібно направляти в русло декоративності і формувати цю компетентність в процесі навчання, зазвичай у межах практичних дисциплін професійного циклу.

У всіх мистецьких вузах базовими в освіті художників є дисципліни з рисунку і живопису. Однак підходи до їх викладання для художників декоративного мистецтва є дещо іншими. Так основний акцент у цих дисциплінах робиться на те, щоб сформувати у студента не лише академічну правдиву передачу форми, фактури, кольору, а й «декоративне бачення» дійсності, тобто вміння передавати її можливими декоративними засобами, наприклад: постановочний натюрморт, відтворити площинно-декоративним.

Приклади таких робіт виконаних студентами другого року навчання під час аудиторних занять з рисунку і живопису представлено нижче (Рисунок 1 і 2):

Рисунок 1. Живопис. Декоративне письмо натюрморту.

а

б

в

г

Рисунок 2. Рисунок. Академічне (а, в) і декоративне (б, г) виконання натюрморту

Перші кроки відходу від академізму були зроблені ще на початку ХХ ст. (1917 р.) у Державній Академії мистецтв (м. Київ), де було започатковано творчий напрям в галузі монументально-декоративного мистецтва Михайлом Бойчуком [1]. Митець стояв на позиціях відходу від станковізму і звернення до декоративності. У новоутвореній Академії були відповідним чином перебудовані програми і навчальний процес згідно з принципами народного декоративно-прикладного мистецтва [2].

Якщо вміння бачити світ декоративним не є вродженими, то формування цих навичок вимагає певних зусиль під час навчання. Щодо дисципліни «Рисунок»,

після виконання студентами академічного рисунку, їм дається завдання перевести дане зображення в декоративну площину із застосуванням основних засобів зображення чи то за допомогою крапок і лінії, чи то лінії і залитої плями, чи то ліній різної товщини тощо. Кожного разу ставиться конкретне завдання, виконуючи які студенти набувають необхідних навиків і професійних компетенцій.

З дисципліни «Орнамент» (на першому році навчання) студенти набувають теоретичні знання з історії орнаменту, де вивчається стилістика орнаментів різного історичного періоду чи епохи. Студенти мають можливість порівнювати орнаменти та їх мотиви, які є стилізованими (переробленими і переосмисленими) елементами природних форм. Орнамент – це декор певної ужиткової речі чи архітектурної форми, що робить цю річ естетично привабливою і відносить її до статусу мистецького твору.

Стилізацію, як процес переосмислення і перероблення природних форм від елементарного спрощення до певної стилізованої чітко-графічної форми, яка у процесі опрацювання може набути форми знаку чи логотипу, опановують на практичних заняттях дисципліни «Біоніка».

«Композиція художніх виробів» – дисципліна, де студенти вже використовують набуті знання, зокрема й стилізації, в композиції проєктованих ними виробів. Ця дисципліна вивчається протягом чотирьох семестрів (з третього по сьомий). Оволодіваючи традиційними (вишивка, ткання, плетення, розпис тощо) техніками і прийомами художньої обробки текстильних матеріалів студенти створюють художні вироби на основі набутих знань та умінь як технологічних так і стилізаційних, закріплюючи і відтворюючи національні традиції вже в сучасних творах, чим підтримується спадковість поколінь в культурних традиціях. Студенти таким чином формують необхідну компетентність декоративного мислення, як невід'ємної частини загальної компетентності художника декоративного мистецтва.

Такий підхід в мистецькій освіті протистоїть академізму. Слід зауважити, що у сучасній художньо-педагогічній практиці багатьох європейських країн давно відійшли від академічної системи навчання в галузі декоративно-прикладного мистецтва. Зарубіжні педагоги виходять з того, що у навчальних закладах декоративно-прикладного профілю має викладатись декоративний рисунок, декоративний живопис та декоративна скульптура [2].

Творче переосмислення (стилізація) навколишньої дійсності, зокрема природи, є характерним для традиційного декоративно-прикладного мистецтва, однак в сучасних умовах звернення до народних традицій це не реставрація минувшини, а потреба в національній опорі і продовженні культурних традицій власного народу. Розвиваючи вітчизняну систему мистецької вищої освіти, беручи за її основу принципи формування декоративного мислення у майбутніх художників декоративного мистецтва, ми виховуємо творчу особистість та зберігаємо національні традиції у сприйнятті і відтворенні оточуючого світу.

References:

1. Михайло Бойчук: <http://uartlib.org/ukrayinski-hudozhniki/boychuk-mihaylo/> (дата звернення: 27.11.2020).
2. Тимків Б.М. Концептуальні засади впровадження етнодизайну в процес підготовки фахівців декоративно-прикладного мистецтва. *Становлення і розвиток етнодизайну: український та європейський досвід*: матеріали I Міжнародної наук.-прак. конф., м. Полтава, 28-30 жовт. 2010 р. Полтава, 2012. С. 138–142.
3. Радкевич Валентина С. В. Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю: монографія. Київ: УкрІНТЕІ, 2010. 423 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНТРАЦЕПТИВНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Кравець Володимир Петрович,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки

Тернопільського національного педагогічного університету,

Формування контрацептивної культури особистості є важливою складовою охорони її репродуктивного та сексуального здоров'я. На жаль, в Україні у молоді недостатній рівень знань про планування сім'ї, репродуктивне та сексуальне здоров'я, безпечний секс, контрацепцію тощо. Про це свідчить навіть самооцінка старшокласниками шкіл м. Тернополя і області (опитано 496 осіб) про методи і засоби попередження вагітності: Так, найвищою оцінкою себе оцінили 15,1% юнаків і 11,5% дівчат, чотири бали виставили собі 47,5% і 48,4% відповідно, на три бали згодилися 24,3% і 21,5%, нижчими балами оцінили себе 11,9% хлопців та 16,6% дівчат (у інших відповіді не було). Лише 2% респондентів сказали, що вони отримали знання про запобігання вагітності у школі. Найвідомішими для школярів засобами контрацепції були презервативи (98 % - юнаки, 89% - дівчата), комбіновані оральні контрацептиви (59,4% і 56,0% відповідно), внутрішньоматкова спіраль (58,9% і 73,9%), перерваний статевий акт (24,5% і 50,1%).

Вивчення ставлення до контрацепції дівчат у віці 15-19 років засвідчило, що сексуально активні підлітки або зовсім не застосовують, або використовують неефективні методи попередження вагітності. За результатами анкетування, лише 60 % дівчат намагалися попередити вагітність, зазвичай використовуючи, малоефективні методи (сперміциди, спринцювання тощо). На жаль, типовим наслідком непланованих вагітностей у підлітків є **аборт**. За даними нашого опитування серед старшокласниць та студенток молодших курсів педуніверситету (15–19 років), майже половина (47 %) опитаних дівчат не знають, в яку консультацію вони можуть звернутися в разі необхідності, в той час як у кожної третьої з них є в цьому гостра потреба. І це при тому, що вік сексуального дебюту сьогодні знизився, а частота вагітностей, пологів, та абортів у юному віці зростає [1]. Співвідношення пологів і абортів у підлітків становить 1:5. На цю вікову групу припадала переважна більшість кримінальних абортів.

З метою формування контрацептивної культури молоді, її варто поінформувати про аборт як засіб переривання вагітності і ставлення до нього в українському суспільстві. На жаль, в Україні склалась національна модель планування сім'ї, яка ґрунтується переважно на використанні абортів як методу регулювання народжуваності. Ще 100 років тому англійський юрист Рафаеле Баллестріні сказав: *«Вірним доказом того, що якийсь народ дійшов до крайньої*

точки морального падіння, будуть ті часи, коли аборт стане звичним і абсолютно сприйнятливим» [2].

Останнім часом чути заклики законодавчо заборонити проведення операцій зі штучного переривання вагітності (у Польщі проект закону про заборону абортів викликав хвилю протестів). Однак в нинішній соціально-економічній ситуації заборона абортів може стати не меншим лихом. Вона спровокує зростання кількості незаконних абортів, а отже, і показника материнської смертності, може викликати серйозне збільшення кількості дітей, яких залишають після народження, або від яких відмовляються. І вітчизняний, і зарубіжний досвід переконливо доводять, що неминучим наслідком заборони абортів стає їх криміналізація. В кращому випадку буде розвиватися абортний туризм [3].

Більшість європейських педагогів (Н. Баджос, М. Волдіке, Ф. Олесен, Х. Ніколе та інші) переконані, що, оскільки підлітки все одно стають сексуально активними і зупинити цей процес неможливо, варто навчати їх методам контрацепції, щоб уникнути небажаних наслідків ранніх статевих відносин [4, с. 340]. На думку психологів, проблему абортів зокрема і контрацептивної культури взагалі найшвидше вдасться вирішити не заборонними, а просвітніми заходами. Боротися з абортами треба не заборонами, треба вчити молодь правильним методам планування вагітності, пояснювати шкідливість і небезпеку безсистемних сексуальних контактів. Школярів слід знайомити з фактами запобігання дочасної вагітності, обговорювати фізичні, соціальні, емоційні, правові, фінансові, освітні, психологічні та медичні наслідки підліткової вагітності. Найголовніше, що повинна засвоїти молодь - небажану вагітність необхідно не переривати, а попереджувати, використовуючи протизаплідні засоби.

Не викликає сумніву те, що до контрацепції для сексуально активних підлітків ставляться найстрогіші вимоги: надійність; стерпність; безпека для здоров'я підлітка; добра зворотність контрацепції (відновлення фертильної здатності); доступність за ціною і можливістю придбання; конфіденційність; економічна доцільність; зручність у використанні, відсутність негативного впливу на сексуальну функцію, психіку під час сексу та деякі інші критерії соціального та особистого характеру. При цьому слід враховувати сексуальні особливості дівчаток-підлітків, а саме нерегулярне статеве життя, нерегулярні менструації (до 25%), недостатня сексуальна освіченість, страх виявлення засобів контрацепції батьками чи близькими нерозбірливість в партнерах тощо.

Сучасна молодь повинна знати про те, що використання контрацептивів свідчить про відповідальність і зовсім не заважає сексуальності. Наше дослідження показало, що орієнтація на утримання, як єдиний спосіб запобігання вагітності та захворюванням, що передаються статевим шляхом, є неефективним способом формування контрацептивної культури. Виходячи з того, що навчання прийомам контрацепції не зашкодить тим, хто утримується від сексуальних стосунків, але допоможе сексуально активним, ефективнішим є поєднання абстентивного з проконтрацептивним підходом. Д. Кірбі в кінці XX століття

довів, що програми, які не просто закликали підлітків не поспішати з початком статевого життя, а й навчали їх правилам безпечного сексу, значно ефективніші від тих, які пропагували лише сексуальне утримання [5].

Формуючи контрацептивну культуру, у французькій школі, підкреслюють важливість вибору кожною людиною відповідного до свого способу життя методу контрацепції. Особливо цікавими в цьому контексті бувають так звані сесії сексуальної освіти, на яких між школярами поширюються "інформаційні бюлетені" про контрацепцію, профілактику венеричних захворювань тощо [6, с. 186].

Проконтрацептивне виховання може вважатися успішним, якщо воно має один або декілька з наступних результатів: відтягування моменту настання статевої активності; зменшення кількості незахищених статевих контактів; вироблення навичок використання контрацептивних засобів. Воно може бути успішним, тільки якщо про контрацептиви говорять відкрито, як про частину боротьби за сексуальне та репродуктивне здоров'я

Школярі, котрі опановують навчальний курс "Основи здоров'я", повинні запам'ятати наступне:

1. Запобігатися треба завжди, коли не хочуть вагітності. Практично кожний незахищений статевий акт може призвести до вагітності.
2. Треба відкидати будь-які міфи щодо надійності окремих способів запобігання вагітності. Їх нагромадилось чимало: наприклад, не можна завагітніти під час менструацій, першого сексуального контакту, сексуального контакту у воді, годування грудьми тощо.
3. Найоптимальнішим є комбіноване використання контрацептивів (так званий нідерландський метод): бар'єрні методи + протизаплідні таблетки.
4. Підбір контрацептивного засобу має бути виключно індивідуальний. Дуже важливо вибрати те, що підходить конкретній людині у визначений період (наприклад, спіраль).

У результаті тривалого дослідження проблеми ми дійшли висновку, що основними завданнями формування контрацептивної культури молоді є:

- а) охорона репродуктивного здоров'я молоді, формування відповідальної сексуальної поведінки;
- б) формування конструктивної репродуктивної мотивації;
- в) профілактика абортівної практики як засіб охорони репродуктивного здоров'я, інформування про причини та наслідки абортів;
- г) інформування школярів про основні симптоми постабортного синдрому [7, с. 238-239].
- г) розвиток впевненості учнів у власній спроможності уникати незахищених статевих контактів;
- д) ознайомлення з основними принципами та шляхами планування сім'ї, методами контролю дітонародження;
- е) ознайомлення учнівської молоді з основними засобами сучасної контрацепції та принципами їх вибору і грамотного застосування;

- є) орієнтування молоді різної статі на спільну відповідальність чоловіка і жінки за попередження небажаної вагітності;
- ж) подолання бар'єрів з придбання та використання презервативів та інших засобів контрацепції;
- з) заохочення до обговорення даних питань з батьками.

Навички планування сім'ї мають бути прищеплені у підлітковому віці. Це період особливо бурхливих фізіологічних і психічних змін в організмі, недосвідченості, експериментаторства, свавілля і недисциплінованості у поєднанні з цілеспрямованістю і бажанням вчитися. Саме останніми якостями необхідно скористатися для навчання принципам планування сім'ї. Навіть якщо окремим підліткам ця інформація не здається актуальною, все ж перші навички і знання з планування сім'ї мають бути отримані завчасно з метою уникнення непередбачених дій. Ці знання знадобляться в подальшому житті.

Література.

1. Goldman J. A critical analysis of UNESCO's International Technical Guidance on school-based education for puberty and sexuality / J. Goldman // Sex Education, 2012. – № 3. – pp. 199–218.
2. Григоренко Г. Аборти. URL: <http://otrokua.ru/ua/sections/art/show/aborty-1.html>.
3. URL: dw.com/uk/до-чого-може-призвести-заборона-абортів-в-україні/a-382
4. Rogow D., Haberland N. It's all one curriculum volume 2: activities for a unified approach to sexuality, gender, hiv, and human rights / Deborah Rogow, Nicole Haberland // Education, 2009. – 196 s. [Електронний ресурс].
5. Кірбі Д. Виховання сексуальності; оцінка програм і результатів, N J., Network Publication, 1984.- 212 с.
6. Кравець В.П. Підготовка учнівської молоді до сімейного життя в зарубіжній школі та педагогіці: історія та сучасність. Тернопіль: ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2019. 256 с.
7. Кравець В.П. Психофізіологічні та психолого-педагогічні аспекти формування усвідомленого батьківства. Київ: Академія, 2001. 244 с.

НОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ ПО ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЕ

Красильников Арсентий Александрович

к.п.н., доцент кафедры физического воспитания и безопасности
жизнедеятельности
ГАОУ ВО Московский городской педагогический университет

Аннотация. В настоящее время образовательный процесс претерпевает существенные изменения. Во многие учебные программы успешно осуществляется внедрение современных технологий. В данной статье рассмотрены возможности и опыт применения новых технологий в преподавании физической культуры. В результате анализа литературы, было обнаружено, что некоторые технологии, например, онлайн-системы, фитнес-трекеры, мобильные приложения обладают доказанной эффективностью и высоко оцениваются как преподавателями, так и учащимися.

Ключевые слова: физическая культура, спорт, современные технологии, онлайн-системы, фитнес-трекеры, мобильные приложения.

Annotation. Nowadays the educational process is changes rapidly. Modern technologies are implemented in many curriculums. In current article the experience and possibilities of using modern technologies in physical education educating process were investigated. After the literature review it was found, that technologies, such as collaborative online systems, fitness-trackers and mobile applications are proved to be effective methods in physical education.

Keywords: physical education, sport, modern technologies, online-systems, fitness-trackers, mobile applications.

Введение. На сегодняшний день не остается никаких сомнений, что образовательный процесс претерпевает существенные изменения, многие из которых обусловлены повсеместной имплементацией современных технологий. Однако на фоне большинства образовательных программ, успешно внедряющих всевозможные инновации, относительно консервативны остаются методики преподавания физической культуры [2]. Справедливо ли это? Ведь несмотря на специфику данной дисциплины, она не меньше остальных доступна для внедрения инноваций, хотя и не все технологии, привычные для так называемого электронного образования (англ. E-learning) окажутся эффективными [3]. В связи с этим появляется необходимость обозначить именно те современные технологии, которые будут применимы в реалиях образовательных программ по физической культуры.

Методы и организация исследования. Для полноценного рассмотрения возможности использования современных технологий в преподавании физической культуры был проведен анализ научной литературы, статей, рекомендаций в зарубежных и отечественных базах данных. Рассмотренные данные содержали основные сведения, направления и опыт применения современных образовательных технологий в преподавании физической культуры.

Результаты исследования и их обсуждение. В результате анализа литературы были определены основные технологии, которые имеют доказанную эффективность при их использовании в образовательном процессе, в том числе в преподавании физической культуры.

Коллаборационные онлайн-системы.

Использование данной технологии является полезным прежде всего для преподавателей и других работников образования. Различные онлайн-системы, а также их отдельные сервисы дают возможность обмена опытом, идеями, а также организации совместных проектов специалистам, которых объединяют общие цели и интересы [4]. Более того с помощью них пользователь может получить доступ к обучающим фото- и видеоматериалам, подкастам и планам уроков [1]. Такой подход обеспечивает контакт преподавателей всего мира и позволяет с одной стороны постоянно развиваться, наблюдать и использовать опыт коллег, а с другой стороны совместно и наиболее эффективно работать над важными вопросами методологии преподавания [11]. Более того, нельзя не отметить то, что в настоящее время практически каждый преподаватель может позволить себе доступ к интересующей его онлайн-платформе, что является преимуществом данной технологии, поскольку ее использование не обязывает наличие особой материально-технической базы.

Приложения для мобильных устройств

На сегодняшний день мобильные устройства должны ассоциироваться не только со средствами связи и развлечениями, ведь все чаще они начинают применяться в образовательных целях, благодаря разработке специальных приложений, которые обладают доказанной эффективностью [5]. С помощью таких приложений как учащийся, так и преподаватель может составить индивидуальный план тренировки, получить персональные рекомендации к осуществлению физической активности и ознакомиться с теоретической базой по какому-либо упражнению [6]. По результатам ряда опросов, мобильные приложения для смартфонов и планшетов высоко оцениваются преподавателями и учащимися как полезные инструменты для подготовки и проведения уроков физической культуры [9].

Фитнес-трекеры

Сегодня, говоря современных технологиях и их применении на уроках физической культуры, просто нельзя не упомянуть фитнес-трекеры, ввиду

широких возможностей их применения [8]. Новейшие устройства совмещают в себе сразу несколько функций, таких как пedometer, подсчет ЧСС и калорий, акселерометр др. Все это позволяет наиболее эффективно организовать тренировку, учитывая индивидуальные особенности носителя и состояние его здоровья. Использование фитнес-трекеров в образовательном процессе позволит также оценить физическую активность учащихся, что может быть полезно, например, для проведения соответствующего исследования [7]. Кроме того, полученная информация может быть полезной непосредственно для преподавателя – с помощью устройства он сможет понять интенсивность нагрузки для каждого ученика и его результаты. Также в литературе имеются сведения об успешном внедрении трекеров в учебный процесс, в том числе и на уроках физической культуры [10].

Выводы и рекомендации. Таким образом, сегодня можно говорить о том, что внедрение современных технологий может существенно повысить эффективность преподавания физической культуры. Разработка образовательных программ с использованием данных технологий позволит располагать качественно новыми методиками, демонстрирующими доказанную результативность как для преподавателей, так и для учащихся.

Литература

1. Лисогор Д. С. Инновационные технологии на уроках физической культуры // Альманах мировой науки. 2018. – Т. 25. – №5 – С. 152-153.
2. Попова Е. А., Баранов В. В. Смарт-технологии в подготовке будущих учителей физической культуры // Primo aspectu. – 2018. – Т. 36. – № 4. – С. 145-150.
3. Федоров А. И., Сивохин И. П. Дистанционные образовательные технологии в системе подготовки специалистов по физической культуре, спорту и туризму // Вестник Костанайского государственного педагогического института. – 2017. – № 4. – С. 83-89.
4. Храмов В. В. Технология отбора учебного материала для электронного учебно-методического пособия по физической культуре // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2014. – № 5. – С. 11-14.
5. Хуббиев Ш. З., Намозова С. Ш., Незнамова Т. Л. Структура индивидуальной оздоровительной программы по физической культуре и технология ее разработки // Теория и практика физической культуры. – 2015. – № 3. – С. 27-30.
6. Lubyshev E.A., Titovsky A.V., Bodrov I.M., Golubnichiy S.P. Team sports and active games to improve speed-strength training of young volleyball players // Theory and Practice of Physical Culture. 2020. № 9. С. 5.
7. Donnelly J.E. и др. Physical activity and academic achievement across the curriculum (A + PAAC): rationale and design of a 3-year, cluster-randomized trial // BMC Public Health. 2013. Т. 13. С. 307.

8. Lubyshev E.A. BOOK REVIEWS // International Review for the Sociology of Sport. 1999. Т. 34. № 3. С. 317-318.

9. Но В. и др. Is wearing a pedometer associated with higher physical activity among adolescents? // Prev Med. 2013. Т. 56. № 5. С. 273–277.

10. Пушкина В.Н., Гернет И.Н., Федорова Е.Ю. Персонифицирование образовательной среды по предмету «Физическая культура» в школе с использованием цифрового контента // Новые исследования, 2020. №1 (61). С.81-84.

11. Пушкина В.Н., Гернет И.Н., Федорова Е.Ю., Оляшев Н.В. Трансформация подходов к занятиям физической культурой в современной образовательной среде // В сборнике: Трансформация подходов к физическому воспитанию в образовательных организациях сборник статей по материалам Межрегиональной научно-практической конференции института естествознания и спортивных технологий. 2019. С. 102-107.

12. Красильников А.А. Развитие педагога как субъекта преобразований собственной профессиональной деятельности в условиях развития инновационной системы образования // В сборнике: Актуальные вопросы науки и практики. 2020. С. 434-439.

13. Красильников А.А. Информационные ресурсы инновационной деятельности // Материалы VI Международной научно-практической конференции «Образование. Наука. Культура»: сборник научных статей / под ред. Б.В. Илькевича – Гжель, 2015. – С. 687-689

14. Закиров Ф. Х., Красильников А. А. Роль современных технологий в образовательном процессе по физической культуре // Сборник: Физическая культура, спорт, туризм: инновационные проекты и передовые практики. Материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 90-летию основания кафедры физического воспитания / под ред. Л.Б. Андрющенко, С.И. Филимоновой – Москва, 2019. – С. 126-129.

15. Лубышев Е.А., Красильников А.А. Измененная образовательная среда в контексте внедрения цифровых технологий в образовании // В сборнике: Study of modern problems of civilization. Abstracts of V International Scientific and Practical Conference. 2020. С. 307-312.

16. Красильников А. А., Лубышев Е. А., Закиров Ф. Х. Информационные технологии в методологии преподавания физической культуры // Материалы III научно-практической конференции (I всероссийской) института естествознания и спортивных технологий. 2019: сборник научных статей – Москва, 2019. Москва: МГПУ – С. 66-70

17. Лубышев Е.А., Красильников А.А. Ключевые преобразования образовательной среды в контексте внедрения информационно-компьютерных технологий // В сборнике: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ І АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ, ОСВІТИ ТА ВИРОБНИЦТВА: МІЖГАЛУЗЕВІ ДИСПУТИ. Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. 2020. С. 382-389.

18. Кокоулина О.П., Иванов В.А., Лубышев Е.А., Буянова Т.В., Маврина С.Б. Социально-психологическая адаптация спортсменов после завершения

профессиональной карьеры // Теория и практика физической культуры. 2019. № 7. С. 49-51.

19. Лубышев Е.А., Красильников А.А., Закиров Ф.Х. Ценностные ориентации в области физической культуры и проблемы их формирования в молодежной среде // В сборнике: Инновационные технологии в спорте и физическом воспитании подрастающего поколения сборник статей по материалам X научно-практической конференции с международным участием. 2020. С. 288-294.

20. Федорова Е.Ю., Пушкина В.Н., Гернет И.Н., Сизов А.Е. Типовой портрет физической активности обучающихся общеобразовательных организаций Москвы // Ученые записки университета им. П.Ф. Лесгафта, 2019 № 9 (175). С. 304-309.

21. Алмазова Ю.Б., Лубышев Е.А., Столяр К.Э., Кондраков Г.Б. Актуализация личностного смысла участия студентов в подготовке и сдаче нормативов ВФСК ГТО // Теория и практика физической культуры. 2019. № 9. С. 21-23.

22. Закиров Ф. Х., Красильников А. А., Лубышев Е.А. Фитнес-трекеры на уроках физической культуры: примеры и перспективы // Московский экономический журнал. – 2020. – №4 – С. 63.

23. Nikolenko V., Oganessian M., Zakirov F., Kudryashova V., Rizaeva N., Valiullina P. Dissection Course in Anatomy as Stimulus to Independent Research and to a Real Step into Medicine // Journal of Morphological Sciences. 2019. Т. 36. № 2. С. 63-66.

24. Красильников А.А., Ушаков В.А., Вифлянец Г.М. Эволюция социальных структур: цели и задачи профессионального образования // В сборнике: Европа и современная Россия. Интегративная функция педагогической науки в едином образовательном пространстве. Материалы VII Международной научной конференции. Редакторы: Е.И. Артамонова, М.Я. Виленский. 2010. С. 128-132.

25. Лубышев Е.А., Красильников А.А. Индивидуализация современных образовательных технологий в преподавании теории физической культуры // В сборнике: Трансформация подходов к физическому воспитанию в образовательных организациях Материалы Межрегиональной научно-практической конференции института естествознания и спортивных технологий. 2019. С. 77-82.

26. Красильников А.А., Закиров Ф.Х. Подкастинг как инновационный метод обучения в высшем медицинском образовании // В сборнике: Современные векторы развития образования: актуальные проблемы и перспективные решения. Сборник научных трудов XI Международной научно-практической конференции. В 2-х частях. 2019. С. 646-649.

27. Красильников А.А. Информатизация диагностики инновационных процессов учреждений профессионального образования // В сборнике:

Образование. Наука. Культура III Международная научно-практическая конференция, сборник трудов конференции. 2011. С. 368-373.

28. Красильников А.А., Закиров Ф.Х., Пушкина Н.В., Гернет И.Н. Возможности применения новых технологий в преподавании физической культуры // Материалы IX Всероссийской научно-практической конференции «Инновационные технологии в спорте и физическом воспитании подрастающего поколения». – 2019. Москва: МГПУ – С. С. 160-162.

29. Красильников А. А., Закиров Ф. Х. Подкастинг как инновационная методика обучения студентов на примере медицинского образования // Педагогический журнал. – 2018. – Т. 8. – №5А. – С. 553-558.

30. Лубышев Е. А., Современные образовательные технологии в преподавании теории физической культуры в вузе // В сборнике: Физическая культура, спорт, туризм: инновационные проекты и передовые практики. Материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 90-летию основания кафедры физического воспитания. Под редакцией Л.Б. Андриященко, С.И. Филимоновой. 2019. С. 191-195.

31. Федорова Е.Ю., Красильников А.А. Медико-социальные особенности пациентов со стенокардией и сахарным диабетом 2 типа // В сборнике: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ І АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ, ОСВІТИ ТА ВИРОБНИЦТВА: МІЖГАЛУЗЕВІ ДИСПУТИ. Матеріали IX Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. 2020. С. 255-264.

32. Пушкина В.Н., Красильников А.А. Фитнес-трекеры в методологии уроков физической культуры // В сборнике: Инновационные технологии в спорте и физическом воспитании подрастающего поколения сборник статей по материалам X научно-практической конференции с международным участием. 2020. С. 325-334.

33. Zakirov F. H., Krasilnikov A. A., Pushkina V. N., Gernet I. N., Andruschenko L. B., Yamaletdinova G. A. The role of damages and epigenetic modifications of dna in alzheimer's disease // Indo American Journal of Pharmaceutical Sciences. 2019. – Т. 6. – №5 – С. 9700-9703.

34. Пушкина В.Н., Оляшев Н.В., Гернет И.Н., Федорова Е.Ю. Функциональные способности кардиореспираторной системы у лиц с разным типом кровообращения // В сборнике: Физическая культура, спорт, туризм: инновационные проекты и передовые практики. Материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 90-летию основания кафедры физического воспитания. Под редакцией Л.Б. Андриященко, С.И. Филимоновой. 2019. С. 711-71.

35. Красильников А.А. Реализация принципа саморазвития личности // В сборнике: Вопросы профессионального развития персонала. Материалы V научно-практической конференции. 2011. С. 30-34.

ПРИНЦИПИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Лакатош Мар'яна Олександрівна
аспірант, Мукачівський державний університет

У галузевій Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти зазначено, що «професійна підготовка є базовою для будь-якого фахівця, причетного до навчання, виховання, розвитку та соціалізації людини». Тому, професійну підготовку фахівців розглядаємо, як важливу передумову, що забезпечує проведення модернізації освіти на основі осмислення національного і зарубіжного досвіду» [1].

Модернізація професійної освіти неможлива без перегляду та оновлення методологічних і теоретичних основ підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі.

У зарубіжній та вітчизняній педагогіці визначено ряд концептуальних положень, принципів, які можна покласти в основу модернізації професійної підготовки фахівців.

Дидактичні принципи висвітлюються у низці праць таких відомих учених, як М.Боришевський, Л.Виготський, І.Зязюн, О.Коберник, А.Маслов, Н.Ничкало, В.Радкевич, В.Рибалка, К.Роджерс, В.Семиченко, С.Сисоєва, Д.Тхоржевський, Н.Чепелева та ін. Я.Болюбаш, М.Горбатова, М.Гриценко, Н.Кириченко, В.Кремень, М.Курко, Н.Лазарева, В.Ортинський, Н.Ракши, Р.Шаповал, С.Шевченко досліджували окремі аспекти, які так чи інакше стосуються принципів вищої освіти України. Слід зазначити, що науковці актуалізували свою увагу лише окремих фактах у зазначеній сфері, досліджуючи більш загальні чи спеціальні проблеми.

Зупинимось на дослідженні поняття «принцип». З точки зору філософії, принцип розглядають як фундаментальне положення, первісне начало, найсуттєвіша основа певної концепції або теорії. На думку Л.Ващенко, загально визнаним є трактування педагогічного принципу як «педагогічної категорії, що є нормативним положенням, яке базується на педагогічній закономірності, характеризує найбільш загальну стратегію розв'язання певного роду педагогічних проблем і виступає одночасно й системоутворюючим фактором для розвитку педагогічної теорії, і критерієм безперервного вдосконалення педагогічної практики» [2, с.111]. О.Савченко розглядає принципи як провідні теоретичні положення педагогіки, основою яких є педагогічні закономірності, а реалізація – передбачає використання сучасних методів, форм і змісту дидактичного процесу [3].

У нашому дослідженні ми опираємось на твердження С. Гончаренка [4, с. 270] про те, що саме в принципах відображаються теоретичні підходи до побудови освітнього процесу та керування ним. Дидактичні принципи у

підготовці фахівців визначають позиції та установки, з якими педагоги підходять до організації освітнього процесу, до пошуку можливостей його оптимізації.

Таким чином, під принципами підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі розуміємо вихідні положення, що визначають вимоги до методичної системи (цілей, змісту, форм, методів) професійної підготовки спеціалістів у закладах вищої освіти аграрного профілю, як суб'єктів фахової взаємодії.

У контексті нашого дослідження виокремлено наступні принципи професійної підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі до професійної діяльності:

- 1) креативності та ініціативності;
- 2) систематичності і послідовності;
- 3) зв'язку теорії з практикою;
- 4) вибору індивідуальної освітньої траєкторії;
- 5) проєктування рольової перспективи.

Принцип креативності та ініціативності передбачає вияв ініціативи, інноваційного мислення та креативності майбутніх фахівців аграрної галузі. Впровадження такого принципу сприяє самореалізації майбутніх фахівців аграрної галузі, прагненню до розвитку своїх творчих можливостей, здатність якомога краще проявити себе в обраній професії.

Дидактичний принцип систематичності й послідовності в навчанні реалізується у різних формах планування (тематичне, поурочне), складання планів, що передбачає формування в майбутніх фахівців аграрної галузі навичок раціональної організації освітнього процесу, а також побудови виховного процесу таким чином, щоб кожний новий елемент змісту логічно пов'язувався як з попереднім елементом його, так і з наступним, забезпечуючи таким чином опору здобутих нових знань на засвоєні раніше, що дозволяє у майбутньому використовувати їх як фундаментальну основу для наступних знань [5, с.79].

Принцип зв'язку теорії з практикою у контексті формування готовності майбутніх фахівців аграрної галузі до професійної діяльності передбачає, що кожна нова тема повинна відображати матеріал, що відповідає останнім досягненням науки і включати передовий педагогічний досвід (прийоми і способи праці, інструментарій, пристосування, обладнання, роботу з технічною документацією, яка використовується на сільськогосподарських фірмах, агрокомплексах, фермерських угіддях, відповідно до норм розряду майбутніх фахівців аграрної галузі) [6].

Даний принцип передбачає ознайомлення студентів з діяльністю Міністерства аграрної політики та продовольства в Україні, офіційними документами, реформами, проведення екскурсій на провідні агрофірми регіону та України, приватні підприємства (агрофірма «Леанка» (Ужгородський р-н), товариство з обмеженою відповідальністю «Агростар» (Ужгородський р-н, с.Великі Геївці), селянське господарство «Часлівці» (Ужгородський р-н, с.Часлівці), державне підприємство «Великолазівський» (Ужгородський р-н, с.Стрипа), фермерське господарство «Коник» (Ужгородський р-н, с.Сторожниця), селянське господарство «Юрченко» (Берегівський р-н, с.Дийда), фермерське господарство «Зоряний п'ятачок» (Мукачівський р-н, с.Барбово),

селянське господарство «Бреза» (Ужгородський р-н, с.Тисаашвань), державне підприємство «Дослідне господарство», агрофірма «Еліта» (Ужгородський р-н, с.Ратівці) тощо).

Такі заходи у поєднанні з виробничою практикою та стажуванням сприятимуть формуванню готовності майбутніх фахівців аграрної галузі до професійної діяльності.

Принцип вибору індивідуальної освітньої траєкторії – свідомий вибір змісту, форм, методів навчання для вирішення професійних завдань. Професійна підготовка майбутніх фахівців аграрної галузі за індивідуальною траєкторією вимагає особливої методики та технології її організації. Таким чином, індивідуальні освітні траєкторії розробляються для кожної освітньої програми, для кожного здобувача вищої освіти.

Принцип проектування рольової перспективи передбачає підвищення якості професійної підготовки фахівців аграрної галузі: залучення до активної пізнавальної діяльності у закладах вищої освіти шляхом виконання складної і відповідальної ролі при моделюванні навчальних ситуацій, що максимально відображають професійну дійсність. Технологія фахової діяльності, заснована на принципі рольової перспективи, дає змогу здійснювати навчальну діяльність в умовах максимально наближених до реальних, а також забезпечує адекватну професійну поведінку студентів у різних ситуаціях з урахуванням специфіки аграрної галузі.

Узагальнивши підходи до обґрунтування принципів підготовки фахівців аграрної галузі нами визначено та розкрито зміст принципів підготовки майбутніх спеціалістів-аграрників: креативності та ініціативності, систематичності і послідовності, зв'язку теорії з практикою, вибору індивідуальної освітньої траєкторії, проектування рольової перспективи.

Список літератури

1. Галузева Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти від 14 серпня 2013 р. № 1176. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mon.gov.ua.
2. Ващенко Л.М. Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону : Монографія / Л.М. Ващенко – К., 2005 – 345 с.
3. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : підручник для студентів педагогічних факультетів / О.Я. Савченко. – К. : Абрис, 1997. – 416 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
5. Системний підхід у вищій школі : підруч. для студ. магістратури / Ю.О.Шабанов ; М-во освіти і науки України ; Нац. Гірни. ун.-т. Д. : НГУ, 2014. – 120 с.
6. Вайнтрауб М.А., Романова А.М., Мося І.А., Білоконь Я.Ю. Модернізація змісту освіти навчання: теорія і практика : монографія. – К. : ТОВ «НВП Поліграфсервіс». – 2015. – 328 с.

ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО УТРИМАННЯ Й СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Мазур Валентина Михайлівна,

доктор філософії в галузі психології,
доцент, завідувачка кафедри психології,
спеціальної освіти та здоров'я людини,

Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини закладу вищої
освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Султанова Наталя Вікторівна,

доктор педагогічних наук,
професор кафедри соціальної педагогіки
і соціальної роботи,

Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського

Сьогодні основними причинами, що зумовлюють поповнення контингенту вихованців інтернатних навчальних закладів, є низький матеріальний стан батьків, зубожіння сімей, неможливість забезпечити нормальні умови для життєдіяльності дитини, їх асоціальна поведінка, різні форми адикцій, а головне – деформація моральних цінностей та знецінення ролі і значення сім'ї як основного інституту соціалізації дитини та формування тих необхідних якостей, що становлять її особистість.

До причин збільшення чисельності вихованців інтернатних установ є безвідповідальне ставлення батьків, відсутність з їхнього боку належного догляду за дітьми. Потреба вирішення питань соціального захисту таких дітей вимагає від офіційних органів прийняття адекватних і негайних заходів реагування, вилучення дітей із сім'ї та розміщення їх в інституційних закладах інтернатного спрямування. Разом із тим, незважаючи на суспільне розповсюдження форми утримання дітей, які того потребують, у будинках дитини, дитячих будинках та школах-інтернатах, наявність та широке розповсюдження цих установ знаходяться у протиріччі з гарантованим кожній дитині правом на родинне виховання, уповільнюють розвиток альтернативних форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.

До того ж інтернатні навчальні заклади характеризуються низкою недоліків, що ускладнюють подальшу соціальну адаптацію випускників означених установ. Так, за переконанням білоруських вчених (А. Водневої, Л. Смагіної, Ю. Сойки та ін.) до найбільш серйозних недоліків системи державних інтернатних установ для дітей-сиріт відносять, як правило, такі:

1) недосконалість законодавчої бази, через що право дорослого на дитину превалює над правом дитини на сім'ю, і наявність біологічних батьків перешкоджає усиновленню навіть тоді, коли дитина фактично є покинутою;

2) непристосованість більшості будівель інтернатів до тривалого і постійного перебування в них великої кількості вихованців, недостатня «персоніфікованість» приміщень і обладнання, внаслідок чого у дітей розвивається своєрідна «емоційна глухота», тобто несприйнятливність до чужого горя, а також низка інших специфічних негативних проявів;

3) розрив сформованих емоційних зв'язків при переході вихованців у міру дорослішання з одного освітнього закладу до іншого;

4) недостатня підготовленість персоналу до роботи з дітьми, що страждають від наслідків материнської депривації;

5) нерозробленість методик організації виховного процесу в інтернатних установах, у тому числі психологічної реабілітації дітей, які страждають від посттравматичного синдрому внаслідок стресу через розлучення батьків, хвороби та інших причин вилучення дитини з сім'ї і розміщення її в інтернатній установі;

6) відсутність контактів у соціально-культурній сфері, міцних зв'язків із зовнішнім світом, співпраці з різними соціальними інститутами, своєрідна «закритість», замкнутість вихованців на специфічних внутрішніх проблемах, що ускладнює постінтернатну адаптацію [7, с. 3].

Навіть при створенні в інтернатному закладі найсприятливіших умов, у вихованців спостерігається «не просто відставання у гармонійному розвитку особистості, у них інтенсивно формуються нові риси, що мають взаємозворотній зв'язок із субкультурою життя у дитячому будинку, яка значно відрізняється від тієї, що формується у сімейному житті» [8, с. 22]. Адже дитині впродовж перебування в закладах державного утримання (наприклад, починаючи від народження) доводиться постійно переміщуватися з одного закладу в інший (будинок дитини – дитячий будинок – загальноосвітня або спеціальна школа-інтернат). Звісно, це є стресом для дітей і позначається на формуванні їх особистостей.

Аналіз контингенту учнів загальноосвітніх шкіл-інтернатів свідчить, що більшість із них – це педагогічно занедбані діти, які до школи-інтернату виховувалися у неблагополучних сім'ях, перебували під негативним впливом вуличних компаній. У більшості вихованців відсутній позитивний досвід ставлення до власного здоров'я, недостатньо сформовані уявлення про способи його збереження та модель здорового життя. Зважаючи на те, що життя вихованців, які у минулому виховувалися у сім'ях, було ускладнене пияцтвом і аморальною поведінкою батьків, більшість із них приходить до навчального закладу з травмованою психікою та шкідливими звичками [6].

Часто це діти з негативним життєвим досвідом, для яких, як зазначає Л. Канішевська, «характерними є наявність деприваційного синдрому, утрата інтересу до навчання, труднощі у спілкуванні з оточуючими людьми, поверховість почуттів, складність у сфері самопізнання, агресивність, схильність до нервових зривів, пасивність, підвищена вразливість, порушення емоційних

контактів з оточуючими, недовіра до дорослих, почуття відчаю та безнадійності, емоційна нестриманість, орієнтація поведінки вихованців на покроковий контроль із боку педагогів, споживацьке ставлення до держави і суспільства тощо» [3, с. 6].

В інтернатних закладах освіти ці проблеми можуть наростати і загострюватись, призводити до негативних наслідків.

Отже, специфіка умов інтернатного закладу є однією з найбільш суттєвих причин ускладнень у соціалізації вихованців у майбутньому дорослому житті. Як показує практика, більшість випускників інтернатних закладів освіти не підготовлені до соціальної інтеграції в суспільство та повноцінного самостійного, сімейного життя.

Невизначеність індивідуально-смыслових цінностей через закритий характер режимного інституційного існування уможливорює, – за переконанням Я. Гошовського, переміщення уваги вихованців на ті чинники, що найбільше цінуються в субкультурі взаємин та дозволяють зайняти вагоме місце в статусній ієрархії. Саме через це стає ймовірним формування асоціальних поведінкових моделей (злочинство, побої, брехливість тощо) як захисного механізму від поразки у сферах внутрішньої інституційної системи міжособистісної конкуренції [2].

Таким чином, сучасна система інтернатних закладів освіти призводить до соціальній ізоляції її випускників від громадянського суспільства та «створює закриті мікросередовище, прорив з якого вимагає більш значних затрат, ніж ті, які могли б бути спрямовані на більш оптимальні шляхи досягнення позитивного результату. Невирішеність таких глобальних проблем випускників, як житло, працевлаштування, соціальна адаптація в умовах самостійного дорослого життя зводять нанівець всі попередні зусилля держави і фахівців-вихователів» [8, с. 102].

Перелічені проблеми державного утримання й соціального виховання дітей в інтернатних закладах освіти України можна пояснити, з одного боку, недостатністю науково-методичної розробленості питань організації роботи вихователів у школах-інтернатах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, інших категорій вихованців, а з іншого – недосконалістю управління та недостатньою увагою до змісту й організації соціального виховання учнів.

Такі проблеми нівелюються та вирішуються шляхом організації в інтернатному закладі системи цілеспрямованого соціально-виховного впливу, використання комплексу позанавчальних та позашкільних заходів з метою унеможливлення ознак госпіталізму, соціальної інфантильності, неспроможності випускників інтернатних закладів освіти вести повноцінне самостійне життя.

Список літератури:

1. Вихованці інтернатів про себе і своє життя / О. М. Балакірєва, О. О. Яременко, Н. П. Дудар та ін. Київ: 2000. 134 с.
2. Гошовський Я. О. Ресоціалізація депривованої особистості: монографія.

Дрогобич: Коло, 2008. 480 с.

3. Канішевська Л. В. Виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності: монографія. Київ: ХмЦНІ, 2011. 368 с.

4. Кузьміна О. В. Аналіз особливостей життєдіяльності й побуту дітей в умовах інтернатної установи. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології / СумДПУ імені А. С. Макаренка. Суми, 2014. № 9 (43). С. 264–273.

5. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка: навчальний посібник Київ: Кондор, 2005. 560 с.

6. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13.01.2005 р. № 2342-IV (із змінами). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2342-15> (дата звернення 4.12.2020).

7. Сиротство как социальная проблема: монография / под общ. ред. Л. И. Смагиной. Минск: Университетскас, 1999. 215 с.

8. Соціальне сирітство в Україні: експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування / Л. С. Волинець, Н. М. Комарова, О. Г. Антонова-Турченко та ін. Київ: ДЦСМ, 1998. 120 с.

ТРЕНУВАННЯ М'ЯЗІВ ЖИВОТА

Мартинюк Ольга Вікторівна,

к.фіз.вих., доцент

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»,

Оріщук Руслан Олександрович,

старший викладач

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»,

Серед широкого кола класифікацій скелетних м'язів людини є їхній поділ в залежності від будь-якої виконуваної ними функції: стабілізуючою або мобілізуючою [1].

Мобілізатор - це м'яз, який в першу чергу відповідає за здійснення руху. Наприклад, виконуючи жим штанги лежачи на лаві рухається плечова кістка щодо грудної клітини. Піднімання штанги виконується за рахунок грудей, трицепса, дельтоподібних м'язів [2].

Стабілізатори - це м'язи, першочерговою метою яких є збереження стабільності і регулювання положення всіх інших, які не беруть участі у виконанні руху частин тіла таким чином, щоб ефективний рух міг виконуватися м'язами, що мобілізують. Тобто, м'язи-стабілізатори фіксують тіло або окремі його частини в певному положенні, і захищають його від різних травм [3].

Група м'язів живота є однією з декількох основних груп стабілізуючих м'язів (рис. 1).

Особливості тренування м'язів живота:

1. Режим роботи м'язів: концентричний, ізометричний та ізотонічний.
2. Застосовуються ізольовані вправи.
3. Вправи виконуються з малою амплітудою.

Рис. 1 Анатомія м'язів живота [4]

4. Вправи виконуються з обтяженням або з вагою власного тіла.
5. Вправи виконуються із різних вихідних положень: стоячи, лежачи на спині, лежачи на боку, в упорі лежачи та ін.

Така вправа, як «поза планки», сприяє розвитку витривалості м'язів стабілізаторів. Також сприяє позбавленню від болей у попереку, що пов'язано з послабленням функцій стабілізуючих м'язів тулуба [1].

Підсумовуючи вищевикладене, рекомендуємо:

1. У тижневому циклі фітнес-занять планувати 3 силових тренування.

2. В кінці кожного силового тренування виконувати 2 вправи для м'язів живота 2-3 рази по 15-20 повторень з інтервалом відпочинку 30 секунд.

3. Для початківці рекомендуємо підібрати вправи із арсеналу ізольованих і виконувати з обтяженням власного тіла та без додаткового обладнання, наприклад: прямі скручування, зворотні скручування, повні скручування, бокові скручування та ін.

4. «Позу планки» рекомендується виконувати особам з середнім, вище за середній та високим рівнем фізичної підготовленості.

5. «Позу планки», коли ви досягли належного рівня фізичної підготовленості використовувати окремо, як самостійну статичну і ізометричну вправу; почати з 10-секундних інтервалів і поступово переходити до 60-секундним.

Список літератури:

1. Велла М. Атлас анатомии для силовых упражнений и фитнеса. – М.: АСТ: Астрель, 2007. 144 с.

2. М'язи стабілізатори на ногах вправи. М'язи-стабілізатори: визначення, функції. Вправи і рекомендації з розвитку м'язів-стабілізаторів у лижників-гонщиків різного віку і рівня підготовки. Комплекс «сідничні місток» <https://medicroslavl.ru/uk/the-layout-of-the-site/myshcy-stabilizatory-na-nogah-uprazhneniya-myshcy-stabilizatory-opredelenie.html> (дата звернення: 03.12.2020).

3. М'язи стабілізатори хребта, спини, ніг <http://jak.koshachek.com/articles/m-jazi-stabilizatori-hrebta-spini-i-nig.html> (дата звернення: 03.12.2020).

4. 5 вправ, через які ви виглядаєте товстішими, і 5 альтернатив для них <https://tutkatamka.com.ua/nathnennya/zhittya/5-vprav-cherez-yaki-vi-viglyadayete-tovstishimi-i-5-alternativ-dlya-nix/> (дата звернення: 03.12.2020).

САМООЦІНКА СХИЛЬНОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ, ЯКІ НАВЧАЮТЬСЯ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «МЕДИЦИНА»

Міхєєв Андрій Олександрович,

к.б.н., доцент

Вищий державний навчальний заклад України
«Буковинський державний медичний університет»
м. Чернівці, Україна

Дейнека Святослав Євгенович,

д.мед.н., професор

Вищий державний навчальний заклад України
«Буковинський державний медичний університет»
м. Чернівці, Україна

Самооцінка є динамічним елементом свідомості особистості та приймає участь у саморегуляції її діяльності та розвитку. Коли молода людина починає освоювати нові види діяльності, такі як майбутня професія, тоді відбувається перебудова її самосвідомості та самооцінки [1]. Відповідно, в становленні самооцінки беруть участь різні компоненти нашої особистості – сформоване раніше ставлення до себе, погляди на життя, стосунки між людьми, бажання стати «кимось» у цьому житті, «залишити слід в історії» тощо.

Самооцінка є надзвичайно складним процесом, який пов'язаний із самоусвідомленням здобути необхідні для професійної діяльності знання та уміння, з особистими якостями, усвідомленням того, яких компонентів чи елементів не вистачає, і до чого в кінцевому результаті це привести. Окрім того, для формування особистості з успішною реалізацією у подальшій професійній діяльності необхідне створення цілого комплексу показників, їх оцінка і корекція, що стане передумовою успішного професійного функціонування та розвитку.

У період ранньої юності поведінка людини характеризується освоєнням важливих сфер життя й активною участю в них. Такою важливою сферою в цей період стає вибір майбутньої професії та навчання відповідно до нього [2]. Входження людини в певний професійний світ тісно поєднане із професійним становленням особистості. Під професійним становленням розуміється індивідуальний, особистісний процес, основним елементом якого є свідомий вибір майбутньої професії [3]. Життєвий шлях професіонала (від вибору або зміни професії до задоволення від самореалізації та самовдосконалення) може бути різним за тривалістю в кожній людини індивідуально, проте неодмінно проходить через певні фази становлення.

Кожна людина так чи інакше схильна до певного виду діяльності, що тісно пов'язано зі способом життя, мисленням, навичками, а також підсвідомими прагненнями. Для однієї людини важливо реалізувати свій творчий потенціал,

для іншої – принести користь громадськості, а третя намагається отримати роботу, націлену на суто економічний результат.

Для того, що зорієнтуватися в «морі» спеціальностей необхідно знати про свої потенційні схильності, часто підсвідомі. Це вкрай важливо для майбутньої самореалізації, оскільки діяльність чи робота, що не приносять жодного задоволення, будуть лише шкодити, пригнічувати та гальмувати саморозвиток та самовдосконалення. І це стосується не лише учнів старших класів чи абітурієнтів, які намагаються знайти свій шлях та майбутню професію, це стосується і тих, хто певним чином обрав свій шлях, тобто – студентів [4].

Професійне становлення майбутніх фахівців ускладняється суперечливими соціальними умовами. Актуальним для закладів вищої освіти постає завдання не лише сформувати необхідні фахові компетенції студентів, але й навчити їх осмислювати і оцінювати результати свого особистісно-професійного становлення. Ці процеси потребують роботи професійної самооцінки, завдяки якій майбутні фахівці спроможні визначити рівень і продуктивність власного фахового розвитку, будувати та коригувати самоосвітню діяльність. Для реалізації у вищій школі завдань розвитку механізмів самопізнання, рефлексії та самооцінки студентів важливим є створення методологічного підґрунтя та практичного впровадження системи формування професійної самосвідомості майбутніх фахівців, у тому числі й їхньої професійної самооцінки [5]. Це особистісне новоутворення постає чинником успішної професійної адаптації фахівця-початківця, а надалі сприяє набуттю професіоналізму, самореалізації та постійному самовдосконаленню.

Відповідно, якщо вибір професії був правильний, то це приносить моральне задоволення її здобувачу та високу самооцінку себе в цій майбутній професії. Водночас це також висока продуктивність у обраній сфері діяльності та висока якість продукції, що є результатом цієї діяльності. Вибір майбутньої професії, зокрема професії лікаря, це збіг інтересів особистості, оточення, суспільства, що дає можливість поєднати особисті і загальні інтереси [6, 7].

Оцінювання схильностей майбутніх фахівців, професійних схильностей щодо обраної майбутньої професії є важливим і досить цікавим інструментом підтвердження (чи інколи спростування) правильності цього вибору. Одним із таких інструментів оцінювання схильностей може бути диференційно-діагностичний опитувальник Є.А. Климова [8]. Цей опитувальник може допомогти у першу чергу молодим людям визначити свої певні схильності до різного роду професій шляхом обчислення особистісного психотипу. Це зумовлено тим, кожна людина певним чином схильна до окремих видів діяльності, що пов'язано з її способом життя, мисленням, навичками, а також підсвідомими намаганням діяти у тій чи іншій сфері. Використовуючи цю чи іншу схожу методику самооцінювання можна визначати свій особистісний тип та краще зрозуміти свої схильності до певного роду професійної діяльності.

З метою визначення схильностей до обраної майбутньої професії нами було проведене анонімне опитування студентів 2-го курсу, що навчаються за спеціальністю «медицина». Для цього було використано диференційно-діагностичний опитувальник Клімова Є.А., адаптований під Google Forms через

ситуацію з карантинном та дистанційну форму навчання. Всього у опитуванні прийняло участь 68 студентів, з яких хлопців 23,53% (16 осіб) та дівчат – 76,47% (52 осіб). Середній вік респондентів склав $18,56 \pm 1,34$ роки. При опитуванні респондентів не обмежували в часі, дотримувалися анонімності та добровільності.

Отримані нами результати свідчать, що більшість опитаних студентів, що навчаються за спеціальністю «медицина» на 2-му році навчання у закладі вищої освіти орієнтовані власне на ту майбутню професію, яку обрали свідомо перед вступом – «медицина». Про це свідчить 61,76% опитаних (42 респонденти обох статей), відповіді на опитувальних яких орієнтовані на роботу саме з людьми – психотип «людини-людина». У людей з даним психотипом головним, ведучим предметом праці є саме люди, відповідно і обирають професії, пов'язані з людьми – лікар, вчитель, менеджер, керівник тощо. Фахівці цієї галузі у майбутньому бачать себе саме у роботі з людьми, у наданні медичної допомоги різного рівня, здатні оволодіти професією медика в цілому.

Наступна за чисельністю група студентів, які навчаються на 2-му курсі характеризувалася психотипом «людина-природа» - 17,64% (12 респондентів обох статей). Переважно для респондентів з таким психотипом будуть притаманні професії, пов'язані із живими об'єктами: ветеринар, зоотехнік, агроном, лаборант хіміко-бактеріологічного аналізу тощо. Але й їм також притаманні професії, пов'язані із медициною або науковими дослідженнями (біологія, географія). Для цих опитаних нами студентів притаманна орієнтація на роботу з об'єктами живої природи (тварини чи рослини), хоча й таке «біологічне» спрямування принципово не заважатиме оволодіти майбутньої професією медика, проте певною мірою буде спрямоване на менш «людні» сторони майбутньої професії (лікар-лаборант, наприклад).

Третя група респондентів серед студентів 2-го курсу спеціальності «медицина» виявилася належною до психотипу «людина-художній образ» - 14,72% (10 опитаних). Для респондентів із таким психотипом головним предметом праці буде у першу чергу художній образ та способи його побудови, і, відповідно, професії: художник, дизайнер, скульптор, музикант. Для цих майбутніх фахівців більшою мірою притаманний певний «художній» погляд щодо своєї майбутньої професії чи роботи, вони мають добре розвинуті художні здібності, зорове сприйняття, спостережливість та творча уява. Як згодом вони себе самі охарактеризували – це майбутні спеціалісти в галузі естетичної медицини.

Також серед опитаних нами студентів однакова кількість проявила психотипи «людина-техніка» та «людина-знакова система» по 2,94% опитаних відповідно. Для респондентів із психотипом «людина-техніка» притаманний переважно «технічний» підхід до майбутньої професії, вони добре розбираються в «технічних особливостях» професії медика – лікар-лаборант, рентгенолог, спеціаліст з медичного обладнання тощо. Респонденти з психотипом «людина-знакова система» переважно мають схильності до обчислень, охоче займаються програмуванням, мають гарну пам'ять та логічне мислення, вони добре розбираються у цифрах, обрахунках, можуть займатися медичною статистикою.

Висновки. Таким чином, проведене нами опитування студентів, які навчаються на 2-му курсі за спеціальністю «медицина» з метою їх самооцінки схильностей до обраної майбутньої професії показало, що переважна більшість орієнтована на роботу з людьми – психотип «людина-людина». Обрана ними майбутня професія цілком відповідає їх схильностям до роботи з людьми, бажанні надавати необхідну допомогу, у т.ч. і медичну. Друга по кількості частина опитаних студентів має психотип «людина-природа», що також більшою мірою притаманна та цілком «підходить» до обраної майбутньої професії медика. Лише невелика частина опитаних (20,6%) має психотипи, які не прямо пов'язані із обраною професією – «людина-художній образ», «людина-техніка» та «людина-знакова система». Проте, на нашу думку, вони цілком можуть у майбутньому реалізувати себе в медицині.

Список літератури:

1. Шевченко, О. М., & Владимірова, В. І. (2020). Професійно важливі якості студентів-медиків із різною самооцінкою. Психологія і особистість, (2), 166-176.
2. Забродіна, Ю. М., Клімова, Є. О., Кропивянської, С. О., Лернер, С. О., Моляко, В. О., Мороз, О. Г., ... & Пряжнікова, Н. С. (2015). Емпіричне дослідження професійного самовизначення учнів. Актуальні питання сучасної психології: збірник наукових праць, (2), 179-185.
3. Тимофієва, М. П. (2014). Дослідження професійної спрямованості студента-медика. Актуальні питання суспільних наук та історії медицини, (3), 46-51.
4. Чекрижова, М. М. (2015) Особливості професійної самооцінки студентів медичних спеціальностей на початку професіоналізації у ВНЗ. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, (11), 401-410.
5. Лобач, Н. В. (2016). Формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх лікарів в освітньому середовищі вищого медичного навчального закладу. (<http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/6219>)
6. Музика, О. Л., & Чекрижова, М. М. (2016). Становлення професійної самооцінки студентів медичних ВНЗ. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені ГС Костюка НАПН України. Т. XII.– Психологія творчості, (22), 213-231.
7. Хоменко, К. П. (2015). Формування професійної компетентності майбутніх лікарів. (<http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/43436>)
8. Щербакова, І. М. (2012). Психодіагностика професійного самовизначення особистості: навч.-метод. посіб. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 90-93.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З ДИСЦИПЛІНИ «ТЕХНОЛОГІЇ ВИГОТОВЛЕННЯ ТА ОЗДОБЛЕННЯ ОДЯГУ» В УМОВАХ ВИРОБНИЦТВА

Міщенко Олена Володимирівна

кандидат технічних наук, старший викладач

Хмельницький національний університет

кафедра технологічної та професійної

освіти і декоративного мистецтва

Сучасні економічні процеси нашої країни обумовлюють розвиток в народному господарстві нових форм організації виробництва, скорочення циклу його технічного оновлення, широке впровадження інформаційних технологій, комп'ютерної техніки, складного електронного та автоматичного обладнання, які мають забезпечити конкурентоспроможність вітчизняної продукції на світовому ринку.

Ринок праці висуває нові вимоги до змісту і процесу підготовки робітників. Сьогодні потрібен робітник «нового типу» – професійно і соціально мобільний, такий, що має глибокі професійні знання, володіє основами наукової організації праці і культури виробництва; здатний до технічної та соціальної творчості, до проектування власної діяльності у різних соціокультурних ситуаціях, здатний до самовдосконалення, готовий знаходити шляхи вирішення проблем незалежно від поодиноких обставин, до роботи при різних формах організації праці і виробництва в умовах конкуренції, спроможний виробляти особливу стратегію професійного мислення, поведінки і діяльності.

Підприємства швейної галузі України потребують постійного вливання молодих підготовлених кадрів, саме швачок, закрійників, кравців, операторів швейного устаткування тощо. Як відомо, успішність і якість підготовки майбутніх фахівців галузі безпосередньо залежить від працівників освітньої сфери, від професійної компетентності викладача. Професійна освіта, як одна з ланок державної системи освіти, здійснює підготовку висококваліфікованих фахівців з урахуванням перспектив розвитку освіти і вдосконалення виробництва [1].

Як відомо, практична підготовка є обов'язковим компонентом освітньо-професійної підготовки, що має на меті інтегрування теоретичних знань та практичних умінь і навичок студентів в єдиному процесі. Саме під час практичних занять студенти набувають необхідні уміння і навички для ефективного їх застосування на практиці, які і забезпечують конкурентоздатність випускників вузів на ринку праці.

Як відомо, ефективність проведення практичного заняття визначається: наявністю необхідного обладнання, дотриманням усіх етапів підготовки та проведення заняття, високим рівнем засвоєння теоретичного матеріалу, результативністю сформованості необхідних практичних умінь і навичок та

рівнем сформованості практичної компетентності науково-педагогічних працівників навчального закладу.

На сьогодні висувуються нові вимоги до проведення навчальних занять в цілому. Одна з вимог – залучання професіоналів-практиків, експертів галузі, представників роботодавців до організації та реалізації освітнього процесу ОП.

Крім того, на сьогодні нажаль, навчальні заклади не в змозі забезпечити обладнанням всі види практичних робіт. Це обумовлено значною вартістю обладнання та неефективністю його застосування у навчальному закладі. Тому, в сучасних умовах великим попитом користується проведення практичних робіт в умовах виробництва.

Успішне здійснення підготовки бакалаврів професійної освіти швейного профілю високої кваліфікації вирішальною мірою залежить від якості процесу навчання професійно спрямованих дисциплін.

Дослідженню процесу розвитку практичних занять у студентів вищих навчальних закладів присвячені наукові доробки авторів Ю. Романенко, М. Рябчиков, В. Андрущенко, Т. Васенок, В. Білик, С. Грабовської, В. Олексенко, В. Ортинського, С. Негоди, Е. Цупикової, О. Янченко, А. Дяченко та інших.

Водночас, проблема розвитку сучасних форм практичних занять в умовах виробництва щодо вивчення дисципліни «Технології виготовлення та оздоблення одягу» у бакалаврів професійної освіти спеціалізації технологія виробів легкої промисловості не стала предметом окремих наукових досліджень.

Як відомо, освітній процес – це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у вищому навчальному закладі (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей в осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості [2].

У відповідності до новітніх вимог освітніх стандартів, основною рисою сучасного навчання є його практична орієнтація. Випускники вищих навчальних закладів мають бути кваліфікованими фахівцями, які володіють глибокими професійними знаннями та сучасними технологіями виробництва у своїй галузі. Це вимагає від вищих навчальних закладів, удосконалення навчально-виробничого процесу, формування у студентів освоєння нових форм, методів і прийомів професійної діяльності [3].

Практичне заняття (лат. – діяльний) – форма навчального заняття, під час якої науково-педагогічний працівник організовує для студентів аналіз окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує навички і вміння їх практичного застосування через індивідуальне виконання відповідно сформульованих завдань. Головне їх завдання – закріплення, переведення у довготривалу пам'ять теоретичних знань, формування навичок і вмінь з тієї чи тієї навчальної дисципліни, оволодіння апаратом наукових досліджень. Цю форму занять проводять у лабораторіях або аудиторіях, обладнаних необхідними технічними засобами навчання, обчислювальною технікою [4].

Як відомо, компетентність, за національним освітнім глосарієм вищої освіти, визначено як «динамічну комбінацію знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» [5].

Практична робота у виробничих умовах – це організаційна форма навчання, яка сприяє розвитку спостережливості, формуванню умінь виділяти конкретні об'єкти з представленої множини. Методами навчання під час практичної роботи є: спостереження, розповідь та пояснення фахівця, розгляд та аналіз устаткування та об'єктів праці, процесу виконання технологічних операцій, фіксація результатів спостереження та виконання [6].

На сьогодні практичні роботи студентів напряму підготовки «Професійна освіта. Технологія виробів легкої промисловості» в умовах підприємства і ПТНЗ є невід'ємною складовою частиною процесу підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах, що проводяться на сучасних підприємствах і організаціях освіти. Під час таких практичних занять студенти вирішують конкретні виробничі ситуації та моделюють виробничий процес. Проведення практичної роботи в такому форматі активізує навчально-пізнавальну діяльність студентів, сприяє формуванню навичок і умінь, поглибленню знань з дисципліни. Така підготовка в подальшому дозволить молодому фахівцю швидко адаптуватись до умов виробництва та працювати з максимальною віддачею.

Практичні заняття проводяться на підприємствах і ПТНЗ на основі укладених договорів. Договори укладаються в усній та письмовій формах. У договорі чітко зазначаються (обговорюються) обов'язки бази практики та навчального закладу, відповідальність сторін за невиконання договору.

База практики зобов'язується приймати студентів у відповідності до календарного плану; призначати для проведення занять кваліфікованого фахівця; створювати необхідні умови проведення занять; проводити попередній інструктаж з техніки безпеки, що до поведінки на підприємстві, під час проведення заняття та виконання технологічних операцій.

Навчальний заклад зобов'язується: призначати для проведення занять кваліфікованого викладача; забезпечити дотримання студентами техніки безпеки, трудової дисципліни та правил внутрішнього розпорядку на виробництві; попередньо надати та узгодити план і зміст заняття.

Програмні результати навчання ОП «уміння виготовляти швейні вироби та оздоблювати їх різними художніми техніками з метою створення оригінальних дизайнерських виробів, авторських колекцій одягу та нових трендів» забезпечує дисципліна «Технології виготовлення та оздоблення одягу». Програма освоєння дисципліни містить: лекційний курс, практичні роботи та самостійну роботу студентів. До програми лекційних занять курсу входять розділи: Основи технології швейних виробів; Технологія виготовлення швейних виробів; Технологія оздоблення швейних виробів.

Однією з тем розділу «Технологія оздоблення швейних виробів» є лекція «Види оздоблення швейних виробів», де розглядаються питання: Історія

виникнення оздоблення одягу. Класифікація оздоблень одягу за різними ознаками. Методи оздоблень одягу за різними ознаками. Види та способи оздоблення одягу.

Під час лекції розглядаються загальні теоретичні основи видів та принципів виконання оздоблення швейних виробів. Більш детально певні види оздоблення розглядаються під час проведення практичних робіт.

На вибір оздоблення швейного виробу впливають досить різні чинники. Одним з них є вид виробництва. На сьогодні при виготовленні одягу в умовах масового виробництва одним з пріоритетних та розповсюджених видів оздоблення швейних виробів є друк. Тому однією з тем практичних занять в умовах виробництва обрано «Оздоблення швейного виробу способом трафаретного друку». Заняття проводиться на базі приватного підприємства м. Хмельницького, що спеціалізується на виготовленні спортивного одягу. Вагомою частиною асортименту одягу, що випускає підприємство є футболки. Конструкція даного виду одягу є сталою, різноманіття асортименту досягається завдяки змінам структури, кольорової гами матеріалів та виду оздоблення переду або спинки виробу. На підприємстві в якості оздоблення виробів обрано трафаретний друк.

Метою роботи є практичне:

- вивчення студентами сучасної техніки і технології виробництва, прийомів і методів праці при виконанні технологічного процесу нанесення рисунку на деталь швейного виробу способом друку;
- набуття практичної навички нанесення рисунку на деталь швейного виробу способом друку.

Невід'ємною частиною даної форми проведення практичних робіт є попередня підготовка студента у вигляді підготовки звіту для подальших записів та опрацювання теоретичної частини матеріалу методичних вказівок.

У теоретичній частині практичної роботи детально описано види і зміст робіт для трафаретного друку, переваги та недоліки метода. Теоретичний матеріал містить такі складові: техніка безпеки під час виконання робіт; характеристика ділянки підприємства для проведення трафаретного друку; характеристика обладнання та приладдя для проведення друку; підготовка обладнання та приладдя для проведення друку; підготовка фарби для проведення друку; підготовка трафарету для проведення друку; технологічна послідовність виконання операцій; технічні умови виконання друку; перевірка якості друку.

Практична робота проводиться у спеціальному приміщенні, де студенти спостерігають за ходом робіт та їх змістом.

Заняття розпочинається з інструктажу з техніки безпеки під час перебування на ділянці виробництва. Наступним етапом роботи є інструктаж зі змісту та послідовності роботи, в процесі якого студенти ознайомлюються з: будовою, підготовкою до роботи та процесом роботи на станку карусельного типу, що застосовується для трафаретного друку; попередньою обробкою столів на який «одягають» виріб; різновидами форм для друку; різновидами фарб; процесом підготовки фарб для друку; процесом нанесення фарби на деталі виробу; сушінням виробу; зніманням виробу.

Результати засвоєння теоретичного матеріалу та інструктажу перевіряються усним опитуванням. Не зрозумілі для студентів питання пояснюються повторно.

Далі кожен студент самостійно, під керівництвом фахівця виконує операції: обробка робочого стола клеєм; «одягання» виробу на робочій стіл; накладання форми для друку на деталі виробу; накладання фарби на форму для друку; нанесення фарби на деталі виробу; знімання форми для друку з деталей виробу; сушіння виробу; знімання готового виробу з робочого столу.

Заключним етапом практичної роботи є обробка матеріалів та підведення підсумків, який розпочинається відразу після завершення роботи. Викладач ставить запитання студентам з метою відтворення головних моментів практичної роботи. Для більш глибокого закріплення результатів діяльності студенти дооформлюють звіт з практичної роботи, де описують види та послідовність виконаних робіт.

Оцінювання діяльності студентів під час практичної роботи проводиться у відповідності до активності студента на підприємстві та оформлення звіту.

Для закріплення матеріалу проводиться підсумкова конференція, на якій студенти діляться враженнями щодо етапів процесу, видів та роботи устаткування при використанні методу трафаретного друку.

У процесі виконання практичної роботи студенти не лише суттєво доповнюють і розширюють знання про виконання одного з видів оздоблення одягу, а й пізнають структуру різних підприємств швейної промисловості, активізують свою пізнавальну діяльність у видах та асортименті одягу, що має попит для певного регіону.

Дана форма проведення практичної роботи дозволяє: закріпити, поглибити та систематизувати теоретичні знання студентів, одержані під час вивчення теоретичного курсу; розширити технічний світогляд студентів та удосконалити їх практичну підготовку; ознайомити студентів з виробничими і технологічними процесами, пов'язаними з оздобленням одягу; удосконалити і закріпити професійні уміння і навички роботи, щодо оздоблення одягу; формувати уміння і навички студентів із оздобленням одягу способом трафаретного друку; накопичувати практичний досвід щодо структури швейних підприємств; формувати у студентів творчі нахили й професійно-педагогічні якості.

Отже, запропонована форма проведення практичних робіт з дисципліни «Технології виготовлення та оздоблення одягу» у бакалаврів спеціальності «Професійна освіта. Технологія виробів легкої промисловості» в умовах підприємства сприяє поглибленню існуючих знань, їх розширенню та деталізації, що у сукупності сприяє підвищенню рівня засвоєння навчального матеріалу, оволодіння практичними навичками роботи оздоблення деталей швейних виробів.

Список літератури

1. Формування професійної компетентності майбутніх викладачів спеціальних дисциплін ПТНЗ швейного профілю / Т. Васенок // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира

Винниченка] . Серія : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. – 2015. – Вип. 7(1). – С. 64-68.

2. Закон України «Про вищу освіту» // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 1556-VII.

3. Зміст практичної підготовки молодших бакалаврів технічних спеціальностей в умовах навчально-науково-виробничих комплексів / С. П. Бажан // Імідж сучасного педагога. - 2015. - № 1. - С. 33-37.

4. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Ортинський – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.

5. Національний освітній глосарій: вища освіта / 2-е вид., перероб. і доп. / авт. – уклад. : В.М. Захарченко, С.А. Калашнікова, В.І. Луговий, А.В. Ставіцький, Ю.М. Рашкевич, ЖВ. Таланова ; за ред. В.Г. Кременя. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. – 100с.

6. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

МОДЕРНІЗАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА – ШЛЯХ ДО ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Нетяга Надія Петрівна

спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист,
директор КЗ «Іванівський НВК
«ЗОШ I-III ступенів – дитячий садок»

Середовище, у якому працює директор школи, постійно змінюється. Зміни можуть відбуватися на декількох рівнях: суспільному (період від командної до ринкової економіки), освітньому (національна спроба децентралізації освіти), індивідуально життєвому (регламентація індивідуального професійного потенціалу).

Система освіти, будучи частиною культурного цілого, копіює сьогодні нерівномірний і непередбачуваний розвиток суспільства, у якому цілеспрямування й планування надзвичайно ускладнені. Разом з тим саме ця хаотична ситуація штовхає школу до нового самовизначення, пропонуючи їй розширити свої вузькоспеціальні навчальні завдання і функції до глобальних масштабів – культуристворюючих. Школа як соціальний інститут сьогодні виявилася відповідальною за життя і здоров'я (фізичне, моральне, психічне тощо) своїх учнів не тільки тоді, коли вони перебувають у її стінах.

Сьогодні саме школа здатна стати реальною сполучною ланкою між єдиним інформаційним простором і соціальним життям, між технологіями і можливістю їхнього гуманітарного насичення, між стандартом та індивідуальністю. Ці тенденції наполегливо спонукають навчальні заклади виконувати соціально формуючу роль. Іншими словами, школи повинні стати центрами культурного життя, дозвільними, інформаційними центрами, пунктами соціальної допомоги, джерелами загальнозначущих ініціатив.

Серед основних напрямків модернізації управління на особливу увагу керівників навчальних закладів заслуговують такі, як: оптимізація організаційно-управлінських структур; оновлення функцій управління, впровадження нової етики управління; підготовка та перепідготовка управлінців усіх рівнів.

Сучасний керівник повинен не тільки володіти умінням ефективно організувати управлінську діяльність, а й мати багато інших талантів. Пропонується така модель менеджера XXI століття:

- глобальний стратег;
- володіє сучасними технологіями управління;
- лідер;
- новатор.

Модернізація організаційної структури системи управління потрібна

на новому етапі розвитку навчального закладу, спрямованого на формування та підтримку, корегування і відновлення сформованого позитивного іміджу. Оновлення має стосуватися всіх суб'єктів, структур, підрозділів, ланок, їхніх функцій, завдань, методів діяльності, відтворювати в собі нову школу (тобто новий керований об'єкт), забезпечувати його ефективне створення, засвоєння, функціонування в нових умовах і подальший розвиток.

На думку М. М. Поташника, модернізація систем управління має відбуватися на 4 рівнях.

На першому рівні структури – рівні директора освітнього закладу (стратегічне управління) – модернізація полягає в появі нових індивідуальних і колективних суб'єктів: рада щодо до стратегії розвитку школи, інноваційна батьківська рада, рада випускників тощо. Функції та права рад і їхніх представників повинні бути визначені та затверджені в статутних документах загальноосвітньої школи.

Другий рівень організаційної структури управління – рівень заступників директорів (рівень тактичного управління) – репрезентується з появою нової фігури – заступника директора з наукової, дослідно-експериментальної, дослідницької, науково-методичної роботи, який займається питанням іміджу закладу освіти тощо.

Модернізація полягає в ретельній розробці, обговоренні, затвердженні нових функціональних обов'язків, прав та обов'язків кожної посадової особи, яка виконує роботу за плату чи на громадських засадах.

Третій рівень організаційної структури управління – рівень учителів, класних керівників, вихователів (оперативне управління). Модернізація на цьому рівні полягає, перш за все, у створенні нових організаційних структур у вигляді асоціацій педагогів: творчих мікрогруп, експертних комісій, науково-методичних рад, кафедр, творчих лабораторій під керівництвом вищого навчального закладу, проблемних семінарів,

школи вчителя-експериментатора, майстер-класів тощо.

Четвертий рівень організаційної структури – рівень учнів (співуправління, самоуправління). Тут учні створюють свої структури, органи управління: ради, комісії, секції, студії, клуби, бригади, об'єднання.

Звичайно, можна чекати концепцій, офіційно рекомендованої зверху, але розумніше об'єднати зусилля і запропонувати своє, корпоративне, бачення проблеми, висунути свої варіанти відповідей. Різні типи освітніх установ, експерименти й інновації дають найрізноманітніший матеріал для аналізу. Слабким місцем, на мій погляд, виявляється при цьому застаріла система управління, яка розуміється більшістю керівників як авторитарність і контрольно-звітна діяльність в ієрархічній структурі.

Поняття управління сьогодні змінюється й розуміється як регулювання інформаційних потоків і комунікативних процесів, а не трансляція наказів зверху вниз, як делегування повноважень і спільне рішення ключових питань, ставка на компетентність і моральний авторитет. Приходячи в школу, новий менеджер допомагає вирішити безліч проблем, що постали сьогодні перед керівниками освітніх установ:

Розбивати стереотипи, змінювати установки, провокувати на ризиковані кроки, форсувати інновації, утягуючи в спільну діяльність зі створення образу успішної школи, упроваджуючи діючі інструменти

створення успішної школи як корпорації односторонців, формувати імідж навчально закладу – головне завдання сучасних керівників шкіл.

Таким чином, менеджер освітньої установи, тобто керівник, дбаючи про формування й підтримку позитивного іміджу навчально-виховного закладу, повинен навчитися (а головне – захотіти спробувати):

- формувати команду односторонців (ростити школу як корпорацію);
- забезпечувати оптимальні умови для самореалізації дітей і дорослих;
- стимулювати творчу діяльність, підтримувати ініціативу;
- делегувати повноваження, розвивати форми самоврядування, суспільного контролю, піклування;
- залучати й грамотно використовувати додаткові джерела й способи фінансування;
- задіяти нові соціальні ресурси в кадровій політиці;
- вибудовувати власні взаємини з іншими суб'єктами соціальної системи;
- піклуватися про підтримку соціального статусу школи;
- упроваджувати високі технології в управлінські процеси.

Регулювання комунікативних процесів, на думку сучасних науковців в галузі управління, дає в руки директора школи набір інструментів, необхідних для вибудовування різнорівневих взаємин із соціальними групами (уключаючи учнів і батьків), державними інститутами, громадськими організаціями, ЗМІ, і відповідно для реалізації, підтримки позитивного іміджу свого навчального закладу.

Для здійснення управлінських інноваційних технологій керівник загальноосвітнього навчального закладу повинен мати достатні знання в галузі сучасних наук: бути обізнаним з інноваційною педагогікою та інноваційним освітнім менеджментом; бути мотивованим на виконання управлінських функцій; мати позитивний досвід управління педагогічним колективом, бути творчою особистістю.

Стандартом професійної діяльності керівника ЗНЗ в сучасних умовах є 5 основних функцій, а саме: бачення стратегії та розвитку; керівництво та моніторинг освітнього процесу; мотивація та управління персоналом; управління розвитком та фінансами; внутрішня та зовнішня комунікація.

За моделлю творчої особистості, розробленою В.Андрєєвим, є 9 основних компонентів показника готовності керівника ЗНЗ до управління інноваційною діяльністю: мотиваційно-творча активність і спрямованість, інтелектуально-логічні властивості, інтелектуально-евристичні здібності, світоглядні, моральні і комунікативні якості, здатність особистості до самоуправління, індивідуальні особливості. Мотиваційно-творча активність і спрямованість до управління інноваційною діяльністю характеризується нами як бажання особистості обіймати посаду керівника ЗНЗ за умов готовності до виконання таких професійних операцій і дій, як довготривала трудова напруга у роботі з

педагогами-новаторами та підвищена відповідальність за прийняття управлінського рішення щодо застосування освітніх інновацій.

Керівник ЗНЗ характеризується такими особистісними якостями, як : вольові (моральна стійкість, переконливість, чесність, повага до людей, активність, непримиренність до порушень суспільної моралі, схильність до ризику щодо застосування інновацій); естетичні (тактовність, гуманність, доброта, безконфліктне впровадження інновацій); комунікативні (вміння спілкуватися і застосовувати різноманітні засоби інформації: паперові, електронні); світоглядні (ерудиція, прагнення до пізнання нового, пошуку новизни в галузі науки і практики управління).

Модернізація управління освітою передбачає запровадження нової етики управлінської діяльності, що базується на принципах взаємоповаги, позитивної мотивації; упровадження новітніх інформаційних комп'ютерних технологій; підвищення компетенцій управлінців всіх рівнів.

Відповідно до нової структурно-функціональної моделі управління школою, усі напрямки шкільної діяльності мають бути інтегровані в окремі структурні підрозділи.

Сутність структурних змін полягає в зміні функціоналу, повноважень і ступеня відповідальності завучів і керівників, а також в об'єднанні всіх аспектів роботи (матеріальних, технологічних, кадрових, методичних, змістових, ідеологічних і т.ін.) у рамках конкретних напрямів і завдань.

Керівництво школою в цьому випадку приймає на себе команда лідерів, відповідальність і статуси розподіляються й делегуються. За директором закріплюється стратегічне планування, підтримка інформаційного забезпечення і загальний контроль та зовнішній менеджмент.

Управління інноваційними процесами в загальноосвітньому навчальному закладі потребує його переведення в якісно новий стан, більш відкритий щодо попереднього, створюючи при цьому відповідні умови для:

- постійної реалізації освітніх інновацій та підтримки педагогів-новаторів;
- надання конкурентноспроможних освітніх послуг, зокрема комп'ютерних;
- здійснення оперативного інформаційного зв'язку з усіма учасниками навчально-виховного процесу, роботі в мережі Інтернет;
- інтеграції в міжнародний освітній простір;

Інноваційний загальноосвітній навчальний заклад є закладом освіти, в якому постійно вносяться якісно нові елементи, створюючи та використовуючи при цьому інтелектуальний продукт, доводяться нові оригінальні ідеї до реалізації їх у вигляді освітніх систем, програм, технологій, освітніх послуг. Таких загальноосвітніх навчальних закладів в Україні налічується 20%.

Головна стратегія у створенні нової моделі управління освітою – формування єдиного інформаційного простору, цілісного комунікативного середовища та впровадження нової технологічної схеми прийняття управлінських рішень.

Актуальною проблемою розвитку освіти сьогодні є модернізація управління загальноосвітнім навчальним закладом. Система управління повинна

забезпечувати якість надання освітніх послуг у залежності від потреб людини, суспільства, ринку праці.

Спираючись на теоретичні та практичні засади управлінської діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу, який цілеспрямовано формує та створює умови для підтримки позитивного іміджу, можемо визначити шляхи модернізації управлінської діяльності директора ЗНЗ.

Зупинимось на найбільш важливих вимогах-тенденціях, характерних для процесу розвитку внутрішнього управління в школі, яка спрямовує діяльність на формування та постійну підтримку іміджу:

1. Апарат управління повинен прагнути до більшої погодженості та впорядкованості в роботі на засадах ідейної, інтелектуальної, мотиваційної, вольової, емоційної та психологічної єдності його суб'єктів, які є командою однодумців; він має створювати корпоративну систему керівництва.

2. Здійснюється характер взаємодії «керівник – підлеглий»: він набуває він набуває рис динамічної рухомої рівноваги. Відбувається делегування повноважень.

3. Правова (юридична), адміністративна, нормативно визначена відповідальність доповнюється моральною відповідальністю, яка починає відігравати домінуючу роль.

4. Роль керівника – одна з багатьох ролей, котру повинен виконати кожен суб'єкт (штатний керівник, педагог, учень та ін.).

5. Інформаційний чинник стає одним із визначальних у розповсюдженні нових ідей розвитку, формування іміджу, а також нових технологій управлінського досвіду.

6. Збільшується роль не тільки інформаційних, але й психологічно-педагогічних засад управління.

7. Оскільки в усьому світі відзначають тенденцію до переосмислення ієрархічних взаємин (керівник – підлеглий), більшого значення набуває вплив особистості директора, його розуму, інтелекту, творчого потенціалу на підлеглих завдяки його іміджу, високому рейтингу в колективі.

8. Формування іміджу закладу освіти – результат інноваційної управлінської діяльності, спрямованої на розвиток загальноосвітньої школи. Директор стає головним суб'єктом управління.

9. Модернізація системи управління сучасного загальноосвітнього закладу, який працює в режимі іміджмейкінгу, відбувається на 4 рівнях: директора освітнього закладу, заступників директора, педагогічних працівників, учнів та їхніх батьків.

Список літератури:

1. Даниленко Л.І. Модернізація змісту, форм та методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи: Монографія. – К.: Логос, 1998. – 140 с.

2. Діагностика управлінської культури керівників загальноосвітніх навчальних закладів: Збірник тестів для керівників закладів освіти / Уклад. С.В.Королук. – Полтава: ПОІППО, 2005. – 32 с.

3. Дмитренко Г.А. Стратегический менеджмент в системе образования. – К.: МАУП, 1999. – 176 с.
4. Єльнікова Г.В. Управлінська компетентність. – К.: Ред.. загальнопед. Газ., 2005. – 128 с.
5. Жигалов В.Т., Шимановська Л.М. Основи менеджменту й управлінської діяльності: Підручник. – К.: Вища школа, 1994. – 223 с.
6. Калініна Л.М. Система інформаційного забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом: Монографія. – К.: Айлант, 2005. – 275
7. Карамушка Л.М. Психологія управління загальними закладами освіти. – К.: Ніка-Центр, 2000. – 332 с.
8. Коломінський Н.Л. Психологія менеджменту в освіті (соціально-педагогічний аспект): Монографія. – К.: МАУП, 2000. – 286 с.
9. Короліук С.В. Модель розвитку управлінської культури керівника загальноосвітнього навчального закладу в системі післядипломної освіти // Імідж сучасного педагога. – 2004. - № 10. – С. 10 - 13.
10. Короліук С.В. Професійна компетентність керівника загальноосвітнього навчального закладу як складова його управлінської культури // Імідж сучасного педагога. – 2005. - № 9 – 10. – С. 45-48.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЗВО

Пасенко Світлана Володимирівна

студентка Переяслав-Хмельницького державного
педагогічного університету імені Григорія Сковороди
2 курс, ступінь освіти магістр

Сігасва Лариса Євгеніївна

Професор
Переяслав-Хмельницького державного педагогічного
університету імені Григорія Сковороди

Для України, яка перебуває на стадії радикального трансформування суспільних структур та інститутів, потреба в узгодженій взаємодії всіх суб'єктів суспільного життя, потреба у взаєморозумінні, виражених діалогових стосунках, консенсусах і злагоді належить до найактуальніших проблем сьогодення. Комунікативна культура майбутніх педагогів – це інтегроване утворення особистості як суб'єкта професійної діяльності, яке сприяє його особистісному та професійному зростанню і водночас забезпечує реалізацію професійної компетентності в комунікативній діяльності у процесі надання освітніх послуг.

Діалогізація освіти є провідним методологічним підходом до організації освіти, оскільки активізує навчальну діяльність студентів, уможлиблює пріоритетність особистісного досвіду над предметними компонентами освіти, застосування спеціальних освітніх технологій та методів, рефлексивне розкриття внутрішнього потенціалу студентів, створює позитивну атмосферу для формування самодостатньої, творчої, незалежної і свідомої особистості.

Педагогічна культура – це інтегративна характеристика педагогічного процесу, що включає єдність як безпосередньої діяльності людей з передачі накопиченого соціального досвіду, так і результати цієї діяльності, закріплені у вигляді знань, умінь, навичок і специфічних інститутів такої передачі від одного покоління до іншого.

Комунікативна культура майбутнього педагога – це інтегральна складова професійної компетентності педагога, що являє собою систему знань, ціннісних орієнтацій та установок, образів поведінки, комунікативних знань, комунікативних умінь і навичок, комунікативно-значущих якостей особистості, що забезпечують у своїй взаємодії продуктивну професійну комунікативну діяльність.

Комунікація (лат. communicatio) – акт спілкування, зв'язок між двома або більше індивідами, побудований на взаєморозумінні; повідомлення інформації однією особою іншій [3]. Комунікативний – те ж, що і комунікабельний, – схильний, здатний до комунікації, установлення контактів і зв'язків, легко

встановлює їх [5]. Термін «комунікація» тлумачать як «шлях повідомлення, спілкування». Поняття «повідомлення» і «комунікація» не роздільні в наукових дослідженнях [3]. «Комунікація» – значно ширше поняття, бо це усвідомлений чи неусвідомлений зв'язок, передача і прийом інформації, її можна спостерігати всюди і завжди. Прихильники єдності в тлумаченні вищеназваних понять – Л. С. Виготський, І. О. Зимня, І. І. Іванець, О. О. Леонтьєв. На їхню думку, комунікація має діалогічний характер. Ця ж особливість притаманна і спілкуванню. Комунікація – «це соціальне явище», «соціальне спілкування» з використанням численних систем зв'язку, визначених людьми, серед яких головними «є людська мова і мовлення» [4].

М. С. Каган поділив терміни «комунікація» і «спілкування»: а) спілкування має практичний і духовний характер, тоді як комунікація – це суто інформаційний процес; б) спілкування – це міжсуб'єктна взаємодія, і структура його діалогічна, тоді як комунікація – це інформаційний зв'язок суб'єкта з будь-яким об'єктом [5].

Твердження про те, що комунікація – це інформаційний зв'язок, не діалогічний за структурою, вважаємо суперечним, оскільки інформаційний зв'язок Інтернет можна назвати абсолютно новою технологією, що дозволяє транслювати інформацію в двох напрямках. Спілкування має багато видів. Ми зосереджуємось на педагогічному спілкуванні [2]. Учені виділяють аспекти педагогічного спілкування: комунікативний, що містить обмін інформацією; інтерактивний, що передбачає організацію взаємодії; перцептивний, що відображає процеси сприйняття і формування образу іншої людини та встановлення взаємодії [2].

Специфіка комунікативного аспекту спілкування полягає в тому, що: – по-перше, спілкування – це активний обмін інформацією між особами, у ході якого предмет спілкування досягається спільно; – по-друге, обмін інформацією передбачає психологічний взаємовплив суб'єктів на поведінку партнера з метою зміни; – по-третє, комунікативний вплив можливий лише тоді, коли суб'єкти володіють єдиною або подібною системою кодування і декодування (тобто говорять однією мовою), коли знаки та закріплені за ними значення відомі всім; – по-четверте, для спілкування характерні комунікативні бар'єри, що мають соціальний або психологічний характер [1].

Педагогічне спілкування за функціями буває контактне, дистанційне, інформаційне, спонукальне, координаційне.

Комунікативна культура – це позиція особистості, що проявляється в потребі взаємодії з іншими суб'єктами, цілісності та індивідуальності, творчому потенціалі людини і його здатності підтримувати «мажорний характер» (Г. В. Звездунова) комунікації, доброзичливе ставлення до суб'єктів, які є навколо [5].

Культура (лат. cultura) – рівень, ступінь розвитку, що досягається в будь-якій галузі знань або діяльності (культура праці, культура мови і т.д.) [3]. Культура – сукупність інтелектуальних, світоглядних, етичних та естетичних досягнень. Головне в культурі – розвиток, збагачення, удосконалення нематеріального життя [3], педагогічна пильність і спостережливість, педагогічний такт, педагогічна уява, товарииськість [5].

Поняття комунікативної компетентності майбутнього вчителя - це комплекс знань, мовних і немовних умінь і навичок спілкування, набутих людиною в ході природної соціалізації, навчання і виховання. Безсумнівно, важливу роль при цьому відіграють природні дані й потенціал індивіда [1].

Педагогічна культура – це сутність характеристики особистості майбутнього вчителя. Вона містить такі складові компоненти:

- педагогічну позицію та професійно-особистісні якості;
- високий рівень педагогічних знань і культуру професійного мислення;
- професійно-педагогічні вміння і творчий характер педагогічної діяльності;
- культуру поведінки, спілкування, здатність особистості до саморегуляції [1].

Комунікативна культура – це:

- система цінностей-регуляторів педагогічної діяльності (аксіологічний підхід) [3];
- передумова, мета, спосіб, інструмент педагогічної діяльності, рівень самореалізації в ній, її результат і критерій оцінки (діяльнісний підхід) [3];
- концентроване вираження особистості педагога (особистісний підхід) [1].

Структурні елементи комунікативної культури майбутнього вчителя.

1. Знання комунікативних норм і правил.

2. Знання індивідуальних особливостей студента. Компонентом комунікативної культури вчителя є знання індивідуальних особливостей і властивостей студента.

3. Знання вчителем власних комунікативних особливостей.

4. Уміння володіти комунікативною ситуацією.

5. Ставлення до студента як до цінності

6. Комунікативний ідеал, що визначає спосіб мислення і діяльність людини.

У педагогічній літературі існують різні думки щодо виділення безлічі різних педагогічних умов, що сприяють формуванню комунікативної культури. Їх різноманіття пояснюється відмінностями в постановці мети і задач конкретного дослідження, вимог, що змінюються суспільства до підготовки студентів та іншими факторами.

Аналіз проблеми формування комунікативної культури майбутнього викладача в процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі дозволив нам виділити наступні організаційно педагогічні умови:

- забезпечення рефлексивної спрямованості процесу формування комунікативної культури майбутнього викладача;
- формування комунікативної активності студентів у процесі ділового спілкування на основі практико-орієнтованих технологій.

Серед усього різноманіття підходів, позицій, точок зору щодо сутності та змісту культури дослідники виділяють такі базові положення : – сутність культури – гуманістична, людино-творча, така, що полягає у конкретизації загальнолюдських цінностей стосовно кожної людини; – продуктом та одночасно творцем культури є людина; – головним джерелом культури виступає діяльність людини; – культура включає в себе способи та результати діяльності людини; – культура розглядається як механізм, який регламентує та регулює

поведінку і діяльність людини, оскільки людина виступає її носієм і ретранслятором; – культура специфічного людського способу буття, який визначає весь спектр практичної і духовної активності людини, її можливої взаємодії з навколишнім світом і собою» [6].

Науковий зміст поняття комунікативної культури розкриємо через сутнісний аналіз понять комунікації та комунікативності. Аналіз словників засвідчив, що поняття «комунікація» (від лат. *com+spicari*) є синонімом понять «зв'язок», «з'єднання», «взаємодія», «спілкування», «обмін інформацією», «повідомлення». Спілкування є сукупністю взаємодій людей, спільнот, у яких відбувається обмін інформацією, вміннями та навичками, досвідом і результатами життєдіяльності. Спілкуючись, люди організовують свою діяльність, обмінюються інформацією, звертаються один до одного з подякою, проханням, вимогою тощо, взаємно впливають один на одного, формуються як суспільні об'єкти. Спілкуватися означає підтримання стосунків, діловий зв'язок із ким-небудь об'єднання для спільних дій [7]. Комунікацію розглядають також і як окремий випадок зв'язку, спілкування – як окремий випадок взаємодії.

У світовому просторі педагогічна професія належить до найбільш відповідальних [5]. Серед інших професійних умінь особливу значущість становлять комунікативні вміння, володіння якими визначають рівень сформованості у педагогів комунікативної культури, оскільки основним інструментом роботи педагога-професіонала виступає спілкування. Професіоналом ми вважаємо людину, яка "досягла високого вміння, мистецтва, майстерності в будь-якій галузі" [2].

Суттєвим показником професіоналізму сучасного педагога є рівень його комунікативної культури. Культура, як зміст і певна характеристика життєдіяльності людини та суспільства, багатогранна. Тому при розгляді її сутності, структури, специфіки можливі різні підходи. Наслідком багатовимірності поняття культури є велика кількість її визначень сьогодні у науковій літературі (їх налічується близько 500 варіантів) [4].

Основними визначеннями поняття культури можна назвати ті, що можуть слугувати теоретичною основою розв'язання завдань з формування комунікативної культури студента – майбутнього педагога, а саме:

- визначення комунікативної культури як важливої функції загальної культури, яка включає форми і способи спілкування, передачу інформації на основі традицій, досвіду, норм поведінки, що накопичений людьми, поколіннями, етносами, епохами та ін. Прихильниками цього підходу є В. Андрущенко, В. Омельченко, О. Салтовський та інші вчені;

- уявлення про комунікаційну культуру як специфічну діяльність людини через свідоме осмислення своїх дій та вчинків розглядають Ю. А. Жданов, М. С. Каган, Дж. Лалл, Д. Томпсон, Д. Чейні та інші автори;

- аксіологічне трактування культури, як системи матеріальних і духовних цінностей, створених людиною в процесі суспільно-історичної практики відображено у працях В. Андрущенка, М. Михальченка, В. Молодиченка, В. Огнев'юка, Т. Троїцької та інших філософів. Аналіз наведених підходів дає підставу стверджувати, що комунікативна культура особистості відноситься до

основних видів культури і надає можливість людині пізнавати себе та інших через головне джерело культури і спілкування.

Велике значення для дослідження комунікативної культури майбутнього педагога має культурологічний підхід, оскільки він передбачає освоєння та створення цінностей, дозволяє визначити напрями формування комунікативної культури майбутніх педагогів, а також акцентує увагу на тих основних компонентах, які становлять сутність комунікативної культури. Аналіз сучасних досліджень дає змогу визначити існування двох напрямів формування комунікативної культури

- професійна освіта молодшої людини не може бути завершеною без сформованої культури мови, мистецтва мовлення, етики комунікативної поведінки, високих моральних якостей та гуманістичного світогляду;
- комунікативна культура передбачає наявність у кожного фахівця певних якостей і стратегій поведінки, які сприяють досягненню цілей у спілкуванні з іншими людьми: скласти позитивне враження про себе, продуктивно спілкуватися, орієнтуватися на успіх у професійній діяльності, прагнути до самореалізації в суспільних відносинах, адаптуватися до нових стосунків у трудовому колективі.

Утвердження гуманістичної парадигми сучасної системи вітчизняної освіти створює підґрунтя для того, щоб розглядати особистість не тільки як носій знань, практичних умінь, етичної норми і традицій, а й як носій індивідуальних властивостей, які самі здатні змінюватися. Цей підхід дозволив нам з'ясувати, що комунікативна культура педагога – це динамічне особистісне утворення, яке концентрує в собі мистецтво мовлення і слухання, об'єктивного сприйняття і правильного розуміння, сприяє побудові гуманних взаємостосунків і досягненню ефективної взаємодії на основі спільних інтересів. Спираючись на сучасні дослідження у сфері спілкування, взаємостосунків і взаємодії суб'єктів і об'єктів, у структурі комунікативної культури педагога можна виділити такі складові:

- світоглядна складова: система поглядів, переконань, принципів, знань і цінностей, етичних і естетичних норм;
- мотиваційна складова: мотиви комунікативної поведінки, комунікативні установки, професійна спрямованість;
- власне комунікативна складова: комунікативні вміння і навички (вербальні, невербальні), культура і змістовність мовлення;
- емоційно-вольова складова: емпатія, тактовність, витримка, толерантність, почуття гумору;
- конструктивна складова: адекватне сприйняття і самооцінка, гнучкість, рефлексивні здібності, здатність прогнозувати розвиток взаємостосунків і взаємодії. Комунікативна культура передбачає також високі моральні якості педагога, його ставлення до особистості, а не як засобу досягнення мети.

Комунікативна культура педагога – це складний соціально-педагогічний феномен, що складається з декількох взаємопов'язаних компонентів

(комунікативні настанови, комунікативні знання, комунікативні вміння, комунікативні навички, комунікативні риси характеру), які реалізуються при певних умовах і залежать від зовнішніх умов і внутрішніх чинників. Аналіз наукової літератури дає змогу зробити висновок про те, що діалогічне навчання – це спільна діяльність викладача та студентів при ситуативному моделюванні навчальної інформації у формі діалогу, який забезпечує створення образу – питання, образу – варіанту, які відображають індивідуальну точку зору, індивідуальне бачення навчальної проблеми та її вирішення учасниками навчального процесу. Сутність діалогічного навчання полягає в тому, що освітній процес організується таким чином, що практично всі студенти виявляються залученими до процесу пізнання, де вони можуть обмінюватися думками, ідеями в умовах емоційного комфорту і творчої атмосфери на заняттях.

Комунікативна культура сучасного педагога – складова частина його професійної культури. У той же час, комунікативна культура – поняття більш широке, оскільки характеризує активність індивіда також і поза сферою його професійних інтересів.

Отже, вимоги культури передбачають культурологічну діяльність, в результаті якої відбуваються позитивні перетворення в різних сферах суспільства (соціальній, економічній, духовній), тобто створюються цінності культури. Майстерність у професії педагога тісно пов'язана з умінням досконало володіти засобами та техніками спілкування.

Список літератури

1. Абрамович С. Д. Культурологія : навч. посіб. Київ: Кондор, 2005. 347 с.
2. Акмеологический словарь / под общей ред. А. А. Деркача. Москва: Издво РАГС, 2004. 161 с.
3. Амеліна С. М. Діалогічні методи навчання в аграрному ВНЗ. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2011. Вип. 159.
4. Амеліна С. М. Теоретико-методичні основи формування культури професійного спілкування у студентів вищих аграрних навчальних закладів: теорія і практика : монографія. Дніпропетровськ : ДЦАУ, 2007. 360 с.
5. Бабанский Ю. К. Педагогика : навч. посіб. Москва : Просвещение. 1993. 608 с.
6. Вегерчук И. З. Социально-перцептивная компетентность в профессиональном общении : учеб. пособ. Москва, 1999. 408 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / ред. В. Т. Бусел. Київ : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ РУХОВИХ УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Радько Марія

здобувач другого(магістерського)
рівня вищої освіти

Університету Ушинського (м. Одеса. Україна)

Заняття фізичної культури посідає значне місце в освітньому процесі у старших класах середньої школи. На заняттях фізичною культурою учні оволодівають вправами які мають сформувати у школярів рухові уміння та навички. Тобто мова йде про формування у свідомості учня суб'єктивного образу самої фізичної вправи, які людині є необхідними для нормального життя, для загартування здоров'я.

Учні старшої школи мають сформувати власне уявлення стосовно відображення усіх ознак рухового акту: мова йде про – напрям, форму, амплітуду, ритм та темп. Власне рухові уявлення займають основне провідне місце у фізичній культурі. Рухові уявлення виступають через усвідомлення образів власних дій та рухів.

Як переконаний В. Болобан, що учень повин навчитися відтворювати фізичну вправу і не лише у її практичній формі, а й самостійно переказати хід її виконання своїми словами, вживаючи при цьому відповідні терміни [1 с. 14].

Рухове уміння на перших етапах навчання виконуватися має у повільному темпі. Виконання дії обов'язково має чергуватися із зайвими рухами, зупинками та помилками. Рухове уміння полягає у здатності учня старших класів виконувати вправу, увага при цьому має бути сконцентрована на кожному русі, яке входить до її складу. Особливостями рухового уміння являється достатньо високий ступінь досконалості щодо практичного виконання рухової дії, яка була засвоєна учнем, усвідомлення учнем старших класів усіх компонентів рухової дії, які засвоєні на логічному та чуттєвому відображенню; присутністю автоматизованих елементів.

Окрім володіння руховою технікою виконання вправи, як зазначає П. Анохін, слід працювати над психологічною підготовленістю учня до виконання фізичної дії, рухової діяльності [1, с. 15]. Також Б. Шиян визначає, що психологічна структура рухових умінь не вичерпується повнотою та точністю чуттєвих образів цілісних ознак руху [2, с. 21]. Рухові уміння мають вигляд суцільної рухової дії, це свідчить про те, що руховим умінням властивий цілісний характер. Кожне вміння складається із елементів, ці елементи перебувають між собою у логічному зв'язку

Уміння за психологічною структурою відрізняється від навичок. Відмінність полягає в тому, що навички рухові пов'язані із певною дією, чи рухом. У той час, як уміння формуються із здатності старшого школяра практично застосовувати набуті ним знання. За допомогою рухових умінь старшокласник набуває

можливість виконувати самі різноманітні рухові завдання, важливо, що це відбувається в умовах діяльності рухової, тобто такої діяльності, яка має тенденцію до постійних змін [3, с. 105]

Під руховою навичкою ми будемо розуміти певний автоматизований спосіб керування руховою активністю (рухами) у цілісній руховій дії [4, с. 17]. Автоматизований рух є рухом, у якому рухова частина реалізується (виконується) за рахунок керування нижчими відділами ЦНС.

Необхідно звертати увагу на варіативність рухових навичок, та міцність спеціальних знань, вони повинні бути досить стійкими до суперечливих факторів; сама рухова навичка, як переконаний В. Бобровник, є суцільною руховою дією якій властивий цілісний характер [5, с. 49]

Отже, учні старших класів здатні цілком успішно оволодіти руховими навичками та уміннями якщо чітко будуть розуміли завдання та мету фізичної рухової діяльності, розуміли індивідуальну необхідність та суспільне значення рухових навичок та умінь, усвідомлювали значення фізичного розвитку для забезпечення рухової активності та фізичного здоров'я.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ахметов Р.Ф., Максименко Г.М., Кутек Т.Б. Легка атлетика : підручник. Житомир, 2013. 511с.
2. Шиян Б. М., Папуша В. Г. Теорія фізичного виховання. Тернопіль, 2000. 183 с.
3. Особливості розвитку стрибучості в учнів груп попередньої базової підготовки з легкої атлетики / Черкашин Р. О.. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету. 2013. С. 105-108.
4. Легка атлетика /під ред. Н.Г. Озолина, В.И. Воронкина, Ю.Н. Примакова. М.: ФиС, 2017. 671 с.
5. Бобровник В. И., Козлова Е. К. Актуальные проблемы современных научных исследований в легкой атлетике. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. Педагогічні науки. 2013. Вип. 112(1). С. 49-54

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В СПОРТІ

Романенко Сергій Степанович

доцент, доцент кафедри спортивних ігор,
Навчально-наукового інституту
фізичної культури, спорту і реабілітації
Університету Ушинського,
м. Одеса, Україна

Кисіль Ігор Валерійович

здобувач ОС «магістр»,
Навчально-наукового інституту
фізичної культури, спорту і реабілітації
Університету Ушинського,
м. Одеса, Україна

Актуальність теми. Трансформація сучасного суспільства не могла залишити поза увагою систему цінностей і ціннісних установок українців. Нинішня молодь – це діти, народжені в період радикальних соціально-політичних і економічних змін. Період їх виховання в житті батьків збігся з жорстко продиктованими реальністю вимогами виробити нові життєві стратегії для пристосування, а часом і виживання в мінливій життєвій реальності. Таке дитинство позначилося на світогляді і життєвих цінностях сучасної молоді.

Питання морально-етичного виховання молоді в системі фізичного виховання дуже актуальне, адже заняття фізичною культурою і спортом сприяють становленню особистості, громадянському вихованню через фізичну культуру. Там де панує фізична культура і спорт, у людини формується дисциплінованість і відповідальність. Також, актуальність цього питання підтверджує те, що нашому суспільству необхідні освічені, високomorальні люди, які при цьому були і фізично розвинені і здорові.

Вивчення сучасних концепцій теоретико-педагогічних основ фізичного виховання молоді як одного з найважливіших завдань підготовки морально-етичної особистості протягом тривалого часу знаходить відображення в роботах низки дослідників, а саме: В. К. Бальсевича, Н. А. Батуріна, В. В. Горіневського, П. І. Костенюк, А. М. Кулікова, П. Ф. Лесгафта, В. І. Ляха, Н. Ю. Мазова, С. Д. Неверовіч, В. Н. Платонова, Р. А. Пілояна, В. Л. Савіних.

Мета дослідження. Актуалізація процесу морально-етичного виховання молоді в спорті.

Об'єкт дослідження. Молодь в процесі морально-етичного виховання.

Предмет дослідження. Особливості сприйняття молоддю фізичного виховання в морально-етичному вихованні.

Виклад матеріалу. Моральність – це сукупність духовних і душевних якостей, які забезпечують виконання людиною правил поведінки в суспільстві (як в широкому сенсі цього поняття, так і в зазначеній групі людей, тісно пов'язаних за допомогою постійних відносин) [4, с. 12].

До поняття моральності тісно дотичне поняття моралі. Мораль – це система норм, правил і вимог, що пред'являються суспільством до особистості. Формування моральності – це перехід моральних норм, правил і вимог у навички і звички [5, с. 19].

Моральні якості – це постійні властивості особистості, що проявляються у всіх ситуаціях, пов'язані з прагненням людини слідувати моральним нормам. До моральних якостей відносяться доброта, чесність, гуманність, безкорисливість, співпереживання, колективізм, чуйність, взаємодопомога, патріотизм [10, с. 74].

Цінності є енергетичними вузлами, точками емоційного дотику в стосунках зі світом і водночас основою механізму мотивації соціальної поведінки людей [3, с. 34]. Базовими вважаються цінності, які являють собою основу ціннісної свідомості людини і підсвідомо впливають на її вчинки в різних сферах життя. Вони формуються в період так званої первинної соціалізації індивіда до 18 – 20 років, а потім залишаються досить стабільними, зазнаючи змін лише в кризові періоди життя людини і її соціального оточення.

Моральне виховання є однією з основ виховання людини. Це складний багатофакторний процес. Воно здійснюється за двома напрямками [9, с. 240]: озброєння вихованців моральними знаннями; вироблення моральних навичок і звичок поведінки.

Значення процесу морального виховання виражається в тому, що моральні норми стають надбанням кожного вихованця і перевтілюються в норми і правила поведінки конкретної людини.

Основною складністю і головним завданням морального виховання особистості є розкриття переходу від знання або дії до етичного відношення, вчинку. Визначення педагогічних умов і шляхів формування моральних відносин особистості і форм їх активізації є однією з центральних проблем теорії виховання.

Структура процесу морального виховання визначається його основними завданнями і охоплює формування моральної свідомості, моральних почуттів, поведінки і вольових рис особистості [1, с. 60].

Особливість морального виховання полягає в тому, що дотримання моральних суспільних норм і правил є справою добровільною та залежить від внутрішніх мотивів і потреб самої людини. Морально вихованою людиною стає лише тоді, коли норми і правила поведінки, які диктуються суспільством, стають її власними поглядами і переконаннями, а вимоги, що пред'являються до особистості, стають внутрішніми потребами людини.

Виховання моральних цінностей – це систематичний цілеспрямований вплив на людську особистість з метою формування моральної свідомості, розвиток моральних почуттів і вироблення навичок і звичок моральної поведінки.

Сьогодні, велика увага приділяється проблемі цінностей та моральних якостей молоді, які визначаються як стабілізуючі елементи суспільної свідомості, соціальної взаємодії і зразки поведінки індивіда в суспільстві.

Формування системи ціннісних орієнтацій сучасних підлітків детерміноване ламкою системою соціальних цінностей та ідеалів, розпадом традиційних інститутів соціалізації, відмовою від колишніх морально-правових засад і соціальних нормативів, зміною еталонів соціальної поведінки.

Найбільш негативними особливостями морально-етичних базових цінностей сфери сучасної молоді є:

- переважно розважально-креативна спрямованість життєвих цінностей і інтересів, що підкріплюється прямим впливом масової культури;
- вестернізація культурних потреб і інтересів, витіснення цінностей національної культури, аж до зміни ментальних характеристик свідомості західними зразками поведінки і символами;
- примітивізація ідеалів і цінностей суспільства в цілому і сучасної молоді, зокрема, а також істотне збільшення індивідуалістичного і прагматичного аспекту в змісті цінностей.

Сьогодні нашому суспільству необхідні освічені, високоморальні люди, які при цьому були і фізично розвинені і здорові.

Сучасна молодь дуже схильна до різних стресових ситуацій. Багато факторів впливають на психічний стан, до них можна віднести і навчання, і роботу [2, с. 168]. Тому досить часто молоді люди підсвідомо шукають спосіб розрядки. Найчастіше це призводить до вживання спиртних напоїв, наркотиків або тяги до сигарет. Однак в таких ситуаціях можна відкрити світ спорту. Адже саме під час спортивних занять в крові активно виробляються гормони, які працюють на подолання стресу. Також, поліпшується кровообіг і робота мозку та з'являється командний дух. Командні ігри (наприклад, футбол або баскетбол) дозволяють молоді відчувати спільність, набутти готовності допомагати і довіряти один одному в скрутну хвилину [7, с. 107].

Зауважимо, що формування високоморальних мотивів є найважливішим завданням виховання в спортивній діяльності. Моральні мотиви як би представляють собою місток, по якому людина переходить від свідомості до діяльності, втілюють свої знання і переконання в вчинки. Це пояснюється тим, що спорт практично завжди передусім морально, а вже потім і поряд із цим – фізично, психологічно, інтелектуально тощо, випробує спортсмена.

Аналіз літературних джерел дав нам підставу виділити головні напрями виховання спрямованого на формування морально-етичної культури молоді в спорті:

- 1) державно-патріотичне (формує патріотизм, вірність Батьківщині);
- 2) моральне (формує почуття обов'язку, честь, совість, повагу, доброту);
- 3) професійне (вольові, фізичні якості);
- 4) соціально-патріотичне (виховує колективізм, повагу до спортсменів інших національностей);
- 5) соціально-правове (виховує законослухняність);

б) соціально-психологічне (формує позитивний морально-психологічний клімат у спортивному колективі) [8, с. 94].

Моральне виховання в спорті – це складний педагогічний процес. Сутність потужного впливу занять спортом на особистість в принципі полягає в наступному: суб'єктивна діяльність спортсмена, будучи спрямована на оволодіння мистецтвом рухів і на зміцнення тіла, на основі зворотного зв'язку удосконалює самого себе. Багатогранність виховних впливів спорту підтверджується тим, що дві третини спортсменів бачать користь спорту не тільки в розвитку фізичних сил, але й в становленні моральних, вольових якостей особистості в цілому. Крім того, всі спортсмени відзначають моральну ефективність занять спортом [8, с. 93].

Такі моральні принципи, як чесність і правдивість, моральна чистота, простота і скромність у суспільному та приватному житті, проявляються в чесній спортивній боротьбі, зразковій поведінці спортсмена в побуті, високій вимогливості до себе незалежно від спортивних досягнень.

Необхідно зауважити, що провідна роль у формуванні морально-етичної культури, належить викладачам та тренерам, які є спеціалістами з відповідних видів спорту. Саме вони організовано та цілеспрямовано повинні здійснювати процес виховання, впливати на свідомість, почуття, волю своїх вихованців [6, с. 151].

Висновки. Проблема морально-етичного виховання молоді існує і її потрібно досліджувати. Адже в процесі регулярних занять спортом здійснюється різносторонній вплив на розвиток фізичних і психічних якостей молодих людей, а також на формування їхніх особистих якостей, уявлень та особливостей поведінки. Але потрібно пам'ятати, що прояви агресивності, які наявні в спорті, не повинні набувати антисуспільного характеру, а значною мірою обмежуватися за рахунок засвоєння етичних і морально-правових норм.

Список літератури:

1. Абдулаева М. А., Омаров О. М. Общепедагогические основы технологического подхода в образовании и его практическая реализация в процессе нравственного воспитания учащихся общеобразовательных школ // Приоритетные научные направления: от теории к практике. 2016. № 23. С. 58 – 68.
2. Еремін Р. В. Физическая подготовка как фактор, определяющий качество профессиональной деятельности и развития личности / Р. В. Еремін // Наука и практика. – 2014. – № 2 (59). – С. 167 – 170.
3. Іщук Н. М. Навчально-методичне забезпечення виховання духовності студентів вищого навчального закладу. Проблеми освіти. 2005, Вип. 42. С. 31 – 37.
4. Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах (Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді) : Зб. наук. пр. Кн. 2 / ред.: О. В. Сухомлинська; АПН України. Ін-т пробл. виховання. Київ, 2000. 340 с.

5. Ороновська Л. Становлення духовних цінностей особистості: теоретичний аспект проблеми .Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка. 2006. № 5. С .18 – 22.
6. Підлісна В. Принципи здорового способу життя студентської та учнівської молоді / В. Підлісна, М. Гуска // Вісник Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка: зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 3. – С. 149 – 153.
7. Подрезов И. Н. Физическая культура как важный фактор в формировании культуры личности / И. Н. Подрезов // Актуальные проблемы физической культуры и спорта курсантов, слушателей и студентов: сборник статей. - Орел: ОрЮОИ МВД России имени В. В. Лукьянова, 2016. – С. 106 – 109.
8. Стасюк Р. М. Вивчення мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до занять фізичними вправами // Сучасні проблеми фізичного виховання та спорту школярів і студентів України: Матеріали IV-ї Всеукраїнської наукової студентської конференції/ Р. М. Стасюк, Т. О. Лоза. – Суми: СумДПУ, 2004. – С. 92 – 96.
9. Шиян О. Консолідація державних і громадських організацій щодо впровадження молодіжних програм як засіб реалізації державної освітньої політики з питань забезпечення здорового способу життя молоді / О. Шиян // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2008. – №3. – С.238 – 243.
10. Юрій М. Ф. Соціологія культури / М. Ф. Юрій. – К. : [б. в.], 2006. – 302 с.

«ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦТВ ДО МИСТЕЦЬКО – ОЗДОРОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

Сердюк Лариса Вододимирівна

Магістрантка

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
Університет ім.Григорія Сковороди»

Науковий керівник

Малашевська Ірина Анатоліївна

Доктор педагогічних наук,

професор кафедри мистецьких
дисциплін і методик навчання

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
Університет ім.Григорія Сковороди»

Анотація. У статті розглянуто поняття мистецько-оздоровчої діяльності, методи та прийоми мистецько-оздоровчої діяльності.

Ключові слова: мистецько-оздоровча діяльність ,

Удосконалення освітніх процесів вищої школи вимагає глибокого осмислення, синтезу, аналізу сучасної спеціальної педагогічної та загальнопедагогічної науки, переосмислення набутого досвіду і детального ознайомлення з сучасними новітніми технологіями.

Важливу роль у цьому процесі відведено мистецьким відділенням та факультетам, які визнають пріоритетні напрями своєї діяльності, що з'являються під впливом нових процесів та тенденцій , ефективної підготовки педагогічних кадрів, отриманні якісних знань пов'язаних з мистецькою педагогікою.

Особливо важливим питанням постає підготовка вчителів мистецтв до оволодіння освітніми методиками та технологіями, які спрямовані на емоційно-психологічне розвантаження школярів. Це питання особливо гостро постає в період політичної та соціальної кризи суспільства. Освітній процес в сучасних загальноосвітніх закладах побудований таким чином, що діти відчують перенавантаження, так як сам навчальний процес перевантажений заходами і навчальними заняттями. Це все потребує від школярів вміння знаходити час для відпочинку або зміну діяльності

Вчені різних галузей наук (медицини, психології, валеології, соціології, педагогіки та ін.) активізують пошуки способів зміцнення здоров'я школярів, який визначається неоціненим феноменом буття. Навчальний процес в сучасній освіті висуває перед школярами великі фізіологічні та психологічні вимоги, що дуже часто перевищують вікові, розумові та фізичні можливості його учасників. Дивлячись на все вище сказане, розуміємо, що особливої

актуальної набуває проблема спрямування професійної компетентності та підготовки майбутніх вчителів мистецтв у здоров'язберігаючому напрямку.

У підготовці сучасного педагога, а саме вчителя мистецтв, більше уваги приділяється методикам формування мистецько-оздоровчої діяльності школярів, заходам з удосконалення існуючих і створенні нових ефективних засобів, що підвищують духовно-фізіологічні можливості дитячого організму. Отже, інтегративні методи відновлення, зміцнення та збереження фізичного та психічного благополуччя педагога та вихованця набувають все більшого визнання. Одним з перспективних методів визнаний метод музично-оздоровчої діяльності, який детально вивчає і впроваджує в освіту новий напрямок сучасності – музикотерапія.

Останнім часом багато уваги приділяється використанню засобів музично-оздоровчої діяльності в процесі музичного сприйняття. Методи музично-оздоровчої діяльності, що застосовуються в навчально-виховному процесі, допомагають збудувати такий асоціативний ряд: мистецтво – творчість – переживання – творчість. Творчі процеси допомагають людині знайти вихід із будь-якої складної ситуації, вийти за рамки буденності, відмовитися від загальноприйнятих способів мислення і відновити здатність діяти відповідно до своїх мрій та уподобань.

Проблеми підготовки до мистецько-оздоровчої діяльності майбутніх вчителів музичного мистецтва не достатньо висвітлені в наукових працях. Актуальність обраної проблеми і вирішення важливих питань підготовки майбутніх вчителів мистецтв до застосування мистецько-оздоровчої діяльності у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладах поки що не знайшла належного вирішення.

Аналізуючи науково-педагогічні джерела з питань застосування мистецько-оздоровчої діяльності в підготовці студентів з музичного мистецтва приділено не достатньо уваги. Для того, щоб окреслити методи та прийоми формування мистецько-оздоровчої компетентності, необхідно розглянути різні аспекти впливів музики та людини. Слід проаналізувати досвід застосування форм і методів мистецько-оздоровчої діяльності у навчальному процесі вищих навчальних закладів, тобто оцінити рівень готовності та можливість поглибленого вивчення мистецько-оздоровчої діяльності та використання елементів мистецько-оздоровчої діяльності під час *Мистецько-оздоровча діяльність* — є одним з ефективних засобів корекційно-розвивального впливу на психофізіологічний стан особистості. Будучи джерелом творчості, даний психотерапевтичний метод має оздоровчий вплив на емоційну сферу людини, сприяє розвитку потенційних якостей особи чи відновлення функцій організму шляхом досягнення вищого ступеня міжособистісної інтеграції й, відповідно, вищої якості життя проведення педагогічної практики з учнями загальноосвітніх шкіл.

Мистецько-оздоровча діяльність — одна з давніших прикладних форм застосування музичного мистецтва в людському суспільстві. Незбагненні цілющі властивості відзначались ще в глибокій давнині і не втратили своєї сили впродовж тисячоліть до сьогодні.

В ХХ столітті розвиток мистецько-оздоровчої діяльності як науки активізувався з небувалою до того багатоманітністю. Окрім традиційної у використанні мистецько-оздоровчих методів галузі психіатрії - здатність звукового мистецтва позитивно змінювати фізіологічний стан людини - стали застосовувати практично всі лікувальні сфери та галузі педагогічної освіти. У наш час мистецько-оздоровча діяльність застосовується практично в усіх країнах Західної Європи.

Сьогодні існує три мистецько-оздоровчі школи:

- шведська (виявлення негативних переживань через музичний психорезонанс);
- американська (ідея психоаналізу – пригадування під час сеансу ситуації, що травмують, та доведення стану до катарсичного розрядження);
- німецька (психофізична єдність людини на основі якої проводять лікування у комплексі, враховуючи фізичний, емоційний, комунікативний та органічно-регулятивний аспекти).

Сутність педагогічного аспекту мистецько-оздоровчої діяльності полягає у її застосуванні у якості відновлювально-оздоровчого та нормалізуючого засобу музичного впливу на емоційний стан людини. Для цього використовуються властивості музичного мистецтва, що ненав'язливо пронизують з глибини психіки за допомогою специфічного впливу основних першоелементів музики: ритму, мелодії, гармонії. Розвиток мистецько-оздоровчої діяльності накопичується і в Україні. Одним з самостійних напрямків розвитку в педагогічній сфері є підготовка до мистецько-оздоровчої діяльності педагогів-музикантів.

. У сучасній системі української вищої освіти зростають вимоги до якості підготовки вчителя музичного мистецтва. Формування та удосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя мистецтва завжди знаходиться в центрі уваги науково-педагогічної думки.

Підготовка до застосування мистецько-оздоровчої діяльності стає необхідною складовою професійно-педагогічної підготовки майбутнього спеціаліста та репрезентує систему організації навчально-виховного процесу, яка передбачає систематизацію та поглиблення набутих методичних знань, вдосконалення практичних навичок та вмінь з метою підготовки студента до організації різних видів оздоровчо-освітньої діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах, формування методичної самостійності студента.

Під мистецько-оздоровчою діяльністю вчителя мистецтва розуміємо: властивість особистості та здатність до педагогічної діяльності в оздоровчо-розвивальному аспекті; організації навчально-виховного процесу в єдності освітньо-розвивального та оздоровчо-профілактичного аспектів педагогічної діяльності; спроможність ефективно розв'язувати стандартні та проблемні ситуації, що виникають у процесі навчання,результативно діяти.

Мистецько-оздоровча діяльність майбутнього педагога -музиканта складається із структурних компонентів: мотиваційно-спонукальний, когнітивно-пізнавальний, творчо-діяльнісний та методично-регулятивний,які між собою перебувають у тісній взаємодії.

Мистецько-оздоровча діяльність майбутнього педагога-музиканта це складне індивідуально-психологічне утворення, що базується на основі інтеграції досвіду майбутнього вчителя, його теоретичних знань, практичних вмінь і значимих особистісних властивостей, які обумовлюють готовність до виконання оздоровчо-освітньої діяльності на основі використання мистецько-оздоровчої діяльності в процесі навчання музики, здійснюючи вплив на емоційно-почуттєву сферу школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования: Для пед. спец. высш. учеб. заведений. — 2-е изд., перераб. И доп. — М.: Просвещение, 1990. — с. 40 — 141.
2. Абдуллин Э. Б. Теория и методика преподавания музыки. Музыкальное образование : методолого-методическая подготовка учителя музыки. Серия Педагогический университет / Э. Б. Абдуллин. — М., 2000. — 226 с.
3. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: Під-ручник / А. М. Алексюк. — К.: Либідь, 1998. — 560 с.
4. Алиев Ю.Б. Музыкальное воспитание / Ю.Б.Алиев // Музыкальная энциклопедия / Гл. ред. Ю.В. Келдыш. — М., 1976. — Т. 3. — С. 798.
5. Апраксина О. А. Методика музыкального воспитания в школе : Учеб. пособие для пед. ин-тов по спец. 2119 "Музыка и пение" / О. А. Апраксина. — М. : Просвещение, 1983. — 220 с.
6. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании: учеб. для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений / Е. А. Медведева, И. Ю. Левченко, Л. Н. Комиссарова, Т. А. Добровольская — М.: Издательский центр «Академия», 2001. — 248 с.
7. Арчажникова Л. Г. Профессия — учитель музыки: Книга для учителя / Л. Г. Арчажникова. — М., 1984. — 111 с.
8. Арчажникова Л.Г. Методика музыкального воспитания. Ч.1: [учеб. пособ. для студентов III — IV курсов вечернего и заоч. отделений музыкально-педагогического факультета] / Людмила Григорьевна Арчажникова. — М.: МГЗПИ, 1989. — 76 с.
9. Асафьев Б. В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании / Б.В. Асафьев [Под ред. Е. М. Орловой]. — М.- Л., 1965. — 145 с.
10. Байденко В. И. Компетенция в профессиональном образовании (к освоению компетентностного подхода) / В. И. Байденко // Высшее образование в России. — 2004. — № 11. — С. 3–13.
11. Баловсяк Н. Інформаційна компетентність фахівця // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2004. - № 5. — с. 21-28
12. Барбина Е.С. Формирование педагогического мастерства в системе непрерывного педагогического образования: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. / Барбина Елизавета Сергеевна. — К., 1997. — 471 с.
13. Баренбойм Л. А. Музыкальная педагогика и исполнительство / Л. А. Баренбойм — Л. : Музыка, 1974. — 336 с.

14. Бехтерев В.М. Охрана детского здоровья // Проблемы развития и воспитания человека. Избранные психологические труды. — М.: Ин-т практической психологии. — Воронеж: МОДЭК, 1997. — 416 с.
15. Бібік, Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н. М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики. — К. : “К.І.С.”, 2004. — С. 47–52.
16. Болонский процесс: середина пути / Под науч. ред. д-ра пед. наук, профессора В. И. Байденко. — М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, Российский Новый Университет, 2005. — 379 с.
17. Бочкарёв Л. Л. Психология музыкальной деятельности / Л. Л. Бочкарев. — М. : Институт психологии РАН, — 1997 г., — 352 с.
18. Брылин Б. А. Педагогические основы музыкально-творческого развития учащихся старших классов в современных формах досуга : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Брылин Борис Андреевич. — Винница, 1997. —450 с.
19. Валіт Е. А. Музична компетентність учителя музики як основа його педагогічної діяльності / Е. А. Валіт : [електронний ресурс].
20. Вишневський О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси / О. Вишневський. — Львів, 1996. — 238 с.
21. Всемирная декларация о высшем образовании для XXI века: подходы и практические меры // Вестник высшей школы. — 1999. — №3. — С. 29 –35.
22. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский [2-е изд.]. —М. : Искусство, 1968. — 496 с.
23. Глузман Н.А. Методико-математична компетентність майбутніх учителів початкових класів : [монографія] / Н.А. Глузман. — К.: ВИЩА ШКОЛА–XXI, 2010. — 407 с.
24. Гнатюк В. М. Управління системою національного виховання учнів загальноосвітньої школи / В. М. Гнатюк. — К.: Оріони, 1998. — 120 с.
25. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. — К.; Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2010. — 308 с.
26. Гринчук І.П. Формування майбутнього вчителя музики : Репродукція чи творення? / І.П.Гринчук // Рід. шк. 2000. — С. 26-28.
27. Гура О. І. Комунікативна компетентність вчителя музики // Наука і сучасність. Педагогіка. Філологія / О. І. Гура // Збірник наукових праць. — Т. — К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. — 2005 . — С. 24-27.
28. Гуревич Р. С. Теорія і практика навчання в професійно-технічних закладах. — Вінниця : Планер, 2009. — 410 с
29. Гуцан Т. Г. Педагогічні умови формування готовності майбутніх вчителів економіки до профільного навчання старшокласників [Електронний ресурс] / Гуцан Тетяна Григорівна. — Режим доступу : <http://intkonf.org>
30. Державна національна програма “Освіта” (“Україна” ХХІ ст.). — К.: Радуга, 1999. — 61 с
31. Дидусь Н. И. Развитие самостоятельности студентов как профессионально необходимого качества учителя / Н. И. Дидусь // Совершенствование

подготовки студентов педагогических вузов к проведению воспитательной работы в свете основных направлений реформы общеобразовательной и профессиональной школы. — Одесса, 1985. — С.54–59.

32. Драганчук В. Історія музикотерапії як підґрунтя нових психолого-педагогічних систем // Проблеми педагогічних технологій: зб.наук. праць./ Енциклопедія професійної освіти. — М.: РАО,1999.- Т.2.-446 с.

33. Дресвянникова Н. М. Формирование коммуникативной готовности учителя музыки к педагогической деятельности : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Дресвянникова Надежда Марковна. — Воронеж, 2008. —201 с.

34. Дубровина И. В. Педагогическая психология: от теории к практике / И. В. Дубровина, С. В. Недбаева // Педагогика. —2008. —№ 2. —С.61– 69.

35. Евдокимова Н. В. Становление понятий «компетенность» и «компетенция» в современной педагогической практике / Н.В. Евдокимова [электронный ресурс].

36. Жане П. Психический автоматизм. Экспериментальное исследование низших форм психической деятельности человека / Пер. с франц. А. Вольцгефер. — М.: Начало, 1913. — С. 33.

37. Життєва компетентність особистості: науково-методичний посібник / Ред. Л. В.Сохонь, І. Г.Єрмакова та ін. — К. : Богдана, 2003. — 520 с.

38. Жураковский В. Управление самостоятельной работой: мировой опыт / В. Жураковский // Высшее образование в России. — 2003. — №2. — С. 45–50.

39. Завьялова В.Ю. Музыкальная релаксационная терапия: Пркт. рук.-во. Новосибирск, 1995.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ АНДРАГОГІВ

Сипченко Ольга Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Смоляр Єлизавета Дмитрівна

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Формування нової генерації висококваліфікованих педагогічних кадрів з інноваційним типом мислення, розвиненою світоглядною культурою, здатних усвідомлювати місце та роль освітніх процесів у світовому культурному просторі є стратегічним орієнтиром розвитку українського суспільства. У зв'язку зі змінами смислових компонентів сучасного суспільства, трансформаціями освітньої парадигми постає нагальна необхідність інформатизації і медіатизації освітньої галузі, висуваються нові вимоги до підготовки конкурентоспроможних фахівців із різних галузей, серед яких – здатність знаходити потрібну інформацію для використання у своїй професійній діяльності, навички користування сучасними технологіями, уміння застосовувати нетрадиційні методи, форми й засоби для вирішення питань успішного формування професійних компетентностей, отримання знань, набуття вмінь і навичок тощо [1].

Сучасні напрями євроінтеграції, демократизації та модернізації вищої освіти визначають необхідність спеціальної підготовки викладача вищої школи. За таких умов, згідно Законів України «Про освіту» [2], «Про вищу освіту» [3] з'явилися нові перспективи для розвитку в Україні галузі освіти дорослих, що зумовило можливість здійснення закладами вищої освіти (далі – ЗВО) підготовки здобувачів другого магістерського рівня вищої освіти за професійною кваліфікацією «Викладач вищого навчального закладу. Андрагог».

Необхідність професійної підготовки андрагогів задекларована в документах міжнародних організацій (ЮНЕСКО, Організації міжнародного співробітництва і розвитку та ін.) [4; 5], а також візуалізована в Концепції розвитку освіти дорослих [6], Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 рр. [7], Концепції розвитку педагогічної освіти [8] та ін. У сучасному суспільстві сфера професійної діяльності андрагогів значно розширюється, виходить за межі формальної освіти. Андрагог працює скрізь, де навчаються дорослі: на курсах і в спеціальних центрах, громадських організаціях і віртуальному просторі, у гуртках, клубах за інтересами, університетах «третього віку» тощо. За цих умов актуалізується потреба професійної підготовки, що зумовлює необхідність не

лише набуття відповідних компетентностей майбутніми фахівцями, але й формування вміння швидко орієнтуватися в інформаційному просторі, володіння сучасними методами та технологіями отримання й обробки інформації (зумовленими специфічною організацією інформаційних процесів в освітньому середовищі), креативне мислення та творче використання інформації в професійній діяльності тощо [9].

Зазначимо, що завдання, цілі та напрями розвитку інформаційного суспільства в Україні були визначені ще у 2007 році [10]. Так, концептуальною основою для розробки завдань щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні було визначено інформаційний напрям державної політики та основні стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства в Україні:

- використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для вдосконалення державного управління, відносин між державою і громадянами, становлення електронних форм взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування і фізичними та юридичними особами;
- захист інформаційних прав громадян, насамперед щодо доступності інформації, захисту інформації про особу, підтримки демократичних інститутів та мінімізації ризику «інформаційної нерівності»;
- удосконалення законодавства з регулювання інформаційних відносин;
- покращення стану інформаційної безпеки в умовах використання новітніх ІКТ.

Доречно вказати, що в суспільстві, життєдіяльність якого істотно визначається інформаційними ресурсами і знанням, системі освіти належить провідна роль у його ефективному розвитку і відтворенні соціальних інститутів. Сучасне інформаційно-комунікативне суспільство вимагає від освітньої галузі створення таких дидактичних систем, що ґрунтуються на оновленій науково-педагогічній методологічній парадигмі, спрямованій на розвиток активізації фундаментальної підготовки фахівців, адаптації до швидкісних темпів розвитку інформаційного суспільства, створення сприятливих умов для опанування загальної освіти та обраної професії, реалізацію інтелектуального й особистісного потенціалу тощо. Основою розвитку інформаційно-комунікативного суспільства є перехід до безперервної, відкритої освіти (smart-освіти), яка розглядається як раціональний синтез усіх відомих форм освіти.

Нині, під час упровадження в усі сфери буття новітніх інформаційних технологій і найскладнішої техніки особливого значення в підготовці фахівців набуває проблема формування їхньої інформаційно-комунікаційної компетентності (далі – ІКК) як складової загальної професійної компетентності. Запит суспільства на особистість з високим рівнем ІКК, зокрема фахівців освітніх галузей, відображено в нормативно-правових документах (Закони України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Національна доктрина розвитку освіти України на 2012 – 2021 роки, Національна рамка кваліфікацій України тощо). Особливого значення оволодіння ІКК набуває у зв'язку з вимогами державного стандарту вищої освіти – сукупності вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти і наукових установ за

кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності щодо комп'ютерної грамотності майбутніх фахівців.

Принагідно відмітимо, що в Законі України «Про національну програму інформатизації» (від 4 лютого 1998 року № 74/98-вр)» визначено поняття «інформаційні технології» як цілеспрямовану організовану сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування [11]. Відповідно інформаційні технології, що базуються на використанні персональних комп'ютерів, комп'ютерних мереж і засобів зв'язку утворюють інформаційно-комунікаційні технології.

Зазначимо, що інформаційно-комунікаційні технології (англ. Information and communications technology – ICT) – це загальний термін, який підкреслює роль уніфікованих технологій та інтеграцію телекомунікацій, комп'ютерів, підпрограмного забезпечення, програмного забезпечення, накопичувальних та аудіовізуальних систем, які дозволяють користувачам створювати, одержувати доступ, зберігати, передавати та змінювати інформацію. Іншими словами ІКТ складається з інформаційних технологій (ІТ), а також телекомунікацій, медіатрансляцій, усіх видів аудіо і відео обробки, передачі, мережесих функцій управління та моніторингу [12, с. 19].

Нам імпонує думка Ю. Триус, який визначив інноваційні інформаційно-комунікаційні технології навчання як оригінальні технології (методи, засоби, способи) створення, передавання і збереження навчальних матеріалів, інших інформаційних ресурсів освітнього призначення, а також організації і супроводу навчального процесу (традиційного, електронного, дистанційного, мобільного) за допомогою телекомунікаційного зв'язку та комп'ютерних систем і мереж, що цілеспрямовано, систематично й послідовно впроваджуються в педагогічну практику з метою підвищення якості освіти [13].

Цікавим для нашого дослідження є досвід упровадження ІКТ у процес професійної підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Освітня програма «Педагогіка вищої школи» спрямована на підготовку андрагогів, передбачає формування навичок використання інформаційних і комунікаційних технологій, здатності до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел, засвоєння нових знань, володіння сучасними інформаційними технологіями тощо [14, с. 185].

Так, формування основ інформаційної культури здобувачів, їхньої підготовки до практичного використання засобів і методів ІКТ у своїй майбутній професійній діяльності з урахуванням специфіки предметної галузі й особливостей навчання було забезпечено реалізацією відповідних етапів. По-перше, на кафедрі педагогіки вищої школи існує постійно діючий семінар, який дозволяє науково-педагогічним працівникам ознайомитися з новими ІКТ. Адже здатність до використання інформаційних технологій є одним з найважливіших показників професіоналізму викладача. По-друге, згідно зі ст. 62 Закону України «Про вищу освіту» [3] щодо прав осіб, які навчаються в закладах вищої освіти,

та з метою активізації й залучення здобувачів вищої освіти до науково-дослідної роботи, а також створення умов для їхнього творчого та професійного зростання було організовано проблемну групу, мета якої передбачала оволодіння здобувачами знаннями щодо сучасних методів і форм організації освітнього процесу засобами ІКТ, особливостей їх застосування.

Доцільність зазначеного дозволило здобувачам дізнатися, що до засобів ІКТ належать: апаратні засоби (персональний комп'ютер та його складові, локальні та глобальні мережі, сучасне периферійне обладнання, відеокамери, CD та DVD диски) та програмне забезпечення (Інтернет, його інструменти (електронна пошта, браузері, веб-сайти, пошукові системи, форуми, аудіо-та відео чати), засоби IP-телефонії, платформи для мережових курсів, блоги, мікроблоги, сервіси для зберігання фото, відео, презентацій, контактні сервіси, smart-технології, хмарні технології, геосервіси тощо). Програмне забезпечення (програмні засоби) – це сукупність програм системи обробки інформації і програмних документів, необхідних для експлуатації цих програм.

Результати наукового пошуку дають підстави стверджувати, що проблема використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній підготовці андрагогів у закладі вищої педагогічної освіти на сьогодні є актуальною, оскільки розкриває великі можливості для професійного становлення майбутніх фахівців. У ході дослідження виявлено позитивну динаміку щодо підвищення рівня інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх фахівців, знань та вмінь застосовувати ці технології в професійній діяльності.

Список літератури

1. Сипченко О. Особливості впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес сучасного ЗВО. *Materials of International Scientific and Practical Multidisciplinary Internet Conference* «Modern technologies in the conditions of the educational paradigm of information and communication society» November 26, 2018. Zaporizhzhia. P. 162–165
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
4. World Conference on Adult Education. Final report. Montreal, Canada, 21–31 August 1960. URL : http://www.unesco.org/education/uie/confintea/montre_e.pdf.
5. Belém Framework for Action. Harnessing the power and potential of adult learning and education for a viable future (Belem / Brazil, 1–4.12.2009). UNESCO: UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2010. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001877/187789m.pdf>
6. Концепція освіти дорослих в Україні / укл.: Л. Б. Лук'янова. Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2011 року. 24 с.
7. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025. URL: <http://osvita-yu.mk.ua/reformuvannia-osvity/1773-kontseptsiia-rozvytku-osvity-ukrainy-na-period-2015-2025-rokiv>

8. Концепція розвитку педагогічної освіти від 16 липня 2018 р. № 776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
9. Сипченко О., Набока О., Чугаєва Л. Упровадження медіаосвіти у процес професійної підготовки андрагогів. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: Зб. наук. праць. [за заг. ред. доц. С.А. Саяпіної]. Харків ТОВ «Видавництво НТМТ» 2019. № 4 (96). С. 165–179.
10. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16>
11. Закон України «Про національну програму інформатизації». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80>
12. Кіяновська Н. М. Генезис поняття «Інформаційно-комунікаційні технології». *Наукові записки*: Серія: Педагогічні науки. Ч. І. Вип. 121. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. С. 117–122.
13. Триус Ю. В. Інноваційні технології навчання у вищій школі. *Сучасні педагогічні технології в освіті*: Х Міжвузівська школа-семінар. Харків, 2012. 52 с. URL: <http://www.slideshare.net/kvntkf/tryus-innovacai-iktvnz>.
14. Сипченко О., Черкашина Л., Гарань Н. Формування загальних компетентностей майбутніх викладачів засобами інноваційних технологій в освітньому середовищі ЗВО. *Професіоналізм педагога в умовах освітніх інновацій*: монографія за заг.ред. Л.Г.Гаврілової. Hameln, Germany: InterGING. 2018. С. 180–195.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНО-СМИСЛОВИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКИХ КАЗОК ТА ОПОВІДАНЬ

Степанова Наталія Михайлівна,

к.філос.н., доцент

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Венгерська Вероніка Олександрівна,

магістрант

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Вирішення нових завдань, що виникають в сучасному суспільстві, вимагає нових підходів до організації освітнього процесу, його спрямованості на подолання проблем виховання й розвитку дитини, яка не лише володіє певним комплексом знань, навичок, умінь, а й здатна трансформувати набутий досвід у цінності та переконання в багатогранному спектрі гуманістичних традицій та ідей [3].

Сучасні психолого-педагогічні дослідження орієнтовані на те, щоб відповісти на одне із важливих питань нашого часу: які смислові й життєві орієнтації чи установки повинні змінитися в культурі інформаційної цивілізації, щоб подолати духовно-моральну кризу й вийти на новий рівень цивілізаційного розвитку, орієнтований на людину як найвищу цінність буття. На перший план в осмисленні шляхів і способів подолання кризового стану висувуються не стільки економіка чи політика, а культура, яка зорієнтована на людину як особистість, що поєднує біосоціальне й духовне, здатну до саморозвитку, самовдосконалення, оновлення самої себе в міру того, як їй вдається пізнавати світ.

Кожне покоління живе в світі предметів, створених попередниками. Іншими словами, цей спадок і є культура – все найцінніше, що суспільство проносить через віки, зберігаючи набуте й примножуючи, додаючи, власне, своє. Але окрім матеріального, суспільство в спадок отримує й духовні цінності, формуючи власне ставлення до них, змінює, коригує, адаптує до конкретних умов.

Ціннісно-смислові орієнтації й відношення до них конкретної людини – основний критерій її людяності, гуманізму. Ідея гуманізму проходить червоною ниткою через всю історію людства, становлення її духовної культури. Ця головна цінність соціальних відносин, в яких крім обміну виробленим матеріальним та інтелектуальним продуктом передбачаються й емоційні відносини, відносини співпереживання, співчуття, милосердя, добра, любові. Їх виключення з соціальних відносин означає порушення гармонії, яка в залежності від ступеня зникнення призводить до криз, протиріч, конфліктів, навіть зіткнень.

У сучасній науковій літературі є значна кількість досліджень, присвячених загальним закономірностям культурних процесів та пов'язаних із ними особливостей формування ціннісно-сміслових орієнтацій підростаючого покоління.

Окреслені питання знайшли відображення в загальнотеоретичних доробках вчених-педагогів як минулого, так і сучасного періодів: Ш. Амонашвілі, Б. Ананьєва, В. Виготського, В. Мясіщева, Г. Кременя, С. Рубінштейна, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін.

Найважливішими в розробці теорії моральних цінностей і духовних орієнтацій молоді є праці вітчизняних вчених І. Беха, М. Білої, К. Карасьової, С. Ладивір, Т. Піроженко, О. Сухомлинської, Л. Хоружої, К. Чорної та ін. Загальним в дослідженнях цих вчених виступає визнання духовно-моральних цінностей найважливішими регуляторами соціально значущої поведінки людини.

Однак в більшості існуючих досліджень недостатньо розкриті можливості формування ціннісно-сміслових орієнтацій на етапі дошкільної освіти. Хоча практично всі представники сучасних психолого-педагогічних наукових шкіл надають особливого значення дошкільному періоду дитини, особливо старшому дошкільному віку, в становленні особистості й її змістотворних ціннісних компонентів. З їх точки зору, процес становлення ядра особистості – системи переконань і ціннісних орієнтацій – найінтенсивніше проходить саме в дошкільному віці. Здатність дошкільнят «запам'ятовувати» моральні норми, цінності, правила, ставлення до них і наслідування зразків моральної поведінки відкривають можливості для здійснення цілеспрямованої роботи з формування ціннісно-сміслових орієнтацій у дітей, починаючи з дошкільного віку [1, с. 5].

Без перебільшень, але ми переконані, українська казка та оповідання на морально-етичну тему – дуже дієві засоби у формуванні ціннісно-сміслових орієнтацій старших дошкільників. Осмислення вчинків героїв казок чи оповідань призводить до формування узагальнених уявлень про добро і зло, сім'ю, дружбу й щастя, ввічливість і турботу, любов тощо. Дитина не лише на прикладі дорослого, а й на вчинках героїв вчиться оцінювати конкретні ситуації, аналізувати, порівнювати, робити висновки. Й саме такий досвід стає основою вміння налагоджувати контакти із однолітками, дорослими й, зрештою, самореалізовуватися, вибудовуючи соціальні лінії взаємодії із оточуючим світом [2, с. 31].

У казках чи оповіданнях на морально-етичну тему дитину не задовольняють невизначені ситуації, коли невідомо, хто хороший, а хто поганий. Діти відразу ж прагнуть виділити позитивних героїв і беззастережно приймають їх позиції. А до всіх, хто перешкоджає здійсненню задумів цих героїв, відносяться різко негативно. При читанні дошкільник займає позицію «усередині казки / оповідання», прагне уподібнюватись улюбленому герою. Так виникають механізми моральної ідентифікації, внутрішня дія в уявному плані, коли дитина активно переживає події, в яких не брала участь і тим самим розуміє мотиви вчинків героїв, диференціює своє емоційне відношення й моральну оцінку [4, с. 34, 56].

Ситуація морального вибору – основа казкового сюжету чи оповіді на морально-етичну тему, при чому герої репрезентовані з абсолютною визначеністю: двобій добра й зла ніде не змальований таким чином, як у таких розповідях. Вигадані чи казкові герої вимагають від слухача співучасті, співчуття. Вони, як правило, наділені дитячими рисами характеру: прості, душевні, довірливі, незлопам'ятні, готові на скоєння рішучих вчинків і висновків, тобто є близькими дітям своїми реакціями та власними почуттями.

Герої не завжди є сильними, вони можуть помилятися чи виявляти слабкість, але вищі сили чи природа – завжди на їх боці. У казці чи оповіданні моральна дилема має навчити дитину винести «мораль» чи «урок»: чому так потрібно вчиняти / не потрібно, що таке добре / погано, чому важливо мати друзів, що означає «любити ближнього» і т. д.

Прослуховування казки чи оповідання на морально-етичну тему має породжувати переживання дітей, торкаючись їх емоцій: захоплення, радість, смуток, сміх, розпач тощо. Адже через емоційне сприйняття ми зможемо досягти високого рівня сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій дітей.

Зосередивши увагу на ролі паперової книжки в епоху комп'ютеризації, освітнього, розвивального та виховного значення прочитаного, про виховання на прикладах вчинків казкових героїв, ми спробували довести, що й сьогодні можна досить успішно розвивати та виховувати дитину засобами українського слова.

У виборі методів варто не лише зосередитися на читанні українських казок і оповідань, а й постаратися проводити різноманітні бесіди, обговорення, пояснення деяких слів для кращого сприйняття та розуміння дітьми.

Із практики спілкування з'ясувалося, що діти не повністю розуміють цінність «любов» і «любов до ближнього». Ми пояснювали дітям, що все, що навколо нас, є любов. Допомога мамі чи татові, підтримка товариша в скрутну хвилину, порятунок кошенятка від голодної смерті – це є прояв не лише турботи, а й любові.

За своєю природою всі дітки є трішки егоїстичними. І тому така цінність як чесність ними сприймається по-різному. В наших обговореннях ми намагалися переконати дітей, що, насамперед, чесним потрібно бути перед собою, а вже потім для інших. Ця чеснота проявляється не лише в тому, щоб помітити щось неприпустиме в діях ближнього, а й у тому, щоб бути чесним із собою, говорити правду, не лукавити, не брехати.

Також ми з'ясували, що для багатьох дітей цінність «ввічливості» була не в «ближньому полі». Саме тому ми спостерігали за дітьми як вони спілкуються, читали їм оповідання про ввічливі та лагідні слова, проводили роз'яснювальну роботу про силу «чарівних» слів і чому потрібно уникати «поганих».

Знаючи, що головною формою роботи із дітьми є гра, ми намагалися «прочитане» закріпити в грі – після кожного твору ми проводили руханку чи гру.

Серед ігор, які найбільше полюбилися дітям назовемо *«Поділися Добринкою»*. Всі діти ставали в коло. У нас був кошик, куди ми «складали» все те хороше, чому навчилися. І кожний міг покласти в загальний кошик щось своє, таким чином, ми намагалися сформувати із власного спільне, при чому, щоб кожний був долучений до творення великого цінного надбання.

Як ми вже зазначали, не всі діти розуміли значення в житті людини лагідних чи «чарівних» слів. Тому в нас була й така гра «Звертаюся до тебе...» Щоранку, як тільки всі збиралися в групі, ми створювали ранкове коло й зверталися до кожного по імені. Спочатку для дітей, було незвично називати ім'я кожного в лагідній формі (наприклад «Наталуся», «Максимко», «Оксанко»). А з часом, вони почали вигадувати дуже пестливі форми імен – «Наташунечка», «Максимусик», «Олексієчко», «Сергійочичок» та ін. При цьому їх настрій дуже покращувався, а на запитання – що ти відчував/-ла, коли до тебе так зверталися, то серед відповідей дітей були: «мені було дуже тепло», «дуже приємно», «мені було так, ніби я з'їв теплий піріжечок» тощо.

У висновку зазначимо, що період дошкільного дитинства перший, але дуже особливий період розвитку дитини. Саме в цьому віці виникає внутрішнє психічне життя й внутрішня регуляція поведінки. Позиція «внутрішнього» виявляє себе в здатності дитини сприймати загальні поняття, в уяві та мисленні, довільній поведінці, змістовному спілкуванні із дорослими та іншими дітьми. Саме в цей період відбувається формування в дитини активного інтересу до взаємин із іншими людьми (період активної соціалізації), ознайомлення з оточуючим світом, певними нормами спілкування та поведінки і, як результат – формування системи ціннісно-смыслових орієнтацій, які стануть базою соціального досвіду та ціннісних установок дитини в майбутньому.

Список літератури:

1. Амонашвили Ш. А. Сердце надо воспитывать. Дитячий садок. 2010. №2. С. 4–9.
2. Багірова В. Казка доброго навчає. Дитячий садок. Мистецтво. 2014. Лют. (№ 2). С. 30–34.
3. Базовий компонент дошкільної освіти / під наук. кер. А. М. Богущ. Київ, 2012. 26 с.
4. Гавриш Н. В. Художнє слово і дитяче мовлення. Київ : Редакції загальнопедагогічних газет, 2005. 128 с.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДГОТОВКОЮ ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ

Тітова Ганна Віталіївна

доцент, доцент кафедри спортивних ігор,
Навчально-наукового інституту
фізичної культури, спорту і реабілітації
Університету Ушинського,
м. Одеса, Україна

Качанов Юрій Валерійович

здобувач ОС «магістр»,
Навчально-наукового інституту
фізичної культури, спорту і реабілітації
Університету Ушинського,
м. Одеса, Україна

Анотація: Спортивна підготовка – багаторічний процес, який охоплює тренування спортсменів, їх підготовку до змагань та участь у них, організацію тренувального процесу та змагань, науково-методичне та матеріально-технічне забезпечення, що зумовлює потребу створення належних умов для поєднання занять спортом з навчанням і відпочинком.

Актуальність: Спортивне тренування – складова спортивної підготовки, спеціалізований процес, основу якого становить виконання фізичних вправ з метою розвитку та удосконалення фізичних якостей та здібностей, що зумовлюють готовність спортсмена для досягнення найвищих результатів у обраному виді спорту [6].

Мета: спортивної підготовки – досягнення максимально можливого для даного індивідуума рівня техніко-тактичної, фізичної та психологічної підготовленості, зумовленого специфікою виду спорту та вимогами змагальної діяльності.

Головна особливість спортивної підготовки полягає у тісному взаємозв'язку навчання, виховання та удосконалення. Технічні прийоми, що вивчаються у процесі занять, поступово переходять у спеціальні навички, які органічно поєднуються з розвитком моральних і вольових якостей спортсменів [1].

Тренувальний процес у роботі з дітьми має свої специфічні особливості, які спрямовані на виконанні актуальних завдань, підпорядкованих стратегічній меті – підготовці висококваліфікованих спортсменів, відповідаючи вимогам свого часу. Виходячи з цього, дитячий тренер повинен поступово, від етапу до етапу виконувати програму системи багаторічної підготовки спортсменів.

Однією з необхідних умов ефективного спортивної підготовки – є суворий облік вікових та індивідуальних анатомо-фізіологічних особливостей. Такий підхід дає змогу правильно підібрати заходи, методи навчання, кількість тренувальних і змагальних навантажень, прогнозувати можливі спортивні результати [2].

Відповідно до сучасних уявлень підготовки юних спортсменів передбачає процес управління цією системою, що є конкретним цілеспрямованим процесом керівництва певним об'єктом, що забезпечує досягнення необхідного ефекту [5,6].

Система управління представляє собою сукупність взаємозв'язаних дій стосовно вироблення, прийняття, реалізації і контролю управлінських рішень. Стосовно до теорії юнацького спорту «управління процесом багаторічної підготовки ЮС треба розглядати як сукупність засобів і методів керівництва цим процесом в цілому, а також його окремими складовими частинами при регулюючої і контролюючої діяльності керівних спортивних організацій, спортивних шкіл, тренерських рад і окремих тренерів. У залежності від інтервалів часу розрізняють перспективне (багаторічне), поточне (річне, етапне) і оперативне (місячне, тижневе) управління. При цьому у всіх випадках зберігається однакова послідовність основних управлінських дій [5].

Як відомо, технологія управління підготовкою ЮС складається з певних структурних елементів: прийняття рішення, організація виконання, збір і обробка інформації, підведення підсумків. Якщо ці загальні положення розглядати стосовно до юнацького спорту, то структура і зміст системи УПЮС може бути представлена наступним чином.

Науковцями доведено, що розвиток організму людини відбувається нерівномірно. Кожен окремий віковий період – це своєрідний етап зі своїми характерними особливостями, морфологічними та функціональними перетвореннями. Структурні елементи управління підготовкою юних спортсменів визначають послідовність дій необхідних для переведення юних спортсменів з одного рівня підготовленості до другого, тобто якісно нового рівня. Структурні елементи доповнюють один одного, сприяючи успішному функціонуванню всієї системи [1,7].

У роботі з юними спортсменами дуже важливо зберегти принцип пропорційності рівня функціональних можливостей організму з величинами тренувальних навантажень. Треба усвідомлювати, що навантаження позитивно впливають на організм тільки з урахуванням біологічних закономірностей росту і розвитку дитини. Тільки в цьому випадку в організмі відбуваються ефективні адаптаційні перебудови, які забезпечують високий рівень тренуваності [6].

Перед фахівцями постійно виникає питання, «що» повинен робити тренер дитячого колективу, тобто визначення основної мети і тих завдань, вирішення яких необхідне для цієї мети. Іншими словами – це аналіз всієї діяльності тренера. «Як» він повинен здійснювати цю діяльність. Мається на увазі засоби і методи, за допомогою яких вирішуються завдання підготовки гравців і команди, отже і досягається основна мета – результат. «Як» - це характеристика індивідуальної майстерності тренера, його творчість. Місце тренера у загальній системі управління командою – визначаюче, оскільки всі основні функції колективу здійснює він. Тому в роботі з дітьми тренер повинен виконувати основну роль педагога-вихователя [4].

Тренер – людина з певним життєвим, ігровим і спортивним досвідом, гравцям потрібні його поради і підтримка під час різних складних ситуацій. Тому тренер є старшим наставником.

Тренер – спортивний фахівець, який повинен займатися розвитком і популяризацією свого виду спорту.

Тренер – організатор і до його прямих обов'язків входить координація роботи всіх його помічників, взаємодія з керівництвом, колегами і т. і.

Враховуючи ці питання, треба основну увагу концентрувати на головному – його професійному рівні, тобто підготовка спортсменів і досягнення результатів. Більш точним визначенням буде: тренер – професійний керівник, який відповідає за підготовку та виступ окремих гравців і команди в цілому, це людина, яка відповідає за результат [2].

Виховна функція тренера – виключно важливе значення у діяльності тренера – це формування особистості. Тренер працює з дітьми, школярами, а їх сумісна праця триває 8 – 10 років. Вплив тренера, його можливості виховувати виключно великі, часто-густо цей вплив на формування особистості більший, ніж школи і сім'ї. головним аспектом виховної роботи тренера є: виховання характеру, мужності сильної волі, наполегливості у досягненні мети; моральні якості особистості, доброта, чесність; відповідальність, принциповість; колективізм, патріотизм, інтернаціоналізм, солідарність.

Процес виховання відбувається через спорт, завдяки спортивної підготовці, через практичну постійну роботу тренера. Дуже важливо, щоб колектив – команда виконувала виховну роль. Необхідно щоб тренер як вихователь, сам був вихованим. Його зовнішній вигляд, поведінка, дії і рішення повинні служити зразком у виховному відношенні.

Соціальна функція тренера – відома соціальна роль спорту у сучасному світі. Спорт – це одне з найбільших суспільних явищ. Це обумовлено не тільки тим, що спорт є областю пізнання, розвитку і удосконалення самої людини, його фізичних і психічних якостей, а також практично єдиним засобом укріплення здоров'я людини. Соціальне значення спорту ще й тому, що: спорт не має собі рівних за кількістю залучених до його сфери діяльності людей. Спорт, особливо, олімпійський рух володіє великим потенціалом взаємозв'язків між народами [3].

Функція спортивної підготовки – досягнення результату. Ця функція – найважливіша у роботі тренера. В кінцевому підсумку діяльність тренера, рівень його професійної підготовки оцінюється за якістю гри його команди і гравців. Іншими словами, результат команди – головний очевидний критерій успіху тренера.

Список літератури

1. Вучев В. В., Мещерякова О.Н. Технология обучения игровой деятельности. // Теория и практика физической культуры – 2007, №10 – С.15-18.
2. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. - М.: ИНТОР – 1996.- 44 с.
3. Деркач А. А. Педагогическое мастерство тренера. – М.: ФиС, 1981. – 375 с.
4. Кузовенков В. В. Деятельность спортсмена как объект управления. // Теория и практика физической культуры 1984, №4. - С.54.

- 5.Передельский А. А. Проблема раннего отбора в спорте и экспериментальные аспекты её решения//Теория и практика прикладных и экстремальных видов спорта. – 2016. - №1 (38). – С. 64
- 6.Передельский А. А. Структура годичного коррекционного цикла психофизического развития ребёнка на этапе начального спортивного отбора. //Физическая культура: Воспитание. Образование. Тренировка. 2017, №1. С. 237.
- 7.Селуянов В.Н. Контроль физической подготовленности и спортивной адаптации. //Теория и практика физической культуры – 2008, №5 – С. 36-38, 55-56.

ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ОСВІТНИХ СЕРЕДОВИЩ ПРИ ВИВЧЕННІ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Трофімчук Володимир Миколайович

к.п.н., завідувач кафедри загальнотехнічних дисциплін і технологій та цивільної
безпеки (ЗТДіТтаЦБ)

Рівненський державний гуманітарний університет

Трофімчук Людмила Олексіївна

вчитель, Обласний науковий ліцей в м.Рівне

Дідик Віталій Анатолійович

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти з напрямку підготовки
015 «Професійна освіта (охорона праці)» Рівненський державний гуманітарний
університет

Україна сьогодні розпочинає масштабну цифровізацію усіх галузей економіки та базових сфер життєдіяльності, максимально інвестуючи в розвиток цифрових інфраструктур. З урахуванням процесів цифровізації, Міністерство освіти і науки України, розпочало реформування системи професійної освіти, і у 2018 році запропонувало на обговорення проєкт концепції «Сучасна професійна освіта» на період до 2027 року [1]. До понятійного апарату цього документу, відповідно до сучасних вимог, включено інформаційно-цифрову компетентність як одну з ключових серед груп компетентностей, окреслених у рекомендаціях «Європейської довідкової рамки ключових компетентностей для навчання впродовж життя» «Proposal for a COUNCIL RECOMMENDATION on Key Competences for lifelong Learning», Брюссель, 17.01.2018 [2]. Крім того, при МОН України створено Комітет цифрових технологій в освіті, який вже розробив низку важливих документів, де чітко вказано на актуальність та важливість розвитку наскрізної «цифрової» компетентності, коли вивчення предметів відбувається через використання «цифрових технологій».

Разом з тим, аналіз вакансій, проведений на сайті rabota.ua в категорії «Старт кар'єри» показав, що кількість робочих місць в Україні, які вимагають принаймні базового розуміння «цифрових» технологій, стрімко збільшується. Через відсутність точної статистики важко оцінити це зростання, проте об'єктивна реальність свідчить, що вміння користуватися «цифровими технологіями» стає однією з основних вимог сучасного ринку праці. Так, за даними Інституту соціально-економічних досліджень, понад 80% роботодавців зацікавлені у фахівцях, орієнтованих на види діяльності, що пов'язані з умінням опрацьовувати величезні потоки інформації та продуктивно застосовувати ІТ-технології у професійній діяльності, публічному просторі та приватному спілкуванні.

У відповідності з вимогами «цифрового суспільства», набуває особливої актуальності проблема розвитку інформаційно-цифрової компетентності здобувачів професійної освіти. Тому ПТНЗ повинні бути орієнтовані на наскрізне застосування в навчальній практиці «цифрових технологій», які миттєво інтегруються в освітній процес. Опорою тут є «Концепція впровадження медіаосвіти в Україні» [3] та «Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні» [4], які спрямовані на забезпечення умов ефективного впровадження ІТ-освіти.

Разом з тим, аналіз навчальної діяльності ряду закладів професійної освіти Рівненщини дав нам можливість виокремити ряд суперечностей між:

- стрімким зростанням вимог до майбутніх кваліфікованих фахівців в епоху цифрової економіки та рівнем їх фахової підготовки у закладах професійної освіти;
- потребою у фахівцях, здатних застосовувати цифрові технології для вирішення професійних завдань, і низьким рівнем розвитку їх інформаційно-цифрової компетентності.

Справедливості ради, слід відмітити, що проблема невідповідності системи професійної освіти сучасним вимогам «цифрового суспільства» має й об'єктивні причини. Як показала практика, методики викладання у закладах професійної освіти застарілі, відсутність підготовлених викладачів з належним рівнем розвитку цифрової компетентності, а також недоступність цифрових технологій для навчального процесу, в сукупності, і призвели до низького рівня цифрової грамотності здобувачів професійної освіти.

Враховуючи ці причини, а також хитке фінансово-економічне становище закладів професійної освіти, доцільним є перехід на віртуальні навчальні середовища, базовий тарифний план яких доступний для освітніх установ безкоштовно. Так, зокрема, при вивченні охорони праці ми використовуємо середовище *Google-classroom*, де створили віртуальні класи, для організації та проведення навчальної діяльності серед здобувачів професійної освіти, а коди передали учням для приєднання, причому, для кожного створеного класу свій код доступу.

В середовище *Google Classroom* можна увійти з обліковими даними наступних типів акаунтів: акаунт навчального закладу; персональний вхід *Google*; акаунт *G Suite*. Акаунт навчального закладу надається акредитованим навчальним закладом, в якому використовується *G Suite for Education*. Такі акаунти створюються і керуються адміністратором навчального закладу [5]. Для того, щоб вперше увійти в клас, потрібно перейти на сторінку *classroom.google.com* та ввести ім'я користувача і пароль. Важливим є те, що середовище не містить жодної реклами, яка не буде відволікати учнів від процесу роботи, а особисті данні користувачів є захищеними.

Рис.1 Віртуальні класи середовища Google Classroom в режимі вчителя охорони праці.

Система *Google Classroom* дозволяє нам працювати в двох режимах — вчителя (див. рис.1) та учня (див. рис.2), які відрізняються не тільки зовнішнім виглядом, але й функціональними можливостями.

Рис.2 Середовище відкритого віртуального класу в режимі вчителя

Віртуальна класна кімната у режимі вчителя має 4 вкладки «Потік», «Завдання», «Люди» та «Оцінки».

Вкладку «ПОТІК» ми використовуємо для відображення новин, коментарів, питань; вкладку «ЗАВДАННЯ» з інструментами для створення та публікування завдань в класі. Слід відмітити, що завдання ми систематизовували не лише по класах, але й по темах, що значно спрощує роботу з матеріалом. Крім того, середовище *Google Classroom* дає унікальну, на наш погляд, можливість прикріплювати до завдання не лише текстові документи, а й відео та аудіоматеріали, зображення, тестові завдання тощо. Так, зокрема на уроках охорони праці ми використовували Google Drive – для створення і обміну завданнями, Google Docs – для заповнення бланків-відповідей, Slides – для створення презентацій-супроводу для вивчення теоретичного матеріалу, Google

Calendar – для розкладу та планування занять, Google Forms – для створення тестів, анкет, опитувань та інші сервіси й інструменти Google. Незаперечною перевагою сервісу Google Classroom – це можливість навчатися дистанційного (проведення онлайн уроків в умовах пандемії Covid-19), використовуючи новий додаток Google Meet, інтегрований в середовище Google Classroom. Для цього потрібно лише розмістити завдання в класі наперед та встановити час публікування його у класі.

Разом з тим, ми встановлюємо терміни здачі роботи. Система автоматично фіксує час здачі а, якщо робота здана із запізненням, то поруч із зданим завданням з'явиться відповідне повідомлення. Разом з тим, ми не обмежені системою оцінювання, так як градація балів для оцінки роботи учня варіює від 0 до 100 балів, або взагалі «Без оцінки». У віртуальному класі ми публікуємо, збираємо, перевіряємо та оцінюємо завдання, а виконані роботи учнів автоматично структуруються на Google диску.

У середовищі Google Classroom ми маємо можливість бачити кількість виконаних, зданих та призначених робіт здобувачів освіти.

Рис. 4 Відкрите завдання середовища Google Classroom в режимі вчителя

Вкладка ЛЮДИ в режимі роботи вчителя демонструє список учнів у класі, а ОЦІНКИ – містить таблицю згенерованих оцінок учнів, а також відмітки про невиконані роботи.

Перевірка та оцінювання роботи здобувачів освіти не є складним процесом. Нам достатньо відкрити виконане завдання, переглянути його та поставити оцінку, яка автоматично генерується з журналом виконаних робіт у тому ж віртуальному класі. За потреби ми маємо можливість переглядати оцінки як окремого учня, так і всіх учнів класу, відстежувати прогрес кожного, повертати роботу з оцінкою та коментарями, які можуть мати як приватний так і загальний характер. Таким чином, вчитель та учні мають можливість підтримувати зв'язок постійно.

Віртуальна кімната учня відрізняється від вчительської функціональними можливостями та має вкладки «ЛЮДИ», «ЗАВДАННЯ», «ПОТІК». На вкладці «ЛЮДИ» учень має можливість бачити своїх однокласників. Вкладка «ЗАВДАННЯ» (див. рис. 5) – містить структуровані за темами завдання (для того, щоб почати роботу над якимось з них слід просто натиснути на назві завдання), терміни здачі, оцінки. Крім того, учень має можливість редагувати виконану роботу, доки вона не здана, або лише після того, як вона оцінена та повернена вчителем. Вкладка «ПОТІК» відображає новини у класі, загальні коментарі. Здача роботи теж не потребує великих зусиль – учню потрібно виконати лише рекомендації вчителя (приєднати чи створити файл, пройти тест) тощо та натиснути кнопку «ЗДАТИ». Результати оцінювання учень може бачити відразу після виставлення оцінки вчителем.

Рис. 5 Вкладка ЗАВДАННЯ середовища Google Classroom в режимі учня

Отже, підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок, що віртуальне середовище Google Classroom є безкоштовним хмарним сервісом, досить простим та зручним для використання як вчителями так і учнями, що забезпечує автоматичне зберігання всіх матеріалів курсу на Google Диску, в тому числі завдань, виконаних учнями (унеможливорюючи при цьому раптової втрати даних), сприяє здійсненню постійного комунікаційного зв'язку між вчителем та учнями, і, щонайголовніше, сприяє розвитку інформаційно-цифрової компетентності останніх.

Список літератури

1. Проект Концепції реалізації державної політики у сфері професійної освіти «Сучасна професійна освіта» на період до 2027 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2018/10/17/1kontsepsiya.docx>
2. «Proposal for a COUNCIL RECOMMENDATION on Key Competences for lifelong Learning», Брюссель, 17.01.2018. [Электронный ресурс]. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:395443f6-fb6d-11e7-b8f5-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF

3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція)/ за ред. Л.А.Найдьонової, М. М. Слюсаревського. – Київ, 2016. – 16 с.
4. Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України. – Голос України від 06.02.2007. – № 21.
5. Войтович Н.В. Використання хмарних технологій Google та сервісів web 2.0 в освітньому процесі. Методичні рекомендації./ ВОЙТОВИЧ Н.В., НАЙДЬОНОВА А.В. – Дніпро: ДПТНЗ «Дніпровський центр ПТОТС», 2017 – 113 с.

РЕСУРСИ ІНТЕРНЕТУ У ФОРМУВАННІ ВМІНЬ І НАВИЧОК ІНШОМОВНОГО ГОВОРІННЯ

Федурко Оксана Миронівна

кандидат філологічних наук, доцент

Біляк Оксана Володимирівна

здобувач другого (магістерського) рівня освіти

Дрогобицький державний педагогічний

університет імені Івана Франка

Нинішню добу в розвитку людства називають інформаційною. Це засвідчує велику вагу в ній людського знання й інформації та зумовлює суттєві перетворення у різних ділянках життя суспільства, з освітньою включно. Одне з найістотніших нововведень в останній – використання в навчальному середовищі школи та вишу електронних носіїв інформації: комп'ютерів, мультимедійних засобів, Інтернету, електронних підручників тощо. Це не може не позначитися, на змісті й методиці навчання всіх навчальних предметів, і філологічного циклу зокрема, які мають по-новому спрямовувати діяльність учнів, стимулювати їхній пізнавальний інтерес, покращувати емоційний настрій, уможливлувати оперативний контроль і самоконтроль [1].

Аналізуючи засади, методи й прийоми впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в мовну освіту сучасних школярів, вчені наголошують на їхніх дидактичних перевагах: вища якість подачі матеріалу, ефективніше використання його мотиваційного потенціалу, підвищення рівня навчальних досягнень учнів [2]. Особливого значення в умовах інформатизації лінгвістичної освіти набуває регулярне використання нових інформаційних і комунікаційних технологій в навчанні іноземної мови, зокрема можливостей мережі Інтернет.

Учені-лінгводидакти наголошують, з одного боку, на великій вазі Інтернет-ресурсів в розвитку усіх видів іншомовної мовленнєвої діяльності як провідної засади іншомовної освіти, а з другого, – на необхідності обґрунтування способів їх використання в розвитку іншомовної комунікативної компетентності, і компетентності в говорінні насамперед. Адже реалізація мети іншомовної освіти (формування в особистості здібності й готовності до здійснення міжкультурної комунікації – в усній і писемній формах, у вигляді діалогічного й монологічного мовлення) без діяльності говоріння не можлива.

Говоріння – це продуктивний вид мовленнєвої діяльності, форма усного викладу думок, у ході здійснення якого мовець не лише повідомляє своєму співрозмовникові певну інформацію чи узгоджує свої дії з ним, а й певним чином впливає на нього, демонструючи в той чи той спосіб своє ставлення і до інформації, і до самого співрозмовника. Отже, в говорінні отримують вияв усі функції усного спілкування: інформаційна, регуляторна, емоційно-оцінна, етикетна [1, 190]. Його специфічною ознакою є невербальний супровід:

інтонація, модуляції голосу, всі засоби кінесики тощо. Вони підтримують, доповнюють, увиразнюють зміст словесного повідомлення, часом навіть заперечують його і, хоч належать до переліку міжмовних універсалій, у кожній національній культурі по-особливому виявляють себе.

Для успішного формування умінь і навичок іншомовного говоріння важливо брати до уваги не лише специфічність невербальної мови, а складноструктурованість цього процесу передусім, його членованість на відмінні етапи, або фази, які дають на виході продукт – конкретне висловлення різної структури, від простого вигуку – до розгорнутого повідомлення про певні події чи факти. Перший етап, *планування*, пов'язаний із з'явою інтенції, або мотиву діяльності: про щось розповісти чи запитати, від чогось застерегти чи за щось подякувати тощо. Другий етап, *здійснення*, аналітико-синтетичний за своєю природою і представлений у говорінні «у вигляді згорнутих мисленнєвих дій із програмування та структурування висловлення відповідно до задуму» мовця [3]. Третій етап, *реалізація*, – це *виконання і результат*. *Виконання* виявляє себе в артикуляційних рухах мовця, а *результат* – у конкретному висловленні як втіленні психологічного змісту діяльності говоріння, також її умов і якостей суб'єкта говоріння. *Основні ознаки говоріння як виду діяльності* – це вмотивованість, активність і самостійність мовця, цілеспрямованість його мовлення, зв'язок останнього з мисленням, його ситуативна зумовленість і евристичність. Воно ґрунтується на продуктивних вимовних, ритміко-інтонаційних та лексико-граматичних навичках і уміннях. Сформована вторинна мовна особистість, здібна до ефективної соціальної взаємодії з носіями виучуваної мови, – найвагоміший із результатів іншомовної освіти загалом і навчання іншомовного говоріння зокрема.

Лінгводидакти [4, 50–51; 5, 352–353] пишуть про 2 різноспрямовані, але які доповнюють один одного підходи до оволодіння іншомовним говорінням: «зверху вниз» і «знизу вверх». Перший – це опанування мови через засвоєння готових мовленнєвих виразів, взірців мовленнєвої поведінки. Шлях «знизу вгору» – це послідовне, систематичне оволодіння окремими мовленнєвими діями (окремими висловленнями) різного типу й рівня складності з подальшим їх комбінуванням, об'єднанням. Він заснований на припущенні, що поетапне, порівнєве засвоєння системи мови формує в підсумку вміння створювати розгорнуті зв'язні висловлення, уможлиблює ефективну міжособистісну взаємодію виучуваною іноземною мовою. Кожен із підходів має своїх прихильників і противників. Скажімо, американський вчений J. C. Richards надає перевагу першому [6, 18], тоді як автори одного з найновіших підручників із методики навчання іноземних мов і культур [7, 7] – другому. Однак і перші, і другі сходяться в думці, що використання інформаційно-комунікаційних технологій з Інтернетом включно позитивно позначається на формуванні умінь і навичок іншомовного говоріння.

Інтернет – унікальне за своїми можливостями й обсягами сховище інформації. У мережі наявна велика кількість Інтернет-ресурсів, якими можна скористатися в освітньому процесі з будь-якої навчальної дисципліни, іноземної

мови також. У контексті останньої їх найчастіше розподіляють за такими рубриками:

- ✚ електронні бібліотеки;
- ✚ літературні та періодичні видання;
- ✚ електронні підручники й посібники;
- ✚ досвід упровадження новітніх технологій навчання;
- ✚ науково-освітні сайти;
- ✚ колекції рефератів та учнівських творів;
- ✚ сайти мистецького плану [8, 57].

Цінність зазначених ресурсів у контексті навчання іноземних мов зумовлена багатьма чинниками: 1) здатністю забезпечити доступ до всіх інформаційних ресурсів як інструментів створення уроку та до тієї інформації, що не відображена в традиційних джерелах; 2) здатністю здійснювати регулярний позитивний вплив на формування комунікативних умінь і навичок; 3) здатністю інтенсифікувати міжособистісне спілкування іноземною мовою та інтелектуальний обмін; 4) можливістю більш ґрунтовного ознайомлення з наявним світовим досвідом в певній ділянці чи проблемі; 5) можливістю забезпечення участі у спільних наукових та творчих проектах; можливістю створення умов для повноцінного розвитку допитливості й умінь, для стійкої мотивації іншомовної діяльності [9, 26].

Ефективний розвиток умінь і навичок іншомовного говоріння з використанням Інтернет-ресурсів можливе, стверджують лінгводидакти, за умови сформованості в учнів низки умінь:

✚ послуговуватися (звичайно, на встановленому для кожного з класів рівні) усіма одиницями й засобами (фонетичними, лексико-фразеологічними, морфемно-словотвірними, граматичними, стилістичними тощо) виучуваної мови;

✚ здійснювати пошук і відбір інформації, аналізувати, класифікувати узагальнювати й синтезувати її;

✚ представляти й обговорювати результати власної роботи з ресурсами мережі Інтернет;

✚ використовувати ресурси мережі Інтернет задля ознайомлення з культурно-історичною спадщиною різних країн і народів та для презентації іноземцям рідної історії та культури;

✚ застосовувати ресурси мережі Інтернет для задоволення власних інформаційних інтересів і потреб [10, 364].

Найчастіше Інтернет-ресурси використовують для пояснення нового матеріалу, виконання проектних робіт, для здійснення повсякденного контролю за сформованістю мовних навичок, комунікативних та навчально-пізнавальних умінь, в організації самостійної роботи під час підготовки до уроку, роботи з довідковою літературою, насамперед словниками тощо. Вони актуальні і для розвитку орфоепічних умінь (цьому добре може прислужитися програма Professor Higgins «English without an accent»), поза якими неможливе успішне говоріння. Однак сама можливість доступу до Інтернет-ресурсів не може слугувати гарантом швидкої та якісної іншомовної освіти загалом та розвитку

компетентності в говорінні зокрема. Погано спланований, недостатньо продуманий, поспіхом спроектований і не узгоджений із можливостями учнів урок, навіть якщо до нього залучені ресурси Ітернету якісним бути не може. Підготовка уроку – це вироблення комплексу заходів, вибір такої форми організації освітнього процесу, яка в конкретно визначених умовах забезпечить досягнення найвищого кінцевого результату. Наведемо деякі приклади використання Інтернет-ресурсів із навчання іноземної мови учнів випускного, одинадцятого, класу.

Широку популярність у світі здобув веб-сайт *english-to-go* (<http://www.english-to-go.com/>). Його ресурси (понад 1800 і на 5 рівнях складності) використовують 55 тис. учителів із 190 країн світу й понад 1 мільйон учнів. Найважливіше: тут міститься добірка уроків. Вони розташовані в онлайн-бібліотеці. Є серед них безкоштовні. Всі уроки тематичні, уміщують максимум 9-10 вправ на розвиток навичок з читання, письма, граматику, аудіювання та говоріння. Надана можливість роздруковувати матеріали. Учитель може пов'язати якийсь із уроків зі своїм навчальним змістом та доповнити власними навчальними матеріалами. Т

Скажімо, в 11 класі програмою передбачено вивчення теми «*People and Society*». У межах вивчення цієї теми можна скористатися матеріалами уроку «*A Woman's Place*». Він присвячений актуальній темі – становищу й ролі жінки в сучасному суспільстві. Побудовано цей урок із використанням результатів опитування, проведеного Reuters/Ipsos.

Учитель може організувати роботу над запропонованим до цього уроку текстом, скористатися вміщеними у його матеріалах діаграмами для ілюстрації основних тез тексту, організувати на його основі дискусію та пошукову діяльність.

Звернемо також увагу на завдання, поміщені під назвою «*Weekly Warmer*». Їхня мета – стимулювати та активізувати навчальну діяльність учнів. В одній із їхніх добірок на тему «*Vacation plans*» уміщено завдання а) на встановлення відповідності; б) для роботи в парах (групах); в) вправи на засвоєння мовленнєвих етикетних форм.

Великий інтерес в учнівській аудиторії викликають мультимедійні презентації, підготовлені за допомогою програми Power Point, особливо ті, що створені самими учнями – самостійно або в парі чи групі. Застосування мультимедійних презентацій полегшує процес засвоєння нових лексичних та граматичних відомостей, уможлиблює ефективніше використання лінгвокраєзнавчого матеріалу, допомагає реалізувати принципи наочності та індивідуалізації навчання, щонайповніше використовувати можливості особистісно орієнтованого й комунікативно-діяльнісного підходів у формуванні умінь і навичок іншомовного говоріння. А ще – підвищує інтерес до виучуваної іноземної мови та культури та історії народу – творця й носія цієї мови.

Так, під час вивчення в 11 класі згаданої вище теми «*People and Society*» можна запропонувати учням для групової роботи створення презентації «Святині Карпатського краю» з такими етапами діяльності:

I етап – повідомлення теми і обґрунтування мети діяльності.

1. Teacher:

On June 21, 2013, at the 37th session of the World Heritage Committee UNESCO held in Cambodia, were included in the UNESCO World Heritage List Wooden churches of the Carpathian region. 8 of them are located in Poland and 8 in Ukraine. Imagine that your peers are coming in Ukraine to visit our class and you present them unsurpassed examples of folk architecture.

2. Визначення виконавців і встановлення терміну виконання: 1 тиждень

II етап. Самостійна діяльність учнів.

III. Представлення та обговорення презентацій.

IV. Підбиття підсумків.

Отже, навчання іноземної мови з використанням Інтернет-ресурсів містить в собі великі освітні, розвивальні й виховні можливості. Воно дає змогу вчителю організувати ефективне спілкування за різними напрямками: учитель-учень, учень-учень, учень-друг, формувати навички роботи з різноманітною, зокрема і культурно значущою інформацією, вдосконалювати весь спектр мовно-мовленнєвих умінь і навичок, з навичками говоріння включно, розвивати в учнів критичне мислення, підвищувати їхню когнітивну незалежність.

Список літератури

1. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – М., 2005. – 336 с.

2. Гуревич Р.С. Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід : навчальний посібник / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія, Л. С. Шевченко ; за ред. Гуревича Р. С. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. – 348 с.

3. Зимняя И. А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке / И. А. Зимняя. – М. : Просвещение, 1987. – 160 с.

4. Иванова Е.В. Использование Интернет-ресурсов в образовательных целях(на основе анализа зарубежного опыта) / Иванова Е. В. [Электронный ресурс] // Библиотека в школе, Нижний Новгород. – Режим доступа : <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2001/tom/sem1/Doc31.html>

5. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. / за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2013. – 590 с.

6. Richards J. C. Communicative Language Teaching Today / Jack C. Richards. – Cambridge University Press, 2006. – 52 p. – URL:

<https://www.professorjackrichards.com/wp-content/uploads/Richards-Communicative-Language.pdf>

7. Ніколаєва С.Ю. Зміст навчання іноземних мов і культур у середніх навчальних закладах / С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 2010. – №3. – С. №3–10.

8. Федорук А. Ю. Використання Інтернет-ресурсів на уроках української мови / А. Ю. Федорук [Електронний ресурс] // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія,

досвід, проблеми. – 2013. – Вип. 36. – С. 56–60. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2013_36_15.

9. Muxitdinova F. R. Use of the Internet in foreign Language Lessons / Muxitdinova Feruza Rahmatullo Qizi [Электронный ресурс] // Образовательный процесс. – 2018. – Выпуск №2. – С. 26–29. – Режим доступа : <https://cyberleninka.ru/article/n/use-of-te-internet-in-foreign-language-lessons>.

10. Сысоев П. В., Евстигнеев М. Н. Использование современных интернет-ресурсов в обучении иностранному языку и культуре/ П. В Сысоев, М. Н. Евстигнеев // Язык и культура. – 2008. – № 2. С. – 363–371.

ЗАСОБИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННІ ІШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Федурко Оксана Миронівна

кандидат філологічних наук, доцент

Раделицька Уляна Олегівна

здобувач другого (магістерського) рівня освіти

Дрогобицький державний педагогічний

університет імені Івана Франка

Сьогодні, в умовах інтернаціоналізації й глобалізації національних економік, зрослих можливостей інформаційного, культурного й наукового обмінів між країнами, зростає роль української іншомовної освіти, бо все більш затребуваними в різних сферах нашого державного життя виявляються професіонали, здібні до спілкування однією чи навіть кількома іноземними мовами. Велике значення для розвитку особистості таких людей має шкільна іншомовна освіта, адже насамперед школа прищеплює інтерес до того чи того навчального предмета, бажання ґрунтовніше вивчати його, відкривати для себе його розвивально-пізнавальні та виховні можливості.

Однак важливим постає не вивчення чужої мови як системи певних одиниць і явищ із закономірностями їх поєднання в межах складніших утворень – слів, словосполучень, речень. Набагато суттєвішим є усвідомлення цієї системи як специфічного культурного феномена, у якому віддзеркалені характер, ментальна своєрідність, історичний шлях народу – носія мови, а також здібність і готовність ефективно послуговуватися нею в різних ситуаціях міжкультурного спілкування. Ідеться, отже, про сформованість такої особистісної якості кожного, хто вивчає іноземну мову, як *іншомовна комунікативна компетентність*. У дидактиці й лінгводидактиці визначення цього поняття спирається на визначення насамперед понять *компетентність* та *комунікативна компетентність*. Попри більш ніж 20-літню історію побутування у вітчизняній науці вони, як відомо, не набули ще однозначного трактування (маємо тут на увазі по-різному визначувані насамперед співвідношення між поняттями і термінами *компетенція* і *компетентність* – див, для прикладу [1, 52; 2, 409; 3, 58;] тож зазначимо, у яких значеннях уживано їх у нашій розвідці.

Компетентність – це «специфічна здатність, необхідна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній галузі, що містить вузькоспеціальні знання, особливі предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії» [4, 6].

Комунікативна компетентність – це «володіння певною системою вмінь і навичок міжособистісного спілкування, адекватних ситуації спілкування і достатніх для досягнення поставленої суб'єктом комунікативної мети» [5, 344].

Іншомовна комунікативна компетентність – це здібність і готовність особистості до міжкультурної комунікативної взаємодії, заснована на вміннях адекватної вербальної й невербальної поведінки, на знанні соціальних і культурно-історичних особливостей країни виучуваної мови і, що теж важливо, способів компенсування недостатнього володіння іноземною мовою [6, 36].

Як впливає з наведених визначень, компетентність загалом і іншомовна комунікативна компетентність зокрема являють собою інтегративну якість особистості, структурні елементи якої, попри всю свою різницю, взаємопов'язані й передбачають один одного. Цю тезу приймає кожен із дослідників іншомовної комунікативної компетентності, незалежно від того, скільки і які саме компоненти виділяє в її структурі: чи три (граматична компетентність, стратегічна, соціолінгвістична), як, приміром, M. Canale, M. Swain [7] чи шість (лінгвістична компетентність, соціокультурна, соціолінгвістична, стратегічна, дискурсивна; соціальна), як J. Ate van Ek [8, 17], чи чотири (мовна компетентність, мовленнєва, лінгвосоціокультурна, навчально-стратегічна), як автори підручника «Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика» [6, 91]. Проаналізуємо ці компетентності дещо докладніше:

✚ мовна компетентність; це здібність людини правильно конструювати морфологічні форми й синтаксичні побудови відповідно до правил і норм конкретної мови; вона включає знання (звичайно, у межах програмного мінімуму) одиниць і явищ мовної системи та навички оперування ними;

✚ мовленнєва компетентність передбачає володіння всіма видами мовленнєвої діяльності – слуханням, говорінням, читанням і письмом;

✚ лінгвосоціокультурна компетентність – це вміння будувати вербальну й невербальну взаємодію спілкувальників відповідно до норм соціумів, для яких виучувана мова рідна; це знання національного менталітету, картини світу носіїв виучуваної мови; це орієнтація на соціальні характеристики партнера зі спілкування (його статус, позицію, ситуаційну роль) і їх врахування за відбору мовних засобів; тільки все це в поєднанні забезпечує якісне оволодіння іншомовним спілкуванням, підвищує інтерес до предмета;

✚ навчально-стратегічна компетентність передбачає сформованість в особистості здібності ефективно використовувати право на здійснення діяльності учіння під час оволодіння іноземною мовою як навчальним предметом.

Зважаючи на те, що сучасний школяр живе в динамічному й інформативно повсякчас змінюваному сьогоденні, йому потрібний якісно інший рівень розвитку інтелекту, творчих здібностей та інформаційної культури. Тож усі педагоги – і теоретики, і вчителі-практики наголошують на необхідності переорієнтації системи освіти на нові цінності, серед яких найважливіші – гуманізація педагогічного процесу та демократизація міжособистісних взаємин [6, 4]. З зазначеним пов'язана вимога перегляду технологій навчання, надання

переваги тим із них, що найбільшою мірою відповідають потребам сучасного життя та які окреслюють терміном *інноваційні технології*.

Мета створення нових педагогічних технологій – розвиток, з одного боку, особистості школяра, його інтелектуальної й емоційної сфер, а з другого, – забезпечення оптимальних умов для цього розвитку. В основу характеристики інноваційних педагогічних технологій покладено їхню орієнтацію на «цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів» всього процесу навчання – від визначення цілей і завдань до отримання запланованого результату[9].

У системі сучасної іншомовної освіти найефективнішими, на думку Є. Пасова та Н. Кузовлевої [10, 79], є такі з інноваційних технологій:

- ✚ *технологія різнорівневого навчання*; вона дає змогу допомогти слабшому учневі та приділити увагу сильному; при цьому поступ у навчанні роблять і той, і той, бо не тільки сильні учні, отримавши / вибравши відповідної складності завдання, продовжують розвивати власні здібності, а й слабші, виконуючи посильні для них завдання, отримують можливість «скуштувати» навчального успіху;

- ✚ *інформаційно-комунікаційні технології*; вони уможливають досягнення успіху в розвитку, пришвидшують адаптацію до довкілля та до соціальних змін, відповідаючи тим самим на запити інформаційного суспільства;

- ✚ *інтерактивні технології*; за їх застосування процес навчання проходить в умовах постійної, активної взаємодії всіх учнів; досвід, здобутий в спеціально створених умовах, учень може перенести в реальне мовне середовище й успішно ним скористатися;

- ✚ *ігрові технології* розширюють кругозір учнів, стимулюють пізнавальну діяльність, формують вміння й навички, необхідні у практичній діяльності; у грі активізуються уява і пам'ять, життєвий досвід учня; гра, особливо рольова, мотивує активізацію мовленнєвої діяльності, позаяк учні опиняються в ситуації, коли необхідно щось сказати, запитати, з'ясувати, уточнити, довести, чимось поділитися зі співрозмовником;

- ✚ *технологія модульного навчання*; вона спрямована на розвиток інтелекту, самостійності, навичок колективізму, умінь керувати власною пізнавальною діяльністю, а також на підвищення мотивації учнів;

- ✚ *технологія пояснювально-ілюстративного навчання*; вона передбачає різнобічність та значний обсяг інформації, використання наочності та технічних засобів навчання, здатних забезпечити швидке, але ґрунтовне засвоєння знань і оволодіння способами практичних дій; широке ознайомлення з літературою, історією, культурою країни виучуваної мови; прилучення до цінностей, створених народом-носієм виучуваної мови.

- ✚ *тренінгові технології*; їхня сутність – у відпрацюванні певних алгоритмів розв'язання завдань і проблем; вони забезпечують не тільки розвиток іншомовної комунікативної компетентності, але й розвиток логічного мислення та інтелектуальної культури загалом;

✚ *діалогічні технології* являють собою форму організації та метод навчання, засновані на діалоговому мисленні у системах «учень-учень», «вчитель-автор», «учень-автор» тощо;

✚ *інтеграційні технології*; на уроках іноземної мови у старшій школі вони набули широко застосування як дидактичні системи, що забезпечують інтеграцію різних видів діяльності і на різних рівнях – інтегрована навчальна тема, проблема, інтегрований урок, навчальний курс;

✚ *проектна технологія* спричиняється до суттєвого розвитку знань і вмінь учнів, сприяє накопиченню їхнього життєвого досвіду й мудрості; робота над проектом допомагає учням усвідомити роль знань в житті й навчанні: вони перестають бути для учня метою, а стають засобом навчання, допомагають опановувати культурні взірці мислення, розбудовувати власні розумові стратегії, самостійно осягати скарбницю світової культури.

Наведемо приклади застосування деяких із інноваційних технологій.

✚ ***Технологія використання комунікативних вправ для розвитку умінь читати тексти різних жанрів*** (із групи *інтеграційних технологій*).

Відомо, що багато підлітків люблять читати пригодницькі оповідання, які викликають у них масу запитань, емоцій, а найголовніше – бажання читати далі. Розглянемо одну з таких вправ, побудовану на основі уривка з роману Артура Конан Дойля «The Lost World» (Chapter 9. Who could have Foreseen it?»).

I. Експозиція (у формі бесіди)

People enjoy reading adventure stories.

– Do you like reading? What kind of book do you like the most: historical, adventure, science fiction?

– Do you know the writer Conan Doyle? What are his books about?

(Демонстрація короткого фрагменту з фільму «Загублений світ» (2001))

– Do you know the film is based on the book by Conan Doyle?

Ввідне запитання.

Read the short biography of the author and find if you were right.

II. Змістова ідентифікація.

Find in the text sentences that expand and detail the information given below.

- Travelers found themselves in a whole new place.
- Travelers have no doubt that miracles are waiting them.
- The reporter has collected interesting material.
- Night on the plateau.
- Travelers were left without dinner.
- Scientists have reconciled.

III. Змістовий пошук.

1. Find in the text sentences that characterize...

- the travelers want to interrupt the journey.
- here nature resembles England
- the day passed without incident.
- an amazing creature has appeared.

Смисловий вибір.

- Choose the most appropriate alternative heading for the extract.
- an incredible journey.

- h) amazing creature.
- i) dinner on the plateau.

2. Find key sentences or phrases in each paragraph of the extract.

IV. Підсумковий етап роботи над текстом (мотивація учнів до побудови власних висловлень)

Travelers doubt that anybody can believe in what they have seen in the Amazon Rainforest in South America. How would you try to persuade sceptics if you took part in that expedition? Follow the speech model if you need.

Our expedition to South America was incredible!

Going through the Amazon Rainforest, we suddenly came across ...

You would not believe that ...

But what impressed me the most was ...

So, I took my diary and wrote there ...

Проект «Мандрівка Україною» пропонуємо створити в межах теми «Україна в світі» англomовний проект (умовно – «Мандрівка Україною»), у якому розповісти Україну, про поліфонічність її краєвидів і культури на основі розміщеного на Youtube фільму (Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=vb0ZWc70gOk>)

Обсяг навчальної діяльності в класі.

1. Повідомлення теми проекту – розповідь про Україну, про різні її землі: Полісся, Волинь, Сіверщину, Подніпров'я і Запоріжжя, Наддніпрянщину Приазов'я, Причорномор'я, Слобожанщину, Полтавщину, Таврію, Бессарабію, Поділля, Галичину, Буковину, Карпати, Закарпаття. У процесі роботи над проектом учні мають запропонувати самі його назву і вибрати найкращу.

2. Визначення виконавців проекту – всі учні класу. Якщо учнів більше ніж 15, то вони працюють у парах.

3. Відпрацювання плану роботи над проектом:

- а) на I етапі учні збирають відомості про один із 15 вибраних ними куточок;
- б) на II етапі – створюють англійською мовою коротку розповідь – на тривалість фільмової презентації; обов'язкова умова: у ній мають бути найважливіші відомості;
- в) визначення термінів – 2 тижні.

Самостійна діяльність учнів

- а) обговорення створених розповідей, їх редагування;
- б) створення спільного результату, вибір спікера– презентанта проекту;
- в) звіт про проект; оцінка реалізації проекту.

Список літератури

- 11. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И.А. Зимняя. – М., 2004. – 320 с.
- 12. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

13. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – №2. – С. 58–64.
14. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Пер. с англ. Дж. Равен. – М.: «Когито-Центр», 2002. – 396 с.
15. Рурік Г.Л. Комуникативна компетентність як складова професійної майстерності учителя та засіб побудови гуманних взаємин між учасниками навчально-виховного процесу / Г. Л. Рурік // Формування професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах вищого навчального закладу : наук. посіб. – К. : Видавничий дім «Слово», 2011. – С. 344–380.
16. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. / за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2013. – 590 с.
17. Canale M., Swain M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing / M. Canale, M. Swain // Applied Linguistics. – 1980. – 1(1). – P. 1–47.
18. Van Ek J.A. The Threshold Level. – Strasbourg: Council of Europe, 1980. – Oxford.: Pergamon Press, 1980. – 253 p.
19. Натальченко А. Г. Інноваційні технології навчання на уроках англійської мови в умовах модернізації середньої освіти / А. Г. Натальченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eztuir.ztu.edu.ua/123456789/1191>.
20. Урок иностранного языка / Пассов Е. И., Кузовлева Н. Е. – Ростов н/Д : Феникс; М. : Глосса-Пресс. – 240 с.

ІНТЕГРАЛЬНІ ІГРИ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕМИ «ГРАНИЦЯ ФУНКЦІЇ»

Циганенко Катерина Андріївна,

Студентка факультету електроніки та інформаційних технологій,
Сумський державний університет,

Жиленко Тетяна Іванівна

к.ф.-м.н., доцент
Сумський державний університет,

Інтегральні ігри – універсальна об'єднувальна методика, що допомагає налагодити та якісно покращити стосунки між людьми. Вона допомагає порозумітися групі людей і з'єднати їх навколо вирішення конкретної проблеми. Вимоги до інтегральних ігор :

- Об'єднувати
- Бути навчальною
- Бути веселою, динамічною
- Бути простою і зрозумілою
- Не лякати
- Показувати, що коли виграють всі, виграю я
- Тривалість 2-30 хвилин

Ігри інтегральної освіти (або Інтегральні ігри) як методологічний інструмент дозволяють на власному досвіді, чуттєвому і розумовому вивчати світ і системи наших взаємозв'язків. Процеси, що виникають під час гри, спонукають нас діяти незвичним для себе способом і кидають виклик нашим здібностям .

У викладанні гра – відмінний інструмент, який дозволяє вводити учасників у модель майбутнього об'єднуючого стану, до якого ми всі прагнемо. Інтегральні ігри заохочують відносини, які базуються на взаємозалежності і співробітництві між учасниками. Отримати задоволення від об'єднання, перед усім означає, звільнити в полі своїх інтересів місце для іншої людини. Такий метод може допомогти вирішувати складні проблеми, або розвивати мислення гравців так, що вони самостійно дійдуть консенсусу щодо завдання.

Візьмемо до прикладу вивчення теми границя функції. Вона доволі складна для миттєвого розуміння. Поняття границі функції:

Нехай функція $f(x)$ визначена у всіх точках проміжку $(a;b)$ за винятком, можливо, деякої точки $x_0 \in (a;b)$ Побудуємо послідовність значень аргументу функції $f(x)$:

$$x_1, x_2, \dots, x_n, \dots, n \in \mathbb{N}, (x_n \neq x_0) \quad (1)$$

таку, щоб всі члени послідовності належали проміжку $(a;b)$ і послідовність збігалась до точки x_0 :

$$\lim_{n \rightarrow \infty} x_n = x_0$$

Тоді значення функції $f(x)$ також утворюють деяку числову послідовність.

$$f(x_1), f(x_2), \dots, f(x_n), \quad (2)$$

Говорять, що число A є границею функції $f(x)$ при x , що прямує до x_0 , якщо для будь-якої послідовності значень аргументу (1), яка збігається до числа x_0 , послідовність значень функції (2) збігається до числа A , і пишуть $\lim_{x \rightarrow x_0} f(x) = A$. Для будь-якого $\varepsilon > 0$, $f(x)$ знаходиться в межах ε з L [1].

Рис.1. Графічне представлення границі функції.

Далі використовуючи метод інтегральних ігор можна дозволити студентам самостійно визначити основні терми про границі функцій та властивості границь, за допомогою вже набутих знань. Це допоможе об'єднати гравців спільною метою, і дозволить їм відчувати себе значними.

Терми про границі функцій :

- 1) Якщо функції $f(x)$ і $g(x)$ мають границі при x , який прямує до a , то функції $f(x) \pm g(x)$, $f(x) \times g(x)$, $f(x) \backslash g(x)$ також мають границі при x , який прямує до a
- 2) Якщо при x , що прямує до a , функція $f(x)$ має границю, рівну A , і ця границя більше числа c , то для достатньо близьких до a значень x функція $f(x)$ задовольняє нерівність $f(x) > c$ [2]/

Отже можна зробити висновок, що методика інтегральних ігор може значно допомогти колективу студентів у взаємодії між собою та викладачем, що полегшить вивчення і розуміння матеріалу та стосунки між учасниками ігор.

Список літератури:

1. <https://formula.co.ua/uk/content/limit.html>
2. https://maimo.elit.sumdu.edu.ua/images/stories/docs/_6.pdf

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МЕДІА РЕАЛЬНОСТІ УЧНІВ 11 КЛАСІВ ЛІЦЕЇВ ТА ГІМНАЗІЙ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Шамеян Альона Юріївна

студентка

Херсонського державного університет

Введение./Introduction. У статті розглянуто методичні основи формування медіа реальності учнів 11 класу засобами англійської мови.

Мета роботи./Aim. Актуальність дослідження зумовлена загальною спрямованістю сучасних лінгводидактичних студій на вивчення системи комунікації з урахуванням ефективності мовних засобів та інтегрованості різних семіотичних ресурсів у сучасному комунікативному процесі, де прослідковується взаємодія вербальної складової повідомлення та його паравербальних (нелінгвістичних) компонентів. Мета нашої роботи – виявити методичні основи формування медіа реальності учнів 11 класів ліцеїв та гімназій.

Матеріали та методи./Materials and methods. Методичними основами формування медіареальності учнів 11 класу ліцеїв та гімназій виступають: особистісно-діяльнісний, комунікативний, лінгвістичний, текстоцентричний підходи. Особистісно-діяльнісний підхід враховує індивідуально-психологічні та вікові особливості учнів старшої школи, їх потреби та інтереси, діяльнісний характер навчання.

Результати та дослідження./Results and discussion. Спостереження, проведені у процесі дослідження, показали, що одне з найважливіших завдань сучасної школи – навчити учнів міжкультурної комунікації, сформувати в них мережеву компетентність і особливий вид мислення. Тому на заняттях з іноземної мови в ліцеях та гімназіях створюються такі умовні ситуації, які учні змогли б розв'язати, якщо вони заглиблюються у мовне середовище. Проте, учні навіть старшої школи, як свідчать результати проведеного анкетування, не завжди розуміють які знання потрібно мати з іноземної мови, щоб розуміти не тільки спонтанне мовлення носія але й мовленнєву поведінку представника іншомовної культури в тій чи іншій ситуації.

З урахуванням основних положень комунікативно-ситуативного підходу процес навчання АМ наближено до процесу реальної комунікації, в яких моделюються ситуації соціокультурної та соціально-побутової сфери.

Лінгвістичний підхід передбачає врахування мовних засобів створення тексту: окрім лексичного наповнення враховуються стилістичні засоби, зокрема тропи.

Текстоцентричний підхід акцентує увагу на тому, що іноді навіть одне слово в певному контексті має статус тексту. Особливо це виявляється в демотиваційних постерах, в яких вербальна складова може бути представлена одним словом-слоганом.

Спираючись на дослідження дидактів і методистів, визначаємо такі дидактичні (індивідуалізації, творчості, наочності) та методичні (комунікативності, автентичності навчального матеріалу) принципи. Коротко охарактеризуємо кожний із цих принципів.

Формування медіа реальності учнів 11 класу ліцеїв та гімназій відбувається з урахуванням принципу індивідуалізації. С. Ніколаєва визначає індивідуалізацію навчальної діяльності учнів з оволодіння іншомовними мовленнєвими навичками і вміннями як систему взаємозумовлених дій викладача і учнів, яка реалізується на всіх етапах навчально-виховного процесу [1, с. 74]. Учена охарактеризовує чотири види індивідуалізації відповідно до структури особистості [1]:

- мотивувальну (особистісну) індивідуалізацію, яка враховує відмінності у мотиваційній сфері і передбачає цілеспрямоване формування нових видів мотивації;

- регулювальну (дидактичну) індивідуалізацію, що базується на рівні сформованості іншомовних навичок та вмінь і передбачає варіювання завдань щодо мети і складності;

- розвивальну (психологічну) індивідуалізацію, спрямовану на врахування в навчальному процесі реального рівня функціонування психічних процесів та їхній розвиток;

- формулювальну (типологічну) індивідуалізацію, яка сприяє формуванню індивідуального стилю оволодіння іншомовною діяльністю [1, с. 86].

Для реалізації даного принципу особливу роль відіграє пристосування та адаптація процесу навчання до рівня володіння іноземною мовою кожного учня, зважаючи також на його психологічні особливості [1]. Відповідно до цього принципу учні самі вибирають власний темп, умови та способи сприйняття інформації та виконання завдань.

Усе частіше в навчанні англійської мови використовуються *інтерактивні методи*, методичний потенціал яких сприяє розвитку творчих здібностей учнів, стимулює креативність і винахідливість.

Усе частіше в навчанні англійської мови використовуються *інтерактивні методи*, методичний потенціал яких сприяє розвитку творчих здібностей учнів, стимулює креативність і винахідливість.

Акваріум, як один із варіантів кооперативного навчання, ефективний для розвитку навичок спілкування в малій групі, вдосконалення вміння дискутувати та аргументувати свою точку зору. Цей метод дає можливість спостерігати за реакцією учасників на чужу думку, аргументацією кожної тези, залагодженням конфліктів, якщо вони назрівають у ході дискусії.

Як зазначають психологи: в процесі мислення людина сприймає навколишній світ у вигляді об'єктів і зв'язків між ними. Ці знання використовують вчителі, підкріплюючи навчальний матеріал візуальними образами (ілюстрації, предметні малюнки, схеми).

Однією з різновидів інтерактивних технологій навчання учнів англійської мови є проектна робота. *Метод проектів* – це сукупність прийомів, дій учнів у певній послідовності для досягнення поставленого завдання. Основна мета

методу проектів полягає в самостійному здобутті знань у процесі вирішення проблем, що вимагає інтеграції знань з різних сфер для розвитку здібностей творчо і самостійно мислити, прогнозувати варіанти вирішення поставлених перед учнями завдань; використання проблемності; роботу над спільними проектами; самостійне здобування інформації, отримуючи знання й досвід пізнавальної й навчальної діяльності [2]. Все це досягається засобом міжнародних проектів з носіями мови та створення *mind maps*.

Висновок./Conclusions. Цікавими видами роботи є творчі завдання, які мають різні форми імплементації в навчальному процесі: розробка проектів, написання есе, створення скетчу, відеоролика, рекламного слогана, драматизація, інтерв'ювання, створення блогів та сторінки для обговорення в мережі Інтернет.

Названі методи, взаємодіючи між собою, утворюють цілу систему, виступаючи складовими процесу формування медіа реальності учнів 11 класів ліцеїв та гімназій засобами англійської мови.

Список використаних джерел:

1. Ніколаєва С. Ю. Основи сучасної методики викладання іноземних мов (схеми і таблиці): [навч. посіб.]/ Софія Юріївна Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2008. – 285 с.
2. Хаймс Д. О коммуникативной компетенции / Д. Хаймс // Коммуникативный подход к обучению языку. [К. Брумфит и К. Джонсон (ред.)]. – Оксфорд: изд. Оксфордского университета, 1979. – С. 45-90.
3. Atanasov Darko. The Concept of Mind Mapping <https://medium.com/@dareriazor/5-free-mind-mapping-tools-for-2018-f343b4acecb7>

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ ЗАСОБАМИ STEM-ОСВІТИ

Шевчук Лариса Дмитрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри математики, інформатики та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Григорія Сковороди», Україна

Рябенко Ганна Володимирівна,

магістр спеціальності 014 Середня освіта (математика)
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Григорія Сковороди», Україна

Використання комп'ютерних програм на уроках математики розвиває інтерес до вивчення предмета, підвищує ефективність самостійної роботи учнів, індивідуалізації процесу навчання шляхом: покращення наочності навчання, сприяння формуванню абстрактних уявлень про математичні моделі, поглиблення самостійності вивчення курсу, створення комфортних умов проведення різних форм контролю знань, що допомагає в розробці індивідуальних заходів для корекції знань учнів у межах досягнення визначених цілей навчання.

Проблема творчого розвитку учнів стала предметом дослідження багатьох учених: М. Бахтіна, В. Біблер Д. Богоявленської, Г. Буша, Т. Волобуєвої, Б. Кедрова, О. Лука, І. Манохи, В. Моляко, Я. Пономарьова, А. Пуанкаре, В. Рибалки, В. Роменця, З. Сіверс, В. Степуна, А. Шумиліна та ін. Також актуальним є вивчення питань креативності, які вивчали Т. Баришева, Дж. Гілфорд, А. Гуськова, Ю. Жигалов, Е. Торранс та ін.

Творчі здібності старшокласників можуть якнайкраще і ефективніше формуватись якраз у процесі такого навчання, так як самостійне вирішення завдання, вибір засобів його вирішення, почуття власної відповідальності за результат допомагають сформувати певні уміння та навички, які будуть використовуватися згодом в самостійній професійній діяльності. Враховуючи що будь-який розвиток, у тому числі і творчий, відбувається раптово і має спонтанний характер, тому навчання йде слідом за розвитком. Учень повинен бути готовим для певних розумових і творчих дій.

Модель творчої особистості учнів показано на рис.1

Рис.1 Модель творчої особистості учнів

В ході дослідження розглядали розвиток творчих здібностей старшокласників на уроках математики з використанням засобів STEM-освіти. Зокрема, уроки математики були проведені з допомогою системи комп'ютерної математики GeoGebra, що використовується як засіб для візуалізації досліджуваних математичних об'єктів, виразів, ілюстрації методів побудови; як середовище для моделювання та емпіричного дослідження властивостей досліджуваних об'єктів; як інструментальновимірний комплекс, що надає користувачеві набір спеціалізованих інструментів для створення і перетворення об'єкта, а також вимірювання його заданих параметрів.

Використання системи GeoGebra сприяє демонстрації об'єкта, його властивостей, уникненню рутинних дій, пов'язаних із створенням допоміжних зображень; представлення навчального матеріалу ілюстраціями (статичними і динамічними зображеннями, графіками, схемами, таблицями), в тому числі різного педагогічного призначення (для формування інтересу учнів щодо теми пропонованого заняття, візуального супроводу або пояснення виконуваних виразів, демонстрації прикладів застосування здобутих знань у житті). Залучення учнів на практичних заняттях до виконання завдань з використанням середовища GeoGebra сприяє розширенню кола навчальних завдань, включаючи в нього нестандартні завдання дослідницького характеру, оптимізаційних задач [2].

Наприклад, під час вивчення теми «Похідна та її застосування» на поглибленому рівні вивчення математики рекомендовано використовувати GeoGebra на наступних етапах:

- розв'язування задачі, що приводить до поняття похідної про кутовий коефіцієнт дотичної (використати динамічний рисунок графіка деякої функції та проведеної до нього дотичної, положення якої можна змінювати);
- знаходження похідної функції (учні можуть виконати самоперевірку, порівнюючи свої результати з результатом програми);
- знаходження рівняння дотичної до графіка функції (після аналітичного знаходження рівняння, в слід GeoGebra побудувати саму функцію і пряму, рівняння якої одержали; за рисунком перевірити, чи дійсно знайдена пряма є дотичною);
- дослідження функції на монотонність та екстремуми, опуклість та точки перегину (після дослідження функції за допомогою похідної в зошиті необхідно побудувати її графік в GeoGebra та перевірити вірність своїх висновків);

– повне дослідження функції за схемою та побудова її графіку (самоперевірку виконання завдання учні можуть виконати за допомогою побудови графіка функції в GeoGebra);

– застосування похідної до розв’язування задач, у тому числі прикладного змісту (дослідження відповідної моделі засобами GeoGebra).

Розглянемо приклади задач з теми «Похідна та її застосування», які демонструють використання GeoGebra.

Задача 1. Знайти дотичну до функції $\sqrt{\frac{1}{4}x+1}$ у заданій точці $M(-3; \frac{1}{2})$

Похідна функції має вид: $y' = \frac{x+5}{4}$, тоді дотична функції в заданій точці має рівняння: $y = \frac{x+5}{4}$

Перевірити правильність отриманого розв’язку засобами GeoGebra можна наступним чином: за допомогою команди «Касательная(a,f)» (де a – абсциса заданої точки M , f – дана функція), яка знайде і побудує дотичну, або ввівши рівняння даної функції та знайденої дотичної і дослідивши кількість їх спільних точок (рис.2).

Рис. 2. Побудова дотичної до графіка функції

На рисунку 2 було використано два способи перевірки: дотична, яка була визначена аналітично і та, яка була знайдена програмою, співпали, що засвідчило правильність розв’язку. Доцільність використання програми GeoGebra обумовлена тим, що на перевірку витрачається набагато менше часу, що суттєво прискорює швидкість виконання завдання та підвищує впевненість учня у власних навчальних діях.

Використання на уроках програми GeoGebra змінює традиційні методики викладання, дозволяючи підвищити інтерес учнів до предмету, тобто сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу.[3]

Як зазначає В. Юнчик, використання ІКТ, безпосередньо системи динамічної математики GeoGebra, в розробці STEM-проектів є не лише корисним, але й необхідним завдяки чіткості графіки, візуалізації досліджуваних математичних об’єктів, виразів, ілюстрації методів побудови. Також може бути корисним як середовище для моделювання та емпіричного дослідження властивостей досліджуваних об’єктів, так і інструментально-вимірювальний

комплекс, що надає користувачеві набір спеціалізованих інструментів для створення і перетворення об'єкта, а також вимірювання його заданих параметрів [4].

Під час виконання роботи була проведена експериментальна перевірка та оцінка розвитку творчих здібностей учнів 10-11 класів на уроках математики засобами STEM-освіти, зокрема з використанням система комп'ютерної математики GeoGebra.

Мета експерименту полягала в перевірці робочої гіпотези дослідження. Її перевірка вимагала, в першу чергу, виявлення ефективності впливу засобів STEM-освіти на уроках математики на формування творчих здібностей. В ході експерименту з'ясовувались ефективність використання системи комп'ютерної математики GeoGebra під час вирішення математичних задач, яка спрямована на розвиток творчого мислення учнів та формування математичних знань і вмінь. Проведення уроків математики з використанням засобів STEM-освіти підвищує зацікавленість учнів, розвиває їх творче і креативне мислення і активізує навчальний процес.

Список використаних джерел:

1. Жалдак М. І. Комп'ютер на уроках математики: посібник для вчителів. / Жалдак М. І. — Видання 2-е, перероблене та доповнене. — К. : РННЦ «ДІНІТ», 2003. — 324 с.
2. Гриб'юк О.О. Система динамічної математики GeoGebra як засіб активізації дослідницької діяльності учнів / О. О. Гриб'юк, В. Л. Юнчик // Інформаційнокомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи : зб. наук. пр. - К.-Л., 2015. - Вип.4. - Ч.1. - С. 163-167.
3. Ракута В.М. Система динамічної математики GEOGEBRA як інноваційний засіб вивчення математики / В.М.Ракута // Інформаційні технології і засоби навчання. 2012. №4.
4. Юнчик В. Модель змішаного навчання математики з використанням системи GeoGebra / В. Юнчик // Гуманітарний відділ ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Додаток 1 до Вип. 36, Том IV (64) : Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – Київ : Гнозис, 2015. – С. 559–568.)
5. GeoGebra Wiki [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.geogebra.org>.

CORPUS ANALYSIS OF THE ENGLISH SUBCONCEPT A WORK OF GENIUS

Strochenko Lesia Vasilivna

Ph.D., Associate Professor

Odesa National I.I. Mechnikov University,

According to the representatives of the semantic-cognitive approach, *concept* is a basic unit of human mental code, which has an internal structure consisting of conceptual features. Any concept presents the result of the individual and social cognizing of the world. Conceptual features contain comprehensive information about the corresponding object or phenomenon, as well as the interpretation of information of public consciousness and the treatment of the subject or phenomenon [1].

Language is one of the main tools of cognition and conceptualization of the world. To examine a concept through the language is one of the most reliable ways of linguistic analysis which allows to detect its conceptual features and to work out the model of the concept. The structure of a concept is manifested through dictionary definitions of the corresponding lexical units (the name of the concept and its synonyms) and through speech contexts.

The study of the verbalized concept involves: (a) defining the linguistic means that objectify it, (b) the fullest possible description of the semantics of these units and (c) modeling the meaning of the concept as a holistic mental unit marked with its national originality. The main methods employed in our conceptual analysis were: (1) componential analysis, (2) etymological analysis, (3) identification of synonyms of the lexeme which names the corresponding concept and (4) the study of ways of conceptualization as secondary reinterpretation, for example in idioms and aphorisms.

Our observations of the empirical material led us to the following hypothesis. GENIUS is a conceptual field divided into three segments, each of which is denoted by a corresponding sub-concept:

- 1) GENIUS as a *phenomenon*;
- 2) GENIUS as a *person*;
- 3) A WORK OF GENIUS as a *result* of a genius' activity.

These segments have a nuclear-peripheral structure, the analysis of which is carried out on the language and speech material, which represents both naive and scientific versions of the picture of the world. These segments are connected within the conceptual field by a cyclic connection. Cyclization of the conceptual field GENIUS occurs when a *person* (2) endowed with the *phenomenon* of genius (1) creates a certain *product* (3) (depending on the field of his activity), which is recognized as genius. Only under such conditions the *person* (creator of this product) will be nominated a *genius*.

Our analysis has been done in the framework of Corpus linguistics, the study of language as expressed in *corpora* (samples) of "real world" text. Corpus linguistics

proposes that reliable language analysis is more feasible with corpora collected in the field in its natural context ("realia"), and with minimal experimental-interference [2].

The frequency of usage of the name of the subconcept A WORK OF GENIUS is surprisingly low – only 2 registered cases, compared to more than one thousand examples of the usage of the nomination *genius*.

Having analyzed all the registered contexts we draw the conclusion that the word *genius* and the corresponding concept have undergone extension of meaning as a result of overuse, denoting people who can achieve brilliant results in fact in any sphere of human activity.

The prospect of further research is seen in consideration of the verbal embodiment of concept GENIUS in the English scientific discourse which will enable modeling the structure of the concept in the English professional image of the world.

References

1. Попова З.Д. Семантико-когнитивный подход как направление когнитивной лингвистики. *Vita in lingua: К юбилею профессора С.Г. Воркачева: Сборник статей* / отв. ред. В.И. Карасик. Краснодар: Атриум, 2007. С. 171-180.
2. Corpus linguistics. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Corpus_linguistics
3. British national corpus. URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/>

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ НАИМЕНОВАНИЙ ПЕРСОНАЖЕЙ СКАЗОК (НА МАТЕРИАЛЕ СБОРНИКА «НАРОДНЫЕ РУССКИЕ СКАЗКИ» А. Н. АФАНАСЬЕВА)

Апоненко Инна Николаевна

Кандидат филологических наук, старший преподаватель
Государственное учреждение «Днепропетровская медицинская академия
Министерства здравоохранения Украины»,

Жанр сказки проявляет свою специфику не только на уровне структурных и композиционных элементов, но и стилистических, а также лексических, среди которых особое место занимает антропонимия.

В народных сказках представлено отражение конкретной реальной действительности и ожиданий разных эпох. Сама фантастика сказки, её вымысел, её авантурный сюжет могли развиваться только на основе фактов окружающей действительности. Все это влияло на языковые средства, используемые в сказках, в том числе и на состав наименований. Поэтому в круг персонажей сказок часто входят представители трудового народа и привилегированных слоев общества (что является отражением социального расслоения).

Личное имя, по утверждению О. А. Леонович, – своеобразный пароль, обозначающий принадлежность к тому или иному кругу [3, с. 26]. Поэтому к числу основных аспектов изучения можно отнести и вопрос о социальных функциях собственного имени и – шире – о том, в какой степени наименования могут быть использованы для изучения социальной истории человеческого общества.

Рассмотрим на основе конкретного материала, а именно сборника «Народные русские сказки» А. Н. Афанасьева [1], социальную классификацию наименований персонажей и распределим их по лексико-семантическим группам (ЛСГ) «социальное положение» и «профессия, род занятий».

1. ЛСГ «Социальное положение»

«В некотором *царстве* жил-был *Иван-царевич*; у него было три сестры; одна *Марья-царевна*, другая *Ольга-царевна*, третья *Анна-царевна*» («Марья Моревна») [1, т.1, № 159, с. 300].

«Не в каком *царстве*, не в каком *государстве* был-жил *царь* с *царицею*, и была у них дочь *Марья-царевна*» («Буренушка») [1, т.1, № 101, с. 122].

«В некотором *царстве*, в некотором *государстве* *жил король*; у него было три сына: *Василий-королевич*, *Федор-королевич* и *Иван-королевич*» («Сказка о трех королевичах») [1, т.3, № 563, с. 245].

В сборнике А. Н. Афанасьева наиболее часто встречаются «цари и царевичи». Так, *царь* – это официальный титул правителя Руси со времен его принятия в 1549 г. Иваном Грозным. Таким образом, можно отметить, что сказки

с участием «царей и царевичей сложились в первой половине XVI века. Вполне возможно, что тексты, в которых фигурируют «короли», «королевы», – это русские варианты западноевропейских сказок.

В сказке «Горшениа» одним из персонажей является царь *Иван Грозный*: «Горшениа едет-дремлет с горшками. Догнал его *государь Иван Васильевич*» [1, т.3, № 325, с. 15]. Приурочение этого сюжета к *Грозному* – отнюдь не случайное явление, оно приближает действие в сказке к действительности и отражает популярность, которой пользовался *Грозный* в народной памяти [6, с. 259].

В сказках представлено четкое деление героев на две социальные группы, что и отражено в их наименованиях. С одной стороны – это цари (царевичи, царевны) и верхушка знати, например, князь¹ *Данила* («Князь Данила-Говорила») [1, т.1, № 114, с. 149], а с другой – представители других социальных групп: купец *Асон* («Вещий сон») [1, т.2, № 241, с. 213]; *Мартын вдовин сын* («Волшебное кольцо») [1, т.2, № 191, с. 36] и др.

Дифференциация персонажей, носящих имя *Иван*, в сборнике сказок А. Н. Афанасьева, представлена наиболее широко. Имя *Иван*, одно из наиболее частотных в святцах, можно считать «сквозным» для разных социальных групп, а его конкретная социальная принадлежность в определенной сказке выражается приложениями:

- *Иван-царевич* («Иван-царевич и Марфа-царевна») [1, т.1, № 125, с. 170];
- *Иван-королевич* («Сказка о трех королевствах») [1, т.3, № 563, с. 245];
- *Иван купеческий сын* («Заколдованная королева») [1, т.2, № 271, с. 270];
- *Иван солдатский сын* («Два Ивана солдатских сына») [1, т.1, № 155, с. 278];
- *Иван крестьянский сын* («Сказка об Иване-богатыре, крестьянском сыне») [1, т.3, № 571, с. 266];
- *Иван кухаркин*² *сын* («Иван Быкович») [1, т.1, № 137, с. 225];
- *Иван девкин сын* («Буря-богатырь Иван коровий сын») [1, т.1, № 136, с. 216].

При наименовании героев народных сказок существует определенная закономерность сочетания личного имени представителя конкретной социальной группы с его социальным статусом. Так, при именовании социальной верхушки общества были использованы следующие СИ: *Иван, Василий, Федор, Дмитрий, Петр* (нет царей с СИ *Фома, Ерема, Климка, Кузьма, Афонька, Емельян* и т.п.). Таким образом, можно говорить о том, что в сказках отражается социальная закреплённость имени, характерная для XV – XVII вв. [2, с. 237].

2. ЛСГ «Профессия, род занятий»

В эту группу включены наименования персонажей, в состав которых входят названия профессий, например: «В некотором царстве, в некотором государстве

¹ Изначально *князь* на Руси – это предводитель войска и правитель области в феодальной удельной Руси [7, с. 204].

² *Кухаркин* – матроним – дериват от имени матери: прозвище, прозвание, «отчество» от имени матери [5, с. 83].

была у царя золотая рота; в этой роте служил *солдат* по имени *Иван* – собой молодец ... нарядили корабль, пригласили с собой и *Ивана-полковника*» («Елена Премудрая») [1, т.2, № 237, с. 201-202].

«Мартышка скочил и говорит: “Я – *солдат Мартышка*, я человек русский и сбежал из команды”. Стал он теперь *министр Мартышка*» («Рога») [1, т.2, № 193, с. 47].

Как пишет В. К. Чичагов, в свое время «это было связано с нормами, которые имели отдельные части наименования ..., а также в зависимости от того, в какого рода документах приходилось быть называемыми» [8, с. 9]. Чем более обязывающим был документ по отношению к именуемому, тем полнее было его наименование. «В служебных кабалах, которые выдавали на себя крестьяне и в которых перечислялись даже их физические приметы, они именовались наиболее полно. В состав именованного могло входить *и название профессии*», – отмечает В. К. Чичагов [8, с. 10]. Народные сказки зафиксировали этот период истории (XIV – XVII ст.) в наименованиях сказочных персонажей,

В указанных выше сказках отображен рост героя по служебной лестнице: солдат → полковник и солдат → министр. Следует отметить, что слово «солдат» – «рядовой военнослужащий» – в русский язык проникло в XVII в. через немецкий или французский язык [7, с. 440], а слово «министр» – главнокомандующий ведомством – заимствование со времен Петра Великого (хотя общерусские учреждения министерств возникли уже при Александре I [7, с. 575]). Все это позволяет определенным образом датировать сказку не ранее XVII века.

Наиболее распространенными были военные профессии, одной из которых был «стрелец»³, что и зафиксировано сказкой: «В этой роте служил *стрелец-молодец*, по имени *Федот*, метко в цель попадал» («Поди туда – не знаю куда, принеси то – не знаю что») [1, т.2, № 213, с. 108].

Помимо военных, в сборнике народных сказок Афанасьева представлены и другого рода профессии (судья, вор, шут):

«Брат же убогий к богатому приведе лошадь без хвоста; богатый же виде лошадь без хвоста, не принял у него лошадь и пойде на убогого бити челом к *Шемяке-судье*» («Шемякин суд») [1, т.3, № 319, с. 5]. Как отмечает В. М. Мокиенко, «шемякин суд» – «историческое» выражение, служащее синонимом несправедливого суда. Оно связано с личностью корыстного самодовольного феодального князя Дмитрия Шемяки, который и правых, и неправых приказывал бросать в р. Сухону, привязав им камень на шею. «От сего убо времени в Великій Руси на всякого судію и восхитника во укоризнах прозвался Шемякин суд» – пишет об этом летописец [4, с. 162].

«Вот барин и наказал пастухам беречь овец от *Климки-вора*» («Вор») [1, т.3, № 384, с. 101]. Наверное, одним из древнейших занятий является «воровство» (которое с определенной условностью можно отнести к профессиям), что подтверждено не только сказками, но и пословицами: Не клади плохо, не вводи вора в грех; Не пойман – не вор; Вор у вора дубинку украл; Доброму вору все

³ *Стрелец* – в русском государстве XVI – XVII вв. военнослужащий особого постоянного войска [7, с. 773].

впору и др.

Исследованный материал свидетельствует о многообразии ремесел, профессий, которыми владели герои сказок. То, что в лексико-семантической группе «профессия, род занятий» нет женских наименований, говорит о бесправном положении женщины в эпоху, описанную в сказках.

Распределение наименований по данным лексико-семантическим группам показывает место человека в обществе, его взаимоотношения (социальные, бытовые) с другими его членами, таким образом, народные сказки отражают ту реальную жизнь общества, которую они описывают.

Список литературы:

1. Афанасьев А. Н. Народные русские сказки: в 3 тт. / А. Н. Афанасьев. – М.: Наука, 1985.
2. Бондалетов В. Д. Средства выражения эмоционально-экспрессивных оттенков в русских личных именах / В. Д. Бондалетов, Е. Ф. Данилина // Антропонимика. – М.: Наука, 1970. – С. 194–200.
3. Леонович О. А. Ономастика как социолингвистическая проблема // Социальная и стилистическая вариативность английского языка: межвуз. сб. науч. трудов. – Пятигорск, 1988. – С. 25–31.
4. Мокиенко В. М. В глубь поговорки / В. М. Мокиенко. – Киев: Рад. шк., 1989. – 221 с.
5. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. – М.: Наука, 1988. – 187 с.
6. Пропп В. Я. Фольклор и действительность: избр. ст. / В. Я. Пропп. – М.: Наука, 1976. – 324 с.
7. Цыганенко Г. П. Этимологический словарь русского языка / Г. П. Цыганенко. – К.: Рад. шк., 1970. – 599 с.
8. Чичагов В. К. Из истории русских имен, отчеств и фамилий / В. К. Чичагов. – М.: Учпедгиз, 1959. – 128 с.

ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВИ МАС-МЕДІА СУМЩИНИ

Баранник Наталія Олексіївна,

канд. пед. наук, доцент, доцент
кафедри української мови, літератури та методики навчання
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Картава Дар'я Анатоліївна,

магістрант,
спеціальність: 014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Бурхливий розвиток внутрішньої і зовнішньої політики України, розширення взаємозв'язків із розвинутими країнами світу в галузі науки, політики, економіки, техніки, культури вносять постійні зміни до мовної картини світу. Такі зміни в сучасній українській мові пов'язані з виникненням нових комунікативних потреб, із розширенням поля культурних взаємодій, з активним входженням у життя носіїв мови мультимедійних комунікативних засобів, які досить значущо змінюють уявлення людей про принципи мовного спілкування та загалом про їхні можливості.

Динамічні процеси, що сьогодні відбуваються в лексиці, найбільшою мірою представлені в мові сучасних засобів масової інформації (далі ЗМІ), які фіксують різноманітні зміни в усіх сферах життя суспільства.

Проблема розвитку та функціонування мови мас-медіа була й залишається предметом наукових зацікавлень відомих вітчизняних і зарубіжних дослідників, зокрема: Д. Баранника, О. Стишова, С. Єрмоленко, Л. Мацько, О. Пономаріва, Л. Архипенко, О. Сербенської, Г. Солганика, Д. Шмельова, Т. Винокур, Я. Засурського, С. Сметаніної та ін.

Вплив ЗМІ на громадську свідомість великий, оскільки вони мають здатність швидко охоплювати найширші аудиторії, формувати громадську думку, визначати духовні та моральні цінності людей, оперативно реагувати на різноманітні інноваційні процеси, що відбуваються в різних галузях суспільства. Переваги медіатекстів у тому, що вони схильні до використання різних лексико-стилістичних особливостей із метою увиразнення текстів та надання їм більш сучасного звучання. Утім, дослідження, присвячені порушеній проблемі, не вичерпують усього їх потенціалу, а лексико-стилістичні особливості медіатекстів інтернет-ЗМІ Сумщини взагалі залишаються мало дослідженими, що й потребує їх подальшого вивчення.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що термін «медіатекст» охоплює такі взаємопов'язані поняття, як текст мас-медіа, газетний текст, інтернет-тест, телетекст, журналістський текст, публіцистика, PR-текст та інші.

Мовознавець С. Сметаніна не дає визначення медіатексту, але розглядає його в системі культури «як джерело отримання інформації про духовні імпульси і матеріальну сферу людської діяльності, про принципи розвитку суспільства» [1, с.78]. За визначенням російського вченого Г. Солганика, медіатекст – це різновид тексту, що належить масовій інформації, характеризується особливим типом автора, специфічною текстовою модальністю (відкрита мова, різнобічний вияв авторського Я), розрахований на масову аудиторію [2, с.15].

Поняття «медіатекст» швидко поширилося в різних сферах діяльності людини, стало ефективним ретранслятором традиційних і нових соціально-культурних цінностей суспільного буття, мовних інновацій. Термін сприймається аудиторією як популярна форма комунікації, що виявляється в активній взаємодії з багатим культурним досвідом певного соціуму. У сучасному світі продукти медіа перетворюються на джерело знань, але при цьому медіатекст залишається продуктом комунікацій.

Першочерговим завданням засобів масової інформації на сьогодні є відображення подій, які відбуваються у світі політичних, економічних і соціальних процесів, природних явищ і подій культури.

Значний пласт лексики сучасних ЗМІ Сумщини становлять запозичення з інших мов, неоднорідні за своїм складом, які обслуговують різні сфери діяльності людини, що робить особливо актуальним питання їх типології. Аналіз мовного матеріалу дозволив виокремити такі лексико-семантичні групи іншомовних слів з урахуванням сфер їх уживання:

- **суспільно-політична лексика** (саміт, тендер, інфляція, комутація, аудит, інвестиція та ін.), наприклад: *Зараз ведеться **комутація**, її закінчать до весни наступного року* [Шостка.INFO. 26.09.2008]; *Про це сказала Яніна Казюк, координатор з фінансової **децентралізації** Центрального офісу реформ при Мінрегіоні* [ВебСуми. INFO. 24. 09.2018];

- **економічна лексика** (колапс, букмекер, калькуляція, патент, трейдер, майнер, емісія, біткоїн): *Основне завдання **халвінга** – тримати **емісію** криптовалют під контролем і стримувати **інфляцію*** [Шостка.INFO. 29.04.2020];

- **лексика комп'ютерних технологій** (кіберзлочинність, бан, веб, логін, провайдер, кібер, сайт, пост та ін.), як-от: *Прийом заявок на вступ у **кібер-школу** вже відкрито в усіх країнах* [Шостка. INFO. 23.09.2020]; *Звідси «**шазамити**» – «дізнаватися назву пісні за допомогою цього додатка»* [Білопільщина. 04.08.2020];

- **спортивна лексика** (тофі-рейд, спаринг, нокдаун, аперкот, ралі та ін., наприклад: *Було **непереливки**: в одному зі **спарингів** частину язика відкусив через те, що пропустив **аперкот**, на обличчі постійно були синці* [Данкор Суми. 05 .01. 2018];

- **культурно-мистецька** (трек, саунд, флешмоб, мастеринг, нон-фікшн, мобер, ноу-хау), наприклад: *Це перша книга Владислава Івченка, написана у*

літературному жанрі **нон-фікшн**, коли сюжет будується на основі реальних подій [ВебСуми. INFO.03.08.2015];

- **медична** (сегмент, еспандер, пандемія, ковід, локдаун та ін.), наприклад: Дослідження буде проводити **Ковід-центр** лабораторії «Сінево» в місті Києві [Шостка. INFO. 06. 10. 2020];

- **косметологічна** (хайлайтер, шимер, пілінг, прешейв, б'юті-блогер, контуринг): Все це можна брати за основу макіяжу в новорічну ніч, а сяйва додати за допомогою **хайлайтера або шиммера** [Білопільщина. 31.12.2019];

- **наукова лексика** (стартап, смарт, STEM-освіта, нетворкінг, скринінг, блокчейн та ін.). наприклад: Програма форуму складається з шести секцій та виступів на тему: **SmartCity, SmartMobility, SmartBuilding**, електронна демократія і **блокчейн-технології**, креативна економіка та освіта, екологія та енергоефективність [Шостка. INFO. 11.09.2018];

- **назви напоїв та їжі** (фуді, буше, кейс-попс, кенді, ланч-бокс та ін.), зокрема: За невелику ціну в День Святого Валентина працівники та учні закладу купували смачні святкові **кейс-попс, буше, мафін, меренге** і фруктове тістечко [Шостка. INFO. 15.02. 2020];

- **номінації нових реалій із сфери побуту** (тян, хейт, рофлити, агритися, сорян, піар, топ, кек та ін.): А людей, які активно хейтять, називають **хейтерами** [Білопільщина. 04. 08 .2020]; Жодних **реаліті-шоу та Ютубу**. Тільки «Санта Барбара», тільки **хардкор!** [Білопільщина. 08.10.2019].

Засоби виразності також є невід'ємною складовою мови мас-медіа регіону. Варто зазначити, що лексика ЗМІ поєднує в собі експресію й стандарт, досконалість, чітку логічність викладу і яскраве емоційно-експресивне забарвлення. Основною ж ознакою є її експресивність. Так, через експресивність виражальних засобів автор виражає своє ставлення до висловленої думки. Експресивно-марковані одиниці вносять у сталі стандарти і штампи раціонального та логічного елементи новизни, які викликають у читача почуття чи емоції. Як семантико-стилістична категорія, експресивність пов'язана з емоційністю, стилістичним забарвленням, а в медіатекстах реалізується за допомогою таких засобів виразності, як тропи і фігури. Найбільш виражальним засобом створення медіатексту Сумщини, здатного впливати на емоційно-психологічний стан читача, збагачувати його знання, систему оцінок і думок, є **метафорична лексика**. У межах цієї групи були виокремлені такі структурні типи метафор: 1) **прості метафори** (оформлені простим словосполученням, одним словом), як-от: *Ми не обіцяємо людям **золоті гори**, ми щоденно робимо все можливе для покращення життя українців* [Життя Лебединщини. 28.09 2020]; *Його відзначення традиційно «**розчинялося**» то у Дні міста, то в Першому вересня* [Білопільщина. 08.09.2020] та 2) **розгорнені метафори** (виражені реченнями або цілими мікротекстами): *Тепер – це місце, звідки **черпає собі в бюджет вся область**, де у кожного мешканця – або свій бізнес, або гарна робота. Звідси вже давно ніхто не прагне чкурнути на заробітки в Європу!* [ВебСуми. INFO. 18.09.2018]; *Для всесвітньо відомого гірськолижного курорту – це початок міжсезоння, ..., тож тут було відносно малолюдно, якраз настільки, щоб відчувати себе сам на сам з горами й небом, забути про всі буденні*

справи і **розчинитися у солодкому почутті гармонії з Всесвітом...** [ВебСуми. INFO. 18.09.2018].

За морфологічним вираженням головного компонента в досліджуваних медіатекстах домінують іменникові метафори: *Оптимізація з присмаком криміналу* [ВебСуми. INFO. 20.02.2019]; *Знайомтеся, виш-переселенець!* [ВебСуми. INFO. 03.03.2019]; *Вихід зі «скляного звіринця»* [Сумщина. № 51. 20.12. 2018]; прикметникові: *Парижанам Петро Нілус полюбився «вечірніми сюжетами» пейзажів, «Білою серією» натюрмортів* [ВебСуми. INFO. 20.02.2019]; *Гібридне мистецтво. Гастролю до країни-агресора – за кошти українських платників податків?* [ВсіСуми.21.02.2019]; *«Смачна» робота до душі: стати кондитером мріяла з дитинства* [Білопільщина. 05.08.2020] та дієслівні: *Економіка деградує і скочується до примітивного сировинного виробництва, корупція розцвіла безкарністю, влада нічого не робить* [Сумщина.18.10.2018] та ін.

З огляду на специфіку текстів мас-медіа автори активно використовують явище **метонімії**: *Платформа Coursera вважає своєю місією надання універсального доступу до найкращої у світі освіти* [Данкор Суми. 30.09. 2020]. *У Сумах читали вголос Ліну Костенко* [Данкор Суми. 05.02. 2020]; *Польща в паніці: українські заробітчани їдуть далі!* [Сумщина. 21.11.2018]. *Два «золота» «Мужності»*. Готували нашу команду, у якій виступало 8 сум'ян до золотого сходження на *європейську вершину* тренери – викладачі Інституту фізкультури Сумського педуніверситету Микола Чхайло, Ігор Кравченко і Володимир Глад [ВебСуми. INFO. 20.12.2018]; *Низи підтримали рішення об'єднатися в одну громаду з Садами* [ВебСуми. INFO. 05.12.2019].

Різновидами метонімії в мові виступають **літота й гіпербола**, функція яких полягає у вираженні свідомо применшеної або збільшеної ознаки. Ці засоби реалізують оцінну функцію в ЗМІ, надаючи змогу авторові яскраво висловити свої думки й наділити зображувані явища додатковими відтінками значень. **Гіпербола** – художній зворот очевидного і навмисного перебільшення для посилення та підкреслення думки, наприклад: ... *якщо в результаті масових виступів опозиції йому все-таки доведеться піти з поста президента, то вплив цього чинника на Росію, з погляду Кремля, може бути просто катастрофічним* [День.20.08.20]; *Ми не обіцяємо людям золоті гори, ми щоденно робимо все можливе для покращення життя українців* [Життя Лебединщини. 28.09 2020]; *Жодні сучасні технології не зможуть замінити щойно віддрукованого номера газети, ... де можна прочитати на сторінках про далеких друзів дитинства, колишніх колег, односельців цікаві аналітичні статті й новини, рекомендації лікарів, фото, на яких карбується таке коротке життя і ціла вічність* [Життя Лебединщини. 01.02.2019]. **Літота** – один із засобів виразності, що містить художнє зменшування величини, сили, значення зображуваного предмета чи явища, наприклад: *«Але якщо казати про весь загал, то це капля в морі», – сказав Беренда* [Життя Лебединщини. 22.07. 2020]; *До тепла вже рукою подати* [ВебСуми. INFO. 15.02.2017].

Невичерпним джерелом емоційного впливу на читача є використання в медіатекстах Сумського регіону **епітетів**, які є образно-лаконічними засобами

вираження експресивності. Це передусім кольористичні епітети (*мальовнича бесідка, мальовнича земля, чорні дні та ін.*), одоративні (*гіркий присмак інциденту, пекучий біль втрати*), емотивні (*вільний дух, наелектризоване суспільство тощо*). Наприклад: *Недільні заходи мовби намагались компенсувати містянами гіркий присмак від інциденту* [Сумщина. 18.10.2018]; *Про компанію, окрім сарафанного радіо, можна почути та побачити звідусіль – це і реклама на білбордах у місті, і численні сайти компанії, і блогери в соцмережах, які стали її «партнерами»* [Життя Лебединщини. 23.03.2020]; *Суспільство наелектризоване, як ніколи* [Сумщина.18.10.2018];

Невід’ємним надбанням текстів ЗМІ є **фразеологічні звороти**, які надають стандартизованим формам викладу матеріалу свіжості, емоційності, експресивності, колоритності, інколи сатиричного або повчального значення. У досліджуваних текстах були зафіксовані такі фразеологізми: *давити на жалість, хапатися за голову, перевернути з ніг на голову, стати на ноги, полізти в кишеню за словами та ін.* Наприклад: *Тепер, коли діти вирости, стали на ноги, жінка може нарешті відпочити та потішитись онукам* [Всі Суми. 28.04.2019]; *Згодом, після телефонної розмови зі справжнім онуком, жінка зрозуміла, що потрапила «на гачок» шахрая* [Шостка Перекресток 15.09.2020]; *Карантин, звісно, перевернув усе з ніг на голову, але водночас додав і часу для переосмислення* [Життя Лебединщини. 22.05. 2020].

У ході аналізу мовного матеріалу були зафіксовані і **фігури мови** – відступи від нейтрального способу викладу з метою посилення емоційності та естетичного впливу. Найхарактернішими з них є:

- **ератив** – навмисне деформована звуко-літерна організація слова, що спричиняє модифікацію змісту, тобто порушує орфографічні та орфоепічні норми мови: *Ой, та я в цій політиці не розбіраюсь! Та нашо воно мені нада* [Білопільщина. 08.09.2020]; *Мені сказали: «Ми нічого не розуміємо! А я причом, що району не буде...»* [Білопільщина. 08.09.2020];

- **апелікація** – полягає в додаванні до тексту загальновідомих висловів, крилатих виразів, складних термінів, часто деформованих задля поживлення тексту: *Переважає більшість цих людей живе за принципом: «моя хата скраю»* [Білопільщина. 08.09.2020]; *Хейтерів часто можна зустріти серед коментаторів, яких хлібом не годуй – дай що-небудь або кого-небудь покритувати* [Білопільщина. 04.08.2020]; *У нашого народу є гарна приказка: «Курчат восени рахують»* [Данкор Суми. 22.09.2020];

- **оксюморон** – прийом, що полягає в поєднанні протилежних за змістом слів, контрастних за значенням, часто висловлює авторську оцінку висловленого: *Минулого четверга кияни сумно жартували у соціальних мережах: що далі?* [Всі Суми. 24.04. 2020]; *Так тривало доти, доки триметровий рів не наповнювався живими трупами, нацисти назвали цей день операцією «Ернтефест» (з німецької – «Свято збору урожаю») ...* [Інформ.Суми. 23.10.2020]; *Вперед, у минуле* [Всі Суми. 22.05. 2020].

Отже, як показало дослідження, мова сучасних медіатекстів Сумщини різноманітна, специфічна щодо лексико-стилістичних особливостей. Автори не лише інформують читача про суспільно важливі події, про суспільно-економічні,

політичні, культурні і науково-технічні зміни, що відбулися чи відбуваються в суспільстві, а й намагаються здійснити функцію впливу, сформувати певне ставлення до описуваних явищ. Найефективніше досягти поставленої мети можна за рахунок використання різноманітних експресивних засобів мови. Тому цілком зрозуміло, що серед описуваного матеріалу спостерігаються різні групи лексики, серед яких привертають увагу читача інолексеми на позначення нових реалій життя та різноманітні засоби увиразнення – метафора, метонімія, епітети, гіпербола та літота. Фігур у досліджуваних текстах значно менше, але серед найчастіше трапляються градація, ератив, апікація й оксюморон.

Список літератури:

1. Сметанина С. И. Медиатекст в системе культуры. СПб., 2002. 383 с.
2. Солганик Г. Я. К определению понятий «текст» и «медиатекст». *Вестник Моск. Ун-та*. 2005. № 2. С. 7-15.
3. Шостка.INFO. URL: <http://shostka.info/>
4. ВебСуми. INFO. URL: <http://www.websu.info/>
5. Білопільщина. URL: <https://bilopillia.city/>
6. Данкор Суми. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/>
7. Життя Лебединщини. URL: <https://zhl.news/>
8. Інформ.Суми. URL: <https://sumy-inform.com>
9. ВсіСуми. URL: <http://www.vsisumy.com/>
10. Сумщина. URL: <http://www.websu.info/>

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСПОЗИЦІЇ СИНТАКСИЧНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ У БЕЛЬГІЙСЬКОМУ ВАРІАНТІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

Волянський Сергій Михайлович

магістр

Факультет іноземних мов УДПУ ім.Павла Тичини

Науковий керівник

Лаухіна Інна Станіславовна

к.п.н., доцент

Факультет іноземних мов УДПУ ім.Павла Тичини

Постановка проблеми. Дослідження національних варіантів мов має давню традицію, його результатом стали численні наукові розвідки про виникнення діалектів, особливості їх функціонування на окремих територіях, відмінні та спільні риси порівняно із загальнонаціональною мовою. За останнє десятиліття увага лінгвістів до вивчення соціально-територіальних варіантів мов значно зросла, що можна пояснити усвідомленням етносами своєї своєрідності та намаганням зберегти національну самобутність в епоху світових глобалізаційних процесів. Зокрема це стосується й вивчення фразеології, яка представляє безперечний інтерес для мовознавців, оскільки торкається глибинних пластів світогляду, історії, світорозуміння певного народу. З огляду на розвиток фразеології посилюється увага до зіставлення фразеологічного складу загальнонаціональної мови та її діалектів, які постійно впливають на всі рівні національного варіанта мови, що визначило **актуальність** нашого дослідження.

Аналіз останніх джерел і публікацій свідчить, що питання семантики фразеологічного корпусу бельгійського варіанта французької мови вивчали дослідники В. Гак, Ю. Долгополов, Г. Соколова, Ж. Ост, А. Рей, Ф. Масьйон та інші.

Мета статті – розглянути асоціативні та лінгвістичні механізми формування фразеологічних одиниць, виявити семантичні особливості цих процесів на матеріалі бельгійської фразеології.

Виклад основного матеріалу. Фразеоутворення розуміється як «механізм утворення одиниць опосередкованої номінації...» [3, с. 5], його можна поділити на два етапи: первинне і вторинне, які співвідносяться з процесами первинної й вторинної транспозиції. Первинна транспозиція – це процес формування одиниць опосередкованої номінації через перехід вільних словосполучень нефразеологічного характеру у фразеологічні одиниці. Вторинна транспозиція – процес формування вторинних ФО через перехід первинних з одного лексико-граматичного класу в інший [3, с. 7-10].

При первинній транспозиції вільні словосполучення перетворюються лише семантично за допомогою метафори й метонімії, зберігаючи при цьому лексико-граматичну структуру. При вторинній транспозиції відбуваються структурні перетворення первинної ФО на інший лексико-граматичний клас, у результаті чого утворюється вторинна ФО. При цьому мають виконуватися необхідні умови транспозиції: ідіоматичність; багаторазова повторюваність у переносному значенні; позначення одного поняття [там само, с. 65].

Розглянемо кожен із різновидів переосмислення синтаксичних сполук бельгійського варіанта французької мови.

I. Метафоризація.

Під фразеологічною метафорою ми розуміємо словосполучення з переносним значенням на основі аналогії, які в процесі історичного розвитку суспільства, функціонування мови «обростають» асоціативними комплексами, що впливають на можливість / неможливість метафоричного переосмислення вільного словосполучення: 1) асоціації за схожістю поведінки, дії; 2) асоціації за схожістю форми; 3) асоціації за схожістю кольору; 4) асоціації за схожістю зовнішнього вигляду; 5) асоціації за схожістю звуку; 6) асоціації за схожістю відчуттів, вражень [2, с. 21].

Джерелами метафоризації є: 1) запозичення ФО (з валлонського й фламандського діалектів; з нідерландської мови); 2) калькування ФО (з валлонського й фламандського діалектів; з нідерландської мови); 3) контамінація декількох ФО стандартної французької мови; 4) власне метафоризація / первинна транспозиція; 5) збереження ФО-архаїзмів стандартної французької мови; 6) варіювання компонентів загальнофранцузьких ФО, у результаті якого з'являються омонімічні ФО-бельгіцизми.

Процеси, які відбуваються в межах фразеологічної метафоризації, ми поділяємо на: 1) цілеспрямовану фразеологічну метафоризацію; 2) спонтанну фразеологічну метафоризацію. Перша має суб'єктивний характер, підпорядкований волі та бажанню носіїв мови, на неї впливають екстралінгвістичні фактори, зокрема соціальні потреби. Спонтанна фразеологічна метафоризація підпорядковується впливу лінгвістичних чинників, коли фразеологічні процеси відбуваються відповідно до мовної традиції, у межах якої утворюються фразеологічні синоніми й омоніми.

I. Цілеспрямована фразеологічна метафоризація.

1. Заповнення фразеологічних лакун.

В основі метафоризації стійкого словосполучення FF *agent de change* «біржовий маклер, брокер» – FB *agent de change* «пастилка проти застуди (цукерка із запахом анісу або солодкового кореня)» лежить асоціація (1) за схожістю функції й (2) виконуваної дії: FF *agent de change* «*appellation de très nombreux employés de services publics ou d'entreprises privés, généralement appelés à servir d'intermédiaires entre la direction et les usagers*» [7, с. 35]; тобто брокер – це особа, яка спеціалізується на посередницьких біржових операціях. ФО FB *agent de change* «*petit bonbon pour la gorge, à l'anis ou à la réglisse*» також має сему «щось середнє», «посередник, що-небудь для підтримання здорового горла», тобто це не пігулка й не цукерка у звичному розумінні. Сема

«неприємне» (ліки) і «приємне» (цукерка) суміщаються, утворюючи позначення «чого-небудь середнього».

2. Позначення реалій бельгійського ареалу.

Утворення ФО *avoir une brique dans le ventre* «мати пристрасть до будівництва», «любити будувати й перебудовувати» пов'язано з життям бельгійців. Лексема *brique* в бельгійців і французів асоціюється не тільки з будівництвом, але й з житловими умовами в метрополії, тому їх асоціації відносно соматизму *ventre* однакові: у середньовіччі *ventre* позначало різні частини в порожнині тіла: живіт, груди й навіть голову [1, с. 264]. У прикладі *ventre* синонімічне лексемі «груди» і за метонімічним перенесенням – «серцю (душі)». Таким чином, сполука *avoir une brique dans le ventre* «мати цеглину в животі», метафоризувалася в «мати цеглину у серці» → «любити будівництво» (серце – символ зосередження почуттів).

Незалежний шлях переосмислення в обох ареалах пройшло вільне словосполучення *avoir les dents longues* «мати довгі зуби», яке у FB означає «набити оскому», а у FF стало полісемічною одиницею: «1) бути голодним, мати вовчий апетит; 2) зазіхати на що-небудь; 3) мати великі претензії». Ми вважаємо ці одиниці міжареальними омонімами, оскільки вони походять від гетерогенних джерел. Так, відповідно до словника Ж. Оста [5, с. 212], вербальна ФО FB – результат калькування діалектної ФО *avu lès dints longs* з тим самим значенням. Тут виявляється тенденція фразеологічного складу Бельгії до заповнення фразеологічних лакун, оскільки в мові метрополії відсутнє метафоричне значення відчуття терпкості й пекучої кислоти в роті (воно закріплене в дієслівному сполученні FF *agacer les dents*).

Варіантна одиниця опосередкованої номінації *avoir les dents longues (aiguisées, acérées)* [6, т. 3, с. 347] використовує соматизм *dent* у його закріпленій номінації – позначення сили й агресивності [9, с. 266], а параметричний прикметник *long* – як інтенсифікатор значення. У ФО FB у цих компонентах виділяються інші семи: *dent* на основі асоціації за суміжністю виступає позначенням *bouche*; ад'єктивний компонент *long* метафорично номінує «відчуття подразнюючої в'язкості» → значення ФО FB «відчуття роздратування від того, що дуже набридло». Таким чином, компоненти змінних сполук мотивують обидва фразеологізми, по-різному називаючи предметні ситуації.

Отже, розглянувши ФО метрополії й бельгійського ареалу, тотожні в плані вираження, але не корельовані в плані змісту, ми дійшли висновку, що семантичний зсув у значенні фразеологізмів формує міжареальні фразеологічні одиниці, які демонструють лінгвокреативний потенціал мовного колективу Бельгії

II. Спонтанна метафоризація.

У результаті такого процесу з'являються як міжареальні синоніми, так і міжареальні омоніми, і якщо утворення перших є альтернативним фразеологічним процесом в одній мові, то утворення фразеологічних омонімів є не залежним від мови метрополії переосмисленням вільних словосполучень бельгійського ареалу.

1. Утворення фразеологічних синонімів.

Основною причиною появи ФО-синонімів є цільова установка, складниками якої є такі наміри мовця: конкретизувати висловлювання; розкрити нові ознаки та відтінки позначуваного поняття; виразити емоційно-оцінне ставлення до предмета чи явища; використати нові, яскраві образи для емоційного впливу на реципієнта; позначити який-небудь феномен через образи, значущі для цієї лінгвокультурної спільноти.

Фразеологічні синоніми можна поділити на такі групи: 1) рівнозначні (відмінності стосуються внутрішньої форми фразеологізмів); 2) нерівнозначні; 3) конотативні дивергенти (відмінності торкаються емоційності, експресивності, функціонально-стилістичних аспектів); 4) ідеографічні дивергенти (відмінності полягають у вираженні ступеня інтенсивності якого-небудь явища, визначеного на основі аналізу словникових дефініцій).

Так, для позначення «людини, яка знаходиться в поганому стані» (про здоров'я) функціонує ФО *ne plus tenir pièce(s) ensemble*. Вільне словосполучення «більше не втримувати всі частини чого-небудь разом» викликає уявлення про предмет, що розсипається на частини, руйнується. Так і хвора людина відчуває себе «зруйнованою», коли якась частина її тіла перестає нормально функціонувати, відповідно в зоні асоціативного перетину ознак порівнюваних феноменів обох вербальних одиниць лежить метафорична асоціація за зовнішньою схожістю, коли хворий ототожнюється з розбитим предметом.

2. Утворення фразеологічних омонімів.

Фразеологічна одиниця *mettre qn en bouteille* в обох ареалах характеризується збігом оцінного компонента конотативного значення й стилістичного компонента. Основна відмінність стосується семантики фразеологізмів. Так, у FF ФО *mettre en bouteille* має значення «дбайливо зберігати», «тримати під скляним ковпаком» *розм.* У FB ФО *mettre en bouteille* означає: «1) змусити кого-небудь зніяковіти, насміхаючись із нього; 2) навмисне когось обманути, увести в оману *розм.* з найбільш загальним значенням «ошукати кого-небудь»; 3) загнати кого-небудь на слизьке». ФО центрального ареалу однозначна, ФО бельгійського ареалу полісемічна. У бельгійському ареалі вільне словосполучення переосмислюється на основі диференційної семи, яка входить до структури значення ЛО *bouteille* f «видовжена скляна посудина з вузькою шийкою» (посуд, зручний тільки для сипучих продуктів або рідини). Перше й друге значення бельгійської ФО опираються на цю ознаку (форма посудини – становище людини, ніби загнаної в тісний простір). Третє значення ФО розвинулося внаслідок впливу другої асоціації за схожістю: зі щільно закоркованої пляшки не може просочитися ні краплі вмісту ↔ людина, яку змусили мовчати (ніби вона має кляп у роті), не може сказати нічого.

II. Метонімізація.

При метонімічній фразеологізації відбувається перенесення значення, оснований на суміжності двох предметів або явищ, тобто з опорою на внутрішню або зовнішню співвіднесеність феноменів [3, с. 59]. Г. Соколова розрізняє два механізми формування первинних метонімічних ФО: 1) первинні ФО зберігають форму змінних сполучень, так утворюються первинні метонімічні ФО, які ми називаємо нееліптичними утвореннями; 2) метонімічні

ФО утворюються на основі змінної сполуки з редукованим (еліптованим) компонентом [4, с. 89].

Фразеологізми, утворені в результаті метонімічного перенесення, з'являються в бельгійському ареалі відповідно до цільових установок лінгвокультурної спільноти: 1) заповнити фразеологічні лакуни; 2) позначити власні реалії; 3) змінити образність ФО (утворити міжареальні синоніми).

1. Первинні ФО – нееліптичні метонімічні утворення.

ФО FB *faire longue table* «бенкетувати» (джерело – калька з валлонського діалекту [5, с. 629]) за своїм компонентним складом наближається до ФО FF *faire une longue seance a table* «засидітися за столом». Але якщо у ФО FF за основу взята сема «час, проведений за столом», то при метонімізації сполуки FB «робити довгий стіл» основою є саме «довжина стола». У Бельгії, особливо в сільській місцевості, на свято запрошується велика кількість гостей, які займають місця за довгими столами. Зовнішня співвіднесеність дії та місця дії представлено таким чином: 1) стіл майже у всіх народів асоціюється з їжею і, як наслідок, зі святом; 2) сидіти за столом → їсти за столом, таким чином, позначає одну дію замість іншої; 3) сидіти за довгим столом → довго їсти → бенкетувати.

2. Первинні ФО – еліптичні метонімічні утворення.

ФО FB *gueule (tête) de lion* «меблевий стиль» (популярний у Бельгії) [8, с. 483-484] свідчить про системний характер вияву специфічних рис цього підвиду транспозиції в бельгійському ареалі. *Gueule de lion* «масивні меблі» (виготовляються в м. Малін (Malines)) отримали цю назву тому, що їх прикрашають дерев'яні лев'ячі голови (здебільшого з кільцем у пащі). Так факт об'єктивної дійсності ліг в основу асоціації за зовнішньою співвіднесеністю двох предметів: характерна особливість меблів → назва меблів за цією ознакою: змінне сполучення FB *meubles aux gueules (têtes) de lion* → ФО FB *gueule (tête) de lion*.

Проаналізовані субстантивні ФО вказують на потенціал фразеологічного складу франкомовної Бельгії, який охоплює різні явища об'єктивної дійсності. Стремління мовного колективу заповнити лакуни й позначити власні реалії, опираючись на загальномовні тенденції з додаванням до них специфічних рис, сприяє розвитку одиниць опосередкованої номінації в бельгійському варіанті французької мови.

Отже, найбільше бельгійських ФО утворюється в результаті первинної транспозиції вихідних змінних сполук. Це процес семантичного перетворення вільного словосполучення, який здійснюється завдяки семантичним зсувам – метафорі й метонімії як засобам оцінної номінації. Метафоризація змінних сполук – найбільш поширений семантичний механізм формування узуальних ФО. Це підтверджує системний характер фразеологічних трансформацій у бельгійському ареалі, указуючи на їх підпорядкування загальним тенденціям розвитку фразеологічного складу французької мови.

Фразеологічна метафоризація поділяється на цілеспрямовану (з метою заповнення фразеологічних лакун на території французької Бельгії та позначення власних реалій у бельгійському ареалі) і спонтанну (міжареальна фразеологічна

синонімія та омонімія). Метонімічні ФО – нееліптовані за формою – утворюються відповідно до тенденцій фразеологічного складу метрополії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гак В. Г. Национально-культурная специфика метонимических фразеологизмов // Фразеология в контексте культуры. – М.: «Языки русской культуры», 1999. – С. 260-265.
2. Долгополов Ю. А. Сопоставительный анализ соматической фразеологии (на материале русской, английской и немецкой фразеологии): автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Казань, 1973. – 28 с.
3. Соколова Г. Г. Фразообразование во французском языке. – М.: Высш. шк., 1987. – 144 с.
4. Соколова Г. Г. Первичные фразеологические единицы – эллиптические образования // Фразеология и контекст: межвуз. сб. науч. трудов. – Иркутск: ИГПИИЯ, 1991. – С. 86-91.
5. Haust J. Dictionnaire liégeois – français (3-ème partie). – Liege, 1937. – 736 p.
6. Le Grand Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. – Paris, 1991.
7. Le Petit Robert 1. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. – Paris, 1992. – 2172 p.
8. Massion F. Dictionnaire de belgicisms. T. 1, 2. Verlag Peter Lang GMBH, Frankfurt am Main, 1987. – 946 p.
9. Rey A., Chantreau S. Dictionnaire des locutions et expressions figurées. – Paris: DicoRobert, 1993. – 890 p.

ДІЄВІСТЬ ПРИНЦИПУ НАВЧИТИ ВЧИТИСЯ ПЕРЕКЛАДУ

Гордієнко Катерина Олексіївна

Студент гр.ПРмз-91с

Сумський державний університет

Переклад – система спеціальних теоретичних знань, практичних умінь та навичок, необхідних для забезпечення високої продуктивності професійної діяльності. Глобалізація міжнародних відносин, бізнесу, фінансів, прорив інформаційних технологій істотно впливає та вносить зміни у мови різних народів, відповідно й у професійну підготовку перекладачів. Інформаційні технології створюють умови для швидкого поширення знань та інформації, прийняття оптимальних рішень й дозволяють ефективно використовувати кошти інформатизації у процесі перекладу.

Мовна складова підготовки перекладача, крім володіння рідною та іноземною мовами, включає такі компоненти, як розуміння особливостей професійної (спеціальної) мови з умінням використовувати його елементи загальнонародною мовою, володіння різними мовними стилями й жанрами мовлення, володіння навичками гармонійного мовного спілкування. Це формує мовну культуру особистості як частина загальної культури професіонала у галузі перекладу. [2, с. 35].

С.О. Швачко зазначає, переклад є одним з найскладніших видів інтелектуальної діяльності. При цьому, «перекладацьке» володіння мовами характеризується значною специфікою. Головна роль присвячена виявленню специфічних характеристик комунікативної компетенції перекладача й визначення її змісту та компонентного складу. Актуальність цієї проблеми обумовлена значною роллю, яку відіграє характер мовних знань перекладача як у процесі формування перекладацької компетенції, так й у процесі реального здійснення перекладацької діяльності. Традиційно комунікативна компетенція визначається як «змога здійснювати спілкування за допомогою мови, тобто передавати думки та обмінюватися ними у різних ситуаціях за процесу взаємодії з іншими учасниками спілкування, правильно використовуючи систему мовних норм та обираючи комунікативну поведінку, яка адекватно автентична ситуації спілкування [5, с. 136].

Дидактика перекладу також важлива при підготовці перекладачів, вона дає набір методик, що забезпечують ефективний й раціональний процес передачі змісту з однієї мови на іншу. Науки про пізнання привнесли у підготовку перекладачів поняття осмисленого навчання, що представляє собою позитивний підхід до навчання, який представляє собою нерозривний зв'язок між наявними та новими знаннями. Такий когнітивний підхід легко застосувати у процесі передачі сенсу з однієї мови на іншу, що має на увазі набагато більше, ніж модель відтворення. На етапі підготовки до переведення пізнання у формі

самосвідомості й упевненості у своїх силах грає дуже важливу роль, оскільки перекладач виконує свідому розумову діяльність, під час якої складності перекладу виявляються й аналізуються, накопичуються знання та інформація.

З точки зору психологічних та соціальних навичок перекладачі, як працівники інтелектуальної праці, досягають великих успіхів, якщо вони відкриті до співпраці під час роботи, мають високий рівень толерантності, шанобливого ставлення до співрозмовників, розвинені самокритикою й чуйністю. Беручи до уваги розглянуті вище особливості підготовки перекладачів за доцільне застосовувати для цього комплексний підхід, що включає у себе всі етапи орієнтованої роботи з абітурієнтами до наставництва початківців фахівців. Наприклад, найчастіше у школярів неправильне уявлення про те, що можливості працевлаштування у перекладацькій сфері обмежуються лише усним та письмовим перекладом [6, с. 112].

Підготовка перекладача – надзвичайно відповідальне завдання, яке завершитися успішно лише за умови вивчення дисциплін перекладацького напрямку протягом усього навчального процесу з першого до останнього курсу, враховуючи теорію та практику перекладу, усний й письмовий переклади, переклад у різних сферах професійної комунікації, т. д. Однак для вдалого вирішення професійних завдань мало знання перерахованих дисциплін. Адже перекладач – це фахівець галузі міжкультурної комунікації, який стикається щодня з культурними відмінностями, його підготовка має бути спрямована на подолання етнічної та культурної упередженості, на усвідомлення культурної обумовленості комунікації й поведінки людини, на формування міжкультурної толерантності у сфері міжкультурної взаємодії. [1, с. 40].

«Переклад заради конкретної мети» – це передача тексту письмовою або усною мовою різних галузей науки, техніки та діяльності людини засобами іншої мови. Під засобами іншої мови слід розуміти лексику, граматику та стиль. Саме на рівні лексики, граматики й стилю виникають певні труднощі при перекладі, що обумовлює необхідність використання перекладачем різних прийомів або методів для досягнення адекватного перекладу. [9].

Уміння саморозвитку у процесі оволодіння іноземною мовою необхідно починати формувати з самого початку професійної підготовки майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі. Саме у процесі оволодіння основами лінгвістичної професії, потрібно допомогти їм навчитися робити це цілеспрямовано, усвідомлено, ефективно [3, с. 75]. Вони повинні познайомитися з особливостями освітнього процесу у навчальному закладі, зі специфікою вивчення іноземної мови як спеціальності, виявити власні властивості та якості як учня, зміст й способи реалізації власної навчальної активності. Таким чином, розвиток іншомовної навчальної компетентності майбутніх фахівців є одним з найважливіших напрямків підвищення якості їх мовної підготовки та першим кроком до розвитку практико-мовної освітньої компетентності лінгвіста [1, с. 41]. Саме тому розвиток у майбутніх перекладачів навчальної компетентності з оволодіння іноземною мовою має величезне значення у підготовці фахівця, а її дефіцити позначаються на рівні професійної компетентності. Значимість розвитку іншомовних навчальних умінь студентів мовних факультетів, з одного

боку, та мовних або комунікативних навичок й умінь, з іншого, дозволяє нам говорити про необхідність розвитку у них іншомовної навчальної компетентності, що є важливою передумовою успішності майбутньої діяльності, здатних у процесі самоосвіти підвищувати свій рівень знань для безперервного вдосконалення їх професійної діяльності.

Роль вищого навчального закладу у формуванні ціннісного ставлення випускників до самоосвітньої діяльності, у усвідомленні майбутніми фахівцями особливої значущості самоосвітньої компетентності для безперервного професійно-особистісного розвитку у зв'язку з цим значно зростає. Значна роль вищої школи полягає у формуванні та розвитку самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців. Говорячи про ціннісне відношення майбутніх фахівців до самоосвітньої діяльності, у першу чергу слід згадати мотиваційну складову цього виду компетентності. Лише чітко розуміючи її значимість, представляючи результати її реалізації, студент, а згодом й фахівець, зможе усвідомлено прагнути до особистісного та професійного росту, демонструвати готовність до безперервної самоосвіти протягом усього життя. Така здатність майбутніх лінгвістів-перекладачів до мотивації, власної оцінки та самоконтролю дозволяє збагнути свою пізнавальну й самоосвітню діяльність, яку потрібно формувати у процесі розвитку професійної компетентності студентів [4, с. 185].

«Метод кейсів» (англ. *case method, case-study* – *метод конкретних ситуацій*), – це техніка навчання, що використовує опис реальних (економічних, соціальних та бізнес) ситуацій для розвитку естетичної вихованості. Розвиваючи володіння цими мовними функціями, завоювавши провідні позиції у сучасній практиці навчання за кордоном, метод кейсів дає можливість опановувати знання спеціальності на іноземній мові, підвищувати рівень своєї професійної компетентності та самооцінки. Провідна роль в теоретичній розробці методу і практичному його застосуванні належить М. Могілко [9]. Застосування кейс-методу на заняттях з іноземної мови у професійному середовищі переслідує дві мети, а саме:

- подальше вдосконалення комунікативної компетенції (лінгвістичної і соціокультурної);
- формування професійних якостей студентів;

Дискусія, аналіз реальних ситуацій, мозковий штурм, ділова гра, проектні завдання створюють сприятливу психологічну атмосферу, призводять до посилення мовної та інтелектуальної активності студентів, підвищують їх почуття впевненості у собі і створюють міцне підґрунтя для подальшого розвитку особистості [7, с. 321]. У сучасній системі освіти потенціал методу кейсів значно вищий за педагогічний потенціал традиційних методів навчання. Метод кейсів – виключно ефективний інструмент, що дозволяє застосувати теоретичні знання до вирішення практичних завдань. Сьогодні проблема впровадження методу кейсів в практику вищої професійної освіти є досить актуальною, це зумовлено загальною спрямованістю розвитку освіти, орієнтацією на формування професійної компетентності, умінь і навичок

розумової діяльності, розвиток здібностей особистості та рівню естетичної вихованості.

Сучасна іншомовна освіта орієнтована на підготовку перекладачів, які активно використовують у своїй професійній діяльності навички міжкультурної комунікації, на яку покладається ефективність спілкування носіїв різних культур та мови [6, с. 112]. Комунікативна компетенція у її взаємозв'язку з міжкультурною комунікацією характеризує готовність майбутніх перекладачів до ефективного міжкультурного спілкування у конкретному переговорному процесі, здатність до діалогу, взаєморозуміння та толерантності у прийнятті інших культур. Таким чином, ключова комунікативна компетентність фахівця-перекладача передбачає володіння інтегрованої соціальної, професійної та міжкультурної комунікативної компетенції. Вона включає результати іншомовної освіти, що виражають «прирощення» знань, умінь, навичок, досвіду іншомовного та міжкультурного спілкування, досвіду емоційно-ціннісних відносин у сфері комунікації [8].

Тенденції часу диктують нові умови реалізації освітніх стратегій. Стратегія це концепція, яка визначає основні напрями та принципи розвитку системи безперервної освіти, складовою частиною якої є освіта вищого навчального закладу. Вищий навчальний заклад – це цілісний соціальний інститут зі способами досягнення поставленої мети. Суть її полягає у підготовці креативних, освічених, цілеспрямованих, орієнтованих на активну самоосвіту та саморозвиток у професійній й особистісній сфері фахівців, здатних до швидкого навчання за умов модернізації та комп'ютеризації, які володіють навичками соціальної комунікації, а також вміють творчо вирішувати поставлені завдання у професійній сфері.

Визначення правильної стратегії вищої освіти несе успіх до створення інтелектуального майбутнього нашої республіки та є перспективним рішенням існуючих проблем у сфері навчального закладу. Саме тому дуже важливо обмінюватися позитивним досвідом, накопиченим у системі вищої освіти та встановлювати спільні вектори подальшого розвитку [4, с. 185]. Що стосується кадрів, які володіють іноземними мовами, то їм необхідно не лише досконально вивчити мову, а й мати змогу здійснювати перекладацьку діяльність. Слід враховувати, що формування перекладацьких умінь та навичок обмежується використанням у навчальному процесі лише навчального перекладу. Переклад розглядається або як засіб перевірки розуміння іншомовного тексту й сформованості мовних навичок, або як вид навчального завдання, а також як кінцевий продукт діяльності студентів. При формуванні мовних та мовленнєвих умінь й навичок у рамках практичного вивчення іноземної мови повинен враховуватися той факт, що на їх основі у подальшому будуть формуватися й розвиватися перекладацькі уміння та навички студентів, пов'язані з раніше засвоєними навичками на формування нових, наприклад, уміння здогадуватися про значення незнайомих слів. При підготовці перекладачів необхідно враховувати можливість негативного перенесення раніше сформованих навичок, з іншого боку, - активно розвивати ті уміння й навички, які сприяють

формуванню та розвитку не лише перекладацьких умінь й навичок, а перекладацької компетенції.

Список літератури

1. Бабенко В. М. Порівняльний аналіз оригіналу й перекладу під час вивчення зарубіжної літератури / В.М. Бабенко // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України: науково-методичний. – К.: Педагогічна преса. – 2005. № 6. – С. 39-42
2. Куліненко Л. Д. Освіта як чинник формування громадянських якостей особистості / Л. Д. Куліненко // Вища освіта України : теоретичні та науково-методичні часописи – 2013. – № 2. – С. 33–39.
3. Сергієнко В. О. Проблеми виховання студентської молоді / В. О. Сергієнко, В. М. Костін // Вища школа. – 2010. – № 7/8. – С. 75–79.
4. Ущатовська І. В. Мультимодальний підхід як інструмент дослідження мови бренду в сучасних лінгвістичних наукових студіях / І. В. Ущатовська // Матеріали І всеукраїнської науково-практичної конференції «Якісна мовна освіта у сучасному глобалізованому світі: тенденції, виклики, перспективи». – Суми, 2017. – С. 185-188
5. Швачко С.О. Навчити вчитися! Навчальний посібник. – Вінниця: Видавництво Нова Книга, 2006. – 136 с.
6. Швачко С.О. Проблеми синхронного перекладу: Навчальний посібник – Вінниця, Фоліант, 2004. – 112 с.
7. Щигло Л.В. Корпусорієнтоване дослідження мовної системи: основні вектори Ж // Наукові записки Нац. ун-ту »Острозька академія». Серія «Філологічна»: зб. наук. праць. – Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2016. – Вип. 60. - С. 321-323.
8. Daniel Barnes' Description. [Electronic resource] / Daniel Barnes. – Access mode : <https://www.tvc.ru/news/show/id/127750>
9. Marina Mogilko's REDWHALE speech [Electronic resource] / Marina Mogilko – Access mode : <https://startupsventurecapital.com/starting-up-outside-silicon-valley-1b00e0c4bbc9>

КАТЕГОРІАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТЕРМІНІВ ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ТА КОМП'ЮТЕРНИХ МЕРЕЖ

Кузяєва Світлана В'ячеславівна,
магістрантка
Ужгородський національний університет,

Цьох Лариса Йосипівна,
кандидат філологічних наук, доцент
Ужгородський національний університет,

Мета нашого дослідження полягає в аналізі структурно-семантичної будови терміносистеми інформаційних систем та комп'ютерних мереж, лексико-семантичних процесів, що супроводжують її функціонування, на основі укладеного дослідницького корпусу текстів. Матеріалом дослідження стали наукові статті Вісника Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Інформаційні системи та мережі» як збірник наукових праць регулярно видається з 1997 р. Статті у Віснику поділені за такими рубриками: «Інформаційні системи та мережі», «Комп'ютерна та математична лінгвістика», «Управління проектами та програмами». Для дослідження обрано 29 статей, опублікованих у збірнику під рубрикою «Інформаційні системи та мережі» у № 699, загальна кількість друкованих сторінок – 290, 34 118 слововживань.

На першому етапі необхідно було перевести тексти в таку електронну форму, яка придатна для опрацювання. Для цього ми використали програму оптичного розпізнавання текстів Fine Reader, яка дозволила отримати текст у форматі редактора MS Word. Після того, оцифровані тексти було відредаговано та нормалізовано [1]. На наступному етапі у тексти вісників було додано інформацію про їх структуру. Весь текст роззначаємо по реченнях (позначки <s>...</s> відповідно для початку і кінця речення). При розбитті на речення складні, підрядні та складені речення розглядаємо як одне.

Весь текст роззначаємо по абзацах (<p>...</p>: початкова — перед позначкою початку першого речення у абзаці; кінцева — після кінцевої позначки останнього речення у абзаці). Якщо абзац містить тільки одне речення, повинні бути присутні позначки і речення і абзацу. На позначення списку літератури використовуємо позначки <lr>...</lr>. Межі терміну окреслюємо позначками <trm> ... </trm>.

Структура аналізованої терміносистеми складається з термінів кількох класів: конкретно галузевих, вузько галузевих та власне галузевих термінів, що належать загальній системі комп'ютерної термінології.

За допомогою **конкретно галузевих термінів** визначаються реалії та поняття лише матеріальної частини (зокрема мікросхем, плат, комп'ютерів, принтерів, відео). Це, наприклад, такі терміни: *цільовий диск, «миша», цифровий дисплей, штриховий записувач, центральний записувач, центральний процесор, потенціометр, макетна плата, дисковод, аудіоз'єднувач. Конкретно галузеві терміни* належать також загальній термінології обчислювальної техніки: *електронна пошта, покоління ЕОМ, ігрова програма, комп'ютерна безпека, обчислювальна система.*

Вузько галузеві терміни вживаються для позначення понять, загальних для тематичної сфери «програмування»: *абстрактний тип даних, механізм доступу, алгоритмічна мова, прикладне програмне забезпечення* тощо.

Ці класи утворюють **власне термінологію** тематичної групи «Інформаційні системи та мережі».

Щодо залученої термінології, то в ній, у свою чергу, виділяються **міжгалузеві терміни**, що функціонують у суміжній з аналізованою галузях (в радіоелектроніці, кібернетиці), **терміни інших наук** (математики, механіки, фізики, лінгвістики та ін.), що входять до складу комп'ютерної термінології без зміни своїх конкретно-наукових значень та **загальнотехнічні терміни**, властиві усім терміносистемам технічного профілю (*з'єднувач, випрямляч, розгортка, діаграма, вентиль, пристрій, мережа, паралельне з'єднування, напівпровідник, напруга, муфта, потенціал*).

Результати кількісного дослідження представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Кількісне співставлення функціонально-стилістичних груп термінів інформаційних систем та мереж

Вид терміну	Кількість	%
Загальнотехнічні терміни	99	12
Міжгалузеві терміни	115	14
Конкретно галузеві терміни	297	36
Вузько галузеві терміни	313	38
Всього:	824	100

За походженням термінологія інформаційних систем та мереж неоднорідна. Серед проаналізованого матеріалу (824 одиниці) – 18% становлять питомі українські назви, 58% – чужомовні запозичення (з них 25% – давні запозичення, 33% – нові чужомовні запозичення), 24% – номінації змішаного типу (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація термінів тематичної групи «Інформаційні системи та мережі» за походженням.

Питомі українські номінації можна поділити на такі підвиди:

а) **власне галузеві**. До цього розряду належать терміноодиниці та терміносполуки, які увійшли до складу комп'ютерної терміносистеми в різні періоди її становлення і створені на основі власне українських лексем чи адаптованих давніх запозичень: *самопуск, введення, скасувати, завантаження, користувач, накопичувач, зчитувач, налагоджувач, штриховий записувач, надрукувати, розмежування, доступ, вилучення*;

б) **міжгалузеві терміни**, що функціонують у суміжних з аналізованою терміносистемах, – це перенесені готові терміни з однієї терміносистеми в іншу з повним або частковим переосмисленням терміна та перетворенням його в міжгалузевий омонім. Такий процес є одним з термінотворчих прийомів, його ще називають конверсією. Комп'ютерна терміносистема успадкувала передусім такі міжгалузеві терміни: **математичні**: *двійкове додавання, похибка, кореневий, вибірка, деревоподібний, обчислення, проміжок, громіздкий, лінійка, множення, добуток, кут штрихування*; **фізичні**: *роз'єм, рідкокристалічний, смуга поглинання, коротка хвиля, гнучкість, вирівнювач, зависати, відновлювати (дані)*; **радіотехнічні**: *джерело живлення, сигнал, перехідник, з'єднувач синхронізації, металевий рукав*; **лінгвістичні**: *мова (програмування), заголовок, суфіксація, редагувати, проміжок між словами, початковий текст*;

в) **терміни, утворені внаслідок вторинної номінації**, тобто метафоризації та метонімічного перенесення, за допомогою яких виникають додаткові лексико-семантичні варіанти слова. Такі слова термінологізуються, позбуваючись властивої загальноновживаній лексиці образності через уживання з іншими терміноодиницями. Унаслідок застосування способу вторинної номінації – використання наявної в мові назви для позначення наукового поняття – термінологія поповнюється кількісно, тобто функції термінів починають виконувати слова, які раніше не були термінами; а також якісно – відбувається звуження або розширення семантики й зміни обсягу понять. Наведемо найяскравіші приклади комп'ютерних термінів, що виникли внаслідок вторинної лексичної номінації (метафоризації чи метонімізації загальноновживаних слів):

робочий стіл, кошик, тіло (програми), захист (інформації), пам'ять (користувача), вікно, мишка, гніздо, комірка, ділянка (пошуку), поля (сторінок), джерело (повідомлень), латка, зірочка, ківш, килимок, стовпчик, долоня, стрічка, заставка, покоління, прогалина, доріжка, ланка. Такий вид номінації свідчить про тісний зв'язок комп'ютерної терміносистеми із загальноновживаною лексикою, що є постійним і невичерпним джерелом поповнення термінологічної системи кожної галузі науки.

Формування і розвиток комп'ютерних термінів у період зростання наукових та міжмовних інтеграційних процесів сприяють залученню значної кількості нових іншомовних запозичень. Проблема запозичення термінів є однією з найскладніших у практиці термінологічної роботи та найактуальнішою у дослідженні терміносистеми інформаційних систем та мереж, де кількість англо-американізмів, за спостереженнями А. Ніколаєвої [2], сягає 48,3%.

Однією з найважливіших проблем запозичення елементів однієї мови іншою є вивчення засвоєння слова у системі автохтонної мови. Традиційним можна вважати підхід до визначення критеріїв адаптованості, запропонований Д. Лотте [3, с. 10].

Досліджуючи різні випадки запозичень, термінолог акцентував увагу на таких аспектах:

- 1) наскільки сполучення звуків даного слова відповідають загальноприйнятим звукосполученням даної мови;
- 2) наскільки морфологічна норма та окремі формальні ознаки слова відповідають загальноприйнятим даній мові, гармонують з усією будовою;
- 3) чи є похідні від слова, що досліджується.

Позиції Д. Лотте дотримуються багато дослідників зазначеної проблеми, виокремлюючи ряд зовнішніх ознак іншомовних запозичень:

- 1) фонетичні;
- 2) графічні;
- 4) морфологічні;
- 3) дериваційні;
- 4) синтаксичні;
- 5) семантичні.

Спираючись на класифікацію Д. Лотте [3], виділяємо такі розряди запозичень у комп'ютерній термінології:

1. Терміни – безпосередні запозичення шляхом транслітерації або транскрипції: *адаптер, асемблер, байт, браузер, дисплей, домен, драйвер, денотат, десигнат, Інтернет, плотер, операнд, постиг, роумінг, сервер, сканер, файл, фактрал, тумблер, трек.*

2. Терміни, утворені сполученням українських, запозичених та інтернаціональних словотвірних засобів:

а) за допомогою єднальних голосних *е, о*: *графопобудовник, рідиннострумінний, двійково-десятковий запис, лексикографічний;*

б) шляхом зрощення: *бета-вершина, блок-схема, блок-маркер, параметр-значення;*

в) запозичена основа + український афікс: *автономний, програмування, аудіовізуальний, аудіоз'єднувач, асинхронний, асемблювати, блоковий, блокувати, векторний, вакуумний, булевий, буферний, відеооцифровувач, віртуальний, дотокаркасний, експертний, елітний, копіювання, зациклювання, інформаційний, ієрархічний, інвертувати, індексування, інсталювати, інтерполювати, інтелектуалізований* тощо;

г) українська основа + інтернаціональний афікс: *автоперезапуск, автоповтор, відеопристрій, відеопам'ять, відеочастота, макровиклик, макромова, макропам'ять, метаправило, мікрівирівнювання, мікробразження, мікроплівка, телеобробка*;

3) запозичена основа + інтернаціональний афікс: *автонулінг, авторестарт, автосинхронізація, автотест, білісекунда, фотоелемент, фотошаблон, фоторезист, сервомеханізм, сервосистема, сервомотор, стробсигнал, біокомплекс, відеодані, мікроадреса*.

3. Терміни, утворені способом калькування:

а) структурно-семантичне калькування: *підкаталог (subdirectory), підпрограма (subprogram), надпровідник (superconductor), розпізнання мовлення (speech recognition), пристрій (device)*;

б) фразеологічне калькування: *черепахова графіка, чорний ящик, ядро безпеки, Юліанська дата, пелюсткове колесо, решето Ератосфена, пиріжкова діаграма, гаряче місце*;

в) гібридне калькування: *автовиклик, автовідповідь, автозбереження, відеогра, ехопередача, макрозаміна, макромова*.

Кількісне співвідношення різних видів термінів запозичень подано у таблиці 2.

Таблиця 2

Терміни-запозичення у термінології інформаційних систем та мереж

Вид запозиченого терміну	Кількість	%
Транслітерований	43	9
Словоскладання	65	14
Зрощення	81	17
Деривація	194	40
Структурно-семантичне калькування	14	3
Фразеологічне калькування	43	9
Гібридне калькування	38	8
Всього:	478	100

Таким чином, особливість галузі інформаційних систем та комп'ютерних мереж знаходить своє відображення у характері моделювання термінів та відбитті у мові понятійного сприйняття реального навколишнього світу.

Література:

5. Кульчицький І. М. Технологічні аспекти укладання корпусів текстів / І. М. Кульчицький // Дані текстових корпусів у лінгвістичних дослідженнях : монографія / В. А. Широков, І. В. Шевченко, А. П. Загнітко та ін. ; за ред. О. П. Левченко .— Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015 .— С. 29-45.
6. Ніколаєва А. О. Структурно-семантична характеристика термінології програмування, комп'ютерних мереж та захисту інформації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.01 "українська мова" / Ніколаєва А. О. – Харків, 2002. – 20 с.
7. Лотте Д. С. Как работать над терминологией: основы и методы / Д. С. Лотте. –М.: Наука, 1968. – 75 с.

ПОНЯТТЯ «ОНЛАЙН-ВИДАННЯ». ТИПИ ТА ФУНКЦІЇ

Луценко Юлія

Студентка

Сумський Державний Університет

Актуальність даної теми обумовлена швидким розвитком новітніх технологій. У сучасному світі майже кожна сфера діяльності пов'язує свою роботу з глобальною мережею.

Онлайн-видання не є виключенням, вони все більше набирають популярності з кожним днем. Газети та журнали, аби не втратити своїх читачів, продовжують готувати матеріали в цифровому вигляді, тому ми без перешкод можемо знайти їх на просторах Інтернету.

Існує як мінімум три поняття, які пояснюють, що таке «онлайн-видання»:

- паралельні електронні журнали (електронні копії традиційних видань);
- оригінальні (видаються лише в електронному вигляді);
- інтегровані (друкований та електронний варіант, які доповнюють один одного).

Дослідники описують електронне видання як самостійний (він може використовуватися незалежно від виробника, а також через телекомунікаційні мережі), закінчений електронний ресурс, який вміщує електронний документ або групу документів, які пройшли редакційно-виробничу обробку й мають вихідні відомості, призначені для довготривалого зберігання, розповсюдження у незмінному вигляді, усі копії яких відповідають оригіналу [1].

Виділяють наступні типи онлайн-видань:

- popular paper [2] — вони розраховані на масового читача, несуть в собі сенсаційний характер та наповнені великою кількістю фотографій. Наприклад, "Daily Express" та "The Sun" у Великій Британії, "Daily Mirror" у США.
- quality paper [3] — спрямовані на освіченого читача. Тематика стосується політики, економіки та аналітичних оглядів. Приклади: "The Times", "The Guardian" — Велика Британія, "New-York Times" — США.

З ряду причин, онлайн-видання мають суттєву пріоритетність над друкованими.

Першою причиною є те, що для таких видань характерні гіпертекстові посилання, які дають доступ до інших джерел інформації. Таким чином, читач має змогу працювати з розширеним обсягом інформації не з лінійним текстом.

Наступна причина — зворотній зв'язок у вигляді коментарів, який дає змогу читачам брати участь у створенні інфо-продуктів та розмиває межу між адресатом та адресантом. До того ж онлайн-видання стали для авторів вільним майданчиком для висловлення власної точки зору і таким чином, не придушують його індивідуальність.

Онлайн-видання мають перевагу над друкованими ще і в тому, що вони більш оперативні та необмежені, на відміну від газет і телебачення. Так як газети обмежені терміном виходу номера, а телебачення — ефірним часом виходу новин.

І остання причина — собівартість онлайн газет та журналів відносно невелика. Є безліч можливостей самореалізуватися у цій сфері. У наш час досить популярні спеціалізовані блоги, які теж можна віднести до цієї категорії.

Виділяють п'ять функцій ЗМІ, до яких належать і онлайн-видання:

- інформаційну;
- впливову або дієву;
- гедоністичну;
- коментарійно-оціночну;
- пізнавально-просвітницьку.

Також можна виділити такі як: розважальну, освітню, рекламну, ідеологічну.

Отже, онлайн-видання актуальні, як ніколи раніше. У них є власна специфіка та функції, а їх важливість не обмежується лише журналістикою, вони також мають вагоме значення для філології.

Список літератури

1. Антоненко І. Електронні ресурси як об'єкт каталогізації: історія питання, термінологія, форматне забезпечення / І. Антоненко, О. Баркова // Бібліотечний вісник. — 2004. — С. 11–22.
2. https://great_britain_en_ru.academic.ru/6672/popular_paper
3. <https://translate.academic.ru/quality%20paper/xx/xx/>

ЯК ПЕРЕКЛАСТИ АНГЛІЙСЬКОЮ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ «СІДАТИ НА ПОТЯГ (АБО НА ЛІТАК)»?

Максименко Ольга Олександрівна,
магістр психології, провідний соціолог,
Інститут соціології Національної академії наук України

Відомо, що дієслово «сідати» перекладається на англійську як *sit down*.

Наприклад:

He sat down on the sofa. — Він сів на диван.

She sat down on the chair. — Вона сіла на стілець.

We sat down at the table. — Ми сіли за стіл.

Але це стосується лише тих випадків, коли людина займає місце на поверхні якогось предмета (стілця або дивана) або ж розташовується перед ним (столом).

Якщо ж ідеться про транспортний засіб, який нам потрібен для того, щоб дістатися до певного пункту, то ми вживаємо дієслово **get** (одне зі значень якого — «скористатися якимось видом транспорту») з прийменником **on** або **into**:

get on a bus / trolleybus / tram — сісти на автобус / тролейбус / трамвай;

get on a train — сісти на потяг;

get on a plane — сісти на літак (а також *board a plane*);

get on a ship / cruise ship — сісти на корабель / круїзний лайнер (а також *board a ship*);

get into a car / taxi — сісти в машину / таксі.

Як видно, прийменник **on** вживається для таких видів транспорту, де ми можемо й сидіти, і стояти (автобус, потяг, корабель). Якщо ж ми сідаємо в машину чи таксі, то нам слід уживати прийменник **into**. Зрозуміло, що в машині ми можемо лише сидіти.

Однак якщо ми сідаємо на велосипед чи мотоцикл, то слід уживати прийменник **on** — тому що фізично ми розташовуємося на цьому предметі: *get on a bicycle (bike) / motorcycle (motorbike)*.

До речі, «сісти на коня» також буде *get on a horse* (або *mount a horse*).

Ми часто кажемо «посадити» (когось) на автобус, потяг чи літак, маючи на увазі, що ми «проводжаємо» цю людину на автостанцію, вокзал чи до аеропорту. Щоб правильно перекласти подібні речення на англійську, слід уживати фразове дієслово **see off**:

I saw off my friends at the airport / I saw my friends off at the airport. — Я провів своїх друзів до аеропорту.

My sister always sees them off at the train station. — Моя сестра завжди проводжає їх на вокзал.

Якщо ж ми відвезли туди наших гостей на власній машині, то слід уживати фразове дієслово **drop off**:

*Did you **drop off** Amy at the bus station / Did you **drop** Amy **off** at the bus station?*
— Ти відвіз / відвезла Енн на автостанцію?

Список літератури

1. Oxford Advanced Learner's Dictionary. 9th edition. Oxford, England : Oxford University Press, 2015. 1900 p.
2. McCarthy M., O'Dell F. English Phrasal Verbs in Use. Cambridge, England : Cambridge University Press, 2004. 210 p.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ МОВИ: РОЛЬ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТА

Тарновецька Ольга Анатоліївна

II атестаційна категорія, викладач
Чернівецький Медичний Фаховий Коледж

Добродзій Лілія Андріївна

викладач
Чернівецький Медичний Фаховий Коледж

Професія викладача мови завжди була на передовій у застосуванні технологій в освіті. На сьогодні технологію, корисну для навчання, можна знайти у великій кількості книжкових сумок, маскуючись під мобільний телефон, MP3-плеєр, КПК або ноутбук чи портативний комп'ютер. Це означає, що реалізація навчального процесу стає простішою, коли потреба дистанційного навчання є надзвичайно важливою. Найбільш потужним аргументом на користь дистанційного навчання є бажання студентів, які не мають доступу до традиційних методів здобуття освіти, здобувати знання. Технології дистанційного спілкування почали брати дедалі важливішу участь у викладанні іноземних мов. Їх використання в цьому контексті підкреслює важливість узгодження значення спілкування та комп'ютерної взаємодії в процесі засвоєння другої мови (Chapelle, 1998; Payne & Whitney, 2002). У цьому випадку значну роль відіграє свідомість, оскільки вона пов'язує такі важливі поняття, як увага, короткочасна пам'ять, автоматична обробка управління процесами мислення.

Технології дистанційного навчання представляють багато нових можливостей для викладання іноземних мов, які дозволяють розширити спектр методів навчання, наприклад, мовні лабораторії, телебачення та комп'ютери збільшили звичайну аудиторію. Важливо розрізняти рівні здібностей варіантів навчання, оскільки ці системи мають різне обмеження освітнього процесу. Студент повинен бути незалежним та використовувати нові стратегії вивчення іноземної мови з використанням мультимедійних технологій (Richard W. Schmidt, 2004). Оскільки вивчення мови традиційними методами звичним чином відбувається в режимі живого спілкування, дистанційне навчання через Інтернет-спілкування є дещо іншою системою без участі в реальному житті.

Застосування технологій та Інтернету для викладання іноземних мов за допомогою завдань, що базуються на знаннях – це те, що сьогодні широко обговорюється. Зрозуміло, що всі вони не можуть бути реалізовані на всіх рівнях, і таке широко розповсюджене впровадження не обов'язково було б доречним (Пітер А. Лаффорд та Барбара А. Лаффорд, 2004). Існують різні бар'єри для впровадження: серед них вартість, доступність та відповідність завдання ситуації.

Використання дистанційного навчання в освітніх програмах було досить проблематичним питанням, оскільки особисте спілкування між викладачем та

студентом не було активним. Сьогодні ця проблема вирішується за допомогою найсучасніших інструментів синхронного та асинхронного спілкування, які щодня вдосконалюються для підвищення інтерактивності. Завдяки поєднанню педагогічних знань та сучасних технологій вдається реалізувати успішний курс дистанційного навчання іноземною мовою.

Вчителі намагаються інтегрувати Інтернет зі своїми навчальними матеріалами та стилями навчання, щоб створити значуще освітнє середовище (Yunsheng Zhong, 2008). Цей фактор визначає, що студенти отримують самостійність у процесі навчання та в роботі. Попри ці фактори, існують негативні фактори, які впливають на студентів – це такі: студенти, які мають низьку мотивацію та здатність до самостійності, можуть бути дезорганізовані.

Оскільки вивчення мови – це процес, який потребує наполегливої роботи та зосередження, це також може негативно вплинути на учнів. Інтернет-середовище – це потужна навчальна атмосфера, яка змушує студентів саморегулюватись та обговорювати різноманітні теми для досягнення значущого навчання (С.Л. Торн та Дж. С. Пейн, 2005).

Сучасні студенти потребують особливого підходу та висококваліфікованих фахівців у галузі сучасної освіти, які б стимулювали молоде покоління до вивчення іноземних мов та бажання здобувати знання. Використання цифрових ресурсів допомагає студентам навчатися в університетах, стимулює їх пізнавальний процес, надає нові можливості та дозволяє їм вчитися та відкривати нові таланти.

Вчителі іноземних мов, які працюють із сучасними студентами, повинні усвідомлювати, що їхні нові учні думають і поведуться не так, як попереднє покоління. Ці студенти народилися у світі інформаційних технологій, вони проводять багато часу в соціальних мережах, на різних веб-платформах і взагалі в Інтернеті і більше довіряють ідеям із веб-простору, ніж постулюють у відомих підручниках. Цифрове покоління займає значну частину людства. Ці молоді люди потребують особливого підходу та відповідної технологічної платформи для отримання інформації для освіти.

Не кожен може відповідати програмі дистанційного навчання. Успішні учасники повинні бути високомотивованими та самодисциплінованими. Оскільки курс може бути неконтрольованим, студенти самі несуть повну відповідальність за продовження курсу та оцінку своєї майстерності з предмета (Duffy, J.P., 1997).

Студенти сприймають матеріал краще та швидше, якщо використовувані методи навчання відповідають бажаним стилям навчання. З появою онлайн-освіти стосунки між студентами та викладачами можуть кардинально змінитися, коли студенти стають більш залученими до навчального процесу, стають більш зацікавленими та мотивованими до навчання та підвищення самооцінки.

Професія викладача мови повинна використовувати інтерес та схильність студентів до дистанційного навчання, щоб здобути цільову мову. Енергія та розум, які студенти вкладають у цей процес, не можна недооцінювати. За допомогою найсучасніших інструментів синхронного та асинхронного спілкування система дистанційного навчання зможе працювати в постійному

нормальному ритмі. Таким чином, процес дистанційного навчання здійснюється з використанням поєднання педагогічних знань та сучасних технологій, що дає змогу реалізувати успішний курс дистанційного навчання іноземної мови.

Список літератури:

1. 1 Chapelle, C. (1998). Multimedia CALL: Lessons to be learned from research on instructed SLA. *Language Learning & Technology*, 2 (1), 22-34. Retrieved May 1, 2005, from <http://llt.msu.edu/vol2num1/article1/index.html>
2. Richard W. Schmidt.(2004) *The Role of Consciousness in Second Language Learning*. The University of Hawaii at Manoa.
3. Peter A. Lafford, Barbara A. Lafford. (2000) *CMC Technologies for Teaching Foreign Languages: What's on the Horizon?* Arizona State University
4. Yunsheng Zhong, 2008, *A Study of Autonomy English Learning on the Internet* Foreign Language Department of Qinzhou University Qinzhou 535000, China
5. S.L.Thorne &J.S.Payne (2005). Evolutionary trajectories, Internet-mediated expressions, and language education. *CALICO Journal*, 22, pp. 371-397
6. Duffy, J.P. (1997) *College online: how to take college courses without leaving home*. New York: John Wiley & Sons, Inc.

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АНАЛІТИКИ У ФОРМУВАННІ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ВИПУСКНИКІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ФІЛОСОФІЯ»

Ломачинська Ірина Миколаївна,
Доктор філософських наук, професор,
Київський університет імені Бориса Грінченка,

Ломачинський Богдан Геннадійович,
Аспірант,
Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського

Глобальні виклики сучасного інформаційного суспільства, зумовлені домінуванням інформаційного чинника в усіх сферах суспільного розвитку, формують необхідність випереджувального виявлення проблемних ситуацій в різних галузях управлінської, політичної та економічної діяльності, а також застосування прогностичних форм діяльності з використанням багатоваріантних моделей розвитку подій. В означених умовах зростає суспільна потреба у інформаційно-аналітичній діяльності як різновиді інтелектуальної діяльності, в результаті якої утворюється аналітична інформація у формі різних видів аналітичних документів. Аналітична діяльність реалізується на засадах творчості, дозволяє не лише виявляти нові аспекти існуючих проблем, але і пропонувати нетрадиційні способи їх вирішення.

У реаліях українського нормативно-правового поля найбільш врегульованим є інформаційний рівень інформаційно-аналітичної діяльності. Зокрема, у Законі України «Про інформацію», інформаційна діяльність характеризується як сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави. В прикладному аспекті науково-інформаційної діяльності інформаційні процеси включають збір інформації, її аналітико-синтетичну обробку, зберігання та розповсюдження. Найбільш повною мірою фахові компетентності професійного забезпечення означених інформаційних процесів представлені у Стандартах вищої освіти України за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» бакалаврського та магістерського рівнів, де, зокрема, передбачені здатності організовувати роботу та здійснювати керівництво інформаційно-аналітичними структурними підрозділами на підприємствах, в організаціях та установах, застосовувати технології та процедури аналітико-синтетичного опрацювання наукової та управлінської інформації, відстежувати тенденції розвитку предметної сфери шляхом проведення аналізу інформаційних потоків та масивів тощо[5].

У Класифікаторі професій ДК 003:2010, передбачено підкласифікацію 2433 «Професіонали в галузі інформації та інформаційного аналізу», у яку входять: 2433.1 Наукові співробітники (інформаційна аналітика) і 2433.2 Професіонали в галузі інформації та інформаційні аналітики, водночас, професійний стандарт, спрямований на характеристику означених видів професійної діяльності, поки що відсутній.

Щодо аналітичного рівня, який полягає в аналізі, класифікації та узагальненні інформації, а також формуванні на їх основі пропозицій, рекомендацій і прогнозів, то І. Захарова і Л. Філіпова у визначенні поняття «аналітика» розуміють два змісти теоретичний - як галузь наукової діяльності із виробництва знання про процеси прийняття управлінських рішень, що базується на одержанні інформації за допомогою аналітичних методів, та практичний – як прикладна політико-управлінська дисципліна, що використовує множинні методи дослідження і аргументації з метою розробки принципів і методів прийняття суспільно-значимих публічно-політичних рішень [3, 24].

Водночас, ефективний і об'єктивний аналіз інформації неможливий без використання системного підходу, що передбачає цілісний, комплексний аналіз подій та явищ, та зумовлює необхідність конкретизації сутнісних характеристик інформаційної аналітики і відокремлення аналітичного напрямку інформаційної діяльності — від інших, зокрема — від аналогічного напрямку спорідненої бібліотечно-бібліографічної діяльності.

Розрізняючи поняття «інформаційна аналітика» і «інформаційно-аналітична діяльність», варто зазначити, що інформаційна аналітика – це сутнісне знання про процеси реального світу, що ґрунтується на строго наукових та інтуїтивних методах, та має на меті створення нової вивідної інформації шляхом інтелектуальної переробки наявних відомостей для чітко окресленої, конкретної мети. У філософському аспекті, це форма мислення і світовідчуття, яка опирається на науковий підхід.

Витоки аналітики як мистецтва аналізу, розчленовування понять, за допомогою яких міркування набувають доказового характеру, сягають ще філософії Сократа, який виробив метод полемічного діалогу – маевтики, своєрідного дедуктивного прийому, що полягає у визначенні понять шляхом виключень. За допомогою маевтики через актуалізацію дихотомії «знання-незнання», Сократ намагався стимулювати співрозмовника на постійний самостійний пошук істини. На становлення аналітики як наукової системи знання вирішальною мірою вплинули наукові пошуки Арістотеля, який систематизував прийоми міркувань та заклав основи аналітичного мислення. Він розкрив зміст основних законів логіки та поняттям «аналітика» позначив розділ логічної науки, присвячений строгим силогістичним розміркуванням. Арістотель дав розуміння аналізу як методу дослідження, що полягає у розчленовуванні предмета на окремі елементи, задля відокремлення суттєвого від несуттєвого, з подальшим синтезом отриманих частин об'єкта в новий цілісний об'єкт і виявлення адекватності нового й старого об'єктів. В результаті реконструкції отриманих частин у єдине ціле можливо отримати нове знання про той об'єкт, що піддавався аналітичній декомпозиції. Відповідно, здатність оперувати з поняттями (термінами), забезпечуючи адекватність їх застосування у конкретну контексті буття є одним з індикаторів наявності у людини аналітичних здібностей.

В подальшому розвиток аналітики в історико-філософській думці відбувається в межах логіки. Зокрема, у І.Канта трансцендентальна аналітика постає як розділ трансцендентальної логіки, який розкладає діяльність розуму на елементи і показує їх як принципи будь-якої логічної оцінки нашого знання. Але на відміну від звичайної логіки, трансцендентальна аналітика досліджує першопочатки чистого розсудкового знання, тобто, принципи, без яких не можна мислити жоден предмет - апріорні форми розумового мислення, за допомогою яких пов'язуються, синтезуються явища. В подальшому, у наукових дослідженнях з логіки поняття «аналітика» стало використовуватися у значенні способу вирішення причинно-наслідкових зв'язків явищ.

Сучасний рівень розвитку інформаційно-аналітичної діяльності у провідних країнах світу є результатом тривалого історичного процесу еволюційних і революційних перетворень, що реалізуються у взаємозв'язку між розвитком суспільства, особливостями матеріального виробництва та зростанням потреби суб'єктів в інформації. У сучасній науці аналітика усвідомлюється як складне поліструктурне утворення, яке можливо розглядати з позиції гносеологічного, ціннісного, інституційного, організаційного, діяльнісного, технологічного підходів як виявлення, інтерпретація та передача значущих зразків даних для ефективного прийняття управлінських рішень. У означених напрямках формується аналітика даних, спрямована на опис, прогнозування та покращення ефективності бізнесу; маркетингова аналітика, що визначає стратегії прогнозного моделювання, маркетингові експерименти, автоматизацію та комунікації з продажу в режимі реального часу; веб-аналітика як інструмент для дослідження бізнесу та ринку, а також для оцінки та підвищення ефективності веб-сайту; текстова аналітика, що описує набір лінгвістичних, статистичних та машинних методів навчання, що моделюють та структурують інформаційний вміст текстових джерел для бізнес-розвідки чи дослідницького аналізу даних; аналітика безпеки, що зосереджена на інформаційних технологіях для збору подій безпеки, щоб зрозуміти та проаналізувати події, що становлять найбільший ризик тощо.

Відповідно, сучасна аналітика – це основа логіко-інтелектуальної діяльності, спрямованої на рішення практичних завдань. Її основою є принцип «випередження подій», що дозволяє суб'єкту пізнавального процесу прогнозувати майбутній стан об'єкта аналізу. В означеному контексті аналітика постає необхідною складовою фахової підготовки майбутніх філософів, адже відіграє інтегруючу роль у реконструкції минулого, розтині сьогодення і прогнозуванні майбутнього.

Відповідно до СВО 033 «Філософія» за ступенем вищої освіти «бакалавр» [4], серед фахових компетентностей випускника зазначені логіко-аналітичні: здатність викладати міркування послідовно, логічно, систематично та аргументовано; здатність аналізувати міркування та робити ґрунтовні смислові узагальнення, висновки. Означений стандарт став основою для розробки аналітичної складової освітньо-професійних програм з філософії. Зокрема, ОПП 033.00.01 Філософія першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Київського університету імені Бориса Грінченка [2] передбачає у вибіркового блоці три тематичних спеціалізації аналітичного спрямування з відповідним дисциплінарним забезпеченням. Зокрема, тематична спеціалізація «Аналітика соціальних процесів» передбачає формування здатності використання знань об'єктивних законів розвитку суспільства, врахування уроків історії і наукового прогнозування майбутнього; тематична спеціалізація «Аналітика релігійних процесів» дозволяє застосовувати критичний підхід при аналізі складних процесів релігійного життя, а тематична спеціалізація «аналітика політичних процесів» передбачає формування здатності організувати експертне супроводження рішень та способів оцінки суспільної проблеми для політичного актора.

Зміна світоглядної парадигми сучасного інформаційного суспільства, яка зумовлена новою системою поглядів людини на світ інформації, що виражається в цінностях способу життя особистості в століття інформації, змінює якість функціонування суспільної інформаційної системи як результату взаємодії соціально-комунікаційних інститутів і інформаційно-аналітичних структур управління [1, 94]. В результаті інформаційна аналітика спрямована на аналітичний моніторинг не тільки явних поточних проблем, а й формування висновків про перспективи досліджуваного інформаційного процесу, на основі загальної тенденції його розвитку.

Таким чином, в умовах розвитку суспільства як відкритої демократичної системи, де інформація є не лише найважливішим товаром, а й однією із головних складових її успішного функціонування в антагоністичному глобалізованому світі, розширення сфери професійного застосування інформаційної аналітики стає нагальною вимогою часу. Актуалізація аналітичної складової у формуванні фахових компетентностей випускників спеціальності «філософія» зумовлена необхідністю удосконалення прогностичної функції сучасних аналітичних досліджень, формування здатностей до аналітичної оцінки перспектив розвитку досліджуваного об'єкта. Логічні процедури аналітичних методів сучасних аналітичних досліджень мобілізують не тільки усвідомлюване дослідником знання, а й неусвідомлене, інтуїтивне, тому потреба у аналітичних компетентностях майбутніх філософів зумовлена їх здатністю до систематизації інформації та наявністю інтуїції, оснований на чіткому і адекватному розумінні причинно-наслідкових зв'язків подій та явищ.

Список літератури:

1. Ломачинська І.М., Ломачинський Б.Г. Роль інформаційної культури у регулюванні соціальних інформаційних систем. *Вісник Львівського університету*. Сер. Філосо.-політолог. студії. 2020. Вип. 29. С. 94
2. Освітньо-професійна програма 033.00.01 Філософія першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Київського університету імені Бориса Грінченка : URL: https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/vstupnikam/iff/2020/op_bakalavr_p_hilosof_zminy.pdf.pdf (дата звернення: 04.12.2020)
3. Основи інформаційно-аналітичної діяльності : Навч. посіб / І.В.Захарова, Л.Я.Філіпова. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 336 с. – С.24
4. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 033 «Філософія» галузі знань 03 «Гуманітарні науки» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2020/03/033-filosofy-B.pdf> (дата звернення: 04.12.2020)
5. Стандарт вищої освіти України: другий (магістерський) рівень, галузь знань 02 Культура і мистецтво, спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»: URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/28/029-informatsiyna-bibliotechna-ta-arkhivna-sprava-magistr.pdf> (дата звернення: 04.12.2020)

ЦИВІЛІЗАЦІЙНА ПАРАДИГМА ХАНТИНГТОНА: СУЧАСНИЙ ВИМІР ТА АКТУАЛЬНІСТЬ

Парамоненко Карина Сергіївна

Студентка

Інститут права

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Самюель Філіпс Хантингтон – видатний американський вчений, політолог та філософ, автор концепції зіткнення цивілізацій. Цивілізаційна парадигма Хантингтона виникла на рубежі 1980-1990х років, коли світ був охоплений великими потрясіннями, зумовленими розпадом СРСР та зникненням протистояння соціалістичної та капіталістичної систем. Саме такі обставини викликали гостру необхідність в оперативному осмисленні не лише того, що тоді відбувалося у світі, але й можливого розвитку світових відносин. Людство потребувало філософського осмислення історичного процесу, щоб розуміти, які можливі наступні сценарії розвитку відносин між цивілізаціями. Саме парадигма Хантингтона стала таким концентрованим вираженням переживань та побоювань суспільства.

Варто також зазначити, що цивілізаційна парадигма Хантингтона у всесвітній історії залишається актуальною, оскільки наразі відбувається бурхлива глобалізація суспільних процесів, переструктурування світового геополітичного простору, глибока криза в українсько-російських відносинах, анексія Криму, події на Сході України тощо. Саме такі обставини зумовлюють актуальність праці Хантингтона та необхідність філософського аналізу та прогнозування можливого розвитку історичного процесу, відносин цивілізацій та їх подальшого розвитку.

Хантингтон надає філософське визначення поняття «цивілізація». Зокрема, у його розумінні цивілізація – це група історично споріднених країн, що об'єднуються спільною долею, культурою, мовою, релігією та традицією. Також вчений дає філософське осмислення історичного розвитку цивілізацій. Зокрема, він вважає, що чим молодша цивілізація, тим вона більш енергійна, рішуча та динамічна, вона жорстока та може бути схильна до експансії, але у міру свого розвитку цивілізація набуває рис статичності та помірності, вона удосконалює свої вміння та технічні прийоми. Хантингтон серед критеріїв, що впливають на розвиток цивілізацій наводить такі: модернізація, моральний розвиток людини, розуміння природного суспільства, розумність та поміркованість.

У «Зіткненні цивілізацій» Хантингтон розглядає всесвітню історію як боротьбу кількох світових цивілізацій між собою. Він зазначає, що якщо спочатку це була боротьба між королями за зміцнення їх влади та впливу в тодішньому світі, потім після Першої світової війни це була боротьба ідеологій, то наразі, на думку автора, світ очікують суперечності між цивілізаціями та культурами. Також варто зазначити, що Хантингтон виділяє вісім світових цивілізацій—японська, конфуціанська (китайська), ісламська (мусульманська),

латиноамериканська, індійська, африканська (яка тільки формується), західнохристиянська та православно-слов'янська (східнохристиянська) [1, с.513].

Однією з головних ідей, яку запропонував С. Хантингтон у своїй роботі, є теорія про майбутнє зіткнення цивілізацій. Згідно з автором, між цивілізаціями знаходяться певні «лінії розломів»—кордони та межі цивілізацій, які в зв'язку з особливостями свого географічного розташування, а також історичного, економічного та соціально-політичного розвитку перебувають у сферах інтересів конкуруючих цивілізацій, або переходять від сфери впливу то однієї, то іншої. Такі «лінії розлому» можуть призвести до нового конфлікту [2]

Серед інших причин можливого конфлікту цивілізацій Хантингтон також наводить певні незбігання між етнічними та державними кордонами, релігійні чинники, насильницька асиміляція та інші.

Також Хантингтон зазначав про можливість конфлікту між Західною та Ісламською і Китайською цивілізаціями по їх лініями відмежування, що в майбутньому може призвести до глобальної війни.

При цьому також необхідно вказати на те, що Хантингтон не стверджує, що зіткнення цивілізацій обов'язково наступить, він не вказує на те, що конфлікт між цивілізаціями бажаний, а лише в своїй праці описує можливу картину розвитку світу в майбутньому. Вчений також наводить можливі шляхи вирішення цієї проблеми, які полягають в тому, щоб знаходити певні точки перетину, спільні інтереси та погляди між цивілізаціями. Хантингтон переконаний, що філософія співпраці між представниками різних цивілізацій допоможе уникнути зіткнення.

Цивілізаційна парадигма Хантингтона носить суперечливий характер, але її переваги не можна недооцінювати. Хантингтон ще задовго до сучасних подій описував можливі сценарії розвитку цивілізацій, і багато з цих сценаріїв є досить влучними. На прикладі подій в Україні, конфліктів Близького Сходу, терактів у Франції ми можемо спостерігати, що ідеї Самюеля Філіпса Хантингтона, висловлені в його працях є не порожньою суб'єктивною думкою автора, а дійсно об'єктивним осмислення цивілізацій, їх суті, розвитку та їх конфліктів. Аналізуючи минуле, вчений робить крок у розумінні подальшого розвитку відносин між цивілізаціями.

У висновку варто додати, що цивілізаційна парадигма Хантингтона у свій час справила надзвичайний фурор, тому що в ній висловлені свіжі ідеї, чітке бачення сучасного етапу розвитку світу та його подальша доля. Переконлива сила хантингтонівської парадигми полягає не в її філософській чарівності, а в її повсякденному підтвердженні з хроніки міжнародних новин. Єдиний ліберальний світ вже не відбувся - ні одна гаряча точка не згасла, ні один екстремістський рух не зник, війни тільки збільшуються, а прагнення до інтеграції якщо і спостерігається, то тільки між «своїми» і тільки проти «чужих»

Список літератури:

1. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С.Хантингтон.—М.: АСТ, 2014.—571с
2. Новий світовий порядок у ХХІ столітті: тенденції та європейський вимір: виступ С. Хантингтона на круглому столі в Національному інституті стратегічних досліджень. 18 жовтня 1999 р. [Електронний ресурс]/ С. Хантингтон.—30 жовтня 1999 р.—Режим доступу до журн.: http://xyz.org.ua/strategy/hunt_world.html

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ПРОЯВ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД

Тарасенко Тетяна Миколаївна,

кандидат наук з державного управління, доцент Дніпропетровський
регіональний інститут державного управління Національної академії
державного управління при Президентові України

Основною категорією, що відображає сутність, зміст, форми реалізації суспільних інтересів та потреб, забезпечення розвитку суспільства у цілому, є відповідальність органів публічної влади, публічних службовців, народних депутатів, депутатів місцевих рад за свою діяльність щодо реалізації суспільного блага. «Вимивання» цінностей, орієнтованих на спрямованість публічної влади на захист і реалізацію спільних суспільних інтересів, забезпечення різних потреб, знецінює роль політичної влади в суспільстві, спричиняє падіння рівня довіри до неї. Особливістю відповідальності представників публічної влади є те, що це поняття має як правовий так і моральний вимір. Відповідальність поєднує професійні та моральні якості особи. Відповідальність є категорією, яка знаходить свій прояв у кожній із необхідних компетентностей депутата місцевої ради.

Пошук засобів забезпечення відповідальності влади є гострою проблемою для держав із різним рівнем демократичності врядування. Визначення дієвих механізмів забезпечення відповідальності публічної влади становить значний інтерес для науковців і практиків різних країн, з різним досвідом та рівнем політичної культури. Особливої гостроти ця проблема набуває в сучасних умовах кризи відповідальності влади та зростаючого суспільного запиту на цю фундаментальну цінність, яка має значний ресурс щодо врівноваження публічно-владних відносин.

Особливої уваги потребує місцеве самоврядування, яке є специфічною формою вираження інтересів місцевого населення через самоврядну форму публічної влади та його матеріальні ресурси. Ця форма публічної влади може здійснюватися територіальною громадою як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування та посадових осіб цих органів. Ради як представницькі органи місцевого самоврядування та суб'єкти владних повноважень реалізують свої представницькі функції шляхом затвердження програм соціально-економічного, культурного розвитку, прийняття локальних нормативно-правових актів тощо. Депутати місцевих рад належать до ключових суб'єктів відповідальності в системі виборних органів місцевого самоврядування, до яких висуваються значні вимоги.

Разом із тим, більшість досліджень зорієнтовані переважно на правові аспекти регламентації відносин відповідальності та значно менше уваги приділяється пошукам засобів підвищення компетентності депутата місцевої

ради на основі врахування категорії «відповідальність» як однієї з ключових в сучасній теорії публічного управління.

У сучасних публікаціях з публічноуправлінської проблематики знайшло своє місце поняття «інтегральна компетентність». Зокрема інтегральна компетентність депутатів місцевих рад розглядається передусім крізь призму діяльнісного підходу. Вона включає в себе значний перелік складових, до яких дослідники відносять нормотворчі, адміністративно-юрисдикційні, контрольно-наглядові, інформаційно-аналітичні; морально-етичні, соціально-психологічні та комунікативно-консультаційні компетентності: [1]. Компетентність як діяльнісна характеристика містить у собі характеристику професійної відповідальності (перш за все з точки зору поведінкового змісту відповідальності). Саме відповідальність виступає коригуючим, стримуючим чинником у професійній діяльності суб'єктів представницької влади. У той же час, глибина проблематики відповідальності підтверджується численними компонентами її структури, до яких дослідники також відносять: емоційну, вольову, нормативну, когнітивну, мотиваційну, ціннісно-смыслову складові [2, с. 108]. Кожна з них має знайти своє відображення в регулюванні відносин відповідальності. Наприклад, при визначенні мотиваційної складової в структурі відповідальності депутата місцевої ради важливим є подолання протиріччя між егоцентричним та соціоцентричним змістом мотивації. Для публічної сфери, на наш погляд, більш відповідним є термін «публічно центричні інтереси». Тут мова йде саме про відсутність та/або подолання конфлікту між служінням публічним інтересам та задоволенням власних інтересів. Про необхідність забезпечення запобігання переважанню власних інтересів (матеріальних, професійних, виборчих) над інтересами громадськості йдеться у Європейському кодексі поведінки для всіх осіб, залучених до місцевого та регіонального врядування, переглянутий у 2018 р. [3, с. 42]. Ця вимога є однією з основних на яких має будуватися інституціональна поведінка депутата місцевої ради.

В Україні статус депутата місцевої ради розповсюджується на депутатів сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення), районної, обласної ради. Депутат місцевої ради, виконуючи свої повноваження, повинен дотримуватися, серед іншого, таких правил депутатської етики: керуватися загальнодержавними інтересами та інтересами територіальної громади; не використовувати свій депутатський мандат в особистих інтересах чи в корисливих цілях; керуватися у своїй діяльності та поведінці принципами порядності, честі і гідності [4]. До основних вимог, також, належить щорічне подання депутатом місцевої ради декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру. Він не може мати іншого представницького мандата [4]. Відповідно ключовим критерієм в регулюванні діяльності депутата місцевої ради є рівень відповідності та дотримання ціннісних настанов, орієнтованих на забезпечення сумлінного, доброчесного безперервного виконання представницьких функцій в інтересах територіальної громади.

Зміст відповідальності депутата місцевої ради визначається, передусім, його представницькою функцією. Оскільки він є представником інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу (село, селище, місто

як територія юрисдикції ради). На нього покладається обов'язок виражати і захищати її інтереси та інтереси виборців свого виборчого округу, виконувати їх доручення в межах своїх повноважень, брати активну участь у здійсненні місцевого самоврядування [4]. Згідно з українським законодавством основними зобов'язаннями депутата місцевої ради по відношенню до виборців його виборчого округу та територіальної громади є:

- підтримання зв'язку з виборцями, територіальною громадою, органами місцевого самоврядування, місцевими органами виконавчої влади;
- інформування виборців (не рідше одного разу на півріччя) про роботу місцевої ради та її органів, виконання планів і програм, місцевого бюджету, рішень ради і доручень виборців;
- участь у громадських слуханнях, в організації виконання рішень ради та її органів, доручень виборців;
- вивчення громадської думки, потреб територіальної громади, інформування про них ради та її органів та участь у їх вирішенні;
- визначення і оприлюднення графіку прийому виборців, інших громадян; ведення регулярного (не рідше одного разу на місяць) прийому виборців, розгляд пропозицій, звернень, заяв і скарг членів територіальної громади, вживання заходів щодо їх вирішення [4].

До переліку основних зобов'язань депутата місцевої ради, також належить періодичне звітування (не рідше одного разу на рік) про свою роботу перед виборцями відповідного виборчого округу, об'єднаннями громадян. Такий звіт має містити відомості про: його діяльність у раді та в її органах, роботу у виборчому окрузі, прийняті радою та її органами рішення, хід їх виконання, особисту участь в обговоренні, прийнятті, організації виконання рішень ради, її органів, а також доручень виборців свого виборчого округу [4].

Перелічені питання складають основний зміст відповідальності депутата місцевої ради за його діяльність. Сьогодні актуальним завданням є орієнтування практики на застосування інших форм роботи в умовах поглиблення місцевої демократії на основі розширення участі громадян у вирішенні питань місцевого значення та розвитку демократії взаємодії.

Законодавством передбачається, що у разі не виправдання депутатом місцевої ради довіри виборців, він може бути в будь-який час відкликаний ними у законодавчо встановленому порядку. На сьогоднішній день процедурою такого відкликання є «народна ініціатива», порядок якої визначено ст. 37 – 48 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» [4]. Не заглиблюючись в проблему імперативного мандату депутата місцевої ради як такого, що суперечить положенням Європейської хартії місцевого самоврядування зазначимо лише наступне. Практика регламентування діяльності депутата місцевої ради потребує перегляду. Адже положення про відкликання, підзвітність в існуючому трактуванні стримують розвиток нових підходів до регулювання публічності, підзвітності депутата місцевої ради у тому сенсі, який закладений сучасним концептом публічного управління. Існуючі складності та застарілість окремих норм українського законодавства мають наслідком формальність звітів депутатів

місцевих рад на практиці, недовіра їх як засобу зв'язку з громадянами. Зокрема це стосується й звітів про витрачання коштів на депутатську діяльність.

Відповідальність нерозривно пов'язана з цілою низкою понять на основі яких вона визначається та забезпечується на практиці. До таких понять, як бачимо з наведеного вище, належить «обов'язок», «усвідомлення наслідків своїх дій», «підзвітність». Важливим моментом є врахування того, що звітування органів місцевого самоврядування, контроль за їх діяльністю забезпечує легітимацією, тобто визнання, схвалення їх політики населенням. Підзвітність є одним з основних принципів та засобів регулювання відносин відповідальності. Зокрема, серед 12 принципів ефективного демократичного управління органів місцевої влади, визначених Стратегією інновацій та належного врядування на місцевому рівні, закріплено принцип підзвітності, спрямований на забезпечення того, щоб місцеві (виборні) представники та службовці брали відповідальність за свою діяльність [5]. Звітування про свою роботу та поведінку належить до переліку основних питань регулювання діяльності осіб, які представляють інших. Про це йдеться в Європейському кодексі поведінки для всіх осіб, залучених до місцевого та регіонального врядування, переглянутому у 2018 р. [6, с. 44]. У Кодексі підзвітність розглядається як інституціоналізований процес, що визначає хто, за що, перед ким відповідає, є нормативною основою для ретроспективної оцінки індивідуальної чи інституційної поведінки та ознакою демократичного врядування [6, с. 44].

Тим самим, перелік зобов'язань депутата місцевої ради перед територіальною громадою дає змогу виділити ключові компетентності, які дозволять йому ефективно реалізувати представництво інтересів територіальної громади. До кола питань, які визначають необхідні для депутата знання, вміння та навички, належить: забезпечення зв'язку з членами відповідної територіальної громади, передусім, мова йде про різні форми комунікації з виборцями; інформування членів територіальної громади про роботу органів місцевого самоврядування; співпраця з членами територіальної громади, які беруть безпосередню участь у місцевому самоврядуванні; вивчення громадської думки та потреб громади. Ці питання визначають предмет його відповідальності перед громадою та водночас, формують блок основних критеріїв до контролю за якістю професійної діяльності депутата.

Зважаючи на обмежений термін мандату депутата та необхідність швидко опанувати форми роботи, інструменти реалізації завдань, які стоять перед депутатом місцевої ради важливим є формування відповідної інфраструктури, яка б сприяла формуванню необхідних компетентностей у нерозривній єдності з його діяльністю. Зокрема мова йде про створення в радах спеціальних підрозділів, які б організовували навчальні курси з різних аспектів депутатської діяльності.

Отже, відповідальність є однією з основних характеристик професійної діяльності депутата місцевої ради, яка регламентується сукупністю вітчизняних та міжнародних норм. Для регулюванні мотиваційної складової відповідальності ключове значення набуває необхідність розв'язання суперечності між егоцентричним та публічноцентричним змістом мотивації. То ж важливим

напрямом є регулювання відносин відповідальності у вимірі подолання переваги власних інтересів над публічними, що визначається як один з основних чинників побудови інституціональної поведінки депутата місцевої ради. Зміст відповідальності депутата місцевої ради розглядається через його представницьку функцію. Водночас аналіз нормативно-правових основ діяльності депутата місцевої ради дає змогу зазначити, що жорстка регламентація форм роботи депутата із забезпечення зв'язку з членами територіальної громади є скоріше стримуючим фактором розвитку цієї практики, адже не сприяє запровадженню інших форм роботи на основі розширення його взаємодії з громадянами у ході вирішення питань місцевого значення.

Список літератури:

1. Серьогін С. М., Шпекторенко І. В. Структура інтегральної компетентності депутатів місцевих рад України. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2019. Вип. 1 (21). URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2019-01\(21\)/18.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2019-01(21)/18.pdf)
2. Ушакова Т. Ю. Структурні компоненти відповідальності: теоретико-методологічний аналіз. *Наука і освіта*. 2015. № 3. С. 106–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2015_3_20
3. Європейський кодекс поведінки для всіх осіб, які залучені до місцевого та регіонального врядування. Рада Європи, 2019 р., 70 с. URL: <https://rm.coe.int/168071b2e5>
4. Про статус депутатів місцевих рад : Закон України від 11 липня 2002 р. № 93-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15>
5. Стратегія інновацій та належного врядування на місцевому рівні, рекомендована до впровадження 15-ю сесією Конференції європейських міністрів, відповідальних за місцеве і регіональне управління (м. Валенсія, 15 – 16 жовтня 2007 р.). URL: http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2015/05/Strategy_for_Innovation.pdf
6. Європейський кодекс поведінки для всіх осіб, які залучені до місцевого та регіонального врядування. Рада Європи, 2019 р., 70 с. URL: <https://rm.coe.int/168071b2e5>

INTERCONNECTION OF COPING-BEHAVIOUR OF PERSONALITIES IN TENSE SITUATIONS OF SOCIAL INTERACTION

Muzichko Ludmila

Ph.D., Associate Professor

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,

Masian Anna,

Master of Psychology

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,

Actuality of research. In modern realities, the individual is constantly involved in the process of interaction with other people, institutions and representatives of various social groups. In this case, the individual performs his actions in certain social conditions, which he seeks to understand, seeking to see the world around him as a system, controlled and expected. To do this, individual forms an idea of itself and other people, social events and facts, evaluates him. This allows the individual to comprehend the events that occur with him, to build strategies for interaction with society. Accustomed to interacting with others in a certain way, the individual imperceptibly transforms their assessments and perceptions of the surrounding social world. Strategies to avoid tense social situations are constantly transformed depending on events and levels of interaction with others. The importance of the relationship between coping with stressful situations and avoiding the latter is an important factor in social interaction and is an important indicator for predicting the actions of both groups and individuals. The study of coping behavior became especially important in 2020 due to the difficult situation caused by coronavirus infection and quarantine restrictions, which we can qualify as a stressful situation [2].

Theoretical substantiation of the research. Coping behavior in modern psychology is understood as something that a person performs to cope with stress (overcoming the adverse effects of stress). The concept combines cognitive, emotional and behavioral strategies used to cope with stress, and in general, with psychologically difficult situations of everyday life, as well as purposeful social behavior that allows you to cope with a difficult life situation (or stress) in ways adequate personal characteristics and situations - through conscious strategic actions [1].

Social tension is a sign of problems that arise in interpersonal interaction and interaction between groups. Representatives of the Chicago School explain the tension as a lack of opportunities to meet the basic needs of certain social groups. Social tension, as a characteristic, is closely related to the dissatisfaction of

individuals with the processes taking place in society. Social tension reflects a certain relative level of stability of society as a social system and functionally manifests itself in the aggravation of social relations, which are caused by dissatisfaction with the needs, goals and interests of personal and collective subjects of interpersonal relations. And so the relevance of social tension as a modern phenomenon is as acute and important as ever in modern realities, and is for scientists an endless source of new challenges in research. Behavior of individuals in situations of tension in many cases depends on cognitive perception of the world and oneself, level of anxiety, level of tension and mass situation, level of information pressure and variation of manipulation of external interventions in the internal field of personality. And how important is social support as the main source of information for building behavioral strategies in critical situations [3].

Research methodology. The empirical study was conducted in September-October 2020. The sample consisted of 2nd-6th year students of the Faculty of Personnel Management, Sociology and Psychology of Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman. Surveys were conducted online using the Google form, due to quarantine restrictions. In total, the study covered 64 respondents, aged 18-22 years, average age 20 years. The sample was selected on the principle of self-interest.

In the course of work on the research topic theoretical methods were used: analysis, systematization and generalization of information; empirical: standardized psychodiagnostic methods Strategic Approach to Coping Scale, SACS, Stevan E. Hobfoll to study strategies and models of coping behavior as types of personality reactions aimed at overcoming stressful situations; Liebowitz Social Anxiety Scale for assessing reactions in different social situations and for diagnosing signs of anxiety; express questionnaire for assessment and analysis of perception of the situation of tension (author's development); methods of mathematical statistics: methods of primary statistics, Pearson correlation analysis.

Analysis of the results of the study: after processing the primary data, we found a manifestation of the surveyed inherent coping strategies, as well as obtained data on the manifestation of their fear and avoidance of stressful situations.

13% of people were involved in the active coping strategy, which is responsible for assertive actions, 21% in the social strategy, which is responsible for entering into social contact, 14% in seeking social support, 9% in the passive coping strategy, which is responsible for caution, and avoidance of 4%, 13% fell into the direct strategy responsible for impulsive actions, 15% for the indirect strategy responsible for manipulative actions, 10% for the antisocial strategy responsible for antisocial actions and 1% for aggressive actions.

The next step was to perform a statistical analysis using Pearson's correlation method to determine the relationship between coping behavior and a person's level of fear and avoidance of stressful situations.

As a result, there was a significant association between the manifestation of coping strategies and the fear associated with experiencing stressful situations. It is about the connection of the coping strategy "assertive actions" with fear (-0.43 ; $\alpha \geq 0.001$), which allows us to draw a certain conclusion. The antonym to the concept

of assertiveness is the concept of conformism, which means that the inverse relationship gives grounds to consider personal subordination to group norms as a determinant of anxiety. That is, the more a person does not show his individuality and follows group thoughts and ways of thinking, does not show his direct thoughts and intentions, hiding it under the influence of fear, the more he risks experiencing fear of certain situations.

We also obtained an inverse interconnection of fear with the coping strategy "avoidance of action" ($r = -0.25$; $\alpha \geq 0.05$), which is a very important indicator that shows that the more a person feels fear of stressful situations the less she avoids society, that is, she needs to be among people and not be left alone to survive a tense event and cope with it alone.

The inverse interconnection between the avoidance of stressful situations and the coping strategy "assertive actions" ($r = -0.29$; $\alpha \geq 0.05$), the tendency to seek social support ($r = -0.2$; $\alpha \geq 0.01$), impulsive actions ($r = -0.29$; $\alpha \geq 0.05$) and a positive connection with coping "avoidance of actions" ($r = -0.22$; $\alpha \geq 0.01$). We conclude that it is very important to note that in case of fear of the situation the indicators are slightly different from avoiding situations, in case of avoiding situations we take less impulsive actions and try to seek social support less to be in a careful place for our mental health.

Practical significance of the obtained results. The results of our research can be the basis for developing and improving ways to overcome stressful situations and for further study of the behavior of individuals in stressful situations, given the dynamic growth of the latter; the obtained information can be the basis for the implementation of scientifically sound management of the process of social interaction and forecasting the risk of increased anxiety and stress in interpersonal and social interaction in both organizations and social groups.

References:

1. Coping process. E.Stephenson, D.King, A.DeLongis-Stress: Concepts, cognition, emotion, and behavior, 2016.
2. J.Rentfrow. Psychological and behavioral reactions to the COVID-19 outbreak as a function of personality, geography, and culture. University of Cambridge 2020.URL:<https://www.psychol.cam.ac.uk/covid-19-research>
3. The Meaning of Anxiety. M.Rollo 1977. W.W. Norton, p. 113–116.

ПРИНЦИПЫ ОПТИМИЗАЦИИ ПОВСЕДНЕВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЧЕЛОВЕКА: ПСИХОГИГИЕНИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ

Ерошкина Татьяна Васильевна
Д.М.Н., проф. Профессор

Матына Дарья Игоревна
Студентка

Рожнева Ирина Леонидовна,
старший преподаватель
Днепропетровский национальный университет имени О.Гончара
г.Днепр, Украина

Введение: Жизнь в современном обществе характеризуется все возрастающим темпом, огромным количеством новой информации, неблагоприятными экологическими условиями. Это приводит к катастрофическому росту состояний психоэмоционального напряжения, последствием которых нередко становятся психогенные психические расстройства и психосоматические заболевания. Соматические и психические заболевания все чаще хронифицируются, формируя у больного специфическую «внутреннюю картину болезни» и нередко приводя к развитию нозогенных психических расстройств. Увеличивается количество семейных проблем и проблем с подрастающим поколением. Своевременное использование принципов психогигиены, психопрофилактики и реабилитации, широкое использование психотерапевтических методов могут помочь современному человеку обрести душевное равновесие, достойно справляться с ежедневными нагрузками, строить благополучную семейную жизнь, растить здоровое потомство[1].

Психогигиена как область современной гигиены изучает состояние нервно-психического здоровья человека, его динамику в связи с влиянием на организм человека естественных, производственных и социально-бытовых факторов и разрабатывает на основании этих исследований научно-обоснованные мероприятия по активному влиянию на организм человека и среду его пребывания с целью создания наиболее благоприятных условий для сохранения и укрепления психического и соматического здоровья.

К числу основных задач психогигиены относят:

- анализ нервно-психического здоровья населения;
- разработку возрастных стандартов развития психофизиологических функций и особенностей личности;
- изучение характера влияния факторов среды на организм и их

нормирование с учетом динамических сдвигов нейрофизиологических и психофизиологических показателей организма.

Психическое здоровье человека характеризуется отсутствием выраженных нервно-психических расстройств, определенным резервом сил, разрешающих преодолеть неожиданные стрессы или затруднения, а также стойким равновесием между организмом и окружающим миром. Таким образом, определяющими чертами психического здоровья являются не только отсутствие психических заболеваний, но и нервно-психическое развитие, которое соответствует возрасту, и благоприятное функциональное состояние организма и, прежде всего, центральной нервной системы.

Исходя из этого, к числу важнейших критериев оценки психического здоровья следует отнести:

- отсутствие или наличие выраженных форм психических заболеваний и пограничных нервно-психических расстройств;
- гармоничность психического развития и его соответствие возрасту;
- уровень развития показателей состояния основных социально- и профессионально-значимых психофизиологических функций (свойства нервных процессов, внимания, памяти, темперамента и характера, умственной трудоспособности и т.п.), которые предопределяют эффективное выполнение разнообразных учебных, профессиональных или бытовых заданий в повседневной деятельности [2].

Цель: Провести тестирование группы студентов по определению базисных свойств их темперамента.

Методы: Анализ литературных источников, директивных документов, социологический, статистический.

Результаты: К основным особенностям личности человека, которые подлежат обязательному изучению в ходе проведения психогигиенических исследований, относят свойства темперамента и характера, мотивационную направленность и особенности нервно-психического состояния.

Ведущее место в структуре особенностей личности человека занимают свойства темперамента, которые относятся к первичным формам объединения разнообразных психологических качеств и представляют собой совокупность потребностей, главным содержанием которых являются выполнение стабилизационной функции. В многоуровневой иерархии характеристик личности свойства темперамента отличаются от других как тесной связью с морфологическими, биохимическими и физиологическими особенностями организма, так и прямым внедрением в работу многих высших интегративных систем [2].

Темперамент отражает динамические аспекты поведения преимущественно врождённого характера, поэтому свойства темперамента наиболее устойчивы и постоянны по сравнению с другими психическими особенностями человека. Наиболее специфическая особенность темперамента заключается в том, что различные свойства данного человека не случайно сочетаются друг с другом, а закономерно связаны между собой, образуя определённую организацию. Под *темпераментом* следует понимать индивидуально-своеобразные свойства

психики, определяющие динамику психической деятельности человека, которые одинаково проявляются в разнообразной деятельности, независимо от её содержания, целей, мотивов, остаются постоянными в зрелом возрасте и во взаимосвязи характеризуют тип темперамента. *Темперамент* (от лат. *Temperamentum* – надлежащее соотношение частей) – закономерное соотношение устойчивых индивидуальных особенностей личности, характеризующих различные стороны динамики психической деятельности. Свойства темперамента – индивидуальный темп и ритм психических процессов, степень устойчивости чувств, напряжённость волевого усилия и др., относящиеся ко всем сторонам психической деятельности [3].

С целью определения свойств темперамента используют личностные опросники Х. Айзенка, В.М. Русалова и других.

Высокий уровень умственной и физической трудоспособности определяется комплексом факторов, характеризующих особенности профессиональной деятельности и личностно-типологические особенности организма. Среди последних существенная роль принадлежит мотивационной направленности. Высокая положительная мотивация предопределяет готовность субъекта к осуществлению в сжатые сроки и с наибольшим эффектом деятельности.

Известно, что обязательным условием высокой успеваемости профессиональной (учебной) деятельности является адекватное соотношение внешних и внутренних факторов развития. Эффективность обучения зависит не только от деятельности преподавателя, а в первую очередь от сформированности умственных умений и навыков, способов умственной деятельности, развития сферы потребностей личности учеников и студентов.

С целью определения особенностей мотивационной направленности используют личностный опросник В.С. Горбачевского.

Комплексное изучение особенностей личности человека обязательно должно предусматривать исследование свойств характера, исключительное значение которых в процессе социального становления личности подчеркивают их четкую связь с состоянием адаптационных систем организма, высокий уровень индивидуальных проявлений, а также тот факт, что каждая особенность характера определяет отдельную тенденцию к осуществлению разного рода поступков.

Итак, если характеристики темперамента являются формальными, относительно независимыми от содержания деятельности, то характерологические проявления обеспечивают регуляцию деятельности слежения, переключения, предвидения и планирования личного поведения.

Знание типа темперамента и умение определить тип у конкретного человека или группы людей помогает человеческой личности найти подход к конкретному человеку и лучше построить отношения с ним и в коллективе. Темперамент – совокупность душевных и психических свойств человеческой личности, характеризующей степень возбудимости и его отношение к окружающей действительности. Психические особенности человеческой личности характеризуются различными свойствами, проявляющиеся при общественной деятельности человека. Темперамент, влияя на динамику деятельности, может

влиять на ее продуктивность [4].

Гигиеническая оценка индивидуально–типологических особенностей организма, прежде всего характеристик темперамента, позволяет определить людей с разной степенью выраженности основных полярных базисных свойств высшей нервной деятельности, таких как экстраверсия – интроверсия; ригидность нервных процессов – пластичность нервных процессов, эмоциональная возбудимость – эмоциональная уравновешенность; темп реакций (быстрый – медленный); активность (высокая – низкая) [2].

Объектом исследования являлась группа студентов ДНУ им О. Гончара. Для изучения свойств темперамента была использована методика «Характеристика свойств темперамента» (тест Б.Н. Смирнова). При изучении свойств темперамента с помощью данного теста каждое из свойств мы оценивали по пяти уровням в зависимости от их выраженности.

Экстраверсия-интроверсия – характеристика различий индивидуально-психологических свойств человека, крайние полюсы которой соответствуют преимущественной направленности личности либо на мир внешних объектов, либо на явления собственного субъективного мира [5].

Материалы по изучению экстра-интровертированности показали, что среди испытуемых в большей степени встречаются экстраверты (59,5%), т.е. лица с ориентацией на окружающих. Интроверты составили 40,5%, – лица с ориентацией на внутренний мир. Высокая экстраверсия наблюдалась у 35,5% испытуемых, средняя экстраверсия у 24%. Высокая интроверсия наблюдалась у 31% и очень высокая интроверсия – у 8,5% испытуемых.

По данным литературы, *экстраверты* – личности, в силу организации их нервных процессов обращенные наружу, требующие постоянной стимуляции со стороны внешней среды. Им свойственна тяга к новым впечатлениям, такие люди нуждаются в компании; для них характерна раскованность поведения, они общительны, беззаботны, разговорчивы и в то же время импульсивны, иногда даже агрессивны. Их чувства – эмоции не всегда поддаются контролю. *Интроверты* обращены внутрь. Им не нужна значительная внешняя стимуляция, и это свойство формирует специфику поведения такого человека. Он малообщителен, друзей у него немного, но он предан им. Интроверт избегает шумных компаний, медлителен, серьезен, планирует свои действия и поступки, достаточно хорошо контролирует свои эмоции [6].

Второе свойство темперамента – *переключаемость*, которая имеет крайние полюса в виде ригидности и пластичности. Под ригидностью понимается неспособность корректировать программу деятельности в соответствии с требованиями ситуации. При исследовании свойств ригидности–пластичности было выявлено, что у 39% испытуемых наблюдается очень высокая ригидность, у 47% – высокая ригидность нервных процессов и в 14% случаев была средняя пластичность нервных процессов.

С точки зрения психологии *ригидность* – это неспособность и неготовность индивида к перестройке запланированной схемы активности в обстоятельствах, когда ранее намеченная программа требует существенных изменений. А пластичность, наоборот, характеризуется гибкостью и легкостью

приспособления к изменяющимся условиям жизни [7].

Еще одним из главных свойств темперамента является *эмоциональная возбудимость*. Она характеризуется скоростью и глубиной эмоциональных реакций человека [5]. Исследование эмоциональной возбудимости показало, что у 23% студентов очень высокая эмоциональная возбудимость, у 41% – высокая эмоциональная возбудимость. 28% испытуемых характеризуется средней, а 8% – высокой эмоциональной уравновешенностью.

Нами рассмотрено также такое свойство темперамента, как *темп реакции*, обуславливает быстроту протекания всевозможных психических процессов, например, скорость ума, темп речи, динамичность жестов. Наши наблюдения показали, что большинство студентов имеют быстрый темп реакции - 42%, очень быстрый встречается у 33% испытуемых, средний – у 18% и медленный – у 7%.

Центральное место в характеристике темперамента занимает *общая активность человека*. Она отражается в том, с какой степенью энергичности человек достигает своих целей, преодолевает различные трудности. При изучении активности как свойства темперамента было выявлено, что большая часть студентов имеет высокую активность – 43%, очень высокую – 16%. Средняя активность характерна для 29% испытуемых и низкая – для 12%.

Выводы: Каждому типу темперамента присуще свое соотношение психических свойств, прежде всего разной степени активности и эмоциональности, а также тех или иных особенностей моторики. Определенная структура динамических проявлений и характеризует тип темперамента. Исследования связи темперамента и деятельности показывают важность учета этого фактора при выборе профессии как самим человеком, так и образовательными организациями и производствами при приеме на учебу и работу.

Список литературы:

1. Вітенко, Н.В. Загальна та медична психологія/Н.В.Вітенко 1996 – 306 с.
2. Бардов, В.Г. Гигиена и экология: учебник/ Под редакцией В.Г.Бардова. – Винница: Нова книга, 2008 – 720 с.
3. Кривцова, М.А. Темперамент личности и его свойства/ М.А. Кривцова, А.В. Авраменко, А.А. Клименко //Уникальные исследования XXI века. – 2015. №5. – С. 106-111.
4. Соколов, Е.А. Профессиональное становление личности специалиста/ Е.А. Соколов. – М.: Университетская книга, – 2012. – 341 с.
5. Айзенк, Г., Как измерить личность / Пер. с англ., Г. Айзенк, Г. Вильсон. – М.: "Когнито-центр", 2000. – 284 с.
6. Мерлин, В.С. Отличительные признаки темперамента/ В.С. Мерлин // Психология индивидуальных различий. – 2002. – №8. – С. 237-245.
7. Столяренко, А.М. Общая и профессиональная психология/ А.М. Столяренко. – М., 2013. – 384 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

Лугова Ольга Вікторівна

магістрантка 2-го року навчання факультету психології
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Чуйко Оксана Михайлівна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології соціальної психології
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Актуальність теми. В умовах сучасного світу відбувається трансформація життя та умов праці людини, тому перед особистістю постає важливе завдання - бути суб'єктом власного професійного розвитку з метою професійної самореалізації. Усе це потребує від неї формування нових вмінь, гнучкості професійної поведінки, особистісної відповідальності, навичок конструктивної взаємодії у процесі професійної діяльності, вміння приймати рішення в умовах нестачі часу та володіння спеціальними здібностями.

Період ранньої дорослості характеризується включенням особистості у професійну діяльність, яка стає провідним видом діяльності даного періоду. Період ранньої дорослості можна розглядати як найбільш сприятливий для професійної самореалізації особистості. Актуалізується дослідження психологічних особливостей професійної самореалізації особистості даного періоду.

Стан досліджень. Вивченням проблеми професійної самореалізації особистості займалися А. Маслоу, А. Адлер, К.Роджерс, Б.Ананьєв, В. Горчакова, К. Абульханова-Славська, М. Боришевський, А. Бондаренко, Д. Леонтьєв, Л. Коростильова, С. Максименко, Л. Мітіна, Ф. Зеєр, О. Мірошніченко, Ю. Поваренков, Д. Сьюпер, К. Федосенко, В. Муляр та інші дослідники.

Низка науковців розглядають особистість як творця свого шляху, тому при аналізі професійної самореалізації особистості роблять акцент на особистісній самореалізації, тобто розвитку особистості у професійній діяльності. Вона не можлива без високого рівня самосвідомості та активності людини [1; 2]. Окремі дослідники основну увагу звертали саме на професійну самореалізацію особистості [3]. Деякі дослідники поняття «професійна самореалізація» прирівнюють до поняття «кар'єра», яке розділяють як загальна схема життя, яка складається з епізодів та подій, які включають не лише професійне просування, але й інші важливі зміни життєвого шляху на основі її ціннісних пріоритетів [4].

Мета досліджень – виявити та проаналізувати особливості професійної самореалізації особистості в період ранньої дорослості.

Виклад основного матеріалу. Професійна самореалізація людини - вид суб'єктної активності у професійній діяльності, який спрямований на досягнення професійних цілей, реалізацію власних здібностей та потенціалів з метою досягнення успіхів у професійній сфері життя.

На основі аналізу теоретичних джерел нами виокремлено основні показники професійної самореалізації: професійну ідентичність; задоволеність працею; рівень реалізації потреби у саморозвитку; професійне самоздійснення; мотивація у професійній діяльності (досягнень); професійна спрямованість, яка включає постановку та досягнення професійних цілей.

У період ранньої дорослості (20-40 років) особистість засвоює професійні ролі, перебуває на етапі професійного розвитку, який полягає в професійній адаптації, застосуванні теоретичних знань у практичній діяльності та професійному самовдосконаленні. Також перед нею постає завдання пошуку місця зайнятості, професійної адаптації для досягнення професійного успіху з метою кар'єрного просування та особистісного розвитку.

Дослідження проводилося протягом 2020 року. У дослідженні взяли участь 45 респондентів віком від 20 до 40 років, що проживають в Україні на території Івано-Франківської та Закарпатської області. Стаж роботи досліджуваних коливається від 1 до 20 років.

Основними психодіагностичними вимірами дослідження психологічних особливостей професійної самореалізації стали: задоволеність працею; загальний рівень професійного самоздійснення (зовнішньо-професійне та внутрішньо-професійне самоздійснення); рівень реалізації потреби у саморозвитку; кар'єрна самоефективність (професійна поінформованість, кар'єрне цілепокладання, кар'єрне планування, здатність вирішувати кар'єрні проблеми) та мотивація успіху та страху невдачі у професійній діяльності.

Виокремлені показники досліджувались за допомогою опитувальника «Опитувальник професійного самоздійснення» О. Кокуна, опитувальника «Інтегрована задоволеність працею» Н. Фетіскіна, Методики діагностики реалізації потреб в саморозвитку, опитувальника «Мотивація успіху та страх невдачі» А. Реана.

Отож, у результаті дослідження загального рівня професійного самоздійснення виявлено, що 5% опитаних виявляють високий рівень, 47% - вище середнього, 28% - середній рівень, 11% - нижче середнього й 9% низький рівень професійної самореалізації. Серед опитуваних домінує вищий середнього рівень внутрішньо-професійного самоздійснення (42%) та середній рівень (36%), певною мірою представлений нижчий середнього рівень (18%). Дуже низькі показники вияву мають як високий так і низький рівні (відповідно по 2%).

Серед показників внутрішньо-професійного самоздійснення високим рівнем вияву характеризуються постановка нових професійних цілей (58%), потреба у професійному вдосконаленні (56%), задоволеність власними професійними досягненнями (54%). Виявлено домінування середнього рівня вираженості наявності проекту власного професійного розвитку (49%), при 17 % високого рівня, що є найнижчим показником (рис.1).

Рисунок 1. Рівні вияву показників внутрішньо-професійного самоздійснення (%)

Зовнішньо-професійне самоздійснення представлене переважанням середнього рівня (46%) та вище середнього (31%), інші рівні виражені значно менше (високий – 7%, нижче середнього – 7%, низький – 9%). Серед показників зовнішньо-професійного самоздійснення переважає розкриття особистісного потенціалу і здібностей у професії (58%) та досягнення професійних цілей (56%). Дещо нижчі показники визнання досягнень професійним співтовариством (38%).

Рисунок 2. Рівні вияву показників зовнішньо-професійного самоздійснення (%).

Результати дослідження вибірки за критерієм «Задоволеність працею» показали, що низький рівень задоволеності працею притаманний 4% респондентів, середній рівень задоволеності працею властивий 52% й результати 44% опитаних свідчать про високий рівень їхньої задоволеності працею. Це означає, що у 4% опитаних відсутній інтерес до роботи, вони не задоволені власними професійними досягненнями та відчують труднощі у міжособистісній взаємодії із колегами. Також досліджувані не бачать значних переваг у роботі, яку виконують й не відчують задоволення від умов праці. У той момент 44% досліджуваних повністю задоволені діяльністю, яку виконують, мають професійний інтерес до завдань, які передбачає їхня професійна діяльність, задоволені досягненнями, які вже здобуті й вимоги роботи їх цілком влаштовують, що сприяє формуванню професіональної відповідальності. 52% опитаних відчують середній рівень задоволеності працею, що свідчить про потребу конструктивних змін у професійній діяльності.

Цікавим є результати дослідження мотивації діяльності респондентів у професійній діяльності. Виявлено, що 72% опитаних у професійній діяльності орієнтовані на успіх, коли 13% респондентів у процесі виконання професійних цілей та завдань керуються страхом невдачі, що безперечно, гальмує процес професійної самореалізації. Й 15% продемонстрували відсутність вираженої мотивації на успіх чи страху невдачі.

За показником «Рівень реалізації потреби у саморозвитку» нами виявлено, що низький рівень реалізації потреби у саморозвитку у респондентів відсутній. Це свідчить про те, що у всіх респондентів присутня дана потреба, респонденти спрямовані на активну діяльність з метою саморозвитку, що позитивно впливає на досягнення успіхів у особистому та професійному житті. Серед опитуваних 11% характерний середній рівень реалізації потреби в саморозвитку, що говорить про відсутність у респондентів злагодженої системи дій з метою саморозвитку. Й 89% досліджуваних виявили високий рівень реалізації потреби в саморозвитку, що обумовлено злагодженою системою дій з метою саморозвитку, що сприяє досягненню успіху у професійній сфері.

Отож, половина респондентів (52%) професійно самореалізовані, коли 28% опитаних знаходяться на шляху до професійної самореалізації й 20% зазнають труднощів у професійній самореалізації, що потребує часу та зусиль для оптимізації даного процесу.

Висновки. У процесі аналізу отриманих даних вдалося визначити наступні особливості професійної самореалізації особистості в період ранньої дорослості. Досліджуваним характерне домінування вище середнього рівня загального професійного самоздійснення, найменше представлений високий рівень. У досліджуваних вищий рівень внутрішньо-професійного самоздійснення ніж зовнішньо-професійного. Серед показників внутрішньо-професійного самоздійснення найбільш представленими виявились потреба у професійному вдосконаленні, постійна постановка нових професійних цілей, задоволеність власними професійними досягненнями. Нижчий рівень поширення виявлено за показником наявності проекту власного професійного розвитку. Серед показників зовнішньо-професійного самоздійснення найбільш представленим є

розкриття особистісного потенціалу і здібностей у професії, досягнення поставлених професійних цілей. Нижчих даних отримав показник «визнання досягнень фахівця професійним співтовариством.

Серед опитуваних домінує середній рівень задоволеністю діяльністю, хоча достатньо представлений і високий рівень, переважає мотивація на досягнення успіху та високий рівень потреби у саморозвитку.

Перспективами дослідження є розробка та реалізація психологічного супроводу професійної самореалізації особистості у період ранньої дорослості. Хоча опитувані продемонстрували переважно високі показники професійної самореалізації, психологічний супровід може бути спрямований та підвищення рівня професійного самоздійснення у опитуваних, в яких переважає середній чи низький рівні, а також на розвиток навиків формування проекту власного професійного самоздійснення.

Список використаних джерел

1. Афанасьєва Н.Є., Перелигіна Л.А. Теоретико-методологічні основи соціально-психологічного тренінгу: навчальний посібник. Харків, 2016. 251с.
2. Твердохліброва Н.Є. Професійна самореалізація особистості та її дослідження в сучасній науці. Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України. Харків, 2018. С.203-210.
3. Гомонюк В.О. Самоактуалізація та самореалізація особистості: сучасні наукові уявлення. Київ, 2013. С. 21 – 26.
4. Колот А. М. Мотивація персоналу : підручник. К. : Видавництво КНЕУ, 2002. 345 с.
5. Кокун О.М. Життєве та професійне самоздійснення як предмет дослідження сучасної психології . Практична психологія та соціальна робота. Київ, 2013. Вип. 9. С. 1 - 5.
6. Фетискин, Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М. : Изд-во Ин-та Психотерапии, 2002. – 490 с.
7. Шутько Д. О. Теоретичні підходи до вивчення проблеми професійної самоактуалізації особистості. Науковий вісник Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України: збірник наукових праць. Київ, 2014. Вип. 24. С. 752-762.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСТРАКІЗМУ

Назаревич Вікторія В'ячеславівна,

к. псих. н., доцент

Рівненський державний гуманітарний університет

Питання попередження дитячої та підліткової агресії надає феномену остракізму соціального характеру та виводить за межі вузької педагогічної компетенції. Тож остракізм перестає бути виключно сімейною чи освітньою проблемою, і його потрібно розглядати принаймні з кількох поглядів – юридичного, медичного, психологічного та соціального [3].

Виникає необхідність в розробці та впровадженні відповідних методів соціально-педагогічної підготовки. Вирішення цієї серйозної проблеми неможливе без об'єднання зусиль спеціалістів з різних гуманітарних напрямів. Структурним центром, що буде об'єднувати та реалізувати відповідні соціально-педагогічні заходи, мають стати освітні заклади як інститути, що стають місцем реалізації первинних тенденцій асоціальної поведінки, які проявляються на свідомому та підсвідомому рівнях, де відбувається перше серйозне затвердження агресивних поведінкових установок за наявності остракізованих ознак соціального середовища [5].

Контекстною умовою вивчення психолого-педагогічних аспектів остракізму є створення відповідного освітнього простору, з ознаками формування толерантної свідомості суб'єктів освітнього процесу. Під освітнім середовищем сучасні психологи розуміють спільноту, яка в силу вікової специфіки характеризується: а) взаємодією індивіда з дорослими та дітьми; б) впровадженню таких важливих процесів організаційно-інструментальних умов, як взаєморозуміння, спілкування, рефлексія (тобто усвідомлення власного досвіду всередині цієї спільноти); в) формування історико-культурного компоненту, який визначає історію існування конкретно зазначеного середовища, до якого належить індивід, забезпечує комплексне дослідження остракізаторських проявів [3].

Важливим є застосування комплексного підходу до вирішення існуючої проблеми на рівні особистості, класу, освітнього закладу й сім'ї, що склалася з урахуванням переважаючих ситуацій у мікрогрупах різних рівнів. Тому розробка та представлення оптимізованої системи психолого-педагогічних аспектів, які разом представляють принципово нову модель роботи в освітньому просторі, є важливою та соціально значущою при дослідженні остракізму в освітянській сфері.

Ефективне застосування психолого-педагогічних аспектів дослідження остракізму може впливати на створення безпечного освітнього середовища, збереження психічного здоров'я учасників процесу та вдосконалення психологічної культури суспільства в цілому [2].

Психолого-педагогічний функціонал в умовах освітнього простору має системний характер, отже, передбачає цілісність і постійний взаємозв'язок, що дає педагогу змогу організовувати різноманітну взаємодію між суб'єктами навчального процесу не тільки під час уроку, а й у позаурочний час. Саме це забезпечує сприятливий психологічний клімат під час взаємодії та налаштування його учасників на співпрацю та взаєморозуміння [2].

Психолого-педагогічні аспекти, що супроводжують соціальну явище ostracism – це система складних і різноманітних процесів соціальної взаємодії, яка містить структурні та динамічні характеристики. Варто зазначити, що в сучасних педагогічних дослідженнях виокремлюють два напрями такої взаємодії [1].

Перший передбачає адаптацію особистості до нових умов або обставин, щоб встановити певний баланс із навколишнім середовищем. Пасивний характер цього процесу зумовлює його орієнтацію на оволодіння методами ефективної адаптації до зовнішніх умов або обставин [3].

Другий напрям відображає складну систему вже сформованих потреб та амбіцій індивіда, що пов'язані з його активною трансформаційною позицією, спрямованою на пізнання та розвиток обох власних психічних специфік. Вказаний механізм входження особистості в групову взаємодію супроводжується самозбагаченням особистості, що приводить до реалізації не лише системи набутих навичок, а й творчих можливостей особистості, а також виступає профілактикою ostracism [1].

Задоволення вищезазначених педагогічних аспектів у процесі взаємодії між індивідом та навколишнім середовищем стимулює мотивацію пошуку та використання адекватних методів задоволення основних потреб особистості (потреба в інформації, самореалізації, самоствердженні, самовдосконаленні тощо), зменшення формування ostracism-тенденцій в угрупованнях і, як наслідок, унеможливлення проявів соціальної ізоляції [6].

Наступним психолого-педагогічним аспектом, який здійснює безпосередній вплив на дослідження становлення та соціалізації особистості як процесу входження індивіда в соціальну структуру – є зміни в організації самого суспільства і кожної окремої особистості, що зумовлено соціальною активністю кожного індивіда [4].

Психолого-педагогічні аспекти вивчення ostracism в освітньому середовищі можна систематизувати та представити наступні їх складові:

- теоретико-методологічні аспекти, які передбачають створення теоретичної та експериментальної бази дослідження;
- процесуально-діагностичні, які спрямовані на виявлення особливостей протікання процесу утворення тенденцій ostracism між членами угруповань;
- організаційно-технологічні, які спрямовані на профілактику ostracism в умовах освітнього середовища [4].

Важливо вказати, що теоретична та експериментальна бази вивчення даного явища в освітньому просторі включає три основних критерії:

- ✓ передумови утворення явища;

✓ причини, які базуються на здатності окремих індивідів брати участь в міжгрупових взаємодіях;

✓ прояви остракізму в освітньому просторі.

Аналіз теоретичних даних з вказаної теми, дає можливість вказувати на такі форми процесуально-діагностичних аспектів організації дослідження в освітянському просторі [5]:

✓ Цілеспрямоване спостереження за середовищем існування явища: поведінки суб'єктів, особливостей комунікацій та актів остракізації в освітньому середовищі, які за своїми характерологічними особливостями мають наступні форми:

- Ксенофобія;
- Неприйняття;
- Віктимізація;
- Булінг;
- Соціальне вигнання;
- Соціальне відчуження;
- Чутки.

✓ Опитувальники, як система самозвіту учасників навчального середовища, щодо проявів явища остракізації.

✓ Анкети, які спрямовані на швидку діагностику та сформовані в залежності від приналежності індивіда до групи суб'єктів освітнього середовища [1].

Кожен з аспектів психолого-педагогічного спрямування є важливим, для системного вивчення даної проблеми, та унеможливорює точність досліджень без застосування комплексного підходу.

Отже врахування всіх психолого-педагогічних аспектів вивчення явища остракізму дає можливість системного теоретичного та практичного дослідження явища в освітянській структурі та попередження виникнення нових факторів і передумов формування остракізаторських тенденцій.

Список літератури

1. Науменко, Л. Ю. (2009). Виховна робота по запобіганню ізоляціонізму та ксенофобії серед студентів Дніпропетровської державної медичної академії. *Медичні перспективи*, 4, 12–16.

2. Atkinson, A. & Adolphs, R. (2011). The neuropsychology of face perception: beyond simple dissociations and functional selectivity. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London: Series B, Biological Sciences*, 366, 1726–1738.

3. Masten, C.L. (2011). An fMRI investigation of empathy for ‘social pain’ and subsequent prosocial behavior. *Neuroimage*, 55, 381–388.

4. Jahanzeb S., Fatima T., Malik M. A. R. (2018). Supervisor ostracism and defensive silence: a differential needs approach. *Eur. J. Work Organ. Psychol.* 27 430–440.

5. Jones E. E., Carter-Sowell A. R., Kelly J. R., Williams K. D. (2009). I’m out of the loop’: ostracism through information exclusion. *Group Process. Intergroup Relat.* 12 157–174.

6. Leary M. R. (2005). "Varieties of interpersonal rejection," in *Sydney Symposium of Social Psychology series. The Social Outcast: Ostracism, Social Exclusion, Rejection, and Bullying* eds Williams K. D., Forgas J. P., von Hippel W. (New York, NY: Psychology Press) 35–51.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ У МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ

Шевченко Ольга Миколаївна

кандидат психологічних наук, доцент,
викладач кафедри психології розвитку та консультування,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

Волошин Ірина Миколаївна

магістрант II курсу, спеціальності «Психологія»,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

У зв'язку з усвідомленням сучасним суспільством важливості емпатії як фундаменту моральної поведінки особистості та якості, необхідної для успішного процесу соціалізації особистості, особливої актуальності набувають психолого-педагогічні дослідження, спрямовані на обґрунтування умов і шляхів цілеспрямованого розвитку емпатії в учнів різного віку. Навчити дитину відчувати інших людей та налагоджувати контакт з навколишніми – одне із найважливіших і найскладніших завдань сучасної освіти.

Дослідженням емпатії та особливостей її проявів займалися у психолого-педагогічній науці такі вчені: Л. Божович, В. Бойко, М. Боришевський, Т. Василюшина, Т. Гаврилова, І. Коган, В. Кротенко, С. Максимець, О. Орищенко, А. Соломатіна, Л. Стрелкова, О. Тихоміров, Т. Федотюк, І. Юсупов та ін.

Поняття «емпатія» і сьогодні є об'єктом численних наукових пошуків. Значна кількість статей та дисертаційних досліджень свідчить про зацікавленість сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців специфікою розвитку емпатії на певних життєвих етапах. Досліджуються різні аспекти цієї особистісної якості та аналізуються особливості її розвитку.

Зокрема, Л. Стрелкова розглядає емпатію як здатність індивіда емоційно відгукуватися на переживання інших людей, розуміти їх почуття та переживання, проникати в їх внутрішній світ, роблячи їх частиною своєї особистості [1].

Т. Гаврилова зазначає, що у своїй вищій поведінковій формі емпатія виступає могутнім чинником регуляції соціальної поведінки особистості, здійснюється за допомогою сукупності емоційного і когнітивного механізмів і має дві форми прояву – співчуття і співпереживання [2; 3].

Окрім того, емпатію розглядають «як основний психологічний механізм міжособистісного емоційного інтелекту, який забезпечує успішність спілкування і соціальної взаємодії» [4, с. 194]. Саме тому метою нашого дослідження стало обґрунтування психологічних особливостей розвитку емпатії у молодших підлітків на основі узагальнення теоретичних підходів.

Поняття емпатії з'явилося в філософії і психології у результаті синтезу різних понять, покликаних описати специфічний спосіб пізнання людиною іншої людини, об'єктів мистецтва і природи: «вчування» Т. Ліппса, «співпереживання» В. Дільтея, «симпатія» європейських філософів від давнини до М. Шелера [5].

У концепціях емоційної емпатії йдеться про різні види емпатії, які іноді інтерпретуються як рівні емпатії, а саме: 1) емоційна реакція у відповідь (за типом зараження), примітивна емоційна ідентифікація; 2) співпереживання і співчуття як складніші форми співучасті в емоціях іншого [1; 2; 3].

У деяких моделях (М. Хоффман, Н. Айзенберг, Т. Гаврилова) розуміння емпатії висвітлюється як відповідь – емоційна реакція на почуття іншої людини, яка призводить до певної поведінки – уникання, відкидання або допомоги. Таким чином, емпатія входить до проблематики спілкування, взаємодії і мотивації поведінки.

Незважаючи на те, що емпатія є широко відомим поняттям, досі існує безліч питань щодо періоду її становлення і розвитку, що дозволяє говорити про недостатню вивченість даної проблеми. У цьому контексті варто розглянути молодший підлітковий вік, як період, який відкриває шлях розвитку багатьох психічних процесів, а, отже, запускає формування задатків емпатійних здібностей [6; 7].

Саме емпатія є одним із найважливіших чинників, що уможливорює формування просоціальних форм поведінки індивіда. Згідно з даними численних зарубіжних досліджень, міркування і вчинки дитини в молодшому підлітковому віці багато в чому відображають моральні норми, засвоєні на попередніх етапах онтогенезу. Оскільки емпатія дозволяє зрозуміти проблему іншої людини не стільки на раціональному, скільки на емоційному рівні, то молодші підлітки, в яких емпатійні здібності розвинені краще, мають набагато більше шансів на успіх у спілкуванні, ніж ті, у котрих ця навичка відсутня або не достатньо розвинена [8].

Будучи важливою умовою ефективної міжособистісної взаємодії, емпатія допомагає молодшим підліткам у здійсненні їх основного виду діяльності – спілкування. У цьому віці індивід усвідомлює, яким повинен бути результат його міжособистісних взаємодій, проте у нього не вистачає засобів для його досягнення. Єдина можливість для підлітка щодо розвитку своїх емпатійних здібностей, які дозволять йому якоюсь мірою приборкати власні емоції і почуття, – це спілкування. Референтна група, якщо вона відповідає усім вимогам молодшого підлітка, є тим середовищем, в якому емпатія і емпатійні здібності починають свій шлях, свій розвиток [9].

Таким чином, проаналізувавши різні точки зору, особливу увагу ми звернули на підхід Т. Гаврилової, і у нашій роботі зупинилися на структурі емпатії як інтегрованої єдності трьох компонентів: 1) *емоційного* (емоційні реакції на об'єкт чи особу); 2) *когнітивного* (фактичне знання про об'єкт чи особу); 3) *поведінкового* (поведінкові наміри людини стосовно певної особи чи об'єкта) [2].

Саме ця структура і лягла в основу нашого емпіричного дослідження. Для кожного показника була підібрана відповідна психодіагностична методика.

Таким чином, до комплексу методів психодіагностичного дослідження увійшли такі методики: «Шкала емоційного відгуку» А. Меграбяна і Н. Епштейна, «Діагностика рівня емпатії» В. Бойка, особистісний опитувальник EQ Н. Холла, а також методика «Тест руки» (Е. Вагнер, Б. Брайклін, Е. Піотровський), адаптована Т. Курбатовою (для діагностики проявів емпатійності та їх особливостей у міжособистісних стосунках).

Емпіричне дослідження особливостей розвитку емпатії в молодшому підлітковому віці проводилося на базі ЗОШ I-III ступенів №22 м. Тернопіль Тернопільської області. Вибірка складала 65 досліджуваних – дітей молодшого підліткового віку (учнів 5-6 класів), серед них: 29 дівчат і 36 хлопців (віком 10–12 років). Зупинимося на аналізі одержаних результатів.

Зокрема, досліджуючи когнітивний компонент емпатії за допомогою опитувальника В. Бойка, ми побачили, що у більшості досліджуваних виявлено знижений (55,4 %) та дуже низький (21,5 %) рівень емпатійних здібностей, у решти вибірки (20%) – середній, і лише у 3,1% досліджуваних – високий рівень цього показника (Рис. 1).

Рис. 1. Розподіл показників рівня емпатійних здібностей за методикою В. Бойка (n=65)

Такий показник як здатність особистості до емоційного відгуку на переживання інших людей («Шкала емоційного відгуку» А. Меграбяна і Н. Епштейна) на дуже високому рівні знаходиться у 9,3% досліджуваних, у 64,6% – цей показник на високому рівні, і у 26,1% – на середньому рівні. Результати діагностики за цією методикою показали, що у вибірці відсутні досліджувані із низьким чи заниженим показником, що свідчить про емоційну розвиненість цієї групи (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл показників рівня емпатії у молодших підлітків за методикою «Шкала емоційного відгуку» А. Меграбяна та Н. Епштейна

Рівень емпатії	Показник (кількість балів)	Кількість дівчат		Кількість хлопців		Загалом	
		абс.	%	абс.	%	абс.	%
Дуже високий	82-<	4	13,8	2	5,6	6	9,3
Високий	63-81	19	65,5	23	63,9	42	64,6
Нормальний	62-37	6	20,7	11	30,5	17	26,1

Нами також виявлено особливості рівня розвитку емпатії (зокрема, його емоційний компонент) молодших підлітків за допомогою особистісного опитувальника EQ Н. Холла. Зокрема, високу емпатійність діагностовано у 20% досліджуваних, середній рівень емпатійності – у 44,6% досліджуваних, низькі показники отримали 35,4% опитаних молодших підлітків. Важливо зазначити, що низькі показники за цією методикою отримали 41,7% досліджуваних чоловічої статі і лише 27,5% – жіночої, щодо середніх показників – дівчата отримали їх в кількості 51,8%, тоді як хлопці – лише 38,9%, що свідчить про присутність у формуванні емпатії гендерної складової (Рис.2).

Рис. 2. Розподіл показників рівнів емпатії за методикою оцінки емоційного інтелекту (опитувальник EQ Н. Холла)

Показники поведінкового компоненту емпатії ми визначили за допомогою проективної методики «Тест руки» Е. Вагнера. У міжособистісних стосунках лише в 6,8% дівчат із вибірки ймовірно є схильність до агресії з тими, кого вони більше знають, проте з іншими людьми у них спрацьовує механізм самоконтролю, і вони успішно справляються з агресією (контролюють її). У 24,3% дівчат є реальна ймовірність проявів агресії, проте невисока ймовірність відкритої агресивної поведінки. У решти – 68,9% дівчат прояви агресії можливі лише в особливо значущих ситуаціях, очевидно, з метою самозахисту. Щодо молодших підлітків чоловічої статі, результати дослідження показали, що у 25% хлопців із вибірки ймовірно є схильність до агресії щодо тих, кого вони більше знають, щодо інших людей – вони вміють контролювати свою агресію. Лише у

11,1% хлопців є реальна ймовірність проявів агресії, а в одного з них – досить високий бал, отже, й висока ймовірність відкритої агресивної поведінки. У решти хлопців (63,9%) прояви агресії щодо інших людей можливі лише в особливо значущих ситуаціях, з метою самозахисту (Рис. 3).

Рис.3. Розподіл показників поведінкового компоненту емпатії у молодших підлітків («Тест руки» В. Вагнера)

Таким чином, здійснене нами емпіричне дослідження актуалізувало необхідність розробки тренінгової програми, спрямованої на розвиток емпатії у молодших підлітків. У цьому контексті важливо зазначити, що деякі інтерактивні (тренінгові) методи, котрі сьогодні у багатьох школах використовують під час викладання основ здоров'я для учнів 5-6 класів, особливо ефективні для розвитку емпатії.

Це, зокрема, робота в малих групах, рольові ігри та аналіз історій і ситуацій (case study). Групове обговорення допомагає молодшому підлітку уточнити свої уявлення, усвідомити почуття і ставлення. Дискусія дає змогу більше дізнатися один про одного, стимулює вільний обмін думками, збільшує ймовірність того, що молодший підліток краще зрозуміє почуття і погляди інших, більше зважатиме на них.

Рольові ігри дають можливість «обіграти» певні життєві ситуації і подивитися на одну й ту саму ситуацію з позиції різних соціальних ролей. Завдяки рольовій грі молодший підліток має змогу краще зрозуміти і висловити свої почуття, без страху бути висміяним. Через рольові ігри учні вчаться перевтілюватися, при цьому розвивають душевність і таким чином починають розуміти емоційний світ інших людей.

Аналіз історій і ситуацій забезпечує детальний розбір учнями реальної або вигаданої історії, в якій описано, що сталося у житті конкретної людини. Молодші підлітки передбачають, оцінюють наслідки різних варіантів поведінки персонажів. Завдяки цьому методу учні 5-6 класів на прикладах проявів емпатії у героїв історій також вчаться самостійно виражати такі емоції.

Отже, розвиваючи в молодшого підлітка здатність до емпатії, можна впливати на образ майбутньої особистості, закладаючи в неї просоціальні характеристики і позитивні соціальні якості, так необхідні в умовах сучасного суспільства.

Список літератури

1. Стрелкова Л. П. Психологические особенности развития эмпатии у дошкольников. М. : Педагогика, 1987. 342 с.
2. Гаврилова Т. П. Понятие эмпатии в зарубежной психологии. Исторический обзор и современное состояние проблемы. *Вопросы психологии*. 1975. №2. С. 147–158.
3. Гаврилова Т. П. Экспериментальное изучение эмпатии у детей младшего и среднего школьного возраста. *Вопросы психологии*. 1974. №2. С. 107–114.
4. Шпак М. М. Психологія розвитку емоційного інтелекту молодших школярів : монографія. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. 372 с.
5. Карягина Т. Д., Иванова А. В. Эмпатия как способность: структура и развитие в ходе обучения психологическому консультированию. *Консультативная психология и психотерапия*. №4, 2013. URL: https://psyjournals.ru/files/65313/mpj_2013_n4_Karjagina_Ivanova.pdf (дата звернення: 07.11.2020).
6. Кирова М. А., Кувалдина Е. А. Особенности эмпатии у современных подростков. *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*. 2015. Т. 32. С. 36–40. URL: <http://e-koncept.ru/2015/95544.htm> (дата звернення: 06.11.2020).
7. Юсупов И. М. Психология эмпатии (Теоретические и прикладные аспекты): Дис. доктора психол. наук И.М. Юсупов. СПб.: 1995. 252 с.
8. Анисимова Е. В. Эмпатия и ее роль в межличностном взаимодействии в подростковом возрасте. *Psychology. Historical-critical Reviews and Current Researches*. 2019, Vol.8, Is. 6A. URL: <http://publishing-vak.ru/file/archive-psycology-2019-6/25-anisimova.pdf> (дата звернення: 04.11.2020).
9. Крушельницкая О.Б., Орлов В.А. Взаимодействие учащихся с референтным окружением как фактор их личностного развития. *Вестник МГОУ. Серия «Психологические науки»*. №1. 2013. URL: <https://vestnik-mgou.ru/Articles/Doc/4899> (дата звернення: 07.11.2020).

CONSOLIDATION OF THE VIETNAMESE COMMUNITY IN UKRAINE

Musiychuk Victoria,

Ph.D., Associate Professor

A.Krymskyi Institute of Oriental Studies,

Vietnam is a traditional partner of Ukraine in Southeast Asia. Not the least role in the development of friendly relations between the states is played by the large Vietnamese diaspora living in Ukraine since the times of the Soviet Union. The Vietnamese live in different parts of Ukraine, the largest centers are in Kharkiv, Odesa, and Kyiv. There is only a tiny percentage of Vietnamese live in Kherson, Lviv, and until recently in Donetsk and Luhansk. The Vietnamese began to arrive during the Soviet era, after the signing of the Treaty of Friendship between the USSR and Vietnam in 1950. Most of them were students who came to study in the republics of the USSR, including Ukraine. Vietnamese immigrants have been coming to Ukraine en masse since the early 1980s to work in factories and factories under an employment contract. After the collapse of the Soviet Union, some Vietnamese who studied and worked here were unable to return home due to lack of funds. They mostly began to trade to ensure their existence. After Ukraine gained independence, the Vietnamese diaspora was replenished in part by natural growth and in part by newly arrived students who remained here after graduation or by Vietnamese who came here in search of work. In some years, the Vietnamese minority in Ukraine numbered more than 10,000. In recent years, due to the unstable political and economic situation in Ukraine, many Vietnamese have left for their homeland. Now their number throughout Ukraine is about 8 thousand people, some of whom have Ukrainian citizenship.

A unique feature of the Vietnamese diaspora is the tendency to unite, help each other, and organize a common cultural life while maintaining their own traditions. In the cities with the largest number of ethnic Vietnamese (Kharkiv, Odesa, Kyiv) fellowships are organized, which officially operate as public organizations. The activities of these organizations cover a variety of issues. In particular, they take care of the preservation of cultural identity. To do this, they organize joint cultural events, such as the celebration of traditional Vietnamese holidays, the organization of amateur creative teams, the organization of various competitions and sporting events [3].

One of the determining factors in preserving national identity for ethnic minorities is knowledge of the native language. For the Vietnamese diaspora in Ukraine, the language issue is quite relevant. The new generation of Vietnamese, who was born and raised in Ukraine, often do not know or do not know the Vietnamese language well. In order to preserve and spread the Vietnamese language among the younger generation, Vietnamese language classes for children have been established in Kharkiv, Odesa, and Kyiv. Vietnamese children learn their native language in these classes, but in reality, it

is like another foreign language for them. Children are more likely to learn Ukrainian and/or Russian (depending on the region) than their native Vietnamese because they attend Ukrainian kindergartens, schools, and universities, and lack communication in Vietnamese. Instead, their parents, who came to Ukraine during the Soviet era, have saved their knowledge of their native language and speak Russian at different levels. A small number of older Vietnamese speak Ukrainian, mostly passively. Some of them are only now beginning to learn Ukrainian in order to speak it actively, given the general current trend of popularizing the Ukrainian language, as well as the adopted law on the language.

An important task for fellowships is the legal support of citizens: acquaintance with local legislation, resolution of legal issues related to employment, support in case of legal problems. The Vietnamese community seeks to obtain adequate impartiality. Any wrongdoing by Ukrainian law enforcement or ordinary citizens is widely covered in the Vietnamese media with recommendations and warnings from the Vietnamese against dangerous situations.

Financial support for families in need, support for children and students with high academic performance, charitable activities (fundraising for orphanages, the disabled, the ATO, etc.) are essential to the life of the Vietnamese community.

Information activities are another consolidating factor for the Vietnamese community. During the time of Ukraine's independence, the Vietnamese diaspora in Ukraine created several media outlets. It is noteworthy that at first preference was given to print media, such as "Vietnam Today" – a Russian-language printed illustrated magazine of socio-cultural issues, published in Kharkiv, Homeland Weekly – a weekly Vietnamese-language newspaper of informational and socio-political orientation, "Odesa Entrepreneur" is a weekly Vietnamese-language printed newspaper of informational, commercial and socio-political focus, published in Odesa. At present, some of these print outlets have ceased to exist and instead switched to online platforms [1, 2]. All these newspapers are published by representatives of the Vietnamese diaspora in Ukraine, in the Vietnamese language, have a broad thematic focus, reflect the socio-political situation in Ukraine and Vietnam, cover cultural, educational, economic, and legal issues.

In addition, there are active groups on the social network Facebook, created by Vietnamese from Ukraine, in which there is a public discussion of urgent issues for the Vietnamese diaspora, as well as socio-political changes in Ukraine. In 2020, the topic of COVID-19 pandemic was added to other vital topics for discussion. It should be noted that the Vietnamese community has shown its consolidation here as well. The Facebook groups provided up-to-date information to the community about security measures, the situation in the regions, the number of sick and recovered Vietnamese in particular regions of Ukraine, financial support for low-income families, help from translators, and, of course, moral support.

Preservation of national identity, maintenance of own tradition, language, and culture, connection with the homeland, as well as integration into Ukrainian society are the main factors for the consolidation of the Vietnamese community in Ukraine.

References:

1. Nguoi Viet Odessa, available at : <http://nguoivietodessa.com>
2. Tuan tin Que huong, available at : www.tuantinquahuong.com
3. Vi mot cong dong trong sach va vung manh / Hoi nguoi Viet Nam tinh Kharkov. Kharkov, 2008.

MODERN SCIENTIFIC RESEARCH OF INDICATORS OF EFFICIENCY OF OPERATION OF MEANS OF TRANSPORT IN LONG-DISTANCE PASSENGER SERVICE

Dolia Kostiantyn

OM Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv, Ukraine

Dolia Olena

Kharkiv National University of Radio Electronics Kharkiv, Ukraine

The issue of calculating the performance of vehicles in long-distance passenger traffic has been considered by many scientists and is the subject of research to this day. The main areas of research were to identify patterns of change in such an indicator of the operation of vehicles in long-distance passenger traffic, as the volume of passenger traffic. The question of the influence of environmental factors on the operation of means of transport in intercity passenger transport was studied. It is necessary to define separately scientific researches directed on studying of influence of changes of quantitative characteristics of operation of means of transport at passenger long-distance transportations on quantitative values of others.

The paper claim rydileno research note recent trends in passenger traffic over long distances in Europe . The purpose of the work is to determine the possibilities of calculating the onset of the peak of long-distance travel, and if so, what may be the options for consistent policy. To simplify the establishment of dependencies, the authors propose to take into account two types of public passenger transport, namely: road and air. The works present the results of research on transport network planning. It is determined that transport networks, as a subsystem of operation of means of transport at passenger long - distance transportations, define both technical characteristics of routes and their demand by passengers. The authors determined that the main parameter, the characteristics of which affect the volume of passenger traffic on routes, can include the speed of communication. The authors proposed to qualitatively change this indicator due to such parameters as the number of lanes and the type of driveway at intersections. This, according to the authors, should be determined by traffic planners in the network by expanding the existing network or by changing the characteristics of existing network elements or entire network blocks.

The impact of the operation of means of transport in intercity passenger transport on the environment of their operation is not ignored. The authors present a study on the feasibility of expanding the networks of operation of vehicles for long-distance passenger transport from the approach of comparing the increase in their efficiency (in monetary terms) with changes in environmental load in the region.

The authors determined that it is expedient to take into account the performance of vehicles in long-distance passenger transport, which have an impact on the operating environment and compliance with existing development policies. The work focuses on the study of road and air transport, as they focus on the main environmental impacts of developed countries, at least in terms of noise pollution. In addition, the authors take into account such trends as maintaining the largest share of the total number of trips by car, and the operation of air transport for long-distance passenger transport is dynamic and developing in Europe, which justifies the attention to both modes. According to the authors, the sustainable development of air transportation is due to stable and steady growth of demand due to the strategy of providing services by airports and airlines, aimed at increasing demand by reducing the monetary burden on passengers using both port services and carriers. According to the authors, both trends require action by governments.

The need for an integrated approach to maintaining trends in the availability of scheduled passenger transport is justified by two socio-economic factors: the population, which is concentrated in these countries, is more interested in using public transport than their own, and there is a stable income from such transport. reduction of average stagnation rates.

In the works, the authors identify the importance of taking into account the impact on national performance indicators of passenger traffic and consider the distribution of passengers between rail and bus routes. This distribution of passengers between the two transport networks was studied by the authors and approaches to solving the question of the feasibility of commissioning additional routes in the railway network were identified. It is determined that in certain conditions, it is advisable to expand the railway network to introduce new routes. At the same time, the authors tried to consider both suburban and long-distance correspondence with the introduction of routes with faster modes. The authors proposed to consider the change of speed on railway routes as a factor of attractiveness to the function of determining the volume of traffic, and directly increase the speed through the renewal of rolling stock and railway track.

The authors also present the results of consideration of the efficiency of operation of means of transport in intercity passenger transport, taking into account pedestrian accessibility. That is, as a factor influencing the choice of the passenger between the route networks, which he can meet their travel needs, the transport accessibility of such networks is chosen.

EXPERIMENTAL RESEARCH OF THE EFFECTIVENESS OF A GATE VALVE CLOSING AT THE END OF A PIPELINE WITH A FOLLOWING DRIVE

Gerasimov Ievgenii,

Ph.D., Associate professor,

National University of Water and Environmental Engineering

Ivanov Sergiy,

engineer

National University of Water and Environmental Engineering

Experimental studies of water hammer protection devices were performed on the installation, the scheme of which is shown in Fig. 1, [1, p. 366]. Water for the experimental installation is taken from the underground tank 1 with a volume of $W = 500 \text{ m}^3$ by suction pipes 2 by two pump units 3, which include pumps K 45/55 (3K-6) with a speed of $n = 2900 \text{ rpm}$, supply $Q = 13 \text{ l/s}$, head $H = 55 \text{ m}$. Through the pressure pipe 4, water enters the pressure tank 5, and its excess is returned to the underground tank by the discharge pipe 6. From the pressure tank 5, water enters the experimental pipe with a diameter of 100 mm and a length of 100 m . Through connecting pipeline 8 connects the discharge line to the control device (discharge valve). Additional 10 and discharge 11 pipes are required to drain water from the valve and the discharge valve, respectively. From the measuring tank, in which the triangular measuring spillway is located, the water returns to the underground tank. Latches 18-24 and check valves 25-26 are used to set the required modes of operation of the experimental installation. Air chambers 13-16 were turned off.

To determine the flow of water through the installation at steady water flows, a triangular spillway in the measuring tank 12 was used. The triangular spillway was previously calibrated by volume way, and the calibration schedule almost coincides with the known dependence [2, p. 74].

$$Q_{sw} = 1,343 H_{sw}^{2,47}, \quad (1)$$

where Q_{sw} – the flow of the spillway, m^3/s ; H_{sw} – pressure on a triangular spillway, m .

The pressures in the water supply during the calibration of the installation and before the transient processes were measured using exemplary and technical manometers with a measurement limit of $10 \dots 15 \text{ kgf/cm}^2$. Tensometric sensors were used to measure water pressure at unstable modes [3, p. 147] – sensor S1, at a pressure of 0.2 MPa , – sensor S2, at a pressure of 0.2 MPa .

Figure 1. Scheme of experimental installation.

1 – underground tank; 2 – suction pipelines; 3 – pumping units; 4 – pressure pipeline $D_u = 100 \text{ mm}$; 5 – pressure tank; 6 – discharge pipe; 7 – experimental pipeline $D_u = 100 \text{ mm}$, $L = 100 \text{ m}$; 8 – connecting pipe; 9 – the dump valve; 10 – branch pipeline $D_u = 100 \text{ mm}$; 11 – discharge pipeline $D_u = 80 \text{ mm}$; 12 – measuring tank; 13-16 – closed branches; 17 – an insert branch pipe; 18-24 – latches; 25-26 – check valves.

During the experiments, the sensors worked on two channels. These sensors before the start of strain gauge studies [3, 4] were subjected to static calibration using a piston press and a sample manometer at a maximum pressure of 2.5 MPa (serial number 10205) with a division price of 0.1 kgf/cm^2 . Calibration records were made in tabular manner and on oscilloscope paper.

The strain amplifier 8ANCH-7M was used as a part of measuring channels [4]. Fixation of transient parameters was carried out using an 18-channel light-beam oscilloscope H-117/1 on a photographic tape 100 mm wide. The analysis of measuring devices on the installation showed that the expected errors do not exceed 1.6... 2.0%.

The studied water hammer protection device, Fig. 2, corresponds to the patent for a utility model of Ukraine № 17130, [5].

Figure 2. Device for closing of the pipeline valve without water hammer:
 1 – hydraulic cylinder; 2 – the upper chamber; 3 – lower chamber; 4 – rod;
 5 – latch; 6 – pressure pipeline; 7 – switchgear; 8 – drain; 9, 12 – pressure lines;
 10, 20 – one-sided chokes; 11 – hydraulic control system of the hydraulic drive;
 13 – locking membrane; 14 – discharge valve; 15 – branch line; 16 – input chamber;
 17 – control camera; 18 – pneumatic element; 19 – communication line;
 21 – housing; 22 – a number of parallel slits; 23 – elastic membrane; 24 – working chamber; 25 – cover.

Figure 3. Graphs of pressure changes at different modes/laws of closing of end valves in pipeline:
 experiment 21/3 – with linear; experiment 13/3 – with the following drive.

There were 22 experiments performed both with linear closing of the latch and with the use of a following device. The results of experimental studies, on the example of experiments 23/3 and 13/3, Fig. 3, prove that with the same initial fluid flow, the device not only reduces the pressure in the pipeline near the valve by 1.45 times, but also reduces the duration of closing the valve by 2, 5 times.

References:

1. Герасімов Є. Г., Герасимов Г. Г., Іванов С. Ю. Динамічні процеси в трубопровідних системах: монографія. Рівне; НУВГП, 2020. 585 с.
2. Справочник по гидравлическим расчетам / П. Г. Киселев, А. Д. Альтшуль, Н. В. Данильченко: под ред. П. Г. Киселева. Изд. 4-е, переработ. и доп. М.: Энергия, 1972. 312 с.
3. Тензометрия в машиностроении: справочное пособие / Р. А. Макаров, А. Б. Ренский, Г. Х. Боркунский, М. И. Этингоф; Под ред. Р. А. Макарова. М.: Машиностроение, 1975. 288 с.
4. Шушкевич В. А. Основы электротензометрии. Минск: Вышейш. школа, 1975.
5. Пристрій для безударного закриття трубопровідної засувки: деклараційний патент на корисну модель. 17130. Україна: МПК F16 47/00 / Герасимов Г. Г., Іванов С. Ю. № 200602651; заявл. 13.03.2006; опубл. 15.09.2006. Бюл. № 9. 3 с.

STUDY OF CHANGES IN THE QUALITY OF THE SURFACE WATER BODY

Ponomarenko Roman

Doctor of technical science, Senior researcher
National University of Civil Defense of Ukraine

Plyatsuk Leonid

Doctor of technical science, Professor
Sumy State University

Surface water bodies are a strategic, vital natural resource of particular importance. Ukraine's integration into the European Economic Cooperation and the World Trade Organization provides for the formation and implementation of a balanced policy of Ukraine's transition to sustainable development. That is why providing our citizens and industries with good quality water is one of the priorities of socio-economic policy for Ukraine.

To date, various approaches to the calculation of surface water quality indicators are being developed. To obtain a dynamic forecast describing the change in performance over a period of time, simulation models are usually used, which are based on models of runoff formation from the catchment area, supplemented by blocks of removal of associated pollutants (hereinafter - PT) [1, 2]. Models of inland water processes have been developed, which are aimed at calculating the dynamics of phytoplankton and nutrients. At the same time, for the tasks of forecasting changes in water quality, as well as the content of PT in surface water bodies, due to man-made loads dangerous to aquatic ecosystems, it is advisable to use large-scale models that cover the catchment as a whole and contain parameters that depend on catchment structures [3].

Studies to determine the adequacy of the forecast mathematical model for predicting changes in the total content of anions in the Dnieper basin, were conducted according to samples of control water intake of the Dnieper River within the Basin Water Management at 12 posts, for the period 2010-2019. Environmental assessment of water resources of Ukraine of the State Agency of Water Resources of Ukraine.

The balance of a substance contained in the water of a surface water body generally consists of external and internal sources (effluents are considered as negative sources). The group of external sources includes inflows with lateral inflow, with atmospheric precipitation, allocation or absorption by bottom sediments attached by flora (macrophytes, periphyton). The group of internal sources includes: separation of PT into water or its extraction from water by phytoplankton and other aquatic organisms carried by the flow, sorption of the substance by suspension particles and their sedimentation to the bottom of a surface water body, chemical transformation in water volume, leading to formation, decay or decontamination of PT. This classification of sources is due to the fact that each group can be equally considered in the model. The total effect of external sources is characterized by the value of m - the intensity of the flow of PT (by mass). By definition, $m(l) dl$ is the mass of a substance entering a river in a section $(l, l + dl)$ per unit time,

where l is the horizontal coordinate along the surface of the surface water body. The action of internal sources depends on the concentration of PT in the surface water body. The rate of increase in the concentration of substance c due to internal sources in the simplest case is given by the value of kc , where k is the total rate constant of the process; at $k > 0$ there is the formation of PT, and at $k < 0$ - its decay.

The water of a watercourse transfers per unit time the mass of a substance $M = cQ$, where Q is the flow rate of the watercourse. Next, the transfer is considered within the Lagrangian description. The movement of the allocated volume of water by the flow of water with velocity v by the distance vdt is accompanied by an increase in the amount of transfer of PT due to external sources by $mvdt$, and due to internal sources - by $kcQdt$, so that the total increase in mass of PT $dM = mvdt + kcQdt$ (will be constant in this section of the watercourse).

For further analysis of the data, the most interesting is the case when the predominant contribution to the change in the concentration of PT is made by an internal source (with a negative source $k < 0$ corresponds to the runoff of PT, for example due to its decay). On the basis of the available, in the system of monitoring and ecological assessment of water resources of Ukraine, real average long-term data, research of time series of indicators of quality of water of Dnieper, on available posts of supervision is carried out. Studies of the change in the amount of water anions were performed after a preliminary retrospective analysis based on the theoretical dependences obtained above.

Let us check the assumption, which means that the time of water reaching from the initial line of the considered section of the watercourse to its final line is much less than the time of filling the living section with water from the side inflow. 12 sections along the Dnieper watercourse ≈ 12 km long were considered. At an average flow velocity of ≈ 1 m/s we obtain a run time of ≈ 3.3 hours. To calculate the time, we use ordinal estimates of the live cross-section of the watercourse and the intensity of the lateral inflow. Thus, you can use the obtained theoretical distributions.

The time series (Fig. 1) shows an increase in the concentration of the sum of anions over the past 10 years. Perennial highs and lows at 12 observation posts. The horizontal line in fig. 1, conducted by values.

Figure 2 shows that in the considered surface water body during the observation the change in the amount of anions occurred in the range of 0.96-1.22. It is divided into two subintervals, which are divided by the value of the sum of anions 1.1, each of which has a normal distribution, but with different values of the parameters.

Figure 1. Time series of the concentration of the sum of anions.

Figure 2. The function of the distribution of the concentration of the sum of anions.

The advantages of the proposed approach are the possibility of simple and fast derivation of the stochastic equation of the balance of CL and construction of the equation for the density distribution of their concentrations. As a disadvantage, however, it is fair to point out the need to use computer technology when using the proposed model.

References:

1. Ponomarenko RV Forecasting of indicators of the oxygen regime of the surface source in the aquatic ecosystem of the Dnieper basin / R.V. Ponomarenko, LD Пляцук, O.B. Tretyakov, V. Cherkashin, J. Zatko // Scientific and Technical Journal "Technogenic and Ecological Safety". Kharkiv: NUTSZ of Ukraine. Issue 7 (1/2020) p. 51-56.
2. Bezsonnyi V., Tretyakov O., Khalmuradov B., Ponomarenko R. Examining the dynamics and modeling of oxygen regime of Chervonooskil water reservoir (Research of dynamics and modeling of oxygen regime of Chervonooskil reservoir). Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. 2017. № 5/10 (89). P. 32–38. <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/5546>
3. Ponomarenko R., Plyatsuk L., Hurets L., Polkovnychenko D., Grigorenko N., Sherstiuk M., Miakaiev O. Determining the effect of anthropogenic loading on the environmental state of a surface source of water supply Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. 2020. № 3/10 (105). P. 54–62. <http://journals.uran.ua/eejet/article/view/206125>

SMALL-SIZED RESONATOR PROBE WITH SENSITIVITY ADJUSTMENT FOR LOCAL MICROWAVE DIAGNOSTICS OF VARIOUS OBJECTS

Shcherban Ihor,

Ph.D. student, assistant of the department of Microelectronics
Kharkiv National University of Radio Electronics,

Trofimenko Oleg

student
Kharkiv National University of Radio Electronics,

Keywords: microwave diagnostics, resonance probe, coaxial aperture sensor, tunable sensitivity, resonator measuring transducer, conversion characteristics

Local microwave diagnostics is an all-encompassing field of science and technology that does not lose its relevance over time. Every year the interest in it is growing, as evidenced by published works in this area. This is primarily due to the rapid progress in science and technology, the emergence of new structures and materials. The study of their electrophysical properties requires the development of new highly localized methods with the required sensitivity. Spatial and physical locality, achievable using methods of probe microwave diagnostics, allows it to occupy a leading position in this area [1]. Microwave diagnostics methods are characterized by different approaches to solving theoretical problems, measurement methods and designs of measuring transducers. By the type of physical phenomena used in primary measuring transducers, microwave sensors can be divided into waveguide and resonator [2]. Resonator sensors have always been an alternative to waveguide sensors mainly due to their high sensitivity. Higher sensitivity is achieved by extracting measurement information at maximum system response. In turn, the use of small resonator sensors further emphasizes the advantages of the method. In turn, the use of small-sized resonator sensors further emphasizes the advantages of this method. As shown in [3, 4], resonators of this type are in no way inferior to full-size ones in basic parameters, often surpassing them in terms of compactness and cost. Our proposed sensor is based on a small-sized resonator quarter-wave coaxial probe (RP) with axial displacement of the central probe-forming conductor relative to the end of the coaxial. Its schematic representation, as well as the functional diagram of the sensor, is shown in Fig. 1.

[Fig. 1 – Scheme of RP \(a\) and functional diagram of the sensor \(b\)](#)

This technical feature of the construct allows you to change the degree of inclusion of the object in the resonator field, thereby providing the necessary measurement sensitivity [5]. By changing the position of the tip of the probe relative to the aperture, it is possible to carry out measurements for various solid samples, such as: plastic, ceramics, various resins, liquid crystal polymer, glass, as well as powders and objects of liquid consistency. In particular, promising studies of the latter include: determination of the amount of water in fine powders, blood samples, tissues of living organisms, gasoline, cement, food products, since The sensor used in the work on the basis of a small-sized resonator measuring transducer (RMT) with a retractable probe-forming central conductor allows measuring ϵ and $\text{tg}\delta$ in a much wider range than the classic quarter-wave Fig. 2 a, b [5].

We obtain information about the electrical properties of the object by isolating the corresponding signals - changes in Q-factor $\Delta Q/Q$ and resonance frequency $\Delta f/f$ of the RMT using a modulation-type AFC system. The features of the sensor functioning are described in more detail in [2, 5].

The data were obtained numerically by solving Maxwell's equations. The indicated solutions were found using standard packages based on the finite element method [6].

In fig. 2 shows the dependences of the Q-factor of the resonator, as well as changes in the Q-factor $\Delta Q/Q$ of the investigated RP on the displacement of the spherical tip in the aperture. In the fig. 2, $R1t$ is the radius of the probe tip, $R2t$ is the radius of the probe aperture, H_p is the displacement of the tip relative to the plane of the probe aperture.

Fig. 2 - Characteristics of conversion of a small-size conical RMT with a movable probe-forming center conductor

It can be seen from the given dependences that the initial figure of merit of a small-sized conical coaxial RP is relatively low. In the case of a classic quarter-wave RMT, this would have a corresponding effect on the measurement sensitivity. However, when using a construct with a movable tip, we can adjust the sensitivity of the sensor, thereby achieving the necessary diagnostic parameters. Also, when working with such a sensor, it is necessary to control the value of Q when the tip extends into the object, its value can significantly decrease, and when immersed inside the RP, at a certain stage, it will not change.

References

1. Wallis Mitch T. Measurement Techniques for Radio Frequency Nanoelectronics / T. Mitch Wallis, Pavel Kabos // Cambridge University Press, 2017. – 314 p.
2. Gordienko Yu.Ye. Scanning microwave microscopy as an intelligent measuring system / Intelligent measuring systems based on microelectronic sensors of the new generation: a monograph // ed. Ya. I. Lepikh, V.O. Romanov, Odessa: Astroprint, 2011. - P. 176–246.
3. Usanov D.A., Near-field scanning microwave microscopy and its application / D.A. Usanov. - Saratov: Saratov University Publishing House, 2010. - 100 p.
4. Chen, L.F. Microwave Electronics: Measurement and Materials Characterization / L.F. Chen, C.K. Ong, C.P. Neo, V.V. Varadan, V.k. Varadan – John Willy & Sons, Ltd, 2004. – 537 p.
5. Gordienko Yu.Ye., Shcherban I.M., “Diapason properties of resonant aperture sensors for microwave diagnostics of small objects”, Telecommunication and Radio Engineering, Vol. 79, № 9, 2020, pp. 793–801.
6. Grigoriev A.D., Methods of computational electrodynamics / Grigoriev A.D. - M.: FIZMATLIT, 2012. - 432 p.

АВТОМАТИЗОВАНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ ПРОДУКТАМИ

Бабченко Олександр Андрійович,

студент-магістр спеціальності «Комп'ютерна інженерія»
Національний Університет «Запорізька Політехніка»

Касьян Костянтин Миколайович

к.т.н., доцент кафедри Комп'ютерних систем та мереж
Національний Університет «Запорізька політехніка»

Автоматизовані банківські системи часто розробляються під потреби споживачів, за індивідуальним замовленням з повним супроводом у ході формування "гнучкої" банківської технології. Будь-яка автоматизована банківська система являє собою складний апаратно-програмний комплекс, що складається з безлічі взаємозалежних модулів.

Автоматизація підвищує ефективність роботи банку, забезпечує більш високу надійність безпомилкової обробки документів за рахунок поєднання різних видів автоматичного і візуального контролю.

Кредитні організації, балансуючи між відповідальністю за дотримання антилегалізаційного законодавства і необхідністю збереження клієнтської бази, стикаються з додатковими ризиками, які виникають внаслідок посилення вимог регулятора і жорсткої конкурентної боротьби на банківському ринку.

На сучасному етапі розвитку національної системи, інструменти по боротьбі з фінансовим тероризмом, спрямовані на підвищення стійкості національної банківської системи від протиправних посягань клієнтів з метою легалізації злочинних доходів, потребують удосконалення.

Для вирішення даної проблеми, ефективним було впровадження механізму моніторингу отримання кредитними організаціями інформації про реальні ризики, пов'язані з конкретним клієнтом.

Методи дослідження - аналіз науково-практичної літератури, робота з нормативними документами Національного банку України, законодавчими актами, технічною документацією та іншими внутрішніми документами Банку.

Мета роботи - автоматизувати систему контролю узгоджених ідентифікаторів проведених операцій клієнта згідно процесу Фінансового Моніторингу в АТ «МетаБанк».

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

- проаналізувати проблеми стосовно автоматизованих банківських систем та процесу організації Фінансового Моніторингу
 - проаналізувати методи та алгоритми роботи системи
 - обґрунтувати проектні рішення по автоматизації процесу
 - розробити структурну схему проекту
 - реалізувати та провести дослідження стосовно розробленої системи.
- Архітектурно програмний комплекс складається з наступних модулів:

- модуль введення / зберігання технічних договорів по клієнтах;
- модуль відображення індикаторів / коментарів по роботі з клієнтами;
- модуль прикріплення і відображення файлів за договором;
- модуль введення параметрів і виконання операцій;
- модуль контролю можливості оплати платежів клієнтів.

Програмний комплекс включає наступні об'єкти:

- довідники:
 - ідентифікатори обсягів проведених операцій;
 - причина погодження укладення;
 - напрямок укладання;
- операції;
- автоматичні регламенти:
 - пролонгування індикаторів діяльності;
 - автоматичний напрямок клієнта на вивчення;
 - встановлення блокувань при відсутності вивчення;
- «підвал» (форма відображення певної інформації (індикаторів, коментарів)).

У процесі вивчення клієнтів банку і контролю індикаторів фігурують об'єкти які наведені в Таблиці 1.

Таблиця 1.
Об'єкти перевірки клієнтів

Поле	Значення
Дата	Встановлюється дата виконання операції
Статус	Статус затвердження
Користувач	ПІБ користувача який виконував операцію
Коментар	Встановлюється фраза «Відправлення на попереднє затвердження співробітнику УФМ». Також додається коментар який вказаний при виконанні операції

Повний алгоритм роботи системи від початку укладення договору з клієнтом до прийняття рішення стосовно Фінансового Моніторингу зображено на Рис. 1.

Рисунок 1 - Процес узгодження укладання і індикаторів проведених операцій

Суть роботи системи полягає в тому, щоб не допустити нецільову витрату коштів в обхід до домовленості з Банком. Тобто коли клієнт здійснює платіж зі свого рахунку, в подальшому він потрапляє до операціоніста банку, де в параметрах вказує його цільове призначення тобто за що клієнт повинен заплатити кошти (мета платежу це критерій який налаштовується в системі обліку) після чого проводить платіжне доручення.

Коли платіж оплачується, система автоматично перевіряє на перевищення ліміту за вказаним призначенням платежу. Ліміт встановлюється в рамках цього контрагента або ж в рамках договору з даним контрагентом, в якому зазначаються загальні суми за конкретний період, який так само встановлений в системі. Якщо сума платежу не перевищує зазначений ліміт, то платіж успішно проводиться. В іншому випадку система виводить на екран повідомлення про те, що ліміт проведеної операції перевищено і на відведений термін заморожує платіж. Після чого операціоніст, а також відділ Фінансового Моніторингу, уточнює чи є даний платіж чинним або був створений зловмисником.

Дане впровадження дозволить вирішити проблему повної і комплексної автоматизації банківської системи та поліпшить ефективність роботи фінансового моніторингу в кредитній організації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про інформацію, інформаційні технології і про захист інформації [Електронний ресурс]: положення від 27 липня 2006 року № 149 - ФЗ зі змінами та доповненнями // Довідково-правова система «Консультант Плюс».

2. Вдовін, В. М. Інформаційні технології у фінансово-банківській сфері: навч. / В. М. Вдовін, Л. Є. Суркова. - М .: Дашков і Ко - 304 с.
3. Зікратов, І.А. Інформаційні технології в управлінні: навч. / І.А. Зікратов, В.Ю. Петров - СПб .: СПбГУ ІТМО - 256 с.
4. Крюков, Р. В. Банківська справа і кредитування: навч. / Р. В Крюков. - М .: А-Пріор - 236 с.
5. Закон України «Про захист персональних даних» №2297-VI від 01.06.2010 року.
6. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» № 80/94-ВР від 19.04.2014.

ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ ШВИДКІСНОЇ ОБРОБКИ БАЗ ДАНИХ

Брюханов Володимир Сергійович

студент

Вінницький національний технічний університет

Кривий Євген Анатолійович

студент

Вінницький національний технічний університет

Наведено особливості сучасних досліджень про інформаційні системи швидкісної обробки баз даних з паралельною обробкою даних. Приведено основні рівні створення інформаційної системи швидкісної обробки бази даних, обґрунтування засобів обробки даних, опис структур даних, результати тестування програмно-інформаційної системи паралельної обробки баз даних.

Сучасні інформаційні системи (ІС) швидкісної обробки бази даних, завдяки наявності доступу до Інтернету, базуються на активному використанні комп'ютерів з паралельною обробкою даних [1]. Паралельна обробка запитів (Parallel Data Query, PDQ) - це технологія, яка дозволяє розподілити обробку одного складного запиту на кілька процесорів(див. рис. 1.), мобілізувати для його виконання максимально доступні системні ресурси, зменшити час отримання результату [2]. Основні типи завдань, на яких проявляється ефект технології PDQ:

- 1) обробка складних запитів, що включають сканування великих таблиць, сортування, з'єднання, групування, масові вставки;
- 2) побудова індексів;
- 3) збереження і відновлення даних;
- 4) завантаження, вивантаження даних, реорганізація баз даних.

Така технологія дозволяє зменшити час обробки даних для організації оперативної реакції на терміновий запит, зменшується кількість проблем, пов'язаних з обробкою і обслуговуванням (архівуванням, копіюванням) великих таблиць, у результаті використання фрагментації, паралельної обробки і можливостям виконання адміністративних дій в оперативному режимі. В результаті розширюється клас потенційних додатків, і відповідно, коло користувачів. Таким чином актуальність роботи пов'язана із підвищення ефективності використання великих баз даних.

Рис. 1. Запит з використанням PDQ та без

Максимальна перевага результату даної технології є на багатопроцесорних платформах в умовах застосування фрагментаційних таблиць, де час виконання запитів скорочується в десятки разів; однак виграш у продуктивності досягається на однопроцесорних машинах та нефрагментованих таблицях за рахунок того, що доступ до дисків здійснюється паралельно з іншими видами обробки та за рахунок максимально повного використання пам'яті.

Сучасний науковий погляд на сутність поняття «інформаційна система швидкісної обробки бази даних» базується на сукупності засобів і методів збору, реєстрації, передачі і перетворення інформації. Основними шляхами їх вдосконалення є використання сучаснішої техніки збору і реєстрації даних, збільшення швидкості їх перетворення і отримання кінцевого результату. Для розробки програмного модуля рекомендовано використовувати мови програмування, що підтримують PDQ, СУБД, веб-сервери та фреймворки, що реалізують паралельний доступ, обробку даних.

Список літератури

1. Пономаренко В.С., Пушкар О.І., Коваленко Ю.І. Проектування автоматизованих інформаційних систем: К.: ІЗМН, 1996. 312 с.
2. David Taniar, Clement H. C. Leung, Johanna Wenny Rahayu. High Performance Parallel Database Processing and Grid Databases. Wiley. 2008. 576 p.

ОГЛЯД ПРОЦЕСУ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ПРО МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ ТОРГОВОЇ ТОЧКИ

Вишневський Денис Сергійович

студент II курсу магістратури
Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова

Науковий керівник:

Доля Костянтин Вікторович

к. т. н.

доцент кафедри земельного адміністрування та
геоінформаційних систем
Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова

Відкриття нового закладу – вирішальний фактор для розвитку в роздрібному секторі, тому що це рішення тягне за собою ряд дуже серйозних фінансових ризиків і ризиків корпоративного іміджу. Тому доцільно попередньо розглянути методологію вибору місця розташування роздрібного майданчика, яка поєднує в собі географічні інформаційні системи (ГІС) і процес аналітичної ієрархії (АНР). Методологія АНР показує, що чинники успіху супермаркету пов'язані з його місцем розташування і конкуренцією.

Один з факторів, що доля ринку і моделі заміщення між доступними комерційними варіантами – це просторове розосередження як споживачів, так і продавців. Цей просторовий розкид може бути корисний при визначенні ділянок для нових комерційних закладів. З цієї ідеї випливають дві ключові концепції: геопопит і геоконкурентність. Геопопит може бути визначений як місцезнаходження клієнтів, які купують товар або послугу в певному магазині. Геоконкурентність – це розташування конкурентів бізнесу і розмежування їхніх торговельних площ на певному ринку. Торгова площа може бути визначена як географічна область, в якій роздрібний торговець залучає клієнтів і генерує продажі протягом певного періоду.

Можливі місця для нового роздрібного підприємства можуть бути виявлені шляхом спільного аналізу геоданих і геоконкурентності. Однак, у багатьох

випадках складність і важливість прийняття рішення про відкриття нового магазину виходить далеко за рамки простого визначення декількох можливих місць. Стратегія розташування також має на увазі прийняття рішення про найбільш підходяще місце зі списку можливих.

Важливим аспектом вибору місця для майбутнього магазину є первинний збір інформації у орендодавця (в разі якщо торгова мережа не збирається самостійно зводити споруду під свій магазин). При зборі інформації необхідно приділяти особливу увагу основним технічним характеристикам пропонованого приміщення. До основних характеристик можна віднести: площа, навантаження електромереж, систему вентиляції, наявність дебаркадера і зони розвантаження, висоту стель і ін. В разі якщо отримані дані відповідають формату магазину торгової мережі, переходять до моніторингу прилеглої території. Моніторинг прилеглої території є рішенням першої завдання і розбивається на два етапи. До першого етапу відносять віртуальну оцінку місцевості.

Доступом у глобальну інформаційну мережу (Інтернет) забезпечені навіть малі компанії. Відповідно наявність житлового масиву, а також інфраструктуру біля пропонованого приміщення можна оцінити і в офісі, для цього необхідна електронна карта даного міста.

Другий етап – моніторинг на місцевості. На даному етапі важливим є рівень кваліфікації фахівця, тільки людина може визначити основні характеристики прилеглої території і помітити важливі моменти, наприклад рівень життя людей. Необхідний прорахунок житлових квартир в зоні дії майбутнього магазину. Прийнято вважати, що одна квартира прирівнюється до однієї сім'ї. Необхідно також відзначити наявність бізнес-центрів і оцінити приблизну кількість офісних співробітників в них. Ці дані будуть необхідні для методики, описаної автором у статті.

Запорука успішної роботи магазину – розташування на інтенсивних потоках. Тому чим вище дані показники, тим краще. Однак до оцінки трафіку необхідно підходити критично. Завищені показники дадуть необґрунтовано високі результати. Методика оцінки машинного і пішохідного трафіку

аналогічна. Відбувається вибір місця біля пропонованої площі. Оптимальне місце – перетин всіх напрямків рухів. Візуальним способом роблять два виміри, по п'ять хвилин на машинний і пішохідний потік відповідно. Вважають рух, спрямований в бік пропонованої площі. Автор зазначає, що не завжди вдається визначити одне місце, тому відбувається вибір декількох місць, прорахунок проводиться аналогічним чином, а результати підсумовують. Заміри проводять в будні дні, так як виміри у вихідні дні будуть давати неправдиві показання. У деяких випадках вони буду завищені – в таких районах, де розташовані центри дозвілля та розваги, в інших же випадках навпаки занижені - в спальних районах.

Щоб виміри були коректними і середніми по тижню, рекомендується проводити їх в два дні (оптимальні дні для замірів: середа, четвер). Необхідно відзначити, що виміри доцільно проводити в розрізі дня 4-5 разів. Найбільш оптимальний час – 9.00, 12.00, 15.00, 18.00 і 21.00. Згодом розрахуватися загального середнього трафіку в розрізі двох днів.

У разі якщо в районі передбачуваної нової торгової точки присутній конкурент, виникає необхідність оцінки його середнього товарообігу. Дана інформація необхідна для порівняння з прогнозованим товарообігом майбутнього магазину. Методи оцінки можуть бути різними. Найбільш точний – чековий. Необхідно купувати товарів вранці і ввечері на одній і тій же касі. номер на чеку показує кількість проданих товарів. Візуально оцінюють кількість працювали кас в цей день і на яку середню суму були зроблені покупки клієнтами даного магазину. Вивести середній оборот по даному магазину за день.

При оцінці конкурента необхідно враховувати наступне:

- ступінь впливу конкурента і його частку на ринку;
- спектр пропонованих товарів і послуг;
- управління процесом продажів;
- політику ціноутворення;
- категорію покупців.

Ухвалення конкретного рішення на підставі отриманих статистичних даних можливо після консолідації їх в єдину таблицю.

Хоча теорія розташування і теорія ГІС розвивалися практично незалежно, в даний час вони підтримують один одного. Ці теорії можуть доповнювати вивчення моделей прийняття рішень, в яких методи однаково застосовні як в просторовому, так і непросторовому відношенні. Ухвалення рішення – це процес вибору найкращого способу досягнення мети. Щоб допомогти цьому процесу, особи, які приймають рішення, часто використовують багатокритеріальні моделі рішень, які полегшують прийняття рішень.

ОБҐРУНТУВАННЯ НАПРЯМКІВ ПІДВИЩЕННЯ ТЕХНІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЗРАЗКІВ ОЗБРОЄННЯ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ

Дудник Володимир Петрович

кандидат військових наук

Національна академія Сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного

Легкодух Віктор Вікторович,

Національна академія Сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного

Аналіз тенденцій розвитку форм і способів збройної боротьби, а також сучасних тенденцій розвитку озброєння та військової техніки свідчить, що в майбутніх війнах (збройних конфліктах) перевага належатиме тій стороні, яка активніше буде використовувати при створенні ОВТ новітні технології, які суттєво розширюватимуть спроможності військ (сил).

Сучасний етап розвитку ОВТ характеризується підвищенням ролі науки та новітніх технологій. В цілому ряді вітчизняних та закордонних досліджень зазначається, що рівень тактико-технічних характеристик практично всіх типів ОВТ у рамках фізичних ефектів (принципів), на основі яких вони створені, технічних рішень та технологій досяг своєї межі. Тому подальший розвиток новітніх озброєнь можливий лише шляхом впровадження проривних науково-технологічних досягнень, критичних (ключових) НБІКС технологій (нано-біо-інфо-когні-соціо-гуманітарні технології), створення на їх основі кіберфізичних комплексів, мультиплікаторних зразків та систем ОВТ й застосування нетрадиційних підходів.

Нове покоління війн пов'язують із розробленням та застосуванням, поряд з традиційними видами зброї, уражаюча дія якої ґрунтується на використанні переважно кінетичної і теплової енергії, нових високотехнологічних засобів, систем та комплексів ОВТ. Одним з таких напрямів розвитку є зброя, заснована на нетрадиційних у нинішньому розумінні принципах дії, яка в майбутніх локальних конфліктах може застосовуватись самотійно, а в масштабних військових операціях сумісно із традиційними видами зброї з метою ураження (або тимчасового виведення з ладу) сил і засобів противника, а також об'єктів інфраструктури протиборчої сторони.

В узагальненому вигляді зброя на нетрадиційних принципах дії класифікується як зброя спрямованої енергії, зброя нескортальної дії (нелетальна зброя) та геофізична зброя.

До перспективної зброї **спрямованої енергії**, дія якої ґрунтується на концентрації енергії у вузькому пучку (напрямку), слід віднести окремі зразки кінетичної зброї, променевої (лазерної) та електромагнітної (радіочастотної) зброї.

Серед зброї спрямованої енергії найбільш реалістичним у найближчі 10 років слід вважати завершення створення у провідних країнах світу та прийняття на озброєння серійних зразків кінетичної зброї, які стануть серйозною альтернативою звичайним видам озброєння для боротьби зі швидкісними, сильно захищеними (важко вразливими) об'єктами (цілями). З огляду на безконтактний характер майбутніх війн, у подальшому слід очікувати розвитку кінетичної (гіперзвукової) зброї, здатної уражати цілі на значних відстанях в умовах відсутності візуального контакту з ними.

Залежно від рівня військово-технічного потенціалу країн в перспективі перевага може бути віддана розвитку окремих засобів або комплексному розвитку всього спектру засобів зброї спрямованої енергії – від важких бойових комплексів радіочастотної і лазерної зброї наземного та корабельного базування, які підсилять ефективність систем комплексного прикриття об'єктів, і до більш легких бойових НВЧ і лазерних пристроїв, встановлюваних на мобільних наземних засобах, літаках, вертольотах, БпЛА та крилатих ракетах, які застосовуватимуться для виведення з ладу електронного та оптико-електронного обладнання військ противника.

Прогноз характеру майбутніх війн та збройних конфліктів свідчить, що в подальшому вони все частіше матимуть ознаки міжнародних поліцейських операцій, під час яких зростатиме значення так званих “гуманних засобів” ведення збройної боротьби (**засобів не смертельної дії**), які призначені для тимчасового виведення з ладу живої сили, ОВТ та об'єктів інфраструктури при зведенні до мінімуму летальних випадків, незворотних розладів здоров'я людей, а також значного фізичного руйнування матеріальних засобів і забруднення навколишнього середовища.

За досвідом останніх років слід очікувати подальше розроблення та впровадження таких різновидів засобів не смертельної дії як бойові генератори акустичної зброї, інфразвукові системи, когерентні засліплюючі засоби (лазерна зброя – у переносному варіанті для спорядження бійця, в рухомому варіанті на базі автомобільних і гусеничних платформ), а також засоби світлової зброї (електромагнітне випромінювання високої інтенсивності видимого діапазону), які призначені для тимчасового осліплення живої сили противника та виведення з ладу (подавлення) оптико-електронних приладів (систем) спостерегачів-коректувальників, снайперів, систем керування зброєю, розвідки та зв'язку.

Особливим різновидом засобів не смертельної дії слід вважати інформаційну зброю (та її складових – інформаційно-психологічну та кібернетичну зброю), яка є сукупністю способів, прийомів, засобів і технологій інформаційного впливу, призначених для завдання збитку (ураження) елементам інформаційної інфраструктури противника в ході ведення інформаційної боротьби.

До інформаційної зброї, яка буде в подальшому застосовуватись в інтересах інформаційного та інформаційно-психологічного впливу на противника, умовно належать такі засоби як комплекси акустичної зброї для передавання інформаційно-пропагандистських повідомлень і випромінювання потужних акустичних коливань для створення потрібного інформаційно-психологічного ефекту; зразки комбінованої (світло-шумової) дії, комплекси НВЧ-зброї для

впливу на фізіологічний стан людей та виклику специфічних психологічних реакцій; лазерні комплекси малої потужності, які викликати психологічний ефект унаслідок нелетального впливу на органи зору противника та кібернетична зброя як сукупність технічних засобів і технологій для боротьби з противником у інформаційному просторі.

Стрімкий технологічний розвиток та тенденції, що спостерігаються в зміні форматів майбутніх війн та збройних конфліктів, спонукають до пошуку нових принципів та асиметричних шляхів розвитку оборонної сфери України для можливості запобігання конфліктам та, в разі реальної загрози, спроможності дати відсіч супротивнику. Процес стратегічного планування потребує ретельного аналізу наявного науково-технічного набуtku та прогнозу наукових досягнень фундаментальної, пошукової та прикладної науки, що в майбутньому забезпечить отримання нестандартних алгоритмів у вирішенні питань безпеки держави та інтелектуального продукту з унікальними властивостями. Результати такого аналізу повинні лягати в основу прийняття рішень щодо визначення пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, програм прикладних досліджень та інноваційних проектів, програм розвитку ОВТ та ОПК.

Список літератури

1. Купрінєнко О. М. Обґрунтування принципів формування перспективних типів бойових броньованих машин // Системи озброєння і військова техніка. 2012. № 4(32). С. 40–46.
2. Купрінєнко А. Н., Голуб В. А. Выбор рационального варианта проектной гипотезы технического облика перспективных типов боевых бронированных машин // Системи озброєння і військова техніка. 2013. № 3(35). С. 24–28.
3. Бісик С. П., Бойко Г. О. Деякі дані сучасного стану й тенденцій розвитку колісних бойових броньованих машин // Озброєння та військова техніка : щокв. наук.-техн. журн. / ЦНДІ ОВТ ЗСУ. 2014. № 3(3). С. 20–24. DOI: [https://doi.org/10.34169/2414-0651.2014.3\(3\).15-19](https://doi.org/10.34169/2414-0651.2014.3(3).15-19).
4. Шишацький А.В. Розвиток інтегрованих систем зв'язку та передачі даних для потреб Збройних Сил / А. В. Шишацький О. М. Башкиров, О.М.Костина // Науково-технічний журнал “Озброєння та військова техніка”. – К.: ЦНДІ ОВТ ЗС України, 2015. № 1(5) 2015. – С.35 –40.
5. Аналіз використання сучасних технологій радіозв'язку у збройних силах провідних країн світу / А.О. Міщенко, А.В. Шишацький, Т.В. Бондаренко, Н.В. Бігун, Г.Т. Ляшенко // Системи обробки інформації. – 2019. – № 4(159). – С. 50-57. <https://doi.org/10.30748/soi.2019.159.06>.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ГАЗОТЕРМІЧНОГО ПОКРИТТЯ НА ВЛАСТИВОСТІ МІЖФАЗНОЇ ЗОНИ

Зенкін Микола Анатолійович,

доктор технічних наук, професор,
професор кафедри машин і агрегатів
поліграфічного виробництва

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
ім. Ігоря Сікорського»

Сьогодні існують різні способи нанесення захисних покриттів. Одними з найпоширеніших є газотермічні методи. Оцінка характеристик міцності нанесених цими методами покриттів є актуальною науковою та практичною задачею.

Вибір покриття з урахуванням міцнісної сумісності з основним матеріалом повинен ґрунтуватися на наступних положеннях:

1) при формуванні покриття, в результаті взаємодії матеріалу покриття з підкладкою, міцність міжатомного зв'язку на міжфазній границі має бути близькою до міцності основного матеріалу;

2) покриття повинне служити бар'єром для розрядки дислокацій, що зароджуються в шарах основного матеріалу, які примикають до покриття;

3) коефіцієнти термічного лінійного розширення покриття та основного металу не повинні істотно розрізнятися;

4) матеріали покриття та основи повинні мати близькі значення за пластичними властивостями.

Останнім часом вважається найефективнішим керування технологічними процесами за характеристиками міцності. У випадку газотермічного (плазмового) напилювання наслідком фізико-хімічних процесів, що протікають, є формування контактної зони, яка характеризується цілком конкретною адгезійною міцністю, складом і структурою перехідних шарів, а також міжфазною міцністю, яка дозволяє оцінити якість покриття.

Критерієм, що визначає характеристики міцності, зокрема, міжфазної зони, а в окремих випадках і покриття, може бути критична деформація $\epsilon_{кр}$, при якій порушується суцільність зони контакту основи і покриття, що виявляється у вигляді тріщин, після утворення яких покриття, як засіб підвищення характеристик міцності, втрачає свої захисні властивості під впливом зовнішнього середовища. Набуті в процесі напилювання експлуатаційні характеристики міжфазної зони будуть основними факторами, які обумовлюватимуть надалі поведінку покриттів і композицій в цілому. Об'єктом досліджень були покриття, нанесені методом газотермічного (плазмового) напилювання. Основною метою дослідження було вивчення впливу складу і структури систем «покриття – основний матеріал» на міжфазну міцність,

розтріскування покриття і напруги в покритті при кімнатній температурі та підвищених температурах.

На поверхню зразків плазмовим напилюванням наносилися покриття чотирьох різних видів, які відрізнялися за своїм структурним складом: тверді однофазні розчини (I клас); тверді розчини (двошарові покриття) (II); інтерметалеві сполуки (чи фази впровадження) (III) і сполуки з перехідним шаром (IV). Матеріалом основи для перших трьох класів було вибрано армко-залізо, а для четвертого – сталь. Кожен із трьох перших складів покриття містив різні матеріали: Mo, W, Cr, Ni, Al, Si. Після нанесення покриттів вивчався вплив складу і структури систем покриття – основний матеріал на міжфазну міцність, розтріскування і напругу в покритті.

Після нанесення покриття зразки відпалювалися при температурі 1273 К протягом 5 годин, потім зварювалися дифузійним зварюванням. Технологічний режим зварювання вибирався таким чином, аби межа розподілу між поверхнями зникала і залишалася тільки міжфазна межа покриття - основний метал. Випробування покриттів проводилися при кімнатній температурі, а для оцінки впливу на міжфазну міцність підвищених температур були проведені спеціальні випробування при 773 К. Для цих випробувань відбирали по одному покриттю від кожного виду.

Дослідження спрямовані на встановлення ступеню деформації, при якій починають виявлятися тріщини в покритті, проводилися на плоских зразках з полірованою поверхнею, на яку наносилися риски на відстані 3 мм одна від одної. При одноосьовому розтягуванні зі швидкістю 0,01 мм/хв фіксувалося подовження, при якому з'являлися перші тріщини. Результати досліджень наведено у Таблиці 1.

Як видно з отриманих результатів досліджень найбільшу міжфазну міцність мають покриття, які мають склад твердих розчинів. Спеціально проведені дослідження показали, що такі покриття являють собою шар основного матеріалу, легованого металом насичення. Міцність зчеплення цих покриттів близька до межі текучості основного матеріалу.

У покриттів, які відносяться до II класу міжфазна міцність також значна, а розходження у величинах міжфазної міцності усередині класу обумовлені, певно, різною величиною зерна в покритті і виділенням включень у межах зерен.

Великий розкид значень міжфазної міцності в покриттів III класу обумовлений, певно, дефектністю міжфазних меж у вигляді мікротріщин, величина і кількість яких залежать від сполучення фізико-механічних характеристик покриття та основного матеріалу (модуль пружності, коефіцієнт лінійного розширення).

Таблиця 1.

Вплив складу і структури систем покриття - основний матеріал на міжфазну міцність, розтріскування покриття і напруги у покритті при 293 К и 773 К*

Клас покриття	Склад покриття	Основний матеріал	Матеріал покриття	Міжфазна міцність σ_m , МПа	Деформація з появою тріщин $\epsilon_{кр}$, %	Напруги у покритті при $\epsilon_{кр}$, МПа
I	Твердий розчин однофазний	Армко-залізо	Mo W Cr	220 200 180/100*	3,0 3,4 2,8/3,5*	180 185 220/140*
II	Тверді розчини (двослойні покриття)	Армко-залізо	Mo Cr Ni	209 190 170/120*	1,8 1,9 2,1/2,5*	190 210 220/100*
III	Сполуки	Армко-залізо	Al AlNi Si	160/100* 200 150	1,2/1,6* 1,0 0,8	210/190* 220 180
IV	Сполуки з перехідним шаром	Сталь	Al AlNi	240 250/120*	3,8 3,5/3,8*	240 200

Випробування покриттів при 773 К показали, що міцність зчеплення для всіх чотирьох видів покриттів складає 100...120 МПа і, хоча в порівнянні з кімнатною температурою вона зменшується, її значення близьке до величини межі текучості основного матеріалу. Результати досліджень показують, що велику критичну деформацію до появи перших тріщин допускають покриття, які мають структуру I і IV класів.

У результаті проведених досліджень [3] нами було встановлено, що на характер утворення тріщин впливає тип структури покриття. При руйнуванні поверхневих шарів, які складаються з безупинного ряду твердих розчинів (покриття I класу), тріщини мають тупиковий характер. У покриттях, які відносяться за структурою до IV класу, спостерігається переривчастий характер поширення тріщин. Тут спочатку руйнується суцільний шар, а просування тріщини може припинитися на межі з перехідним шаром, хоча вона і не має тупикового характеру. Утворення тріщин у покриттях II і III класів відбувається по межах стовпчастих кристалів, а їх поширення йде до міжфазної межі і переходить у матеріал основи. Випробування сталей різних класів при температурі 773 К не показали істотних змін у характері руйнування покриттів.

Таким чином, технологічний процес нанесення покриттів забезпечує формування контактної зони, яка характеризується цілком конкретною адгезійною міцністю, складом і структурою перехідних шарів, а відповідно до цього і міжфазною міцністю. Ці, набуті в процесі напилювання, властивості міжфазної зони будуть основними характеристиками, які надалі обумовлюють поведінку покриттів і композицій.

ВИЗУАЛИЗАЦИЯ ДАННЫХ В ВЕБ-ИНТЕРФЕЙСАХ С ПОМОЩЬЮ CHART.JS

Кисель Анатолий Георгиевич,

Канд. техн. наук, доцент

Одесский национальный политехнический университет,

Сологуб Константин Валериевич,

Студент

Одесский национальный политехнический университет,

Современное веб программирование является не только средством для разработки простых статичных веб-сайтов и интернет-магазинов, но уже активно используется в других различных сферах. Современные мобильные приложения, информационные системы, банковские системы, интерфейсы для работы с данными – большинство из них разрабатываются как веб-приложения, с использованием интернет-технологий и специализированных языков программирования.

Технологии развиваются, и концепция веба также меняются. В открытом доступе есть много различных технологий, и одним из востребованных есть способ визуализации данных. Для этого существует специализированные библиотека Chart.JS

Данная библиотека используется для генерации у клиента (браузера компьютера) графиков и диаграмм. Для этого используются стандартные средства для работы с клиентской частью веб-приложения – HTML, CSS, JS. Преимущества в следующем:

- Доступность. Данная библиотека является opensource-проектом, в связи с этим ею можно пользоваться бесплатно.
- Простая адаптивность. Ядро библиотеки позволяет адаптировать графики под смартфоны, планшеты, компьютеры
- Небольшой размер библиотеки. Благодаря этому загрузка графиков проходит довольно быстро.
- Поддержка анимаций.
- Большое количество опций для настройки графиков.

Таким образом, ChartJS является одним из эффективных инструментов для визуализации данных. Визуализация данных в сфере Веба может различаться, так как сейчас веб-приложения могут быть разработаны для разных сфер, от простых интернет-магазинов до отображения сигналов датчиков.

Рис.1. Пример визуализации графика с помощью ChartJS

На рисунке 1 можно увидеть один из простых примеров графика. Чтобы создать такой график, необходимо всего-лишь воспользоваться готовым примером с официальной документации библиотеки

```
var ctx = document.getElementById("chart").getContext('2d');
var myChart = new Chart(ctx, {
  "type": "line",
  "data": {
    "labels": ["Січень", "Лютий", "Березень", "Квітень", "Травень", "Червень",
"Липень"],
    "datasets": [{
      "label": "Мій перший графік",
      "data": [65, 59, 80, 81, 56, 55, 40],
      "fill": false
    }]
  },
  "options": {}
});
```

В данном коде можно увидеть, что данные все хранятся в коллекциях. В данном случае это labels и datasets. Массив data является точками, которые отображаются на графике. Необходимо подставлять данные в массив, и браузер их сможет визуализировать.

С использованием библиотеки ChartJS мы можем подставлять данные, которые нам приходят от сервера. Например, если нам нужен интерфейс, с помощью которого мы можем визуализировать сигнал какого-либо приемного оборудования. Приемник делает вычисление и передает данные по интернету на сервер. Сервер же преобразовывает массив данных в формат json. С помощью

библиотеки ChartJS может провести парсинг данных и визуализировать в удобный вид (рис.2).

Рис.2. Пример парсинга и визуализации данных с помощью ChartJS

С применением веб-интерфейса можно делать отладку, добавление коэффициентов и пр. Притом, это может делать несколько человек, находясь в разных местах, но при наличии подключения к интернету.

Таким образом, библиотека ChartJS является эффективным инструментом для визуализации данных, она бесплатна и проста в освоении. На данный момент библиотека ChartJS является одной из популярных в Интернет-сообществе, а её функционал расширяется.

Список литературы

1. Официальная документация ChartJS [Электронный ресурс] – Режим доступа к ресурсу: <https://www.chartjs.org>.
2. Helder da Rocha. Learn Chart.js: Create interactive visualizations for the Web with Chart.js / Helder da Rocha., 2019. – 284 p.
3. Флэнаган Д. JavaScript. Подробное руководство. / Д. Флэнаган. – СПб: Символ-плюс, 2008. – 992 с.

АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ ЗАСОБІВ ВИЯВЛЕННЯ І РЕЄСТРАЦІЇ АТАКИ ПРОТИТАНКОВИХ ЗАСОБІВ

Нетребко Віталій Юрійович,

Національна академія Сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного

Коновалюк Андрій Дмитрович,

Національна академія Сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного

Реалізація ефективного неконтактного захисту танка в більшості випадків можлива тільки за наявності інформації про атаку протитанкового засобу (ПТЗ). Формування вимог та загальної побудови систем неконтактного захисту танків неможливо без наявності інформації про існуючі способи та засоби інформування про атаку. Процес атаки ПТЗ включає наступні етапи: виявлення цілі, ідентифікація (розпізнавання) цілі, супровід і наведення ПТЗ.

Кожний з цих етапів має свої особливості і спирається на свою приладову базу. При виявленні і розпізнаванні танка постає задача виявлення деякого набору властивих тільки цьому класу цілі специфічних ознак (вузлів конструкції і деталей контура), по яких відбувається ідентифікація.

Складні умови бойового контакту, а також конструктивні і організаційні заходи, що використовуються для зниження помітності дій ПТЗ, вкрай ускладнюють роботу сенсорів комплексів захисту. Не існує універсального засобу збору інформації, який би був здатний майже миттєво ідентифікувати атаку танка і, в той же час, зберігати свою працездатність і завадозахищеність в складних умовах бойових дій танкового підрозділу. Тільки комплексний підхід дає можливість забезпечити необхідний для ефективного захисту потік інформації.

У свою чергу, етап супроводу і атаки виявленого танка проводиться із застосуванням широкого арсеналу різноманітних прицільних систем ПТЗ, що працюють в ручному або автоматичному режимах і відмінних один від одного принципом побудови, діапазоном дії і іншими чинниками.

Спосіб захисту визначається характером атаки і типом атакуючого засобу. Задача інформаційного забезпечення захисту від атакуючих ПТЗ складна і для її вирішення необхідно достовірно і з максимальною імовірністю виявити ознаки атаки і провести ідентифікацію типу ПТЗ.

Існуючі на сьогодні засоби виявлення і реєстрації атаки ПТЗ, можна кваліфікувати як :

Апаратура індикації лазерного опромінювання. Тенденції розвитку ПТЗ підтверджують, що апаратура індикації лазерного випромінювання є обов'язковим опорним елементом комплексу захисту танка і в перспективі повинна бути вирішена складніша задача реєстрації випромінювання, в якому поєднуються характерна для лазерних командно-променевих систем структура

сигналу з довгохвильовим (10,6 мкм) спектральним діапазоном (ПТРК ADATS, LOSAT, HATM).

Апаратура реєстрації випромінювання радіолокації. Аналіз існуючого рівня техніки дозволяє зробити висновок про можливість створення мобільної станції радіотехнічної розвідки. Проте, її складність і ціна поки не дозволяє її широке застосування на лінійних танках. Більш раціональне її застосування у складі комплексу захисту танкового підрозділу.

Пеленгатор моменту атаки (телевізійна камера, ультрафіолетовий сенсор, інфрачервоний сенсор). В умовах наземних бойових дій (задимлення, пил, множинні джерела випромінювання) ефективність пеленгаторів різко знижується, зростає кількість помилкових спрацьовувань. Крім того, порівняно просто можуть бути створені організовані завади роботі пеленгаторів. Необхідно врахувати і те, що щільність бойових порядків бронетанкової техніки в поєднанні з можливостями роздільної здатності пеленгаторів можуть стати причиною одночасної реєстрації атаки. В той же час, не можливо остаточно відмовитися від цього методу реєстрації моменту атаки. Пеленгатор необхідно розглядати, як складова частина комплексної бортової системи збору інформації.

Тепловізор. Необхідно відмітити можливість застосування танкових тепловізійних приладів для реєстрації атаки ПТЗ. Їх специфіка суттєво відрізняється від інших пристроїв пеленгації. В танкових тепловізійних модулях, призначених для спостереження за малоконтрастними цілями, звичайно використовуються чутливі елементи спектрального діапазону 8...14 мкм. Їх поле зору не перевищує декількох градусів. Потенційні можливості тепловізійних модулів дозволяють реєструвати спалахи пострілів і запуски ракет. Введення цієї інформації в блок управління системи захисту дає додаткову інформацію про момент атаки.

Лазерний локатор. Важливою особливістю процесу лазерної локації є те, що світлоповертаюча оптика має в більшості випадків вузьку діаграму віддзеркалення, яка не перевищує декількох градусів, тобто впевнена реєстрація відблиску можлива тільки тоді, коли оптична система противника направлена на носій лазерного локатора. Реєстрація відблиску — ознака уваги противника, загрози атаки.

Для того, щоб світловий потік був достатній для виділення з фонових засвічень, оптичних систем, потрібен вузьконаправлений світловий випромінювач і чутлива фотоприймальна система. Використання імпульсного лазера як зондуєчого випромінювача дає можливість застосувати в приймальній системі локатора весь комплекс заходів завадозахисту, що базуються на таких властивостях лазера як спрямованість, монохроматичність і когерентність випромінювання, а також реалізувати в режимі модульованої добротності короткий вимірювальний імпульс великої потужності, ввести в тракт приймальної системи частотну селекцію і стробування за часом.

Радіолокатор. Всепогодність, висока інформативність, відсутність демаскуючих ознак роботи в оптичному діапазоні роблять радіолокатор важливою складовою частиною перспективних систем захисту танків. Однак, на працездатність радару як складної приладової системи, що використовує

хвильові властивості електромагнітного випромінювання, може робити істотний вплив завадова обстановка на полі бою. Існуючі станції постановки активних маскуючих і дезорієнтуючих завад володіють потужністю випромінювання більше 1 КВт в безперервному режимі. В їх передаючій частині застосовуються широкосмугові підсилювачі які забезпечують придушення завадовим випромінюванням приймальних каналів локаторів.

Як самостійно, так і в поєднанні з активними завадами можуть використовуватися пасивні завади, що викидаються з завадових боєприпасів - дипольні, кутові, стрічкові, діелектричні та лінзові відбивачі. Впливаючи на приймальні канали, завади можуть викликати їх перевантаження, зрив автоматичного супроводу, вносити помилки у визначення параметрів руху цілі. Можливість придушення роботи радіолокатора повинна враховуватися при формуванні логіки системи захисту.

Список літератури

1. Купріненко О. М. Обґрунтування принципів формування перспективних типів бойових броньованих машин // Системи озброєння і військова техніка. 2012. № 4(32). С. 40–46.
2. Купріненко А. Н., Голуб В. А. Выбор рационального варианта проектной гипотезы технического облика перспективных типов боевых бронированных машин // Системи озброєння і військова техніка. 2013. № 3(35). С. 24–28.
3. Бісик С. П., Бойко Г. О. Деякі дані сучасного стану й тенденцій розвитку колісних бойових броньованих машин // Озброєння та військова техніка : щокв. наук.-техн. журн. / ЦНДІ ОВТ ЗСУ. 2014. № 3(3). С. 20–24. DOI: [https://doi.org/10.34169/2414-0651.2014.3\(3\).15-19](https://doi.org/10.34169/2414-0651.2014.3(3).15-19).
4. Шишацький А.В. Розвиток інтегрованих систем зв'язку та передачі даних для потреб Збройних Сил / А. В. Шишацький О. М. Башкиров, О.М.Костина // Науково-технічний журнал “Озброєння та військова техніка”. – К.: ЦНДІ ОВТ ЗС України, 2015. № 1(5) 2015. – С.35 –40.
5. Аналіз використання сучасних технологій радіозв'язку у збройних силах провідних країн світу / А.О. Міщенко, А.В. Шишацький, Т.В. Бондаренко, Н.В. Бігун, Г.Т. Ляшенко // Системи обробки інформації. – 2019. – № 4(159). – С. 50-57. <https://doi.org/10.30748/soi.2019.159.06>.

СПЕКТРОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ СОУСІВ ЕМУЛЬСІЙНОГО ТИПУ

Неміріч Олександра Володимирівна

доктор техн. наук, професор
Національний університет харчових технологій

Устименко Ігор Миколайович

канд. техн. наук
Національний університет харчових технологій

Гавриш Андрій Володимирович

канд. техн. наук, доцент

У сьогоденні прослідковується споживання великої кількості жирів тваринного походження, що містять у своєму складі насичені жирні кислоти.

Тому виникає задача орієнтувати споживачів на підвищення частки поліненасичених жирних кислот у складі кулінарної продукції [1].

Соуси емульсійного типу здатні підвищувати харчову цінність, поліпшувати споживні властивості, значно розширювати асортимент страв, що зумовило напрям досліджень з розробки технології соусу на основі гарбузової олії, порошку шпинату холодного розпилювального сушіння, казеїнату натрію, з додаванням подрібненого кмину, естрагону, м'яти перцевої та їх суміші [2].

Метою досліджень даного повідомлення було визначення стану вологи та жирової компоненти в поліфазній системі соусу за допомогою спектрометричного аналізу.

Аналіз зразків соусу здійснювали методом запису ІЧ-спектрів з перетворенням Фур'є. Усі спектри записували на спектрометрі Nicolet Nexus 470. ІЧ-спектри порушеного повного внутрішнього відбиття (ППВВ, attenuated total reflection, ATR) записували для матеріалів без пробопідготовки та розведення за допомогою приставки ППВВ Smart Orbit (виробництво фірми Thermo Scientific), оптичний елемент – алмаз, кут падаючого променя $\theta=45^\circ$. Діапазон $4000\ldots400\text{ см}^{-1}$, кількість сканів – 128, роздільна здатність – 4 см^{-1} . Фон записували відносно оптичного елементу без зразку. Глибину проникнення ІЧ-випромінювання до зразку (d_e) залежно від довжини хвилі випромінювання (λ) розраховували за формулою:

$$d_e = \frac{\lambda}{2\pi n_o \sqrt{\left[\sin^2 \theta - \left(\frac{n_s}{n_o} \right)^2 \right]}}$$

де n_s – показник заломлення світла зразком, n_o – оптичним елементом.

Здійснено опрацювання даних спектрометричного аналізу зразків соусів з додаванням порошку зі шпинату та казеїнату натрію за різного співвідношення

відповідно (1:1 – зразок 4), (1:1,5 – зразок 5) (1:2 – зразок 2), (1,5:1 – зразок 3), контроль – соус-дресинг на основі овочевої сировини (зразок 1) (рисунок).

Рисунок. Порушене повне внутрішнє відбиття ІЧ-спектрів зразків соусів (базові лінії спектрів зміщені для запобігання їх накладанню), хвильове число, cm^{-1} : а – 500...4000; б – 500...1000, в – 1000...1500, г – 1450...2000,

д – 2500...3000; е – 3000...3700

В діапазоні хвильового числа від 450 до 1000 cm^{-1} отримано дані, що зображують вміст у дослідних соусах дуже широку і інтенсивну смугу, чутливу до структурних змін, в неї потрапляють смуги середньої інтенсивності коливань вуглеводного скелета: ненасичені вуглеводні (СН-групи) та коливання ОН-

групи, що на даному інтервалі відповідає гарбузовій олії, яка рівномірно розподілена в системі соусу і виявляє агрегатну стійкість.

В діапазоні від 1000 до 3700 cm^{-1} отримано покази, що зображують вміст у дослідних зразках ароматичних сполук, площинні деформаційні коливання ненасичених вуглеводнів (СН-групи) та валентні коливання ароматичного кільця. Дані в діапазоні хвиль від 1500 до 2000 cm^{-1} свідчать про вміст у дослідних зразках валентних коливань алкено- та алканоподібних зв'язків, ароматичного кільця, ненасичених карбонових кислот та амінокислот, а також валентних коливань групи –ОН, що свідчить про одночасне утримування даною харчовою системою вологи і жиру, тобто виявлення емульгуючої здатності біополімерів.

Таким чином, на підставі спектрометричних досліджень показано, що запропонована рецептурна композиція соусу емульсійного типу є агрегатно і седиментаційно стійким полідисперсоїдом з переважно емульсійною структурою.

Список літератури:

1. Радзієвська І. Г., Громова О. М. Сумішеві олії для здорового харчування. – Харчова промисловість. – 2013. – № 14. – С. 30–33.
2. Удосконалення технології соусів для балансу вата-доша / О. В. Неміріч, І. М. Устименко, А. В. Гавриш, П. М. Гаврильченко, Р. Ю. Дорошкевич // Новації в технології та обладнанні готельно-ресторанних, харчових і переробних виробництв : міжнародна науково-практична інтернет-конференція, 24 листопада 2020 р. / під заг. ред. В. М. Кюрчева. – Мелітополь : ТДАТУ, 2020. – С. 117–118.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЧИЗКЕЙКІВ ПІДВИЩЕНОЇ ХАРЧОВОЇ ЦІННОСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕКСТРАКТУ СТЕВІЇ І ПШЕНИЧНИХ ВИСІВОК

Пересічний Михайло Іванович,

доктор технічних наук, професор,
професор навчально-наукового інституту
Київський національний університет культури і мистецтв,

Пересічна Світлана Михайлівна,

канд. техн. наук, доцент,
доцент навчально-наукового інституту
Київський національний університет культури і мистецтв,

Харчування є одним із найважливіших факторів життя людини, що впливає на її здоров'я і самопочуття, фізичну активність, розумову діяльність і працездатність. Для цього людині необхідне здорове повноцінне харчування.

За останні роки в Україні суттєво збільшилась кількість людей, які мають набуті або вроджені хвороби. І однією з причин такої негативної статистики є харчування.

Сучасні вітчизняні та зарубіжні дослідження свідчать, що надлишкове споживання легкозасвоюваних вуглеводів є одним із факторів ризику розвитку цукрового діабету, ожиріння, атеросклерозу та інших захворювань. Для харчування людей, які страждають на такі хвороби, та для профілактики слід впроваджувати підсолоджувальні речовини.

Найбільш раціональним і корисним є заміна цукру в стравах та виробах екстрактом стевії. Екстракт стевії отримано за унікальною технологією, яка запатентована в Україні, без застосування хімічних домішок та консервантів. Він пройшов клінічні випробування, рекомендований Міністерством охорони здоров'я України для застосування в раціональному, лікувально-профілактичному харчуванні. Продукт натуральний, не має енергетичної цінності, не має протипоказань, 1 г екстракту замінює 60 г цукру. Солодкий смак та лікувальний ефект визначають дитерпенові глікозиди-стевіозиди, які солодші за цукор у 300–400 разів [1].

Застосування цукрозаміннику екстракту стевії в технології страв із кисломолочного сиру дозволяє підвищити вітамінний склад завдяки тому, що стевія містить вітаміни С, Р, РР, Е, F, групи В (В₁, В₂), амінокислоти (пролін), таніни, макро-, мікроелементи (кремній, кальцій, калій, селен, залізо, магній, натрій, цинк).

Важливим є впровадження в раціон харчування населення харчових волокон, що сприятливо впливають на обмін речовин і функціональний стан органів

травлення. Найкраще використовувати харчові волокна зернового походження, а саме, пшеничні висівки, які є профілактичним харчовим продуктом.

Таким чином, якщо у напівфабрикат із кисломолочного сиру «Чизкейк полуничний» ввести висівки, а частину цукру у бісквітній масі і начинці замінити екстрактом стевії – можна підвищити харчову цінність десерту і рекомендувати страву для населення, яке страждає на цукровий діабет і ожиріння.

Метою роботи є наукове обґрунтування та розроблення технології чизкейків із використанням екстракту стевії та пшеничних висівок.

Об'єктом дослідження є інноваційні технології чизкейків із використанням екстракту стевії та пшеничних висівок.

Предметом дослідження є екстракт стевії, пшеничні висівки, десерт «Чизкейк полуничний з екстрактом стевії та пшеничними висівками». Контролем обрано «Сирний чизкейк» виготовлений за традиційною технологією [2].

Методи дослідження – органолептичні, фізико-хімічні, математична обробка експериментальних даних здійснена на основі інформаційних технологій.

Кисломолочний сир – цінний білковий продукт харчування. До його складу входять повноцінні білки (18%), жир (5%), молочний цукор (1%), мінеральні речовини – 1% (кальцій, фосфор, залізо, магній), вітаміни А, D, E, PP, C, групи B, що необхідні для нормального росту і розвитку організму. Енергетична цінність 100 г кисломолочного сиру становить 112 ккал.

Екстракт стевії за даними досліджень містить 15% білків, 17 амінокислот (8 незамінних і 9 замінних), вітаміноподібні органічні сполуки, клітковину та ефірні олії. У ньому міститься значна кількість мінеральних речовин [1]. Екстракт стевії дозволений до застосування як харчовий підсолоджувач при виробництві страв для хворих на цукровий діабет, а також у харчовій промисловості при виготовленні діабетичних і дієтичних продуктів харчування – ТУ У 30729147.001 – 2000.

Хімічний склад екстракту стевії наведено у табл. 1.

Табл. 1
Хімічний склад екстракту стевії

Речовини	Вміст, %
1	2
Дитерпенові глікозиди	70
Флавоноїди	12-15
Водорозчинні хлорофіли й ксантофіли	12-14
Амінокислоти	1,2-2
Полісахариди	3-5
Вільні цукри	3-5
Мінеральні речовини (солі кальцію, калію, заліза, йоду та ін.)	0,3-0,5
Водорозчинні вітаміни C, B ₁ , B ₆ , F	0,1

Найкращим варіантом для введення у раціон людини харчових волокон є пшеничні висівки, що отримують під час переробки зерна та сортування його часток за розміром та масою. Хімічний склад пшеничних висівок наведено у табл. 2.

Табл. 2
Хімічний склад пшеничних висівок [3]

Нутрієнти	Кількість
1	2
Білки, г	15,6
Жири, г	4,3
Вугеводи, г	64,5
Харчові волокна, г	22,8
Кальцій, мг	73,0
Магній, мг	611,0
Фосфор, мг	1013,0
Калій, мг	1182,0
Цинк, мг	7,0
Залізо, мг	11,0
Ніацин, мг	13,6
Пантотенова кислота, мг	2,2
Піридоксин, мг	1,3
Токоферол, мг	1,5
Тиамін, мг	0,5
Рибофлавін, мг	0,6
Вітамін К, мкг	1,9

На основі проведених експериментальних досліджень визначено раціональну кількість сировини у дослідних зразках чизкейків, а саме: 50% цукру в бісквітному напівфабрикаті і 50% – в сирному замінено на екстракт стевії та в бісквітному напівфабрикаті 10% борошна замінено на пшеничні висівки.

В результаті експериментальних даних розроблено технологію «Чизкейку

Рис.1. Технологічна схема приготування десерту «Чизкейк полуничний з екстрактом стевії та пшеничними висівками»

полуничного з екстрактом стевії та пшеничних висівок» та наведено технологічну схему приготування (рис.1).

Визначено харчову цінність «Чизкейку полуничного з екстрактом стевії та пшеничними висівками» (табл. 3).

Проаналізувавши і порівнявши хімічний склад чизкейків контрольного і дослідного зразків, можна зробити висновок, що в десерті з додаванням стевії і висівок зменшилась енергетична цінність десерту на 6,1% і вміст вуглеводів – на 24,6%, збільшилась кількість мінеральних речовин: магнію – на 22,6%, заліза – на 13,4%, калію – на 12,3%, фосфору – на 9% та вітамінів: В₁ – на 20%, В₂ – на 18,2%, D – на 16,7%, РР – на 7,1%, С – на 7,2%. Кількість харчових волокон збільшилась на 70%. І як наслідок, покращилась харчова цінність продукту.

Табл. 3

Харчова цінність десерту «Чизкейк полуничний з екстрактом стевії та пшеничними висівками»

Нутрієнти	Контрольний зразок	Дослідний зразок	Дослід/контроль, %
1	2	3	4
Білки, г	11,6	12,3	6,03
Вуглеводи, г	19,1	14,4	-24,6
Харчові волокна, г	1,0	1,7	70,0
Кальцій, мг	92,1	98,1	6,5
Магній, мг	15,9	19,5	22,6
Калій, мг	107,6	120,8	12,3
Фосфор, мг	147,2	161,5	9,0
Залізо, мг	0,97	1,1	13,4
Вітаміни:			
Ретинол (А), мкг РЕ	93,8	99,7	6,3
Тіамін (В ₁), мг	0,05	0,06	20,0
Рибофлавін (В ₂), мг	0,22	0,26	18,2
Фолієва кислота (В ₉), мкг	21,1	22,1	4,7
Аскорбінова кислота (С), мг	6,9	7,4	7,2
Ергокальциферол (D), мкг	0,6	0,7	16,7
Нікотинова кислота (РР), мг	2,8	3,0	7,1
Енергетична цінність, на 100 г, ккал	203,9	191,4	-6,1

Таким чином, «Чизкейк полуничний з екстрактом стевії і пшеничними висівками можна рекомендувати для лікувально-профілактичного і дієтичного харчування, а також хворим на цукровий діабет та ожиріння.

Список літератури:

1. Черевко, О.І., Пересічний, М.І., Пересічна, С.М., Свідло, К.В., Грищенко, І.М., Тюрікова, І.С. Ліфіренко, О.С. (2017). *Інноваційні технології харчової продукції функціонального призначення* [Монографія]. Харків: ХДУХТ.
2. Класичний чізкейк з полуницею. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gurman.co.ua/chizkeik-z-polyniceu-9-receptiv/>
3. Збірник рецептур кулінарної продукції і напоїв (технологічних карт) для харчування дітей у дошкільних навчальних закладах / М.І. Пересічний, В.Н. Корзун, П.О. Карпенко, С.М. Пересічна та ін./ під ред. М.І. Пересічного. – К.: Видавничий дім "АртЕк", 2015. – 716 с.

АВТОНОМНИЙ ПОРТАТИВНИЙ КОМПЛЕКС ШВИДКОГО ВИЯВЛЕННЯ І РОЗПІЗНАВАННЯ ОБ'ЄКТІВ

Рій Володимир Богданович,

Національна академія Сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного

Ніколаєв Андрій Тадейович,

Національна академія Сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного

оптико-електронного виявлення об'єктів базується на засаді лазерних перетворювачів інфрачервоного діапазону (ІЧ) та відео систем. Найбільш важливим у процесі виявлення об'єктів інтелектуальним комплексом є сумісна робота системи неконтактних датчиків цілі різних типів, які входять до його складу, включаючи алгоритми, що супроводжують їх роботу.

Для підвищення завадозахисту АПК виявлення об'єкта комплектується двома і більшим числом датчиків. Кожен з прийнятих сигналів проходить по своєму каналу обробки і надходить на пристрій формування команди, яка представляє собою логічну схему «і». На виході цієї схеми формується команда лише в тому випадку, коли приймаються сигнали від об'єкта з усіх датчиків. Дослідження проводяться із застосуванням математичного моделювання і статистичних досліджень.

Розроблено алгоритм з елементами штучного інтелекту селекції виявлених об'єктів, та відокремлення їх від завад. Використання запропонованого алгоритму дозволяє здійснити високоточне виявлення швидкісних об'єктів за рахунок збільшення об'єму інформації про об'єкт.

Комплекс має автономне джерело живлення і призначений для ручного перенесення, а також встановлення на наземних транспортних засобах.

З метою раннього виявлення та подальшого точного визначення координат і параметрів об'єкта до складу АПК включено пристрої:

1. відеокамера видимого діапазону;
2. лазерний вимірювач дистанції на засаді часоплинної (Time-of-Flight, TOF) технології вимірювання відстані;
3. вимірювач положення об'єкта у площині на засаді координатно-чутливого сенсора;
4. TOF- камеру.

Відеокамера видимого діапазону та TOF-камера мають спільний об'єктив з 12-кратним збільшенням.

Можливість формування надкоротких лазерних імпульсів тривалістю імпульсу біля 1,0 нс на рівні 0,5 (ІЛПІ-111) дозволяє проводити вимірювання з високою у часі роздільною здатністю. В якості випромінювача застосовано

лазерний діод з оптичною потужністю 6000 Вт. Ідентифікація об'єктів відбувається за умови реєстрації фотоприймачем відбитого сигналу в часовому вікні між випромінюванням світлового імпульсу.

Детектором надкоротких лазерних імпульсів є високочутливий SiPM кремнієвий фото помножувач.

ToF камера (Time of Flight) або часопролітна камера – це спеціальний сенсор, здатний випромінювати світло і реєструвати швидкість його відбиття від об'єкта.

Збільшення дальності виявлення досягається за рахунок звуження поля зору, зменшення зони огляду і збільшення часу пошуку. Для раннього виявлення цілі використовується спільна робота відеокамери видимого діапазону та електронно-оптичного (лазерного) TOF вимірювача дальності ІЧ діапазону. Діапазон дистанцій TOF вимірювача дальності може бути встановлений заздалегідь. Якщо об'єкт виявлено на необхідній дальності, оператор у ручному режимі, або АКП у автоматичному режимі задіє вимірювач його положення у площині та TOF- відеокамеру.

Сигнали з TOF вимірювача дальності та вимірювача положення визначають параметри руху об'єкта, а 3D зображення, яке надає TOF- камера, дозволить визначити чи зображення з відеокамери видимого діапазону не є плоскою картинкою.

Сумісний аналіз сигналів, що надходять з усіх каналів комплексу, дозволить оператору з заданим ступенем вірогідності виявити та ідентифікувати ціль, що знаходиться у полі зору АКП. Отримана точність виміру кутового положення об'єкта для оптичної системи сенсора з кутом поля зору 15° склала чотири кутових хвилини.

Створення комплексу з можливістю універсального дистанційного автоматичного управління пошуком, виявленням рухомого об'єкта, а також супроводом об'єкта, що намагається ухилитися, дозволяє вирішити актуальну комплексну науково-технічну проблему.

Список літератури

1. Купріненко О. М. Обґрунтування принципів формування перспективних типів бойових броньованих машин // Системи озброєння і військова техніка. 2012. № 4(32). С. 40–46.
2. Купріненко А. Н., Голуб В. А. Выбор рационального варианта проектной гипотезы технического облика перспективных типов боевых бронированных машин // Системи озброєння і військова техніка. 2013. № 3(35). С. 24–28.
3. Бісик С. П., Бойко Г. О. Деякі дані сучасного стану й тенденцій розвитку колісних бойових броньованих машин // Озброєння та військова техніка : щокв. наук.-техн. журн. / ЦНДІ ОВТ ЗСУ. 2014. № 3(3). С. 20–24. DOI: [https://doi.org/10.34169/2414-0651.2014.3\(3\).15-19](https://doi.org/10.34169/2414-0651.2014.3(3).15-19).

ВПЛИВ ТОПОЛОГІЇ НА КОНФІГУРАЦІЮ РУХОМИХ МУЛЬТИРАНГОВИХ МЕРЕЖ

Слюсар Вадим

д.т.н., професор
ЦНДІ ОБТ ЗСУ

Перепеліцин Сергій

Institute of Netcentric, м. Київ

Писаренко Роман

ВІ КНУ ім. Т.Шевченка

Архітектура мобільних бездротових мереж має динамічну структуру, яка припускає відсутність базових станцій і фіксованої маршрутизації. Вузли таких мереж повинні швидко адаптуватися до змін топології радіомережі та максимально використовувати мережеві ресурси.

Причиною неможливості застосування сучасних аналітичних методів розрахунку до моделей інформаційних мереж зв'язку, особливо зі складними топологіями, є те, що вони ґрунтуються на стохастичній природі вхідного трафіку і формують імовірнісні математичні моделі теорії систем масового обслуговування, які не передбачають використання інформації про структуру топології радіомережі. Зміна стану інформаційних радіомереж при тензорній методології розглядається як перетворення в системі координат. Тензорний аналіз дозволяє прогнозувати стан мережі на інтервалі розгляду не тільки на основі динаміки інформаційних потоків, а й з урахуванням топології мережі, а також задіяних в ній протоколів та інтерфейсів. Рішення завдання множинного доступу повинно припускати врахування просторового фактора, особливо при слабкій зв'язності радіомережі. Динаміка топології погіршує ефективність передачі інформації в мережі, ситуація ускладнюється випадковістю топології.

Разом з тим, невирішеним є науково-технічне завдання зі створення технології ефективного контролю за топологією однорангової мобільної самоналагоджувальної радіомережі тактичного рівня й управління зміною показників її функціонування в умовах впливу активних радіоперешкод.

Для аналізу тактичних радіомереж зв'язку широко використовуються математичні моделі у вигляді графів [1], що являють собою сукупність вершин (вузлів комутації мережі), поєднаних за допомогою ребер (каналів зв'язку або маршрутів). Як приклад схема радіомережі на рис. 1 може бути представлена у вигляді графа, що складається з п'яти вузлів і десяти ребер.

Рис. 1. Схема радіомережі у вигляді графа з п'яти вузлів і десяти ребер

Традиційно властивості графа описуються матрицею інцидентності G [1]. Матриця GG^T є більш інформативною, оскільки, елементи на її головній діагоналі відповідають кількості маршрутів передачі даних (ребер), що виходять з тієї чи іншої вершини - вузла мережі. Елементи в рядках і стовпцях поза головною діагоналлю матриці GG^T вказують на наявність загальних ребер у відповідній парі вершин (табл. 1).

Таблиця 1

Елементи квадратичної форми GG^T для мережі на рис.1

Вершини	V_1	V_2	V_3	V_4	V_5
V_1	3	1	1	0	1
V_2	1	2	1	0	0
V_3	1	1	2	0	0
V_4	0	0	0	0	0
V_5	1	0	0	0	1

Як відомо, топологія - це властивості просторів, такі, як зв'язність, орієнтовність, компактність, що залишаються незмінними при безперервних деформаціях. Управління топологією мобільної цифрової радіомережі засноване на оцінці її якості за ступенем зміни структурних характеристик і впливу елементів (вузлів комутації й каналів зв'язку) на деформацію структури. Перше передбачає дослідження вже сформованих структур, друге - можливість розробки алгоритмів структурної стійкості й тому є об'єктом подальшого розгляду.

Авторами запропонована методологія аналізу топології мобільної радіомережі тактичного рівня в розрізі завадостійкості мережевої структури. На відміну від методів, що існують, використання торцевого добутку матриць [2, 3] дозволяє розширити можливості аналізу топології тактичної мережі, автоматизувати окремі його етапи внаслідок формування матриць інцидентності другого й вищих порядків. Такий підхід є новою варіацією і розширює межі розв'язання задачі розподілу трафіку і завадостійкості радіомережі з урахуванням структури мережевої топології.

Аналіз топології радіомережі та візуалізацію результатів проведено за допомогою геоінформаційної системи ArcGIS 10 американської компанії ESRI. Модуль ArcGIS Geostatistical Analyst забезпечує геостатистичний аналіз і моделювання просторових даних, включаючи надання інтерактивних графічних

засобів підбору статистичних параметрів моделей просторових розподілів. Результати цього аналізу представлені у вигляді рисунків 2 - 3 та таблиць 2 - 5.

Варіант, при якому досягається максимальна дальність зв'язку між вузлами мережі, відповідає дальності зв'язку окремого вузла. Відповідна мобільна група, яка оснащена мережевими комунікаторами з OFDM сигналом, без вбудованої функції ретрансляції, буде впевнено забезпечена гарантованим зв'язком навіть в умовах застосування активних перешкод. При таких умовах вся мережа має 90 варіантів маршрутизації передачі даних з 90 можливих (100%).

Конфігурація групи що складається з абонентів радіомережі набуває форму кола (рис. 2 та табл. 2 – 3).

а)

б)

Рис. 2. Топологія радіомережі з 10 абонентів з конфігурацією у формі кола.

Варіант № 1 топології відповідає ситуації, при якій дальність зв'язку мережі між окремими вузлами зменшиться в три рази (рис. 3.а). Квадратична форма GG^T для такого варіанту представлена в табл. 2.

За таких умов вся мережа має 61 варіант маршрутизації для передачі даних з

90 можливих (68%). При відсутності впливу активних перешкод можливо забезпечити зв'язок між собою для всіх абонентів групи.

Таблиця 2

Елементи квадратичної форми GG^T для мережі за варіантом № 1

Вершини	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V
V	8	1	1	0	0	1	1	1	1	1
V	1	5	1	0	0	1	1	1	0	0
V	1	1	6	1	1	1	1	0	0	0
V	1	0	1	5	1	1	0	0	1	0
V	0	0	1	1	4	1	0	0	1	0
V	1	1	1	1	1	9	1	1	1	1
V	1	1	1	0	1	1	8	1	1	1
V	1	1	0	0	0	1	1	5	0	1
V	1	0	0	1	1	1	1	0	6	1
V	1	0	0	0	0	1	1	1	1	5

Варіант № 2 описує топологію, при якій дальність зв'язку мережі між окремими вузлами зменшиться в п'ять разів (рис. 3.б). Добуток матриць інцидентності GG^T для такого варіанту представлений в табл. 3.

Таблиця 3

Елементи квадратичної форми GG^T для мережі за варіантом № 2

Вершини	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V
V ₁	5	1	1	0	0	1	1	1	0	0
V ₂	1	2	0	0	0	0	0	1	0	0
V ₃	1	0	2	1	0	0	0	0	0	0
V ₄	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
V ₅	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0
V ₆	1	0	0	0	0	4	1	0	1	1
V ₇	1	0	0	0	0	1	4	1	0	1
V ₈	1	1	0	0	0	0	1	3	0	0
V ₉	0	0	0	0	1	1	0	0	3	1
V ₁₀	0	0	0	0	0	1	1	0	1	3

При цьому, в умовах застосування активних перешкод гарантований зв'язок можуть забезпечити шість з десяти вузлів радіомережі. Вся радіомережа має 22 варіанти маршрутизації з 90 можливих (46%). При розосередженні групи на місцевості гарантований зв'язок між вузлами мережі в умовах активних перешкод може бути забезпечений фрагментарно, при цьому втрачається централізоване управління групою, яка розпадається на дві частини (рис. 2 – друга частина групи виділена червоним кольором).

При умовах, які задані вище, змінимо топологію однорангової радіомережі тактичного рівня на конфігурацію у формі **еліпс** (рис. 3 та табл. 4 – 5). Проаналізуємо, як зміниться стійкість радіомережі у порівнянні з варіантом, коли конфігурація наближена до кругової.

Варіант № 3 відповідає конфігурації, при якій дальність зв'язку мережі між окремими вузлами зменшується в три рази (рис. 3.а). Квадратична матрична форма, що сформована з матриць інцидентності GG^T , для такого варіанту представлена в табл. 4. При цьому, в умовах застосування активних перешкод зв'язок можуть забезпечити всі десять вузлів. Вся радіомережа має 77 варіантів маршрутизації передачі даних з 90 можливих (86%).

Таблиця 4

Елементи квадратичної форми GG^T для мережі за варіантом № 3

Вершини	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V
V ₁	9	1	1	1	1	1	1	1	1	1
V ₂	1	6	1	0	0	1	1	1	0	1
V ₃	1	1	9	1	1	1	1	1	1	1
V ₄	1	0	1	8	1	1	1	1	1	1
V ₅	1	0	1	1	6	1	0	0	1	1
V ₆	1	1	1	1	1	9	1	1	1	1
V ₇	1	1	1	1	0	1	6	1	1	1
V ₈	1	1	1	1	0	1	1	8	1	1
V ₉	1	0	1	1	1	1	1	1	8	1
V ₁₀	1	0	1	1	1	1	1	1	1	8

а)

б)

Рис. 3. Топологія радіомережі з 10 абонентів з конфігурацією у формі еліпс.
У порівнянні з конфігурацією, наближеною до форми кола, стійкість

радіомережі в цілому покращилася на 18% шляхом збільшення щільності абонентів уздовж умовної лінії.

Наступний з досліджених варіантів топології мережі - варіант № 4, при якому дальність зв'язку між вузлами мережі скорочується в п'ять разів (рис. 3.б). Відповідний добуток матриць інцидентності GG^T для такого варіанту представлений в табл. 5.

Таблиця 5

Елементи квадратичної форми GG^T для мережі за варіантом № 4

Вершини	V ₁	V ₂	V ₃	V ₄	V ₅	V ₆	V ₇	V ₈	V ₉	V ₁₀
V ₁	6	1	1	0	0	1	1	1	0	1
V ₂	1	3	0	0	0	0	1	1	0	0
V ₃	1	0	7	1	0	1	1	1	1	1
V ₄	0	0	1	5	1	1	0	0	1	1
V ₅	0	0	0	1	2	0	0	0	1	0
V ₆	1	0	1	1	0	6	1	0	1	1
V ₇	1	1	1	0	0	1	6	1	0	1
V ₈	1	1	1	0	0	0	1	5	0	1
V ₉	0	0	1	1	1	1	0	0	5	1
V ₁₀	1	0	1	1	0	1	1	1	1	7

При четвертому варіанті в умовах застосування активних перешкод гарантований зв'язок можуть забезпечити дев'ять з десяти вузлів. За таких умов вся мережа має 50 варіантів маршрутизації передачі даних з 90 можливих (56%). При цьому зв'язок можливий для дев'яти абонентів групи з десяти. У порівнянні з варіантом конфігурації, наближеним до кола, стійкість мережі в цілому покращилася на 10% шляхом, що пояснюється збільшенням щільності абонентів (вузлів) уздовж умовної лінії.

Таким чином, проаналізована динаміка конфігурації групи радіомереж, яка набуває форму кола й еліпсоїдну форму. Завдяки застосуванню методу торцевого множення матриць і аналізу топології графа мультирангової мережі досліджена стійкість такої групи, через аналіз максимально можливих варіантів маршрутизації між вузлами радіомережі. Число гарантованих маршрутів комутації між вузлами такої групи постійно змінюється, і для управління такою групою важливо контролювати та підтримувати топологію, яка не перейде кордону топологічної невизначеності.

Список літератури

1. Ф. Харари. Теория графов. М.: Мир, 1973, 300 с.
2. Слюсар В.И. Торцевые произведения матриц в радиолокационных приложениях// Известия высших учебных заведений. Радиоэлектроника.- 1998. - Том 41, № 3.- С. 71 - 75.
3. Слюсар В.И. Семейство торцевых произведений матриц и его свойства// Кибернетика и системный анализ. – 1999.- Том 35; № 3.- С. 379-384.- DOI: 10.1007/BF02733426

ОПТИМІЗАЦІЯ РЕЦЕПТУРНОЇ КОМПОЗИЦІЇ СУХОЇ КОМПОНЕНТИ РОСЛИННОГО НАПОЮ ЗА СИМПЛЕКС-МЕТОДОМ

Усатюк Світлана,

канд. техн. наук, доцент

Національний університет харчових технологій,

Тищенко Олена,

старший викладач

Національний університет харчових технологій,

Сироватко Юлія,

здобувач вищої освіти

Національний університет харчових технологій,

Важливим науковим напрямом харчової галузі України є конструювання харчової продукції із заданими споживчими властивостями. Належне поєднання рецептурних компонентів забезпечує створення продукції зі скорегованим нутрієнтним складом.

Встановлено, що особливу популярність набирають аналоги молока та молочної продукції, які в розвинутих країнах світу вже виокремились у повноцінну товарну групу. Створення багатокомпонентних рослинних аналогів молочних продуктів є актуальною задачею в умовах розвитку сучасного виробництва. Такі напої не містять лактози, тваринних жирів, зокрема холестерину, є цінним джерелом поліненасичених жирних кислот, вітамінів групи В, мінеральних речовин, а виробляють їх на основі зернових, бобових культур і горіхів.

Використовуючи метод взаємного збагачення вітамінів групи В, можна створити таку рецептурну композицію сухої компоненти рослинного напою, вітамінний склад якої дозволяв би забезпечувати потреби організму.

Далі наводимо розрахунок рецептурної композиції з використанням зерна сочевиці та сої: X_1 – кількість вітамінів групи В у зерні сочевиці; X_2 – кількість вітамінів групи В у зерні сої.

Для визначення оптимального співвідношення рецептурних компонентів ($X_1 + X_2$) для забезпечення 50% від добової потреби вітамінів групи В складаємо систему рівнянь згідно з даними табл. 1.

Таблиця 1 – Вміст вітамінів групи В у зерні сочевиці та сої

Вітамін	Добова потреба, мг/добу	Вміст у сочевиці, (мг/100 г) / % до потреби	Вміст у сої, (мг/100 г) / % до потреби	50% від добової потреби, мг
1	2	3	4	5
B ₁	1,2	0,9 / 72,8	0,9 / 72,8	0,6
B ₂	1,2	0,2 / 16,2	0,9 / 66,9	0,6
B ₃	16	2,6 / 16,3	1,6 / 10,1	8,0
B ₄	500	96,4 / 19,3	115,9 / 23,2	250
B ₅	5	2,1 / 42,8	0,8 / 15,9	2,5
B ₆	1,3	0,5 / 41,5	0,4 / 29,0	0,65
B ₉	0,4	0,479 / 119,8	0,375 / 93,8	0,2

Систему рівнянь у табл. 2 розраховуємо відносно вітамінів, потреба яких забезпечується найменше (B₄, B₅).

Отримуємо: $X_1 = 0,54$, $X_2 = 1,71$.

Знаходимо вміст вітамінів групи В у 100 г суміші та відсоток забезпечення їхньої добової потреби (табл. 2).

Таблиця 2 – Вітамінний склад рецептурної композиції

Вітамін	Система рівнянь	Кількість вітаміну, мг/100г	Забезпечення добової потреби, %
		$X_1 + X_2 = 0,54 + 1,71$	
1	2	3	4
B ₁	$0,9X_1 + 0,9X_2 = 0,6$	2,00	167
B ₂	$0,2X_1 + 0,9X_2 = 0,6$	1,65	138
B ₃	$2,6X_1 + 1,6X_2 = 8$	4,14	26
B ₄	$96,4X_1 + 115,9X_2 = 250$	250,25	50
B ₅	$2,1X_1 + 0,8X_2 = 2,5$	2,50	50
B ₆	$0,5X_1 + 0,4X_2 = 0,65$	0,95	73
B ₉	$0,479X_1 + 0,375X_2 = 0,2$	0,89	223

Дані таблиці показують, що вітамінний склад рецептурної суміші суттєво покращений. Знаходимо кількісні співвідношення сировинних компонентів. Відповідно до літературних даних вміст вітамінів групи В у зерні сочевиці становить 0,10%; X_1 (кількість вітамінів групи В у зерні сочевиці) = 0,54, отже сочевиці необхідно 540 частин. Аналогічно розраховуємо для зерна сої: вміст вітамінів групи В становить 0,12%; X_2 (кількість вітамінів групи В у зерні сої) = 1,71. Отримуємо 1425 частин. У відсотках необхідна кількість сочевиці буде становити 27,5%, сої – 72,5%.

Висновок

На сьогодні існують потенційні можливості для подальшого розроблення і впровадження нових продуктів. Зокрема, перспективними є розроблення та

дослідження споживчих сухих композицій для рослинних аналогів молока з бобової та горіхової сировини.

Шляхом оптимізації рецептурної композиції за симплекс-методом встановлено, що для створення сухої бобової суміші, яка б забезпечувала близько 50% добової потреби організму людини у вітамінах групи В, необхідне наступне співвідношення: сочевиці – 27,5%, сої – 72,5%. Використання даної суміші як основи для виготовлення рослинних напоїв допомагає збагатити продукт вітамінами групи В.

Список літератури

1. Мотузка, Ю. Ринок аналогів молочних продуктів рослинного походження: світові тренди / Ю. Мотузка, А. Кошельник // Товари і ринки. – 2019. – №3. – С. 38-49.
2. Шульга, О. С. Оптимізація технології виробництва екструзійних картоплепродуктів з використанням додаткової сировини. – Наукові праці НУХТ. – 2014. – Том 20, №6. – С. 212-218.
3. Скурихин, И. М. Химический состав российских пищевых продуктов: Справочник; ред. И. М. Скурихин, В. А. Тутельян. – М.: ДеЛи принт. – 2002. – 236 с.

МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ СИСТЕМ ПРОМЕНЕВОГО ОПАЛЕННЯ ЗА КРИТЕРІЄМ МІНІМУМУ ВИРОБНИЦТВА ЕНТРОПІЇ

Череднік Артем Дмитрійович

Кандидат технічних наук, доцент кафедри ТГВ та ТВЕР,
Харківський національний університет будівництва та архітектури

Бурда Юрій Олександрович

Кандидат технічних наук, асистент кафедри ТГВ та ТВЕР,
Харківський національний університет будівництва та архітектури

Півненко Юрій Олександрович

Кандидат технічних наук, асистент кафедри ТГВ та ТВЕР,
Харківський національний університет будівництва та архітектури

В даний час проблема енергозбереження є однією з найважливіших для будівельного комплексу України.

Сучасні системи опалення і нове обладнання дозволяють вирішити проблему обігріву промислових і адміністративних будівель значно більш економічно і ефективніше. Одним з прогресивних методів опалення приміщень різних об'єктів є променеве водяне опалення, яке порівняно з класичним паровим і газовим опаленням, вимагає значно менше затрат [1-5].

Метою даної роботи є розробка методики оптимізації параметрів променевої водяної системи опалення з використанням в якості критерію мінімальне виробництво ентропії (мінімальне розсіювання енергії в системі).

Виробництво ентропії при теплообміні панельної системи зі споживачем (огорожа, повітря) визначається за формулою:

$$\Delta S = W \ln \left(\frac{T''}{T'} \right) + Q / T_0 \quad (1)$$

де T' и T'' - температури на вході і виході панельної системи відповідно, К; W - витратна теплоємність води, Вт/К; Q - теплова потужність панельної системи, Вт; T_0 - температура споживача, К.

Перший доданок цієї формули є спад ентропії води, друге - збільшення ентропії споживача. Неважко показати, що виробництво ентропії не сильно залежить від витрати води.

При заданій тепловій потужності Q другий доданок формули (1) є постійним. Перший доданок можна записати як $W \ln(1 - Q / WT')$. Оскільки відношення T'' / T' близьке до одиниці, то $W \ln(1 - Q / WT') \approx -Q / (WT')$.

Тоді отримаємо:

$$W \ln \left(\frac{T''}{T'} \right) \square -Q / T' \quad (2)$$

Таким чином, ΔS майже не залежить від витратної теплоємності W , а, отже, і від витрати води. Однак очевидно, що теплова потужність панельної системи істотно залежить від витрати води.

Витрата води повинна бути досить великою, щоб забезпечити задану теплову потужність панельної системи, і, крім того, гарантувати досягнення в трубі турбулентного режиму течії, оскільки в разі ламінарної течії теплова потужність, за даними розробників, знижується на 15%.

У технічній документації по панелям Zehnder наведено графік для визначення мінімальної витрати води в трубі [6]. При температурі 40 °C мінімальний витрата дорівнює 0,017 кг/с, що збігається з результатом розрахунку, наведеного вище.

Інтервал варіювання температури води в прямому трубопроводі 50-90 °C.

Задачі оптимізації панельної опалювальної системи формулюються наступним чином:

Виробництво ентропії $\Delta S \rightarrow \min$; при обмеженнях теплова потужність $Q = 80000$ Вт; масова витрата води, що припадає на одну трубу $m_1 > 0.017$ кг/с; різниця між температурами води в подавальному і зворотному трубопроводах $\Delta t < \Delta t_{\max}$.

Крім того, можна задати обмеження на втрату тиску Δp і на загальну площу панельної системи F , пропорційну кількості панельних стрічок.

Пояснимо зміст зазначених обмежень.

1. Теплова потужність 80000 Вт трохи менше тепловтрат (83400 Вт), проте її дефіцит компенсується за рахунок колекторних пар, теплова потужність яких становить приблизно 10% від загальної теплової потужності.

2. Виконання цього обмеження гарантує турбулентний режим течії води в трубі.

3. Невиконання цього обмеження призводить до значної нерівномірності обігріву по довжині панельної стрічки.

Як показано вище, вплив масової витрати води на виробництво ентропії є незначним. Таким чином, масова витрата повинна бути мінімально можливою серед витрат, що забезпечують задану теплову потужність і турбулентний режим течії води.

Мінімальна витрата води, яка визначається з обмеження 3 дорівнює:

$$m' = Q / (4200 \cdot \Delta t_{\max}). \quad (3)$$

Мінімальна витрата води, яка визначається з обмеження 2 дорівнює:

$$m'' = 0,017 \cdot k, \quad (4)$$

де k - кількість панельних стрічок.

Отже, витрата води повинна перевершувати максимальну з цих значень. Якщо прийняти $\Delta t_{\max} = 20^\circ\text{C}$, а $k = 15$, то отримаємо $m' = 0,95$ кг/с, $m'' = 1$ кг/с. Таким чином, витрата води повинна бути більше 1 кг/с.

Крім того, витрата повинна бути досить великою, щоб забезпечити задану теплову потужність. Початкове наближення для витрати води необхідно вибрати

так, щоб забезпечити потрапляння в допустиму область, тобто область, в якій виконані всі зазначені вище обмеження. Може виявитися, що при даних розмірах панельної системи і температурі в трубопроводі, що подає задана теплова потужність не досягається ні при якій витраті води.

Список літератури:

1. Абакумов В.А., Коваль Т.В. Перспективы систем инфракрасного отопления /Промышленная энергетика. 2002. – №4. – С.35-37.
2. Инфракрасные системы отопления //МТТ. Мир техники и технологий. – 2005. –№8. – с. 66-67.
3. Шумилов Р.Н., Толстова Ю.И., Поммер А.А. Лучистое отопление – мифы и реальность / С.О.К. Сантехника, отопление, кондиционирование. – 2006. – № 1. – с.56,58.
4. Болотских Н.Н. Чередник А.Д. Инфракрасное отопление производственных помещений большой высоты. Науковий Вісник будівництва.- Харків: ХНУБА, 2012 №67. – 446 с. – с. 337-350.
5. Чередник А.Д. Методика испытаний систем радиационного водяного отопления. Науковий Вісник будівництва.- Харків: ХНУБА, 2012 №70 – 493с., с. 363-367.
6. Web site: <http://www.zehnder-systems.com>

МЕТОДИ ЗМІЦНЕННЯ ДЕТАЛЕЙ І АЛГОРИТМ ЇХ ВИБОРУ

Чернета Олег Георгійович

к.т.н., доцент

Дніпровський державний технічний університет

Сасов Олександр Олександрович

к.т.н., доцент

Дніпровський державний технічний університет

Кубич Вадим Іванович

к.т.н., доцент

Національний університет Запорізька політехніка

У світовій практиці, для створення зносостійких структур на поверхні деталей у машинобудівному виробництві, застосовують безліч підходів - методів і способів зміцнення поверхневого шару. Це і використання високолегованих сталей, це новітні технології обробок і способів зміцнення, що дозволяють одержати на відповідних сталях зносостійкі структури з особливими властивостями [1]. Але використання окремих ефективних технологій обмежується вартістю вихідних матеріалів, технологічного обладнання, безпечністю технологічних процесів та іншими чинниками.

За допомогою новітніх технологій обробок і зміцнення є можливість використання звичайних матеріалів, що найбільш розповсюджені у виробництві деталей (середньо вуглецеві сталі). Особливі властивості – високі фізико-механічні характеристики, показники міцності, витривалості, зносостійкості, жаростійкості і т.п. надають відповідні технології обробок і зміцнення поверхневого шару. У світовій практиці по використанню тих чи інших технологій доведено, що у більшості випадків достатньо оброблювати не всю деталь, а тільки ті локальні зони поверхні деталі, які знаходяться у безпосередньому, трибологічному контакті інших деталей і сприймають високі контактні, швидкісні, температурні навантаження.

Основною метою цієї роботи є пошук методів і технологій обробок для виявлення оптимального балансу між вартістю технологічних процесів зміцнення і кінцевого результату – міцних, фізико-механічних поверхні деталі [1-3].

Різнокольоровими стовпчиками показані технологічні способи обробки та зміцнення поверхневого шару деталі.

Розміщення стовпчиків на площині поверхневого шару обумовлено тим кінцевим результатом, що відповідають структурним перетворенням в сталях, їх фізико-механічним властивостям і характеристикам. Кожний вид обробки на

відповідному матеріалі і при напрацьованих технологічних режимах з великою ступеню імовірності дає потрібний результат.

На рис.1 схематична надана багатовимірна модель коливання фізико-механічних властивостей поверхневого шару деталей залежно від технологічних методів обробки та зміцнення поверхні.

Рис.1. Схематична багатовимірна модель коливання фізико-механічних властивостей поверхневого шару деталей залежно від технологічних методів обробки та зміцнення поверхні.

В центрі поверхні закладена обмежена зона з найбільш привабливими міцними і фізико-механічними характеристиками. Вплив технологічних способів обробки і зміцнення різний. В залежності від потрібного результату можливо вибирати і комбінувати технологічними процесами. Висота стовпчиків обумовлена наступними факторами, які висвітлюють економічні показники – вартість технологічного обладнання, енергоспоживання, тривалість технологічного процесу, об'єм виробництва, безпечність і т.п. Умовно на площині поверхні, що обмежена зоною допущених і необхідних міцних характеристик є шкала з вимірами мікротвердості поверхні залежно від технологічних способів обробки. Максимальну мікротвердість мають технологічні способи обробки з використанням технологій борування і бороцементації ($H_{\mu} = 15000 - 16000$ МПа) [4-6].

При дослідженні методом електронної мікроскопії і рентгено - фазового аналізу поверхні виявлено що поверхневий шар складається з колоній боридів металу типу FeB і Fe₂B для борування і карборидів типу Fe₂₃(BC)₆ з боридами FeB і Fe₂B. Поверхня має зубчасто подібну структуру. Висока мікротвердість забезпечує поверхні найвищу зносостійкість, але шар поверхні ($h = 25 - 40$ мкм)

крихкий і при незначних знакоперемінних навантаженнях, температурних коливань приводить до тріщиноутворення і руйнуванню.

Лазерна обробка за рахунок миттєвого нагріву і охолодження сприяє утворенню на поверхні мартенситу різних видів (від стовпчастого з голкоподібною формою до безструктурного, мілкодисперсійного). Мікротвердість поверхні середньо вуглецевих сталей після лазерної обробки коливається від ($H_{\mu} = 8500 - 11000$ мПа) [3]. Будова поверхневого шару відрізняється неоднорідністю, що обумовлено зоною лазерного впливу і охолодження. Обмежена зона впливу лазерного променя. Схожі процеси відбуваються при обробці поверхні струмами високої частоти. Недоліками цих процесів є складність обробки великих за площею поверхнею.

Іонно плазмове азотування засноване на дифузійному осадженні у вакуумній камері в середовищі інертного газу часток матеріалу катодів. В залежності від матеріалу катоду (Ti, Zr) і азотовміщуючого середовища отримуємо нітриди TiN, ZrN на поверхні з показниками мікротвердості $H_{\mu} = 4500 - 5000$ мПа.

Одним із продуктивних методів зміцнення є середнє температурне азотування. Процес відбувається в печах шахтного типу при температурі $700 - 750^{\circ}\text{C}$ в середовищі аміаку і витримкою $t = 96$ год. Об'єм садки печі складає до 6000 кг. В результаті азотування одержуємо поверхні з мікротвердістю до $H_{\mu} = 6500$ мПа з глибиною проникнення азоту до 200 мкм. Азотований шар утворюється за рахунок наявності колоній нітридів типу Fe_2N , Fe_3N .

Перевагами цих методів перед звичайною термічною обробкою є те, що наряду з структурними змінами (мартенситними перетвореннями) в будові сталевих деталей виникає міцний захисний поверхневий шар. Так при азотуванні, процесів ППА утворюються захисний шар і плівки, що мають високі зносостійкі і антикорозійні властивості.

У сучасному машинобудуванні набувають поширене використання комбінованих методів обробки, що дозволяють поєднати переваги і усунути недоліки окремих технологій обробки. Так лазерна обробка при борованні роздріблює зубчасту будову борованого шару і утворює мілко дисперсну шароподібну структуру, знімає внутрішні напруження між кристалової решітки. При незначному зниженні мікротвердості в поверхневому шарі $H_{\mu} = 12000 - 12500$ мПа значно підвищується пластичні властивості матеріалу [6-8].

Після азотування лазерна обробка приводить до утворення на поверхні зон безструктурного мартенситу (гарденіту [9].) і колоній карбонітридів $\text{Fe}_2(\text{CN})$, $\text{Fe}_3(\text{CN})$. Мікротвердість в поверхневому шарі складає $H_{\mu} = 10000 - 11500$ мПа.

Дослідження під поверхових шарів виявили у ряді випадках по глибині перебудови структурних складових – продукти перебудови мартенситу в тросто мартенсит і тростит. Далі по глибині, де вплив лазерного променя був не такий інтенсивним і швидкість охолодження не критична, спостерігається утворення структур сорбіту до серцевини з феріто-перлітною структурою для середньо вуглецевих сталей з показниками мікротвердості $H_{\mu} = 2000 - 2500$ мПа [10].

Висновки. Для керування фізико-механічними властивостями поверхней деталей необхідно чітко уявляти умови роботи деталі, навантаження, агресивність середовища, взаємодію з контактуючими парами тертя та т.п.

Виходячи із наданого запиту про властивості і характеристику поверхні, здійснити економічне обґрунтування методів і способів обробки робочих поверхней деталей, здійснювати постійний контроль за технологічним процесом зміцнення і кінцевим результатом - якістю поверхневого шару.

Список літератури:

1. А.Г. Суслов, Ю.В. Гуляев, А.М. Дальский и др. Качество машин / //Справочник. Т2 М. Машиностроение 1995 – С.430.
2. Ю.М. Внуков, В.О. Залога. Зношування і стійкість різальних лезових інструментів. Навчальний посібник. / Суми. СДУ 2010. - С.247.
3. О.Г. Чернета, В.І. Сухомлін, О.М. Коробочка / Дослідження мікроструктури зношених деталей автомобілів із сталі 45 при відновлені і багатократній термічній обробці. //Перспективні технології та прилади. м. Луцьк червень 2017 р. –ЛНТУ, – Вип.10(1) – 2017. С.212-217.
4. Иванов С.Г., Гармаева И.А., Андросов А.П., Гурьев А.М., Зобнев В.В., Гурьев М.А., Марков В.А. Фазовые превращения и структура комплексных боридных покрытий. //Ползуновский вестник.-№1/1.- 2012. –С. 80-83.
5. Гурьев А.М., Лыгденов Б.Д., Гурьев М.А., Мэй Шунчи, Власова О.А. Борирование малоуглеродистой стали. //Международный журнал экспериментального образования.- 2015.-№12 –С. 572-573.
6. S.A. Firstov, S. R. Ignatovich, I. M. Zakiev, Size effect in the micro- and nanoindentation and its compensation with regard for the specific features of initial contact. Strength Mater. 2009. Vol. 41, Issue 2, pp. 147-155. DOI: 10.1007/s11223-009-9116-5
7. О.Г. Девоино / Технология формирования износостойких поверхностей лазерным легированием / - Минск: УП «Технология», 2001. -180 с.
8. Л.С. Малинов. Дифференцированные обработки сплавов для повышения их свойств – перспективное направление в материаловедении. /Новые материалы и технологии в металлургии и машиностроении.// Науковий журнал 2'2012 Запоріжжя, ЗНТУ -51-56с.
9. А.С. Завьялов, Г.Н.Теплухин, К.В. Габеев /Умови і механізм утворення безструктурного мартенсіту (гарденита)./ Металознавство і термічна обробка металів.- №10.-1979.-11-12с.
10. Франценюк И.В., ФранценюкЛ.И. Альбом микроструктур чугуна, стали, цветных металлов и их сплавов. –М.:ИКЦ «Академкнига», 2004. -136с.

ИССЛЕДОВАНИЕ РАБОТЫ ПОЛУПРОВОДНИКОВЫХ ПРЕОБРАЗОВАТЕЛЕЙ НА IGBT ПРИ ПЕРЕМЕЩЕНИИ РАБОЧЕЙ ТОЧКИ

Чернышов Николай Николаевич

к.т.н., с.н.с., доцент

Белоусов Александр Владимирович

к.т.н., доцент

Риплингер Вланислав Дмитриевич

студент

Белгородский государственный технологический университет им. В.Г. Шухова
г. Белгород, Россия

Аннотация. Практическое значение результатов заключается в исследовании форм напряжений и токов при коммутационных процессах. Для этого использованы уравнения колебательных контуров с учетом особенностей элементной базы. Программой Comsol Multiphysics-5.5 сделан расчет концентрации электрических зарядов, легирующей примеси и распределение электрического потенциала в IGBT с целью параметрической оптимизации. Разработана методика оценки динамических потерь мощности в IGBT полупроводникового преобразователя. Методика основана на методе переключающих функций и ориентирована на преобразователи, управляемые векторными способами ШИМ. Рассмотрен пример расчета динамических потерь мощности в трехфазном преобразователе напряжения.

Ключевые слова: рабочая точка, силовой каскад, переходные процессы, динамические потери мощности, преобразователь.

Введение

Силовая электроника помимо решения задач энергосбережения и экономии материалов также принимает участие в решении важнейших проблем экологии. В настоящее время ведутся активные поиски альтернативных источников энергии, а также методов снижения энергопотребления электроаппаратурой, главным образом – бытовой и промышленной электроаппаратурой. Одновременно с этим растут требования к электромагнитной совместимости силовой преобразовательной техники между собой, а также с параллельно работающим оборудованием. Таким образом, унификация преобразователей электрической энергии является наиболее актуальной задачей. Полупроводниковая элементная база в настоящее время является одной из фундаментальных основ развития силовой электроники. Современные ключевые элементы – IGBT способны работать в высоковольтных устройствах. При работе на реактивную нагрузку возникают различные переходные процессы,

паразитные флуктуации и токовые всплески, которые приводят к резкому повышению потерь на ключевых элементах. Для повышения частоты преобразования электрической энергии необходимо заменить IGBT, а при разработке схемы устройства добиться оптимального взаимодействия всех элементов. При правильном расчете всех узлов и элементов схемы возникновение нежелательных эффектов является неизбежным вследствие особенностей ВЧ преобразования энергии. Борьба с этими эффектами решается введением в силовую часть реактивных элементов. Это позволяет снизить коммутационные потери. Особенности применения ШИМ для восстановления гармонического сигнала на повышенной частоте рассматриваются на примере использования интегральных схем DSC-контроллеров семейства 56F8xxx производства Freescale. [1, P.1174 –1181]. При импульсном восстановлении гармонических сигналов вводится коэффициент модуляции m , который будет определяться отношение амплитуды основной гармоники восстанавливаемого входного сигнала и половины амплитуды напряжения питания силового каскада. Этот коэффициент может применяться не только для описания устройств управления электроприводами, но и при амплитудной регулировке мощности. Наиболее адекватным методом анализа потерь на IGBT может быть использование аппроксимаций характеристик этих элементов посредством полиномиальных уравнений. Коэффициенты этих уравнений зависят от электрофизических свойств областей IGBT, которые определяются концентрациями примесей. На рис.1 показано расчет распределения концентрации легирующей примеси и электрического потенциала в IGBT при малых напряжениях.

Рис.1. Расчет концентрации примеси и электрического

Распределение потенциала показало влияние областей с высокой проводимостью (сильно легированная область истока на рис. 1а), а также показано распределение потенциала вдоль проводящего канала (рис. 1б).

1. Динамические потери в преобразователях на IGBT

Потери в моменты переходных процессов определяются на основании

анализа эквивалентных цепей [2, P.201-206]. Зададимся упрощениями:

- Всплески токов на частоте коммутации малы по сравнению с величиной тока за период (достигается при введении в схему дополнительных снабберов);
- Температура кристаллов IGBT и инверсных диодов постоянна);
- Переключение IGBT мало по сравнению с длительностью импульса.

Уравнение для динамических потерь IGBT получено в результате аппроксимации зависимости потерь от величины коммутируемого тока с учетом величины напряжения питания [3, P.583-588]

$$P_{ON+OFF/T} = f \times \left(\frac{A_{ON+OFF/T}}{4} \dot{I}_1^2 + \frac{B_{ON+OFF/T}}{\pi} \dot{I}_1 \right), \quad (1)$$

Для численной оценки выберем типичный преобразователь, например, трехфазный IGBT модуль 600В×16А IRAMX16UP60А серии IMOTION производства International Rectified (рис.2) [4, P.9-15].

Рис.2. Модуль 600В×16А IRAMX16UP60А

Типичные значения для работы данного модуля следующие: частота коммутации – 12кГц; максимальный коэффициент заполнения импульса – 0,8; температура кристалла – 150°С. Расчет динамических потерь показаны на рис.3.

● – IGBT($V=450V$); ● – IGBT($V=320V$); ● – диод($V=450V$); ● – диод($V=320V$)

Рис. 3. Динамические потери на IGBT и инверсных диодах

Как показывают расчеты, потери практически линейно зависят от тока. Это, в частности, можно отнести к несовершенству модели, основанной на элементах

с линейными характеристиками [5, P.11-14]. Тем не менее, они достаточно хорошо согласуются с экспериментальными результатами.

2. Результаты исследования свойств силовых каскадов

Приведенные выше оценки распределений концентраций носителей и потенциала в режиме насыщения и оценки потерь в переходных режимах позволяют сформировать полную оценку потерь. Потери переходных процессов определяются на основании анализа эквивалентных цепей [6, С.440-443].

Проведенный анализ разновидностей IGBT, предназначенных для работы в принципиально различных типах приборов показал, что их можно использовать: для статической или ВЧ коммутации нагрузки; для коммутации активной нагрузки либо нагрузки с реактивностью; для коммутации нагрузки с непосредственным ее включением либо с наличием промежуточных трансформирующих или накопительных устройств [7, С.160]. Для данных условий работы снабберы могут оказаться неэффективными за счет дополнительных потерь. Тем не менее, установленная особенность применения снабберов для коммутации больших напряжений – малых токов и для малых напряжений – больших токов, может оказаться полезной во многих случаях применения IGBT.

Выводы

Задача снижения динамических потерь и разработка методов защиты IGBT наиболее актуальна применительно к ВЧ преобразованию электрической энергии. В таких условиях IGBT испытывают максимальные перегрузки и максимальные динамические потери. Исследования потерь при максимальных нагрузках показали, что применение унифицированных цепей формирования траектории рабочей точки, позволяют снизить амплитуду токовых всплесков при включении IGBT до нескольких процентов относительно среднего значения коммутируемого тока. Сравнение методик расчета потерь на транзисторах и паспортных данных показали высокую адекватность.

Литература

1. Blaabjerg, F., Jaeger, U., Pedersen, J. (1994). Comparison of NPT and PT IGBT: devices for hard switching applications in Conference Record of the IEEE Industry Applications Society Annual Meeting, Vol.2. – P.1174 –1181.
2. Constapel, R., Korec, J., Baliga, B. (1995). Trench-IGBT with Integrated Diverter Structures: Yokohama, Proc., ISPSD. – P.201-206.
3. Gerstenmaier, Y., Scheller, G., Hierholzer, M. (1995). Short Circuit Ruggedness, Switching and Stationary Behaviour of New High Voltage IGBT in Measurement and Simulation: EPE, Sevilla, Proc., Vol.1. – P.583-588.
4. Hertrich H., Reinmuth K. (1995). HITFET-A New Generation of Intelligent Low Side Switches: Nürnberg, Proc. Power Electronics, PCIM. – P.9-15.
5. Khansaa, A. Ghazi, Chernyshov, N., Pisarenko, V., Umyarov, K. (2014).

Studying physical processes in crystals without inversion centre: Radioelectronics & informatics; №3, KhNURE. – P.11-14.

6. Чернышов Н.Н., Писаренко В.М., Умяров К.Т., Хансаа А. Гази Алькасра. Исследование динамических потерь на IGBT транзисторах при работе силовых каскадов на индукционную нагрузку // Applied radioelectronics; v.13, №4 / Academy of sciences of applied radioelectronics, 2014. – С.440-443.

7. Чернышов Н.Н., Хансаа А. Гази Алькасра, Писаренко Д.В. Исследование физических процессов в IGBT транзисторах при высокочастотном преобразовании электрической энергии // VII Міжнародна наукова конференція “Фізичні явища в твердих тілах” / ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2015. – С.160.

РАСЧЕТ ДИНАМИЧЕСКИХ ПОТЕРЬ ТРЕХФАЗНОГО ПРЕОБРАЗОВАТЕЛЯ НА MOSFET

Чернышов Николай Николаевич

к.т.н., с.н.с., доцент

Белоусов Александр Владимирович

к.т.н., доцент

Зимаков Максим Александрович

студент

Белгородский государственный технологический университет им. В.Г. Шухова
г. Белгород, Россия

Аннотация. На основании компьютерной программой Comsol Multiphysics-5.5 модели сделан расчет концентрации электрических зарядов, легирующей примеси и распределение электрического потенциала в MOSFET с целью параметрической оптимизации. Разработана методика оценки динамических потерь мощности в MOSFET полупроводникового преобразователя. Методика основана на методе переключающих функций и ориентирована на преобразователи, управляемые векторными способами ШИМ. Рассмотрен пример расчета динамических потерь мощности в трехфазном преобразователе.

Ключевые слова: коммутационные процессы, силовой каскад, переходные процессы, динамические потери мощности, преобразователь

Методику расчета динамических потерь с учетом определения энергии включения и выключения MOSFET транзисторов рассмотрим на примере трехфазной трехуровневой схемы выпрямителя (рис. 1). Условимся считать положительным ток, вытекающий из источника ЭДС ПИП, а отрицательным – ток, втекающий в источник ЭДС ПИП. Уровни напряжений, формирующихся на зажимах A, B, C , определяются комбинациями состояний силовых ключей $VT1 - VT12$. Условимся каждую комбинацию обозначать набором цифр исходя из количества фаз и узлов звена постоянного тока, т. е. в каждом наборе будет m цифр от 0 до n . Например, в трехфазном трехуровневом преобразователе три фазы и три узла в звене постоянного тока, поэтому все комбинации состояний ключей обозначаются тремя цифрами от 0 до 2 (рис. 1). Все комбинации состояний ключей образуют набор образующих векторов [1, Р.35-45] в виде правильного шестиугольника, разбитого на шестидесятиградусные сектора и треугольники. Реализация векторной ШИМ в математических моделях представлена в работах [2, Р.1174 –1181]. Динамические потери в MOSFET с антипараллельными диодами определяются тремя видами коммутаций: включение транзистора, выключение транзистора и выключение

антипараллельного диода. Вне зависимости от коммутации мгновенная мощность потерь в процессе включения или выключения полупроводникового ключа определяется как [3, P.201-206]

$$p = v_{VT} i_c, \quad (1)$$

где $v_{VT}; i_c$ – напряжение сток–исток транзистора и ток стока соответственно.

Рис. 1. Трехфазный трехуровневый преобразователь

Следовательно, динамические потери на периоде основной гармоники будут определяться суммарной энергией потерь мощности за этот период

$$P_{sw} = \frac{1}{T} \left(\sum_{i=1}^{N_{on}} E_{on} + \sum_{i=1}^{N_{off}} E_{off} + \sum_{i=1}^{N_{rr}} E_{rr} \right), \quad (2)$$

где T – период основной гармоники, N_{on} – число включений транзистора; N_{off} – число выключений транзистора; N_{rr} – число выключений антипараллельного диода. Из соотношения (1) видно, что для расчета динамических потерь необходимо знать энергию, выделяющуюся при одной коммутации каждого типа и число коммутаций за один период основной гармоники. Таким образом, для вычисления динамических потерь необходимо определить число коммутаций и энергию, рассеиваемую при каждой коммутации [4, P.583-588]. В распространенных алгоритмах перебора образующих векторов, то есть перебора комбинаций состояний ключей, количество коммутаций сведено к минимуму. Для этого в пределах одного сектора или треугольника устанавливают определенный порядок перебора комбинаций состояний ключей. Такой, чтобы при переходе от одной комбинации к другой происходило не более одной коммутации в силовой схеме. С другой стороны комбинации состояний ключей должны быть расположены симметрично относительно одной из них. Такая

симметрия позволяет улучшить качество формируемого напряжения. Рассмотрим в качестве примера первый треугольник первого сектора, содержащий следующие комбинации состояний ключей: (200), (211), (200), (210). Пусть задана следующая симметричная последовательность переключения указанных комбинаций состояний ключей: (100) – (200) – (210) – (211) – (210) – (200) – (100). В такой последовательности система управления переключает комбинации состояний в течение одного интервала ШИМ, пока задающий вектор находится в данном треугольнике. В силу симметрии полупроводникового преобразователя будем принимать во внимание только изменения комбинаций в фазной стойке А. Это значит, что с точки зрения фазной стойки А последовательность (2) будет выглядеть следующим образом: (1xx) → (2xx) → (1xx). Из рис. 1 видно, что при подключении фазы А к узлу “1” звена постоянного тока управляющие импульсы подаются на затворы транзисторов VT 2 и VT3, и в зависимости от направления протекания фазного тока будет проводить один из них. При подключении фазы к узлу “2” управляющие импульсы подаются на затворы транзисторов VT1 и VT 2. Становится очевидным, что при переходе от комбинации (1xx) к комбинации (2xx) управляющий импульс с ключа VT3 снимается и он выключается, а появляется управляющий импульс на ключ VT1 и он включается (следует учесть, что при отрицательном токе включается не транзистор, а его антипараллельный диод). Таким образом, на каждом интервале ШИМ в первом треугольнике транзистор VT1 один раз включается и один раз выключается, транзистор VT 2 не коммутруется, следовательно, в нем отсутствуют коммутационные потери, транзистор VT3 один раз включается и один раз выключается. Следуя описанной методике, можно определить количество коммутаций каждого модуля на интервале ШИМ в каждом треугольнике. Для подсчета полного числа коммутаций, то есть числа коммутаций за один период основной гармоники, определим временные промежутки, в течение которых ключ коммутруется [5, Р.9-15]. В дальнейшем будем называть их *интервалами широтно-импульсной модуляции*. Определим их в виде переключающих функций

$$F_{sw(mg)} = \begin{cases} 1, & N_{on} > 0 \vee N_{off} > 0 \vee N_{rr} > 0, \\ 0, & N_{on} > 0 \wedge N_{off} = 0 \wedge N_{rr} = 0. \end{cases} \quad (3)$$

Выражение (3) следует читать следующим образом: переключающая функция $F_{sw(mg)}$ q -го транзисторного в m -й фазной стойке, определяющая интервал широтно-импульсной модуляции равна единице, если в заданном треугольнике рассматриваемый транзистор коммутруется, по крайней мере один раз, и равна нулю в противном случае. Заметим, что полученная переключающая функция не учитывает направления тока в ключе. Для получения переключающей функции интервалов ШИМ и его антипараллельного диода используем переключающую функцию положительной полуволны фазного тока i_a [6, Р.11-14]

$$F_I = \begin{cases} 1, & i_a \geq 0; \\ 0, & i_a < 0. \end{cases} \quad (4)$$

Тогда с учетом (3) и (4) можно получить выражение для интервалов ШИМ транзисторов и антипараллельных диодов

$$\begin{cases} F_{sw(mg)}^T = F_{sw(mg)} F_I, \\ F_{sw(mg)}^D = F_{sw(mg)} (1 - F_I). \end{cases}$$

Число коммутаций на интервалах ШИМ полупроводниковых приборов можно рассчитать, как [7, С.60-65]

$$N_{on(mg)} = N_{off(mg)} = \frac{A \times \Delta_{sw(mg)}^T}{2\pi}; \quad N_{rr(mg)} = \frac{A \times \Delta_{sw}^D}{2\pi}, \quad (5)$$

где A – кратность частоты ШИМ к частоте основной гармоники; $\Delta_{sw(mg)}^T$ и $\Delta_{sw(mg)}^D$ – длительности интервалов $F_{sw(mg)}^T$; $F_{sw(mg)}^D$, выраженные в радианах. Длительности интервалов ШИМ можно вычислить, используя соотношения

$$\Delta_{sw}^T = \int_0^T F_{sw(mg)}^T dt, \quad \Delta_{sw(mg)}^D = \int_0^T F_{sw(mg)}^D dt.$$

Следующим этапом является вычисление энергии коммутации. Однако следует учесть, что энергия коммутации есть функция от напряжения и тока, протекающего в полупроводниковом приборе, которые в свою очередь различны для каждой коммутации на интервале ШИМ, что затрудняет процедуру расчета динамических потерь [8, С.18-24]. Необходимо иметь в виду тот факт, что зависимости энергии коммутации от мгновенного значения тока при фиксированном напряжении сток-исток транзистора целесообразно выбрать некоторое фиксированное значение этой энергии, усредненное на интервале ШИМ полупроводникового прибора. Так как величина коммутируемого тока равна мгновенному значению фазного тока, протекающего через ключ в момент коммутации, рационально будет рассчитать среднее значение коммутируемого тока по огибающей тока ключа на интервале модуляции рассматриваемого ключа

$$\begin{cases} I_{sw}^T = \frac{1}{\Delta_{sw(mg)}^T} \int_0^T i_a F_{sw(mg)}^T dt; \\ I_{sw}^D = \frac{1}{\Delta_{sw(mg)}^D} \int_0^T i_a F_{sw(mg)}^D dt. \end{cases}$$

Далее, подставляя найденные значения среднего тока, находим и среднюю энергию коммутации для каждого из трех видов коммутаций

$$E_{on} = f(I_{sw}^T); E_{off} = f_{off}(I_{sw}^T); E_{rr} = f_{rr}(I_{sw}^D). \quad (6)$$

Следовательно, для определения динамических потерь необходимо определить энергию включения и выключения транзисторов. Определение $E_{on}; E_{off}; E_{rr}$, энергий для MOSFET транзистора производится в соответствии с [9, С.440-443]

$$\begin{cases} E_{on} = U_{VT} I_{sw}^T \frac{t_{ri} + t_{fi}}{2}; \\ E_{off} = U_{VT} I_{sw}^T \frac{t_{ru} + t_{fu}}{2}; \\ E_{rr} = \frac{U_{VD} Q_{rr}}{4}, \end{cases}$$

где U_{VT} – напряжение сток–исток коммутируемого транзистора; $t_{ri}; t_{fi}$ – время нарастания и спада тока стока; $t_{ru}; t_{fu}$ – время нарастания и спада напряжения сток–исток; U_{VD} – напряжение прикладываемое к антипараллельному диоду во время обратного восстановления. Обычно $U_{VD} \approx U_{VT}$; Q_{rr} – заряд обратного восстановления диода (справочный параметр); I_{sw}^T – коммутируемый транзистором ток. Параметры $t_{ru}; t_{fu}$ рассчитываются следующим образом

$$t_{ru} = \frac{t_{ru1} + t_{ru2}}{2}; t_{fu} = \frac{t_{fu1} + t_{fu2}}{2}; t_{ru1} = R_3 (U_{VT} - I_{sw}^T R_{DSon}) \left(\frac{C_{GD1}}{U_{pm}} \right); t_{ru2} = R_3 (U_{VT} - I_{sw}^T R_{DSon}) \left(\frac{C_{GD2}}{U_{pm}} \right),$$

где R_3 – сопротивление резистора в цепи затвора; U_{pm} – напряжение плато Миллера транзистора, справочный параметр; C_{GD1} – емкость “затвор–сток”, определяемая графически из справочных данных (рис. 3) при заданном напряжении U_{VT} ; C_{GD2} – емкость “затвор–сток”, также определяемая графически из справочных данных при напряжении “сток–исток”, равном $I_{sw}^T R_{DSon}$ (рис. 3). Параметры $t_{fu1}; t_{fu2}$ рассчитываются следующим образом [10, С.30-34]

$$\begin{cases} t_{fu1} = R_3 (U_{VT} - I_{sw}^T R_{DSon}) \left(\frac{C_{GD1}}{U_{DR} - U_{pm}} \right); \\ t_{fu2} = R_3 (U_{VT} - I_{sw}^T R_{DSon}) \left(\frac{C_{GD2}}{U_{DR} - U_{pm}} \right), \end{cases}$$

Тогда с учетом (5) и (6) формула (1) приобретает вид

$$P_{sw(mg)} = \frac{1}{T} (N_{on(mg)} E_{on} + N_{off(mg)} E_{off} + N_{rr(mg)} E_{rr}). \quad (7)$$

Окончательно запишем вариант формулы (7) через частоту основной гармоники

$$P_{sw(mg)} = f_{(1)} (N_{on(mg)} E_{on} + N_{off(mg)} E_{off} + N_{rr(mg)} E_{rr}). \quad (8)$$

Таким образом, получено окончательное выражение для расчета динамических потерь в многоуровневых полупроводниковых преобразователях с фиксирующими диодами под управлением векторной ШИМ с учетом определения энергии включения и выключения MOSFET транзистора.

Выводы

Задача снижения динамических потерь и разработка новых методов защиты MOSFET наиболее актуальна для ВЧ преобразования электрической энергии, где в качестве нагрузки выступает реактивная нагрузка. В таких условиях MOSFET испытывают максимальные перегрузки и максимальные динамические потери. Возникает потребность в совершенствовании схемотехнических методов управления и регулировки режимов работы MOSFET, способов их защиты, снижения динамических потерь с целью расширения области безопасной работы. Необходимо выбрать идеализированный вариант конкретной схемы, которая является наиболее актуальной в сфере проектирования и обслуживания приборов силовой электроники. Практическое значение проведенных в статье исследований показали, что применение унифицированных цепей формирования траектории рабочей точки позволяют снизить амплитуду токовых всплесков при включении MOSFET до нескольких процентов относительно среднего значения коммутируемого тока.

Литература

1. Arai, K., Iwasa, T. (1996). Development of New Concept PKG Third Generation IGBT Module U Series: Nürnberg, Proc. Power Electronics, PCIM. – P.35-45.
2. Blaabjerg, F., Jaeger, U., Pedersen, J. (1994). Comparison of NPT and PT IGBT: devices for hard switching applications in Conference Record of the IEEE Industry Applications Society Annual Meeting, Vol.2. – P.1174 –1181.
3. Constapel, R., Korec, J., Baliga, B. (1995). Trench-IGBT with Integrated Diverter Structures: Yokohama, Proc., ISPSD. – P.201-206.
4. Gerstenmaier, Y., Scheller, G., Hierholzer, M. (1995). Short Circuit Ruggedness, Switching and Stationary Behaviour of New High Voltage IGBT in Measurement and Simulation: EPE, Sevilla, Proc., Vol.1. – P.583-588.
5. Hertrich H., Reinmuth K. (1995). HITFET-A New Generation of Intelligent Low Side Switches: Nürnberg, Proc. Power Electronics, PCIM. – P.9-15.
6. Khansaa, A. Ghazi, Chernyshov, N., Pisarenko, V, Umyarov, K. (2014). Studying physical processes in crystals without inversion centre: Radioelectronics & informatics; №3, KhNURE. – P.11-14.
7. Машевич П., Бормотов А. Исследование параметров и характеристик обогащенно-планарных IGBT с малыми потерями на напряжение 1200В. Силовая электроника, №4, С.Пб., 2013. – С.60-65.
8. Винтрих А., Ультрих Н., Рейман Т. IGBT/MOSFET: основные концепции и пути развития. Силовая электроника, №1, С.Пб., 2016. – С.18-24.
9. Чернышов Н.Н., Писаренко В.М., Умяров К.Т., Хансаа А. Гази Алькара. Исследование динамических потерь на IGBT транзисторах при работе силовых каскадов на индукционную нагрузку // Applied radioelectronics; v.13, №4 /

Academy of sciences of applied radioelectronics, 2014. – С.440-443.

10. Гришанин А., Варянова Г. Новые биполярные модули с повышенным быстродействием для мощного частотно-регулируемого электропривода. Силовая электроника, №5, С.Пб., 2012. – С.30-34.

РАСЧЕТ ДИНАМИЧЕСКИХ ПОТЕРЬ МОЩНОСТИ В ПОЛУПРОВОДНИКОВЫХ ПРЕОБРАЗОВАТЕЛЯХ С ВЕКТОРНЫМ УПРАВЛЕНИЕМ

Чернышов Николай Николаевич

к.т.н., с.н.с., доцент

Белоусов Александр Владимирович

к.т.н., доцент

Селиванов Максим Викторович

студент

Белгородский государственный технологический университет им. В.Г. Шухова
г. Белгород, Россия

Аннотация. В статье представлены результаты исследования схем перемещения рабочей точки IGBT, сделан анализ возможности применения схем для коммутации больших-малых токов и малых-больших напряжений. Наиболее оптимальным решением этой задачи является введение дополнительных схемотехнических комплексов в схему силового каскада, которые обеспечивают состояния dI/dt при включении, и dV/dt при выключении. Они ограничивают мгновенные значения тока и напряжения на IGBT в пределах области безопасной работы. Для случая демпфирования колебательного контура использованы снабберы. Формы генераций переходных процессов могут быть различными, поэтому при расчете коммутационных потерь возникают определенные сложности. Однако в большинстве случаев генерации могут быть описаны так же, как и переходные процессы при коммутации LC-цепей. Практическое значение результатов заключается в исследовании форм напряжений и токов при коммутационных процессах.

Ключевые слова: рабочая точка, коммутационные процессы, силовой каскад, схемотехнические комплексы, переходные процессы, динамические потери мощности, векторная ШИМ, преобразователь.

Введение

В настоящее время высокие темпы развития силовой преобразовательной техники стали одним из ключевых факторов широкого распространения силовых полупроводниковых преобразователей в системах преобразования. К таким системам можно отнести системы генерирования на базе возобновляемых источников, накопители электрической энергии и активные силовые фильтры. Жесткие требования к качеству преобразования электрической энергии в таких системах способствуют использованию высоковольтных многоуровневых полупроводниковых преобразователей [1, Р.35-45]. Одним из наиболее

распространенных типов многоуровневых преобразователей, зарекомендовавших себя в мощных системах преобразования энергии, является преобразователь с фиксирующими диодами. Одним из ключевых показателей является коэффициент полезного действия преобразователя, расчет которого предполагает расчет статических и динамических потерь мощности. Если расчет статических потерь в настоящее время не вызывает затруднений, то расчет динамических потерь в ряде случаев представляет серьезную проблему. На сегодняшний день существует несколько вариантов расчета потерь мощности в преобразователях [2, Р.1174 –1181], однако большинство из них не учитывает специфики векторных алгоритмов ШИМ и не может быть использовано для m -фазного n -уровневого преобразователя. В работах [9-10] авторами была предложена методика анализа электромагнитных процессов в преобразователях, которая предполагает создание математических моделей на базе метода переключающих функций. Предлагаемая в статье методика позволяет учитывать специфику ШИМ и является универсальной для фаз преобразователя и уровней напряжения. Она позволяет учитывать энергию включения и выключения преобразователя. Силовая электроника помимо решения задач энергосбережения и экономии материалов также принимает участие в решении важнейших проблем экологии. В настоящее время ведутся активные поиски альтернативных источников энергии, а также методов снижения энергопотребления электроаппаратурой, главным образом – бытовой и промышленной электроаппаратурой. Одновременно с этим растут требования к электромагнитной совместимости силовой преобразовательной техники между собой, а также с параллельно работающим оборудованием. Таким образом, унификация преобразователей электрической энергии является наиболее актуальной задачей. Полупроводниковая элементная база в настоящее время является одной из фундаментальных основ развития силовой электроники. Современные ключевые элементы – IGBT способны работать в высоковольтных устройствах и коммутировать значительные токи, что вполне удовлетворяет требованиям, предъявляемым разработчиками электронной аппаратуры. При работе на реактивную нагрузку возникают различные переходные процессы, паразитные флуктуации, токовые всплески, которые приводят к резкому повышению потерь на ключевых элементах. Таким образом, для повышения частоты преобразования электрической энергии необходимо заменить транзистор, а при разработке схемы конкретного устройства добиться оптимального взаимодействия всех элементов [3, Р.201-206]. В первую очередь это касается индуктивных нагрузок – импульсных трансформаторов, дросселей, роторов и статоров двигателей, устройств индукционного нагрева. Некорректный расчет электрических и конструктивных параметров, неоптимальный подбор материалов приводят к значительным потерям мощности на ключевых и пассивных элементах. При правильном расчете всех узлов и элементов схемы возникновение нежелательных эффектов является неизбежным вследствие особенностей высокочастотного преобразования энергии. Борьба с этими эффектами решается введением в силовую часть реактивных элементов, которые поглощают токовые всплески и смягчают условия работы силовых

ключей. Это позволяет снизить коммутационные потери и обезопасить силовые ключи.

В работе [4, С.60-65] проведено исследование влияния режимов работы резонансных преобразователей электрической энергии на потери. Показано, что при использовании полупроводниковых элементов современной силовой электроники возникают статические и динамические потери. Показана принципиальная невозможность снижения амплитуды токовых всплесков при включении IGBT относительно среднего значения коммутируемого тока. Это приводит к дополнительным затратам в плане расхода электроэнергии и быстрому выходу из строя исследуемого устройства, что делает эти исследования нецелесообразными. Вариантом преодоления соответствующих трудностей может быть применение унифицированных цепей формирования траектории рабочей точки транзистора, что позволяет снизить амплитуду токовых всплесков при включении IGBT до нескольких процентов относительно среднего значения коммутируемого тока. Именно такой нестандартный подход использован в работе [5, С.18-24], однако он ограничивал восстановление гармонических сигналов посредством ШИМ. Все это позволяет утверждать, что наиболее целесообразным является применение снабберов для коммутации больших напряжений – малых токов и для малых напряжений – больших токов. Особенности управления высоковольтными IGBT-модулями при их параллельном включении с использованием новых драйверов на базе принципа Master-Slave рассмотрены в [6, С.440-443]. Описаны требования к драйверам для управления параллельным соединением IGBT-модулей. Двух- и трехуровневые инверторы на IGBT-модулях и принцип их работы описывается [7, С.30-34]. Подробно рассмотрены диаграммы токов и напряжений на индуктивной нагрузке и схемы переключения. В работе [8, С.40-44] исследовано влияние длительности фронтов импульсов переключения IGBT на эффект спонтанной задержки переключения, увеличение длительности “хвоста” тока при выключении транзистора. В статье [9, С.22-24] рассмотрены вопросы повышения скорости коммутации IGBT и снижения уровня динамических потерь, которые играют важную роль для проектировщиков преобразовательных устройств.

Целью работы является развитие общей теории физики полупроводников для исследования IGBT и MOSFET. Исследование моделей одноктных преобразователей напряжения высокой мощности для анализа траектории перемещения рабочей точки IGBT в моменты коммутации с возможностью регулирования. Разработка новых схемотехнических решений для снижения коммутационных потерь. Анализ методов снижения потерь при коммутации и постоянном напряжении питания.

Для достижения цели были поставлены следующие задачи:

1. Выбор и обоснование моделей IGBT для исследования;
2. Минимизация влияния переходных процессов и токовых всплесков;
3. Разработка схем уменьшения коммутационных потерь;
4. Анализ влияния характера нагрузки на работу силовых ключей;
5. Разработка методики защиты трехфазного IGBT модуля;

1. Динамические потери на транзисторах и диодах

Потери на IGBT и инверсных диодах в общем случае можно описать на примере двухтактной мостовой схемы силового каскада для преобразователя высокой мощности. На рис. 1. представлен силовой каскад с инверсными диодами, выполненный по мостовой схеме с наличием инверсных диодов, работающий на индуктивно-реактивную нагрузку. На основании этой схемы для полумостовой группы были получены диаграммы токов и напряжений [10, С.38-41]. Для каждой конкретной рабочей точки в установившемся режиме работы силового каскада можно рассчитать потери на транзисторах.

Рис.1. Восстановление гармонических сигналов

Потери на IGBT имеют следующие составляющие [11, Р.1554-1560]:

а) рассеиваемая мощность при включении

$$P_{ON/T} = f_s \times E_{ON/T}(V, I_{H_{min}}, T_{j/T}); \quad (1)$$

б) рассеиваемая мощность при выключении

$$P_{OFF/T} = f_s \times E_{OFF/T}(V, I_{H_{max}}, T_{j/T}); \quad (2)$$

в) мощность, выделяемая канале IGBT

$$P_{FW/T} = \frac{1}{T} \int_0^{\tau} I_k(t) \times V_{кэ}(t) dt. \quad (3)$$

Для определения формы тока на нагрузке $I_L(\omega t) = I_L(\max) \sin \omega t$ требуется синусоидальное выходное напряжение инвертора

$$v_L(\omega t) = V_L(\max) \sin(\omega t + \varphi) = I_L(\max) \times Z_L \sin(\omega t + \varphi), \quad (4)$$

где Z_L – модуль комплексного сопротивления нагрузки; φ – угол сдвига между током и напряжением.

Динамические потери на IGBT можно определить при помощи уравнения

$$P_{ON} + P_{OFF} = (E_{ON} + E_{OFF}) \times f \frac{1}{2\pi} \int_0^{\pi} \sin(\omega t) d(\omega t), \quad (5)$$

где E_{ON} – энергия потерь при включении и E_{OFF} – энергия потерь при выключении силового ключа.

Расчеты концентрации заряженных частиц проведены в модуле Semiconductor ПК Comsol Multiphysics-5.5 (рис. 2). Исходная концентрация соответствует степени легирования структуры. При подаче напряжения на IGBT возникают новые эффекты. Поэтому более информативным является представление распределения дырок. При переходе носителей в легированную донорной примесью область их концентрация на три порядка меньше, что обусловлено кинетикой движения зарядов.

Рис. 2. Расчет IGBT структуры

2. Работа IGBT в преобразователях с широтно-импульсной модуляцией

Особенности применения ШИМ для восстановления гармонического сигнала на повышенной частоте рассмотрим на примере использования интегральных схем DSC-контроллеров семейства 56F8xxx производства Freescale. Детальные расчеты были выполнены для линейного режима, когда частота ШИМ на 2 порядка превышает частоту восстанавливаемого сигнала [12, С.23-28]. При импульсном восстановлении гармонических сигналов вводится коэффициент модуляции m , который будет определять отношение амплитуды основной гармоники восстанавливаемого входного сигнала и половины амплитуды напряжения питания силового каскада. Этот коэффициент может применяться не только для описания устройств управления электроприводами, но и при амплитудной регулировке мощности. Наиболее адекватным методом анализа потерь на IGBT может быть использование аппроксимаций характеристик этих элементов посредством полиномиальных уравнений. Данный метод предполагает использование полиномиального уравнения типа $y = Ax^2 + Bx + C$ для определения зависимостей падения напряжения на IGBT в открытом состоянии от коммутируемого тока и температуры кристалла, зависимостей рассеиваемой энергии при коммутации от тока нагрузки и напряжения линии питания. Коэффициенты полиномиальных уравнений зависят от электрофизических свойств областей IGBT, которые определяются концентрациями примесей.

Вывод

Задача снижения динамических потерь и разработка методов защиты IGBT наиболее актуальна применительно к ВЧ преобразованию электрической энергии от нескольких десятков до нескольких сотен кГц. Для этого случая в качестве нагрузки выступает реактивная нагрузка (электроприводы, индукционный нагрев, сварочное и зарядное оборудование). В таких условиях IGBT испытывают максимальные перегрузки и максимальные динамические потери. Таким образом, возникает потребность в совершенствовании схемотехнических методов управления и регулировки режимов работы IGBT, способов их защиты, снижения динамических потерь с целью расширения области безопасной работы.

Литература

1. Arai, K., Iwasa, T. (1996). Development of New Concept PKG Third Generation IGBT Module U Series: Nürnberg, Proc. Power Electronics, PCIM. – P.35-45.
2. Blaabjerg, F., Jaeger, U., Pedersen, J. (1994). Comparison of NPT and PT IGBT: devices for hard switching applications in Conference Record of the IEEE Industry Applications Society Annual Meeting, Vol.2. – P.1174 –1181.
3. Constapel, R., Korec, J., Baliga, B. (1995). Trench-IGBT with Integrated Diverter Structures: Yokohama, Proc., ISPSD. – P.201-206.
4. Машевич П., Бормотов А. Исследование параметров и характеристик обогащенно-планарных IGBT с малыми потерями на напряжение 1200В. Силовая электроника, №4, С.Пб., 2013. – С.60-65.
5. Винтрих А., Ультрих Н., Рейман Т. IGBT/MOSFET: основные концепции и пути развития. Силовая электроника, №1, С.Пб., 2016. – С.18-24.
6. Чернышов Н.Н., Писаренко В.М., Умяров К.Т., Хансаа А. Гази Алькара. Исследование динамических потерь на IGBT транзисторах при работе силовых каскадов на индукционную нагрузку // Applied radioelectronics; v.13, №4 / Academy of sciences of applied radioelectronics, 2014. – С.440-443.
7. Гришанин А., Варянова Г. Новые биполярные модули с повышенным быстродействием для мощного частотно-регулируемого электропривода. Силовая электроника, №5, С.Пб., 2012. – С.30-34.
8. Бербенец А. Управление параллельным соединением IGBT-модулей. Силовая электроника, №6, С.Пб., 2012. – С.40-44.
9. Бельцлер И., Луневски П. Новое поколение IGBT-модулей с увеличенным сроком службы. Силовая электроника, №1, С.Пб., 2012. – С.22-24.
10. Филатов В. Двух- и трехуровневые инвертеры на IGBT. Перспективные решения. Силовая электроника, №4, С.Пб., 2012. – С.38-41.
11. Githiar A. A Comparison of IGBT Models for Use in Circuit Design // PESC, St. Louis, Proc., Vol. 2, 1997. – P.1554-1560.
12. Петропавловский Ю. Современные электронные компоненты фирмы Vishay. Силовые IGBT модули. Силовая электроника, №2, С.Пб., 2012. – С.23-28.

РОЛЬ ТА ЗМІСТ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Бондаренко Світлана Анатоліївна

Доктор економічних наук, професор кафедри готельно-ресторанного і
туристичного бізнесу
Київський національний університет Культури і мистецтв

Воробей Валерій Геннадійович

магістрант
Київський національний університет культури і мистецтв

Актуальність теми дослідження. Стрімкий розвиток ринку туристичних послуг, характерними рисами якого сьогодні є динамічна зміна туристичного попиту і пропозиції, призвели до різкого зростання ролі маркетингу в управлінні підприємствами індустрії туризму [1]. Особливо це актуально в умовах світової пандемії, котра спричинила різкий спад попиту на туристичні послуги, що змушує підприємства туристичної галузі швидко реагувати на зміни в зовнішньому середовищі. На сьогоднішній день кожне підприємство зацікавлене в своєму успішному функціонуванні. Запорукою котрого є, зокрема налагодження маркетингової стратегії підприємства.

Аналіз досліджень і публікацій. Питанням розвитку туризму присвячені дослідження Драчева Е.Л., Дядечко Л.П., Забаєва Ю.В., Ісмаєва Д.К., Нікітенко С.І., Пандяк І.Г., Саака А.Е., Пшеничних Ю.А., Холовей Дж.К та інші.

Метою дослідження є обґрунтування доцільного та правильного вибору маркетингової стратегії для туристичного підприємства, її формування, а також пошук практичних рекомендацій щодо її впровадження та пристосування до сучасних зовнішніх умов.

Виклад основного матеріалу. Туризм в Україні на сьогодні розвивається стрімкими темпами. В останні роки стрімкого розвитку ринкової економіки розвиваються підприємства різних видів та організаційно-правових форм, що спеціалізуються на туристичній діяльності. Створено широку мережу туристичної індустрії, до якої входять засоби розміщення, об'єкти харчування, розважального, пізнавального, ділового, оздоровчого, спортивного, релігійного та іншого призначення. Покликання туристичних підприємств на сьогоднішній день – задовольнити найрізноманітніші бажання туристів, та попередити майбутні бажання [2]. Вагоме значення в ефективному функціонуванні туристичного підприємства відіграє відділ маркетингу та правильно підібрана маркетингова стратегія, зокрема.

До суб'єктів туристичної діяльності відносяться підприємства, установи, організації та фізичні особи, які зареєстровані у встановленому законодавством

України порядку і отримали ліцензії на здійснення діяльності, пов'язаної з наданням туристичних послуг.

У сучасних умовах маркетингова стратегія туристичних підприємств набуває комплексного обрисів і охоплює всі напрями їх діяльності. Вагоме значення має розрахунок маркетингової стратегії туристичного підприємства на довгостроковий період. Маркетингові стратегії дозволяють зв'язати поточну ситуацію на підприємстві з тими довгостроковими цілями, які підприємство планує досягти у певній перспективі, та побудувати правильну тактику функціонування на ринку, завдяки наявним ресурсам та оптимальній схемі управління [3]. Як відомо, результатом на котрий націлене будь-яке туристичне підприємство, є отримання максимального прибутку. Не останню роль у досягненні даної цілі відіграє і маркетингова стратегія. Такі стратегії повинні орієнтувати туристичні підприємства на максимальну та своєчасну адаптацію до складного, зовнішнього маркетингового середовища для досягнення стратегічних цілей [4].

Формування маркетингової стратегії туристичного підприємства – один з найсуттєвіших та найскладніших етапів процесу маркетингу, особливо в умовах постійної зміни чинників зовнішнього та внутрішнього маркетингового середовища. Таким чином, аналіз ринкового середовища, що динамічно змінюється, та прогноз подальшого розвитку ринку – є стартовою точкою для формування та розробки маркетингової стратегії з метою забезпечення конкурентних переваг та ефективності функціонування туристичного підприємства на ринку [5].

Не варто недооцінювати значення розроблення, аналізу та прогнозування стратегічних альтернатив розвитку туристичного, що являються початковою точкою маркетингового прогнозування.

Реалізація маркетингової стратегії пов'язана з плануванням інструментарію (маркетинг-мікс) і системи тактичних заходів (плани маркетингової діяльності). Також прогнозування маркетингової стратегії має враховувати специфіку ринку туристичних послуг. На ринку туристичних послуг товаром буде виступати послуга. Саме тому при розробці маркетингові стратегії варто орієнтуватися на маркетинг-мік для індустрії послуг, котрий включає в себе 7Р [6].

Ціллю маркетингової стратегії на туристичному підприємстві є здобуття нових ринків, розміщення на них відповідної кількості своїх, ексклюзивних послуг, збільшення частки фірми на туристичному ринку, закріплення її позитивного образу, а також збільшення прибутку. І, до того ж, стає зрозуміло, що кожна маркетингова стратегія туристичного підприємства обов'язково розробляється відповідно для потреб зовнішнього середовища підприємства.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене варто зазначити, що успішне функціонування туристичного підприємства в сучасних ринкових умовах здійснюється завдяки успішно підібраній маркетинговій стратегії. Мінливі зміни зовнішнього маркетингового середовища диктують свої умови, змушуючи його підкорятися встановленим економічним правилам гри. Маркетингова стратегія на туристичному підприємстві є тим механізмом, який забезпечує зв'язок внутрішнього управління з реаліями зовнішнього середовища.

Список літератури:

1. Гомилевская Г.А., Романова О.Б. НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ПЛЯЖНОГО ТУРИЗМА И ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ОБЪЕКТОВ МАССОВОГО ОТДЫХА У ВОДЫ (НА ПРИМЕРЕ ПРИМОРСКОГО КРАЯ) // Фундаментальные исследования. – 2015. – № 11-3. – С. 563-568; URL: <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=39461> (дата обращения: 10.03.2020).
2. Козловський Є. Правове регулювання туристичної діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 272 с.
3. Мальська М., Антонюк Н. Напрями удосконалення державного регулювання розвитку туристичних послуг. Географія та туризм. 2010. Вип. 9. С. 114–119.
4. Монастирський В. Державне регулювання туристичної діяльності в Україні. Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2013. Вип. 43. Ч. 2. С. 249–254.
5. Саух І. Державне регулювання розвитку туризму: сутність поняття та проблеми визначення. Актуальні проблеми економіки. 2014. № 4. С. 59–66.
6. Бондаренко С.А. Аналіз стану та рівня використання рекреаційно-туристичного потенціалу регіонального ринку туристичних послуг Одеської області // «Економічні інновації»: Зб. наук. пр. Вип. 61. Одеса, 2016. С. 50 – 62.

ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ ЯК ФАКТОР ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ТРАДИЦІЙ ТА ЗВИЧАЇВ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Грабар Наталя Григорівна,

доктор наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри культури, спорту та туризму
Харківського національного технічного університету
сільського господарства імені Петра Василенка, м. Харків.

Мазоренко Марина Олегівна,

кандидат філософських наук, доцент, кафедри культури, спорту та
туризму Харківського національного технічного університету
сільського господарства імені Петра Василенка, м. Харків

Нині зелений туризм набирає важливого культурного значення, адже саме він впливає на формування відповідальності щодо оточуючого середовища та вчить насолоджуватися природою, різнобарвністю духовної спадщини. Сільський зелений туризм акцентує увагу на вивченні культури та побуту певного регіону. Зазначимо, що в Україні такий вид відпочинку надзвичайно популярний в Карпатах. Карпатський регіон багатий історичними та культурними традиціями, зокрема особливостями традиційного житла, місцевої говірки, культури одягу, побуту. Значимо, що яскрава культура жителів західної України відмінно збереглася, а отже притягує гостей з різних куточків світу. Проте в загальному обсязі сільський зелений туризм в Україні тільки починає розвиватися, оскільки не так давно прийшов з європейських просторів і зазнав певних змін у своїй концепції.

Зокрема всі маршрути узгоджуються таким чином, щоб максимально відчувалися мовні та побутові звичаї місцевості. Нині в Україні формується розуміння сільського зеленого туризму як специфічної форми відпочинку на селі з можливістю ефективного використання природного, матеріального і культурного потенціалу регіонів. Наразі зелений туризм зацікавлює своєю самобутністю і побутом. Більшість туристів приваблює вивчення місцевих культур і традицій, історична і архітектурна спадщина, адже в кожній області і районі є достатньо відмінностей.

У дослідженні В. Бирковича відзначається, що сільський туризм започатковано у Франції та Швейцарії у другій половині ХХ ст. Однак відомі факти, що у французьких і швейцарських Альпах (околиці Монблану та інших найвищих альпійських піків Європи) ще на початку ХVІІІ ст. з'явилися перші гостьові будинки-шале для обслуговування експедицій британських туристів-природолюбів. Поступово сільський туризм набуває популярності і в інших країнах: США та Англії (система В&В), Ісландії, Данії, Іспанії, Фінляндії, Австрії, Швейцарії, Польщі та Угорщині [1].

У зарубіжних дослідженнях сільський зелений туризм виступає рятівним на противагу невідповідному середовищу проживання сучасного жителя

урбанізованого міста, його фізіологічним і психологічним потребам. Є й інші чинники привабливості сільського туризму: зменшення тривалості робочого часу, збільшення кількості платних відпусток, урізноманітнення транспортного зв'язку [5].

Вітчизняні вчені, зокрема В. Гловацька, розглядає зелений туризм як спільну об'єднуючу підсистему одночасно туристичної і сільськогосподарської галузей. «Сільський зелений туризм – це такий вид туризму, який поєднує відпочинок на сільській території і оздоровлення, а також пізнання історичної та культурної спадщини краю, а з другого боку – різновид господарської діяльності сільських мешканців у межах та з використанням будівель власного господарства з метою надання послуг відпочивальникам (туристам) у вигляді місць для проживання, забезпечення харчуванням та використання інших послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю, при цьому використовується власна праця членів родини» [2, с. 6].

У проведених інших дослідженнях зазначається, що «... в Україні налічується 109 сільських зелених садиб», і це доволі низький показник «у порівнянні з іншими європейськими країнами і з урахуванням кількості сіл, сільських мешканців і великого потенціалу розвитку». Офіційно зареєстровані садиби відсутні у таких областях, як Волинська, Житомирська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська та Києві [4, с. 207].

Зазначене спонукає до вивчення досвіду та впровадження в практику сільського зеленого туризму й по інших областях, зокрема Харківської.

Значною мірою завдяки зеленому туризму широким масам населення стали відомі народні звичаї, традиції, популярною стала українська їжа та українські види дозвілля. Народні традиції, обряди та звичаї стають засобом розвитку естетичної культури і відпочинку. В цьому вбачається відродження села та пропагування сільського способу життя серед населення великих міст. Саме відродження народних календарних свят за допомогою подієвих заходів сприятиме зростанню туристичного інтересу до нашої культури та покращенню загального іміджу держави.

Майже у всіх районах Харківської області святкують обрядові свята, присвячені Різдву, Масниці, весняним святам, святу Івана Купала, Дні вишиванки. З радістю сприймаються свята весняного циклу. Зокрема, в місті Балаклія проводиться районне народне свято Трійці «На Троїцькому подвір'ї», в селі Гусарівка Барвінківського району – «Свято Борщу». Вже почав діяти єдиний в області музей народних ремесел, «Село майстрів» на Дворічанщині. У Кегичівському районі проводиться хода-флешмоб «Кегичівщина вдягла вишиванку», особливостями якої є урочиста хода центральною вулицею райцентру та виставка старовинних речей побуту. Свято Купала з іграми, забавами стало улюбленим для багатьох жителів Харківщини [3]. Широкомасштабно щорічно проходить фестиваль «Містерії Купала з Варсавою» у Сковородинівці в Національному музеї Г. Сковороди, де дотримуються купальських традицій: виготовлення українських оберегів; влаштовуються традиційні ярмарки українських майстрів, фешн-показ сучасних колекцій українського одягу, майстер-класи, ігри, квести тощо.

Багатий потенціал туристичних маршрутів у Валківському районі з використанням обрядових дійств у традиційних народних святах. Цікавою є екскурсія до імпровізованого козачого хутора Кантакузівка, під час якої можна збирати лікарські трави, ягоди, кататися на конях, поласувати смачним кулішем.

Для того, щоб вищезазначені заходи почали приваблювати більше туристів з інших міст, необхідно створювати: креативний підхід під час організації заходу; урізноманітнювати щорічно програму; театралізувати заходи із включенням елементів фольклору; вивчати і розробляти нові туристичні маршрути. Безперечно, Харківщина чекає талановитих фахівців в галузі туризму.

Реалізації ідей народності та духовності, формуванню національної самосвідомості сприяє поширення в освітніх закладах популяризації різних форм народної культури та традицій. До лав студентства Харківського національного університету сільського господарства ім. Петра Василенка влилось нове покоління молодих, сподіваємось, наполегливих, завзятих та талановитих студентів. Адже саме їм необхідно вивчати всі аспекти туристичної діяльності, особливо ті, що приваблюватимуть туристів до відпочинку на селі.

Саме тому викладачі кафедри культури, спорту та туризму намагаються донести до студентів спеціальності 242 «Туризм», що навчаються за освітньою програмою «Зелений та екотуризм», методику проведення різноманітних заходів на основі знань про народні традиції, звичаї, які сприятимуть відродженню національної культури та народних ремесел. Цьому сприяють цикл дисциплін, зокрема «Історія української культури», «Соціокультурний сервіс», «Культурна спадщина України», «Етнокультурологія та культурна етнологія», а також навчальна практика «Організація дозвілля». Зазначені дисципліни допоможуть розширити уявлення студентів про туристські можливості Харківщини, розвиток сільського зеленого туризму в регіоні.

Список літератури:

1. Биркович В. І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України. Стратегічні пріоритети / В. І. Биркович // Наук.-аналіт. щокварт. зб. – 2008. – №1 (6). – С. 137–143.
2. Гловацька В. В. Розвиток підприємництва в системі становлення сільського (зеленого) туризму: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук за спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / В. В. Гловацька. – Житомир, 2008. – 20 с.
3. Грабар Н. Г. Популяризація природних символів Слобожанщини на заняттях зі студентами напряму «Туризм» // Бог. Людина. Земля: зб. матеріалів всеукр. наук. конф., 18 травня 2018. (ОКЗ «Національний літературно-меморіальний музей Г.С. Сковороди» : Харків : Майдан, 2018. – С. 19–24.
4. Дарчук В. Г. Рекламні маршрути по точках садив як один з чинників розвитку сільського (зеленого) туризму в Україні / В. Г. Дарчук // Бізнес-Інформ. – 2013. – № 8. – С. 204–210.
5. Goeldner Charles R. Rrent Tourism: Principles, practices, philosophies/ Charles R. Goeldner, J.R. Ritchie. – 9th.ed. – N.Y.: John ViCeys Sons, Inc. 2002. – 624 p.

ПОСТАТІ ТА ПОДІЇ УКРАЇНСЬКИХ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ ЯК РЕСУРС ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ: ГЕНЕРАЛ-ХОРУНЖИЙ МАРКО БЕЗРУЧКО ТА ОБОРОНА ФОРТЕЦІ ЗАМОСТЯ

Смирнов Ігор Георгійович,

доктор географічних наук, професор,
академік НАН ВО України, професор кафедри країнознавства та туризму

Любіцева Ольга Олександрівна,

доктор географічних наук, професорка,
академік НАН ВО України, завідувачка кафедри країнознавства та туризму
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Місто Замостя (Польща) має потужний, але недостатньо знаний в Україні ресурс для розвитку українсько-польського військового туризму. Йдеться про битву під цим містом, яка передувала відомій битві за Варшаву 1920 р. Спеціалісти внесли останню битву, знану як «Диво на Віслі», у число 18 битв, що кардинально змінили хід світової історії, адже її результатом було збереження незалежності Польщі та унеможливлення просування світової більшовицької революції у Західну Європу [1]. Але все могло скластися зовсім інакше, якби у цій битві не взяли участь війська УНР. Йдеться про героїчну оборону міста-фортеці Замостя силами 6-ї Січової стрілецької дивізії під командуванням полковника Марка Безручка від більшовицької 1-ї кінної армії Будьоного. Якби остання встигла вчасно прийти на допомогу військам М.Тухачевського, що наступали на Варшаву, то невідомо, чи здійснилося б славнозвісне «Диво на Віслі», тобто перемога польських військ над більшовицькими. Історики вважають, що успішна оборона міста Замості українським гарнізоном на чолі з полковником М.Безручком стала ключовим епізодом у битві за Варшаву. Якщо перемогу під столицею Польщі прийнято називати «Дивом на Віслі», то оборону Замостя заслужено вважають «Дивом під Замостою». Ілюстрацією цього є фільм відомого польського режисера Є.Гофмана «1920 р. Варшавська битва», який майже в

Рис. 1. Оборонні мури м.Замостя [6]

точності відображає історичний хід тих подій. У фільмі за яскраво вираженої пропольської національної лінії також вказується на роль українців у тих подіях, підкреслюється, що військові дії велись разом військами Ю.Пілсудського та С.Петлюри. Так, польський маршал, війська якого відступали по усіх напрямках, а багато командирів були майже у паніці, констатував: «У Замості стоїть Безручко, щодо нього можна бути спокійним» [2]. Сказано це було у той момент, коли Ю.Пілсудський приймав ключове рішення: чи здійснювати контрудар по позиціях 27-річногого командувача червоних військ М.Тухачевського. Але у польського маршала не було іншого виходу, оскільки позиційна війна призвела б до його неминучої поразки. Контратакувати – означало ризикнути, але шанс був. А Тухачевський на куражі минулих перемог надто вірив у власні сили і відмовлявся навіть допускати думку про можливий польський наступ у відповідь (незважаючи на дані розвідки).

При цьому ключовим залишалось питання участі у боях кінноти Будьоного. Якби вона прийшла вчасно на допомогу піхоті «генія революційної армії», шанси поляків на перемогу зменшилися б до нуля. Але війська Будьоного у дні вирішальних боїв за Варшаву зав'язли під Львовом. Отримавши наказ, вони зняли облогу Львова і рушили в бік польської столиці. Відстань у 400 км мобільна кіннота могла подолати за декілька днів, але на її шляху стала фортеця в Замості, а в ній - війська 6-ї Січової стрілецької дивізії УНР під командуванням полковника Марка Безручка.

Бійці Січової дивізії прибули до Замості за декілька днів до наступу червоних, 19 серпня 1920 р. Дивізією ці підрозділи можна було назвати лише умовно. Постраждали ще в боях під Києвом у червні, а потім на Волині, вони нараховували всього 300 бійців (це півтори сучасних роти). Власне через великі втрати дивізія Безручка для переформування та доукомплектування і опинилася в тихому тиловому Замості. Крім них тут базувалося ще декілька підрозділів з польсько-української коаліції.

Видавалося, що у гарнізона Замості не було жодних шансів вистояти, оскільки сили супротивника були практично в чотири рази більші. Так, під командуванням М.Безручка перебувало 3,5 тис. солдат (з них 1900 українців), десяток гармат, три бронепотяги і декілька кулеметів, у той час, як війська Будьоного нараховували 17 тис. кавалеристів, об'єднаних у чотири дивізії та посилені артилерією, бронепотягами та авіазагоном. Спроба червоних взяти

укріплення Замості «з наскоку» провалилася. По-перше, погано спрацювала розвідка, яка не знала про присутність у місті 6-ї Січової стрілецької дивізії Армії УНР, що стало для будьонівців неприємною несподіванкою. По-друге, вершники були змушені зійти з коней, і тому були не такі боєздатні. По-третє, М.Безручко зміг настільки грамотно організувати оборону, а самі бійці воювали так самовіддано, що супротивник раз за разом зазнавав невдач. Кульмінацією стала вранішня атака 30 серпня. За спогадами офіцера Армії УНР Олександра Удовиченка, «Будьоний оточив Замостя і почав наступ з усіх боків. Гарнізон Замості відважно захищався, але з заходу будьонівцям вдалося дійти до дротяних загороджень, знищити їх і майже увірватися до міста. Однак останній резерв – українська сотня – контратакою відкинула ворога за дріт. Біля 70 ворожих гармат відкрили сильний вогонь, на який обережно (зберігаючи снаряди), але прицільно, відповідали 12 українських гармат. І ця атака для армії Будьоного закінчилась невдало» [2]. Наступного дня, 31 серпня, Перша кінна відступила від Замості. Полковник М.Безручко після цієї перемоги отримав звання генерал-хорунжого. 1938 р. його представили до вищого польського військового ордена «Віртуті Мілітарі», але він цю нагороду не прийняв, сказавши: «Я воював за Україну, а не за Польщу». 22-23 жовтня 1920 р. після декількох масштабних фронтових операцій, що проходили більшою частиною в Західній Україні і на території Польщі, сторони заговорили про перемир'я, яке було ратифіковане спочатку Польщею, а на наступний день Радянською Росією. Тільки С.Петлюра був проти, але його війська на той час вже втратили стратегічно важливе значення, тому до його голосу не вважали потрібним прислухатися. 2 листопада 1920 р. було виконано розведення військ, а 18 березня 1921 р. було підписано кінцеву мирну угоду «Ризький мирний договір». За його умовами Польща отримувала у якості компенсації 30 млн рублів золотом, 2 тис паротягів і територію Волинської губернії (теперішні Волинська та Рівненська області України) [3].

Біографічна довідка: Безручко Марко Данилович народився 31 жовтня 1883 р. у м.Токмак (Запорізька область). 1914 р. закінчив Миколаївську академію Генштаба. Воював на фронтах Першої Світової війни, дослужився до звання капітана, був

Рис. 2. Меморіальна дошка М.Безручка у м.Замостя [6]

поранений. 3 травня 1918 р. – старшина (офіцер) Армії УНР, з січня 1920 р. – командир 6-ї стрілецької дивізії Січових стрільців. 7 травня 1920 р. дивізія М.Безручка в ході польсько-більшовицької війни увійшла до Києва. В кінці 1920

р. очолив військову місію і штаб Армії УНР у Варшаві. 10 лютого 1944 р. загинув за нез'ясованих обставин у Варшаві. Похований на православному цвинтарі м.Варшави.

Генерала Армії УНР Марка Безручка нині добре пам'ятають в Польщі [4], свідомством чого є іменна меморіальна дошка та пам'ятна дошка у м.Замості (рис.2, 3), а також названі його ім'ям площа, вулиці та рондо (кругове перехрестя) у Вроцлаві, Кошаліні та інших містах Польщі. Останнім часом пам'ять про генерала М.Безручка знаходить ушанування і в Україні, так у м.Боярці на Київщині відкрито його барельєф [5], на його честь названо вулиці у Києві, Вінниці, Рівному. Отже, така подія під час Українських визвольних змагань, як героїчна оборона фортеці Замостя від червоних військ, і постать командувача цієї оборони генерал-хорунжого Армії УНР М.Безручка, є потужним туристичним ресурсом для розвитку військового туризму як в Україні, так і в Польщі.

Рис. 3. Пам'ятна дошка у м.Замостя, присвячена полеглим воякам Канівського стрілецького полку при обороні міста від червоних [6]

Список літератури

1. Як "совєти" зганьбилися під Замостям і Львовом у 1920-му: хроніки польсько-більшовицької війни (за матеріалами "Історичної правди"). URL: <https://www.5.ua/ukrayina/yak-soviety - zhanbylysia -pid-amostiam-i-lvovom-u-1920-mu-khroniky-rosiisko-ukrainskoi-viiny-225255.html>
2. Маслаков А. Как казаки спасли Польшу от Ленина. КП в Украине. 27 августа – 3 сентября 2020. С.12.
3. Мараєв В. Марко Безручко – українець, який врятував Польшу. URL: <https://uain.press/articles/marko-bezruchko-ukrayinets-yakuj-vryatuvav-polshhu-979290>
4. Адамчук О. На честь Марка Безручка, полковника армії УНР, відкрили пам'ятник у місті Боярка на Київщині. URL: <https://www.5.ua/kultura/na-chest-marka-bezruchka-polkovnyka-armii-unr-vidkryly-pamiatnyk-u-misti-boiarka-na-kyivshchyni-226228.html>
5. Wiszka E. Zapomniany sojusznik . URL: <https://www.nasze-slowo.pl/zapomniany-sojusznik/>
6. Porowczuk S. Bitwa pod Zamościem: jak 100 lat temu pokonano Armię Budionnego/ URL: <http://slowopolskie.org/bitwa-pod-zamosciem-jak-100-lat-temu-pokonano-armie-budionnego/>